

ทยฺยรฏฺฐสฺส
เตปิฏกำ

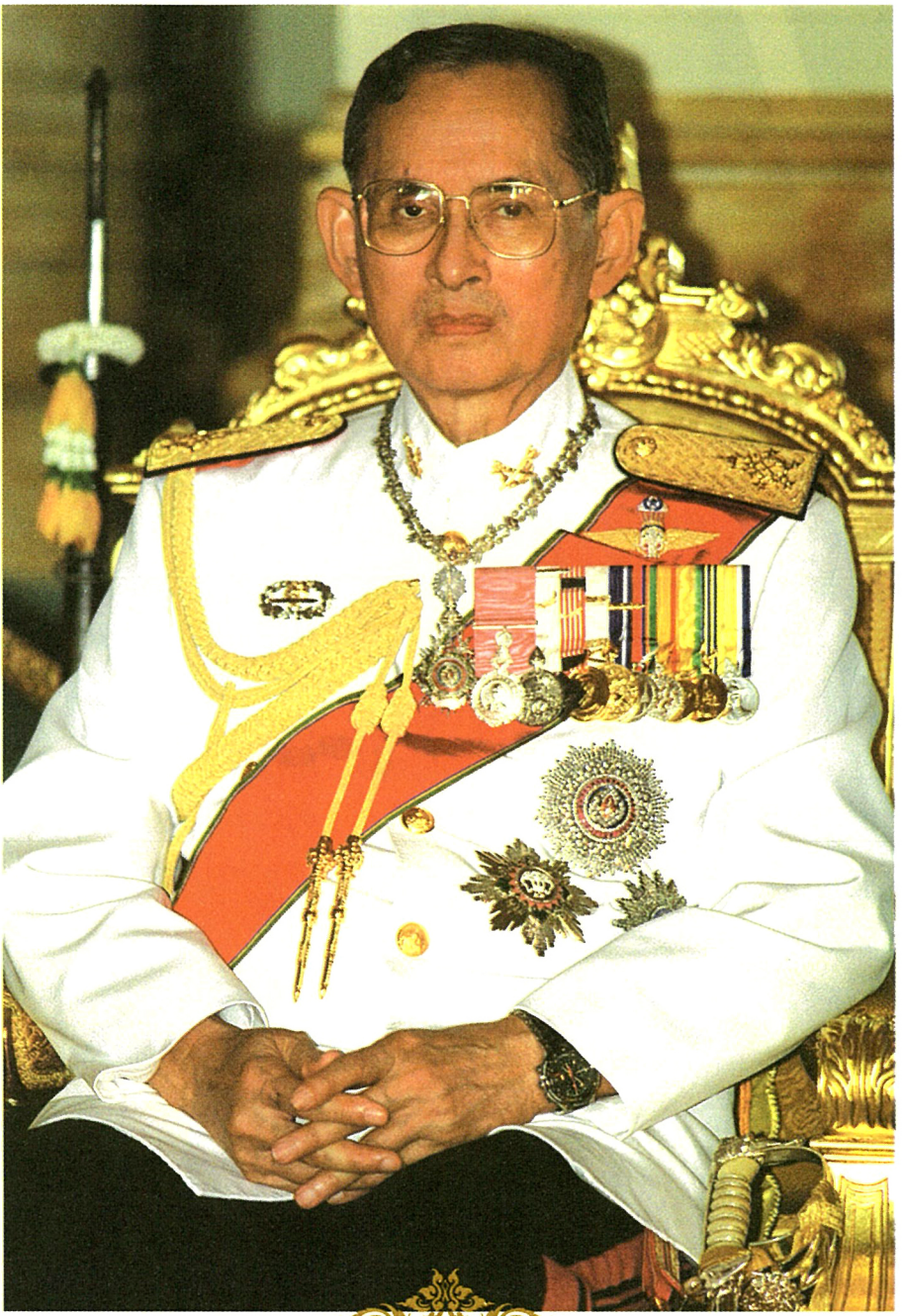
๒๕๔๙ พุทฺธวสฺเส

อภิธมฺมปิฏเก
กถาวตฺถุปาลิ
ปาลิวิโสธกตฺเถเรหิ วิโสธิตา

ภูมิพลสฺส ปรมินฺทมหาราชวรสฺส
ปริปุณฺณสฏฺฐิวสฺเส สิริรชฺชมงฺคลมหกมฺมกาเล
ทยฺยสงฺฆมหาเถรสมาคเมน มุทฺทาปิตา

๓๗

ที่ระลึกในโอกาสพิธีรายสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๙

คำนำ

มหาเถรสมาคม ได้ปรารภการจัดกิจกรรมร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ แล้วมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทย เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการผู้มีความรู้และทรงธรรมวินัยพิจารณาตรวจสอบแก้ไขต้นฉบับให้ถูกต้อง โดยใช้พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ ปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับ เพราะได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระไตรปิฎกในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยและประชาชนชาวไทยได้นับถือพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติไทย และพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ทรงเป็นพุทธมามกะและเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกมาโดยตลอด ดังที่ปรากฏเป็นหลักฐาน เช่น

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง หลักที่ ๑ ด้าน ๒ *"คนเมืองสุโขทัยนี้มักทาน มักทรงศีล มักโอยทาน พ่อขุนรามคำแหงเจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทั้งชาวแม่ชาวเจ้า ท่วยปั่ว ท่วยนาง ลูกเจ้าขุน ทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชาย ทั้งผู้หญิง ฝูงท่วย มีศรัทธาใน***พระพุทธศาสนา** *ทรงศีลเมื่อพรรษาทุกคน เมื่อออกพรรษากรานกฐินเดือนหนึ่งจึงแล้ว..."*

พระบรมสัตยาธิฏฐานของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ที่ตรัสประกาศแก่เทพยดาทั้งปวงว่า *"ให้บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร จะให้บำรุง***พระพุทธศาสนา** *ไฉนจึงมิช่วยให้สว่างแลเห็นข้าศึกเล่า"* พอตกพระโอษฐ์ลง *พระพายก็พัดควันอันเป็นหมอกมืดนั้นสว่างไป...*

น้ำพระราชหฤทัยและพระราชดำรัสของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช *"พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะให้เราเข้ารีตดังนั้นหรือ เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่มาก เพราะในราชวงศ์ของเราก็นับถือ***พระพุทธศาสนา***มาช้านานแล้ว จะให้เปลี่ยน*

ศาสนา อย่างนี้เป็นการยากอยู่ และถ้าพระเจ้าผู้สร้างฟ้าสร้างดินจะต้องการให้คนทั่วโลกได้นับถือศาสนาอันเดียวกันแล้ว พระเจ้ามิจัดการให้เป็นเช่นนั้นเสียแล้วหรือ?" "จริงอยู่ เมื่อฟอลคอนในเวลาหมอบอยู่ข้างพระบาทเจ้ากรุงสยามได้แปลคำชักชวนที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้รับสั่งมากับราชทูตนั้น ฟอลคอนก็กลัวจนตัวสั่น และสมเด็จพระนารายณ์ทรงพระกรุณาโปรดให้อภัยแก่ฟอลคอน แต่ก็ได้รับสั่งว่า **ได้ทรงนับถือศาสนาอันได้นับถือต่อ ๆ กันมาถึง ๒,๒๒๙ ปีแล้ว เพราะฉะนั้น ที่จะให้พระองค์เปลี่ยนศาสนาเสียนั้นเป็นการที่พระองค์จะทำไม่ได้"**

พระราชปณิธานของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

"อันตัวพ่อ ชื่อว่า พระยาตาก
ทนทุกข์ยาก กู้ชาติ พระศาสนา
ถวายแผ่นดิน ให้เป็น พุทธบูชา
แด่พระศาสนา สมณะ พระพุทธโคดม
ให้ยืนยง คงถ้วน ห้าพันปี
สมณะพราหมณ์ซี ปฏิบัติ ให้พอสม
เจริญสมถะ วิปัสสนา พ่อชื่นชม
ถวายบังคม รอยบาท พระศาสดา
คิดถึงพ่อ พ่ออยู่ คู่กับเจ้า
ชาติของเรา คงอยู่ คู่พระศาสนา
พุทธศาสนา อยู่ยง คู่องค์กษัตรา
พระศาสดา ฝากไว้ ให้คู่กัน"

พระราชปณิธานของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

"ตั้งใจจะอุปถัมภก ยอยกพระพุทธศาสนา
ป้องกันขอบขัณฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี"

พระราชศรัทธาของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย *"ศุภมัสดุ ๑๑๗๙ ศก... พระบาทสมเด็จบรมธรรมิกมหาราชารามาธิราช บรมนารถบรมบพิตร พระพุทธเจ้าอยู่หัว...* **ทรงพระราชศรัทธาจะยกรื้อวิสาขบูชามหายัญพิธี** *อันขาดประเพณีมานั้นให้กลับคืนเจียรฐิติกาล ปรากฏสำหรับแผ่นดินสืบไป จะให้เป็นอัตตัตถประโยชน์และปรัตถประโยชน์ ทรงพระราชศรัทธาจะให้สัตว์โลก ข้าขอบขัณฑเสมาทั้งปวงจำเริญอายุและอยู่เย็นเป็นสุขปราศจากทุกข์ภัยในชั่วนี้แลชั่วหน้า..."*

น้ำพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว *"ด้วยกำลังทรงพระมหากรุณาเมตตากับไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก ทรงพระกรุณาดำรัสให้จดหมาย (คือ จด) กระแสพระราชโองการปฏิญาณยกพระนาม* **พระรัตนตรัยสรณาคมน์อันอุดมเป็นประธานพยานอันยิ่ง** *ให้เห็นความจริงในพระบรมหฤทัย แล้วทรงพระราชดำรัสยอมอนุญาตให้เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม พระยาศรีพัฒน์รัตนราชโกษา พระยาราชสุภาวดีกับขุนนางผู้น้อยทั้งปวง จงมีความสโมสรสามัคคีรสปรึกษาพร้อมกัน เมื่อเห็นว่าพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์ใดที่มีวัยวุฒิปรีชารอบรู้ราชานุวัตร* **จะเป็นศาสนูปถัมภกยกพระบวรพุทธศาสนา** *แลจะปกป้องไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎร์รักษาแผ่นดินให้เป็นสุขสวัสดิ์โดยยิ่ง เป็นที่ยินดีแก่มหาชนทั้งปวงได้ก็สุดแท้แต่จะเห็นดีประนีประนอมพร้อมใจกัน ยกพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์นั้นขึ้นเสวยมไหสวรรยาธิปัตย์ราชสืบสันตติวงศ์ดำรงราชประเพณีต่อไปเถิด อย่าได้กริ่งเกรงพระราชอัธยาศัยเลย เอาแต่ให้ได้เป็นสุขทั่วหน้า อย่าให้เกิดการรบราฆ่าฟันกันให้ได้ความทุกข์ร้อนแก่ราษฎร..."*

พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงประกาศพระราชทานส่วนพระราชกุศลในการที่ทรงบริจาคเพชรใหญ่ประดับพระอุณาโลมพระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร *"การพระราชบริจาคอันนี้ทรงพระราชดำริ เห็นว่าไม่ขัดขวางเป็นเหตุให้ท่านผู้ใดขุ่นเคืองขัดใจเลย* **พระนครนี้เป็น**

ถิ่นที่ของคนนับถือพระพุทธศาสนามาแต่เดิม ไม่ใช่แผ่นดินของศาสนาอื่น *คนที่ถือศาสนาอื่นมาแต่อื่นก็ดี อยู่ในเมืองนี้ก็ดี จะโทมนัสน้อยใจด้วยริษยาแก่พระพุทธศาสนาเพราะบูชาอันนี้ไม่ได้ ด้วยไม่ใช่เมืองของศาสนาตัวเลย ถ้าโทมนัสก็ชื่อว่าโลภล่วงเกินไป...”*

พระราชปฏิญาณและพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช *“ข้าพเจ้าจะไม่มีจิตยินดีน้อมไปในศาสดาอื่นนอกจาก***สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า** *และพระธรรมอันพระองค์ได้ตรัสรู้ชอบดีแล้ว* **กับทั้งพระสงฆ์หมู่ใหญ่** *อันได้ประพฤติตามคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเลยเป็นอันขาด จนตราบกว่าสิ้นชีวิต...”*

พระราชนิพนธ์และพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว “พระพุทธศาสนา*เป็นศาสนาสำหรับชาติเรา เราจำเป็นต้องถือด้วยความกตัญญูต่อบิดา มารดา และต้นโคตรวงศ์ของเรา... เมื่อรู้สึกแน่นอนแล้วว่า ศาสนาในสมัยนี้เป็นของที่แยกจากชาติไม่ได้... ถ้าข้าพเจ้าจะขอแก่ท่านทั้งหลายว่า* **พุทธศาสนาเป็นของไทย** เรามาชวนกันนับถือ**พระพุทธศาสนา***เถิด...* **ผู้ที่แปลงศาสนา คนเขาดูถูกยิ่งเสียกว่าผู้ที่แปลงชาติ...** *เพราะเหตุฉะนั้น เป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นไทย จะต้องมั่นอยู่ในศาสนาพระพุทธซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา...”* และพระองค์ได้พระราชทานความหมายแห่งไตรรงค์ไว้ดังนี้

“ขอร่ำรำพรรณบรรยาย ความคิดเครื่องหมาย
แห่งสีทั้งสามงามถนัด
ขาวคือบริสุทธิ์ศรีสวัสดิ์ **หมายพระไตรรัตน์**
และธรรมะคุ้มจิตไทย...”

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว *“แต่บ้านเมืองในลานนาถึงกาลวิบัติ* **พระพุทธศาสนา***ก็เศร้าหมองจนสงฆมณฑล*

*เสื่อมทรามระส่ำระสายมาช้านาน... มาจนถึงรัชกาลสมเด็จพระปิยมหาราช พระบรมชนกนาถของเราจึงได้เริ่มทรงจัดการฟื้น***พระพุทธศาสนาในมณฑลนี้มาโดยทรงพระราชดำริจะให้พุทธจักรและอาณาจักรเจริญรุ่งเรืองสมกับสมัย** *เป็นต้นว่า ในการสั่งสอนประชาชนทั้งหลายให้รัฐบาลเอาเป็นธุระสั่งสอนส่วนคดีโลก ให้พระสงฆ์รับภาระการสั่งสอนส่วนคดีธรรมเป็นอุปการะแก่กัน ดังนี้ สมเด็จพระบรมเชษฐาธิราชของเราก็ได้โปรดให้จัดการสืบมาโดยทางนั้น"*

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช รัชกาลปัจจุบัน ได้ตรัสพระปฐมบรมราชโองการซึ่งเป็นพระราชปณิธานแก่ปวงชนชาวไทยในพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓ ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง ว่า **"เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม"** ได้มีพระราชดำรัสตรัสลาผนวชต่อพระบรมวงศานุวงศ์ คณะองคมนตรี คณะรัฐมนตรี คณะทูตานุทูต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และข้าราชการ ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เมื่อวันที่ ๑๘ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ ว่า "โดยที่**พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติของเรา** *ทั้งตามความศรัทธาเชื่อมั่นของข้าพเจ้าก็เห็นเป็นศาสนาที่ดีศาสนาหนึ่ง เนื่องในบรรดาสัจธรรมคำสั่งสอนอันชอบด้วยเหตุผล จึงเคยคิดอยู่ว่า ถ้าโอกาสอำนวย ข้าพเจ้าควรจักได้บวชสักเวลาหนึ่งตามราชประเพณี ซึ่งจักเป็นทางสนองพระคุณบุรพการีตามคตินิยมด้วย..."* และได้มีพระราชดำรัสในโอกาสพระสันตะปาปา จอห์น พอล ที่ ๒ เข้าเฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๒๗ ว่า **"คนไทยเป็นศาสนิกที่ดีทั่วกัน ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติ"**

การดำเนินงานตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกให้คงความบริสุทธิ์แห่งพระบาลีพุทธพจน์ซึ่งเป็นหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยความสุขุมคัมภีรภาพด้านความรู้ความชำนาญในภาษาบาลีของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลาย จึงนับว่าเป็นงานที่มี

ความสำคัญอย่างยิ่งและเป็นกุศลกิจอันยิ่งใหญ่ที่กระทำได้ยาก ดังนั้น การที่พระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายมีอิทธิบาทธรรมร่วมกันตรวจชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี จึงควรแก่การอนุโมทนาสาธุการของบรรดาพุทธบริษัททั้งหลาย เพราะตราบใดที่พระไตรปิฎกยังคงความบริสุทธิ์อยู่ ย่อมเป็นที่มั่นใจได้ว่า ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธก็ดำรงอยู่ ก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติตราบนั้น

ในนามของมหาเถรสมาคม ขอแสดงความชื่นชมยินดีต่อคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ และคณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ นับเป็นการเฉลิมพระเกียรติและถวายเป็นพระราชกุศลแด่ สมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ เนื่องในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ดังกล่าว

ขออานุภาพแห่งมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตทั้งหลายที่ได้ร่วมกันพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยซึ่งถือว่าเป็นพระบรมศาสดาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในครั้งนี้ ได้โปรดอภิบาลคุ้มครองรักษาสมเด็จบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ตลอดถึงพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ให้ทรงพระเกษมสำราญ มีพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตมั่นเป็นมิ่งขวัญร่มเกล้าของเหล่าพสกนิกรชาวไทยสืบไปตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สมเด็จพระพุฒาจารย์

(สมเด็จพระพุฒาจารย์)

ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คำปรารภ

ศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เดิมทีนั้น เรียกว่า **พระธรรมวินัย** *พระธรรม* ได้แก่คำสั่งสอนที่แสดงหลักความจริงที่ควรรู้และแนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ *พระวินัย* ได้แก่ข้อบัญญัติที่ทรงวางไว้เป็นหลักกำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน กาลต่อมาเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ทรงบัญญัติไว้ในกาลโอกาสต่าง ๆ มีความสำคัญยิ่งในฐานะเป็นพระบรมศาสดาแทนพระพุทธองค์ โดยมีหลักฐานปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร (ที.ม. ๑๐/๒๑๖) ว่า ขณะที่ทรงพระประชวรจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธองค์หาได้ทรงตั้งพระสาวกรูปใดรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งพระบรมศาสดาไม่ หากแต่ตรัสกะท่านพระอานนท์พุทธอุปัฏฐากว่า

โย โว อานนฺท มยา ธมฺโม จ วินโย จ เทสิโต ปญฺญตฺโต, โส โว มมจฺจเยน สตฺถา.

แปลความว่า *"ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่พวกเธอ ธรรมและวินัยอันนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอโดยกาลล่วงไปแห่งเรา"*

จากพระพุทธพจน์นี้เป็นหลักฐานยืนยันถึงความสำคัญของพระธรรมวินัย ซึ่งได้รับการสังคายนารวบรวมประมวลเป็นบทสวดสำหรับสอบทานความถูกต้องมิให้คลาดเคลื่อนไปจากที่พระพุทธองค์ตรัสสั่งสอนจริงด้วยสังฆานุมัติพร้อมกันครั้งแรกโดยพระอรหันตเถระ ๕๐๐ รูป ภายหลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน การสังคายนาพระธรรมวินัยในครั้งแรกนั้นได้ยกเอาพระพุทธพจน์ที่ทรงแสดงโปรดเวไนยสัตว์ตลอดระยะเวลา ๔๕ พรรษา ขึ้นสู่การพิจารณาสอบทานรับรองความบริสุทธิ์ถูกต้องในท่ามกลางสงฆ์ แล้วประมวลจัด

เป็นหมวด ไว้ ๓ หมวดใหญ่ เรียกว่า **พระไตรปิฎก** อันประกอบด้วย *พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก* และ*พระอภิธรรมปิฎก*

พระวินัยปิฎก *หมวดพระวินัย* ว่าด้วยพระพุทธบัญญัติที่ทรงวางหลักความประพฤติและมารยาทอันเป็นแบบอย่างเยี่ยงอารยชนของผู้เข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ชั้นสูงในพระพุทธศาสนา เป็นประมวลพระพุทธดำรัสตรัสสั่งสอนเกี่ยวกับศีลหรือสิกขาบทตลอดจนพิธีกรรมและขนบธรรมเนียมของพระสงฆ์ อันเป็นกฎระเบียบที่พระภิกษุและพระภิกษุณีต้องปฏิบัติโดยเคร่งครัด นอกจากนี้ยังได้ประมวลเหตุการณ์พุทธประวัติที่สำคัญ ๆ นับตั้งแต่แรกตรัสรู้เสวยวิมุตติสุขเป็นต้นไปพร้อมทั้งประวัติการทำสังคายนาไว้ด้วย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ คือ *มหาวิภังค์ ภิกขุนีวิภังค์ มหาวรรค จุลลวรรค* และ*ปริวาร* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๘ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑ ถึงเล่มที่ ๘

พระสุตตันตปิฎก *หมวดพระสูตร* ว่าด้วยประมวลพระธรรมเทศนาตรัสบรรยายธรรมของพระพุทธองค์ที่ตรัสให้เหมาะแก่บุคคลและโอกาส เป็นประมวลหลักพุทธธรรมที่ทรงแสดงโดยบุคลาธิษฐานหรือทรงใช้สมมติโวหารตลอดจนบทคาถาประพันธ์ เรื่องเล่า และเรื่องราวชั้นเดิมที่แสดงถึงประวัติของพระพุทธองค์และพระอรหันตสาวกทั้งหลาย มี ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๕ คัมภีร์ เรียกว่า *นิกาย ๕* คือ *ทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย* และ*ขุททกนิกาย* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๒๕ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ถึงเล่มที่ ๓๓

พระอภิธรรมปิฎก *หมวดพระอภิธรรม* ว่าด้วยประมวลพระพุทธพจน์อันเกี่ยวกับหลักปรมัตถธรรมที่เป็นความหมายที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นประมวลคำอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาล้วน ๆ โดยธรรมาธิษฐาน

คือไม่ยกบุคคล สถานที่ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ อันเป็นสมมติบัญญัติเข้ามาประกอบความ มี ๔๒,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ แบ่งออกเป็น ๗ คัมภีร์ คือ *ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก* และ*ปัฏฐาน* โดยพระไตรปิฎกของไทยเราจัดพิมพ์เป็น ๑๒ เล่มหนังสือ ในจำนวน ๔๕ เล่ม ได้แก่พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๔ ถึงเล่มที่ ๔๕

พระไตรปิฎก จัดเป็นหนึ่งในพระสัทธรรม ๓ คือปริยัตติสัทธรรมที่ประมวลไว้ซึ่งนวังคสัตถุศาสน์ทั้งหมด เป็นปทัฏฐานให้เกิดปฏิปัตติสัทธรรม คือศีล สมาธิ ปัญญา และนำไปสู่การบรรลุปฏิเวธสัทธรรม คือมรรค ผล นิพพานในที่สุด ดังนั้น จึงถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในทางพระพุทธศาสนา ดังพระปรารภของสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ในคราวจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ความว่า

> *"พระไตรปิฎกเป็นพระคัมภีร์ที่รวบรวมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระอรหันตสาวกได้รับภารธุระสั่งสอนสืบต่อกันมา เป็นพระคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนา เท่ากับเป็นสัญลักษณ์ของพระบรมศาสดา พระภิกษุสามเณรและพุทธศาสนิกชนผู้สนใจพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องศึกษาหาความรู้จากพระไตรปิฎก เพราะฉะนั้น คัมภีร์พระไตรปิฎกนี้พระเถรานุเถระแต่ปางก่อนจึงได้ช่วยกันรักษาสืบต่อกันมา ในการสร้างวัดวาอารามสมัยก่อนนั้น จะต้องสร้างหอไตรประจำวัด ซึ่งเป็นที่เก็บรักษาพระไตรปิฎกอันประกอบด้วยคัมภีร์ใบลาน พระภิกษุสามเณรผู้บวชในพระพุทธศาสนาจะเป็นศาสนทายาท ก็จำเป็นต้องศึกษาภาษาบาลีอันเป็นภาษาที่จารึกในคัมภีร์พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา ฎีกา โยชนา สัททาวิเสส อันเป็นคัมภีร์ประกอบเพื่อให้เข้าใจเนื้อความพระไตรปิฎกนั้น พระมหากษัตริย์ทรงนับถือพระพุทธศาสนาในปางก่อน*

จึงได้ให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนหาความรู้ในพระไตรปิฎกนั้นๆ ให้แตกฉาน เพื่อนำเอาความรู้มาสั่งสอนแก่พุทธศาสนิกชน สำหรับในประเทศไทย พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะมาตลอดสาย และได้ทรงให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมคือพระไตรปิฎกนี้สืบต่อกันมา ทรงถือเป็นพระราชกิจสำคัญ มีการสอบพระปริยัติธรรมเพื่อให้พระภิกษุสามเณรได้แสดงความรู้ที่ได้ศึกษาพระไตรปิฎกนั้นๆ และทรงปูนบำเหน็จความสามารถแก่พระภิกษุสามเณรผู้สอบไล่ได้พระปริยัติธรรม ซึ่งทุกวันนี้ได้ขยายวงกว้างออกมาเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แผนกบาลีสนามหลวง ตลอดจนพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ให้พระภิกษุสามเณรผู้ทรงความรู้ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก ถือเป็นการทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอันยิ่งใหญ่..."

พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้รับการนำสืบๆ กันมาด้วย*ภาษามคธ* หรือ*ภาษาบาลี* อันหมายถึงภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธพจน์โดยวิธีมุขปาฐะหรือมุขบาฐ คือวิธีทรงจำนำสืบต่อ ๆ กันด้วยการสาธยายท่องจำกัน สั่งสอนกันจากปากสู่ปาก หรือวิธีบอกเล่ากล่าวสอนจากอาจารย์สู่ศิษย์โดยโวหารต่างๆ เป็นเวลาถึง ๔ พุทธศตวรรษ จึงได้รับการจารึกเป็นลายลักษณ์อักษรลงในใบลานในคราวสังคายนาครั้งที่ ๕ ในประเทศศรีลังกา เมื่อพุทธศักราช ๔๓๓ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวนี้ ถ้าในสมัยใดมีความฟั่นเฝือเลอะเลือนจำกันมาผิด มีข้อบกพร่องผิดพลาดอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีคำสอนของลัทธิอื่นเข้ามาปะปนในพระไตรปิฎก อันเป็นเหตุให้พระสงฆ์ประพฤติผิดหลักพระธรรมวินัย บรรดาพระอรหันต์หรือพระมหาเถระในยุคสมัยนั้นๆ ก็จะถือเอาเป็นภารธุระดำเนินการประชุมพระสงฆ์ทำสังคายนาเพื่อสอบทานสวดรับรองความถูกต้องพร้อมกันเป็นครั้ง ๆ โดยประวัติการทำสังคายนานั้น สามครั้งแรกทำในประเทศอินเดีย ครั้งที่ ๔ และครั้งที่ ๕

ทำในประเทศศรีลังกา ซึ่งในการทำสังคายนาครั้งที่ ๕ นี้เอง พระเถระสังคีติกาจารย์ทั้งหลายได้คำนึงถึงว่า *"ในอนาคต กุลบุตรคงมีศรัทธาน้อยลง และปัญญาที่จะทรงจำพระธรรมวินัยสืบอายุพระพุทธศาสนาคงน้อยลงด้วย ควรที่คณะสงฆ์จะสังคายนาพระธรรมวินัยแล้วลงบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร"* เพราะประจักษ์ที่พวกทมิฬไม่นับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งปกครองประเทศศรีลังกาแล้วทำให้เกิดภัยพิบัติอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้พระภิกษุสาวกทั้งหลายต่างพากันปลีกตนไปอยู่ตามป่าเขาอย่างลำเค็ญ มีความฝืดเคืองด้วยภิกษาหาร ต้องอดทนอยู่อย่างลำบากถึง ๑๒ ปี แต่ท่านเหล่านั้นหาคำนึงถึงความลำบากทางกายของตนไม่ ต่างช่วยกันทรงจำพระไตรปิฎกท่านละหนึ่งนิกายบ้าง สองนิกายบ้าง ถึงแม้ไม่มีอะไรจะฉันเป็นภัตตาหาร ก็ฉันใบไม้แทน เพื่อให้ร่างกายมีกำลังทรงอยู่เพียงเพื่อสาธยายท่องบ่นทบทวนพระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้น ทั้งนี้เพื่อมิให้พระไตรปิฎกที่ทรงจำไว้นั้นสูญไปพร้อมกับชีวิตของท่าน เพราะขณะนั้นพระภิกษุสาวกที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้มีจำนวนน้อยเต็มที บางท่านเกิดเตโชธาตุในท้องกำเริบก็ต้องนอนเอาทรายกลบท้อง เพื่อให้ดูดความร้อนจากร่างกายแล้วสาธยายทบทวนพระไตรปิฎกนั้นมิให้ลืมเลือนสูญหายไป เมื่อได้ประจักษ์ชัดถึงการทรงจำพระไตรปิฎกด้วยวิธีมุขปาฐะว่าไม่อาจจะรักษาพระไตรปิฎกไว้ได้ต่อไป จึงได้มีมติจารึกพระไตรปิฎกลงในใบลานเป็นลายลักษณ์อักษรด้วยภาษามคธ พร้อมทั้งจารึกอรรถกถา (คัมภีร์อธิบายความแห่งพระไตรปิฎก) ด้วยภาษาสิงหล แล้วนำสืบเผยแผ่ไปยังประเทศต่างๆ ที่นับถือพระพุทธศาสนา และต่อมาเมื่อวิทยาการด้านการพิมพ์เจริญขึ้น ได้มีการพิมพ์พระไตรปิฎกเป็นรูปเล่มหนังสือ โดยใช้อักษรของประเทศนั้น ๆ จึงปรากฏเป็นพระไตรปิฎกฉบับอักษรสิงหล ฉบับอักษรเทวนาครี ฉบับอักษรพม่า ฉบับอักษรขอม ฉบับอักษรไทย ฉบับอักษรโรมัน ฉบับอักษรมอญ เป็นต้น และเมื่อจะจัด

พิมพ์หรือจัดสร้างซ้ำแต่ละครั้งเนื่องในวโรกาสสำคัญๆ ก็จะมีการสังคายนาตรวจชำระสอบทานเพื่อคงความบริสุทธิ์บริบูรณ์โดยการนำคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรต่าง ๆ มาเทียบเคียงกัน ตรวจสอบให้ลงกันสมกันเป็นสำคัญ โดยมีการจัดทำเครื่องหมายวรรคตอน จัดทำเชิงอรรถแสดงปาฐะที่ต่างกัน พร้อมทั้งจัดทำดัชนีคือปทานุกรม นามานุกรม คาถานุกรม และธัมมประเภทแสดงลำดับหมวดธรรม เพื่อสะดวกในการสืบค้นดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทย ได้นำพระไตรปิฎกจากประเทศศรีลังกามาสืบทอดศึกษาเล่าเรียนกันโดยลำดับ โดยในส่วนที่เกี่ยวกับการสังคายนาตรวจชำระสอบทานพระไตรปิฎกในประเทศไทย มีประวัติการดำเนินงานในแต่ละยุคสมัยที่พระบุรพมหากษัตริย์ไทยผู้ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงโปรดฯ รับไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ดังปรากฏตามหลักฐานที่บันทึกไว้ ดังนี้

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ได้มีการสังคายนาพระไตรปิฎกจารึกลงในใบลานด้วยอักษรธรรมล้านนาขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อพุทธศักราช ๒๐๒๐ ต่อมา ในสมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ภายหลังจากที่ทรงกู้อิสรภาพจัดการบ้านเมืองไทยเสร็จแล้ว ทรงใฝ่พระทัยในการพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง ทรงปรารภว่าพระไตรปิฎกกระจัดกระจายเสียหายไปมาก จึงทรงโปรดฯ ให้อัญเชิญพระไตรปิฎกจากเมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีความสมบูรณ์มารวบรวมไว้ที่กรุงธนบุรี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๓

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี เมื่อพุทธศักราช ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงโปรดฯ ให้รวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกในส่วนที่กระจัดกระจายให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นแล้วทรงอาราธนาพระเถรานุเถระและเชิญราชบัณฑิตผู้ทรงความรู้ ให้ทำการสังคายนาตรวจ

ชำระพระไตรปิฎก แล้วทรงโปรดฯ ให้ช่างคัดลอกจำลองพระไตรปิฎกพร้อมทั้งอรรถกถาและฎีกาจารึกด้วยอักษรขอมลงในใบลาน จำนวน ๓,๗๘๖ ผูก พร้อมทั้งปิดทองหีบ ปกหน้า ปกหลัง และกรอบ เรียกว่า *พระไตรปิฎกฉบับทอง* ต่อมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงโปรดฯ ให้มีการซ่อมส่วนคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ชำรุดให้สมบูรณ์ และทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับรดน้ำแดง* แม้ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎก ๕ ฉบับ มี*ฉบับรดน้ำเอก ฉบับเทพชุมนุม* เป็นต้น พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้อาราธนาพระมหาเถระเข้าไปถวายพระธรรมเทศนาในพระบรมมหาราชวัง โดยให้เรียบเรียงพระไตรปิฎก อรรถกถา และฎีกา เป็นสำนวนพระธรรมเทศนา และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ก็ทรงโปรดฯ ให้สร้างคัมภีร์พระไตรปิฎกที่ขาดหายไปให้ครบสมบูรณ์ พร้อมทั้งทรงโปรดฯ ให้สร้างฉบับใหม่ขึ้นมาอีก เรียกว่า *ฉบับล่องชาด*

พระไตรปิฎกทั้ง ๔ รัชสมัยแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ดังกล่าวมานี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรขอม ดังนั้น ในปีพุทธศักราช ๒๔๓๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการสังคายนาชำระพระไตรปิฎกและปริวรรตบาลีอักษรขอมเป็นบาลีอักษรไทย และทรงโปรดฯ ให้จัดพิมพ์เป็นเล่มหนังสือขึ้นเป็นครั้งแรก จำนวน ๓๙ เล่ม รวม ๑,๐๐๐ ชุด เพื่อฉลองในวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี

ต่อมา พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ทรงมีพระราชประสงค์อุทิศพระราชกุศลถวายแด่พระบรมเชษฐาธิราช พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ จึงทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระต้นฉบับที่ขาดหายไปเพิ่มอีกจากที่มีอยู่ ๓๙ เล่ม และจัดพิมพ์เป็น ๔๕ เล่ม จบบริบูรณ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพรรษาที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญ

พุทธกิจ การตรวจชำระพระไตรปิฎกครั้งนี้คณะสงฆ์กระทำอย่างโอฬารยิ่ง โดยปรับปรุงแก้ไขเครื่องหมายวรรคตอน ใช้เครื่องหมายพินทุแทนยามักการ เริ่มจัดทำตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๖๘ จนถึงปีพุทธศักราช ๒๔๗๓ จึงแล้วเสร็จ และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฎกำ** : *พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ* พิมพ์จำนวน ๑,๕๐๐ ชุด ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ได้มีการจัดพิมพ์คัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับอักษรไทยครบสมบูรณ์ และพระไตรปิฎกบาลีฉบับสยามรัฐนี้ได้มีการพิมพ์ซ้ำสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม พระไตรปิฎกที่ได้รับการตรวจชำระและจัดพิมพ์ทั้งหมดนับแต่สมัยโบราณมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ เป็นภาษาบาลีหรือภาษามคธ แม้จะได้มีการแปลเป็นภาษาไทยมาช้านานแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ก็ยังมิได้มีการแปลอย่างเป็นทางการในนามของคณะสงฆ์ จึงต่อมา ในปีพุทธศักราช ๒๔๘๓ คณะสงฆ์โดยได้รับพระบรมราชูปถัมภ์จากพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ ได้ประชุมกันดำเนินการแปลพระไตรปิฎกภาษาบาลีเป็นภาษาไทยบริบูรณ์และจัดพิมพ์เป็นครั้งแรก เรียกว่า **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** โดยแปลตามความในพระไตรปิฎกภาษาบาลี แล้วพิมพ์เป็นเล่ม ๒,๕๐๐ ชุด ชุดละ ๘๐ เล่ม เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระชนมายุของพระพุทธเจ้าส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งแปลเป็นสำนวนเทศนา โดยถือเอาพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐเป็นต้นฉบับ พิมพ์ลงในใบลาน ๑,๒๕๐ กัณฑ์ เพื่อให้เท่ากับจำนวนพระอรหันตสาวกในครั้งพุทธกาลที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าโดยมินัดหมายเพื่อประชุมฟังพระโอวาทปาติโมกข์ในคราวจาตุรงคสันนิบาต ดิถีเพ็ญแห่งมาฆมาส อนึ่ง การแปลและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกครั้งนี้กระทำเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระพุทธศาสนาได้ดำรงมั่นมาครบ ๒๕ พุทธศตวรรษ อีกส่วนหนึ่งด้วย

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงนี้ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการตรวจชำระจัดพิมพ์สืบต่อมาเนื่องในวโรกาสสำคัญอีก ๓ วาระ รวมเป็น ๔ วาระด้วยกัน

กล่าวคือ วาระที่ ๒ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๔ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในมหามงคลวโรกาสที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๒๕ ปี จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด ชุดละ ๔๕ เล่ม วาระที่ ๓ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๑ จำนวน ๒,๐๐๐ ชุด และวาระที่ ๔ พิมพ์ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๕ จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด เนื่องในวโรกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ ๒๐๐ ปี

ปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ทรงมีพระราชดำริว่า *พระพุทธวจนะอันเรียกว่าพระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใด ก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความงอกงามรุ่งเรืองอยู่ตราบนั้น* จึงทรงมีพระราชศรัทธาเลื่อมใสพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ในการสังคายนาพระไตรปิฎกถวายตามที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (วาสน์ วาสโน) สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ถวายพระพร เนื่องในมงคลดิถีที่มีพระชนมพรรษาจะบรรจบ ๕ รอบนักษัตร ในวันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๐ และมีพระบรมราชโองการประกาศขออาราธนาสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก สมเด็จพระราชาคณะ พระราชาคณะ พระสงฆ์เปรียญธรรมพร้อมด้วยศาสนบัณฑิต เป็นภารธุระดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เพื่อความเจริญรุ่งเรืองสถาพรแห่งพระบวรพุทธศาสนาสืบไป

การสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกเนื่องในมหามงคลวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร ในปีพุทธศักราช ๒๕๓๐ นี้ คณะสงฆ์ได้มอบให้กระทรวงศึกษาธิการโดยกรมการศาสนา ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับสนองงานคณะสงฆ์ขณะนั้นเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ โดยรัฐบาลซึ่งมี พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็น

นายกรัฐมนตรีขณะนั้นได้จัดสรรงบประมาณอุดหนุน และได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพระราชพิธีพระฤกษ์ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วได้ดำเนินการสังคายนาตรวจชำระในรูปของคณะกรรมการ ประกอบด้วย คณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการปาลิวิโสธกะ คณะกรรมาธิการแห่งสังคีติการกสงฆ์ คณะกรรมการศาสนบัณฑิต ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ และคณะกรรมการดำเนินการและประสานงาน และมีสังฆานุมัติให้ใช้ตำหนักสมเด็จ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นสถานที่ตรวจชำระ โดยนำพระไตรปิฎกที่ได้ดำเนินการจัดพิมพ์เป็นฉบับหลวงแล้วนั้นมาตรวจสอบให้มีความถูกต้องทั้งฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย กล่าวคือ ในส่วนของฉบับภาษาบาลี ได้ใช้ **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ** เป็นต้นฉบับสอบเทียบกับพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ โดยได้ตั้งข้อ ย่อหน้า ยกหัวข้อสูตร หรือมาติกาให้เห็นชัดเจน และได้อ้างหน้าคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ ฉบับฉัฏฐสังคีติ (อักษรพม่า) ฉบับอักษรเทวนาครี และฉบับอักษรโรมัน ในบรรทัดแรกของหน้านั้นๆ เพื่อสะดวกต่อการค้นคว้าของนักศึกษา รวมทั้งบอกเลขบรรทัดแต่ละหน้าของพระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีนี้ไว้ด้วย สำหรับฉบับภาษาไทย ได้นำ **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง** มาเป็นต้นฉบับในการตรวจสอบพิจารณาสำนวนแปล

การดำเนินการสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎกตามที่กล่าวมานี้ได้แล้วเสร็จทันพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบนักษัตร และเรียกชื่อพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า **ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฎกำ ๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส** : *พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐* โดยจัดพิมพ์ฉบับภาษาบาลีจำนวน ๑,๐๐๐ ชุด และจัดพิมพ์ฉบับภาษาไทย จำนวน ๓,๐๐๐ ชุด

ต่อมา พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยดังกล่าวนี้ได้มีพุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา

สร้างถวายวัดจนหมดลง โดยเหตุที่พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์ที่มีความสำคัญ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม**จึงเตรียมการที่จะจัดพิมพ์ซ้ำ แต่เพื่อให้เป็นไปตามประเพณีที่ทำกันมา คือก่อนจะจัดพิมพ์พระไตรปิฎกแต่ละครั้งต้องมีการประชุมสงฆ์ผู้ทรงความรู้และศาสนบัณฑิตตรวจชำระสอบทานความถูกต้องในเบื้องต้น กอปรกับได้พิจารณาเห็นว่าพระไตรปิฎกฉบับสังคายนาฯ ในส่วนภาษาบาลีนั้น แม้จะดำเนินการตรวจชำระจากคณะกรรมการสังคีติการกสงฆ์ในครั้งนั้นมาแล้ว แต่ก็ยังมีปาฐะที่บกพร่องผิดพลาดอยู่บ้างในบางเล่ม บางสูตร บางข้อ ทั้งนี้เพราะมีข้อจำกัดด้านเวลาและขั้นตอนการจัดพิมพ์เป็นสำคัญ แม้ในส่วนฉบับภาษาไทยก็ปรากฏว่าสูตรเดียวกันซึ่งมีบทพระบาลีเหมือนกัน หรือข้อความพระบาลีอย่างเดียวกันแต่ปรากฏต่างที่กัน กลับมีข้อความสำนวนแปลที่ไม่ลงกันสมกัน เป็นต้น ทั้งนี้เพราะเกิดจากคณะกรรมการแปลมีหลายชุดจึงแปลสำนวนต่างกัน แต่เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า พระไตรปิฎกนั้นเป็นพระคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนาสำหรับศึกษาค้นคว้าอ้างอิงของพุทธบริษัท หาใช่เป็นหนังสืออ่านทั่วไปไม่ แม้จะเป็นฉบับภาษาไทยก็ควรที่จะมีเอกภาพในด้านสำนวนคำแปลที่เป็นแบบอย่างและมีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของบัณฑิตชน ดังนั้น เพื่อให้การจัดพิมพ์พระไตรปิฎกเผยแพร่ในปัจจุบันมีข้อบกพร่องผิดพลาดน้อยที่สุด คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมจึงแต่งตั้งคณะกรรมการสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ซึ่งคณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้มีฉันทานุมัติชำระสอบทานต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ทั้ง ๔๕ เล่ม เป็นอันดับแรก โดยกำหนดแนวทาง คือ ให้สอบทานคำแปลของพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาให้ถูกต้องสมบูรณ์ มิให้ตกหล่นคลาดเคลื่อนจากบทปาฐะในพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา หากพบว่าตกหล่น ก็แปลเพิ่มให้สมบูรณ์ หากพบว่าคลาดเคลื่อน ก็แปลให้ถูกต้องตามนัยอรรถกถา และหากพบว่าสำนวนคำแปลของสูตรใด หรือข้อใดที่ปรากฏหลายที่ทั้งในเล่มเดียวกันหรือ

ต่างเล่มไม่ตรงกัน ซึ่งเมื่อเทียบเคียงกับฉบับภาษาบาลีแล้วปรากฏว่ามีข้อความพระบาลีอย่างเดียวกัน ก็ปรับแก้สำนวนให้ตรงกัน เป็นต้น

คณะกรรมการดังกล่าวนี้ได้เพียรพยายามดำเนินการตรวจสอบต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาสำเร็จเพียงขั้นตอนการสอบทานคำแปลมิให้ตกหล่นจากต้นฉบับภาษาบาลี โดยมิได้ปรับแก้สำนวนคำแปลที่ลักลั่นกันในบางสูตรให้ลงกันสมกัน จึงต่อมา คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคมได้มีมติให้ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) วัดราชโอรสาราม รับเป็นภารธุระดำเนินการสานต่อในขั้นตอนที่เหลือให้สำเร็จเรียบร้อย ซึ่งในเบื้องต้น พระธรรมกิตติวงศ์ ได้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนา ที่คณะกรรมการดังกล่าวได้สอบทานคำแปลกับฉบับภาษาบาลีไว้แล้วนั้นมาให้คณะศิษย์ดำเนินการบันทึกข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์เพื่อให้เกิดความสะดวกในการปรับแก้สำนวนและการเชื่อมโยงข้อมูลแล้วได้ศึกษาการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อที่จะได้ดำเนินการปรับแก้สำนวนคำแปลในเครื่องคอมพิวเตอร์ด้วยตนเอง อันเป็นการลัดขั้นตอนที่ไม่ต้องพิมพ์ข้อมูลออกมาเป็นปรู๊ฟเพื่อตรวจและสั่งแก้ ซึ่งช่วยประหยัดทั้งด้านเวลาและวัสดุประกอบการพิมพ์ พร้อมทั้งได้เตรียมรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระไตรปิฎกภาษาไทยจากแหล่งต่างๆ ที่พระโบราณาจารย์ได้แปลไว้ เช่น พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับอื่นๆ เพื่อจัดหามาเป็นอุปการะสอบทานเทียบเคียงประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปล และที่สำคัญ ได้นำคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่นายพร รัตนสุวรรณ ได้ประชุมศาสนบัณฑิตตรวจชำระและจัดพิมพ์อย่างครบบริบูรณ์มาเป็นอุปกรณ์ประกอบการปรับแก้สำนวนคำแปลให้ถูกต้องตามพุทธาธิบาย นอกจากนี้ยังได้จัดหาซีดีรอมพระไตรปิฎกฉบับคอมพิวเตอร์ที่มหาวิทยาลัยมหิดลจัดทำไว้มาสืบค้นข้อความพระบาลีที่ซ้ำกันเพื่อจะได้ปรับสำนวนคำแปลให้เป็นเอกภาพกันอีกด้วย เมื่อเสร็จขั้นตอนการบันทึกข้อมูลดังกล่าวแล้ว จึงได้ดำเนินการ

ปรับแก้ข้อมูลสำนวนคำแปลพระไตรปิฎกภาษาไทยในเครื่องคอมพิวเตอร์ไปตามลำดับเล่ม จนแล้วเสร็จทั้ง ๔๕ เล่ม พร้อมที่จะให้พิสูจน์อักษรก่อนเสนออนุมัติจัดพิมพ์ แต่ได้พิจารณาเห็นว่า พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงและฉบับสังคายนาที่พระโบราณาจารย์ได้แปลและจัดทำไว้นั้น มิได้ทำเชิงอรรถคือคำอธิบายศัพท์หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจไว้ ดังนั้น เพื่อเอื้อประโยชน์ ในการอ่านพระไตรปิฎกให้เข้าใจสำหรับประชาชนทั่วไปและสามารถเป็นแหล่งค้นคว้าอ้างอิงที่ถูกต้องอันเหมาะแก่ยุคสมัยปัจจุบันที่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ จึงได้เพิ่มขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถขึ้นโดยกำหนดแนวทางในการจัดทำ คือทำคำอธิบายเฉพาะคำศัพท์วิชาการทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกซึ่งแปลทับศัพท์ไว้หรือข้อความที่ยากต่อความเข้าใจ โดยตรวจดูคำอธิบายจากคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาฯ ที่อธิบายหรือแยกประเภทศัพท์หรือข้อความแห่งพระบาลีนั้นๆ เป็นเบื้องต้นแล้วแปลสรุปความเป็นภาษาไทยที่กะทัดรัด พร้อมทั้งอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาเป็นอักษรย่อและบอกเล่มหรือหน้าไว้ในวงเล็บเพื่อประโยชน์ในการสืบค้นอ้างอิงของผู้ต้องการหลักฐานอ้างอิงหรือต้องการศึกษาพระพุทธศาสนาชั้นสูง ในกรณีคำแปลภาษาไทยที่ไม่นิยมใช้ซึ่งเกรงว่าคนทั่วไปอ่านแล้วไม่เข้าใจและต้องเสียเวลาเปิดดูความหมายในพจนานุกรม โดยที่คัมภีร์อรรถกถาก็ไม่ได้ให้คำอธิบายไว้ เช่น คำว่า *ทิม* ซึ่งหมายถึงศาลาแถวหรือห้องแถวสำหรับเป็นที่พักหรือเก็บของ ก็ได้ทำเชิงอรรถไว้โดยอ้างที่มาจากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรืออธิบายเพิ่มเติมตามสมควร พร้อมทั้งบอกหน้ากำกับไว้เพื่อการสืบค้น เป็นต้น ซึ่งขั้นตอนการจัดทำเชิงอรรถพร้อมทั้งจัดหน้าวรรคตอนนี้ได้อาศัยความละเอียดและใช้เวลาในการจัดทำเป็นอย่างมาก

การจัดทำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ เพื่อเสนอจัดพิมพ์ดังกล่าวนี้ ได้ใช้เวลาในการดำเนินการจัดทำเป็นเวลานาน จึงแล้วเสร็จเป็นข้อมูลต้นฉบับอยู่ในคอมพิวเตอร์ ในส่วนของการจัดทำต้นฉบับ

พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ นั้นยังมิได้มีการตรวจชำระสอบทานแต่อย่างใด จนถึงปีพุทธศักราช ๒๕๔๘ **คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม** ปรารภเหตุที่พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทรงดำรงอยู่ในฐานะองค์เอกอัครศาสนูปถัมภกและทรงเป็นพุทธมามกะ พระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์อันเกี่ยวเนื่องกับการพระพุทธศาสนานอกจากจะทรงอุปถัมภ์พระสงฆ์ให้สามารถบริหารงานปกครอง งานการศาสนศึกษา งานเผยแผ่ งานสาธารณูปการ งานสาธารณสงเคราะห์ และงานการศึกษาสงเคราะห์อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว พระราชกรณียกิจอันเกี่ยวเนื่องกับการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอีกส่วนหนึ่ง ก็คือทรงโปรดฯ ให้มีการตรวจชำระจัดพิมพ์พระไตรปิฎก ซึ่งพระราชกรณียกิจส่วนนี้ได้อำนวยผลให้พระสงฆ์และประชาชนมีหลักในการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนาอันก่อให้เกิดความดำรงมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาคู่กับชาติไทยตราบเท่าทุกวันนี้ ดังนั้น ในมหามงคลโรกาสที่ **พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทร สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์แห่งราชอาณาจักรไทย ตั้งแต่วันที่ ๙ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ นับเวลาถึงปัจจุบัน เป็นปีที่** ๖๐ สมเด็จพระบรมบพิตรพระราชสมภารพระองค์ได้เสด็จดำรงสยามรัฐสีมาราชอาณาจักร ทรงประพฤติปฏิบัติพระองค์มั่นคงอยู่ในทศพิธราชธรรมและจักรวรรดิวัตร ประสิทธิ์ประสาทความไพบูลย์รุ่งเรืองวัฒนาสถาพร ทรงพระมหากรุณาแก่พสกนิกรถ้วนหน้า คณะสงฆ์โดยมหาเถรสมาคม สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อพสกนิกร ประเทศชาติและพระพุทธศาสนา จึงมีมติให้จัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทย เพื่อเป็นการเฉลิมพระบุญญาธิการและเฉลิมพระเกียรติคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเพื่อเป็นการสืบสานพระไตรปิฎกให้เป็น

หลักสำคัญของพระพุทธศาสนาในการศึกษาสัมมาปฏิบัติของพุทธบริษัท ซึ่งกิจกรรมส่วนนี้นับเป็นหนึ่งในแปดกิจกรรมเฉลิมพระเกียรติ ในวโรกาสมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในปีพุทธศักราช ๒๕๔๙

ในการประชุมมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘ เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๘ มหาเถรสมาคมได้มีมติเห็นชอบแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ประกอบด้วยบรรพชิต ๔๑ รูป คฤหัสถ์ ๔ คน รวม ๔๕ รูป/คน โดยมี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เกี่ยว อุปเสโณ ป.ธ. ๙) วัดสระเกศ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช เป็นประธานกรรมการ พระพรหมมุนี (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต ป.ธ. ๙) วัดบวรนิเวศวิหาร พระพรหมเวที (สนิท ชวนปญฺโญ ป.ธ. ๙) วัดไตรมิตรวิทยาราม เป็นรองประธานกรรมการ และพระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙) วัดเทวราชกุญชร เป็นเลขานุการ ซึ่งต่อมา เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๔๙ คณะกรรมการ ฯ นี้ได้ประชุมพิจารณาแนวทางในการดำเนินงานจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ และได้ข้อสรุปเป็นแนวปฏิบัติว่า ในการดำเนินงานตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาบาลี ให้นำพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนา พุทธศักราช ๒๕๓๐ เป็นต้นฉบับในการตรวจชำระ และให้นำพระไตรปิฎกฉบับอื่นๆ มาเทียบเคียงโดยให้ทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกันไว้ ส่วนการตรวจชำระพระไตรปิฎกภาษาไทย ให้นำต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสังคายนาฯ ที่พระธรรมกิตติวงศ์และคณะได้จัดทำไว้แล้วตามมติมหาเถรสมาคม มาตรวจสอบคำแปลและจัดทำหัวข้อให้ตรงกันกับพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสังคายนาฯ ที่คณะกรรมการตรวจชำระแล้ว ทั้งนี้ประธานคณะกรรมการฯ ได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะทำงานกองงานพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เป็น ๓ กอง คือ

๑. คณะทำงานกองงานพระวินัยปิฎก จำนวน ๒๕ รูป/คน มี พระธรรมคุณาภรณ์ (เอื้อน หาสธมฺโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดสามพระยา เป็นประธาน

๒. คณะทำงานกองงานพระสุตตันตปิฎก จำนวน ๑๙ รูป มี พระวิสุทธิวงศาจารย์ (วิเชียร อโนมคุโณ ป.ธ. ๙, พธ.ด. กิตติมศักดิ์) วัดปากน้ำ เป็นประธาน

๓. คณะทำงานกองงานพระอภิธรรมปิฎก จำนวน ๒๑ รูป/คน มี พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙, Ph.D.) วัดพิชยญาติการาม เป็นประธาน

ในการพิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกภาษาบาลีนั้น ได้นำพระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับอื่นๆ ทั้งในและต่างประเทศมาเทียบเคียงตรวจสอบทำเชิงอรรถในปาฐะที่ต่างกัน จำนวน ๗ ฉบับ ประกอบด้วยพระไตรปิฎกบาลี อักษรไทย ๓ ฉบับ คือ (๑) ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส) (๒) สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส) (๓) มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณียำ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส) และพระไตรปิฎกบาลีอักษรต่างประเทศ ๔ ฉบับ คือ (๑) ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรพม่า ฉบับฉัฏฐสังคายนา พิมพ์ พ.ศ. ๒๕๓๘) (๒) อิงฺคลิสเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรโรมัน ฉบับสมาคมบาลีปกรณ์) (๓) สีหฬเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรสิงหล) (๔) นาลนฺทาเทวนาครีปาลิเตปิฏกำ (พระไตรปิฎกบาลีอักษรเทวนาครี ฉบับมหาวิทยาลัยนาลันทา)

คณะทำงานแต่ละกองงานได้เพียรพยายามพิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกทั้งภาษาบาลีและภาษาไทยตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มกำลังความสามารถ เริ่มตั้งแต่เดือนกันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ เป็นต้นมา จึงทำให้การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ สำเร็จลุล่วงด้วยดี

บัดนี้ การพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในมหามงคลสมัยที่ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ได้บรรลุผลเสร็จสิ้นแล้ว นับว่าสำเร็จได้โดยอาศัยพระบารมีพระบรมเดชานุภาพแห่งองค์พระมหากษัตริยาธิราชกอปรด้วยความวิริยะอุตสาหะอุทิศเวลาเป็นพุทธบูชาของคณะกรรมการพระเถรานุเถระและศาสนบัณฑิตผู้ดำเนินการพิจารณาตรวจต้นฉบับและความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัยและอานุภาพแห่งกุศลเจตนาในการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเฉลิมพระเกียรติฯ ครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชสมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชโอรส พระราชธิดาพร้อมทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ทรงเจริญพระชนมายุยิ่งยืนนาน สถิตในไอศวรรยราชสมบัติ ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีจงเกิดมีในที่ทุกสถาน ขอให้รัฐบาลในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจงประสบความสำเร็จในการบริหารราชการแผ่นดิน ขออาณาประชาราษฎร์และสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่าจงอยู่เย็นเป็นสุขภายใต้พระบรมโพธิสมภาร เจริญงอกงามในธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดจิรัฐิติกาล เทอญ

สทา ทิปฺปตุ สทฺธมฺโม ตถาคตปฺปเวทิโต
ทสฺเสนฺโต สพฺพโลกสฺส อุชุมคฺคํ วิสุทฺธิยา.

ขอพระสัทธรรมที่พระตถาคตเจ้าทรงประกาศไว้ แสดงทางตรงเพื่อความบริสุทธิ์แก่โลกทั้งปวง จงรุ่งเรืองทุกเมื่อ เทอญ.

มหาเถรสมาคม

THE PAḶĪ ALPHABET
IN THAI AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

อ = a -า = ā ◌ิ = i ◌ี = ī ◌ุ = u ◌ู = ū เ- = e โ- = o

CONSONANTS WITH VOWEL "A"

ก = ka	ข = kha	ค = ga	ฆ = gha	ง = ṅa
จ = ca	ฉ = cha	ช = ja	ฌ = jha	ญ = ña
ฏ = ṭa	ฐ = ṭha	ฑ = ḍa	ฒ = ḍha	ณ = ṇa
ต = ta	ถ = tha	ท = da	ธ = dha	น = na
ป = pa	ผ = pha	พ = ba	ภ = bha	ม = ma

ย = ya ร = ra ล = la ว = va ส = sa ห = ha ฬ = ḷa ◌ं = ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ก = ka กา = kā กิ = ki กี = kī กุ = ku กู = kū เก = ke โก = ko

ข = kha ขา = khā ขิ = khi ขี = khī ขุ = khu ขู = khū เข = khe โข = kho

FIGURES

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๐
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

ทยฺยรฏฺฐสฺส เตปิฏเก
สงฺเกตวิญฺญาปนำ

อิ.	=	อิงฺคลิสเตปิฏกำ
ฉ.	=	ฉฏฺฐสงฺคีติเตปิฏกำ
ทยฺ.	=	ทยฺยรฏฺฐสฺส สงฺคีติเตปิฏกำ (๒๕๓๐ พุทฺธวสฺเส)
เท.	=	นาลนฺทาเทวนาคริปาลิเตปิฏกำ
โป.	=	โปราณเตปิฏกำ
มหา.	=	มหาจุฬาเตปิฏกำ (อนุสฺสรณียำ ๒๕๐๐ พุทฺธวสฺเส)
สี.	=	สีหฬเตปิฏกำ
สฺยา.	=	สฺยามรฏฺฐสฺส เตปิฏกำ (๒๕๒๕ พุทฺธวสฺเส)

อภิธมฺมปิฏเก
กถาวตฺถุปาลิยา
กิตฺตนปตฺตํ

มาติกา		องฺเก
	มหาวคฺโค	๑
	๑. ปุคฺคลกถา	๑
๑.	สุทฺธสจฺฉิกฏฺโฐ	๑
๒.	โอกาสสจฺฉิกฏฺโฐ	๙
๓.	กาลสจฺฉิกฏฺโฐ	๑๐
๔.	อวยวสจฺฉิกฏฺโฐ	๑๑
๕.	สุทฺธิกสํสนฺทนา	๑๓
๖.	โอปมฺมสํสนฺทนา	๒๐
๗.	จตุกฺกนยสํสนฺทนา	๒๘
๘.	ลกฺขณยุตฺติ	๓๔
๙.	วจนโสธนํ	๓๕
๑๐.	ปญฺญตฺตานุโยโค	๓๖
๑๑.	คติอนุโยโค	๓๙
๑๒.	อุปาทาปญฺญตฺตานุโยโค	๔๔
๑๓.	ปุริสการานุโยโค	๕๕
๑๔.	อภิญฺญานุโยโค	๖๖
๑๕-๑๘.	ญาตกานุโยคาทิ	๖๗
๑๙.	ปฏิเวรานุโยโค	๖๘

มาติกา **องฺเก**

๒๐. สงฺฆานุโยโค ๗๐
๒๑. สจฺฉิกฏฺฐสภาคานุโยโค ๗๐

๒. ปริหานิกถา **๘๑**
๑. วาทยุตฺติปริหานิ ๘๑
๒. อริยปุคฺคลสํสนฺทนปริหานิ ๘๒
๓. สุตฺตสาธนปริหานิ ๑๐๑

๓. พฺรหฺมจริยกถา **๑๐๕**
๑. สุทฺธพฺรหฺมจริยกถา ๑๐๕
๒. สํสนฺทนพฺรหฺมจริยกถา ๑๑๑
๓. โอธิโสกถา ๑๑๔

๔. ชหติกถา **๑๒๐**
๑. นสุตฺตาหรณกถา ๑๒๐
๒. สุตฺตาหรณกถา ๑๒๓

๕. สพฺพมตฺถีติกถา **๑๒๕**
๑. วาทยุตฺติ ๑๒๕
๒. กาลสํสนฺทนา ๑๒๖
วจนโสธนา ๑๓๓
อตีตจกฺขุรูปาทิกถา ๑๓๔

มาติกา **องฺเก**

อตีตญาณาทิกถา ๑๓๗
อรหนฺตาทิกถา ๑๓๘
อตีตหตฺถาทิกถา ๑๔๒
อตีตกฺขนฺธาทิสโมธานกถา ๑๔๓
ปทโสธนกถา ๑๔๕
สุตฺตสาธนํ ๑๔๗

๖. อตีตกฺขนฺธาทิกถา **๑๕๑**
๑. นสุตฺตสาธนํ ๑๕๑
๒. สุตฺตสาธนํ ๑๕๕

๗. เอกจฺจมตฺถีติกถา **๑๕๖**
๑. อตีตาทิเอกจฺจกถา ๑๕๖
๒. อนาคตาทิเอกจฺจกถา ๑๕๘

๘. สติปฏฺฐานกถา **๑๖๐**
๙. เหวตฺถิกถา **๑๖๓**

๒. ทุติยวคฺโค **๑๖๘**
(๑๐) ๑. ปรูปหารกถา ๑๖๘
(๑๑) ๒. อญฺญาณกถา ๑๗๖
(๑๒) ๓. กงฺขากถา ๑๘๔

มาติกา			องฺเก
(๑๓)	๔.	ปรวิตารณกถา	๑๙๐
(๑๔)	๕.	วจีเภทกถา	๑๙๖
(๑๕)	๖.	ทุกฺขาหารกถา	๒๐๔
(๑๖)	๗.	จิตฺตฏฺฐิติกถา	๒๐๔
(๑๗)	๘.	กุกฺกุฬกถา	๒๐๙
(๑๘)	๙.	อนุปุพฺพาภิสมยกถา	๒๑๓
(๑๙)	๑๐.	โวหารกถา	๒๒๐
(๒๐)	๑๑.	นิโรธกถา	๒๒๕
		๓. ตติยวคฺโค	**๒๒๖**
(๒๑)	๑.	พลกถา	๒๒๖
(๒๒)	๒.	อริยนฺติกถา	๒๓๐
(๒๓)	๓.	วิมุจฺจติกถา	๒๓๖
(๒๔)	๔.	วิมุจฺจมานกถา	๒๓๘
(๒๕)	๕.	อฏฺฐมกกถา	๒๔๑
(๒๖)	๖.	อฏฺฐมกสฺสอินฺทฺริยกถา	๒๔๔
(๒๗)	๗.	ทิพฺพจกฺขุกถา	๒๔๘
(๒๘)	๘.	ทิพฺพโสตกถา	๒๕๐
(๒๙)	๙.	ยถากมฺมูปคตญาณกถา	๒๕๑
(๓๐)	๑๐.	สำวรกถา	๒๕๓
(๓๑)	๑๑.	อสญฺญกถา	๒๕๖
(๓๒)	๑๒.	เนวสญฺญานาสญฺญายตนกถา	๒๕๘

มาติกา			องฺเก
		๔. จตุตฺถวคฺโค	**๒๖๓**
(๓๓)	๑.	คิหิสฺสอรหาติกถา	๒๖๓
(๓๔)	๒.	อุปปตฺติกถา	๒๖๔
(๓๕)	๓.	อนาสวกถา	๒๖๗
(๓๖)	๔.	สมนฺนาคตกถา	๒๖๙
(๓๗)	๕.	อุเปกฺขาสมนฺนาคตกถา	๒๗๔
(๓๘)	๖.	โพธิยาพุทฺโธติกถา	๒๗๕
(๓๙)	๗.	ลกฺขณกถา	๒๗๘
(๔๐)	๘.	นิยาโมกฺกนฺติกถา	๒๘๑
(๔๑)	๙.	อปราปิ สมนฺนาคตกถา	๒๘๕
(๔๒)	๑๐.	สพฺพสญฺโญชนปฺปหานกถา	๒๙๑
		๕. ปญฺจมวคฺโค	**๒๙๔**
(๔๓)	๑.	วิมุตฺติกถา	๒๙๔
(๔๔)	๒.	อเสกฺขาณกถา	๒๙๖
(๔๕)	๓.	วิปรีตกถา	๒๙๗
(๔๖)	๔.	นิยามกถา	๒๙๙
(๔๗)	๕.	ปฏิสมฺภิทากถา	๓๐๑
(๔๘)	๖.	สมฺมติญาณกถา	๓๐๒
(๔๙)	๗.	จิตฺตารมฺมณกถา	๓๐๓
(๕๐)	๘.	อนาคตญาณกถา	๓๐๕
(๕๑)	๙.	ปจฺจุปฺปนฺนญาณกถา	๓๐๖
(๕๒)	๑๐.	ผลญาณกถา	๓๐๗

มาติกา **องฺเก**

๖. ฉฏฺฐวคฺโค **๓๐๙**

(๕๓) ๑. นิยามกถา ๓๐๙
(๕๔) ๒. ปฏิจฺจสมุปฺปาทกถา ๓๑๐
(๕๕) ๓. สจฺจกถา ๓๑๓
(๕๖) ๔. อารุปฺปกถา ๓๑๕
(๕๗) ๕. นิโรธสมาปตฺติกถา ๓๑๖
(๕๘) ๖. อากาสกถา ๓๑๘
(๕๙) ๗. อากาโสสนิทสฺสโนติกถา ๓๑๙
(๖๐) ๘. ปจวีธาตุสนิทสฺสนาตฺยาทิกถา ๓๒๐
(๖๑) ๙. จกฺขุนฺทริยสนิทสฺสนนฺติอาทิกถา ๓๒๑
(๖๒) ๑๐. กายกมฺมสนิทสฺสนนฺติกถา ๓๒๒

๗. สตฺตมวคฺโค **๓๒๔**

(๖๓) ๑. สงฺคหิตกถา ๓๒๔
(๖๔) ๒. สมฺปยุตฺตกถา ๓๒๖
(๖๕) ๓. เจตสิกกถา ๓๒๗
(๖๖) ๔. ทานกถา ๓๒๘
(๖๗) ๕. ปริโภคมยปุญฺญกถา ๓๓๑
(๖๘) ๖. อิโตทินฺนกถา ๓๓๕
(๖๙) ๗. ปจวีกมฺมวิปาโกติกถา ๓๓๗
(๗๐) ๘. ชรามรณวิปาโกติกถา ๓๔๐
(๗๑) ๙. อริยธมฺมวิปากกถา ๓๔๒
(๗๒) ๑๐. วิปาโกวิปากธมฺมธมฺโมติกถา ๓๔๔

มาติกา **องฺเก**

๘. อฏฺฐมวคฺโค **๓๔๖**

(๗๓) ๑. ฉคติกถา ๓๔๖

(๗๔) ๒. อนฺตราภวกถา ๓๔๗

(๗๕) ๓. กามคุณกถา ๓๕๑

(๗๖) ๔. กามกถา ๓๕๔

(๗๗) ๕. รูปธาตุกถา ๓๕๕

(๗๘) ๖. อรูปธาตุกถา ๓๕๖

(๗๙) ๗. รูปธาตุยาอายตนกถา ๓๕๘

(๘๐) ๘. อรูเปรูปกถา ๓๖๑

(๘๑) ๙. รูปกมฺมนฺติกถา ๓๖๓

(๘๒) ๑๐. ชีวิตินฺทฺริยกถา ๓๗๕

(๘๓) ๑๑. กมฺมเหตุกถา ๓๗๘

๙. นวมวคฺโค **๓๘๐**

(๘๔) ๑. อานิสํสกถา ๓๘๐

(๘๕) ๒. อมตารมฺมณกถา ๓๘๑

(๘๖) ๓. รูปสารมฺมณนฺติกถา ๓๘๔

(๘๗) ๔. อนุสยาอนารมฺมณาติกถา ๓๘๕

(๘๘) ๕. ฌาณนฺอนารมฺมณนฺติกถา ๓๘๗

(๘๙) ๖. อตีตานาคตารมฺมณกถา ๓๘๙

(๙๐) ๗. วิตกฺกานุปติตกถา ๓๙๑

(๙๑) ๘. วิตกฺกวิปฺผารสทฺทกถา ๓๙๑

(๙๒) ๙. นยถาจิตฺตสฺสวาจาติกถา ๓๙๒

(๙๓) ๑๐. นยถาจิตฺตสฺสกายกมฺมนฺติกถา ๓๙๔

(๙๔) ๑๑. อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนกถา ๓๙๕

มาติกา			องฺเก
		๑๐. ทสมวคฺโค	**๓๙๘**
(๙๕)	๑.	นิโรธกถา	๓๙๘
(๙๖)	๒.	รูปมคฺโคติกถา	๓๙๙
(๙๗)	๓.	ปญฺจวิญฺญาณสมงฺคิสฺส มคฺคภาวนากถา	๔๐๑
(๙๘)	๔.	ปญฺจวิญฺญาณากุสลาปิอกุสลาปีติกถา	๔๐๓
(๙๙)	๕.	สาโภคาติกถา	๔๐๕
(๑๐๐)	๖.	ทฺวีหิสีเลหิสมนฺนาคโตติกถา	๔๐๗
(๑๐๑)	๗.	สีลอเจตสิกนฺติกถา	๔๐๙
(๑๐๒)	๘.	สีลนจิตฺตานุปริวตฺตีติกถา	๔๑๑
(๑๐๓)	๙.	สมาทานเหตุกถา	๔๑๓
(๑๐๔)	๑๐.	วิญฺญตฺติสีลนฺติกถา	๔๑๔
(๑๐๕)	๑๑.	อวิญฺญตฺติทุสฺสีลฺยนฺติกถา	๔๑๕
		๑๑. เอกาทสมวคฺโค	**๔๑๘**
(๑๐๖-๑๐๘)		๑-๓. ติสฺโสปิอนุสยกถา	๔๑๘
(๑๐๙)	๔.	ญาณกถา	๔๒๓
(๑๑๐)	๕.	ญาณญฺจิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติกถา	๔๒๓
(๑๑๑)	๖.	อิทมฺทุกฺขนฺติกถา	๔๒๕
(๑๑๒)	๗.	อิทฺธิพลกถา	๔๒๗
(๑๑๓)	๘.	สมาธิกถา	๔๒๙
(๑๑๔)	๙.	ธมฺมฏฺฐจิตตากถา	๔๓๐
(๑๑๕)	๑๐.	อนิจฺจตากถา	๔๓๑

มาติกา **องฺเก**

๑๒. ทุวาทสมวคฺโค **๔๓๓**

(๑๑๖) ๑. สวโรกมฺมนฺติกถา ๔๓๓
(๑๑๗) ๒. กมฺมกถา ๔๓๔
(๑๑๘) ๓. สทฺโทวิปาโกติกถา ๔๓๖
(๑๑๙) ๔. สพฺพายตนกถา ๔๓๗
(๑๒๐) ๕. สตฺตกฺขตฺตุปรมกถา ๔๓๙
(๑๒๑) ๖. โกลโกลกถา ๔๔๐
(๑๒๒) ๗. เอกพีชีกถา ๔๔๑
(๑๒๓) ๘. ชีวิตาโวโรปนกถา ๔๔๑
(๑๒๔) ๙. ทุคฺคติกถา ๔๔๒
(๑๒๕) ๑๐. สตฺตมภวิกกถา ๔๔๔

๑๓. เตรสมวคฺโค **๔๔๕**

(๑๒๖) ๑. กปฺปฏฺฐกถา ๔๔๕
(๑๒๗) ๒. กุสลจิตฺตปฏิลาภกถา ๔๔๖
(๑๒๘) ๓. อนนฺตราปยุตฺตกถา ๔๔๗
(๑๒๙) ๔. นิยตสฺสนิยามกถา ๔๔๘
(๑๓๐) ๕. นิวุตกถา ๔๔๙
(๑๓๑) ๖. สมฺมุขีภูตกถา ๔๕๐
(๑๓๒) ๗. สมาปนฺโนอสฺสาเทติกถา ๔๕๒
(๑๓๓) ๘. อสาตราคกถา ๔๕๓
(๑๓๔) ๙. ธมฺมตณฺหาอพฺยากตาติกถา ๔๕๔
(๑๓๕) ๑๐. ธมฺมตณฺหานทุกฺขสมุทโยติกถา ๔๕๖

มาติกา องฺเก

๑๔. จุทฺทสมวคฺโค ๔๕๘

(๑๓๖) ๑. กุสลากุสลปฏิสนฺทหนกถา ๔๕๘
(๑๓๗) ๒. สพฺพายตนุปฺปตฺติกถา ๔๖๐
(๑๓๘) ๓. อนนฺตรปจฺจยกถา ๔๖๑
(๑๓๙) ๔. อริยรูปกถา ๔๖๕
(๑๔๐) ๕. อญฺโญอนุสโยติกถา ๔๖๕
(๑๔๑) ๖. ปริยุฏฺฐานนฺจิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติกถา ๔๖๗
(๑๔๒) ๗. ปริยาปนฺนกถา ๔๖๗
(๑๔๓) ๘. อพฺยากตกถา ๔๗๐
(๑๔๔) ๙. อปริยาปนฺนกถา ๔๗๒

๑๕. ปณฺณรสมวคฺโค ๔๗๓

(๑๔๕) ๑. ปจฺจยตากถา ๔๗๓
(๑๔๖) ๒. อญฺญมญฺญปจฺจยกถา ๔๗๖
(๑๔๗) ๓. อทฺธากถา ๔๗๗
(๑๔๘) ๔. ขณลยมุหุตฺตกถา ๔๗๘
(๑๔๙) ๕. อาสวกถา ๔๗๙
(๑๕๐) ๖. ชรามรณกถา ๔๗๙
(๑๕๑) ๗. สญฺญาเวทยิตกถา ๔๘๐
(๑๕๒) ๘. ทุติยสญฺญาเวทยิตกถา ๔๘๑
(๑๕๓) ๙. ตติยสญฺญาเวทยิตกถา ๔๘๑
(๑๕๔) ๑๐. อสญฺญสตฺตูปิกกถา ๔๘๓
(๑๕๕) ๑๑. กมฺมูปจยกถา ๔๘๔

มาติกา **องฺเก**

๑๖. โสฬสมวคฺโค ๔๘๘

(๑๕๖) ๑. นิคฺคหกถา ๔๘๘

(๑๕๗) ๒. ปคฺคหกถา ๔๘๙

(๑๕๘) ๓. สุขานุปฺปทานกถา ๔๙๑

(๑๕๙) ๔. อธิคฺคยฺหมนสิการกถา ๔๙๒

(๑๖๐) ๕. รูปีเหตูติกถา ๔๙๕

(๑๖๑) ๖. รูปีสเหตุกนฺติกถา ๔๙๖

(๑๖๒) ๗. รูปีกุสลากุสลนฺติกถา ๔๙๗

(๑๖๓) ๘. รูปีวิปาโกติกถา ๔๙๙

(๑๖๔) ๙. รูปีรูปาวจรารูปาวจรนฺติกถา ๕๐๐

(๑๖๕) ๑๐. รูปราโครูปธาตุปริยาปนฺโนติอาทิกถา ๕๐๑

๑๗. สตฺตรสมวคฺโค ๕๐๕

(๑๖๖) ๑. อตฺถิอรหโตปุญฺญูปจโยติกถา ๕๐๕

(๑๖๗) ๒. นตฺถิอรหโตอกาลมจฺจูติกถา ๕๐๖

(๑๖๘) ๓. สพฺพมิทำกมฺมโตติกถา ๕๐๗

(๑๖๙) ๔. อินฺทฺริยพทฺธกถา ๕๐๙

(๑๗๐) ๕. จเปตฺวาอริยมคฺคนฺติกถา ๕๑๐

(๑๗๑) ๖. นวตฺตพฺพำสงฺโฆทกฺขิณำปฏิคฺคณฺหาตีติกถา ๕๑๑

(๑๗๒) ๗. นวตฺตพฺพำสงฺโฆทกฺขิณำวิโสเธตีติกถา ๕๑๓

(๑๗๓) ๘. นวตฺตพฺพำสงฺโฆภุญฺชตีติกถา ๕๑๔

(๑๗๔) ๙. นวตฺตพฺพำสงฺฆสฺสทินฺนำมหปฺผลนฺติกถา ๕๑๕

(๑๗๕) ๑๐. นวตฺตพฺพำพุทฺธสฺสทินฺนำมหปฺผลนฺติกถา ๕๑๖

(๑๗๖) ๑๑. ทกฺขิณาวิสุทฺธิกถา ๕๑๗

มาติกา			องฺเก
		๑๘. อฏฺฐารสมวคฺโค	**๕๒๑**
(๑๗๗)	๑.	มนุสฺสโลกกถา	๕๒๑
(๑๗๘)	๒.	ธมฺมเทสนากถา	๕๒๒
(๑๗๙)	๓.	กรุณากถา	๕๒๓
(๑๘๐)	๔.	คนฺธชาติกถา	๕๒๔
(๑๘๑)	๕.	เอกมคฺคกถา	๕๒๕
(๑๘๒)	๖.	ฌานสงฺกนฺติกถา	๕๒๗
(๑๘๓)	๗.	ฌานนฺตริกกถา	๕๓๐
(๑๘๔)	๘.	สมาปนฺโนสทฺทสุณาตีติกถา	๕๓๒
(๑๘๕)	๙.	จกฺขุนารูปปสฺสตีติกถา	๕๓๔
		๑๙. เอกูนวีสติมวคฺโค	**๕๓๖**
(๑๘๖)	๑.	กิเลสชนหกถา	๕๓๖
(๑๘๗)	๒.	สุญฺญตากถา	๕๓๗
(๑๘๘)	๓.	สามญฺญผลกถา	๕๓๙
(๑๘๙)	๔.	ปตฺติกถา	๕๔๐
(๑๙๐)	๕.	ตถตากถา	๕๔๒
(๑๙๑)	๖.	กุสลกถา	๕๔๓
(๑๙๒)	๗.	อจฺจนฺตนิยามกถา	๕๔๔
(๑๙๓)	๘.	อินฺทฺริยกถา	๕๔๗
		๒๐. วีสติมวคฺโค	**๕๕๐**
(๑๙๔)	๑.	อสญฺจิจฺจกถา	๕๕๐
(๑๙๕)	๒.	ญาณกถา	๕๕๒

มาติกา **องฺเก**

(๑๙๖) ๓. นิรยปาลกถา ๕๕๓
(๑๙๗) ๔. ติรจฺฉานกถา ๕๕๕
(๑๙๘) ๕. มคฺคกถา ๕๕๖
(๑๙๙) ๖. ญาณกถา ๕๕๘

๒๑. เอกวีสติมวคฺโค ๕๖๐

(๒๐๐) ๑. สาสนกถา ๕๖๐
(๒๐๑) ๒. อวิวิตฺตกถา ๕๖๑
(๒๐๒) ๓. สญฺโญชนกถา ๕๖๒
(๒๐๓) ๔. อิทฺธิกถา ๕๖๒
(๒๐๔) ๕. พุทฺธกถา ๕๖๔
(๒๐๕) ๖. สพฺพทิสากถา ๕๖๔
(๒๐๖) ๗. ธมฺมกถา ๕๖๕
(๒๐๗) ๘. กมฺมกถา ๕๖๖

๒๒. พาวีสติมวคฺโค ๕๖๙

(๒๐๘) ๑. ปรินิพฺพานกถา ๕๖๙
(๒๐๙) ๒. กุสลจิตฺตกถา ๕๖๙
(๒๑๐) ๓. อาเนญฺชกถา ๕๗๐
(๒๑๑) ๔. ธมฺมาภิสมยกถา ๕๗๑
(๒๑๒-๔) ๕-๗. ติสฺโสปิกถา ๕๗๒
(๒๑๕) ๘. อพฺยากตกถา ๕๗๓
(๒๑๖) ๙. อาเสวนปจฺจยตากถา ๕๗๔
(๒๑๗) ๑๐. ขณิกกถา ๕๗๕

มาติกา **องฺเก**

๒๓. เตวีสติมวคฺโค **๕๗๘**

(๒๑๘) ๑. เอกาธิปฺปายกถา ๕๗๘

(๒๑๙) ๒. อรหนฺตวณฺณกถา ๕๗๘

(๒๒๐-๔) ๓-๗. อิสฺสริยกามการิกากถา ๕๗๙

(๒๒๕) ๘. ราคปฏิรูปกาทิกถา ๕๘๑

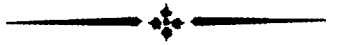
(๒๒๖) ๙. อปรินิปฺผนฺนกถา ๕๘๑

กถาวตฺถุปาลิมาติกา นิฏฺฐิตา.

ปทานุกฺกโม ๕๘๕

สุตฺตฺมูลกำ ๕๙๓

อภิธมฺมปิฏเก
กถาวตฺถุปาลิ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

มหาวคฺโค

๑. ปุคฺคลกถา

๑. สุทฺธสจฺฉิกฏฺโจ[๑]

๑. อนุโลมปจฺจนีกํ

[๑] [+]ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ.[๒] อามนฺตา. "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจ-ปรมฏฺเจนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ. หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, โน จ[๓] วต เร วตฺตพฺเพ

---

๑ ฉ., เท. สุทฺธสจฺฉิกฏฺจ. เอวมุปริปิ. [+] อิมินา ลกฺขเณน สกวาทีปุจฺฉา ทสฺสิตา.
๒ ฉ.,เท. สจฺจิกฏฺจปรมตฺเถนาติ. เอวมุปริปิ.
[๓] สฺยา. จสทฺโท น ทิสฺสติ. เอวมุปริปิ.

"ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนา'ติ มิจฺฉา.

อนุโลมปญฺจกํ.

---

[๒] [+]ปุคฺคโล นูปลพฺภติ[๑] สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ: หญฺจิ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. มิจฺฉา.

ปฏิกมฺมจตุกฺกํ.

[+] อิมินา ลกฺขเณน ปรวาทีปุจฺฉา. [๑] ฉ., เท. นุปลพฺภติ, เอวมุปริปิ.

[๓] ตฺวญฺเจ ปน มญฺญสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ เตน ตฺวำ[๑] ตตฺถ เหตาย ปฏิญฺญาย เหวำ ปฏิชานนฺตำ เหวำ นิคฺคเหตพฺเพ, อถ ตำ นิคฺคณฺหาม, สุนิคฺคหิโตว[๒] โหสิ :-

หญฺจิ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. ยำ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. ยำ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจ-ปรมฏฺเจนาติ, อิทำ เต มิจฺฉา.

นิคฺคหจตุกฺกำ.

---

[๔] เอเส เจ ทุนฺนิคฺคหิเต เหวเมว[๓] ตตฺถ ทกฺข วตฺตพฺเพ โข "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. โน จ มยำ ตยา ตตฺถ เหตาย ปฏิญฺญาย เหวำ ปฏิชานนฺตา เหวำ นิคฺคเหตพฺพา, อถ มำ นิคฺคณฺหาสิ, ทุนฺนิคฺคหิตาว โหม:-

---

[๑] ฉ., เท. ตว. [๒] ฉ., เท. สุนิคฺคหิโต จ. [๓] ฉ.,เท. เหวเมวำ. เอวมุปริปิ.

หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ[๑] สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, อิทำ เต มิจฺฉา.

อุปนยนจตุกฺกำ.

---

[๕] น เหวำ นิคฺคเหตพฺเพ, เตน หิ ยำ นิคฺคณฺหาสิ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยำ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ มิจฺฉา.

---

[๑] อิ. อปลพฺภติ.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, อิทำ เต มิจฺฉา. เตน หิ เย กเต นิคฺคเห, เส นิคฺคเห ทุกฺกเฏ. สุกเต ปฏิกมฺเม. สุกตา ปฏิปาทนาติ.

นิคฺคมจตุกฺกำ.

ปจโม นิคฺคโห.

---

๑. สุทฺธสจฺฉิกฏฺโจ

๒. ปจฺจนีกานุโลมำ

[๖] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. อามนฺตา. โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหำ:- หญฺจิ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ, สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, มิจฺฉา.

ปจฺจนีกปญฺจกํ.

---

[๗] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. อามนฺตา. โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, มิจฺฉา.

ปฏิกมฺมจตุกฺกํ.

---

[๘] ตฺวญฺเจ ปน มญฺญสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, เตน ตฺวํ ตตฺถ เหตาย ปฏิญฺญาย เหวํ ปฏิชานนฺตํ เหวํ นิคฺคเหตพฺเพ, อถ ตํ นิคฺคณฺหาม สุนิคฺคหิโตว โหสิ:

หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน "วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, อิทำ เต มิจฺฉา.

นิคฺคหจตุกฺกำ.

---

[๙] เอเส เจ ทุนฺนิคฺคหิเต เหวเมว ตตฺถ ทกฺข. วตฺตพฺเพ โข "ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโจ ปรมฏฺโจ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. โน จ มยํ ตยา ตตฺถ เหตาย ปฏิญฺญาย เหวำ ปฏิชานนฺตา เหวำ นิคฺคเหตพฺพา, อถ มำ นิคฺคณฺหาสิ, ทุนฺนิคฺคหิตาว โหม:

หญฺจิ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ, อิทํ เต มิจฺฉา.

อุปนยนจตุกฺกํ.

---

[๑๐] น เหวํ นิคฺคเหตพฺเพ, เตน หิ ยํ นิคฺคณฺหาสิ:- หญฺจิ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "โย สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน โน จ วตฺตพฺเพ โย

สจฺฉิกฏฺโฐ ปรมฏฺโฐ, ตโต โส ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเจนาติ. อิทํ เต มิจฺฉา. เตน หิ เย กเต นิคฺคเห เส นิคฺคเห ทุกฺกเฏ. สุกเต ปฏิกมฺเม. สุกตา ปฏิปาทนาติ.

นิคฺคมจตุกฺกํ.

ทุติโย นิคฺคโห.

---

๒. โอกาสสจฺฉิกฏฺโฐ

๑. อนุโลมปจฺจนีกํ

[๑๑] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเจนาติ. อามนฺตา. สพฺพตฺถ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเจนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเจน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพตฺถ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเจนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺพตฺถ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเจนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "สพฺพตฺถ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเจนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเจนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺพตฺถ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเจนาติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

ตติโย นิคฺคโห.

---

๓. กาลสจฺฉิกฏฺโจ

๑. อนุโลมปจฺจนีกํ

[๑๒] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. อามนฺตา. สพฺพทา ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพทา ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจ-ปรมฏฺเจนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺพทา ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "สพฺพทา ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺพทา ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺจปรมฏฺเจนาติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

จตุตฺโถ นิคฺคโห.

---

๔. อวยวสจฺฉิกฏฺโฐ

๑. อนุโลมปจฺจนีกํ

[๑๓] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. สพฺเพสุ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพสุ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺเพสุ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "สพฺเพสุ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺเพสุ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

ปญฺจโม นิคฺคโห.

---

๒. โอกาสสจฺฉิกฏฺโฐ

๒. ปจฺจนีกานุโลมํ

[๑๔] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. สพฺพตฺถ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน,

เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพตฺถ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺพตฺถ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "สพฺพตฺถ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ "สพฺพตฺถ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

ฉฏฺโฐ นิคฺคโห.

---

๓. กาลสจฺฉิกฏฺโฐ

๒. ปจฺจนีกานุโลมํ

[๑๕] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. สพฺพทา ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพทา ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺพทา ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "สพฺพทา ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล

นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺพทา ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

สตฺตโม นิคฺคโห.

---

๔. อวยวสจฺฉิกฏฺโฐ

๒. ปจฺจนีกานุโลมํ

[๑๖] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. สพฺเพสุ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพสุ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺเพสุ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "สพฺเพสุ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ สพฺเพสุ ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

อฏฺฐกนิคฺคโห.

---

๕. สุทฺธิกสํสนฺทนา

[๑๗] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น

เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ

โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๑๘] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ สญฺญา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๑๙] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, จกฺขายตนญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ฆานายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ชิวฺหายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ กายายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รูปายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สทฺทายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ คนฺธายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รสายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มนายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมายตนญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๒๐] จกฺขุธาตุ จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ฆานธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ชิวฺหาธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ กายธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รูปธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สทฺทธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ คนฺธธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รสธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ โสตวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ฆานวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ กายวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มโนธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมธาตุ จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๒๑] จกฺขุนฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ฆานินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ชิวฺหินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ กายินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มนินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ชีวิตินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อิตฺถินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ปุริสินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สุขินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ทุกฺขินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ โสมนสฺสินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ โทมนสฺสินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อุเปกฺขินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สทฺธินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ วีริยินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สตินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สมาธินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อนญฺญาตญฺญสฺสามีตินฺทฺริยญฺจ[๑] อุปลพฺภติ ฯเปฯ อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา.

อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร "วตฺตพฺเพ อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-

---

[๑] สฺยา. อนญฺญตญฺ...เอวมุปริปิ.

ปรมฏฺเฐน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๒๒] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา: "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน,[๑] รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ: หญฺจิ วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๒๓] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา: "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, เวทนา จ

---

[๑] อภิ. ปุ. ๓๖/๑๐ ปพฺเพ.

อุปลพฺภติ ฯเปฯ สญฺญา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. "อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ: หญฺจิ วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๒๔] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา:- "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, จกฺขายตนญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ฆานายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ชิวฺหายตนญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๒๕] จกฺขุธาตุ จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ กายธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รูปธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมธาตุ จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๒๖] จกฺขุนฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ[๑] อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๒๗] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา, "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ:- หญฺจิ วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

สุทฺธิกสํสนฺทนา.

---

[๑] ฉ.,เท. อญฺญินฺทฺริยํ.

๖. โอปมฺมสํสนฺทนา[๑]

[๒๘] รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปี อญฺญา เวทนาติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. "อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปี อญฺญา เวทนา, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปี อญฺญา เวทนา, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปี อญฺญา เวทนา, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปี อญฺญา เวทนา, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ

---

[๑] สฺยา. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. ฉ., เท. โปตฺถเกสุ ทิสฺสติ.

สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๒๙] รูปํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สญฺญา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปํ อญฺญํ วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา.

อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ รูปํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปํ อญฺญํ วิญฺญาณํ, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข รูปํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปํ อญฺญํ วิญฺญาณํ, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปํ อญฺญํ วิญฺญาณํ, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข รูปํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปํ อญฺญํ วิญฺญาณํ, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ

สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๓๐] เวทนา อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สญฺญา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๓๑] สญฺญา อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รูปญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๓๒] สงฺขารา อุปลพฺภนฺติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รูปญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ เวทนา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สญฺญา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๓๓] วิญฺญาณํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ เวทนา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สญฺญา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺเญ สงฺขาราติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ วิญฺญาณํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺเญ สงฺขารา, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วิญฺญาณํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺเญ สงฺขารา, ปุคฺคโล

อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "วิญฺญาณํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺเญ สงฺขารา, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วิญฺญาณํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺเญ สงฺขารา, ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ วิญฺญาณํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๓๔] จกฺขายตนํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โสตายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมายตนญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตายตนํ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมายตนํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, จกฺขายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มนายตนญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๓๕] จกฺขุธาตุ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โสตธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมธาตุ จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตธาตุ[๑] อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมธาตุ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน,

---

[๑] สี. โสตธาตุ จ.

จกฺขุธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๓๖] จกฺขุนฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โสตินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ จกฺขุนฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐน, อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยํ. ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยํ. ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยํ. ปุคฺคโล อุปลพฺภติ

สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยนฺ. ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๓๗] รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปี อญฺญา เวทนาติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมนฺ:- หญฺจิ รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปี อญฺญา เวทนา, วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปี อญฺญา เวทนา วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ รูปี อญฺญา เวทนา, วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ

สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญี รูปี อญฺญา เวทนา, วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญี รูปี อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๓๘] รูปี อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สญฺญา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๓๙] เวทนา อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สญฺญา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รูปญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๔๐] สญฺญา อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รูปญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ เวทนา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๔๑] สงฺขารา อุปลพฺภนฺติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, วิญฺญาณญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ รูปญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ เวทนา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สญฺญา จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๔๒] วิญฺญาณํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, รูปญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ เวทนา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สญฺญา จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ สงฺขารา จ อุปลพฺภนฺติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๔๓] จกฺขายตนํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โสตายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมายตนญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตายตนํ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมายตนํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน,

จกฺขายตนญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มนายตนญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๔๔] จกฺขุธาตุ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โสตธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ ธมฺมธาตุ จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตธาตุ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ ธมฺมธาตุ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, จกฺขุธาตุ จ อุปลพฺภติ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณธาตุ จ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ

[๔๕] จกฺขุนฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โสตินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน ฯเปฯ โสตินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, จกฺขุนฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ ฯเปฯ อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ:-[๑] หญฺจิ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยํ. วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-

---

[๑] อิ. นิคฺคหํ.

ปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยนฺ. วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยนฺ. วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺญํ อญฺญินฺทฺริยนฺ. วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, อญฺญาตาวินฺทฺริยญฺจ อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน. โน จ วตฺตพฺเพ "อญฺญํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

โอปมฺมสํสนฺทนา.

---

๗. จตุกฺกนยสํสนฺทนา

[๔๖] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. รูปํ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปํ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ รูปํ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "รูปี ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข[๑] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ "รูปี ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๔๗] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. รูปสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร รูปา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ รูปนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ ปุคฺคลสฺมึ รูปนฺติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ รูปนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ ปุคฺคลสฺมึ รูปนฺติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๔๘] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. เวทนา ปุคฺคโล ฯเปฯ เวทนาย ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร เวทนาย ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ เวทนา ฯเปฯ

สญฺญา ปุคฺคโล ฯเปฯ สญฺญาย ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร สญฺญาย ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ สญฺญา ฯเปฯ

สงฺขารา ปุคฺคโล ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร สงฺขาเรหิ ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ สงฺขารา ฯเปฯ

---

[๑] สี., อิ. อยํ ปาโฐ นตฺถิ.

วิญฺญาณํ ปุคฺคโล ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร วิญฺญาณา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๔๙] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ ปุคฺคโล ฯเปฯ จกฺขายตนสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร จกฺขายตนา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ จกฺขายตนํ ฯเปฯ ธมฺมายตนํ ปุคฺคโล ฯเปฯ ธมฺมายตนสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร ธมฺมายตนา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ ธมฺมายตนํ ฯเปฯ

จกฺขุธาตุ ปุคฺคโล ฯเปฯ จกฺขุธาตุยา ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร จกฺขุธาตุยา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ จกฺขุธาตุ ฯเปฯ ธมฺมธาตุ ปุคฺคโล ฯเปฯ ธมฺมธาตุยา ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร ธมฺมธาตุยา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ ธมฺมธาตุ ฯเปฯ

จกฺขุนฺทฺริยํ ปุคฺคโล ฯเปฯ จกฺขุนฺทฺริยสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร จกฺขุนฺทฺริยา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ จกฺขุนฺทฺริยํ ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ

อญฺญตฺร อญฺญาตาวินฺทฺริยา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐน, โน จ วตฺตพฺเพ ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๕๐] [๑]ปุคฺคโล นุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.[๑] อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโนติ. อามนฺตา. รูปี ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ:- หญฺจิ วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปี ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, โน จ วตฺตพฺเพ 'รูปี ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "รูปี ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโนติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, โน จ วตฺตพฺเพ รูปี ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๑-๑] อิ. ปุคฺคโล นุปลพฺภติ สจฺจิกฏฺฐปรมตฺเถนาติ ทิสฺสติ.

[๕๑] ปุคฺคโล นุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. วุตฺตำ ภควตา "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโนติ. อามนฺตา. รูปสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร รูปา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ รูปำ ฯเปฯ

เวทนา ปุคฺคโล ฯเปฯ เวทนาย ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร เวทนาย ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ เวทนา ฯเปฯ

สญฺญา ปุคฺคโล ฯเปฯ สญฺญาย ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร สญฺญาย ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ สญฺญา ฯเปฯ

สงฺขารา ปุคฺคโล ฯเปฯ สงฺขาเรสุ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร สงฺขาเรหิ ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ สงฺขารา ฯเปฯ

วิญฺญาณำ ปุคฺคโล ฯเปฯ วิญฺญาณสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร วิญฺญาณา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมำ:- หญฺจิ วุตฺตำ ภควตา:- "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ. ยำ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตำ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, โน จ วตฺตพฺเพ ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "วุตฺตำ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโนติ. ยำ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตำ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, โน จ วตฺตพฺเพ ปุคฺคลสฺมึ วิญฺญาณนฺติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๕๒] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโนติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ ปุคฺคโล ฯเปฯ จกฺขายตนสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร จกฺขายตนา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ จกฺขายตนํ ฯเปฯ ธมฺมายตนํ ปุคฺคโล ฯเปฯ ธมฺมายตนสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร ธมฺมายตนา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ ธมฺมายตนํ ฯเปฯ

จกฺขุธาตุ ปุคฺคโล ฯเปฯ จกฺขุธาตุยา ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร จกฺขุธาตุยา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ จกฺขุธาตุ ฯเปฯ ธมฺมธาตุ ปุคฺคโล ฯเปฯ ธมฺมธาตุยา ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร ธมฺมธาตุยา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ ธมฺมธาตุ ฯเปฯ

จกฺขุนฺทฺริยํ ปุคฺคโล ฯเปฯ จกฺขุนฺทฺริยสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร จกฺขุนฺทฺริยา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ จกฺขุนฺทฺริยํ ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยสฺมึ ปุคฺคโล ฯเปฯ อญฺญตฺร อญฺญาตาวินฺทฺริยา ปุคฺคโล ฯเปฯ ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ:- หญฺจิ วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, โน จ วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย

ปฏิปนฺโนติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, โน จ วตฺตพฺเพ ปุคฺคลสฺมึ อญฺญาตาวินฺทฺริยนฺติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

จตุกฺกนยสํสนฺทนา.

---

๘. ลกฺขณยุตฺติ

[๕๓] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล สปฺปจฺจโย ฯเปฯ ปุคฺคโล อปฺปจฺจโย ฯเปฯ ปุคฺคโล สงฺขโต ปุคฺคโล อสงฺขโต ฯเปฯ ปุคฺคโล สสฺสโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อสสฺสโต ฯเปฯ ปุคฺคโล สนิมิตฺโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อนิมิตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. ฯเปฯ (สงฺขิตฺตํ)

[๕๔] ปุคฺคโล นูปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโนติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล สปฺปจฺจโย ฯเปฯ ปุคฺคโล อปฺปจฺจโย ฯเปฯ ปุคฺคโล สงฺขโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อสงฺขโต ฯเปฯ ปุคฺคโล สสฺสโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อสสฺสโต ฯเปฯ ปุคฺคโล สนิมิตฺโต ฯเปฯ ปุคฺคโล อนิมิตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. ฯเปฯ (สงฺขิตฺตํ)

ลกฺขณยุตฺติกถา.

---

๙. วจนโสธนำ

[๕๕] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ, อุปลพฺภติ ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล อุปลพฺภติ อุปลพฺภติ เกหิจิ ปุคฺคโล เกหิจิ น ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล เกหิจิ อุปลพฺภติ เกหิจิ น อุปลพฺภตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๖] ปุคฺคโล สจฺฉิกฏฺโฐ, สจฺฉิกฏฺโฐ ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล สจฺฉิกฏฺโฐ, สจฺฉิกฏฺโฐ เกหิจิ ปุคฺคโล เกหิจิ น ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล เกหิจิ สจฺฉิกฏฺโฐ เกหิจิ น สจฺฉิกฏฺโฐติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๗] ปุคฺคโล วิชฺชมาโน, วิชฺชมาโน ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล วิชฺชมาโน, วิชฺชมาโน เกหิจิ ปุคฺคโล เกหิจิ น ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล เกหิจิ วิชฺชมาโน เกหิจิ น วิชฺชมาโนติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๘] ปุคฺคโล สำวิชฺชมาโน, สำวิชฺชมาโน ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล สำวิชฺชมาโน, สำวิชฺชมาโน เกหิจิ ปุคฺคโล เกหิจิ น ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล เกหิจิ สำวิชฺชมาโน, เกหิจิ น สำวิชฺชมาโนติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๙] ปุคฺคโล อตฺถิ, อตฺถิ ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล อตฺถิ, อตฺถิ เกหิจิ ปุคฺคโล เกหิจิ น ปุคฺคโลติ. ปุคฺคโล เกหิจิ อตฺถิ เกหิจิ นตฺถีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๐] ปุคฺคโล อตฺถิ, อตฺถิ น สพฺโพ ปุคฺคโลติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล นตฺถิ, นตฺถิ น สพฺโพ ปุคฺคโลติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ. ฯเปฯ (สงฺขิตฺตำ)

วจนโสธนำ.

๑๐. ปญฺญตฺตานุโยโค

[๖๑] รูปธาตุยา รูปี ปุคฺคโลติ. อามนฺตา. กามธาตุยา กามี ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๒] รูปธาตุยา รูปิโน สตฺตาติ. อามนฺตา. กามธาตุยา กามิโน สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๓] อรูปธาตุยา อรูปี ปุคฺคโลติ. อามนฺตา. กามธาตุยา กามี ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๔] อรูปธาตุยา อรูปิโน สตฺตาติ. อามนฺตา. กามธาตุยา กามิโน สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๕] รูปธาตุยา รูปี ปุคฺคโล อรูปธาตุยา อรูปี ปุคฺคโล, อตฺถิ จ โกจิ รูปธาตุยา จุโต อรูปธาตุ๎ อุปปชฺชตีติ. อามนฺตา. รูปี ปุคฺคโล อุปจฺฉินฺโน, อรูปี ปุคฺคโล ชาโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๖] รูปธาตุยา รูปิโน สตฺตา อรูปธาตุยา อรูปิโน สตฺตา, อตฺถิ จ โกจิ รูปธาตุยา จุโต อรูปธาตุ๎ อุปปชฺชตีติ. อามนฺตา. รูปี สตฺโต อุปจฺฉินฺโน, อรูปี สตฺโต ชาโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๗] "กาโยติ วา "สรีรนฺติ วา, "สรีรนฺติ วา "กาโยติ วา, กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค[๑] ตชฺชาเตติ. อามนฺตา. "ปุคฺคโลติ วา "ชีโวติ วา, "ชีโวติ วา "ปุคฺคโลติ วา,

---

[๑] สฺยา. สภาเค, เอวมุปริปิ.

ปุคฺคลํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. อามนฺตา. อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโลติ. อามนฺตา. "อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ หญฺจิ "กาโยติ วา "สรีรนฺติ วา "สรีรนฺติ วา "กาโยติ วา กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต "ปุคฺคโลติ วา "ชีโวติ วา "ชีโวติ วา "ปุคฺคโลติ วา ปุคฺคลํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโล. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข กาโยติ วา สรีรนฺติ วา, สรีรนฺติ วา กาโยติ วา กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต ปุคฺคโลติ วา ชีโวติ วา, ชีโวติ วา ปุคฺคโลติ วา ปุคฺคลํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโล, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กาโยติ วา สรีรนฺติ วา, สรีรนฺติ วา กาโยติ วา กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, ปุคฺคโลติ วา ชีโวติ วา, ชีโวติ วา ปุคฺคโลติ วา ปุคฺคลํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข กาโยติ วา สรีรนฺติ วา, สรีรนฺติ วา กาโยติ วา กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, ปุคฺคโลติ วา ชีโวติ วา, ชีโวติ วา ปุคฺคโลติ วา ปุคฺคลํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ

สเม สมภาเค ตชฺชาเต, อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโล, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๖๘] "กาโยติ วา "สรีรนฺติ วา, "สรีรนฺติ วา "กาโยติ วา กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโนติ. อามนฺตา. อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อาชานาหิ ปฏิกมฺมํ:- หญฺจิ กาโยติ วา "สรีรนฺติ วา, "สรีรนฺติ วา "กาโยติ วา กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโลติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข กาโยติ วา สรีรนฺติ วา, สรีรนฺติ วา กาโยติ วา กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, วุตฺตํ ภควตา อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโลติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กาโยติ วา สรีรนฺติ วา, สรีรนฺติ วา กาโยติ วา กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโนติ, ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข กาโยติ วา สรีรนฺติ วา, สรีรนฺติ วา กาโยติ วา กายํ อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเต, วุตฺตํ ภควตา:- อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน, โน จ วตฺตพฺเพ อญฺโญ กาโย อญฺโญ ปุคฺคโลติ, มิจฺฉา. ฯเปฯ (สงฺขิตฺตํ)

ปญฺญตฺตานุโยโค.

๑๑. คติอนุโยโค

[๖๙] ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. โส ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๐] ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. อญฺโญ ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๑] ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. โส จญฺโญ จ สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๒] ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. เนว โส สนฺธาวติ, น อญฺโญ สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๓] ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. โส ปุคฺคโล สนฺธาวติ อญฺโญ ปุคฺคโล สนฺธาวติ, โส จญฺโญ จ สนฺธาวติ, เนว โส สนฺธาวติ, น อญฺโญ สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๔] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

ส สตฺตกฺขตฺตุปรมํ สนฺธาวิตฺวาน ปุคฺคโล.
ทุกฺขสฺสนฺตกโร โหติ สพฺพสญฺโญชนกฺขยาติ.[๑]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ.

[๗๕] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อนมตคฺโคยํ ภิกฺขเว สංสาโร ปุพฺพา โกฏิ[๒] น ปญฺญายติ อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ สนฺธาวตं สංสรตนฺติ[๓] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ.

[๗๖] ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๗] เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ มนุสฺโส หุตฺวา เทโว โหตีติ. อามนฺตา. เสฺวว มนุสฺโส โส เทโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ขุ. อิติ. ๒๕/๒๔ ปพฺเพ.
[๒] ฉ., เท. ปุพฺพโกฏิ.
[๓] สं.นิ. ๑๖/๑๒๔ ปพฺเพ.

[๗๘] เสฺวว มนุสฺโส โส เทโวติ. อามนฺตา. มนุสฺโส หุตฺวา เทโว โหติ, เทโว หุตฺวา มนุสฺโส โหติ, มนุสฺสภูโต อญฺโญ, เทโว อญฺโญ, มนุสฺสภูโต เสฺววายํ สนฺธาวตีติ. มิจฺฉา ฯเปฯ

สเจ หิ สนฺธาวติ เสฺวว ปุคฺคโล อิโต จุโต ปรํ โลกํ, อนญฺโญ, เหวํ มรณํ น เหหิติ, ปาณาติปาโตปิ นูปลพฺภติ. กมฺมํ อตฺถิ, กมฺมวิปาโก อตฺถิ, กตานํ กมฺมานํ วิปาโก อตฺถิ, กุสลากุสเล วิปจฺจมาเน เสฺววายํ สนฺธาวตีติ. มิจฺฉา ฯเปฯ

[๗๙] เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ. อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ. ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ มนุสฺโส หุตฺวา ยกฺโข โหติ...เปโต โหติ... เนรยิโก โหติ...ติรจฺฉานคโต โหติ...โอฏฺโจ โหติ... โคโณ โหติ... คทฺรโภ โหติ... สูกโร โหติ... มหีโส[๑] โหตีติ. อามนฺตา. เสฺวว มนุสฺโส โส มหีโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๐] เสฺวว มนุสฺโส โส มหีโสติ. อามนฺตา. มนุสฺโส หุตฺวา มหีโส โหติ, มหีโส หุตฺวา มนุสฺโส โหติ, มนุสฺสภูโต อญฺโญ, มหีโส อญฺโญ, มนุสฺสภูโต เสฺววายํ สนฺธาวตีติ. มิจฺฉา ฯเปฯ

สเจ หิ สนฺธาวติ เสฺวว ปุคฺคโล อิโต จุโต ปรํ โลกํ, อนญฺโญ, เหวํ มรณํ น เหหิติ, ปาณาติปาโตปิ[๒] นูปลพฺภติ. กมฺมํ อตฺถิ, กมฺมวิปาโก อตฺถิ, กตานํ กมฺมานํ วิปาโก อตฺถิ, กุสลากุสเล วิปจฺจมาเน เสฺววายํ สนฺธาวตีติ. มิจฺฉา ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. มหิโส.

[๒] อิ. ปิสทฺโท น ทิสฺสติ.

[๘๑] เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา อตฺถิ โกจิ ขตฺติโย หุตฺวา พฺราหฺมโณ โหตีติ. อามนฺตา. เสฺวว ขตฺติโย โส พฺราหฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๒] อตฺถิ โกจิ ขตฺติโย หุตฺวา เวสฺโส โหติ...สุทฺโท โหตีติ. อามนฺตา. เสฺวว ขตฺติโย โส สุทฺโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๓] อตฺถิ โกจิ พฺราหฺมโณ หุตฺวา เวสฺโส โหติ...สุทฺโท โหติ... ขตฺติโย โหตีติ. อามนฺตา. เสฺวว พฺราหฺมโณ โส ขตฺติโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๔] อตฺถิ โกจิ เวสฺโส หุตฺวา สุทฺโท โหติ...ขตฺติโย โหติ... พฺราหฺมโณ โหตีติ. อามนฺตา. เสฺวว เวสฺโส โส พฺราหฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๕] อตฺถิ โกจิ สุทฺโท หุตฺวา ขตฺติโย โหติ...พฺราหฺมโณ โหติ... เวสฺโส โหตีติ. อามนฺตา. เสฺวว สุทฺโท โส เวสฺโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๖] เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. หตฺถจฺฉินฺโน หตฺถจฺฉินฺโนว โหติ, ปาทจฺฉินฺโน ปาทจฺฉินฺโนว โหติ, หตฺถปาทจฺฉินฺโน หตฺถปาทจฺฉินฺโนว โหติ, กณฺณจฺฉินฺโน... นาสจฺฉินฺโน... กณฺณนาสจฺฉินฺโน... องฺคุลิจฺฉินฺโน... อพฺพจฺฉินฺโน... กณฺฑรจฺฉินฺโน... กุณิหตฺถโก... ผณหตฺถโก... กุฏฺฐิโย... คณฺฑิโย... กิลาสิโย... โสสิโย... อปมาริโย... โอฏฺโฐ... โคโณ... คทฺรโภ... สูกโร... มหึโส มหึโสว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๗] น วตฺตพฺพํ "เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. วา อามนฺตา. นนุ โสตาปนฺโน ปุคฺคโล มนุสฺสโลกา จุโต เทวโลกํ อุปปนฺโน ตตฺถปิ โสตาปนฺโนว โหตีติ. อามนฺตา.

หญฺจิ โสตาปนฺโน ปุคฺคโล มนุสฺสโลกา จุโต เทวโลกํ อุปปนฺโน, ตตฺถปิ โสตาปนฺโนว โหติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ.

[๘๘] โสตาปนฺโน ปุคฺคโล มนุสฺสโลกา จุโต เทวโลกํ อุปปนฺโน, ตตฺถปิ โสตาปนฺโนว โหตีติ กตฺวา. เตน จ การเณน เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. โสตาปนฺโน ปุคฺคโล มนุสฺสโลกา จุโต เทวโลกํ อุปปนฺโน, ตตฺถปิ มนุสฺโส โหตีติ กตฺวา.[๑] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๙] เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. อนญฺโญ อวิคโต สนฺธาวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๐] อนญฺโญ อวิคโต สนฺธาวตีติ. อามนฺตา. หตฺถจฺฉินฺโน หตฺถจฺฉินฺโนว โหติ. ปาทจฺฉินฺโน ปาทจฺฉินฺโนว โหติ. หตฺถปาทจฺฉินฺโน หตฺถปาทจฺฉินฺโนว โหติ. กณฺณจฺฉินฺโน... นาสจฺฉินฺโน... กณฺณนาสจฺฉินฺโน ... องฺคุลิจฺฉินฺโน... อพฺพจฺฉินฺโน... กณฺฑรจฺฉินฺโน... กุณิหตฺถโก... ผณหตฺถโก... กุฏฺฐิโย... คณฺฑิโย... กิลาสิโย... โสสิโย... อปมาริโย... โอฏฺโจ... โคโณ... คทฺรโภ... สูกโร... มหึโส มหึโสว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] เท., สี. อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

[๙๑] เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. สรูโป สนฺธาวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สรูโป สนฺธาวตีติ. อามนฺตา.

ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สเวทโน ฯเปฯ สสญฺโญ ฯเปฯ สสงฺขาโร ฯเปฯ สวิญฺญาโณ สนฺธาวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สวิญฺญาโณ สนฺธาวตีติ. อามนฺตา.

ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๒] เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ. ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. อรูโป สนฺธาวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูโป สนฺธาวตีติ. อามนฺตา. อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อเวทโน ฯเปฯ อสญฺโญ ฯเปฯ อสงฺขาโร ฯเปฯ อวิญฺญาโณ สนฺธาวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อวิญฺญาโณ สนฺธาวตีติ. อามนฺตา. อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๓] เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. รูปี สนฺธาวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปี สนฺธาวตีติ. อามนฺตา.

ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เวทนา เปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ สนฺธาวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วิญฺญาณํ สนฺธาวตีติ. อามนฺตา. ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๔] เสฺวว ปุคฺคโล สนฺธาวติ อสฺมา โลกา ปรํ โลกํ, ปรสฺมา โลกา อิมํ โลกนฺติ. อามนฺตา. รูปี น สนฺธาวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปี น สนฺธาวตีติ. อามนฺตา. อญฺญี ชีวี อญฺญี สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณี น สนฺธาวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วิญฺญาณี น สนฺธาวตีติ. อามนฺตา. อญฺญี ชีวี อญฺญี สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. (สงฺขิตฺตํ).

ขนฺเธสุ ภิชฺชมาเนสุ โส เจ ภิชฺชติ ปุคฺคโล.
อุจฺเฉทา ภวติ ทิฏฺฐิ ยา พุทฺเธน วิวชฺชิตา.
ขนฺเธสุ ภิชฺชมาเนสุ โน เจ ภิชฺชติ ปุคฺคโล.
ปุคฺคโล สสฺสโต โหติ นิพฺพาเนน สมสโมติ.

คติอนุโยโค.

---

๑๒. อุปาทาปญฺญตฺตานุโยโค

[๙๕] รูปี อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. รูปี อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. ปุคฺคโลปิ อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยธมฺโม วยธมฺโม วิราคธมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณามธมฺโมติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๖] เวทนํ อุปาทาย ฯเปฯ สญฺญี อุปาทาย ฯเปฯ สงฺขาเร อุปาทาย ฯเปฯ วิญฺญาณี อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. วิญฺญาณี อนิจฺจี สงฺขตี ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนี ขยธมฺมี วยธมฺมี วิราคธมฺมี

นิโรธธมฺมํ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. ปุคฺคโลปิ อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยธมฺโม วยธมฺโม วิราคธมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณามธมฺโมติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๗] รูปํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. นีลํ รูปํ อุปาทาย นีลกสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปีตํ รูปํ อุปาทาย ฯเปฯ โลหิตํ รูปํ อุปาทาย ฯเปฯ โอทาตํ รูปํ อุปาทาย ฯเปฯ สนิทสฺสนํ รูปํ อุปาทาย ฯเปฯ อนิทสฺสนํ รูปํ อุปาทาย ฯเปฯ สปฺปฏิฆํ รูปํ อุปาทาย ฯเปฯ อปฺปฏิฆํ รูปํ อุปาทาย อปฺปฏิฆสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๘] เวทนํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. กุสลํ เวทนํ อุปาทาย กุสลสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสลํ เวทนํ อุปาทาย กุสลสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. กุสลา เวทนา สผลา สวิปากา อิฏฺฐผลา กนฺตผลา มนุญฺญผลา อเสจนกผลา สุขุทฺรยา สุขวิปากาติ. อามนฺตา. กุสโลปิ ปุคฺคโล สผโล สวิปาโก อิฏฺฐผโล กนฺตผโล มนุญฺญผโล อเสจนกผโล สุขุทฺรโย สุขวิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๙] เวทนํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. อกุสลํ เวทนํ อุปาทาย อกุสลสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสลํ เวทนํ อุปาทาย อกุสลสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. อกุสลา เวทนา สผลา สวิปากา อนิฏฺฐผลา อกนฺตผลา อมนุญฺญผลา เสจนกผลา ทุกฺขุทฺรยา ทุกฺขวิปากาติ. อามนฺตา. อกุสโลปิ ปุคฺคโล สผโล สวิปาโก อนิฏฺฐผโล อกนฺตผโล อมนุญฺญผโล เสจนกผโล ทุกฺขุทฺรโย ทุกฺขวิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๐] เวทนำ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. อพฺยากตำ เวทนำ อุปาทาย อพฺยากตสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อพฺยากตำ เวทนำ อุปาทาย อพฺยากตสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. อพฺยากตา เวทนา อนิจฺจา สงฺขตา ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนา ขยธมฺมา วยธมฺมา วิราคธมฺมา นิโรธธมฺมา วิปริณามธมฺมาติ. อามนฺตา. อพฺยากโตปิ ปุคฺคโล อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยธมฺโม วยธมฺโม วิราคธมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณามธมฺโมติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๑] สญฺญำ อุปาทาย ฯเปฯ สงฺขาเร อุปาทาย ฯเปฯ วิญฺญาณำ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. กุสลำ วิญฺญาณำ อุปาทาย กุสลสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสลำ วิญฺญาณำ อุปาทาย กุสลสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. กุสลำ วิญฺญาณำ สผลำ สวิปากำ อิฏฺฐผลำ กนฺตผลำ มนุญฺญผลำ อเสจนกผลำ สุขุทฺรยำ สุขวิปากนฺติ อามนฺตา. กุสโลปิ ปุคฺคโล สผโล สวิปาโก อิฏฺฐผโล กนฺตผโล มนุญฺญผโล อเสจนกผโล สุขุทฺรโย สุขวิปาโกติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๒] วิญฺญาณำ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. อกุสลำ วิญฺญาณำ อุปาทาย อกุสลสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสลำ วิญฺญาณำ อุปาทาย อกุสลสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. อกุสลำ วิญฺญาณำ สผลำ สวิปากำ อนิฏฺฐผลำ อกนฺตผลำ อมนุญฺญผลำ เสจนกผลำ ทุกฺขุทฺรยำ ทุกฺขวิปากนฺติ. อามนฺตา. อกุสโลปิ ปุคฺคโล สผโล สวิปาโก อนิฏฺฐผโล อกนฺตผโล อมนุญฺญผโล เสจนกผโล ทุกฺขุทฺรโย ทุกฺขวิปาโกติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๓] วิญฺญาณํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. อพฺยากตํ วิญฺญาณํ อุปาทาย อพฺยากตสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อพฺยากตํ วิญฺญาณํ อุปาทาย อพฺยากตสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. อพฺยากตํ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. อพฺยากโตปิ ปุคฺคโล อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยธมฺโม วยธมฺโม วิราคธมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณามธมฺโมติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๔] จกฺขุํ อุปาทาย "จกฺขุมา ปุคฺคโลติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา จกฺขุมฺหิ นิรุทฺเธ "จกฺขุมา ปุคฺคโล นิรุทฺโธติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตํ อุปาทาย ฯเปฯ ฆานํ อุปาทาย ฯเปฯ ชิวฺหํ อุปาทาย ฯเปฯ กายํ อุปาทาย ฯเปฯ มนํ อุปาทาย "มนวา ปุคฺคโลติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. มนมฺหิ นิรุทฺเธ "มนวา ปุคฺคโล นิรุทฺโธติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๕] มิจฺฉาทิฏฺฐึ อุปาทาย "มิจฺฉาทิฏฺฐิโย ปุคฺคโลติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. มิจฺฉาทิฏฺฐิยา นิรุทฺธาย "มิจฺฉาทิฏฺฐิโย ปุคฺคโล นิรุทฺโธติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มิจฺฉาสงฺกปฺปํ อุปาทาย ฯเปฯ มิจฺฉาวาจํ อุปาทาย ฯเปฯ มิจฺฉากมฺมนฺตํ อุปาทาย ฯเปฯ มิจฺฉาอาชีวํ อุปาทาย ฯเปฯ มิจฺฉาวายามํ อุปาทาย ฯเปฯ มิจฺฉาสตึ อุปาทาย ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธึ อุปาทาย "มิจฺฉาสมาธิโย ปุคฺคโลติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. มิจฺฉาสมาธิมฺหิ นิรุทฺเธ "มิจฺฉาสมาธิโย ปุคฺคโล นิรุทฺโธติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๖] สมฺมาทิฏฺฐึ อุปาทาย "สมฺมาทิฏฺฐิโย ปุคฺคโลติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. สมฺมาทิฏฺฐิยา นิรุทฺธาย "สมฺมาทิฏฺฐิโย ปุคฺคโล นิรุทฺโธติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาสงฺกปฺปํ

อุปาทาย ฯเปฯ สมฺมาวาจํ อุปาทาย ฯเปฯ สมฺมากมฺมนฺตํ อุปาทาย ฯเปฯ สมฺมาอาชีวํ อุปาทาย ฯเปฯ สมฺมาวายามํ อุปาทาย ฯเปฯ สมฺมาสตึ อุปาทาย ฯเปฯ สมฺมาสมาธึ อุปาทาย "สมฺมาสมาธิโย ปุคฺคโลติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. สมฺมาสมาธิมฺหิ นิรุทฺเธ "สมฺมาสมาธิโย ปุคฺคโล นิรุทฺโธติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๗] รูปี อุปาทาย, เวทนํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ขนฺธานํ อุปาทาย ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปี อุปาทาย, เวทนํ อุปาทาย, สญฺญํ อุปาทาย, สงฺขาเร อุปาทาย, วิญฺญาณํ อุปาทาย, ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. ปญฺจนฺนํ ขนฺธานํ อุปาทาย ปญฺจนฺนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๘] จกฺขายตนํ อุปาทาย, โสตายตนํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ อายตนานํ อุปาทาย ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขายตนํ อุปาทาย โสตายตนํ อุปาทาย ฯเปฯ ธมฺมายตนํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. ทฺวาทสนฺนํ อายตนานํ อุปาทาย ทฺวาทสนฺนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๐๙] จกฺขุธาตุ อุปาทาย, โสตธาตุ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ธาตูนํ อุปาทาย ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุธาตุ อุปาทาย, โสตธาตุ อุปาทาย ฯเปฯ ธมฺมธาตุ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา อฏฺฐารสนฺนํ ธาตูนํ อุปาทาย อฏฺฐารสนฺนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๑๐] จกฺขุนฺทฺริยํ อุปาทาย, โสตินฺทฺริยํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ อินฺทฺริยานํ อุปาทาย ทฺวินฺนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุนฺทฺริยํ อุปาทาย โสตินฺทฺริยํ อุปาทาย ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. พาวีสตีนํ อินฺทฺริยานํ อุปาทาย พาวีสตีนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๑๑] เอกโวการภวํ อุปาทาย เอกสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. จตุโวการภวํ อุปาทาย จตุนฺนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เอกโวการภวํ อุปาทาย เอกสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. ปญฺจโวการภวํ อุปาทาย ปญฺจนฺนํ ปุคฺคลานํ ปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เอกโวการภเว เอโกว ปุคฺคโลติ. อามนฺตา.

จตุโวการภเว จตฺตาโรว ปุคฺคลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เอกโวการภเว เอโกว ปุคฺคโลติ. อามนฺตา. ปญฺจโวการภเว ปญฺเจว ปุคฺคลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๑๒] ยถา รุกฺขํ อุปาทาย ฉายาย ปญฺญตฺติ, เอวเมว[๑] รูปํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. ยถา รุกฺขํ อุปาทาย ฉายาย ปญฺญตฺติ รุกฺโขปิ อนิจฺโจ ฉายาปิ อนิจฺจา, เอวเมว รูปํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺติ รูปมฺปิ อนิจฺจํ ปุคฺคโลปิ อนิจฺโจติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยถา รุกฺขํ อุปาทาย ฉายาย ปญฺญตฺติ อญฺโญ รุกฺโข อญฺญา ฉายา, เอวเมว รูปํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺติ อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. เอวเมวํ, เอวมุปริปิ.

[๑๑๓] ยถา คามํ อุปาทาย คามิยสฺส[๑] ปญฺญตฺติ, เอวเมว รูปํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. ยถา คามํ อุปาทาย คามิยสฺส ปญฺญตฺติ อญฺโญ คาโม อญฺโญ คามิโย, เอวเมว รูปํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺติ อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๑๔] ยถา รฏฺฐํ อุปาทาย รญฺโญ ปญฺญตฺติ, เอวเมว รูปํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ ยถา รฏฺฐํ อุปาทาย รญฺโญ ปญฺญตฺติ อญฺญํ รฏฺฐํ อญฺโญ ราชา, เอวเมว รูปํ อุปาทาย ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺติ อญฺญํ รูปํ อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๑๕] ยถา น นิคโฬ เนคฬิโก, ยสฺส นิคโฬ โส เนคฬิโก, เอวเมว น รูปํ รูปวา, ยสฺส รูปํ โส รูปวาติ. ยถา น นิคโฬ เนคฬิโก, ยสฺส นิคโฬ โส เนคฬิโก, อญฺโญ นิคโฬ อญฺโญ เนคฬิโก, เอวเมว น รูปํ รูปวา, ยสฺส รูปํ โส รูปวา อญฺญํ รูปํ อญฺโญ รูปวาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๑๖] จิตฺเต จิตฺเต ปุคฺคลสฺส ปญฺญตฺตีติ. อามนฺตา. จิตฺเต จิตฺเต ปุคฺคโล ชายติ ชิยฺยติ[๒] มิยฺยติ[๒] จวติ อุปปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ "โสติ วา "อญฺโญติ วาติ. อามนฺตา. ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ "กุมารโกติ วา "กุมาริกาติ วาติ, วตฺตพฺพํ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ "โสติ วา อญฺโญติ วา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ "กุมารโกติ วา "กุมาริกาติ วาติ. ยํ ตตฺถ

---

[๑] ฉ., เท. คามิกสฺส. [๒-๒] ฉ., เท. ชียติ, มียติ. เอวมุปริปิ.

วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ โสติ วา อญฺโญติ วา, ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน วตฺตพฺพํ กุมารโกติ วา กุมาริกาติ วาติ มิจฺฉา.

หญฺจิ วา ปน ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน วตฺตพฺพํ "กุมารโกติ วา "กุมาริกาติ วา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน วตฺตพฺพํ โสติ วา อญฺโญติ วาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ โสติ วา อญฺโญติ วา ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน วตฺตพฺพํ กุมารโกติ วา กุมาริกาติ วาติ, มิจฺฉา.

[๑๑๗] ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ "โสติ วา "อญฺโญติ วาติ. อามนฺตา. ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ "อิตฺถีติ วา "ปุริโสติ วา "คหฏฺโจติ วา "ปพฺพชิโตติ วา "เทโวติ วา "มนุสฺโสติ วาติ. วตฺตพฺพํ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ "โสติ วา "อญฺโญติ วา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ เทโวติ วา มนุสฺโสติ วาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพํ โสติ วา อญฺโญติ วา ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน วตฺตพฺพํ เทโวติ วา มนุสฺโสติ วาติ, มิจฺฉา.

หญฺจิ วา ปน ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน วตฺตพฺพํ "เทโวติ วา "มนุสฺโสติ วา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน [๑] วตฺตพฺพํ โสติ วา อญฺโญติ วาติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข

---

[๑] สี., อิ. เอตฺถนฺตเร "น" ติ ปาโฐ ทิสฺสติ.

ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน น วตฺตพฺพำ โสติ วา อญฺโญติ วา ทุติเย จิตฺเต อุปฺปนฺเน วตฺตพฺพำ เทโวติ วา มนุสฺโสติ วาติ, มิจฺฉา ฯเปฯ

[๑๑๘] น วตฺตพฺพำ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ โย ปสฺสติ, ยำ ปสฺสติ, เยน ปสฺสติ. โส ปสฺสติ, ตำ ปสฺสติ, เตน ปสฺสตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ โย ปสฺสติ, ยำ ปสฺสติ, เยน ปสฺสติ. โส ปสฺสติ, ตำ ปสฺสติ, เตน ปสฺสติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๑๑๙] น วตฺตพฺพำ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ โย สุณาติ ฯเปฯ โย ฆายติ ฯเปฯ โย สายติ ฯเปฯ โย ผุสติ ฯเปฯ โย วิชานาติ, ยำ วิชานาติ, เยน วิชานาติ. โส วิชานาติ, ตำ วิชานาติ, เตน วิชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ โย วิชานาติ, ยำ วิชานาติ, เยน วิชานาติ. โส วิชานาติ, ตำ วิชานาติ, เตน วิชานาติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ.

[๑๒๐] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ โย น ปสฺสติ, ยำ น ปสฺสติ, เยน น ปสฺสติ. โส น ปสฺสติ, ตำ น ปสฺสติ, เตน น ปสฺสตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ โย น ปสฺสติ, ยำ น ปสฺสติ, เยน น ปสฺสติ. โส น ปสฺสติ ตำ น ปสฺสติ, เตน น ปสฺสติ. โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ.

ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ โย น สุณาติ ฯเปฯ โย น ฆายติ ฯเปฯ โย น สายติ ฯเปฯ โย น ผุสติ ฯเปฯ โย น วิชานาติ, ยำ น วิชานาติ, เยน น วิชานาติ. โส น วิชานาติ, ตำ น วิชานาติ, เตน น วิชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ โย

น วิชานาติ, ยํ น วิชานาติ, เยน น วิชานาติ. โส น วิชานาติ, ตํ น วิชานาติ, เตน น วิชานาติ. โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๑๒๑] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปสฺสามหํ ภิกฺขเว ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๑๒๒] วุตฺตํ ภควตา "ปสฺสามหํ ภิกฺขเว ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน สตฺเต จวมาเน อุปปชฺชมาเน หีเน ปณีเต สุวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สุคเต ทุคฺคเต ยถากมฺมูปเค สตฺเต ปชานามีติ กตฺวา เตเนว การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐ-ปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา.

ภควา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน รูปํ ปสฺสติ ปุคฺคลํ ปสฺสตีติ. รูปํ ปสฺสติ. รูปํ ปุคฺคโล, รูปํ จวติ, รูปํ อุปปชฺชติ, รูปํ ยถากมฺมูปคนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ภควา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน รูปํ ปสฺสติ ปุคฺคลํ ปสฺสตีติ. ปุคฺคลํ ปสฺสติ. ปุคฺคโล รูปํ รูปายตนํ รูปธาตุ นีลํ ปีตกํ โลหิตํ [๑] โอทาตํ จกฺขุวิญฺเญยฺยํ จกฺขุสฺมึ ปฏิหญฺญติ, จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. โลหิตกํ.

ภควา ทิพฺเพน จกฺขุนา วิสุทฺเธน อติกฺกนฺตมานุสเกน รูปํ ปสฺสติ ปุคฺคลํ ปสฺสตีติ. อุโภ ปสฺสติ. อุโภ รูปํ รูปายตนํ รูปธาตุ, อุโภ นีลา, อุโภ ปีตกา, อุโภ โลหิตกา, อุโภ โอทาตา, อุโภ จกฺขุวิญฺเญยฺยา, อุโภ จกฺขุสฺมึ ปฏิหญฺญนฺติ, อุโภ จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, อุโภ จวนฺติ, อุโภ อุปปชฺชนฺติ, อุโภ ยถากมฺมูปคาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุปาทาปญฺญตฺตานุโยโค.

---

๑๓. ปุริสการานุโยโค

[๑๒๓] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ. อามนฺตา. กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๒๔] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๒๕] ตสฺส กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏูปจฺเฉโท,[๑] นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๒๖] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภตีติ. ปุคฺคลสฺส กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. วฏฺฏูปจฺเฉโท, เอวมุปริปิ.

[๑๒๗] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ อุปลพฺภตีติ. นิพฺพานสฺส กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๒๘] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. มหาปถวี[๑] อุปลพฺภตีติ. มหาปถวิยา กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๒๙] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. มหาสมุทฺโท อุปลพฺภตีติ, มหาสมุทฺทสฺส กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๓๐] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. สิเนรุปพฺพตราชา อุปลพฺภตีติ, สิเนรุปพฺพตราชสฺส[๒] กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๓๑] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. อาโป อุปลพฺภตีติ, อาปสฺส กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๓๒] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. เตโช อุปลพฺภตีติ, เตชสฺส กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. มหาปถวี. เอวมุปริปิ. [๒] สี., อิ. ปพฺพตรญฺโญ.

[๑๓๓] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. วาโย อุปลพฺภตีติ, วายสฺส กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๓๔] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ติณกฏฺฐวนปฺปตโย อุปลพฺภนฺตีติ, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๓๕] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. อญฺญานิ กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อญฺโญ[๑] กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๓๖] กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปาโก อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๓๗] กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปาโก อุปลพฺภตีติ, กลฺยาณ-ปาปกานํ กมฺมานํ วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๓๘] ตสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทา-ปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. อญฺโญ. อิ. อญฺญา.

[๑๓๙] กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปาโก อุปลพฺภตีติ, กลฺยาณ-ปาปกานํ กมฺมานํ วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภตีติ, ปุคฺคลสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๐] กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปาโก อุปลพฺภตีติ, กลฺยาณ-ปาปกานํ กมฺมานํ วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ อุปลพฺภตีติ, นิพฺพานสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๑] กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปาโก อุปลพฺภตีติ, กลฺยาณ-ปาปกานํ กมฺมานํ วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. มหาปถวี อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ มหาสมุทฺโท อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ สิเนรุปพฺพตราชา อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ อาโป อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ เตโช อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ วาโย อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ ติณกฏฺฐวนปฺปตโย อุปลพฺภนฺตีติ ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๒] กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปาโก อุปลพฺภตีติ, กลฺยาณ-ปาปกานํ กมฺมานํ วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. อญฺโญ กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปาโก อญฺโญ กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ วิปากปฏิสํเวทีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๓] ทิพฺพํ สุขํ อุปลพฺภตีติ อามนฺตา. ทิพฺพสฺส สุขสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๔] ทิพฺพํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, ทิพฺพสฺส สุขสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๕] ตสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏูปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทา-ปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๖] ทิพฺพํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, ทิพฺพสฺส สุขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภตีติ, ปุคฺคลสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๗] ทิพฺพํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, ทิพฺพสฺส สุขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ อุปลพฺภตีติ, นิพฺพานสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๘] ทิพฺพํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, ทิพฺพสฺส สุขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา มหาปถวี อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ มหาสมุทฺโท อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ สิเนรุปพฺพตราชา อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ อาโป อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ เตโช อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ วาโย อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ ติณกฏฺฐวนปฺปตโย[๑] อุปลพฺภนฺตีติ ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๔๙] ทิพฺพํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, ทิพฺพสฺส สุขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. อญฺญํ ทิพฺพํ สุขํ อญฺโญ ทิพฺพสฺส สุขสฺส ปฏิสංเวทีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๕๐] มานุสกํ สุขํ อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. มานุสกสฺส สุขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๕๑] มานุสกํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, มานุสกสฺส สุขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. ติณกฏฺฐวนปฺปติโย, เอวมุปริปิ.

[๑๕๒] ตสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๕๓] มานุสกํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, มานุสกสฺส สุขสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภตีติ, ปุคฺคลสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๕๔] มานุสกํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, มานุสกสฺส สุขสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ อุปลพฺภตีติ, นิพฺพานสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๕๕] มานุสกํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, มานุสกสฺส สุขสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. มหาปถวี อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ มหาสมุทฺโท อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ สิเนรุปพฺพตราชา อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ อาโป อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ เตโช อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ วาโย อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ ติณกฏฺฐวนปฺปตโย อุปลพฺภนฺตีติ, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๕๖] มานุสกํ สุขํ อุปลพฺภตีติ, มานุสกสฺส สุขสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. อญฺญํ มานุสกํ สุขํ อญฺโญ มานุสกสฺส สุขสฺส ปฏิสํเวทีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๕๗] อาปายิกํ ทุกฺขํ อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. อาปายิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๕๘] อาปายิกํ ทุกฺขํ อุปลพฺภตีติ, อาปายิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๕๙] ตสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๐] อาปายิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ, อาปายิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภตีติ, ปุคฺคลสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๑] อาปายิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ, อาปายิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. นิพฺพานං อุปลพฺภตีติ, นิพฺพานสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๒] อาปายิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ, อาปายิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. มหาปถวี อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ มหาสมุทฺโท อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ สิเนรุปพฺพตราชา อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ อาโป อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ เตโช อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ วาโย อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ ติณกฏฺฐวนปฺปตโย อุปลพฺภนฺตีติ, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนං ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๓] อาปายิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ, อาปายิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. อญฺญं อาปายิกං ทุกฺขං อญฺโญ อาปายิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวทีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๔] เนรยิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. เนรยิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ.

เนรยิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ, เนรยิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๕] ตสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏูปจฺเฉโท. นตฺถิ อนุปาทา-ปรินิพฺพานนฺติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๖] เนรยิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ, เนรยิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อุปลพฺภตีติ, ปุคฺคลสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๗] เนรยิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ, เนรยิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. นิพฺพานං อุปลพฺภตีติ, นิพฺพานสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๘] เนรยิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ, เนรยิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. มหาปถวี อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ มหาสมุทฺโท อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ สิเนรุปพฺพตราชา อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ อาโป อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ เตโช อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ วาโย อุปลพฺภตีติ ฯเปฯ ติณกฏฺฐวนปฺปตโย อุปลพฺภนฺตีติ, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนං ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๖๙] เนรยิกං ทุกฺขං อุปลพฺภตีติ, เนรยิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. อญฺญं เนรยิกං ทุกฺขं, อญฺโญ เนรยิกสฺส ทุกฺขสฺส ปฏิสංเวทีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๐] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานං กมฺมานං กตฺตา กาเรตา วิปากปฏิสංเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. โส กโรติ โส ปฏิสංเวเทตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๑] โส กโรติ โส ปฏิสංเวเทตีติ. อามนฺตา. สยංกตํ สุขทุกฺขนฺติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๒] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. อญฺโญ กโรติ อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๓] อญฺโญ กโรติ อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. อามนฺตา. ปรกตํ[๑] สุขทุกฺขนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๔] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. โส จ อญฺโญ จ กโรนฺติ โส จ อญฺโญ จ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๕] โส จ อญฺโญ จ กโรนฺติ โส จ อญฺโญ จ ปฏิสํเวเทนฺตีติ. อามนฺตา. สยกตญฺจ ปรกตญฺจ สุขทุกฺขนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๖] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ, กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. เนว โส กโรติ น โส ปฏิสํเวเทติ, น อญฺโญ กโรติ น อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๗] เนว โส กโรติ น โส ปฏิสํเวเทติ, น อญฺโญ กโรติ น อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. อามนฺตา. อสยกาโร อปรกาโร[๒] ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนนฺ[๓] สุขทุกฺขนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๘] กลฺยาณปาปกานิ กมฺมานิ อุปลพฺภนฺตีติ. กลฺยาณปาปกานํ กมฺมานํ กตฺตา กาเรตา วิปากปฏิสํเวที อุปลพฺภตีติ. อามนฺตา. โส

---

[๑] ฉ.,เท. ปรกตํ. เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ., เท. อปรการ. เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อธิจฺจสมุปฺปนฺนนฺ. เอวมุปริปิ.

กโรติ โส ปฏิสํเวเทติ, อญฺโญ กโรติ อญฺโญ ปฏิสํเวเทติ, โส จ อญฺโญ จ กโรนฺติ, โส จ อญฺโญ จ ปฏิสํเวเทนฺติ, เนว โส กโรติ น โส ปฏิสํเวเทติ, น อญฺโญ กโรติ น อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๗๙] โส กโรติ โส ปฏิสํเวเทติ, อญฺโญ กโรติ อญฺโญ ปฏิสํเวเทติ, โส จ อญฺโญ จ กโรนฺติ, โส จ อญฺโญ จ ปฏิสํเวเทนฺติ, เนว โส กโรติ น โส ปฏิสํเวเทติ, น อญฺโญ กโรติ น อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. อามนฺตา. สยํกตํ สุขทุกฺขํ, ปรํกตํ สุขทุกฺขํ, สยํกตญฺจ ปรํกตญฺจ สุขทุกฺขํ, อสยํการํ อปรการํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ สุขทุกฺขนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๐] กมฺมํ อตฺถีติ. อามนฺตา กมฺมการโก อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๑] กมฺมํ อตฺถีติ, กมฺมการโก อตฺถีติ. อามนฺตา. ตสฺส การโก อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๒] ตสฺส การโก อตฺถีติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏูปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๓] กมฺมํ อตฺถีติ, กมฺมการโก อตฺถีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อตฺถีติ, ปุคฺคลสฺส การโก อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๔] กมฺมํ อตฺถีติ, กมฺมการโก อตฺถีติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ อตฺถีติ, นิพฺพานสฺส การโก อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๕] กมฺมํ อตฺถีติ, กมฺมการโก อตฺถีติ. อามนฺตา. มหาปจวี อตฺถีติ ฯเปฯ มหาสมุทฺโท อตฺถีติ ฯเปฯ สิเนรุปพฺพตราชา อตฺถีติ

ฯเปฯ อาโป อตฺถีติ ฯเปฯ เตโช อตฺถีติ ฯเปฯ วาโย อตฺถีติ ฯเปฯ ติณกฏฺฐวนปฺปตโย อตฺถีติ ติณกฏฺฐวนปฺปตีนำ การโก อตฺถีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๖] กมฺมำ อตฺถีติ, กมฺมการโก อตฺถีติ. อามนฺตา. อญฺญำ กมฺมำ, อญฺโญ กมฺมการโกติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๗] วิปาโก อตฺถีติ. อามนฺตา. วิปากปฏิสำเวที อตฺถีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๘] วิปาโก อตฺถีติ, วิปากปฏิสำเวที อตฺถีติ. อามนฺตา. ตสฺส ปฏิสำเวที อตฺถีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๘๙] ตสฺส ปฏิสำเวที อตฺถีติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วิปาโก อตฺถีติ, วิปากปฏิสำเวที อตฺถีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อตฺถีติ, ปุคฺคลสฺส ปฏิสำเวที อตฺถีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๙๐] วิปาโก อตฺถีติ, วิปากปฏิสำเวที อตฺถีติ. อามนฺตา. นิพฺพานำ อตฺถีติ, นิพฺพานสฺส ปฏิสำเวที อตฺถีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๙๑] วิปาโก อตฺถีติ, วิปากปฏิสำเวที อตฺถีติ. อามนฺตา. มหาปฐวี อตฺถีติ ฯเปฯ มหาสมุทฺโท อตฺถีติ ฯเปฯ สิเนรุปพฺพตราชา อตฺถีติ ฯเปฯ อาโป อตฺถีติ ฯเปฯ เตโช อตฺถีติ ฯเปฯ วาโย อตฺถีติ ฯเปฯ ติณกฏฺฐวนปฺปตโย อตฺถีติ ติณกฏฺฐวนปฺปตีนำ ปฏิสำเวที อตฺถีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑๙๒] วิปาโก อตฺถีติ, วิปากปฏิสํเวที อตฺถีติ. อามนฺตา. อญฺโญ วิปาโก, อญฺโญ วิปากปฏิสํเวทีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ (สงฺขิตฺตํ.)

กลฺยาณวคฺโค ปฐโม.

---

๑๔. อภิญฺญานุโยโค

[๑๙๓] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ อิทฺธึ วิกุพฺพตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ อิทฺธึ[๑] วิกุพฺพติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๑๙๔] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ ทิพฺพาย โสตธาตุยา สทฺทํ สุณาติ ฯเปฯ ปรจิตฺตํ ชานาติ[๒] ฯเปฯ ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ ฯเปฯ ทิพฺเพน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ ฯเปฯ อาสวานํ ขยํ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ อาสวานํ ขยํ สจฺฉิกโรติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๑๙๕] อตฺถิ โกจิ อิทฺธึ วิกุพฺพตีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. โย อิทฺธึ วิกุพฺพติ, เสฺวว ปุคฺคโล, โย อิทฺธึ น วิกุพฺพติ, น โส ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. อิทฺธิ. เอวมุปริปิ. [๒] ฉ., เท. วิชานาติ. เอวมุปริปิ.

[๑๙๖] โย ทิพฺพาย โสตธาตุยา สทฺทํ สุณาติ ฯเปฯ โย ปรจิตฺตํ วิชานาติ ฯเปฯ โย ปุพฺเพนิวาสํ อนุสฺสรติ ฯเปฯ โย ทิพฺเพน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ ฯเปฯ โย อาสวานํ ขยํ สจฺฉิกโรติ, เสฺวว ปุคฺคโล, โย อาสวานํ ขยํ น สจฺฉิกโรติ, น โส ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อภิญฺญานุโยโค.

๑๕-๑๘. ญาตกานุโยคาทิ

[๑๙๗] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ มาตา อตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ มาตา อตฺถิ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๑๙๘] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ ปิตา อตฺถิ ฯเปฯ ภาตา อตฺถิ ฯเปฯ ภคินี อตฺถิ ฯเปฯ ขตฺติโย อตฺถิ พฺราหฺมโณ อตฺถิ ฯเปฯ เวสฺโส อตฺถิ ฯเปฯ สุทฺโท อตฺถิ ฯเปฯ คหฏฺโฐ อตฺถิ ฯเปฯ ปพฺพชิโต อตฺถิ ฯเปฯ เทโว อตฺถิ ฯเปฯ มนุสฺโส อตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ มนุสฺโส อตฺถิ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๑๙๙] มาตา อตฺถีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ น มาตา หุตฺวา มาตา โหตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ น ปุคฺคโล หุตฺวา ปุคฺคโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โกจิ น ปิตา หุตฺวา... น ภาตา หุตฺวา... น ภคินี หุตฺวา... น ขตฺติโย

หุตฺวา... น พฺราหฺมโณ หุตฺวา... น เวสฺโส หุตฺวา... น สุทฺโท หุตฺวา... น คหฏฺโฐ หุตฺวา... น ปพฺพชิโต หุตฺวา... น เทโว หุตฺวา... น มนุสฺโส หุตฺวา มนุสฺโส โหตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ น ปุคฺคโล หุตฺวา ปุคฺคโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๐๐] มาตา อตฺถีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ มาตา หุตฺวา น มาตา โหตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ ปุคฺคโล หุตฺวา น ปุคฺคโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ โกจิ ปิตา หุตฺวา... ภาตา หุตฺวา... ภคินี หุตฺวา... ขตฺติโย หุตฺวา... พฺราหฺมโณ หุตฺวา... เวสฺโส หุตฺวา... สุทฺโท หุตฺวา... คหฏฺโฐ หุตฺวา... ปพฺพชิโต หุตฺวา... เทโว หุตฺวา... มนุสฺโส หุตฺวา น มนุสฺโส โหตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ ปุคฺคโล หุตฺวา น ปุคฺคโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๑๙. ปฏิเวรานุโยโค[๑]

[๒๐๑] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ โสตาปนฺโน อตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ โสตาปนฺโน อตฺถิ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๐๒] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ สกทาคามี อตฺถิ ฯเปฯ อนาคามี อตฺถิ ฯเปฯ อรหา อตฺถิ ฯเปฯ อุภโตภาควิมุตฺโต อตฺถิ... ปญฺญาวิมุตฺโต

---

[๑] ฉ. ปฏิเวธานุโยโค.

อตฺถิ... กายสกฺขี[๑] อตฺถิ... ทิฏฺฐิปฺปตฺโต อตฺถิ... สทฺธาวิมุตฺโต อตฺถิ... ธมฺมานุสารี อตฺถิ... สทฺธานุสารี อตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สทฺธานุสารี อตฺถิ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๐๓] โสตาปนฺโน อตฺถีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล[๒] อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ น โสตาปนฺโน หุตฺวา โสตาปนฺโน โหตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ น ปุคฺคโล หุตฺวา ปุคฺคโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๐๔] อตฺถิ โกจิ น สกทาคามี หุตฺวา... น อนาคามี หุตฺวา... น อรหา หุตฺวา... น อุภโตภาควิมุตฺโต หุตฺวา... น ปญฺญาวิมุตฺโต หุตฺวา... น กายสกฺขี หุตฺวา... น ทิฏฺฐิปฺปตฺโต หุตฺวา... น สทฺธาวิมุตฺโต หุตฺวา... น ธมฺมานุสารี หุตฺวา... น สทฺธานุสารี หุตฺวา สทฺธานุสารี โหตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ น ปุคฺคโล หุตฺวา ปุคฺคโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๐๕] โสตาปนฺโน อตฺถีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ โสตาปนฺโน หุตฺวา น โสตาปนฺโน โหตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ ปุคฺคโล หุตฺวา น ปุคฺคโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ โกจิ สกทาคามี หุตฺวา... อนาคามี หุตฺวา น อนาคามี โหตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ ปุคฺคโล หุตฺวา น ปุคฺคโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. กายสกฺขิ. [๒] ฉ., เท. ปุคฺคเล.

๒๐. สงฺฆานุโยโค

[๒๐๖] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา อตฺถีติ. อามนฺตา หญฺจิ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา อตฺถิ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๐๗] จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา อตฺถีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา พุทฺธปาตุภาวา ปาตุภวนฺตีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล พุทฺธปาตุภาวา ปาตุภวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปุคฺคโล พุทฺธปาตุภาวา ปาตุภวตีติ. อามนฺตา. พุทฺธสฺส ภควโต ปรินิพฺพุเต อุจฺฉินฺโน ปุคฺคโล, นตฺถิ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๒๑. สจฺฉิกฏฺฐสภาคานุโยโค

[๒๐๘] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุคฺคโล อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุคฺคโล เนว สงฺขโต นาสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๐๙] ปุคฺคโล เนว สงฺขโต นาสงฺขโตติ. อามนฺตา. สงฺขตญฺจ อสงฺขตญฺจ ฐเปตฺวา อตฺถญฺญา ตติยา โกฏีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๑๐] สงฺขตญฺจ อสงฺขตญฺจ ฐเปตฺวา อตฺถญฺญา ตติยา โกฏีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "เทฺวมา ภิกฺขเว ธาตุโย กตมา เทฺว สงฺขตา จ ธาตุ อสงฺขตา จ ธาตุ. อิมา โข ภิกฺขเว

เทฺว ธาตุโยติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "สงฺขตญฺจ อสงฺขตญฺจ ฯเปฯ ตติยา โกฏีติ.

[๒๑๑] ปุคฺคโล เนว สงฺโขโต นาสงฺขโตติ. อามนฺตา. อญฺญํ สงฺขตํ, อญฺญํ อสงฺขตํ, อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๑๒] ขนฺธา สงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตํ, ปุคฺคโล เนว สงฺโขโต นาสงฺขโตติ. อามนฺตา. อญฺเญ ขนฺธา, อญฺญํ นิพฺพานํ, อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๑๓] รูปี สงฺขตํ, นิพฺพานํ อสงฺขตํ, ปุคฺคโล เนว สงฺโขโต นาสงฺโขโตติ. อามนฺตา. อญฺญํ รูปี, อญฺญํ นิพฺพานํ, อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ สงฺขตํ, นิพฺพานํ อสงฺขตํ, ปุคฺคโล เนว สงฺโขโต นาสงฺโขโตติ. อามนฺตา. อญฺญํ วิญฺญาณํ, อญฺญํ นิพฺพานํ, อญฺโญ ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๑๔] ปุคฺคลสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายตีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล สงฺโขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วุตฺตํ ภควตา:-

"ตีณิมานิ ภิกฺขเว สงฺขตสฺส สงฺขตลกฺขณานิ, สงฺขตานํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายตีติ,[๑] ปุคฺคลสฺส อุปฺปาโท ปญฺญายติ, วโย ปญฺญายติ, จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ, เตน หิ ปุคฺคโล สงฺโขโตติ.

---

[๑] องฺ. ติก. ๒๐/๔๗ ปพฺเพ.

[๒๑๕] ปุคฺคลสฺส น อุปฺปาโท ปญฺญายติ, น วโย ปญฺญายติ, น จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายตีติ. อามนฺตา. ปุคฺคโล อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วุตฺตํ ภควตา:- "ตีณิมานิ ภิกฺขเว อสงฺขตสฺส อสงฺขตลกฺขณานิ, อสงฺขตานํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ น อุปฺปาโท ปญฺญายติ, น วโย ปญฺญายติ, น จิตานํ อญฺญถตฺตํ ปญฺญายตีติ, ปุคฺคลสฺส น อุปฺปาโท ปญฺญายติ, น วโย ปญฺญายติ, น จิตสฺส อญฺญถตฺตํ ปญฺญายติ, เตน หิ ปุคฺคโล อสงฺขโตติ.

[๒๑๖] ปรินิพฺพุโต ปุคฺคโล อตฺถตฺถมฺหิ, นตฺถตฺถมฺหีติ, อตฺถตฺถมฺหีติ, ปรินิพฺพุโต ปุคฺคโล สสฺสโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถตฺถมฺหีติ, ปรินิพฺพุโต ปุคฺคโล อุจฺฉินฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๑๗] ปุคฺคโล กึ นิสฺสาย ติฏฺฐตีติ. ภวํ นิสฺสาย ติฏฺฐตีติ. ภโว อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยธมฺโม วยธมฺโม วิราคธมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณามธมฺโมติ. อามนฺตา. ปุคฺคโลปิ อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยธมฺโม วยธมฺโม วิราคธมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณาม-ธมฺโมติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๑๘] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาตีติ. อามนฺตา หญฺจิ อตฺถิ โกจิ สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๑๙] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน ฯเปฯ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ

เวทิยมาโน "อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ, ปชานาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๒๐] อตฺถิ โกจิ สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาตีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. โย สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ, เสฺวว ปุคฺคโล, โย สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ น ปชานาติ, น โส ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โย ทุกฺขํ เวทนํ เวทิยมาโน ฯเปฯ โย อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาติ, เสฺวว ปุคฺคโล, โย อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ น ปชานาติ, น โส ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๒๑] อตฺถิ โกจิ สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาตีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. อญฺญา สุขา เวทนา, อญฺโญ สุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "สุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อญฺญา ทุกฺขา เวทนา ฯเปฯ อญฺญา อทุกฺขมสุขา เวทนา, อญฺโญ อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยมาโน "อทุกฺขมสุขํ เวทนํ เวทิยามีติ ปชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๒๒] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ กาเย กายานุปสฺสี วิหรตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๒๓] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ เวทนาสุ ฯเปฯ จิตฺเต ฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๒๔] อตฺถิ โกจิ กาเย กายานุปสฺสี วิหรตีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. โย กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, เสฺวว ปุคฺคโล, โย น กาเย กายานุปสฺสี วิหรติ, น โส ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โย เวทนาสุ ฯเปฯ จิตฺเต ฯเปฯ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ, เสฺวว ปุคฺคโล, โย น ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรติ น โส ปุคฺคโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๒๕] อตฺถิ โกจิ กาเย กายานุปสฺสี วิหรตีติ กตฺวา เตน จ การเณน ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา อญฺโญ กาโย, อญฺโญ กาเย กายานุปสฺสี วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อญฺญา เวทนา ฯเปฯ อญฺญํ จิตฺตํ ฯเปฯ อญฺเญ ธมฺมา, อญฺโญ ธมฺเมสุ ธมฺมานุปสฺสี วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๒๖] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

สุญฺญโต โลกํ อเวกฺขสฺสุ โมฆราช[๑] สทา สโต.
อตฺตานุทิฏฺฐึ อูหจฺจ เอวํ มจฺจุตโร สิยา.
เอวํ โลกํ อเวกฺขนฺตํ มจฺจุราชา น ปสฺสตีติ.[๒]

---

[๑] สี. โมฆราชา. [๒] ขุ. สุ. ๒๕/๑๑๒๕ ปพฺเพ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๒๗] ปุคฺคโล อเวกฺขตีติ. อามนฺตา. สห รูเปน อเวกฺขติ, วินา รูเปน อเวกฺขตีติ. สห รูเปน อเวกฺขตีติ. ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วินา รูเปน อเวกฺขตีติ. อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๒๘] ปุคฺคโล อเวกฺขตีติ. อามนฺตา. อพฺภนฺตรคโต อเวกฺขตีติ, พหิทฺธา นิกฺขมิตฺวา อเวกฺขตีติ, อพฺภนฺตรคโต อเวกฺขตีติ. ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ พหิทฺธา นิกฺขมิตฺวา อเวกฺขตีติ, อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๒๙]น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ ภควา สจฺจวาที กาลวาที ภูตวาที ตถวาที อวิตถวาที อนญฺญถวาทีติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา:- "อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโนติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๓๐] น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ ภควา สจฺจวาที กาลวาที ภูตวาที ตถวาที อวิตถวาที อนญฺญถวาทีติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "เอกปุคฺคโล ภิกฺขเว โลเก อุปฺปชฺชมาโน อุปฺปชฺชติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานนฺติ,[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

---

[๑] องฺ. เอก. ๒๐/๑๗๐ ปพฺเพ.

[๒๓๑] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ ภควา สจฺจวาที กาลวาที ภูตวาที ตถวาที อวิตถวาที อนญฺญถาวาทีติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ,[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๓๒] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ ภควา สจฺจวาที กาลวาที ภูตวาที ตถวาที อวิตถวาที อนญฺญถาวาทีติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา:- "ทุกฺขเมว อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชติ, ทุกฺขเมว นิรุชฺฌมานํ นิรุชฺฌตีติ น กงฺขติ น วิจิกิจฺฉติ. อปรปจฺจยา ญาณเมวสฺส เอตฺถ โหติ, เอตฺตาวตา โข กจฺจาน สมฺมาทิฏฺฐิ โหตีติ,[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๓๓] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา นนุ วชิรา ภิกฺขุนี มารํ ปาปิมนฺตํ เอตทโวจ:-

กินฺนุ สตฺโตติ ปจฺเจสิ มาร ทิฏฺฐิคตํ นุ เต.
สุทฺธสงฺขารปุญฺโชยํ นยิธ สตฺตูปลพฺภติ.
ยถา หิ องฺคสมฺภารา โหติ สทฺโท รโถ อิติ.
เอวํ ขนฺเธสุ สนฺเตสุ โหติ สตฺโตติ สมฺมติ.[๓]
ทุกฺขเมว หิ สมฺโภติ ทุกฺขํ ติฏฺฐติ เวติ จ.
นาญฺญตฺร ทุกฺขา สมฺโภติ นาญฺญตฺร[๔] ทุกฺขา นิรุชฺฌตีติ.[๕]

---

[๑] ขุ. ขุ. ๒๕/๒๗๙ ปพฺเพ. [๒] สํ. นิ. ๑๖/๑๕ ปพฺเพ.
[๓] ฉ.,เท. สมฺมุติ. [๔] ฉ., เท. อิ. นาญฺญ. [๕] ส. ส. ๑๕/๑๗๑ ปพฺเพ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๓๔] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ อายสฺมา อานนฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ:- สุญฺโญ โลโก สุญฺโญ โลโกติ ภนฺเต วุจฺจติ, กิตฺตาวตา นุ โข ภนฺเต 'สุญฺโญ โลโก'ติ วุจฺจตีติ. "ยสฺมา โข อานนฺท สุญฺญํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ตสฺมา 'สุญฺโญ โลโก'ติ[๑] วุจฺจติ. กิญฺจานนฺท สุญฺญํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, จกฺขุ โข อานนฺท สุญฺญํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, รูปา สุญฺญา ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญํ ฯเปฯ จกฺขุสมฺผสฺโส สุญฺโญ ฯเปฯ ยมฺปิทํ จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ สุญฺญํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา โสตํ สุญฺญํ ฯเปฯ สทฺทา สุญฺญา ฯเปฯ ฆานํ สุญฺญํ... คนฺธา สุญฺญา ฯเปฯ ชิวฺหา สุญฺญา... รสา สุญฺญา ฯเปฯ กาโย สุญฺโญ... โผฏฺฐพฺพา สุญฺญา ฯเปฯ มโน สุญฺโญ... ธมฺมา สุญฺญา... มโนวิญฺญาณํ สุญฺญํ... มโนสมฺผสฺโส สุญฺโญ ฯเปฯ ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ สุญฺญํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ยสฺมา โข อานนฺท สุญฺญํ อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วา, ตสฺมา 'สุญฺโญ โลโก'ติ วุจฺจตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

---

[๑] ขุ. ป. ๓๑/๔๖ ปพฺเพ. สํ. สฬายตน. ๑๘/๘๕.

[๒๓๕] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ ภควา สจฺจวาที กาลวาที ภูตวาที ตถวาที อวิตถวาที อนญฺญถวาทีติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา:- "อตฺตนิ วา ภิกฺขเว สติ 'อตฺตนิยํ เม'ติ, อสฺสาติ. "เอวํ ภนฺเต. "อตฺตนิเย วา ภิกฺขเว สติ 'อตฺตา เม'ติ อสฺสาติ. "เอวํ ภนฺเต". "อตฺตนิ จ ภิกฺขเว อตฺตนิเย จ สจฺจโต เถตโต อนุปลพฺภิยมาเน ยมิทํ[๑] ทิฏฺฐิฏฺฐานํ โส โลโก โส อตฺตา โส เปจฺจ ภวิสฺสามิ นิจฺโจ ธุโว สสฺสโต อวิปริณามธมฺโม สสฺสติสมํ ตเถว ฐสฺสามีติ 'นนฺวายํ ภิกฺขเว เกวโล ปริปูโร พาลธมฺโม'ติ. "กิญฺจิ โน สิยา ภนฺเต เกวโล หิ ภนฺเต ปริปูโร พาลธมฺโมติ.[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๓๖] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ ภควา สจฺจวาที กาลวาที ภูตวาที ตถวาที อวิตถวาที อนญฺญถวาทีติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา:- "ตโยเม เสนิย สตฺถาโร สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึ. กตเม ตโย. อิธ เสนิย เอกจฺโจ สตฺถา ทิฏฺเฐ เจว[๓] ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญาเปติ[๔] อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญาเปติ.

อิธ ปน เสนิย เอกจฺโจ สตฺถา ทิฏฺเฐว หิ โข ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญาเปติ, โน จ โข อภิสมฺปรายํ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญาเปติ.

อิธ ปน เสนิย เอกจฺโจ สตฺถา ทิฏฺเฐ เจว ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต น ปญฺญาเปติ, อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานํ สจฺจโต

---

[๑] ฉ., เท. ยมฺปิทํ. [๒] ม.มู. ๑๒/๒๔๔ ปพฺเพ. [๓] ฉ.,เท. ทิฏฺเฐว.
[๔] สฺยา. ปญฺญเปติ, เอวมุปริปิ.

เถตโต น ปญฺญาเปติ.

ตตฺร เสนิย ยฺวายํ สตฺถา ทิฏฺเฐ เจว ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญาเปติ, อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญาเปติ อยํ วุจฺจติ เสนิย สตฺถา สสฺสตวาโท.

ตตฺร เสนิย ยฺวายํ สตฺถา ทิฏฺเฐว หิ โข ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญาเปติ, โน จ โข อภิสมฺปรายํ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต ปญฺญาเปติ, อยํ วุจฺจติ เสนิย สตฺถา อุจฺเฉทวาโท.

ตตฺร เสนิย ยฺวายํ สตฺถา ทิฏฺเฐ เจว ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต น ปญฺญาเปติ, อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต น ปญฺญาเปติ, อยํ วุจฺจติ เสนิย สตฺถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ. อิเม โข เสนิย ตโย สตฺถาโร สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมินฺติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๓๗] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ ภควา สจฺจวาที กาลวาที ภูตวาที ตถวาที อวิตถวาที อนญฺญถวาทีติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "สปฺปิกุมฺโภติ. อามนฺตา อตฺถิ โกจิ สปฺปิสฺส กุมฺภํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ.

[๒๓๘] ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. อามนฺตา. นนุ ภควา สจฺจวาที กาลวาที ภูตวาที ตถวาที อวิตถวาที อนญฺญถวาทีติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา:- "เตลกุมฺโภ... มธุกุมฺโภ... ผาณิตกุมฺโภ... ขีรกุมฺโภ... อุทกกุมฺโภ... ปานียถาลกํ... ปานียโกสกํ...

ปานียสราวกํ... นิจฺจภตฺตํ... ธุวยาคูติ. อามนฺตา. อตฺถิ กาจิ[๑] ยาคุ นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. ฯเปฯ เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปุคฺคโล อุปลพฺภติ สจฺฉิกฏฺฐปรมฏฺเฐนาติ. (สงฺขิตฺตํ)

อฏฺฐกนิคฺคหเปยฺยาลา สนฺธาวนิยา อุปาทาย.
จิตฺเตน ปญฺจมํ กลฺยาณํ อิทฺธิ สุตฺตาหรเณน[๒] อฏฺฐมํ.

ปุคฺคลกถา นิฏฺฐิตา.

[๑] อิ. โกจิ. [๒] อิ. สุตฺตาหาเรน.

๒. ปริหานิกถา

๑. วาทยุตฺติปริหานิ

[๒๓๙] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สพฺพตฺถ อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพตฺถ อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. อามนฺตา. สพฺพตฺถ อรหโต ปริหานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สพฺพทา อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพทา อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. อามนฺตา. สพฺพทา อรหโต ปริหานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สพฺเพว อรหนฺโต อรหตฺตา ปริหายนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺเพว อรหนฺโต อรหตฺตา ปริหายนฺตีติ. อามนฺตา. สพฺเพสญฺเญว อรหนฺตานํ ปริหานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อรหา อรหตฺตา ปริหายมาโน จตูหิ ผเลหิ ปริหายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จตูหิ สตสหสฺเสหิ เสฏฺฐี[๑] เสฏฺฐิตฺตํ กาเรนฺโต สตสหสฺเส ปริหีเน เสฏฺฐิตฺตา ปริหีโน โหตีติ. อามนฺตา. สพฺพสาปเตยฺยา ปริหีโน โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จตูหิ สตสหสฺเสหิ เสฏฺฐี เสฏฺฐิตฺตํ กาเรนฺโต สตสหสฺเส ปริหีเน ภพฺโพ สพฺพสาปเตยฺยา ปริหายิตุนฺติ. อามนฺตา. อรหา

---

[๑] สี. เสฏฺฐิ, เอวมุปริปิ.

อรหตฺตา ปริหายมาโน ภพฺโพ จตูหิ ผเลหิ ปริหายิตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๒. อริยปุคฺคลสสนฺทนปริหานิ

[๒๔๐] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ สกทาคามี[๑] สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. สกทาคามิ, เอวมุปริปิ.

น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๔๑] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อรหา อรหตฺตา ปริหายมาโน กตฺถ สณฺฐาตีติ, อนาคามิผเลติ. อนาคามี อนาคามิผลา ปริหายมาโน กตฺถ สณฺฐาตีติ, สกทาคามิผเลติ. สกทาคามี สกทาคามิผลา ปริหายมาโน กตฺถ สณฺฐาตีติ, โสตาปตฺติผเลติ. โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลา ปริหายมาโน ปุถุชฺชนภูมิยํ สณฺฐาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ อรหา อรหตฺตา ปริหายมาโน อนาคามิผเล สณฺฐาติ อนาคามี อนาคามิผลา ปริหายมาโน สกทาคามิผเล สณฺฐาติ, สกทาคามี สกทาคามิผลา ปริหายมาโน โสตาปตฺติผเล สณฺฐาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลา ปริหายมาโน ปุถุชฺชนภูมิยํ สณฺฐาตีติ.

อรหา อรหตฺตา ปริหายมาโน โสตาปตฺติผเล สณฺฐาตีติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติผลสฺส อนนฺตรา อรหตฺตญฺเญว[๑] สจฺฉิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. อรหตฺตเมว.

[๒๔๒] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส พหุตรา กิเลสา ปหีนา อรหโต วา โสตาปนฺนสฺส วาติ. อรหโต. หญฺจิ อรหโต พหุตรา กิเลสา ปหีนา ปริหายติ อรหา อรหตฺตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส พหุตรา กิเลสา ปหีนา อรหโต วา สกทาคามิสฺส วาติ. อรหโต. หญฺจิ อรหโต พหุตรา กิเลสา ปหีนา ปริหายติ อรหา อรหตฺตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส พหุตรา กิเลสา ปหีนา อรหโต วา อนาคามิสฺส วาติ. อรหโต. หญฺจิ อรหโต พหุตรา กิเลสา ปหีนา ปริหายติ อรหา อรหตฺตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ.

ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส พหุตรา กิเลสา ปหีนา อนาคามิสฺส วา โสตาปนฺนสฺส วาติ. อนาคามิสฺส. หญฺจิ อนาคามิสฺส พหุตรา กิเลสา ปหีนา ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ.

[๒๔๓] ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส พหุตรา กิเลสา ปหีนา อนาคามิสฺส วา สกทาคามิสฺส วาติ.

อนาคามิสฺส. หญฺจิ อนาคามิสฺส พหุตรา กิเลสา ปหีนา ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ.

ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส พหุตรา กิเลสา ปหีนา สกทาคามิสฺส วา โสตาปนฺนสฺส วาติ. สกทาคามิสฺส. หญฺจิ สกทาคามิสฺส พหุตรา กิเลสา ปหีนา ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ.

[๒๔๔] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส อธิมตฺตา มคฺคภาวนา อรหโต วา โสตาปนฺนสฺส วาติ. อรหโต. หญฺจิ อรหโต อธิมตฺตา มคฺคภาวนา ปริหายติ อรหา อรหตฺตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส อธิมตฺตา สติปฏฺฐานภาวนา ฯเปฯ สมฺมปฺปธานภาวนา ฯเปฯ อิทฺธิปาทภาวนา ฯเปฯ อินฺทฺริยภาวนา ฯเปฯ พลภาวนา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคภาวนา อรหโต วา โสตาปนฺนสฺส วาติ. อรหโต. หญฺจิ อรหโต อธิมตฺตา โพชฺฌงฺคภาวนา ปริหายติ อรหา อรหตฺตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส อธิมตฺตา มคฺคภาวนา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคภาวนา อรหโต วา สกทาคามิสฺส

วาติ. อรหโต. หญฺจิ อรหโต อธิมตฺตา โพชฺฌงฺคภาวนา ปริหายติ อรหา อรหตฺตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส อธิมตฺตา มคฺคภาวนา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคภาวนา อรหโต วา อนาคามิสฺส วาติ. อรหโต. หญฺจิ อรหโต อธิมตฺตา โพชฺฌงฺคภาวนา ปริหายติ อรหา อรหตฺตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ.

[๒๔๕] ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส อธิมตฺตา มคฺคภาวนา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคภาวนา อนาคามิสฺส วา โสตาปนฺนสฺส วาติ. อนาคามิสฺส. หญฺจิ อนาคามิสฺส อธิมตฺตา โพชฺฌงฺคภาวนา ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ.

ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส อธิมตฺตา มคฺคภาวนา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคภาวนา อนาคามิสฺส วา สกทาคามิสฺส วาติ. อนาคามิสฺส. หญฺจิ อนาคามิสฺส อธิมตฺตา โพชฺฌงฺคภาวนา ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ.

[๒๔๖] ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กสฺส อธิมตฺตา มคฺคภาวนา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคภาวนา สกทาคามิสฺส วา โสตาปนฺนสฺส วาติ. สกทาคามิสฺส. หญฺจิ สกทาคามิสฺส อธิมตฺตา

โพชฺฌงฺคภาวนา ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ ฯเปฯ

[๒๔๗] อรหตา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺเนน ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตา สมุทโย ทิฏฺโฐ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺเนน สมุทโย ทิฏฺโฐ, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตา นิโรโธ ทิฏฺโฐ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺเนน นิโรโธ ทิฏฺโฐ, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตา มคฺโค ทิฏฺโฐ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺเนน มคฺโค ทิฏฺโฐ, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตา จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺเนน จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สกทาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตา สมุทโย ทิฏฺโฐ ฯเปฯ นิโรโธ ทิฏฺโฐ ฯเปฯ มคฺโค ทิฏฺโฐ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สกทาคามินา จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อนาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตา สมุทโย ทิฏฺโจ ฯเปฯ นิโรโธ ทิฏฺโจ ฯเปฯ มคฺโค ทิฏฺโจ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อนาคามินา จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๔๘] อนาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺเนน ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามินา สมุทโย ทิฏฺโจ ฯเปฯ นิโรโธ ทิฏฺโจ ฯเปฯ มคฺโค ทิฏฺโจ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺเนน จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. สกทาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามินา สมุทโย ทิฏฺโจ ฯเปฯ นิโรโธ ทิฏฺโจ ฯเปฯ มคฺโค ทิฏฺโจ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. สกทาคามินา จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๔๙] สกทาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺเนน ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามินา สมุทโย ทิฏฺโฐ ฯเปฯ นิโรโธ ทิฏฺโฐ ฯเปฯ มคฺโค ทิฏฺโฐ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺเนน จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๕๐] โสตาปนฺเนน ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. อรหตา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปนฺเนน สมุทโย ทิฏฺโฐ ฯเปฯ นิโรโธ ทิฏฺโฐ ฯเปฯ มคฺโค ทิฏฺโฐ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. อรหตา จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. อรหตา จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. อรหตา จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปนฺเนน ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. อนาคามินา ทุกฺขํ

ทิฏฺฐํ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. อนาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ, น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปนฺเนน ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. สกทาคามินา ทุกฺขํ ทิฏฺฐํ ฯเปฯ จตฺตาริ สจฺจานิ, ทิฏฺฐานิ น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๕๑] อรหโต ราโค ปหีโน, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต ราโค ปหีโน ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส ปหีโน ฯเปฯ อปายคมนิโย[๑] ราโค ปหีโน ฯเปฯ อปายคมนิโย โทโส ปหีโน ฯเปฯ อปายคมนิโย โมโห ปหีโน, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน... มาโน ปหีโน... ทิฏฺฐิ ปหีนา... วิจิกิจฺฉา ปหีนา... ถีนํ[๒] ปหีนํ... อุทฺธจฺจํ ปหีนํ...

---

[๑] สฺยา. อปายคมนิโย, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ. ถินํ. เอวมุปริปิ.

อหิริกํ ปหีนนฺ... อโนตฺตปฺปํ ปหีนนฺ ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต อโนตฺตปฺปํ ปหีนนฺ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส ปหีโน ฯเปฯ อปายคมนิโย ราโค ปหีโน ฯเปฯ อปายคมนิโย โทโส ปหีโน ฯเปฯ อปายคมนิโย โมโห ปหีโน, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต ราโค ปหีโน, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ.

อรหโต ราโค ปหีโน, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส ปหีโน ฯเปฯ โอฬาริโก กามราโค ปหีโน ฯเปฯ โอฬาริโก พฺยาปาโท ปหีโน, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนนฺ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ โอฬาริโก พฺยาปาโท ปหีโน, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ.

อรหโต ราโค ปหีโน, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต ราโค ปหีโน, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส ปหีโน... อณุสหคโต[๑] กามราโค ปหีโน... อณุสหคโต พฺยาปาโท ปหีโน, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ อณุสหคโต พฺยาปาโท ปหีโน, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๕๒] อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ อปายคมนิโย โมโห ปหีโน, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนาคามิสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ อณุสหคโต พฺยาปาโท ปหีโน, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ อปายคมนิโย โมโห ปหีโน, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

---

[๑] สี. อนุสหคโต, เอวมุปริปิ.

อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส ปหีโน... โอฬาริโก กามราโค ปหีโน... โอฬาริโก พฺยาปาโท ปหีโน, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนาคามิสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ อณุสหคโต พฺยาปาโท ปหีโน, ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ โอฬาริโก พฺยาปาโท ปหีโน, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๕๓] สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ อปายคมนิโย โมโห ปหีโน, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สกทาคามิสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ โอฬาริโก กามราโค ปหีโน ฯเปฯ โอฬาริโก พฺยาปาโท ปหีโน, ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ อปายคมนิโย โมโห ปหีโน, ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๕๔] โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. อรหโต ราโค ปหีโน, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

โสตาปนฺนสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ อปายคมนิโย โมโห ปหีโน, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. อรหโต ราโค ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๕๕] สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. อรหโต ราโค ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สกทาคามิสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ โอฬาริโก พฺยาปาโท ปหีโน, น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. อรหโต ราโค ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๕๖] อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. อรหโต ราโค ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ

อนาคามิสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ อณุสหคโต พฺยาปาโท ปหีโน, น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. อามนฺตา. อรหโต ราโค ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, น ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๕๗] โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ อณุสหคโต พฺยาปาโท ปหีโน. น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

โสตาปนฺนสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ อปายคมนิโย โมโห ปหีโน, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ อณุสหคโต พฺยาปาโท ปหีโน, น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๕๘] สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ อณุสหคโต พฺยาปาโท ปหีโน, น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สกทาคามิสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ โอฬาริโก พฺยาปาโท ปหีโน, น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ อณุสหคโต พฺยาปาโท ปหีโน, น ปริหายติ อนาคามี อนาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๕๙] โสตาปนฺนสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ โอฬาริโก พฺยาปาโท ปหีโน, น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

โสตาปนฺนสฺส วิจิกิจฺฉา ปหีนา ฯเปฯ อปายคมนิโย โมโห ปหีโน, น ปริหายติ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลาติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส สกฺกายทิฏฺฐิ ปหีนา ฯเปฯ โอฬาริโก พฺยาปาโท ปหีโน, น ปริหายติ สกทาคามี สกทาคามิผลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๖๐] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต[๑] อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน... มาโน ปหีโน... ทิฏฺฐิ ปหีนา... วิจิกิจฺฉา ปหีนา... ถีนํ ปหีนํ... อุทฺธจฺจํ ปหีนํ... อหิริกํ ปหีนํ... อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต ราคปฺปหานาย สติปฏฺฐานา ภาวิตา ฯเปฯ สมฺมปฺปธานา ภาวิตา... อิทฺธิปาทา ภาวิตา... อินฺทฺริยา ภาวิตา... พลา ภาวิตา... โพชฺฌงฺคา ภาวิตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราคปฺปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

---

[๑] สี. อนภาวกโต, เอวมุปริปิ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต อโนตฺตปฺปปฺปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

[๒๖๑] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต อุกฺขิตฺตปลิโฆ สงฺกิณฺณปริโข อพฺพุฬฺหเสลิโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสญฺญุตฺโต สุวิชิตวิชโย, ทุกฺขํ ตสฺส ปริญฺญาตํ สมุทโย ปหีโน นิโรโธ สจฺฉิกโต มคฺโค ภาวิโต อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ปริญฺเญยฺยํ ปริญฺญาตํ ปหาตพฺพํ ปหีนํ ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

[๒๖๒] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. สมยวิมุตฺโต[๒] อรหา อรหตฺตา ปริหายติ. อสมยวิมุตฺโต[๓] อรหา อรหตฺตา น ปริหายตีติ.

สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. อามนฺตา. อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตา น ปริหายตีติ. อามนฺตา. สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตา น ปริหายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

---

[๑] สฺยา. อพฺพุฬฺหเสลิโก. [๒,๓] อภิ. ปุ. ๑๖/๑-๒.

สมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อสมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สมยวิมุตฺตสฺส อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปี ปหีนํ, ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อสมยวิมุตฺตสฺส อรหโต โทโส[๑] ปหีโน ฯเปฯ[๑] อโนตฺตปฺปี ปหีนํ, ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต, ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อสมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต, ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย สติปฏฺฐานา ภาวิตา ฯเปฯ สมฺมปฺปธานา ภาวิตา... อิทฺธิปาทา ภาวิตา... อินฺทฺริยา ภาวิตา... พลา ภาวิตา... โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อสมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย สติปฏฺฐานา ภาวิตา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สมยวิมุตฺตสฺส อรหโต โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา.

อสมยวิมุตฺตสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๑-๑ ฉ., เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

สมยวิมุตฺโต อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต อุกฺขิตฺตปลิโฆ สงฺกิณฺณปริโข อพฺพุฬฺหเสิโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสญฺญุตฺโต สุวิชิตวิชโย, ทุกฺขํ ตสฺส ปริญฺญาตํ สมุทโย ปหีโน นิโรโธ สจฺฉิกโต มคฺโค ภาวิโต อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ปริญฺเญยฺยํ ปริญฺญาตํ ปหาตพฺพํ ปหีนํ ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อสมยวิมุตฺโต อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๖๓] อสมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, น ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, น ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อสมยวิมุตฺตสฺส อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, น ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สมยวิมุตฺตสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, น ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อสมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, น ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สมยวิมุตฺตสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, น ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อสมยวิมุตฺตสฺส อรหโต โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, น ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สมยวิมุตฺตสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปปฺปหานาย

มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, น ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อสมยวิมุตฺโต อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, น ปริหายติ อสมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สมยวิมุตฺโต อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, น ปริหายติ สมยวิมุตฺโต อรหา อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๖๔] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. สาริปุตฺโต[๑] เถโร ปริหายิตฺถ อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. มหาโมคฺคลฺลาโน เถโร... มหากสฺสโป เถโร... มหากจฺจายโน เถโร... มหาโกฏฺฐิโก[๒] เถโร... มหาปนฺถโก[๓] เถโร, ปริหายิตฺถ อรหตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สาริปุตฺโต เถโร น ปริหายิตฺถ อรหตฺตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาริปุตฺโต เถโร น ปริหายิตฺถ อรหตฺตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

มหาโมคฺคลฺลาโน เถโร... มหากสฺสโป เถโร... มหากจฺจายโน เถโร... มหาโกฏฺฐิโก เถโร... มหาปนฺถโก[๓] เถโร น ปริหายิตฺถ อรหตฺตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ มหาโมคฺคลฺลาโน เถโร... มหาปนฺถโก[๓] เถโร น ปริหายิตฺถ อรหตฺตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

อริยปุคฺคลสํสนฺทนํ.

---

[๑] สฺยา. สารีปุตฺโต, เอวมุปริปิ. [๒] สี. มหาโกฏฺฐิโต, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. มหาปนฺถโก, เอวมุปริปิ.

๓. สุตฺตสาธนปริหานิ

[๒๖๕] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"อุจฺจาวจา[๑] หิ ปฏิปทา สมเณน ปกาสิตา.
น ปารํ ทิคุณํ ยนฺติ นยิทํ เอกคุณํ มุตนฺติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ ฉินฺนสฺส เฉทิยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ ฉินฺนสฺส เฉทิยนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"วีตตณฺโห อนาทาโน กิจฺจํ ยสฺส น วิชฺชติ.
ฉินฺนสฺส เฉทิยํ นตฺถิ โอฆปาโส สมูหโตติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ ฉินฺนสฺส เฉทิยนฺติ.

[๒๖๖] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ กตสฺส ปติจโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ กตสฺส ปติจโยติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"ตสฺส สมฺมา วิมุตฺตสฺส, สนฺตจิตฺตสฺส ภิกฺขุโน.
กตสฺส ปติจโย นตฺถิ, กรณียํ น วิชฺชติ.

---

[๑] สี. อุจฺจาวจา. [๒] ขุ. สุ. ๒๕/๗๑๙ ปพฺเพ.

"เสโล ยถา เอกฆโน, วาเตน น สมีรติ.
เอวํ รูปา รสา สทฺทา, คนฺธา ผสฺสา จ เกวลา.
อิฏฺฐา ธมฺมา อนิฏฺฐา จ, นปฺปเวเธนฺติ ตาทิโน.
จิตฺตํ จิตฺตสฺส วิปฺปมุตฺตสฺส, วยํ จสฺสานุปสฺสตีติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ กตสฺส ปติจโยติ.

[๒๖๗] น วตฺตพฺพํ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- ปญฺจิเม ภิกฺขเว ธมฺมา สมยวิมุตฺตสฺส ภิกฺขุโน ปริหานาย สංวตฺตนฺติ. กตเม ปญฺจ. กมฺมารามตา ภสฺสารามตา นิทฺทารามตา สงฺคณิการามตา ยถาวิมุตฺตสฺส จิตฺตสฺส น ปจฺจเวกฺขติ. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ ธมฺมา สมยวิมุตฺตสฺส ภิกฺขุโน ปริหานาย สංวตฺตนฺตีติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปริหายติ "อรหา อรหตฺตาติ.

อตฺถิ อรหโต กมฺมารามตาติ. น เหวं วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต กมฺมารามตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต ราโค กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานं กามราคสญฺโญชนं กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณนฺติ. น เหวं วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต ภสฺสารามตา, อตฺถิ อรหโต นิทฺทารามตา, อตฺถิ อรหโต สงฺคณิการามตาติ. น เหวं วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต สงฺคณิการามตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต ราโค กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานं กามราคสญฺโญชนं กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณนฺติ. น เหวं วตฺตพฺเพ.

---

[๑] องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๔๙ ปพฺเพ.

[๒๖๘] ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อรหา อรหตฺตา ปริหายมาโน กึ ปริยุฏฺฐิโต ปริหายตีติ, ราคปริยุฏฺฐิโต ปริหายตีติ, ปริยุฏฺฐานำ กึ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชตีติ, อนุสยำ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชตีติ, อตฺถิ อรหโต อนุสยาติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต อนุสยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต กามราคานุสโย ปฏิฆานุสโย มานานุสโย ทิฏฺฐานุสโย วิจิกิจฺฉานุสโย ภวราคานุสโย อวิชฺชานุสโยติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ.

โทสปริยุฏฺฐิโต ปริหายตีติ ฯเปฯ โมหปริยุฏฺฐิโต ปริหายตีติ. ปริยุฏฺฐานำ กึ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชตีติ, อนุสยำ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชตีติ, อตฺถิ อรหโต อนุสยาติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต อนุสยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต กามราคานุสโย ฯเปฯ อวิชฺชานุสโยติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อรหโต อรหตฺตา ปริหายมานสฺส กึ อุปจยำ คจฺฉตีติ, ราโค อุปจยำ คจฺฉตีติ, สกฺกายทิฏฺฐิ อุปจยำ คจฺฉตีติ, วิจิกิจฺฉา อุปจยำ คจฺฉตีติ, สีลพฺพตปรามาโส อุปจยำ คจฺฉตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โทโส อุปจยำ คจฺฉตีติ ฯเปฯ โมโห อุปจยำ คจฺฉตีติ...สกฺกายทิฏฺฐิ อุปจยำ คจฺฉตีติ...วิจิกิจฺฉา อุปจยำ คจฺฉตีติ...สีลพฺพตปรามาโส อุปจยำ คจฺฉตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ.

ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ. อามนฺตา. อรหา อาจินตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา อปจินตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา ปชหตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา อุปาทิยตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา วิสิเนตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา อุสฺสิเนตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา วิธูเปตีติ. น

เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา สนฺธูเปตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ อรหา เนวาจินาติ,[๑] น อปจินาติ[๒] อปจินิตฺวา จิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา เนวาจินาติ น อปจินาติ อปจินิตฺวา จิโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

นนุ อรหา เนว ปชหติ น อุปาทิยติ ปชหิตฺวา จิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา เนว ปชหติ น อุปาทิยติ ปชหิตฺวา จิโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

นนุ อรหา เนว วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ วิสินิตฺวา จิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา เนว วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ วิสินิตฺวา จิโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

นนุ อรหา เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ วิธูเปตฺวา จิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ วิธูเปตฺวา จิโต. โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริหายติ อรหา อรหตฺตาติ.

ปริหานิกถา นิฏฺจิตา.

---

[๑] ฉ.,เท. เนวาจินาติ. [๒] ฉ.,เท. น อปจินติ.

๓. พุรหฺมจริยกถา

๑. สุทฺธพุรหฺมจริยกถา

[๒๖๙] นตฺถิ เทเวสุ พุรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. สพฺเพ เทวา ชฬา เอฬมูคา อวิญฺญู หตฺถสัวาจิกา น ปฏิพลา สุภาสิต-ทุพฺภาสิตานํ อตฺถมญฺญาตุํ, สพฺเพ เทวา น พุทฺเธ ปสนฺนา น ธมฺเม ปสนฺนา น สงฺเฆ ปสนฺนา, น พุทฺธํ ภควนฺตํ ปยิรุปาสนฺติ, น พุทฺธํ ภควนฺตํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, น พุทฺเธน ภควตา ปญฺเห วิสฺสชฺชิเต อตฺตมนา, สพฺเพ เทวา กมฺมาวรเณน สมนฺนาคตา กิเลสาวรเณน สมนฺนาคตา วิปากาวรเณน สมนฺนาคตา อสฺสทฺธา อจฺฉนฺทิกา ทุปฺปญฺญา อภพฺพา นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธมฺเมสุ สมฺมตฺตํ, สพฺเพ เทวา มาตุฆาตกา ปิตุฆาตกา อรหนฺตฆาตกา รุหิรุปฺปาทกา สงฺฆเภทกา, สพฺเพ เทวา ปาณาติปาติโน อทินฺนาทายิโน กาเมสุมิจฺฉาจาริโน มุสาวาทิโน ปิสุณาวาจา[๑] ผรุสาวาจา[๑] สมฺผปฺปลาปิโน อภิชฺฌาลุโน พฺยาปนฺนจิตฺตา มิจฺฉาทิฏฺฐิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ อตฺถิ เทวา อชฬา, อเนฬมูคา[๒] วิญฺญู น หตฺถสัวาจิกา, ปฏิพลา สุภาสิตทุพฺภาสิตานํ อตฺถมญฺญาตุํ, อตฺถิ เทวา พุทฺเธ ปสนฺนา ธมฺเม ปสนฺนา สงฺเฆ ปสนฺนา, พุทฺธํ ภควนฺตํ ปยิรุปาสนฺติ, พุทฺธํ ภควนฺตํ ปญฺหํ ปุจฺฉนฺติ, พุทฺเธน ภควตา ปญฺเห วิสฺสชฺชิเต อตฺตมนา โหนฺติ, อตฺถิ เทวา น กมฺมาวรเณน สมนฺนาคตา, น

[๑-๑] สฺยา. ปิสุณวาจา, ผรุสวาจา, เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ., สี. อเนลมูคา.

กิเลสาวรเณน สมนฺนาคตา, น วิปากาวรเณน สมนฺนาคตา, สทฺธา ฉนฺทิกา ปญฺญวนฺโต, ภพฺพา นิยามํ โอกฺกมิตุํ กุสเลสุ ธมฺเมสุ สมฺมตฺตํ, อตฺถิ เทวา น มาตุฆาตกา น ปิตุฆาตกา น อรหนฺตฆาตกา น รุหิรุปฺปาทกา น สงฺฆเภทกา, อตฺถิ เทวา น ปาณาติปาติโน น อทินฺนาทายิโน น กาเมสุมิจฺฉาจาริโน น มุสาวาทิโน น ปิสุณาวาจา น ผรุสาวาจา น สมฺผปฺปลาปิโน น อภิชฺฌาลุโน อพฺยาปนฺนจิตฺตา สมฺมาทิฏฺฐิกาติ. อามนฺตา.

หญฺจิ อตฺถิ เทวา อชฬา อเนฬมูคา วิญฺญู น หตฺถสัวาจิกา ปฏิพลา สุภาสิตทุพฺภาสิตานํ อตฺถมญฺญาตุํ ฯเปฯ อตฺถิ เทวา พุทฺเธ ปสนฺนา ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐิกา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ.

[๒๗๐] อตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ปพฺพชฺชา มุณฺฑิยํ กาสาวธารณา ปตฺตธารณา, เทเวสุ สมฺมาสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, ปจฺเจกสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ สาวกยุคํ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทเวสุ ปพฺพชฺชา นตฺถีติ, นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. ยตฺถ อตฺถิ ปพฺพชฺชา, ตตฺเถว พฺรหฺมจริยวาโส, ยตฺถ นตฺถิ ปพฺพชฺชา, นตฺถิ ตตฺถ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยตฺถ อตฺถิ ปพฺพชฺชา, ตตฺเถว พฺรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ นตฺถิ ปพฺพชฺชา, นตฺถิ ตตฺถ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. โย ปพฺพชฺชติ, ตสฺเสว พฺรหฺมจริยวาโส โย น ปพฺพชฺชติ[๑] นตฺถิ ตสฺส พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. ปพฺพชติ, เอวมุปริปิ.

เทเวสุ มุณฺฑิยํ นตฺถีติ, นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. ยตฺถ อตฺถิ มุณฺฑิยํ, ตตฺเถว พฺรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ นตฺถิ มุณฺฑิยํ, นตฺถิ ตตฺถ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยตฺถ อตฺถิ มุณฺฑิยํ, ตตฺเถว พฺรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ นตฺถิ มุณฺฑิยํ, นตฺถิ ตตฺถ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. โย มุณฺโฑ โหติ ตสฺเสว พฺรหฺมจริยวาโส. โย มุณฺโฑ น โหติ, นตฺถิ ตสฺส พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทเวสุ กาสาวธารณา นตฺถีติ, นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. ยตฺถ อตฺถิ กาสาวธารณา, ตตฺเถว พฺรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ นตฺถิ กาสาวธารณา, นตฺถิ ตตฺถ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยตฺถ อตฺถิ กาสาวธารณา, ตตฺเถว พฺรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ นตฺถิ กาสาวธารณา, นตฺถิ ตตฺถ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. โย กาสาวํ ธาเรติ, ตสฺเสว พฺรหฺมจริยวาโส. โย กาสาวํ น ธาเรติ, นตฺถิ ตสฺส พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทเวสุ ปตฺตธารณา นตฺถีติ, นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. ยตฺถ อตฺถิ ปตฺตธารณา, ตตฺเถว พฺรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ นตฺถิ ปตฺตธารณา, นตฺถิ ตตฺถ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยตฺถ อตฺถิ ปตฺตธารณา, ตตฺเถว พฺรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ นตฺถิ ปตฺตธารณา, นตฺถิ ตตฺถ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. โย ปตฺตํ ธาเรติ, ตสฺเสว พฺรหฺมจริยวาโส. โย ปตฺตํ น ธาเรติ, นตฺถิ ตสฺส พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทเวสุ สมฺมาสมฺพุทฺธา นุปฺปชฺชนฺตีติ, นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. ยตฺถ สมฺมาสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, ตตฺเถว พฺรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ สมฺมาสมฺพุทฺธา นุปฺปชฺชนฺติ, นตฺถิ

ตตฺถ พุรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยตฺถ สมฺมาสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, ตตฺเถว พุรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ สมฺมาสมฺพุทฺธา นุปฺปชฺชนฺติ, นตฺถิ ตตฺถ พุรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. ลุมฺพินิยา ภควา ชาโต, โพธิยา มูเล อภิสมฺพุทฺโธ, พาราณสิยํ ภควตา ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ, ตตฺถ ตตฺเถว พุรหฺมจริยวาโส. นตฺถญฺญตฺร พุรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทเวสุ ปจฺเจกสมฺพุทฺธา นุปฺปชฺชนฺตีติ, นตฺถิ เทเวสุ พุรหฺมจริย-วาโสติ. อามนฺตา. ยตฺถ ปจฺเจกสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, ตตฺเถว พุรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ ปจฺเจกสมฺพุทฺธา นุปฺปชฺชนฺติ, นตฺถิ ตตฺถ พุรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยตฺถ ปจฺเจกสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, ตตฺเถว พุรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ ปจฺเจกสมฺพุทฺธา นุปฺปชฺชนฺติ, นตฺถิ ตตฺถ พุรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ ปจฺเจกสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, ตตฺเถว พุรหฺมจริยวาโส. นตฺถญฺญตฺร พุรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทเวสุ สาวกยุคํ นุปฺปชฺชตีติ, นตฺถิ เทเวสุ พุรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. ยตฺถ สาวกยุคํ อุปฺปชฺชติ, ตตฺเถว พุรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ สาวกยุคํ นุปฺปชฺชติ, นตฺถิ ตตฺถ พุรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยตฺถ สาวกยุคํ อุปฺปชฺชติ, ตตฺเถว พุรหฺมจริยวาโส. ยตฺถ สาวกยุคํ นุปฺปชฺชติ, นตฺถิ ตตฺถ พุรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. มคเธสุ สาวกยุคํ อุปฺปนฺนํ, ตตฺเถว พุรหฺมจริยวาโส, นตฺถญฺญตฺร พุรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๗๑] อตฺถิ เทเวสุ พุรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. สพฺพเทเวสุ อตฺถิ พุรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ มนุสฺเสสุ พุรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. สพฺพมนุสฺเสสุ อตฺถิ พุรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. อสญฺญสตฺเตสุ เทเวสุ อตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ มนุสฺเสสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ อตฺถิ, พฺรหฺมจริยวาโส มิลกฺขูสุ[๑] อวิญฺญาตาเรสุ, ยตฺถ นตฺถิ คติ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ, อตฺถิ ยตฺถ อตฺถิ, อตฺถิ ยตฺถ นตฺถีติ, อสญฺญสตฺเตสุ เทเวสุ อตฺถิ, ยตฺถ อตฺถิ, อตฺถิ ยตฺถ, นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโส, สญฺญสตฺเตสุ เทเวสุ อตฺถิ, ยตฺถ อตฺถิ, อตฺถิ ยตฺถ, นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

เทเวสุ อตฺถิ ยตฺถ อตฺถิ, อตฺถิ ยตฺถ นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. กตฺถตฺถิ, กตฺถ นตฺถีติ, อสญฺญสตฺเตสุ เทเวสุ นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโส, สญฺญสตฺเตสุ เทเวสุ อตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ, อสญฺญสตฺเตสุ เทเวสุ นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. สญฺญสตฺเตสุ เทเวสุ นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สญฺญสตฺเตสุ เทเวสุ อตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. อสญฺญสตฺเตสุ เทเวสุ อตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ มนุสฺเสสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ, อตฺถิ ยตฺถ อตฺถิ, อตฺถิ ยตฺถ นตฺถีติ, ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ อตฺถิ, ยตฺถ อตฺถิ, อตฺถิ ยตฺถ, นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโส มิลกฺขูสุ อวิญฺญาตาเรสุ ยตฺถ นตฺถิ คติ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ, มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ อตฺถิ ยตฺถ อตฺถิ, อตฺถิ ยตฺถ นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

---

[๑] ฉ.,เท. มิลกฺเขสุ, เอวมุปริปิ.

มนุสฺเสสุ อตฺถิ ยตฺถ อตฺถิ, อตฺถิ ยตฺถ นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. กตฺถตฺถิ, กตฺถ นตฺถีติ, ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโส มิลกฺขูสุ อวิญฺญาตาเรสุ ยตฺถ นตฺถิ คติ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานํ, มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ อตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ, ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโส มิลกฺขูสุ อวิญฺญาตาเรสุ ยตฺถ นตฺถิ คติ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานนฺติ. อามนฺตา. มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ นตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ อตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโสติ, อามนฺตา. ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ อตฺถิ พฺรหฺมจริยวาโส มิลกฺขูสุ อวิญฺญาตาเรสุ ยตฺถ นตฺถิ คติ ภิกฺขูนํ ภิกฺขุนีนํ อุปาสกานํ อุปาสิกานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ตีหิ ภิกฺขเว ฐาเนหิ ชมฺพูทีปกา มนุสฺสา อุตฺตรกุรุเก จ มนุสฺเส อธิคฺคณฺหนฺติ เทเว จ ตาวตึเส. กตเมหิ ตีหิ. สูรา[๑] สติมนฺโต อิธ พฺรหฺมจริยวาโสติ,[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ.

สาวตฺถิยํ วุตฺตํ ภควตา "อิธ พฺรหฺมจริยวาโสติ. อามนฺตา. สาวตฺถิยญฺเญว พฺรหฺมจริยวาโส, นตฺถญฺญตฺร พฺรหฺมจริยวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๒๗๒] อนาคามิสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ, ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ[๓] อปฺปหีนานิ, อิโต จุตสฺส ตตฺถ อุปปนฺนสฺส กุหึ ผลุปฺปตฺตีติ. ตตฺเถว. หญฺจิ อนาคามิสฺส

---

๑ สี. อิ. สุรา. ๒ องฺ. นวก. ๒๓/๒๑ ปพฺเพ.

๓ สํ. ม. ๑๙/๑๘๐,๑๘๑. อภิ. อิ. ๓๕/๙๔๐. องฺ. ทสก. ๒๔/๑๓

ปุคฺคลสฺส ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ, ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ, อิโต จุตสฺส ตตฺถ อุปปนฺนสฺส ตหึ ผลุปฺปตฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ.

อนาคามิสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ, ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ, อิโต จุตสฺส ตตฺถ อุปปนฺนสฺส กุหึ ภาโรหรณํ, กุหึ ทุกฺขปริญฺญาตํ, กุหึ กิเลสปฺปหานํ, กุหึ นิโรธสจฺฉิกิริยา, กุหึ อกุปฺปปฏิเวโธติ. ตตฺเถว. หญฺจิ อนาคามิสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ, ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ, อิโต จุตสฺส ตตฺถ อุปปนฺนสฺส ตหึ อกุปฺปปฏิเวโธ ,โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ.

อนาคามิสฺส ปุคฺคลสฺส ปญฺโจรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ, ปญฺจุทฺธมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ, อิโต จุตสฺส ตตฺถ อุปปนฺนสฺส ตหึ ผลุปฺปตฺติ, ตหึ ภาโรหรณํ, ตหึ ทุกฺขปริญฺญาตํ, ตหึ กิเลสปฺปหานํ, ตหึ นิโรธสจฺฉิกิริยา, ตหึ อกุปฺปปฏิเวโธ, เกนฏฺเฐน วเทสิ "นตฺถิ เทเวสุ พฺรหฺมจริยวาโสติ. หนฺท หิ อนาคามี ปุคฺคโล อิธ ภาวิเตน มคฺเคน ตตฺถ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ.[๑]

๒. สัสนุทนพุรหุมจริยกถา

[๒๗๓] อนาคามี ปุคฺคโล อิธ ภาวิเตน มคฺเคน ตตฺถ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. โสตาปนฺโน ปุคฺคโล ตตฺถ ภาวิเตน มคฺเคน อิธ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

---

[๑] สฺยา., สี, อิ. สจฺฉิกโรติ.

อนาคามี ปุคฺคโล อิธ ภาวิเตน มคฺเคน ตตฺถ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. สกทาคามี ปุคฺคโล อิธ ปรินิพฺพายิปุคฺคโล[๑] ตตฺถ ภาวิเตน มคฺเคน อิธ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

โสตาปนฺโน ปุคฺคโล อิธ ภาวิเตน มคฺเคน อิธ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. อนาคามี ปุคฺคโล ตตฺถ ภาวิเตน มคฺเคน ตตฺถ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สกทาคามี ปุคฺคโล อิธ ปรินิพฺพายิปุคฺคโล อิธ ภาวิเตน มคฺเคน อิธ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. อนาคามี ปุคฺคโล ตตฺถ ภาวิเตน มคฺเคน ตตฺถ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อิธ วิหาย นิฏฺฐสฺส ปุคฺคลสฺส มคฺโค จ ภาวิยติ น จ กิเลสา ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส มคฺโค จ ภาวิยติ น จ กิเลสา ปหียนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อิธ วิหาย นิฏฺฐสฺส ปุคฺคลสฺส มคฺโค จ ภาวิยติ น จ กิเลสา ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ฯเปฯ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส มคฺโค จ ภาวิยติ น จ กิเลสา ปหียนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อปุพฺพํ อจริมํ มคฺโค จ ภาวิยติ กิเลสา จ ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. อิธ วิหาย นิฏฺฐสฺส ปุคฺคลสฺส อปุพฺพํ อจริมํ มคฺโค จ ภาวิยติ กิเลสา จ ปหียนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ฯเปฯ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อปุพฺพํ อจริมํ มคฺโค จ ภาวิยติ กิเลสา จ ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. อิธ วิหาย นิฏฺฐสฺส

---

[๑] สี., อิ. ปรินิพฺพายี ปุคฺคโล, เอวมุปริปิ.

ปุคฺคลสฺส อปุพฺพํ อจริมํ มคฺโค จ ภาวิยติ กิเลสา จ ปหียนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ

อนาคามี ปุคฺคโล กตกรณีโย ภาวิตภาวโน ตตฺถ อุปปชฺชตีติ. อามนฺตา. อรหา อุปปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อรหา อุปปชฺชตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต ปุนพฺภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต ปุนพฺภโวติ. อามนฺตา. อรหา ภเวน ภวํ คจฺฉติ คติยา คตึ คจฺฉติ สํสาเรน สํสารํ คจฺฉติ อุปปตฺติยา อุปปตฺตึ คจฺฉตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนาคามี ปุคฺคโล กตกรณีโย ภาวิตภาวโน อโนหฏภาโร[๑] ตตฺถ อุปปชฺชตีติ. อามนฺตา. ภาโรหรณาย ปุน มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนาคามี ปุคฺคโล กตกรณีโย ภาวิตภาวโน อปริญฺญาตทุกฺโข อปฺปหีนกิเลโส อสจฺฉิกตนิโรโธ อปฺปฏิวิทฺธากุปฺโป ตตฺถ อุปปชฺชตีติ. อามนฺตา. อกุปฺปปฏิเวธาย ปุน มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนาคามี ปุคฺคโล กตกรณีโย ภาวิตภาวโน อโนหฏภาโร ตตฺถ อุปปชฺชติ น จ ภาโรหรณาย ปุน มคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. อโนหฏภาโร จ ตตฺถ ปรินิพฺพายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนาคามี ปุคฺคโล กตกรณีโย ภาวิตภาวโน อปริญฺญาตทุกฺโข อปฺปหีนกิเลโส อสจฺฉิกตนิโรโธ อปฺปฏิวิทฺธากุปฺโป ตตฺถ อุปปชฺชติ น จ อกุปฺปปฏิเวธาย ปุน มคฺคํ ภาเวตีติ อามนฺตา. อปฺปฏิวิทฺธากุปฺโป จ ตตฺถ ปรินิพฺพายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยถา มิโค

---

[๑] อิ. อโนหิตภาโร, เอวมุปริปิ.

สลฺเลน วิทฺโธ ทูรมฺปิ คนฺตฺวา กาลํ กโรติ เอวเมว อนาคามี ปุคฺคโล อิธ ภาวิเตน มคฺเคน ตตฺถ ผลํ สจฺฉิกโรตีติ.

ยถา มิโค สลฺเลน วิทฺโธ ทูรมฺปิ คนฺตฺวา สสลฺโลว กาลํ กโรติ เอวเมว อนาคามี ปุคฺคโล อิธ ภาวิเตน มคฺเคน ตตฺถ สสลฺโลว ปรินิพฺพายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

พฺรหฺมจริยกถา นิฏฺฐิตา.

---

๓. โอธิโสกถา

[๒๗๔] โอธิโสธิโส กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติผล-สจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขทสฺสเนน กึ ชหตีติ. สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสํ โสตาปนฺโน เอกเทสํ น โสตาปนฺโน เอกเทสํ โสตาปตฺติผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ สตฺตกฺขตฺตุปรโม[๑] โกลํโกโล เอกพีชี[๒] พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต เอกเทสํ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ น สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมุทยทสฺสเนน กึ ชหตีติ. สกฺกายทิฏฺฐึ ชหติ[๓] วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสํ โสตาปนฺโน เอกเทสํ น โสตาปนฺโน ฯเปฯ เอกเทสํ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต เอกเทสํ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ น สมนฺนาคโตติ. น

---

[๑] สฺยา. สตฺตกฺขตฺตุปรโม, เอวมุปริปิ. [๒] สฺยา. เอกวีชี, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

เหวๆ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรธทสฺสเนน กึ ชหตีติ. วิจิกิจฺฉๆ ชหติ สีลพฺพตปรามาสๆ ตเทกฏฺเจ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสๆ โสตาปนฺโน เอกเทสๆ น โสตาปนฺโน ฯเปฯ เอกเทสๆ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต เอกเทสๆ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ น สมนฺนาคโตติ. น เหวๆ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มคฺคทสฺสเนน กึ ชหตีติ. สีลพฺพตปรามาสๆ ตเทกฏฺเจ จ กิเลเส ชหตีติ. เอกเทสๆ โสตาปนฺโน เอกเทสๆ น โสตาปนฺโน เอกเทสๆ โสตาปตฺติผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสๆ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสๆ สตฺตกฺขตฺตุปรโม โกลํโกโล เอกพีชี พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต เอกเทสๆ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ น สมนฺนาคโตติ. น เหวๆ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๗๕] สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขทสฺสเนน กึ ชหตีติ. โอพาริกๆ กามราคๆ ชหติ โอพาริกๆ พฺยาปาทๆ ตเทกฏฺเจ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสๆ สกทาคามี เอกเทสๆ น สกทาคามี เอกเทสๆ สกทาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสๆ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวๆ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมุทยทสฺสเนน กึ ชหตีติ. โอพาริกๆ กามราคๆ ชหติ โอพาริกๆ พฺยาปาทๆ ตเทกฏฺเจ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสๆ สกทาคามี เอกเทสๆ น สกทาคามี เอกเทสๆ สกทาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสๆ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวๆ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรธทสฺสเนน กึ ชหตีติ. โอพาริกํ พฺยาปาทํ ชหติ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสํ สกทาคามี เอกเทสํ น สกทาคามี เอกเทสํ สกทาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มคฺคทสฺสเนน กึ ชหตีติ. โอพาริกं[๑] พฺยาปาทํ ชหติ[๑] ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส ชหตีติ. เอกเทสํ สกทาคามี เอกเทสํ น สกทาคามี เอกเทสํ สกทาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๗๖] อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขทสฺสเนน กึ ชหตีติ. อณุสหคตํ กามราคํ ชหติ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสํ อนาคามี เอกเทสํ น อนาคามี เอกเทสํ อนาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ อนฺตราปรินิพฺพายี[๒] อุปหจฺจปรินิพฺพายี[๒] อสงฺขารปรินิพฺพายี สสงฺขารปรินิพฺพายี อุทฺธโสโต อกนิฏฺฐคามี เอกเทสํ น อุทฺธโสโต อกนิฏฺฐคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมุทยทสฺสเนน กึ ชหตีติ. อณุสหคตํ กามราคํ ชหติ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสํ อนาคามี เอกเทสํ น อนาคามี ฯเปฯ เอกเทสํ อุทฺธโสโต อกนิฏฺฐคามี เอกเทสํ น อุทฺธโสโต อกนิฏฺฐคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑-๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๒-๒] สฺยา. อนฺตราปรินิพฺพายี อุปหจฺจปรินิพฺพาย

นิโรธทสฺสเนน กึ ชหตีติ. อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ชหติ ตเทกฏฺเจ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสํ อนาคามี เอกเทสํ น อนาคามี ฯเปฯ เอกเทสํ อุทฺธโสโต อกนิฏฺจคามี เอกเทสํ น อุทฺธโสโต อกนิฏฺจคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มคฺคทสฺสเนน กึ ชหตีติ. ตเทกฏฺเจ จ[๑] กิเลเส ชหตีติ. เอกเทสํ อนาคามี เอกเทสํ น อนาคามี เอกเทสํ อนาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ อนฺตราปรินิพฺพายี อุปหจฺจปรินิพฺพายี อสงฺขารปรินิพฺพายี สสงฺขารปรินิพฺพายี อุทฺธโสโต อกนิฏฺจคามี เอกเทสํ น อุทฺธโสโต อกนิฏฺจคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๗๗] อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขทสฺสเนน กึ ชหตีติ. รูปราคํ อรูปราคํ มานํ อุทฺธจฺจํ อวิชฺชํ ตเทกฏฺเจ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสํ อรหา เอกเทสํ น อรหา เอกเทสํ อรหตฺตปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต อุกฺขิตฺตปลิโฆ สงฺกิณฺณปริโข อพฺพุฬฺหเสโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสญฺญุตฺโต สุวิชิตวิชโย ทุกฺขนฺตสฺส ปริญฺญาตํ สมุทโย ปหีโน นิโรโธ สจฺฉิกโต มคฺโค ภาวิโต อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ปริญฺเญยฺยํ ปริญฺญาตํ ปหาตพฺพํ ปหีนํ ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ น สจฺฉิกตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

สมุทยทสฺสเนน กึ ชหตีติ. รูปราคํ อรูปราคํ ชหติ มานํ อุทฺธจฺจํ อวิชฺชํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสํ อรหา เอกเทสํ น อรหา ฯเปฯ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ น สจฺฉิกตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรธทสฺสเนน กึ ชหตีติ. มานํ ชหติ อุทฺธจฺจํ อวิชฺชํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส เอกเทเส ชหตีติ. เอกเทสํ อรหา เอกเทสํ น อรหา ฯเปฯ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ น สจฺฉิกตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มคฺคทสฺสเนน กึ ชหตีติ. อุทฺธจฺจํ อวิชฺชํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส ชหตีติ. เอกเทสํ อรหา เอกเทสํ น อรหา เอกเทสํ อรหตฺตปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณ-ภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต อุกฺขิตฺตปลิโฆ สงฺกิณฺณปริโข อพฺพุฬฺหเสิโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสญฺญุตฺโต สุวิชิตวิชโย ทุกฺขํ ตสฺส ปริญฺญาตํ สมุทโย ปหีโน นิโรโธ สจฺฉิกโต มคฺโค ภาวิโต อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ปริญฺเญยฺยํ ปริญฺญาตํ ปหาตพฺพํ ปหีนํ ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ น สจฺฉิกตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๗๘] น วตฺตพฺพํ "โอธิโสธิโส กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา-

"อนุปุพฺเพน เมธาวี, โถกํ โถกํ ขเณ ขเณ.
กมฺมาโร รชตสฺเสว, นิทฺธเม มลมตฺตโนติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "โอธิโสธิโส กิเลเส ชหตีติ.

โอธิโสธิโส กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา-

"สหาวสฺส ทสฺสนสมฺปทาย,
ตยสฺสุ ธมฺมา ชหิตา ภวนฺติ.
สกฺกายทิฏฺฐี วิจิกิจฺฉิตญฺจ,
สีลพฺพตํ วาปิ ยทตฺถิ กิญฺจิ.
จตูหปาเยหิ จ วิปฺปมุตฺโต
ฉจฺจาภิฐานานิ อภพฺพ[๑] กาตุนฺติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "โอธิโสธิโส กิเลเส ชหตีติ.

โอธิโสธิโส กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย อริยสาวกสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุ อุทปาทิ 'ยงฺกิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺม'นฺติ สห ทสฺสนุปฺปาทา ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ตีณิ สญฺโญชนานิ ปหียนฺติ สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโสติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "โอธิโสธิโส กิเลเส ชหตีติ.

โอธิโสกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] สฺยา. อภพฺโพ. [๒] ขุ. ขุ. ๒๕/๑๐ ปพฺเพ.

๔. ชหติกถา

๑. นสุตฺตาหรณกถา

[๒๗๙] ชหติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทนฺติ. อามนฺตา. อจฺจนฺตํ ชหติ อนวเสสํ ชหติ อปฺปฏิสนฺธิยํ ชหติ สมูลํ ชหติ สตณฺหํ ชหติ สานุสยํ ชหติ อริเยน ญาเณน ชหติ อริเยน มคฺเคน ชหติ อกุปฺปํ ปฏิวิชฺฌนฺโต ชหติ อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิกฺขมฺภติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทนฺติ. อามนฺตา. อจฺจนฺตํ วิกฺขมฺภติ อนวเสสํ วิกฺขมฺภติ อปฺปฏิสนฺธิยํ วิกฺขมฺภติ สมูลํ วิกฺขมฺภติ สตณฺหํ วิกฺขมฺภติ สานุสยํ วิกฺขมฺภติ อริเยน ญาเณน วิกฺขมฺภติ อริเยน มคฺเคน วิกฺขมฺภติ อกุปฺปํ ปฏิวิชฺฌนฺโต วิกฺขมฺภติ อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต วิกฺขมฺภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ชหติ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล กามราคพฺยาปาทํ โส จ อจฺจนฺตํ ชหติ อนวเสสํ ชหติ ฯเปฯ อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต ชหตีติ. อามนฺตา. ชหติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทํ โส จ อจฺจนฺตํ ชหติ อนวเสสํ ชหติ ฯเปฯ อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิกฺขมฺภติ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล กามราคพฺยาปาทํ โส จ อจฺจนฺตํ วิกฺขมฺภติ อนวเสสํ วิกฺขมฺภติ ฯเปฯ อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต วิกฺขมฺภตีติ. อามนฺตา. วิกฺขมฺภติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทํ โส จ อจฺจนฺตํ วิกฺขมฺภติ อนวเสสํ วิกฺขมฺภติ ฯเปฯ อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต วิกฺขมฺภตีติ.[๑] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. ชหตีติ.

ชหติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทํ โส จ น อจฺจนฺตํ ชหติ น อนวเสสํ ชหติ น อปฺปฏิสนฺธิยํ ชหติ น สมูลํ ชหติ น สตณฺหํ ชหติ น สานุสยํ ชหติ น อริเยน ญาเณน ชหติ น อริเยน มคฺเคน ชหติ น อกุปฺปึ ปฏิวิชฺฌนฺโต ชหติ น อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต ชหตีติ. อามนฺตา. ชหติ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล กามราคพฺยาปาทํ โส จ น อจฺจนฺตํ ชหติ ฯเปฯ น อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิกฺขมฺเภติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทํ โส จ น อจฺจนฺตํ วิกฺขมฺเภติ น อนวเสสํ วิกฺขมฺเภติ ฯเปฯ น อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต วิกฺขมฺเภตีติ. อามนฺตา. วิกฺขมฺเภติ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล กามราคพฺยาปาทํ โส จ น อจฺจนฺตํ วิกฺขมฺเภติ น อนวเสสํ วิกฺขมฺเภติ ฯเปฯ น อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรนฺโต วิกฺขมฺเภตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ชหติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทนฺติ. อามนฺตา. กตเมน มคฺเคนาติ. รูปาวจเรน มคฺเคนาติ. รูปาวจโร มคฺโค นิยฺยานิโก ขยคามี โพธคามี อปจยคามี อนาสโว อสญฺโญชนิโย[๑] อคนฺถนิโย อโนฆนิโย อโยคนิโย อนีวรณิโย อปรามฏฺโฐ อนุปาทานิโย อสงฺกิเลสิโก[๒]ติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ รูปาวจโร มคฺโค อนิยฺยานิโก น ขยคามี น โพธคามี น อปจยคามี สาสโว สญฺโญชนิโย ฯเปฯ สงฺกิเลสิโกติ. อามนฺตา. หญฺจิ รูปาวจโร มคฺโค อนิยฺยานิโก น ขยคามี น โพธคามี น อปจยคามี สาสโว สญฺโญชนิโย ฯเปฯ สงฺกิเลสิโก โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ชหติ ปุถุชฺชโน รูปาวจเรน มคฺเคน กามราคพฺยาปาทนฺติ.

---

[๑] ฉ., เท. อสโยชนิโย. [๒] ฉ., เท. อสงฺกิเลสิโย, เอวมุปริปิ.

ชหติ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิมคฺเคน กามราคพฺยาปาทำ โส จ มคฺโค นิยฺยานิโก ขยคามี โพธคามี อปจยคามี อนาสโว อสญฺโญชนิโย ฯเปฯ อสงฺกิเลสิโกติ. อามนฺตา. ชหติ ปุถุชฺชโน รูปาวจเรน มคฺเคน กามราคพฺยาปาทำ โส จ มคฺโค นิยฺยานิโก ขยคามี โพธคามี อปจยคามี อนาสโว อสญฺโญชนิโย ฯเปฯ อสงฺกิเลสิโกติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ชหติ ปุถุชฺชโน รูปาวจเรน มคฺเคน กามราคพฺยาปาทำ โส จ มคฺโค อนิยฺยานิโก น ขยคามี น โพธคามี น อปจยคามี สาสโว สญฺโญชนิโย ฯเปฯ สงฺกิเลสิโกติ. อามนฺตา. ชหติ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิมคฺเคน กามราคพฺยาปาทำ โส จ มคฺโค อนิยฺยานิโก น ขยคามี น โพธคามี น อปจยคามี สาสโว สญฺโญชนิโย ฯเปฯ สงฺกิเลสิโกติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๘๐] ปุถุชฺชโน กาเมสุ วีตราโค สห ธมฺมาภิสมยา อนาคามิผเล สณฺฐาตีติ. อามนฺตา. อรหตฺเต สณฺฐาตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปุถุชฺชโน กาเมสุ วีตราโค สห ธมฺมาภิสมยา อนาคามิผเล สณฺฐาตีติ. อามนฺตา. อปุพฺพำ อจริมำ ตโย มคฺเค ภาเวตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อปุพฺพำ อจริมำ ตโย มคฺเค ภาเวตีติ. อามนฺตา.

อปุพฺพำ อจริมำ ตีณิ สามญฺญผลานิ สจฺฉิกโรตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อปุพฺพำ อจริมำ ตีณิ สามญฺญผลานิ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. ติณฺณำ ผสฺสานำ ติสฺสนฺนำ[๑] เวทนานำ ติสฺสนฺนำ สญฺญานำ

---

[๑] ฉ.,เท. ติณฺณำ, เอวมุปริปิ.

ติสฺสนฺนํ เจตนานํ ติณฺณํ จิตฺตานฺ ติสฺสนฺนํ สทฺธานํ ติณฺณํ วีริยานํ ติสฺสนฺนํ สตีนํ ติณฺณํ สมาธีนํ ติสฺสนฺนํ ปญฺญานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปุถุชฺชโน กาเมสุ วีตราโค สห ธมฺมาภิสมยา อนาคามิผเล สณฺฐาตีติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติมคฺเคนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิมคฺเคนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. กตเมน มคฺเคนาติ. อนาคามิมคฺเคนาติ. อนาคามิมคฺเคน สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพต-ปรามาสํ ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๒. สุตฺตาหรณกถา

[๒๘๑] อนาคามิมคฺเคน สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปหานา โสตาปตฺติผลํ วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปหานา โสตาปตฺติผลํ วุตฺตํ ภควตา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคามิมคฺเคน สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ชหตีติ ฯเปฯ อนาคามิมคฺเคน โอพาริกํ กามราคํ โอพาริกํ พฺยาปาทํ ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิมคฺเคน โอพาริกํ กามราคํ โอพาริกํ พฺยาปาทํ ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ กามราคพฺยาปาทานํ ตนุภาวา สกทาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ กามราคพฺยาปาทานํ ตนุภาวา สกทาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคามิมคฺเคน โอพาริกํ กามราคํ โอพาริกํ พฺยาปาทํ ชหตีติ.

ปุถุชฺชโน กาเมสุ วีตราโค สห ธมฺมาภิสมยา อนาคามิผเล สณฺฐาตีติ. อามนฺตา. เย เกจิ ธมฺมํ อภิสเมนฺติ สพฺเพ เต สห ธมฺมาภิสมยา อนาคามิผเล สณฺฐหนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "ชหติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา-

"อเหสุนฺเต อตีตสฺเส, ฉ สตฺถาโร ยสสฺสิโน.
นิรามคนฺธา กรุเณธิมุตฺตา,[๑] กามสญฺโญชนาติคา.

"กามราคํ วิราเชตฺวา, พฺรหฺมโลกูปคา อหุ
อเหสุ สาวกา เตสํ, อเนกานิ สตานิปิ.

นิรามคนฺธา กรุเณธิมุตฺตา, กามสญฺโญชนาติคา[๒]
กามราคํ วิราเชตฺวา, พฺรหฺมโลกูปคา อหูติ.[๓]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ชหติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทนฺติ.

ชหติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "โส หิ นาม ภิกฺขเว สุเนตฺโต สตฺถา เอวํทีฆายุโก สมาโน เอวํจิรฏฺฐิติโก อปริมุตฺโต อโหสิ ชาติยา ชรามรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ อปริมุตฺโต ทุกฺขสฺมาติ วทามิ. ตํ กิสฺส เหตุ. จตุนฺนํ ธมฺมานํ อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา. กตเมสํ จตุนฺนํ. อริยสฺส สีลสฺส อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา อริยสฺส สมาธิสฺส... อริยาย ปญฺญาย... อริยาย วิมุตฺติยา อนนุโพธา อปฺปฏิเวธา. ตยิทํ ภิกฺขเว อริยํ สีลํ อนุพุทฺธํ ปฏิวิทฺธํ อริโย สมาธิ

---

[๑] สฺยา. กรุเณ วิมุตฺตา. [๒] สฺยา. กามสญฺโญชนา.
[๓] องฺ. ฉกฺก. ๒๒/๕๔ ปพฺเพ.

อนุพุทฺโธ ปฏิวิทฺโธ อริยา ปญฺญา อนุพุทฺธา ปฏิวิทฺธา อริยา วิมุตฺติ อนุพุทฺธา ปฏิวิทฺธา อุจฺฉินฺนา ภวตณฺหา ขีณา ภวเนตฺติ นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ.

สีลํ สมาธิ ปญฺญา จ, วิมุตฺติ จ อนุตฺตรา.
อนุพุทฺธา อิเม ธมฺมา, โคตเมน ยสสฺสินา.
อิติ พุทฺโธ อภิญฺญาย, ธมฺมมกฺขาสิ ภิกฺขุนํ.
ทุกฺขสฺสนฺตกโร สตฺถา, จกฺขุมา ปรินิพฺพุโตติ.[๑]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ชหติ ปุถุชฺชโน กามราคพฺยาปาทนฺติ.

ชหติกถา นิฏฺฐิตา.

---

๕. สพฺพมตฺถีติกถา

๑. วาทยุตฺติ

[๒๘๒] สพฺพมตฺถีติ อามนฺตา. สพฺพตฺถ สพฺพมตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. สพฺพมตฺถีติ. อามนฺตา. สพฺพทา สพฺพมตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. สพฺพมตฺถีติ. อามนฺตา. สพฺเพน สพฺพมตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. สพฺพมตฺถีติ. อามนฺตา. สพฺเพสุ สพฺพมตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. สพฺพมตฺถีติ. อามนฺตา. อโยคนฺติ กตฺวา สพฺพมตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. สพฺพมตฺถีติ. อามนฺตา. ยมฺปิ นตฺถิ ตมฺปิ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. สพฺพมตฺถีติ. อามนฺตา. สพฺพมตฺถีติ ยา ทิฏฺฐิ

---

[๑] องฺ. สตฺตก. ๒๓/๒๒ ปพฺเพ.

สา ทิฏฺฐิ มิจฺฉาทิฏฺฐีติ ยา ทิฏฺฐิ สา ทิฏฺฐิ สมฺมาทิฏฺฐีติ เหวมตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. (สงฺขิตฺตํ). วาทยุตฺติ.

๒. กาลสํสนฺทนา

[๒๘๓] อตีตํ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อตีตํ นิรุทฺธํ วิคตํ วิปริณตํ อตฺถงฺคตํ อพฺภาตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตํ นิรุทฺธํ วิคตํ วิปริณตํ อตฺถงฺคตํ อพฺภาตฺถงฺคตํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตํ อตฺถีติ.

อนาคตํ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตํ อชาตํ อภูตํ อสญฺชาตํ อนิพฺพตฺตํ อนภินิพฺพตฺตํ อปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตํ อชาตํ อภูตํ อสญฺชาตํ อนิพฺพตฺตํ อนภินิพฺพตฺตํ อปาตุภูตํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคตํ อตฺถีติ.

ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ อนิรุทฺธํ อวิคตํ อวิปริณตํ น อตฺถงฺคตํ น อพฺภาตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา. อตีตํ อตฺถิ อตีตํ อนิรุทฺธํ อวิคตํ อวิปริณตํ น อตฺถงฺคตํ น อพฺภาตฺถงฺคตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ ชาตํ ภูตํ สญฺชาตํ นิพฺพตฺตํ อภินิพฺพตฺตํ ปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา. อนาคตํ อตฺถิ อนาคตํ ชาตํ ภูตํ สญฺชาตํ นิพฺพตฺตํ อภินิพฺพตฺตํ ปาตุภูตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ อตฺถิ อตีตํ นิรุทฺธํ วิคตํ วิปริณตํ อตฺถงฺคตํ อพฺภาตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ นิรุทฺธํ วิคตํ วิปริณตํ อตฺถงฺคตํ อพฺภาตฺถงฺคตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ อตฺถิ อนาคตํ อชาตํ อภูตํ อสญฺชาตํ อนิพฺพตฺตํ อนภินิพฺพตฺตํ อปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ อชาตํ อภูตํ อสญฺชาตํ อนิพฺพตฺตํ อนภินิพฺพตฺตํ อปาตุภูตนฺติ. น

เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๘๔] อตีตำ รูปำ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อตีตำ รูปำ นิรุทฺธำ วิคตำ วิปริณตำ อตฺถงฺคตำ อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตำ รูปำ นิรุทฺธำ ฯเปฯ อพฺภตฺถงฺคตำ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตำ รูปำ อตฺถีติ.

อนาคตำ รูปำ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตำ รูปำ อชาตำ อภูตำ อสญฺชาตำ อนิพฺพตฺตำ อนภินิพฺพตฺตำ อปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตำ รูปำ อชาตำ ฯเปฯ อปาตุภูตำ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคตำ รูปำ อตฺถีติ.

ปจฺจุปฺปนฺนำ รูปำ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนำ รูปำ อนิรุทฺธำ อวิคตำ อวิปริณตำ น อตฺถงฺคตำ น อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา. อตีตำ รูปำ อตฺถิ อตีตำ รูปำ อนิรุทฺธำ อวิคตำ อวิปริณตำ น อตฺถงฺคตำ น อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนำ รูปำ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนำ รูปำ ชาตำ ภูตำ สญฺชาตำ นิพฺพตฺตำ อภินิพฺพตฺตำ ปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา. อนาคตำ รูปำ อตฺถิ อนาคตำ รูปำ ชาตำ ภูตำ สญฺชาตำ นิพฺพตฺตำ อภินิพฺพตฺตำ ปาตุภูตนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตำ รูปำ อตฺถิ อตีตำ รูปำ นิรุทฺธำ วิคตำ วิปริณตำ อตฺถงฺคตำ อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนำ รูปำ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนำ รูปำ นิรุทฺธำ วิคตำ วิปริณตำ อตฺถงฺคตำ อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตำ รูปำ อตฺถิ อนาคตำ รูปำ อชาตำ อภูตำ อสญฺชาตำ อนิพฺพตฺตำ อนภินิพฺพตฺตำ อปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนำ รูปำ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนำ รูปำ อชาตำ อภูตำ อสญฺชาตำ อนิพฺพตฺตำ อนภินิพฺพตฺตำ อปาตุภูตนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา เวทนา อตฺถิ ฯเปฯ สญฺญา อตฺถิ ฯเปฯ สงฺขารา อตฺถิ ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อตีตํ วิญฺญาณํ นิรุทฺธํ วิคตํ วิปริณตํ อตฺถงฺคตํ อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา หญฺจิ อตีตํ วิญฺญาณํ นิรุทฺธํ ฯเปฯ อพฺภตฺถงฺคตํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ.

อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตํ วิญฺญาณํ อชาตํ อภูตํ อสญฺชาตํ อนิพฺพตฺตํ อนภินิพฺพตฺตํ อปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตํ วิญฺญาณํ อชาตํ ฯเปฯ อปาตุภูตํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ.

ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อนิรุทฺธํ ฯเปฯ น อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา. อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ อนิรุทฺธํ ฯเปฯ น อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ชาตํ ภูตํ ฯเปฯ ปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา. อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อนาคตํ วิญฺญาณํ ชาตํ ภูตํ ฯเปฯ ปาตุภูตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ นิรุทฺธํ ฯเปฯ อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ นิรุทฺธํ ฯเปฯ อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อนาคตํ วิญฺญาณํ อชาตํ ฯเปฯ อปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา.

ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อชาตํ อภูตํ ฯเปฯ อปาตุภูตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๘๕] "ปจฺจุปฺปนฺนนนฺติ วา รูปนฺติ วา "รูปนฺติ วา ปจฺจุปฺปนฺนนนฺติ วา ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปี อปฺปิยํ กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปี

นิรุชฺฌมานं ปจฺจุปฺปนฺนภาวं ชหตีติ. อามนฺตา. รูปภาวं ชหตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

"ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ วา รูปนฺติ วา "รูปนฺติ วา ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ วา ปจฺจุปฺปนฺนं รูปं อปฺปิยं กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนं รูปं นิรุชฺฌมานं รูปภาวं น ชหตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนภาวं น ชหตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

"โอทาตนฺติ วา วตฺถนฺติ วา "วตฺถนฺติ วา โอทาตนฺติ วา โอทาตं วตฺถं อปฺปิยं กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. อามนฺตา. โอทาตं วตฺถं รชฺชมานं โอทาตภาวं ชหตีติ. อามนฺตา. วตฺถภาวं ชหตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

"โอทาตนฺติ วา วตฺถนฺติ วา "วตฺถนฺติ วา โอทาตนฺติ วา โอทาตं วตฺถं อปฺปิยं กริตฺวา เอเส เส เอกฏฺเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. อามนฺตา. โอทาตं วตฺถं รชฺชมานं วตฺถภาวं น ชหตีติ. อามนฺตา. โอทาตภาวं น ชหตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๘๖] รูปं รูปภาวं น ชหตีติ. อามนฺตา. รูปं นิจฺจं ธุวं สสฺสตं อวิปริณามธมฺมนฺติ น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ รูปं รูปภาวं น ชหตีติ รูปं อนิจฺจं อธุวं อสสฺสตं วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ รูปं อนิจฺจं อธุวं อสสฺสตं วิปริณามธมฺมं โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปं รูปภาวं น ชหตีติ.

นิพฺพานं นิพฺพานภาวं น ชหตีติ นิพฺพานं นิจฺจं ธุวं สสฺสตं อวิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. รูปं รูปภาวं น ชหตีติ รูปं นิจฺจं ธุวं สสฺสตं อวิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปं รูปภาวं น ชหตีติ รูปं อนิจฺจं อธุวं อสสฺสตं วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา.

นิพฺพานํ นิพฺพานภาวํ น ชหตีติ นิพฺพานํ อนิจฺจํ อธุวํ อสสฺสตํ วิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ อตฺถิ อตีตํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. อามนฺตา. อนาคตํ อตฺถิ อนาคตํ อนาคตภาวํ น ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. อตีตํ อตฺถิ อตีตํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ ปจฺจุปฺปนฺนภาวํ น ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ อตฺถิ อนาคตํ อนาคตภาวํ น[๑] ชหตีติ. อามนฺตา. อตีตํ อตฺถิ อตีตํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ ปจฺจุปฺปนฺนภาวํ น ชหตีติ. อามนฺตา. อตีตํ อตฺถิ อตีตํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตีตํ อตฺถิ อตีตํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. อามนฺตา. อตีตํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อตีตํ อนิจฺจํ อธุวํ อสสฺสตํ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตํ อนิจฺจํ อธุวํ อสสฺสตํ วิปริณามธมฺมํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตํ อตฺถิ อตีตํ อตีตภาวํ น ชหตีติ.

นิพฺพานํ อตฺถิ นิพฺพานํ นิพฺพานภาวํ น ชหตีติ นิพฺพานํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ อามนฺตา. อตีตํ อตฺถิ อตีตํ อตีตภาวํ น ชหตีติ อตีตํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. เอวมุปริปิ.

อตีตัง อตฺถิ อตีตัง อตีตภาวัง น ชหตีติ อตีตัง อนิจฺจัง อธุวัง อสสฺสตัง วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. นิพฺพานัง อตฺถิ นิพฺพานัง นิพฺพานภาวัง น ชหติ นิพฺพานัง อนิจฺจัง อธุวัง อสสฺสตัง วิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวัง วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๘๗] อตีตัง รูปัง อตฺถิ อตีตัง รูปัง อตีตภาวัง น ชหตีติ. อามนฺตา. อนาคตัง รูปัง อตฺถิ อนาคตัง รูปัง อนาคตภาวัง น ชหตีติ. น เหวัง วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตัง รูปัง อตฺถิ อตีตัง รูปัง อตีตภาวัง น ชหตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนัง รูปัง อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนัง รูปัง ปจฺจุปฺปนฺนภาวัง น ชหตีติ. น เหวัง วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตัง รูปัง อตฺถิ อนาคตัง รูปัง อนาคตภาวัง น ชหตีติ อามนฺตา. อตีตัง รูปัง อตฺถิ อตีตัง รูปัง อตีตภาวัง น ชหตีติ. น เหวัง วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนัง รูปัง อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนัง รูปัง ปจฺจุปฺปนฺนภาวัง น ชหตีติ. อามนฺตา. อตีตัง รูปัง อตฺถิ อตีตัง รูปัง อตีตภาวัง น ชหตีติ. น เหวัง วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตัง รูปัง อตฺถิ อตีตัง รูปัง อตีตภาวัง น ชหตีติ. อามนฺตา. อตีตัง รูปัง นิจฺจัง ธุวัง สสฺสตัง อวิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวัง วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อตีตัง รูปัง อนิจฺจัง อธุวัง อสสฺสตัง วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตัง รูปัง อนิจฺจัง ฯเปฯ วิปริณามธมฺมัง โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตัง รูปัง อตฺถิ อตีตัง รูปัง อตีตภาวัง น ชหตีติ.

นิพฺพานัง อตฺถิ นิพฺพานัง นิพฺพานภาวัง น ชหติ นิพฺพานัง นิจฺจัง ธุวัง สสฺสตัง อวิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. อตีตัง รูปัง อตฺถิ อตีตัง รูปัง อตีตภาวัง น ชหติ อตีตัง รูปัง นิจฺจัง ธุวัง สสฺสตัง อวิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวัง วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ รูปํ อตฺถิ อตีตํ รูปํ อตีตภาวํ น ชหติ อตีตํ รูปํ อนิจฺจํ อธุวํ อสสฺสตํ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ อตฺถิ นิพฺพานํ นิพฺพานภาวํ น ชหติ นิพฺพานํ อนิจฺจํ อธุวํ อสสฺสตํ วิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา เวทนา อตฺถิ ฯเปฯ อตีตา สญฺญา อตฺถิ ฯเปฯ อตีตา สงฺขารา อตฺถิ ฯเปฯ อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. อามนฺตา. อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อนาคตํ วิญฺญาณํ อนาคตภาวํ น ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ปจฺจุปฺปนฺนภาวํ น ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อนาคตํ วิญฺญาณํ อนาคตภาวํ น ชหตีติ. อามนฺตา. อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ปจฺจุปฺปนฺนภาวํ น ชหตีติ. อามนฺตา. อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ อตีตภาวํ น ชหตีติ. อามนฺตา. อตีตํ วิญฺญาณํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อตีตํ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ อธุวํ อสสฺสตํ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตํ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ อธุวํ อสสฺสตํ วิปริณามธมฺมํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ อตีตภาวํ น ชหตีติ.

นิพฺพานํ อตฺถิ นิพฺพานํ นิพฺพานภาวํ น ชหติ นิพฺพานํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ อตีตภาวํ[๑] น ชหติ อตีตํ วิญฺญาณํ นิจฺจํ ธุวํ สสฺสตํ อวิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถิ อตีตํ วิญฺญาณํ อตีตภาวํ น ชหติ อตีตํ วิญฺญาณํ อนิจฺจํ อธุวํ อสสฺสตํ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ อตฺถิ นิพฺพานํ นิพฺพานภาวํ น ชหติ นิพฺพานํ อนิจฺจํ อธุวํ อสสฺสตํ วิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วจนโสธนา

[๒๘๘] อตีตํ นฺวตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตํ นฺวตฺถิ อตีตํ อตฺถีติ มิจฺฉา. หญฺจิ วา ปน อตฺถิ นฺวาตีตํ[๒] อตฺถิ อตีตนฺติ มิจฺฉา. อนาคตํ นฺวตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตํ นฺวตฺถิ อนาคตํ อตฺถีติ มิจฺฉา. หญฺจิ วา ปน อตฺถิ นฺวานาคตํ[๓] อตฺถิ อนาคตนฺติ มิจฺฉา.

อนาคตํ หุตฺวา ปจฺจุปฺปนฺนํ โหตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว อนาคตํ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตญฺเญว อนาคตํ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ. อามนฺตา. หุตฺวา โหติ หุตฺวา โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ หุตฺวา โหติ หุตฺวา โหตีติ. อามนฺตา. น หุตฺวา น โหติ น หุตฺวา น โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. วิญฺญาณภาวํ.
[๒] สี. นฺวตีตํ.
[๓] สี. นฺวนาคตํ.

ปจฺจุปฺปนฺนํ หุตฺวา อตีตํ โหตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว ปจฺจุปฺปนฺนํ ตํ อตีตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตญฺเญว ปจฺจุปฺปนฺนํ ตํ อตีตนฺติ. อามนฺตา หุตฺวา โหติ หุตฺวา โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ หุตฺวา โหติ หุตฺวา โหตีติ. อามนฺตา. น หุตฺวา น โหติ น หุตฺวา น โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ หุตฺวา ปจฺจุปฺปนฺนํ โหติ ปจฺจุปฺปนฺนํ หุตฺวา อตีตํ โหตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว อนาคตํ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ตํ อตีตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตญฺเญว อนาคตํ ตํ ปจฺจุปฺปนฺนํ ตํ อตีตนฺติ. อามนฺตา. หุตฺวา โหติ หุตฺวา โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ หุตฺวา โหติ หุตฺวา โหตีติ. อามนฺตา. น หุตฺวา น โหติ น หุตฺวา น โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตจกฺขุรูปาทิกถา

[๒๘๙] อตีตํ จกฺขุ๋ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีเตน จกฺขุนา อตีตํ รูปั๋ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตั๋ โสตั๋ อตฺถิ สทฺทา อตฺถิ โสตวิญฺญาณั๋ อตฺถิ อากาโส อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีเตน โสเตน อตีตั๋ สทฺทั๋ สุณาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตั๋ ฆานั๋ อตฺถิ คนฺธา อตฺถิ ฆานวิญฺญาณั๋ อตฺถิ วาโย อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีเตน ฆาเนน อตีตั๋ คนฺธั๋ ฆายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตา ชิวฺหา อตฺถิ รสา อตฺถิ ชิวฺหาวิญฺญาณั๋ อตฺถิ อาโป อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถีติ. อามนฺตา อตีตาย ชิวฺหาย อตีตั๋ รสั๋ สายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีโต กาโย อตฺถิ โผฏฺฐพฺพา อตฺถิ กายวิญฺญาณั๋ อตฺถิ ปฐวี อตฺถิ

มนสิกาโร อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีเตน กาเยน อตีตํ โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีโต มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีเตน มเนน อตีตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ จกฺขุ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคเตน จกฺขุนา อนาคตํ รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ โสตํ อตฺถิ, ฆานํ อตฺถิ, ชิวฺหา อตฺถิ, กาโย อตฺถิ, มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคเตน มเนน อนาคตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ จกฺขุ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺเนน จกฺขุนา ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. อตีตํ จกฺขุ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ อตีเตน จกฺขุนา อตีตํ รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ โสตํ อตฺถิ, ฆานํ อตฺถิ, ชิวฺหา อตฺถิ, กาโย อตฺถิ, มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺเนน มเนน ปจฺจุปฺปนฺนํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. อามนฺตา. อตีโต มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ อตีเตน มเนน อตีตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ จกฺขุ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺเนน จกฺขุนา ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. อนาคตํ จกฺขุ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ อนาคเตน

จกฺขุนา อนาคตํ รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ โสตํ อตฺถิ ฯเปฯ ฆานํ อตฺถิ, ชิวฺหา อตฺถิ, กาโย อตฺถิ, มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺเนน มเนน ปจฺจุปฺปนฺนํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. อามนฺตา. อนาคโต มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ อนาคเตน มเนน อนาคตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ จกฺขุ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ น จ อตีเตน จกฺขุนา อตีตํ รูปํ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ จกฺขุ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ น จ ปจฺจุปฺปนฺเนน จกฺขุนา ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ โสตํ อตฺถิ ฯเปฯ ฆานํ อตฺถิ, ชิวฺหา อตฺถิ, กาโย อตฺถิ, มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ น จ อตีเตน มเนน อตีตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺโน มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ น จ ปจฺจุปฺปนฺเนน มเนน ปจฺจุปฺปนฺนํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ จกฺขุ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ น จ อนาคเตน จกฺขุนา อนาคตํ รูปํ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ จกฺขุ อตฺถิ รูปา อตฺถิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตฺถิ อาโลโก อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ น จ ปจฺจุปฺปนฺเนน จกฺขุนา ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ โสตํ อตฺถิ... ฆานํ อตฺถิ... ชิวฺหา อตฺถิ... กาโย อตฺถิ ฯเปฯ มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ

น จ อนาคเตน มเนน อนาคตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺโน มโน อตฺถิ ธมฺมา อตฺถิ มโนวิญฺญาณํ อตฺถิ วตฺถุ อตฺถิ มนสิกาโร อตฺถิ น จ ปจฺจุปฺปนฺเนน มเนน ปจฺจุปฺปนฺนํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตญาณาทิกถา

[๒๙๐] อตีตํ ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ อามนฺตา. เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ ญาณํ อตฺถิ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. อตีตํ ญาณํ อตฺถิ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ ญาณํ อตฺถิ เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. อตีตํ ญาณํ อตฺถิ เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ ญาณํ อตฺถิ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. อนาคตํ ญาณํ อตฺถิ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ ญาณํ อตฺถิ เตน ญาเณน

ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา อนาคตํ ญาณํ อตฺถิ เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ ญาณํ อตฺถิ น จ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ ญาณํ อตฺถิ น จ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ ญาณํ อตฺถิ น จ เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ ญาณํ อตฺถิ น จ เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ ญาณํ อตฺถิ น จ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ ญาณํ อตฺถิ น จ เตน ญาเณน ญาณกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ ญาณํ อตฺถิ น จ เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา ปจฺจุปฺปนฺนํ ญาณํ อตฺถิ น จ เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ สมุทยํ ปชหติ นิโรธํ สจฺฉิกโรติ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหนฺตาทิกถา

[๒๙๑] อรหโต อตีโต ราโค อตฺถีติ. อามนฺตา. อรหา เตน ราเคน สราโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต อตีโต โทโส อตฺถีติ. อามนฺตา อรหา เตน โทเสน สโทโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ

ฯเปฯ อรหโต[๑] อตีโต โมโห อตฺถีติ. อามนฺตา. อรหา เตน โมเหน สโมโหติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต อตีโต มาโน อตฺถีติ. อามนฺตา. อรหา เตน มาเนน สมาโนติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต อตีตา ทิฏฺฐิ อตฺถีติ. อามนฺตา. อรหา ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถีติ. อามนฺตา. อรหา ตาย วิจิกิจฺฉาย สวิจิกิจฺโฉติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต อตีตं ถีนं อตฺถีติ. อามนฺตา. อรหา เตน ถีเนน สถีโนติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต อตีตं อุทฺธจฺจं อตฺถีติ. อามนฺตา. อรหา เตน อุทฺธจฺเจน สอุทฺธจฺโจติ[๒]. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต อตีตं อหิริกं อตฺถีติ. อามนฺตา. อรหา เตน อหิริเกน สอหิริโกติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต อตีตं อโนตฺตปฺปं อตฺถีติ. อามนฺตา. อรหา เตน อโนตฺตปฺเปน สอโนตฺตปฺปีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถีติ. อามนฺตา อนาคามี ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคามิสฺส อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถิ, อตีโต สีลพฺพตปรามาโส อตฺถิ, อตีโต อณุสหคโต กามราโค อตฺถิ, อตีโต อณุสหคโต พฺยาปาโท อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคามี เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถีติ. อามนฺตา. สกทาคามี ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิสฺส

---

[๑] อิ. อรหตา.

[๒] ฉ., เท. สอุทฺธโต, อิ. สอุทฺธจฺจโก.

อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถิ, อตีโต สีลพฺพตปรามาโส อตฺถิ, อตีโต โอฬาริโก กามราโค อตฺถิ, อตีโต โอฬาริโก พฺยาปาโท อตฺถีติ. อามนฺตา. สกทาคามี เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปนฺนสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถีติ. อามนฺตา. โสตาปนฺโน ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตาปนฺนสฺส อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถิ, อตีโต สีลพฺพตปรามาโส อตฺถิ, อตีโต อปายคมนิโย ราโค อตฺถิ, อตีโต อปายคมนิโย โทโส อตฺถิ, อตีโต อปายคมนิโย โมโห อตฺถีติ. อามนฺตา. โสตาปนฺโน เตน โมเหน สโมโหติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๒๙๒] ปุถุชฺชนสฺส อตีโต ราโค อตฺถิ ปุถุชฺชโน เตน ราเคน สราโคติ. อามนฺตา. อรหโต อตีโต ราโค อตฺถิ อรหา เตน ราเคน สราโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุถุชฺชนสฺส อตีโต โทโส อตฺถิ ฯเปฯ อตีตํ อโนตฺตปฺปํ อตฺถิ ปุถุชฺชโน เตน อโนตฺตปฺเปน อโนตฺตปฺปีติ. อามนฺตา. อรหโต อตีตํ อโนตฺตปฺปํ อตฺถิ อรหา เตน อโนตฺตปฺเปน อโนตฺตปฺปีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปุถุชฺชนสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ ปุถุชฺชโน ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ อนาคามี ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุถุชฺชนสฺส อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถิ ฯเปฯ อตีโต อณุสหคโต พฺยาปาโท อตฺถิ ปุถุชฺชโน เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส อตีโต อณุสหคโต พฺยาปาโท อตฺถิ อนาคามี เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปุถุชฺชนสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ ปุถุชฺชโน ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ สกทาคามี ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุถุชฺชนสฺส อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถิ ฯเปฯ อตีโต โอฬาริโก พฺยาปาโท อตฺถิ ปุถุชฺชโน เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ อามนฺตา. สกทาคามิสฺส อตีโต โอฬาริโก พฺยาปาโท อตฺถิ สกทาคามี เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปุถุชฺชนสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ ปุถุชฺชโน ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ โสตาปนฺโน ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุถุชฺชนสฺส อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถิ ฯเปฯ อตีโต อปายคมนิโย โมโห อตฺถิ ปุถุชฺชโน เตน โมเหน สโมโหติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส อตีโต อปายคมนิโย โมโห อตฺถิ โสตาปนฺโน เตน โมเหน สโมโหติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต อตีโต ราโค อตฺถิ น จ อรหา เตน ราเคน สราโคติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชนสฺส อตีโต ราโค อตฺถิ น จ ปุถุชฺชโน เตน ราเคน สราโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต อตีโต โทโส อตฺถิ ฯเปฯ อตีตํ อโนตฺตปฺปํ อตฺถิ น จ อรหา เตน อโนตฺตปฺเปน อโนตฺตปฺปีติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชนสฺส อตีตํ อโนตฺตปฺปํ อตฺถิ น จ ปุถุชฺชโน เตน อโนตฺตปฺเปน อโนตฺตปฺปีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ น จ อนาคามี ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชนสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ น จ ปุถุชฺชโน ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ

ฯเปฯ อนาคามิสฺส อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถิ ฯเปฯ อตีโต อณุสหคโต พฺยาปาโท อตฺถิ น จ อนาคามี เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ อามนฺตา. ปุถุชฺชนสฺส อตีโต อณุสหคโต พฺยาปาโท อตฺถิ น จ ปุถุชฺชโน เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ น จ สกทาคามี ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชนสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ น จ ปุถุชฺชโน ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิสฺส อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถิ ฯเปฯ อตีโต โอพาริโก พฺยาปาโท อตฺถิ น จ สกทาคามี เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชนสฺส อตีโต โอพาริโก พฺยาปาโท อตฺถิ น จ ปุถุชฺชโน เตน พฺยาปาเทน พฺยาปนฺนจิตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปนฺนสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ น จ โสตาปนฺโน ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชนสฺส อตีตา สกฺกายทิฏฺฐิ อตฺถิ น จ ปุถุชฺชโน ตาย ทิฏฺฐิยา สทิฏฺฐิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตาปนฺนสฺส อตีตา วิจิกิจฺฉา อตฺถิ ฯเปฯ อตีโต อปายคมนิโย โมโห อตฺถิ น จ โสตาปนฺโน เตน โมเหน สโมโหติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชนสฺส อตีโต อปายคมนิโย โมโห อตฺถิ น จ ปุถุชฺชโน เตน โมเหน สโมโหติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตหตฺถาทิกถา

[๒๙๓] อตีตา หตฺถา อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีเตสุ หตฺเถสุ สติ อาทานนิกฺเขปนํ ปญฺญายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตา

ปาทา อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีเตสุ ปาเทสุ สติ อภิกฺกมปฏิกฺกโม ปญฺญายตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตา ปพฺพา อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีเตสุ ปพฺเพสุ สติ สมฺมิญฺชนปสารณं ปญฺญายตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีโต กุจฺฉิ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตสฺมึ กุจฺฉิสฺมึ สติ ชิมฺหจฺฉา ปิปาสา ปญฺญายตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีโต กาโย อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีโต กาโย ปคฺคหนิคฺคหูปโค[๑] เฉทนเภทนูปโค[๑] กาเกหิ คิชฺเฌหิ กุลเลหิ สาธารโณติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีเต กาเย วิสं กเมยฺย สตฺถं กเมยฺย อคฺคิ กเมยฺยาติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ลพฺภา อตีโต กาโย อทฺทุพนฺธเนน[๒] พนฺธิตุं รชฺชุพนฺธเนน พนฺธิตุं สงฺขลิกพนฺธเนน พนฺธิตุं คามพนฺธเนน พนฺธิตุं นิคมพนฺธเนน พนฺธิตุं นครพนฺธเนน พนฺธิตุं ชนปทพนฺธเนน พนฺธิตุं กณฺจปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พนฺธิตุนฺติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีโต อาโป อตฺถีติ. อามนฺตา. เตน อาเปน อาปกรณียं กโรตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีโต เตโช อตฺถีติ. อามนฺตา. เตน เตเชน เตชกรณียं กโรตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีโต วาโย อตฺถีติ. อามนฺตา. เตน วาเยน วายกรณียं กโรตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตกฺขนฺธาทิสโมธานกถา

[๒๙๔] อตีโต รูปกฺขนฺโธ อตฺถิ อนาคโต รูปกฺขนฺโธ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺโน รูปกฺขนฺโธ อตฺถีติ. อามนฺตา. ตโย รูปกฺขนฺธาติ. น

[๑-๑] ฉ., เท. ปคฺคหนิคฺคหูปโค เฉทนเภทนูปโค. [๒] อิ. อนุพนฺธเนน.

เหวํ วตฺตพฺเพ เปฯ อตีตา ปญฺจกฺขนฺธา อตฺถิ อนาคตา ปญฺจกฺขนฺธา อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนา ปญฺจกฺขนฺธา อตฺถีติ. อามนฺตา. ปณฺณรสกฺขนฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ จกฺขายตนํ อตฺถิ อนาคตํ จกฺขายตนํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ จกฺขายตนํ อตฺถีติ. อามนฺตา. ตีณิ จกฺขายตนานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตานิ ทฺวาทสายตนานิ อตฺถิ อนาคตานิ ทฺวาทสายตนานิ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนานิ ทฺวาทสายตนานิ อตฺถีติ. อามนฺตา. ฉตฺตึสายตนานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา จกฺขุธาตุ อตฺถิ อนาคตา จกฺขุธาตุ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนา จกฺขุธาตุ อตฺถีติ. อามนฺตา. ติสฺโส จกฺขุธาตุโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตา อฏฺฐารส ธาตุโย อตฺถิ อนาคตา อฏฺฐารส ธาตุโย อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนา อฏฺฐารส ธาตุโย อตฺถีติ. อามนฺตา. จตุปญฺญาส ธาตุโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ จกฺขุนฺทฺริยํ อตฺถิ อนาคตํ จกฺขุนฺทฺริยํ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ จกฺขุนฺทฺริยํ อตฺถีติ อามนฺตา. ตีณิ จกฺขุนฺทฺริยานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตานิ พาวีสตินฺทฺริยานิ อตฺถิ อนาคตานิ พาวีสตินฺทฺริยานิ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนานิ พาวีสตินฺทฺริยานิ อตฺถีติ. อามนฺตา. ฉสฏฺฐินฺทฺริยานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีโต ราชา จกฺกวตฺติ[๑] อตฺถิ อนาคโต ราชา จกฺกวตฺติ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺโน ราชา จกฺกวตฺติ อตฺถีติ. อามนฺตา. ติณฺณํ[๒] ราชูนํ จกฺกวตฺตีนํ สมฺมุขีภาโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. จกฺกวตฺตี. เอวมุปริปิ. [๒] ฉ., เท. ติณฺณนฺนํ.

อตีโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ อตฺถิ อนาคโต สมฺมาสมฺพุทฺโธ อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺโน สมฺมาสมฺพุทฺโธ อตฺถีติ. อามนฺตา. ติณฺณํ สมฺมาสมฺพุทฺธานํ สมฺมุขีภาโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปทโสธนกถา

[๒๙๕] อตีตํ อตฺถีติ. อามนฺตา อตฺถิ อตีตนฺติ. อตฺถิ สิยา อตีตํ สิยา นฺวาตีตนฺติ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ. หญฺจิ อตีตํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา อตีตํ สิยา นฺวาตีตํ เตนาตีตํ นฺวาตีตํ นฺวาตีตํ อตีตนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข 'อตีตํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา อตีตํ สิยา นฺวาตีตํ เตนาตีตํ นฺวาตีตํ นฺวาตีตํ อตีต'นฺติ มิจฺฉา.

โน เจ ปน อตีตํ นฺวาตีตํ นฺวาตีตํ อตีตนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา อตีตํ สิยา นฺวาตีตนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข 'อตีตํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา อตีตํ สิยา นฺวาตีตํ เตนาตีตํ นฺวาตีตํ นฺวาตีตํ อตีต'นฺติ มิจฺฉา.

อนาคตํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนาคตนฺติ. อตฺถิ สิยา อนาคตํ สิยา นฺวานาคตนฺติ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ. หญฺจิ อนาคตํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา อนาคตํ สิยา นฺวานาคตํ เตน อนาคตํ นฺวานาคตํ นฺวานาคตํ อนาคตนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข 'อนาคตํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา อนาคตํ สิยา นฺวานาคตํ เตน อนาคตํ นฺวานาคตํ นฺวานาคตํ อนาคต'นฺติ มิจฺฉา.

โน เจ ปนานาคตํ นฺวานาคตํ นฺวานาคตํ อนาคตนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคตํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา อนาคตํ สิยา

นฺวานาคตนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข 'อนาคตํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา อนาคตํ สิยา นฺวานาคตํ เตน อนาคตํ นฺวานาคตํ นฺวานาคตํ อนาคต'นฺติ มิจฺฉา.

ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ อามนฺตา. อตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนนนฺติ. อตฺถิ สิยา ปจฺจุปฺปนฺนํ สิยา โน ปจฺจุปฺปนฺนนนฺติ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ. หญฺจิ ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา ปจฺจุปฺปนฺนํ สิยา โน ปจฺจุปฺปนฺนํ เตน ปจฺจุปฺปนฺนํ โน ปจฺจุปฺปนฺนํ โน ปจฺจุปฺปนฺนํ ปจฺจุปฺปนฺนนนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข 'ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา ปจฺจุปฺปนฺนํ สิยา โน ปจฺจุปฺปนฺนํ เตน ปจฺจุปฺปนฺนํ โน ปจฺจุปฺปนฺนํ โน ปจฺจุปฺปนฺนํ ปจฺจุปฺปนฺน'นฺติ มิจฺฉา.

โน เจ ปน ปจฺจุปฺปนฺนํ โน ปจฺจุปฺปนฺนํ โน ปจฺจุปฺปนฺนํ ปจฺจุปฺปนฺนนนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา ปจฺจุปฺปนฺนํ สิยา โน ปจฺจุปฺปนฺนนนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข 'ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา ปจฺจุปฺปนฺนํ สิยา โน ปจฺจุปฺปนฺนํ เตน ปจฺจุปฺปนฺนํ โน ปจฺจุปฺปนฺนํ โน ปจฺจุปฺปนฺนํ ปจฺจุปฺปนฺน'นฺติ มิจฺฉา.

นิพฺพานํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถิ นิพฺพานนฺติ.[๑] อตฺถิ สิยา นิพฺพานํ สิยา โน นิพฺพานนฺติ.

อาชานาหิ นิคฺคหํ. หญฺจิ นิพฺพานํ อตฺถิ อตฺถิ สิยา นิพฺพานํ สิยา โน นิพฺพานํ เตน นิพฺพานํ โน นิพฺพานํ โน นิพฺพานํ นิพฺพานนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข 'นิพฺพานํ อตฺถิ อตฺถิ

---

[๑] อิ. อตีตํ.

สิยา นิพฺพานนฺ สิยา โน นิพฺพานนฺ เตน นิพฺพานนฺ โน นิพฺพานนฺ โน นิพฺพานนฺ นิพฺพานนฺติ มิจฺฉา.

โน เจ ปน นิพฺพานนฺ โน นิพฺพานนฺ โน นิพฺพานนฺ นิพฺพานนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นิพฺพานนฺ อตฺถิ อตฺถิ สิยา นิพฺพานนฺ สิยา โน นิพฺพานนฺติ. ยนฺ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข นิพฺพานนฺ อตฺถิ อตฺถิ สิยา นิพฺพานนฺ สิยา โน นิพฺพานนฺ เตน นิพฺพานนฺ โน นิพฺพานนฺ โน นิพฺพานนฺ นิพฺพานนฺติ มิจฺฉา.

สุตฺตสาธนนฺ

[๒๙๖] น วตฺตพฺพนฺ "อตีตนฺ อตฺถิ อนาคตนฺ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตนฺ ภควตา "ยนฺ กิญฺจิ ภิกฺขเว รูปนฺ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนนฺ อชฺฌตฺตนฺ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกนฺ วา สุขุมนฺ วา หีนนฺ วา ปณีตนฺ วา ยนฺ ทูเร สนฺติเก วา อยนฺ วุจฺจติ รูปกฺขนฺโธ. ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยนฺ กิญฺจิ วิญฺญาณนฺ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนนฺ อชฺฌตฺตนฺ วา พหิทฺธา วา โอฬาริกนฺ วา สุขุมนฺ วา หีนนฺ วา ปณีตนฺ วา ยนฺ ทูเร สนฺติเก วา อยนฺ วุจฺจติ วิญฺญาณกฺขนฺโธติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตีตนฺ อตฺถิ อนาคตนฺ อตฺถีติ.

อตีตนฺ อตฺถิ อนาคตนฺ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตนฺ ภควตา "ตโยเม ภิกฺขเว นิรุตฺติปถา อธิวจนปถา ปญฺญตฺติปถา อสงฺกิณฺณา อสงฺกิณฺณปุพฺพา น สงฺกิยนฺติ น สงฺกิยิสฺสนฺติ อปฺปฏิกุฏฺฐา[๑] สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิ. กตเม ตโย. ยนฺ ภิกฺขเว รูปนฺ อตีตนฺ นิรุทฺธนฺ วิคตนฺ วิปริณตนฺ อโหสีติ ตสฺส สงฺขา อโหสีติ ตสฺส

---

[๑] ฉ.,เท. อิ. อปฺปฏิกุฏฺฐา, เอวมุปริปิ. สี. อปฺปติกุฏฺฐา.

สมณฺฌา อโหสีติ ตสฺส ปณฺฌตฺติ น ตสฺส สงฺขา อตฺถีติ น ตสฺส สงฺขา ภวิสฺสตีติ. ยา เวทนา ฯเปฯ ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา ฯเปฯ ยํ วิญฺญาณํ อตีตํ นิรุทฺธํ วิคตํ วิปริณตํ อโหสีติ ตสฺส สงฺขา อโหสีติ ตสฺส สมณฺฌา อโหสีติ ตสฺส ปณฺฌตฺติ น ตสฺส สงฺขา อตฺถีติ น ตสฺส สงฺขา ภวิสฺสตีติ.

"ยํ ภิกฺขเว รูปํ อชาตํ อปาตุภูตํ ภวิสฺสตีติ ตสฺส สงฺขา ภวิสฺสตีติ ตสฺส สมณฺฌา ภวิสฺสตีติ ตสฺส ปณฺฌตฺติ น ตสฺส สงฺขา อตฺถีติ น ตสฺส สงฺขา อโหสีติ. ยา เวทนา ฯเปฯ ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา ฯเปฯ ยํ วิญฺญาณํ อชาตํ อปาตุภูตํ ภวิสฺสตีติ ตสฺส สงฺขา ภวิสฺสตีติ ตสฺส สมณฺฌา ภวิสฺสตีติ ตสฺส ปณฺฌตฺติ น ตสฺส สงฺขา อตฺถีติ น ตสฺส สงฺขา อโหสีติ.

"ยํ ภิกฺขเว รูปํ ชาตํ ปาตุภูตํ อตฺถีติ ตสฺส สงฺขา อตฺถีติ ตสฺส สมณฺฌา อตฺถีติ ตสฺส ปณฺฌตฺติ น ตสฺส สงฺขา อโหสีติ น ตสฺส สงฺขา ภวิสฺสตีติ. ยา เวทนา ฯเปฯ ยา สญฺญา ฯเปฯ เย สงฺขารา ฯเปฯ ยํ วิญฺญาณํ ชาตํ ปาตุภูตํ อตฺถีติ ตสฺส สงฺขา อตฺถีติ ตสฺส สมณฺฌา อตฺถีติ ตสฺส ปณฺฌตฺติ น ตสฺส สงฺขา อโหสีติ น ตสฺส สงฺขา ภวิสฺสตีติ. อิเม โข ภิกฺขเว ตโย นิรุตฺติปถา อธิวจนปถา ปณฺฌตฺติปถา อสงฺกิณฺณา อสงฺกิณฺณปุพฺพา น สงฺกิยนฺติ น สงฺกิยิสฺสนฺติ อปฺปฏิกุกุฏฺฐา สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิ.

"เยปิ เต ภิกฺขเว อเหสุ อุกฺกลา[๑] วสฺสภญฺญา[๑] อเหตุกวาทา อกิริยวาทา นตฺถิกวาทา เตปิเม ตโย นิรุตฺติปเถ อธิวจนปเถ

๑-๑ สี. อุกฺกลาวสฺสญฺญา.

ปญฺญตฺติปเถ น ครหิตพฺพं น ปฏิกฺโกสิตพฺพं อมญฺญิสุ. ตं กิสฺส เหตุ. นินฺทาพฺยาโรสนาอุปารมฺภภยาติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพं "อตีตं อตฺถิ อนาคตं อตฺถีติ.

อตีตं อตฺถีติ. อามนฺตา. ननु อายสฺมา ผคฺคุโณ[๒] ภควนฺตं เอตทโวจ "อตฺถิ นุ โข ตं ภนฺเต จกฺขุं เยน จกฺขุนา อตีเต พุทฺเธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปญฺเจ ฉินฺนวฏฺเม ปริยาทินฺนวฏฺเฏ[๓] สพฺพทุกฺขวีติวตฺเต ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย ฯเปฯ อตฺถิ นุ โข สา ภนฺเต ชิวฺหา ฯเปฯ อตฺถิ นุ โข โส ภนฺเต มโน เยน มเนน อตีเต พุทฺเธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปญฺเจ ฉินฺนวฏฺเม ปริยาทินฺนวฏฺเฏ สพฺพทุกฺขวีติวตฺเต ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺยาติ.

"นตฺถิ โข ตं ผคฺคุณ จกฺขุं เยน จกฺขุนา อตีเต พุทฺเธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปญฺเจ ฉินฺนวฏฺเม ปริยาทินฺนวฏฺเฏ สพฺพทุกฺขวีติวตฺเต ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺย ฯเปฯ นตฺถิ โข สา ผคฺคุณ ชิวฺหา ฯเปฯ นตฺถิ นุ โข โส ผคฺคุณ มโน เยน มเนน อตีเต พุทฺเธ ปรินิพฺพุเต ฉินฺนปปญฺเจ ฉินฺนวฏฺเม ปริยาทินฺนวฏฺเฏ สพฺพทุกฺขวีติวตฺเต ปญฺญาปยมาโน ปญฺญาเปยฺยาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพं "อตีตं อตฺถีติ.

อตีตं อตฺถีติ. อามนฺตา. ननु อายสฺมา นนฺทโก เอตทโวจ "อหุ ปุพฺเพ โลโภ ตทหุ อกุสลं โส เอตรหิ นตฺถิ อิจฺเจตं กุสลं. อหุ ปุพฺเพ โทโส ฯเปฯ อหุ ปุพฺเพ โมโห ตทหุ อกุสลं โส เอตรหิ นตฺถิ อิจฺเจตं กุสลนฺติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพं "อตีตं อตฺถีติ.

---

[๑] ฉ., เท. นินฺทาพฺยาโรสอุปารมฺภภยา.
[๒] ฉ., เท. ผคฺคุโน.
[๓] เท. ปริทิณฺณวฏฺเฏ. เอวมุปริปิ.

น วตฺตพฺพํ "อนาคตํ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "กพฬีกาเร[๑] เจ ภิกฺขเว อาหาเร อตฺถิ ราโค อตฺถิ นนฺทิ[๒] อตฺถิ ตณฺหา ปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํ. ยตฺถ ปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ วิรูฬฺหํ อตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ. ยตฺถ อตฺถิ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ อตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุฑฺฒิ.[๓] ยตฺถ อตฺถิ สงฺขารานํ วุฑฺฒิ อตฺถิ ตตฺถ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ. ยตฺถ อตฺถิ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ อตฺถิ ตตฺถ อายตึ ชาติชรามรณํ. ยตฺถ อตฺถิ อายตึ ชาติชรามรณํ สโสกนฺตํ ภิกฺขเว สรชํ สอุปายาสนฺติ วทามิ.

"ผสฺเส เจ ภิกฺขเว อาหาเร... มโนสญฺเจตนาย เจ ภิกฺขเว อาหาเร... วิญฺญาเณ เจ ภิกฺขเว อาหาเร อตฺถิ ราโค อตฺถิ นนฺทิ ฯเปฯ สรชํ สอุปายาสนฺติ วทามีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ น วตฺตพฺพํ อนาคตํ อตฺถีติ.

อนาคตํ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "กพฬีกาเร เจ ภิกฺขเว อาหาเร นตฺถิ ราโค นตฺถิ นนฺทิ นตฺถิ ตณฺหา อปฺปติฏฺฐิตํ ตตฺถ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํ. ยตฺถ อปฺปติฏฺฐิตํ วิญฺญาณํ อวิรูฬฺหํ นตฺถิ ตตฺถ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ. ยตฺถ นตฺถิ นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ นตฺถิ ตตฺถ สงฺขารานํ วุฑฺฒิ. ยตฺถ นตฺถิ สงฺขารานํ วุฑฺฒิ นตฺถิ ตตฺถ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ. ยตฺถ นตฺถิ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ นตฺถิ ตตฺถ อายตึ ชาติชรามรณํ. ยตฺถ นตฺถิ อายตึ ชาติชรามรณํ อโสกํ ตํ ภิกฺขเว อรชํ อนุปายาสนฺติ วทามิ.

---

[๑] อิ. กพลีกาเร.

[๒] ฉ., เท. นนฺที. เอวมุปริปิ.

[๓] ฉ.,เท. วุทฺธิ, อิ. พุทฺธิ. เอวมุปริปิ.

"ผสฺเส เจ ภิกฺขเว อาหาเร... มโนสญฺเจตนาย เจ ภิกฺขเว อาหาเร... วิญฺญาเณ เจ ภิกฺขเว อาหาเร นตฺถิ ราโค นตฺถิ นนฺทิ ฯเปฯ อรชํ อนุปายาสนฺติ วทามีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อนาคตํ อตฺถีติ.

สพฺพมตฺถีติกถา นิฏฺฐิตา.

---

๖. อตีตกฺขนฺธาทิกถา

๑. นสุตฺตสาธนํ

[๒๙๗] อตีตํ ขนฺธาติ. อามนฺตา. อตีตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ อายตนนฺติ. อามนฺตา. อตีตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ ธาตูติ. อามนฺตา. อตีตํ อตฺถีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ ขนฺธธาตุอายตนนฺติ.[๑] อามนฺตา. อตีตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ ขนฺธาติ. อามนฺตา. อนาคตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ อายตนนฺติ. อามนฺตา. อนาคตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ ธาตูติ. อามนฺตา. อนาคตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ ขนฺธธาตุอายตนนฺติ. อามนฺตา. อนาคตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ ขนฺธา ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตํ ขนฺธา อตีตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ อายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตํ อายตนํ อตีตํ อตฺถีติ. น เหวํ

---

[๑] ฉ.,เท. ขนฺธา ธาตุ อายตนนฺติ, เอวมุปริปิ.

วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ ธาตุ ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตํ ธาตุ อตีตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตํ ขนฺธธาตุอายตนํ อตีตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ ขนฺธา ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ ขนฺธา อนาคตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ อายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ อายตนํ อนาคตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ ธาตุ ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ ธาตุ อนาคตํ อตฺถีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ ขนฺธธาตุอายตนํ อนาคตํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ ขนฺธา อตีตํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ ขนฺธา ปจฺจุปฺปนฺนํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ อายตนํ อตีตํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ อายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ ธาตุ อตีตํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ ธาตุ ปจฺจุปฺปนฺนํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ ขนฺธธาตุอายตนํ อตีตํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ ขนฺธา อนาคตํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ ขนฺธา ปจฺจุปฺปนฺนํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ อายตนํ ฯเปฯ อนาคตํ ธาตุ ฯเปฯ อนาคตํ ขนฺธธาตุอายตนํ อนาคตํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ รูปํ ขนฺโธติ. อามนฺตา. อตีตํ รูปํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ รูปํ อายตนนฺติ. อามนฺตา. อตีตํ รูปํ อตฺถีติ.

น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ รูปํ ธาตูติ. อามนฺตา. อตีตํ รูปํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนนฺติ อามนฺตา. อตีตํ รูปํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ รูปํ ขนฺโธติ. อามนฺตา. อนาคตํ รูปํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ รูปํ อายตนํ ฯเปฯ อนาคตํ รูปํ ธาตุ ฯเปฯ อนาคตํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนนฺติ. อามนฺตา. อนาคตํ รูปํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ขนฺโธ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตํ รูปํ ขนฺโธ อตีตํ รูปํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ อายตนํ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ธาตุ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนํ อตีตํ รูปํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ขนฺโธ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ รูปํ ขนฺโธ อนาคตํ รูปํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ อายตนํ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ธาตุ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนํ อนาคตํ รูปํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ รูปํ ขนฺโธ อตีตํ รูปํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ขนฺโธ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ รูปํ อายตนํ ฯเปฯ อตีตํ รูปํ ธาตุ ฯเปฯ อตีตํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนํ อตีตํ รูปํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ รูปํ ขนฺโธ อนาคตํ รูปํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ขนฺโธ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ รูปํ อายตนํ ฯเปฯ อนาคตํ รูปํ ธาตุ ฯเปฯ อนาคตํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนํ อนาคตํ รูปํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา เวทนา ฯเปฯ อตีตา สญฺญา ฯเปฯ อตีตา สงฺขารา ฯเปฯ

อตีตํ วิญฺญาณํ ขนฺโธติ. อามนฺตา. อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ วิญฺญาณํ อายตนํ ฯเปฯ อตีตํ วิญฺญาณํ ธาตุ ฯเปฯ อตีตํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนนฺติ. อามนฺตา. อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ วิญฺญาณํ ขนฺโธติ. อามนฺตา. อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ วิญฺญาณํ อายตนํ ฯเปฯ อนาคตํ วิญฺญาณํ ธาตุ ฯเปฯ อนาคตํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนนฺติ. อามนฺตา. อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ขนฺโธ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตํ วิญฺญาณํ ขนฺโธ อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อายตนํ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ธาตุ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนํ อตีตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ขนฺโธ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ วิญฺญาณํ ขนฺโธ อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อายตนํ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ธาตุ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนํ อนาคตํ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ วิญฺญาณํ ขนฺโธ อตีตํ วิญฺญาณํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ขนฺโธ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ วิญฺญาณํ อายตนํ ฯเปฯ อตีตํ วิญฺญาณํ ธาตุ ฯเปฯ อตีตํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนํ อตีตํ วิญฺญาณํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ วิญฺญาณํ ขนฺโธ อนาคตํ วิญฺญาณํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ขนฺโธ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ วิญฺญาณํ อายตนํ ฯเปฯ อนาคตํ วิญฺญาณํ ธาตุ ฯเปฯ อนาคตํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนํ อนาคตํ วิญฺญาณํ นตฺถีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ ขนฺธธาตุอายตนํ ปจฺจุปฺปนฺนํ วิญฺญาณํ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๒. สุตฺตสาธนํ

[๒๙๘] น วตฺตพฺพํ "อตีตานาคตา ขนฺธา ธาตุ อายตนํ นตฺถิ เจเตติ. อามนฺตา นนุ วุตฺตํ ภควตา "ตโยเม ภิกฺขเว นิรุตฺติปถา อธิวจนปถา ปญฺญตฺติปถา ฯเปฯ วิญฺญูหีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตีตานาคตา ขนฺธา ธาตุ อายตนํ นตฺถิ เจเตติ.

อตีตานาคตา ขนฺธา ธาตุ อายตนํ นตฺถิ เจเตติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยํ กิญฺจิ ภิกฺขเว รูปี อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ ฯเปฯ อยํ วุจฺจติ รูปกฺขนฺโธ. ยา กาจิ เวทนา ฯเปฯ ยา กาจิ สญฺญา ฯเปฯ เย เกจิ สงฺขารา ฯเปฯ ยํ กิญฺจิ วิญฺญาณํ อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนํ ฯเปฯ อยํ วุจฺจติ วิญฺญาณกฺขนฺโธติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตีตานาคตา ขนฺธา ธาตุ อายตนํ อตฺถิ เจเตติ.

อตีตกฺขนฺธาทิกถา นิฏฺฐิตา.

---

๗. เอกจฺจมตฺถีติกถา

๑. อตีตาทิเอกจฺจกถา

[๒๙๙] อตีตํ อตฺถีติ. เอกจฺจํ อตฺถิ เอกจฺจํ นตฺถีติ. เอกจฺจํ นิรุทฺธํ เอกจฺจํ น นิรุทฺธํ เอกจฺจํ วิคตํ เอกจฺจํ อวิคตํ เอกจฺจํ อตฺถงฺคตํ เอกจฺจํ น อตฺถงฺคตํ เอกจฺจํ อพฺภาตฺถงฺคตํ เอกจฺจํ น อพฺภาตฺถงฺคตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ เอกจฺจํ อตฺถิ เอกจฺจํ นตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา เอกจฺเจ อตฺถิ เอกจฺเจ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ เอกจฺจํ อตฺถิ เอกจฺจํ นตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา วิปกฺกวิปากา ธมฺมา เอกจฺเจ อตฺถิ เอกจฺเจ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ เอกจฺจํ อตฺถิ เอกจฺจํ นตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา อวิปากา ธมฺมา เอกจฺเจ อตฺถิ เอกจฺเจ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ เอกจฺจํ อตฺถิ เอกจฺจํ นตฺถีติ. อามนฺตา. กึ อตฺถิ กึ นตฺถีติ. อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา เต อตฺถิ อตีตา วิปกฺกวิปากา

ธมฺมา เต นตฺถีติ. อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา เต อตฺถีติ. อามนฺตา อตีตา วิปกฺกวิปากา ธมฺมา เต อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา อวิปากา ธมฺมา เต อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา วิปกฺกวิปากา[๑] ธมฺมา เต นตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา เต นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา วิปกฺกวิปากา ธมฺมา เต นตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา อวิปากา ธมฺมา เต นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา เต อตฺถีติ.

อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา วิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา เต อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา อวิปากา[๒] ธมฺมา นิรุทฺธา เต อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา วิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา เต นตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา เต นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา วิปกฺกวิปากา[๓] ธมฺมา นิรุทฺธา เต นตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา อวิปากา[๔] ธมฺมา นิรุทฺธา เต นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. อวิปากา.
[๒] สี. อวิปกฺกวิปากา. อิ. วิปกฺกวิปากา.
[๓] ฉ.,เท. อวิปากา.
[๔] ฉ.,เท. อวิปกฺกวิปากา.

อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา เต อตฺถีติ. อามนฺตา อตีตา วิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา เต นตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตา เอกเทสํ วิปกฺกวิปากา ธมฺมา เอกเทสํ อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา นิรุทฺธา เต เอกจฺเจ อตฺถิ เอกจฺเจ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา วิปจฺจิสฺสนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา วิปจฺจิสฺสนฺติ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา เต อตฺถีติ.

อตีตา อวิปกฺกวิปากา ธมฺมา วิปจฺจิสฺสนฺตีติ กตฺวา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. วิปจฺจิสฺสนฺตีติ กตฺวา ปจฺจุปฺปนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วิปจฺจิสฺสนฺตีติ กตฺวา ปจฺจุปฺปนฺนาติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนา ธมฺมา นิรุชฺฌิสฺสนฺตีติ กตฺวา เต นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๒. อนาคตาทิเอกจฺจกถา

[๓๐๐] อนาคตํ อตฺถีติ. เอกจฺจํ อตฺถิ เอกจฺจํ นตฺถีติ. เอกจฺจํ ชาตํ เอกจฺจํ อชาตํ เอกจฺจํ สญฺชาตํ เอกจฺจํ อสญฺชาตํ เอกจฺจํ นิพฺพตฺตํ เอกจฺจํ อนิพฺพตฺตํ เอกจฺจํ ปาตุภูตํ เอกจฺจํ อปาตุภูตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ เอกจฺจํ อตฺถิ เอกจฺจํ นตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา เอกจฺเจ อตฺถิ เอกจฺเจ นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ เอกจฺจํ ฯเปฯ อนุปฺปาทิโน ธมฺมา ฯเปฯ

อนาคตํ เอกจฺจํ อตฺถิ เอกจฺจํ นตฺถีติ. อามนฺตา. กึ อตฺถิ กึ นตฺถีติ. อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา เต อตฺถิ อนาคตา อนุปฺปาทิโน

ธมฺมา เต นตฺถีติ. อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตา อนุปฺปาทิโน ธมฺมา เต อตฺถีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตา อนุปฺปาทิโน ธมฺมา เต นตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา เต นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา อชาตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา อชาตา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา เต อตฺถีติ.

อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา อชาตา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตา อนุปฺปาทิโน ธมฺมา อชาตา เต อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตา อนุปฺปาทิโน ธมฺมา อชาตา เต นตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา อชาตา เต นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา อุปฺปชฺชิสฺสนฺตีติ. อามนฺตา หญฺจิ อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา เต อตฺถีติ.

อนาคตา อุปฺปาทิโน ธมฺมา อุปฺปชฺชิสฺสนฺตีติ กตฺวา เต อตฺถีติ. อามนฺตา. อุปฺปชฺชิสฺสนฺตีติ กตฺวา ปจฺจุปฺปนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อุปฺปชฺชิสฺสนฺตีติ กตฺวา ปจฺจุปฺปนฺนาติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนา ธมฺมา นิรุชฺฌิสฺสนฺตีติ กตฺวา เต นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกจฺจมตฺถีติกถา นิฏฺฐิตา.

---

๘. สติปฏฺฐานกถา

[๓๐๑] สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. สพฺเพ ธมฺมา สติ, สตินฺทฺริยํ, สติพลํ, สมฺมาสติ, สติสมฺโพชฺฌงฺโค, เอกายนมคฺโค, ขยคามี, โพธคามี, อปจยคามี, อนาสวา, อสญฺโญชนิยา,[๑] อคนฺถนิยา, อโนฆนิยา, อโยคนิยา, อนีวรณิยา, อปรามฏฺฐา, อนุปาทานิยา, อสงฺกิเลสิกา, สพฺเพ ธมฺมา พุทฺธานุสฺสติ, ธมฺมานุสฺสติ, สงฺฆานุสฺสติ, สีลานุสฺสติ, จาคานุสฺสติ, เทวตานุสฺสติ, อานาปานสฺสติ,[๒] มรณานุสฺสติ, กายคตาสติ, อุปสมานุสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ สติปฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขายตนํ สติปฏฺฐานนฺติ อามนฺตา. จกฺขายตนํ สติ สตินฺทฺริยํ สติพลํ สมฺมาสติ สติสมฺโพชฺฌงฺโค เอกายนมคฺโค ขยคามี โพธคามี อปจยคามี อนาสวํ อสญฺโญชนิยํ ฯเปฯ อสงฺกิเลสิกํ จกฺขายตนํ พุทฺธานุสฺสติ ธมฺมานุสฺสติ สงฺฆานุสฺสติ สีลานุสฺสติ จาคานุสฺสติ เทวตานุสฺสติ อานาปานสฺสติ มรณานุสฺสติ กายคตาสติ อุปสมานุสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตายตนํ ฯเปฯ ฆานายตนํ ฯเปฯ ชิวฺหายตนํ ฯเปฯ กายายตนํ ฯเปฯ รูปายตนํ ฯเปฯ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ ฯเปฯ รสายตนํ ฯเปฯ โผฏฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ราโค ฯเปฯ โทโส ฯเปฯ โมโห ฯเปฯ มาโน ฯเปฯ ทิฏฺฐิ ฯเปฯ วิจิกิจฺฉา ฯเปฯ ถีนํ ฯเปฯ อุทฺธจฺจํ ฯเปฯ อหิริกํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ สติปฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ สติปฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อโนตฺตปฺปํ สติ ฯเปฯ สตินฺทฺริยํ ฯเปฯ สติพลํ ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ กายคตาสติ อุปสมานุสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. อสโยชนิยา, เอวมุปริปิ. [๒] สี. อิ. อานาปานสติ.

สติ สติปฏฺฐานา, สา จ สตีติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ สติปฏฺฐานํ ตญฺจ สตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สติ สติปฏฺฐานา สา จ สตีติ. อามนฺตา. โสตายตนํ ฯเปฯ กายายตนํ ฯเปฯ รูปายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ราโค ฯเปฯ โทโส ฯเปฯ โมโห ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ สติปฏฺฐานํ ตญฺจ สตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขายตนํ สติปฏฺฐานํ ตญฺจ น สตีติ. อามนฺตา. สติ สติปฏฺฐานา สา จ น สตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตายตนํ ฯเปฯ กายายตนํ ฯเปฯ รูปายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ราโค ฯเปฯ โทโส ฯเปฯ โมโห ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ สติปฏฺฐานํ ตญฺจ น สตีติ. อามนฺตา สติ สติปฏฺฐานา, สา จ น สตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๐๒] น วตฺตพฺพํ "สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. นนุ สพฺเพ ธมฺเม อารพฺภ สติ สนฺติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สพฺเพ ธมฺเม อารพฺภ สติ สนฺติฏฺฐติ[๑] เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ.

สพฺพํ ธมฺมํ อารพฺภ สติ สนฺติฏฺฐตีติ สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. สพฺพํ ธมฺมํ อารพฺภ ผสฺโส สนฺติฏฺฐตีติ สพฺเพ ธมฺมา ผสฺสปฏฺฐานาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺพํ ธมฺมํ อารพฺภ สติ สนฺติฏฺฐตีติ สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. สพฺพํ ธมฺมํ อารพฺภ เวทนา สนฺติฏฺฐติ ฯเปฯ สญฺญา สนฺติฏฺฐติ ฯเปฯ เจตนา สนฺติฏฺฐติ ฯเปฯ จิตฺตํ สนฺติฏฺฐตีติ สพฺเพ ธมฺมา จิตฺตปฏฺฐานาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. สนฺติฏฺฐตีติ.

สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. สพฺเพ สตฺตา อุปฏฺฐิตสติโน สติยา สมนฺนาคตา สติยา สโมหิตา สพฺเพสํ สตฺตานํ สติ ปจฺจุปฏฺฐิตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๐๓] สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อมตนฺเต ภิกฺขเว น ปริภุญฺชนฺติ เย กายคตาสตึ น ปริภุญฺชนฺติ. อมตนฺเต ภิกฺขเว ปริภุญฺชนฺติ, เย กายคตาสตึ ปริภุญฺชนฺตีติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. สพฺเพ สตฺตา กายคตาสตึ ปริภุญฺชนฺติ ปฏิลภนฺติ อาเสวนฺติ ภาเวนฺติ พหุลีกโรนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค สตฺตานํ วิสุทฺธิยา โสกปริเทวานํ[๒] สมติกฺกมาย ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย ญายสฺส อธิคมาย นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานาติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. สพฺเพ ธมฺมา เอกายนมคฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส ปาตุภาวา สตฺตนฺนํ รตนานํ ปาตุภาโว โหติ. กตเมสํ สตฺตนฺนํ. จกฺกรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, หตฺถิรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, อสฺสรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, มณิรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, อิตฺถีรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, คหปติรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, ปริณายกรตนสฺส ปาตุภาโว โหติ. รญฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส ปาตุภาวา อิเมสํ สตฺตนฺนํ รตนานํ ปาตุภาโว โหติ. ตถาคตสฺส

---

[๑] องฺ. เอก. ๒๐/๖๐๐ ปพฺเพ. [๒] โสกปริทฺทวานํ.

ภิกฺขเว ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺครตนานํ ปาตุภาโว โหติ. กตเมสํ สตฺตนฺนํ. สติสมฺโพชฺฌงฺครตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺครตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, วีริยสมฺโพชฺฌงฺครตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, ปีติสมฺโพชฺฌงฺครตนสฺส ปาตุภาโว โหติ ปสฺสทฺธิสมฺโพชฺฌงฺครตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, สมาธิสมฺโพชฺฌงฺครตนสฺส ปาตุภาโว โหติ, อุเปกฺขาสมฺโพชฺฌงฺครตนสฺส ปาตุภาโว โหติ. ตถาคตสฺส ภิกฺขเว ปาตุภาวา อรหโต[๑] สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อิเมสํ สตฺตนฺนํ โพชฺฌงฺครตนานํ ปาตุภาโว โหตีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. ตถาคตสฺส ปาตุภาวา อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สพฺเพ ธมฺมา[๒] สติสมฺโพชฺฌงฺครตนา [๓] โหนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺเพ ธมฺมา สติปฏฺฐานาติ. อามนฺตา. สพฺเพ ธมฺมา สมฺมปฺปธานา ฯเปฯ อิทฺธิปาทา ฯเปฯ อินฺทฺริยา ฯเปฯ พลา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สติปฏฺฐานกถา นิฏฺฐิตา.

---

๙. เหวตฺถิกถา

[๓๐๔] อตีตํ อตฺถีติ. เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ อตฺถิภาโว นตฺถิภาโว นตฺถิภาโว อตฺถิภาโว อตฺถีติ วา นตฺถีติ วา นตฺถีติ วา อตฺถีติ วา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๒] สี. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.
[๓] ฉ.,เท. อิ. เอตฺถนฺตเร "ว" ติ ปาโฐ ทิสฺสติ.

อนาคตํ อตฺถีติ. เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ อตฺถิภาโว นตฺถิภาโว นตฺถิภาโว อตฺถิภาโว อตฺถีติ วา นตฺถีติ วา นตฺถีติ วา อตฺถีติ วา เอเส เส เอกฏฺเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ อตฺถีติ. เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. อามนฺตา อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ ฯเปฯ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๐๕] อตีตํ เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. อามนฺตา. กินฺตตฺถิ กินฺติ นตฺถีติ. อตีตํ อตีตนฺติ เหวตฺถิ อตีตํ อนาคตนฺติ เหว นตฺถิ อตีตํ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ อตฺถฏฺโฐ อตฺถิภาโว นตฺถิภาโว นตฺถิภาโว อตฺถิภาโว อตฺถีติ วา นตฺถีติ วา นตฺถีติ วา อตฺถีติ วา เอเส เส เอกฏฺเจ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. อามนฺตา. กินฺตตฺถิ กินฺติ นตฺถีติ. อนาคตํ อนาคตนฺติ เหวตฺถิ, อนาคตํ อตีตนฺติ เหว นตฺถิ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ อตฺถฏฺโฐ ฯเปฯ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. อามนฺตา. กินฺตตฺถิ กินฺติ นตฺถีติ. ปจฺจุปฺปนฺนํ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ เหวตฺถิ, ปจฺจุปฺปนฺนํ อตีตนฺติ เหว นตฺถิ, ปจฺจุปฺปนฺนํ อนาคตนฺติ เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว

นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ ฯเปฯ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "อตีตํ เหวตฺถิ เหว นตฺถิ อนาคตํ เหวตฺถิ เหว นตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตีตํ อนาคตนฺติ เหวตฺถิ อตีตํ ปจฺจุปฺปนฺนนนฺติ เหวตฺถิ, อนาคตํ อตีตนฺติ เหวตฺถิ อนาคตํ ปจฺจุปฺปนฺนนนฺติ เหวตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ อตีตนฺติ เหวตฺถิ ปจฺจุปฺปนฺนํ อนาคตนฺติ เหวตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. ฯเปฯ เตน หิ อตีตํ เหวตฺถิ เหว นตฺถิ, อนาคตํ เหวตฺถิ เหว นตฺถิ, ปจฺจุปฺปนฺนํ เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ.

[๓๐๖] รูปํ อตฺถีติ. เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ, เสว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ อตฺถฏฺโฐ อตฺถิภาโว นตฺถิภาโว นตฺถิภาโว อตฺถิภาโว อตฺถีติ วา นตฺถีติ วา นตฺถีติ วา อตฺถีติ วา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ อตฺถีติ. เหวตฺถิ, เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ, เสว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ ฯเปฯ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปํ เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. อามนฺตา. กินฺตตฺถิ กินฺติ นตฺถีติ. รูปํ รูปนฺติ เหวตฺถิ, รูปํ เวทนาติ เหวํ นตฺถิ ฯเปฯ รูปํ สญฺญาติ เหว นตฺถิ ฯเปฯ รูปํ สงฺขาราติ เหว นตฺถิ ฯเปฯ รูปํ วิญฺญาณนฺติ เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ ฯเปฯ สเม สมภาเค

ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ. อามนฺตา. กินฺตตฺถิ กินฺติ นตฺถีติ. วิญฺญาณํ วิญฺญาณนฺติ เหวตฺถิ. วิญฺญาณํ รูปนฺติ เหว นตฺถิ ฯเปฯ วิญฺญาณํ เวทนาติ เหว นตฺถิ ฯเปฯ วิญฺญาณํ สญฺญาติ เหว นตฺถิ ฯเปฯ วิญฺญาณํ สงฺขาราติ เหว นตฺถีติ. เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสวตฺถิ เสว นตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถฏฺโฐ นตฺถฏฺโฐ ฯเปฯ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "รูปี เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ เหวตฺถิ, เหว นตฺถีติ. อามนฺตา. รูปี เวทนาติ เหวตฺถิ ฯเปฯ รูปี สญฺญาติ เหวตฺถิ ฯเปฯ รูปี สงฺขาราติ เหวตฺถิ ฯเปฯ รูปี วิญฺญาณนฺติ เหวตฺถิ. เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ รูปนฺติ เหวตฺถิ, วิญฺญาณํ เวทนาติ เหวตฺถิ ฯเปฯ วิญฺญาณํ สงฺขาราติ เหวตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ รูปี เหวตฺถิ, เหว นตฺถิ, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ เหวตฺถิ, เหว นตฺถีติ.

เหวตฺถีติกถา[๑] นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ.,เท. เหตฺวตฺถิกถา.

ตสฺสุทฺทานํ

อุปลพฺโภ ปริหานํ[๑] พฺรหฺม-
จริยวาโส โอธิโส. ปริญฺญา-
กามราคปฺปหานํ, สพฺพตฺถิ-
วาโท อายตนํ. อตีตา-
นาคเตสุ[๒] ภาโค, สพฺเพ ธมฺมา
สติปฏฺฐานา. เหวตฺถิ เหว นตฺถีติ.

ปฐโม มหาวคฺโค.

---

[๑] ฉ., เท. ปริหานิ. [๒] ฉ., เท. อตีตานาคโต สุภงฺโค.

๒. ทุติยวคฺโค

(๑๐) ๑. ปรูปหารกถา

[๓๐๗] อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ.[๑] อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต ราโค กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ กามราคสญฺโญชนํ กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ อรหโต ราโค กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ กามราคสญฺโญชนํ กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ อรหโต ราโค กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ กามราคสญฺโญชนํ กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ อตฺถิ ตสฺส ราโค กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ กามราคสญฺโญชนํ กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ อตฺถิ ตสฺส ราโค กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ ฯเปฯ กามจฺฉนฺทนีวรณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ นตฺถิ ตสฺส ราโค กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ ฯเปฯ กามจฺฉนฺทนีวรณนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ, นตฺถิ ตสฺส ราโค กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ ฯเปฯ กามจฺฉนฺทนีวรณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. เกนฏฺเฐนาติ. หนฺท หิ มารกายิกา เทวตา อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺตีติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อสุจิ สุกฺกวิสฏฺฐิ, เอวมุปริปิ.

มารกายิกา เทวตา อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ มารกายิกานං เทวตานං อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ มารกายิกานං เทวตานං อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ มารกายิกานං เทวตานං อสุจิสุกฺกวิสฏฺจิ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "มารกายิกา เทวตา อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺตีติ.

มารกายิกา เทวตา อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺตีติ. อามนฺตา. มารกายิกา เทวตา อตฺตโน อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺติ อญฺเญสං อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺติ, ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มารกายิกา เทวตา เนว อตฺตโน น อญฺเญสං น ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ มารกายิกา เทวตา เนว อตฺตโน น อญฺเญสං น ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "มารกายิกา เทวตา อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺตีติ.

มารกายิกา เทวตา อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺตีติ อามนฺตา. โลมกูเปหิ อุปสංหรนฺตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๐๘] มารกายิกา เทวตา อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐึ อุปสංหรนฺตีติ. อามนฺตา. กึ การณาติ. หนฺท หิ วิมตึ คาหยิสฺสามาติ. อตฺถิ อรหโต วิมตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต วิมตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต สตฺถริ วิมติ ธมฺเม วิมติ, สงฺเฆ วิมติ สิกฺขาย วิมติ ปุพฺพนฺเต วิมติ อปรนฺเต วิมติ ปุพฺพนฺตาปรนฺเต วิมติ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ วิมตีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ อรหโต สตฺถริ วิมติ ธมฺเม วิมติ สงฺเฆ วิมติ สิกฺขาย วิมติ ปุพฺพนฺเต วิมติ อปรนฺเต วิมติ ปุพฺพนฺตาปรนฺเต วิมติ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ วิมตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ อรหโต สตฺถริ วิมติ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ วิมติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต วิมตีติ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส วิมติ อตฺถิ ตสฺส สตฺถริ วิมติ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ วิมตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต วิมติ อตฺถิ ตสฺส สตฺถริ วิมติ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ วิมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต วิมติ นตฺถิ ตสฺส สตฺถริ วิมติ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตา-ปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ วิมตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส วิมติ นตฺถิ ตสฺส สตฺถริ วิมติ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ วิมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิกสฺส นิสฺสนฺโทติ. อสิตปีตขายิตสายิตสฺส นิสฺสนฺโทติ. อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ อสิตปีตขายิตสายิตสฺส นิสฺสนฺโทติ. อามนฺตา. เย เกจิ อสนฺติ ปิวนฺติ ขาทนฺติ[๑] สายนฺติ สพฺเพสญฺเญว อตฺถิ อสุจิสุกฺก-วิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เย เกจิ อสนฺติ ปิวนฺติ ขาทนฺติ สายนฺติ สพฺเพสญฺเญว อตฺถิ อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. ทารกา อสนฺติ ปิวนฺติ ขาทนฺติ สายนฺติ อตฺถิ ทารกานํ อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

ปณฺฑกา อสนฺติ ปิวนฺติ ขาทนฺติ สายนฺติ อตฺถิ ปณฺฑกานํ อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. สพฺพตฺถ ขายนฺติ.

เทวา อสนฺติ ปิวนฺติ ขาทนฺติ สายนฺติ อตฺถิ เทวตานํ อสุจิสุกฺก-วิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๐๙] อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ อสิตปีตขายิตสายิตสฺส นิสฺสนฺโทติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตสฺส อาสโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต อุจฺจารปสฺสาโว อสิตปีตขายิตสายิตสฺส นิสฺสนฺโท อตฺถิ ตสฺส อาสโยติ อามนฺตา. อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ อสิตปีตขายิตสายิตสฺส นิสฺสนฺโท อตฺถิ ตสฺส อาสโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ อสิตปีตขายิตสายิตสฺส นิสฺสนฺโท นตฺถิ ตสฺส อาสโยติ. อามนฺตา. อรหโต อุจฺจารปสฺสาโว อสิตปีตขายิตสายิตสฺส นิสฺสนฺโท นตฺถิ ตสฺส อาสโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๑๐] อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. อรหา เมถุนํ ธมฺมํ[๑] ปฏิเสเวยฺย เมถุนํ ธมฺมํอุปฺปาเทยฺย ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวเสยฺย กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุภเวยฺย มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรยฺย ชาตรูปรชตํ สาทิเยยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ ปุถุชฺชโน เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย เมถุนํ ธมฺมํ อุปฺปาเทยฺย ฯเปฯ ชาตรูปรชตํ สาทิเยยฺยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ อรหา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย เมถุนํ ธมฺมํ อุปฺปาเทยฺย ฯเปฯ ชาตรูปรชตํ สาทิเยยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ น จ อรหา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย เมถุนํ ธมฺมํ อุปฺปาเทยฺย ฯเปฯ ชาตรูปรชตํ สาทิเยยฺยาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. เอวมุปริปิ.

อามนฺตา. อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ น จ ปุถุชฺชโน เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย เมถุนํ ธมฺมํ อุปฺปาเทยฺย, ปุตฺตสมฺพาธยนฺ อชฺฌาวเสยฺย, กาสิกจนฺทนํ ปจฺจนุภเวยฺย, มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรยฺย, ชาตรูปรชตํ สาทิเยยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ.

อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน... มาโน ปหีโน... ทิฏฺฐิ ปหีนา... วิจิกิจฺฉา ปหีนา... ถีนํ ปหีนํ... อุทฺธจฺจํ ปหีนํ... อหิริกํ ปหีนํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ.

[๓๑๑] อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ.

อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต ราคปฺปหานาย สติปฏฺฐานา ภาวิตา ฯเปฯ สมฺมปฺปธานา ภาวิตา... อิทฺธิปาทา ภาวิตา... อินฺทฺริยา ภาวิตา... พลา ภาวิตา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราคปฺปหานาย

โพชฺฌงฺคา ภาวิตา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ.

อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต โทสปฺปหานาย ฯเปฯ โมหปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต อโนตฺตปฺปปฺปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ.

อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. นนุ อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณ-ภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต อุกฺขิตฺตปลิโฆ สงฺกิณฺณปริโข อพฺพุฬฺหเสโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสญฺญุตฺโต สุวิชิตวิชโย[๑] ทุกฺขนฺตสฺส ปริญฺญาตํ สมุทโย ปหีโน นิโรโธ สจฺฉิกโต มคฺโค ภาวิโต อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ, ปริญฺเญยฺยํ ปริญฺญาตํ ปหาตพฺพํ ปหีนํ ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ, สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห กตกรณีโย ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ.

[๓๑๒] อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐิ, ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ม. สุวิชิตวิชยี.

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน อตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน อตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต โทโส ปหีโน... โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, อตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, อตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ โทสปฺปหานาย ฯเปฯ โมหปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, อตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปปฺปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, อตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, อตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, อตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน นตฺถิ[๑] ตสฺส อสุจิสุกฺก-วิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, นตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. อตฺถีติ อยํ ปาโฐ ทิสฺสติ.

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต โทโส ปหีโน... โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, นตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปี ปหีนํ, นตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ โทสปฺปหานาย ฯเปฯ โมหปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, นตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปปฺปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, นตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ นตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ นตฺถิ ตสฺส อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๑๓] อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "เย เต[๑] ภิกฺขเว ภิกฺขู ปุถุชฺชนา สีลสมฺปนฺนา สตา[๒] สมฺปชานา นิทฺทํ โอกฺกมนฺติ, เตสํ อสุจิ น มุจฺจติ. เยปิ เต ภิกฺขเว พาหิรกา อิสโย กาเมสุ วีตราคา เตสมฺปิ อสุจิ น มุจฺจติ. อฏฺฐานเมตํ ภิกฺขเว อนวกาโส ยํ อรหโต อสุจิ มุจฺเจยฺยาติ. อตฺเถวสุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต อสุจิสุกฺกวิสฏฺฐี[๓]ติ.

---

[๑] สี. เกจิ. [๒] สฺยา. สติ. [๓] ฉ.,เท. อสุจี สุกฺกวิสฏฺจิ.

น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต ปรูปหาโรติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปเร อุปสังหเรยฺยุนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปเร อุปสังหเรยฺยุ, เตน[๑] วต เร วตฺตพฺเพ[๑] "อตฺถิ อรหโต ปรูปหาโรติ.

อรหโต จีวรปิณฺฑปาตเสนาสนคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ปเร อุปสังหเรยฺยุนฺติ, อตฺถิ อรหโต ปรูปหาโรติ. อามนฺตา. อรหโต โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ วา ปเร อุปสังหเรยฺยุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรูปหารกถา นิฏฐิตา.

---

(๑๑) ๒. อญฺญาณกถา

[๓๑๔] อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. นตฺถิ อรหโต อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ อรหโต อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อญฺญาณํ อตฺถิ ตสฺส อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ

๑-๑ อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

อวิชฺชานีวรณนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต อญฺญาณํ อตฺถิ ตสฺส อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณํ นตฺถิ ตสฺส อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณนฺติ อามนฺตา. อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อญฺญาณํ นตฺถิ ตสฺส อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. อรหา อญฺญาณปกโต ปาณํ หเนยฺย, อทินฺนํ อาทิเยยฺย, มุสา ภเณยฺย, ปิสุณํ ภเณยฺย, ผรุสํ ภเณยฺย, สมฺผํ ปลเปยฺย[๑] สนฺธึ ฉินฺเทยฺย, นิลฺโลปํ หเรยฺย, เอกาคาริกํ[๒] กเรยฺย, ปริปนฺเถ ติฏฺเฐยฺย, ปรทารํ คจฺเฉยฺย, คามฆาตํ กเรยฺย, นิคมฆาตํ กเรยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อญฺญาณํ ปุถุชฺชโน อญฺญาณปกโต ปาณํ หเนยฺย, อทินฺนํ อาทิเยยฺย ฯเปฯ คามฆาตํ กเรยฺย, นิคมฆาตํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต อญฺญาณํ อรหา อญฺญาณปกโต ปาณํ หเนยฺย, อทินฺนํ อาทิเยยฺย ฯเปฯ คามฆาตํ กเรยฺย, นิคมฆาตํ กเรยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณํ น จ อรหา อญฺญาณปกโต ปาณํ หเนยฺย, อทินฺนํ อาทิเยยฺย ฯเปฯ คามฆาตํ กเรยฺย, นิคมฆาตํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อญฺญาณํ น จ ปุถุชฺชโน อญฺญาณปกโต ปาณํ หเนยฺย, อทินฺนํ อาทิเยยฺย ฯเปฯ คามฆาตํ กเรยฺย, นิคมฆาตํ กเรยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

---

[๑] อิ. สมฺผปฺปลเปยฺย.　　[๒] ฉ., เท. เอกาคาริยํ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต สตฺถริ อญฺญาณํ, ธมฺเม อญฺญาณํ, สงฺเฆ อญฺญาณํ, สิกฺขาย อญฺญาณํ ปุพฺพนฺเต อญฺญาณํ, อปรนฺเต อญฺญาณํ, ปุพฺพนฺตาปรนฺเต อญฺญาณํ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

นตฺถิ อรหโต สตฺถริ อญฺญาณํ, ธมฺเม อญฺญาณํ, สงฺเฆ อญฺญาณํ, สิกฺขาย อญฺญาณํ, ปุพฺพนฺเต อญฺญาณํ, อปรนฺเต อญฺญาณํ ปุพฺพนฺตาปรนฺเต อญฺญาณํ, อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ อรหโต สตฺถริ อญฺญาณํ, ธมฺเม อญฺญาณํ, สงฺเฆ อญฺญาณํ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อญฺญาณํ อตฺถิ ตสฺส สตฺถริ อญฺญาณํ, ธมฺเม อญฺญาณํ, สงฺเฆ อญฺญาณํ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณนฺติ อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต อญฺญาณํ, อตฺถิ ตสฺส สตฺถริ อญฺญาณํ, ธมฺเม อญฺญาณํ สงฺเฆ อญฺญาณํ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณํ, นตฺถิ ตสฺส สตฺถริ อญฺญาณํ, ธมฺเม อญฺญาณํ, สงฺเฆ อญฺญาณํ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อญฺญาณํ, นตฺถิ ตสฺส สตฺถริ อญฺญาณํ, ธมฺเม อญฺญาณํ สงฺเฆ อญฺญาณํ ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๓๑๕] อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต[๑] อายตึ

---

[๑] สฺยา. อนภาวงฺกโต, อนภาวํ กโต, เอวมุปริปิ.

อนุปฺปาทธมฺโมติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา.[๑] นนุ อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราคปฺปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต โทสปฺปหานาย ฯเปฯ โมหปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตาติ. อามนฺตา หญฺจิ อรหโต อโนตฺตปฺปปฺ-ปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา วีตราโค ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

---

[๑] สฺยา. โปตฺถเก น ทิสฺสติ.

[๓๑๖] อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ อญฺญาณํ ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ อญฺญาณนฺติ. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ[๑] อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ[๒] อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ, อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปปฺปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ม. นตฺถิ. [๒] สฺยา. อตฺถิ.

สธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, อตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, นตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, นตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปี ปหีนํ, นตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส [๑] อรหโต อโนตฺตปฺปี ปหีนํ, นตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, นตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อโนตฺตปฺปปฺปหานาย โพชฺฌงฺคา ภาวิตา, นตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, นตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา สธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, นตฺถิ ตสฺส อญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๑๗] อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ชานตฺวาหํ[๒] ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต โน อปสฺสโต. กิญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กึ ปสฺสโต อาสวานํ

---

[๑] อิ. เอตฺถนฺตเร "อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ อิติ ปาโฐ ทิสฺสติ.

[๒] ฉ., เท. ชานโตหํ.

ขโย โหติ. 'อิติ รูปี, อิติ รูปสฺส สมุทโย, อิติ รูปสฺส อตฺถงฺคโม, อิติ เวทนา ฯเปฯ อิติ สญฺญา ฯเปฯ อิติ สงฺขารา ฯเปฯ อิติ วิญฺญาณนฺ, อิติ วิญฺญาณสฺส สมุทโย, อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ชานตฺวาหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต โน อปสฺสโต. กิญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กึ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ. อิทำ ทุกฺขนฺติ ภิกฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานำ ขโย โหติ. อยำ ทุกฺขสมุทโยติ ชานโต ปสฺสโต อาสวานำ ขโย โหติ. อยำ ทุกฺขนิโรโธติ ชานโต ปสฺสโต อาสวานำ ขโย โหติ. อยำ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาติ ชานโต ปสฺสโต อาสวานำ ขโย โหติ. เอวำ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวำ ปสฺสโต อาสวานำ ขโย โหตีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพำ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตำ ภควตา "สพฺพำ ภิกฺขเว อนภิชานำ อปริชานำ อวิราชยำ อปฺปชหำ อภพฺโพ ทุกฺขกฺขยาย, [๑]สพฺพญฺจ โข ภิกฺขเว[๑] อภิชานำ ปริชานำ วิราชยำ ปชหำ ภพฺโพ ทุกฺขกฺขยายาติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพำ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตำ ภควตา-

"สหาวสฺส ทสฺสนสมฺปทาย,
ตยสฺสุ ธมฺมา ชหิตา ภวนฺติ.

[๑-๑] สี. อิทำ โข ภิกฺขเว สพฺพำ. [๒] สำ. สฬา. ๑๘/๓๓๕ ปพฺเพ.

สกฺกายทิฏฺฐี วิจิกิจฺฉิตญฺจ,
สีลพฺพตํ วาปิ ยทตฺถิ กิญฺจิ.
จตูหปาเยหิ จ วิปฺปมุตฺโต
ฉจฺจาภิฐานานิ[๑] อภพฺพ[๑] กาตุนฺติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย อริยสาวกสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุ์ อุทปาทิ 'ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ สห ทสฺสนุปฺปาทา ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ตีณิ สญฺโญชนานิ ปหียนฺติ, สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโสติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อรหา อิตฺถีปุริสานํ[๓] นามโคตฺตํ น ชาเนยฺย, มคฺคามคฺคํ น ชาเนยฺย, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ นามํ น ชาเนยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา อิตฺถีปุริสานํ นามโคตฺตํ น ชาเนยฺย, มคฺคามคฺคํ น ชาเนยฺย, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ นามํ น ชาเนยฺย, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ.

อรหา อิตฺถีปุริสานํ นามโคตฺตํ น ชาเนยฺย, มคฺคามคฺคํ น ชาเนยฺย, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ นามํ น ชาเนยฺยาติ อตฺถิ อรหโต อญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. อรหา โสตาปตฺติผลํ วา สกทาคามิผลํ วา

---

[๑] ฉ., เท. ฉจฺจาภิฐานานิ อภพฺพ.
[๒] ขุ. สุ. ๒๕/๒๓๓ ปพฺเพ.
[๓] ฉ.,เท. อิตฺถิปุริสานํ, เอวมุปริปิ.

อนาคามิผลํ วา อรหตฺตํ วา น ชาเนยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อญฺญาณกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๒) ๓. กงฺขากถา

[๓๑๘] อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต วิจิกิจฺฉา วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ วิจิกิจฺฉาสญฺโญชนํ วิจิกิจฺฉานีวรณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ อรหโต วิจิกิจฺฉา วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ วิจิกิจฺฉาสญฺโญชนํ วิจิกิจฺฉานีวรณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ อรหโต วิจิกิจฺฉา วิจิกิจฺฉา-ปริยุฏฺฐานํ วิจิกิจฺฉาสญฺโญชนํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส กงฺขา, อตฺถิ ตสฺส วิจิกิจฺฉา วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ วิจิกิจฺฉาสญฺโญชนํ วิจิกิจฺฉานีวรณนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต กงฺขา, อตฺถิ ตสฺส วิจิกิจฺฉา วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ วิจิกิจฺฉาสญฺโญชนํ วิจิกิจฺฉานีวรณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต กงฺขา, นตฺถิ ตสฺส วิจิกิจฺฉา วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ วิจิกิจฺฉาสญฺโญชนํ วิจิกิจฺฉานีวรณนฺติ. อามนฺตา อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส กงฺขา, นตฺถิ ตสฺส วิจิกิจฺฉา วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ วิจิกิจฺฉาสญฺโญชนํ วิจิกิจฺฉานีวรณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต สตฺถริ กงฺขา, ธมฺเม กงฺขา, สงฺเฆ กงฺขา, สิกฺขาย กงฺขา, ปุพฺพนฺเต กงฺขา, อปรนฺเต กงฺขา, ปุพฺพนฺตาปรนฺเต กงฺขา, อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจ-

สมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ กงฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

นตฺถิ อรหโต สตฺถริ กงฺขา, ธมฺเม กงฺขา, สงฺเฆ กงฺขา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ กงฺขาติ อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ อรหโต สตฺถริ กงฺขา, ธมฺเม กงฺขา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ กงฺขา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส กงฺขา, อตฺถิ ตสฺส สตฺถริ กงฺขา, ธมฺเม กงฺขา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ กงฺขาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต กงฺขา, อตฺถิ ตสฺส สตฺถริ กงฺขา, ธมฺเม กงฺขา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ กงฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต กงฺขา, นตฺถิ ตสฺส สตฺถริ กงฺขา, ธมฺเม กงฺขา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ กงฺขาติ. อามนฺตา. อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส กงฺขา, นตฺถิ ตสฺส สตฺถริ กงฺขา, ธมฺเม กงฺขา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ กงฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๓๑๙] อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา นนุ อรหโต ราโค ปหีโน, อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ ฯเปฯ ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา นนุ อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ

สจฺฉิกตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

[๓๒๐] อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ กงฺขา, ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ กงฺขาติ. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ กงฺขาติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ กงฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ กงฺขาติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ กงฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, อตฺถิ ตสฺส กงฺขาติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, อตฺถิ ตสฺส กงฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ ฯเปฯ ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ สธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, อตฺถิ ตสฺส กงฺขาติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, อตฺถิ ตสฺส กงฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, นตฺถิ ตสฺส กงฺขาติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, นตฺถิ ตสฺส กงฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ ฯเปฯ ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ ปรธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, นตฺถิ ตสฺส

กงฺขาติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, นตฺถิ ตสฺส กงฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๒๑] อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ชานตฺวาหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต โน อปสฺสโต, กิญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กึ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ อิติ รูปํ ฯเปฯ อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ เอวํ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ชานตฺวาหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต โน อปสฺสโต, กิญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กึ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ. อิทํ ทุกฺขนฺติ ภิกฺขเว ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาติ ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สพฺพํ ภิกฺขเว อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺโพ ทุกฺขกฺขยาย, สพฺพญฺจ โข ภิกฺขเว อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภพฺโพ ทุกฺขกฺขยายาติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สหาวสฺส ทสฺสนสมฺปทาย เปฯ ฉจฺจาภิฐานานิ อภพฺโพ กาตุนฺติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

---

[๑] สํ. สพายตน. ๑๘/๓๓๕ ปพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย อริยสาวกสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุ อุทปาทิ ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ สห ทสฺสนุปฺปาทา ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ตีณิ สญฺโญชนานิ ปหียนฺติ สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโสติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา-

"ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส.
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา
ยโต ปชานาติ สเหตุธมฺมนฺติ.
"ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส.
อถสฺส กงฺขา วปยนฺติ สพฺพา
ยโต ขยํ ปจฺจยานํ อเวทีติ.
"ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา
อาตาปิโน ฌายโต พฺราหฺมณสฺส.
วิธูปยํ ติฏฺฐติ มารเสนํ
สุริโย[๑] โอภาสยมนฺตลิกฺขนฺติ.[๒]
"ยา กาจิ กงฺขา อิธ วา หุรํ วา
สกเวทิยา วา ปรเวทิยา วา.
ฌายิโน ตา ปชหนฺติ สพฺพา
อาตาปิโน พฺรหฺมจริยํ จรนฺตาติ.[๓]

---

[๑] ฉ., เท. สูริโยว. [๒] ขุ. อุ. ๒๕/๑-๓ ปพฺเพ. [๓] ขุ. อุ. ๒๕/๔๗ ปพฺเพ.

"เย กงฺขา สมติกฺกนฺตา,　　กงฺขาภูเตสุ ปาณิสุ.
อสํสยา วิสัยุตฺตา,　　เตสุ ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ.

"เอตาทิสี ธมฺมปกาสเนตฺถ
[๑]กินฺนุ ตตฺถ กงฺขติ โกจิ สาวโก.[๑]
นิตฺติณฺณโอฆ[๒] วิจิกิจฺฉฉินฺนํ
พุทฺธํ นมสฺสาม ชินํ ชนินฺทาติ.[๓]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. นนุ อรหา อิตฺถีปุริสานํ[๔] นามโคตฺเต กงฺเขยฺย, มคฺคามคฺเค กงฺเขยฺย, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ นาเม กงฺเขยฺยา"ติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา อิตฺถีปุริสานํ นามโคตฺเต กงฺเขยฺย, มคฺคามคฺเค กงฺเขยฺย, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ นาเม กงฺเขยฺย, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ.

อรหา อิตฺถีปุริสานํ นามโคตฺเต กงฺเขยฺย, มคฺคามคฺเค กงฺเขยฺย, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนํ นาเม กงฺเขยฺยาติ อตฺถิ อรหโต กงฺขาติ. อามนฺตา. อรหา โสตาปตฺติผเล วา สกทาคามิผเล วา อนาคามิผเล วา อรหตฺเต วา กงฺเขยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กงฺขากถา นิฏฺฐิตา.

[๑-๑] ฉ., เท. น ตตฺถ กึ กงฺขติ โกจิ สาวโก.　[๒] นิตฺถิณฺณโอฆ.　[๓] ที. ๑๐.
[๔] ฉ., เท. อิตฺถิปุริสานํ, เอวมุปริปิ.

(๑๓) ๔. ปรวิตารณกถา

[๓๒๒] อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา อรหา ปรเนยฺโย ปรปตฺติโย ปรปจฺจโย ปรปฏิพทฺธภู, น ชานาติ น ปสฺสติ สมฺมูฬฺโห อสมฺปชาโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ อรหา น ปรเนยฺโย น ปรปตฺติโย น ปรปจฺจโย น ปรปฏิพทฺธภู, ชานาติ ปสฺสติ อสมฺมูฬฺโห สมฺปชาโนติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา น ปรเนยฺโย น ปรปตฺติโย น ปรปจฺจโย น ปรปฏิพทฺธภู, ชานาติ ปสฺสติ อสมฺมูฬฺโห สมฺปชาโน โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ปรวิตารณา โส จ ปรเนยฺโย ปรปตฺติโย ปรปจฺจโย ปรปฏิพทฺธภู, น ชานาติ น ปสฺสติ สมฺมูฬฺโห อสมฺปชาโนติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณา, โส จ ปรเนยฺโย ปรปตฺติโย ปรปจฺจโย ปรปฏิพทฺธภู, น ชานาติ น ปสฺสติ สมฺมูฬฺโห อสมฺปชาโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณา โส จ น ปรเนยฺโย น ปรปตฺติโย น ปรปจฺจโย น ปรปฏิพทฺธภู, ชานาติ ปสฺสติ อสมฺมูฬฺโห สมฺปชาโนติ. อามนฺตา. อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ปรวิตารณา โส จ น ปรเนยฺโย น ปรปตฺติโย น ปรปจฺจโย น ปรปฏิพทฺธภู, ชานาติ ปสฺสติ อสมฺมูฬฺโห สมฺปชาโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต สตฺถริ ปรวิตารณา, ธมฺเม ปรวิตารณา สงฺเฆ ปรวิตารณา, สิกฺขาย ปรวิตารณา, ปุพฺพนฺเต ปรวิตารณา, อปรนฺเต ปรวิตารณา, ปุพฺพนฺตาปรนฺเต ปรวิตารณา, อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ ปรวิตารณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ อรหโต สตฺถริ ปรวิตารณา ธมฺเม ปรวิตารณา ฯเปฯ อิทปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ อรหโต สตฺถริ ปรวิตารณา, ธมฺเม ปรวิตารณา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตา-ปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ ปรวิตารณา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ปรวิตารณา, อตฺถิ ตสฺส สตฺถริ ปรวิตารณา, ธมฺเม ปรวิตารณา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณา, อตฺถิ ตสฺส สตฺถริ ปรวิตารณา, ธมฺเม ปรวิตารณา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจ-สมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ ปรวิตารณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณา, นตฺถิ ตสฺส สตฺถริ ปรวิตารณา, ธมฺเม ปรวิตารณา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ปรวิตารณา, นตฺถิ ตสฺส สตฺถริ ปรวิตารณา, ธมฺเม ปรวิตารณา ฯเปฯ อิทปฺปจฺจยตาปฏิจฺจสมุปฺปนฺเนสุ ธมฺเมสุ ปรวิตารณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๒๓] อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโมติ.[๑] อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต ราโค ปหีโน อุจฺฉินฺนมูโล ตาลาวตฺถุกโต อนภาวงฺกโต อายตึ อนุปฺปาทธมฺโม, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

---

[๑] สฺยา. อายตึอนุปฺปาทธมฺโม, เอวมุปริปิ.

อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ ฯเปฯ ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ

นนุ อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

[๓๒๔] อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ ปรวิตารณา, ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ ปรวิตารณาติ. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต อตฺถิ ปรวิตารณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ ปรวิตารณาติ. อามนฺตา สธมฺมกุสลสฺส อรหโต นตฺถิ ปรวิตารณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, อตฺถิ ตสฺส ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, อตฺถิ ตสฺส ปรวิตารณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สธมฺมกุสลสฺส อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ ฯเปฯ สธมฺมกุสลสฺส ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ สธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, อตฺถิ ตสฺส ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. ปรธมฺมกุสโล อรหา

วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, อตฺถิ ตสฺส ปรวิตารณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, นตฺถิ ตสฺส ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสลสฺส อรหโต ราโค ปหีโน, นตฺถิ ตสฺส ปรวิตารณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

ปรธมฺมกุสลสฺส อรหโต โทโส ปหีโน ฯเปฯ โมโห ปหีโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปหีนํ ฯเปฯ ปรธมฺมกุสลสฺส ราคปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ โทสปฺปหานาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตา ฯเปฯ ปรธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ นตฺถิ ตสฺส ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. สธมฺมกุสโล อรหา วีตราโค วีตโทโส ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ, นตฺถิ ตสฺส ปรวิตารณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๒๕] อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ชานตฺวาหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต โน อปสฺสโต, กิญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กึ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ. อิติ รูปี ฯเปฯ อิติ วิญฺญาณสฺส อตฺถงฺคโมติ เอวํ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตีติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ชานตฺวาหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต โน

---

[๑] สํ. นิทาน. ๑๖/๒๓ ปพฺเพ.

อปสฺสโต, กิญฺจ ภิกฺขเว ชานโต กึ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ. อิทํ ทุกฺขนฺติ ภิกฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ, อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทาติ ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สพฺพํ ภิกฺขเว อนภิชานํ อปริชานํ อวิราชยํ อปฺปชหํ อภพฺโพ ทุกฺขกฺขยาย สพฺพญฺจ โข ภิกฺขเว อภิชานํ ปริชานํ วิราชยํ ปชหํ ภพฺโพ ทุกฺขกฺขยายาติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สหาวสฺส ทสฺสนสมฺปทาย ฯเปฯ ฉจฺจาภิฐานานิ อภพฺพ กาตุนฺติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย อริยสาวกสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุ์ อุทปาทิ ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ สห ทสฺสนุปฺปาทา ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ตีณิ สญฺโญชนานิ ปหียนฺติ สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโสติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

---

[๑] สํ. สฬายตน. ๑๖/๓๓ ปพฺเพ.

อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. ननु วุตฺตं ภควตา :-

"นาหं คมิสฺสามิ[๑] ปโมจนาย,
กถังกถึ โธตก[๒] กญฺจิ โลเก.
ธมฺมญฺจ เสฏฺฐํ อภิชานมาโน,
เอวํ ตุวํ โอฆมิมนฺตเรสีติ.[๓]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. ननु อรหโต อิตฺถีปุริสานं นามโคตฺตं ปเร วิตาเรยฺยุ, มคฺคามคฺคं ปเร วิตาเรยฺยุ, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนं นามं ปเร วิตาเรยฺยุนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต อิตฺถีปุริสานं นามโคตฺตं ปเร วิตาเรยฺยุ, มคฺคามคฺคं ปเร วิตาเรยฺยุ, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนं นามं ปเร วิตาเรยฺยุ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ.

อรหโต อิตฺถีปุริสานं นามโคตฺตं ปเร วิตาเรยฺยุ, มคฺคามคฺคं ปเร วิตาเรยฺยุ, ติณกฏฺฐวนปฺปตีนं นามं ปเร วิตาเรยฺยุนฺติ[๔] อตฺถิ อรหโต ปรวิตารณาติ. อามนฺตา. อรหโต โสตาปตฺติผลं วา สกทาคามิผลं วา อนาคามิผลं วา อรหตฺตं[๕] วา ปเร วิตาเรยฺยุนฺติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปรวิตารณกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ., เท. สหิสฺสามิ.　[๒] ม. เตน.　[๓] ขุ. สุ. ๒๕/๑๐๗๐ ปพฺเพ.
[๔] อิ. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.　[๕] สี. อรหตฺตผลं.

(๑๔) ๕. วจีเภทกถา

[๓๒๖] สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. สพฺพตฺถ สมาปนฺนานํ อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. สพฺพทา สมาปนฺนานํ อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. สพฺเพสํ สมาปนฺนานํ อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. สพฺพสมาปตฺตีสุ อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. สมาปนฺนสฺส อตฺถิ กายเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺนสฺส นตฺถิ กายเภโทติ. อามนฺตา. สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วาจา, อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. สมาปนฺนสฺส อตฺถิ กาโย, อตฺถิ กายเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ กาโย, นตฺถิ กายเภโทติ. อามนฺตา. สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วาจา, นตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๒๗] ทุกฺขนฺติ ชานนฺโต ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสตีติ. อามนฺตา. สมุทโยติ ชานนฺโต สมุทโยติ วาจํ ภาสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุกฺขนฺติ ชานนฺโต ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสตีติ. อามนฺตา. นิโรโธติ ชานนฺโต นิโรโธติ วาจํ ภาสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุกฺขนฺติ ชานนฺโต ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสตีติ. อามนฺตา. มคฺโคติ ชานนฺโต มคฺโคติ วาจํ ภาสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมุทโยติ ชานนฺโต น จ สมุทโยติ วาจํ ภาสตีติ. อามนฺตา. ทุกฺขนฺติ ชานนฺโต น จ ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรโธติ ชานนฺโต น จ นิโรโธติ วาจํ ภาสตีติ. อามนฺตา. ทุกฺขนฺติ ชานนฺโต น จ ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มคฺโคติ ชานนฺโต น จ มคฺโคติ วาจํ ภาสตีติ. อามนฺตา. ทุกฺขนฺติ ชานนฺโต น จ ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๒๘] สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา ญาณํ กิโลจรนฺติ., ญาณํ สจฺจโลจรนฺติ., โสตํ สจฺจโลจรนฺติ., น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โสตํ กิโลจรนฺติ. โสตํ สทฺทโลจรนฺติ. ญาณํ สทฺทโลจรนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโท ญาณํ สจฺจโลจรํ, โสตํ สทฺทโลจรนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ญาณํ สจฺจโลจรํ, โสตํ สทฺทโลจรํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโท ญาณํ สจฺจโลจรํ, โสตํ สทฺทโลจรนฺติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ทฺวินฺนํ เวทนานํ ทฺวินฺนํ สญฺญานํ ทฺวินฺนํ เจตนานํ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๓๒๙] สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. ปจฺวีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. อาโปกสิณํ ฯเปฯ เตโชกสิณํ... วาโยกสิณํ... นีลกสิณํ... ปีตกสิณํ... โลหิตกสิณํ... โอทาตกสิณํ สมาปตฺตึ... อากาสานญฺจายตนํ ... วิญฺญาณญฺจายตนํ... อากิญฺจญฺญายตนํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปฐวีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปฐวีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโท, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

อาโปกสิณํ ฯเปฯ โอทาตกสิณํ สมาปตฺตึ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ ... วิญฺญาณญฺจายตนํ... อากิญฺจญฺญายตนํ... เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. หญฺจิ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโท, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โลกิยํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โลกิยํ ปฐมํ ฌาณ[๑] สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โลกิยํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. ปฐมชฺฌานํ.

โลกิยํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. หญฺจิ โลกิยํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโท, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

โลกิยํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา หญฺจิ โลกิยํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโท, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

โลกิยํ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. หญฺจิ โลกิยํ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโท, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

[๓๓๐] โลกุตฺตรํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โลกิยํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โลกุตฺตรํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โลกิยํ ทุติยํ ฌานํ... ตติยํ ฌานํ... จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โลกิยํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โลกุตฺตรํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โลกิยํ ทุติยํ ฌานํ... ตติยํ ฌานํ... จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โลกุตฺตรํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๓๑] โลกุตฺตรํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โลกุตฺตรํ ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โลกุตฺตรํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. โลกุตฺตรํ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โลกุตฺตรํ ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา โลกุตฺตรํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โลกุตฺตรํ [๑] ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ อามนฺตา. โลกุตฺตรํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส นตฺถิ วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๓๒] น วตฺตพฺพํ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. นนุ วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขารา วุตฺตา ภควตา, "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจาราติ. อามนฺตา. หญฺจิ วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขารา วุตฺตา ภควตา, "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจารา" เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขารา วุตฺตา ภควตา "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจารา[๒] อตฺถิ ตสฺส วจีเภโทติ. อามนฺตา. ปจฺวีกสิณํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจารา, อตฺถิ ตสฺส วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. เอตฺถนฺตเร "ทุติยํ ฌานนฺติ ปาโฐ ทิสฺสติ. สฺยา. อิ. โปตฺถเกสุ น ทิสฺสติ.
[๒] ฉ., เท. วิจารา.

วิตกฺกวิจารา วจีสงฺขารา วุตฺตา ภควตา "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจารา อตฺถิ ตสฺส วจีเภโทติ. อามนฺตา อาโปกสิณํ ฯเปฯ เตโชกสิณํ... วาโยกสิณํ... นีลกสิณํ... ปีตกสิณํ... โลหิตกสิณํ ฯเปฯ โอทาตกสิณํ ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจารา, อตฺถิ ตสฺส วจีเภโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. นนุ วิตกฺกสมุฏฺฐานา วาจา วุตฺตา ภควตา, "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจาราติ. อามนฺตา. หญฺจิ วิตกฺกสมุฏฺฐานา วาจา วุตฺตา ภควตา, "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจารา" เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

วิตกฺกสมุฏฺฐานา วาจา วุตฺตา ภควตา, "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจารา, อตฺถิ ตสฺส วจีเภโทติ. อามนฺตา. สญฺญาสมุฏฺฐานา วาจา วุตฺตา ภควตา, "ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ สญฺญา, อตฺถิ ตสฺส วิตกฺกวิจาราติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิตกฺกสมุฏฺฐานา วาจา วุตฺตา ภควตา, "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วิตกฺกวิจารา, อตฺถิ ตสฺส วจีเภโทติ. อามนฺตา. สญฺญาสมุฏฺฐานา วาจา วุตฺตา ภควตา, ตติยํ ฌานํ... จตุตฺถํ ฌานํ... อากาสานญฺจายตนํ... วิญฺญาณญฺจายตนํ... อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ สญฺญา อตฺถิ ตสฺส วิตกฺกวิจาราติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๓๓] สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. นนุ "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา นิรุทฺธา โหตีติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ.

---

[๑] สํ. สฬายตน. ๑๘/๒๕๙ ปฬเพ.

อามนฺตา หญฺจิ "ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา นิรุทฺธา โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

"ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา นิรุทฺธา โหตีติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ, อตฺถิ ตสฺส วจีเภโทติ. อามนฺตา. "ทุติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วิตกฺกวิจารา นิรุทฺธา โหนฺตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ, อตฺถิ ตสฺส วิตกฺกวิจาราติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

"ปฐมํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส วาจา นิรุทฺธา โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ อตฺถิ ตสฺส วจีเภโทติ. อามนฺตา. "ตติยํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส ปีติ นิรุทฺธา โหติ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ สมาปนฺนสฺส อสฺสาสปสฺสาสา นิรุทฺธา โหนฺติ...อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญา นิรุทฺธา โหติ... วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญา นิรุทฺธา โหติ... อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญา นิรุทฺธา โหติ... เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตน-สญฺญา นิรุทฺธา โหติ... สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ นิรุทฺธา โหนฺตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ อตฺถิ ตสฺส สญฺญา จ เวทนา จาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. นนุ ปฐมสฺส ฌานสฺส สทฺโท กณฺฏโก[๒] วุตฺโต ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปฐมสฺส ฌานสฺส สทฺโท กณฺฏโก วุตฺโต ภควตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

ปฐมสฺส ฌานสฺส สทฺโท กณฺฏโก วุตฺโต ภควตาติ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. ทุติยสฺส ฌานสฺส วิตกฺกวิจารา กณฺฏโก

---

[๑] สี. สพายตน. ๑๘/๒๕๙ ปพฺเพ. [๒] สี., อิ. กณฺจโก, เอวมุปริปิ.

วุตฺตา[๑] ภควตา ฯเปฯ ตติยสฺส ฌานสฺส ปีติ กณฺฏโก วุตฺตา ภควตา... จตุตฺถสฺส ฌานสฺส อสฺสาสปสฺสาสา กณฺฏโก วุตฺตา ภควตา ... อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญา กณฺฏโก วุตฺตา ภควตา... วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตน-สญฺญา กณฺฏโก วุตฺตา ภควตา... อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญา กณฺฏโก วุตฺตา ภควตา... เนวสญฺญา-นาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญา กณฺฏโก วุตฺตา ภควตา ฯเปฯ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ กณฺฏโก วุตฺตา ภควตา อตฺถิ ตสฺส สญฺญา จ เวทนา จาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สิขิสฺส อานนฺท ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส อภิภู นาม สาวโก พฺรหฺมโลเก จิโต ทสสหสฺสีโลกธาตุ[๒] สเรน วิญฺญาเปสิ-

"[๓]อารพฺภถ นิกฺกมถ,[๓] ยุญฺชถ พุทฺธสาสเน
ธุนาถ มจฺจุโน เสนํ, นฬาคารํว กุญฺชโร.
'โย อิมสฺมึ ธมฺมวินเย, อปฺปมตฺโต วิเหสฺสติ.[๔]
ปหาย ชาติสํสารํ, ทุกฺขสฺสนฺตํ กริสฺสตีติ.[๕]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ วจีเภโทติ.

วจีเภทกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ., เท. วุตฺโต, เอวมุปริปิ. [๒] สฺยา. สหสฺสีโลกธาตุ. [๓] สี. อารภถ นิกฺขมถ.
[๔] ฉ., เท. วิหสฺสติ. [๕] สํ. สคาถ. ๑๕/๑๘๖ ปพฺเพ.

(๑๕) ๖. ทุกฺขาหารกถา

[๓๓๔] ทุกฺขาหาโร มคฺคงฺคํ มคฺคปริยาปนฺนนฺติ. อามนฺตา เย เกจิ ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสนฺติ สพฺเพ เต มคฺคํ ภาเวนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

เย เกจิ ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสนฺติ สพฺเพ เต มคฺคํ ภาเวนฺตีติ. อามนฺตา. พาลปุถุชฺชนา ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสนฺติ พาลปุถุชฺชนา มคฺคํ ภาเวนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มาตุฆาตโก ฯเปฯ ปิตุฆาตโก... อรหนฺตฆาตโก... รุหิรุปฺปาทโก[๑] ฯเปฯ สงฺฆเภทโก ทุกฺขนฺติ วาจํ ภาสติ สงฺฆเภทโก มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุกฺขาหารกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖) ๗. จิตฺตฏฺฐิติกถา

[๓๓๕] เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. อุปฑฺฒทิวโส อุปฺปาทกฺขโณ อุปฑฺฒทิวโส วยกฺขโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกํ จิตฺตํ เทฺว ทิวเส ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. ทิวโส อุปฺปาทกฺขโณ ทิวโส วยกฺขโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกํ จิตฺตํ จตฺตาโร ทิวเส ติฏฺฐติ ฯเปฯ อฏฺฐ ทิวเส ติฏฺฐติ... ทส ทิวเส ติฏฺฐติ... วีสติ ทิวเส ติฏฺฐติ... มาสํ ติฏฺฐติ... เทฺว มาเส ติฏฺฐติ... จตฺตาโร มาเส ติฏฺฐติ... อฏฺฐ มาเส ติฏฺฐติ... ทส มาเส ติฏฺฐติ... สංวจฺฉรํ ติฏฺฐติ... เทฺว วสฺสานิ ติฏฺฐติ... จตฺตาริ วสฺสานิ ติฏฺฐติ... อฏฺฐ วสฺสานิ ติฏฺฐติ... ทส วสฺสานิ

---

[๑] ม. โลหิตุปฺปาทโก.

ติฏฺฐติ... วีสติ วสฺสานิ ติฏฺฐติ... ตึส วสฺสานิ ติฏฺฐติ... จตฺตาลีส วสฺสานิ ติฏฺฐติ... ปณฺณาส วสฺสานิ ติฏฺฐติ... วสฺสสตํ ติฏฺฐติ... เทฺว วสฺสสตานิ ติฏฺฐติ... จตฺตาริ วสฺสสตานิ ติฏฺฐติ... ปญฺจ วสฺสสตานิ ติฏฺฐติ... วสฺสสหสฺสํ ติฏฺฐติ... เทฺว วสฺสสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... จตฺตาริ วสฺสสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... อฏฺฐ วสฺสสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... โสฬส วสฺสสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... กปฺปึ ติฏฺฐติ... เทฺว กปฺเป ติฏฺฐติ... จตฺตาโร กปฺเป ติฏฺฐติ... อฏฺฐ กปฺเป ติฏฺฐติ... โสฬส กปฺเป ติฏฺฐติ... พตฺตึส กปฺเป ติฏฺฐติ... จตุสฏฺฐึ กปฺเป ติฏฺฐติ... ปญฺจ กปฺปสตานิ ติฏฺฐติ... กปฺปสหสฺสํ ติฏฺฐติ... เทฺว กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... จตฺตาริ กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... อฏฺฐ กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... โสฬส กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... วีสติ กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... จตฺตาลีส กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... สฏฺฐึ กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ ฯเปฯ จตุราสีติ กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. เทฺวจตฺตาลีส กปฺปสหสฺสานิ อุปฺปาทกฺขโณ เทฺวจตฺตาลีส กปฺปสหสฺสานิ วยกฺขโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. อตฺถญฺเญ ธมฺมา เอกาหํ พหุมฺปิ[๑] อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺตีติ. อามนฺตา. เต ธมฺมา จิตฺเตน ลหุปริวตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

เต ธมฺมา จิตฺเตน ลหุปริวตฺตาติ. อามนฺตา. ननु วุตฺตं ภควตา "นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกํ ธมฺมมฺปิ สมนุปสฺสามิ ยํ เอวํ ลหุปริวตฺตํ ยถยิทं จิตฺตं. ยาวญฺจิทं ภิกฺขเว อุปมาปิ น สุกรา ยาว ลหุปริวตฺตํ จิตฺตนฺติ.[๒] อตฺเถวं สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "เต ธมฺมา จิตฺเตน ลหุปริวตฺตาติ.

---

[๑] อิ. พหุปิ. [๒] องฺ. เอก. ๒๐/๔๘ ปพฺเพ.

เต ธมฺมา จิตฺเตน ลหุปริวตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มกฺกโฏ อรญฺเญ ปวเน จรมาโน สาขํ คณฺหาติ ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ คณฺหาติ ตํ มุญฺจิตฺวา อญฺญํ คณฺหาติ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยมิทํ วุจฺจติ จิตฺตํ อิติปิ มโน อิติปิ วิญฺญาณํ อิติปิ ตํ รตฺติยา จ ทิวสสฺส จ อญฺญเทว อุปฺปชฺชติ อญฺญํ นิรุชฺฌตีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "เต ธมฺมา จิตฺเตน ลหุปริวตฺตาติ.

[๓๓๖] เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ ทิวสํ ติฏฺฐตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตวิญฺญาณํ... ฆานวิญฺญาณํ... ชิวฺหาวิญฺญาณํ... กายวิญฺญาณํ... อกุสลํ จิตฺตํ... ราคสหคตํ... โทสสหคตํ... โมหสหคตํ... มานสหคตํ... ทิฏฺฐิสหคตํ... วิจิกิจฺฉา-สหคตํ... ถีนสหคตํ... อุทฺธจฺจสหคตํ... อหิริกสหคตํ... อโนตฺตปฺปสหคตํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฺฐตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. เยเนว จิตฺเตน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ เตเนว จิตฺเตน โสเตน สทฺทํ สุณาติ ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายติ... ชิวฺหาย รสํ สายติ... กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสติ... มนสา ธมฺมํ วิชานาติ ฯเปฯ เยเนว จิตฺเตน มนสา ธมฺมํ วิชานาติ... เตเนว จิตฺเตน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ... โสเตน สทฺทํ สุณาติ... ฆาเนน คนฺธํ ฆายติ... ชิวฺหาย รสํ สายติ ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกํ จิตฺตํ ทิวสํ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. เยเนว จิตฺเตน อภิกฺกมติ เตเนว จิตฺเตน ปฏิกฺกมติ เยเนว จิตฺเตน ปฏิกฺกมติ เตเนว จิตฺเตน อภิกฺกมติ เยเนว จิตฺเตน อาโลเกติ, เตเนว จิตฺเตน วิโลเกติ, เยเนว จิตฺเตน วิโลเกติ, เตเนว จิตฺเตน อาโลเกติ, เยเนว

จิตฺเตน สมฺมิญฺเชติ, เตเนว จิตฺเตน ปสาเรติ, เยเนว จิตฺเตน ปสาเรติ, เตเนว จิตฺเตน สมฺมิญฺเชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๓๗] อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ เอกํ จิตฺตํ ยาวตายุกํ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. มนุสฺสานํ เอกํ จิตฺตํ ยาวตายุกํ ติฏฺฐตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ เอกํ จิตฺตํ ยาวตายุกํ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ ฯเปฯ ตาวตึสานํ เทวานํ... ยามานํ เทวานํ... ตุสิตานํ เทวานํ... นิมฺมานรตีนํ เทวานํ... ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ... พฺรหฺมปาริสชฺชานํ เทวานํ... พฺรหฺมปุโรหิตานํ เทวานํ... มหาพฺรหฺมานํ เทวานํ... ปริตฺตาภานํ เทวานํ... อปฺปมาณาภานํ เทวานํ... อาภสฺสรานํ เทวานํ... ปริตฺตสุภานํ เทวานํ... อปฺปมาณสุภานํ เทวานํ... สุภกิณฺหานํ[๑] เทวานํ... เวหปฺผลานํ เทวานํ... อวิหานํ เทวานํ... อตปฺปานํ เทวานํ... สุทสฺสานํ เทวานํ... สุทสฺสีนํ เทวานํ ฯเปฯ อกนิฏฺฐานํ เทวานํ เอกํ จิตฺตํ ยาวตายุกํ ติฏฺฐตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ วีสติ กปฺปสหสฺสานิ อายุปฺปมาณํ อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ เอกํ จิตฺตํ วีสติ กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. มนุสฺสานํ วสฺสสตํ อายุปฺปมาณํ มนุสฺสานํ เอกํ จิตฺตํ วสฺสสตํ ติฏฺฐตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ วีสติ กปฺปสหสฺสานิ อายุปฺปมาณนฺ, อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ เอกํ จิตฺตํ วีสติ

---

[๑] อิ. สุภกิณฺณานนฺ.

กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ ปญฺจ วสฺสสตานิ อายุปฺปมาณํ จาตุมฺมหาราชิกานํ เทวานํ เอกํ จิตฺตํ ปญฺจ วสฺสสตานิ ติฏฺฐติ ฯเปฯ วสฺสสหสฺสํ ติฏฺฐติ... เทฺว วสฺสสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... จตฺตาริ วสฺสสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... อฏฺฐ วสฺสสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... โสฬส วสฺสสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... กปฺปสฺส ตติยภาคํ ติฏฺฐติ... อุปฑฺฒกปฺปํ ติฏฺฐติ... เอกํ กปฺปํ ติฏฺฐติ... เทฺว กปฺเป ติฏฺฐติ... จตฺตาโร กปฺเป ติฏฺฐติ... อฏฺฐ กปฺเป ติฏฺฐติ... โสฬส กปฺเป ติฏฺฐติ... พตฺตึส กปฺเป ติฏฺฐติ... จตุสฏฺฐี กปฺเป ติฏฺฐติ... ปญฺจ กปฺปสตานิ ติฏฺฐติ... กปฺปสหสฺสํ ติฏฺฐติ... เทฺว กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... จตฺตาริ กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ... อฏฺฐ กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐติ ฯเปฯ อกนิฏฺฐานํ เทวานํ โสฬส กปฺปสหสฺสานิ อายุปฺปมาณํ อกนิฏฺฐานํ เทวานํ เอกํ จิตฺตํ โสฬส กปฺปสหสฺสานิ ติฏฺฐตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ จิตฺตํ มุหุตฺตํ มุหุตฺตํ อุปฺปชฺชติ มุหุตฺตํ มุหุตฺตํ นิรุชฺฌตีติ. อามนฺตา. อากาสานญฺจายตนูปคา เทวา มุหุตฺตํ มุหุตฺตํ จวนฺติ มุหุตฺตํ มุหุตฺตํ อุปฺปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อากาสานญฺจายตนูปคานํ เทวานํ เอกํ จิตฺตํ ยาวตายุกํ ติฏฺฐตีติ อามนฺตา. อากาสานญฺจายตนูปคา เทวา เยเนว จิตฺเตน อุปฺปชฺชนฺติ เตเนว จิตฺเตน จวนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จิตฺตฏฺฐิติกถา นิฏฺฐิตา.

(๑๗) ๘. กุกฺกุฬกถา

[๓๓๘] สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา[๑] กุกฺกุฬาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ สุขา เวทนา กายิกํ สุขํ เจตสิกํ สุขํ ทิพฺพํ สุขํ มานุสกํ สุขํ ลาภสุขํ สกฺการสุขํ ยานสุขํ สยนสุขํ อิสฺสริยสุขํ อาธิปจฺจสุขํ[๒] คิหิสุขํ สามญฺญสุขํ สาสวํ สุขํ อนาสวํ สุขํ อุปธิสุขํ นิรุปธิสุขํ สามิสํ สุขํ นิรามิสํ สุขํ สปฺปีติกํ สุขํ นิปฺปีติกํ สุขํ ฌานสุขํ วิมุตฺติสุขํ กามสุขํ เนกฺขมฺมสุขํ ปวิเวกสุขํ อุปสมสุขํ สมฺโพธสุขนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ สุขา เวทนา ฯเปฯ สมฺโพธสุขํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ.

สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ. อามนฺตา. สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขา เวทนา กายิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ ทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺส-อุปายาสาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

น วตฺตพฺพํ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สพฺพํ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ กิญฺจ ภิกฺขเว สพฺพํ อาทิตฺตํ. จกฺขุ ภิกฺขเว อาทิตฺตํ รูปา อาทิตฺตา จกฺขุวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ จกฺขุสมฺผสฺโส อาทิตฺโต ยมฺปิทं[๓] จกฺขุสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ อาทิตฺตํ. เกน อาทิตฺตํ. ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา อาทิตฺตํ, ชาติยา ชราย มรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ อาทิตฺตนฺติ วทามิ. โสตํ อาทิตฺตํ สทฺทา อาทิตฺตา ฯเปฯ ฆานํ อาทิตฺตํ คนฺธา อาทิตฺตา ฯเปฯ ชิวฺหา อาทิตฺตา รสา อาทิตฺตา ฯเปฯ กาโย อาทิตฺโต โผฏฺฐพฺพา อาทิตฺตา ฯเปฯ มโน อาทิตฺโต ธมฺมา

---

[๑] อิ. อโนธิกตฺวา, เอวมุปริปิ.　[๒] สี., อิ. อธิปจฺจสุขํ.　[๓] ฉ.,เท. ยมิทं, เอวมุปริปิ.

อาทิตฺตา มโนวิญฺญาณํ อาทิตฺตํ มโนสมฺผสฺโส อาทิตฺโต ยมฺปิทํ มโนสมฺผสฺสปจฺจยา อุปฺปชฺชติ เวทยิตํ สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, ตมฺปิ อาทิตฺตํ. เกน อาทิตฺตํ. ราคคฺคินา โทสคฺคินา โมหคฺคินา อาทิตฺตํ, ชาติยา ชรามรเณน โสเกหิ ปริเทเวหิ ทุกฺเขหิ โทมนสฺเสหิ อุปายาเสหิ อาทิตฺตนฺติ วทามีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ วตฺตพฺพํ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุพาติ.

สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุพาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสංหิตา รชนิยา, โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสංหิตา รชนียา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณาติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุพาติ.

น วตฺตพฺพํ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุพาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ลาภา โว ภิกฺขเว สุลทฺธํ โว ภิกฺขเว ขโณ โว ปฏิลทฺโธ[๒] พฺรหฺมจริยวาสาย ทิฏฺฐา มยา ภิกฺขเว ฉผสฺสายตนิกา นาม นิรยา. ตตฺถ ยํ กิญฺจิ จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ อนิฏฺฐรูปญฺเญว ปสฺสติ โน อิฏฺฐรูปํ, อกนฺตรูปญฺเญว ปสฺสติ โน กนฺตรูปํ, อมนาปรูปญฺเญว ปสฺสติ โน มนาปรูปํ. ยํ กิญฺจิ โสเตน สทฺทํ สุณาติ ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายติ ฯเปฯ ชิวฺหาย รสं สายติ ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพं ผุสติ ฯเปฯ มนสา ธมฺมं วิชานาติ... อนิฏฺฐรูปญฺเญว วิชานาติ โน อิฏฺฐรูปํ, อกนฺตรูปญฺเญว

---

[๑] สं. สฬายตน. ๑๘/๒๖๗ ปพฺเพ. [๒] สฺยา. ปฏิวิทฺโธ, เอวมุปริปิ.

วิชานาติ โน กนฺตรูปํ, อมนาปรูปญฺเญว วิชานาติ โน มนาปรูปนฺติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ วตฺตพฺพํ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ.

สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ลาภา โว ภิกฺขเว สุลทฺธํ โว ภิกฺขเว ขโณ โว ปฏิลทฺโธ พฺรหฺมจริยวาสาย ทิฏฺฐา มยา ภิกฺขเว ฉผสฺสายตนิกา นาม สคฺคา. ตตฺถ ยํ กิญฺจิ จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ, อิฏฺฐรูปญฺเญว ปสฺสติ โน อนิฏฺฐรูปํ, กนฺตรูปญฺเญว ปสฺสติ โน อกนฺตรูปํ, มนาปรูปญฺเญว ปสฺสติ โน อมนาปรูปํ. ยํ กิญฺจิ โสเตน สทฺทํ สุณาติ ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายติ ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายติ ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสติ ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิชานาติ อิฏฺฐรูปญฺเญว วิชานาติ โน อนิฏฺฐรูปํ, กนฺตรูปญฺเญว วิชานาติ โน อกนฺตรูปํ มนาปรูปญฺเญว วิชานาติ โน อมนาปรูปนฺติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ.

น วตฺตพฺพํ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ. อามนฺตา. นนุ "ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ " วุตฺตํ ภควตา, "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ. อามนฺตา. หญฺจิ "ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ" วุตฺตํ ภควตา, "สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจา" เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ.

สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ. อามนฺตา. ทานํ อนิฏฺฐผลํ อกนฺตผลํ อมนุญฺญผลํ เสจนกผลํ ทุกฺขุทฺรยํ[๒] ทุกฺขวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

---

[๑] สํ. สฬายตน. ๑๘/๑๓๕ ปฬเพ. [๒] อิ. ทุกฺขุนฺทฺริยํ, เอวมุปริปิ.

สีลํ ฯเปฯ อุโปสโถ ฯเปฯ ภาวนา ฯเปฯ พฺรหฺมจริยํ อนิฏฺฐผลํ อกนฺตผลํ อมนุญฺญผลํ เสจนกผลํ ทุกฺขุทฺรยํ ทุกฺขวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ ทานํ อิฏฺฐผลํ กนฺตผลํ มนุญฺญผลํ อเสจนกผลํ สุขุทฺรยं[๑] สุขวิปากนฺติ อามนฺตา. หญฺจิ ทานํ อิฏฺฐผลํ กนฺตผลํ มนุญฺญผลํ อเสจนกผลํ สุขุทฺรยํ สุขวิปากํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุพาติ.

นนุ สีลํ ฯเปฯ อุโปสโถ ฯเปฯ ภาวนา ฯเปฯ พฺรหฺมจริยํ อิฏฺฐผลํ กนฺตผลํ มนุญฺญผลํ อเสจนกผลํ สุขุทฺรยํ สุขวิปากนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ พฺรหฺมจริยํ อิฏฺฐผลํ กนฺตผลํ มนุญฺญผลํ อเสจนกผลํ สุขุทฺรยํ สุขวิปากํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุพาติ.

สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุพาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา :-

"สุโข วิเวโก ตุฏฺฐสฺส, สุตธมฺมสฺส ปสฺสโต.
อพฺยาปชฺชํ[๒] สุขํ โลเก, ปาณภูเตสุ สญฺญโม.[๓]
สุขา วิราคตา โลเก, กามานํ สมติกฺกโม.
อสฺมิมานสฺส [๔] วินโย, เอตํ เว ปรมํ สุขํ.[๕]
ตํ สุเขน สุขํ ปตฺตํ, อจฺจนฺตํ สุขเมว ตํ.
ติสฺโส วิชฺชา อนุปฺปตฺตา, เอตํ เว ปรมํ สุขนฺติ.

---

[๑] อิ. สุขินฺทฺริยํ. [๒] ฉ., เท. อพฺยาปชฺชํ. [๓] ฉ.,เท. สญฺโม.
[๔] ฉ., เท. เอตฺถนฺตเร "โยติ ปาโฐ ทิสฺสติ. [๕] ขุ. อุ. ๒๕/๑๑ ปพฺเพ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "สพฺเพ สงฺขารา อโนธึ กตฺวา กุกฺกุฬาติ.

กุกฺกุฬกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘) ๙. อนุปุพฺพาภิสมยกถา

[๓๓๙] อนุปุพฺพาภิสมโยติ อามนฺตา. อนุปุพฺเพน โสตาปตฺติมคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนุปุพฺเพน โสตาปตฺติมคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. อนุปุพฺเพน โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนุปุพฺพาภิสมโยติ. อามนฺตา. อนุปุพฺเพน สกทาคามิมคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนุปุพฺเพน สกทาคามิมคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. อนุปุพฺเพน สกทาคามิผลํ สจฺฉิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนุปุพฺพาภิสมโยติ. อามนฺตา. อนุปุพฺเพน อนาคามิมคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนุปุพฺเพน อนาคามิมคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. อนุปุพฺเพน อนาคามิผลํ สจฺฉิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อนุปุพฺพาภิสมโยติ อามนฺตา. อนุปุพฺเพน อรหตฺตมคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนุปุพฺเพน อรหตฺตมคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. อนุปุพฺเพน อรหตฺตผลํ สจฺฉิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

[๓๔๐] โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขทสฺสเนน กึ ชหตีติ. สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส จตุภาคํ ชหตีติ. จตุภาคํ โสตาปนฺโน จตุภาคํ น โสตาปนฺโน จตุภาคํ โสตาปตฺติผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ สตฺตกฺขตฺตุปรโม โกลํโกโล เอกพีชี พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน

สมนฺนาคโต ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต จตุภาคํ น อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมุทยทสฺสเนน ฯเปฯ นิโรธทสฺสเนน ฯเปฯ มคฺคทสฺสเนน กึ ชหตีติ. สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส จตุภาคํ ชหตีติ. จตุภาคํ โสตาปนฺโน จตุภาคํ น โสตาปนฺโน จตุภาคํ โสตาปตฺติผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ สตฺตกฺขตฺตุปรโม โกลํโกโล เอกพีชี พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต จตุภาคํ น อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๔๑] สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขทสฺสเนน กึ ชหตีติ. โอพาริกํ กามราคํ โอพาริกํ พฺยาปาทํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส จตุภาคํ ชหตีติ. จตุภาคํ สกทาคามี จตุภาคํ น สกทาคามี จตุภาคํ สกทาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมุทยทสฺสเนน ฯเปฯ นิโรธทสฺสเนน ฯเปฯ มคฺคทสฺสเนน กึ ชหตีติ. โอพาริกํ กามราคํ โอพาริกํ พฺยาปาทํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส จตุภาคํ ชหตีติ. จตุภาคํ สกทาคามี จตุภาคํ น สกทาคามี จตุภาคํ สกทาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๔๒] อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขทสฺสเนน กึ ชหตีติ. อณุสหคตํ กามราคํ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ตเทกฏฺเฐ จ

กิเลเส จตุภาคํ ชหตีติ. จตุภาคํ อนาคามี จตุภาคํ น อนาคามี จตุภาคํ อนาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ อนฺตราปรินิพฺพายี ฯเปฯ อุปหจฺจปรินิพฺพายี ฯเปฯ อสงฺขารปรินิพฺพายี ฯเปฯ สสงฺขารปรินิพฺพายี ฯเปฯ อุทฺธโสโต อกนิฏฺจคามี จตุภาคํ น อุทฺธโสโต น อกนิฏฺจคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมุทยทสฺสเนน ฯเปฯ นิโรธทสฺสเนน ฯเปฯ มคฺคทสฺสเนน กึ ชหตีติ. อณุสหคตํ กามราคํ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ตเทกฏฺเจ จ กิเลเส จตุภาคํ ชหตีติ. จตุภาคํ อนาคามี จตุภาคํ น อนาคามี จตุภาคํ อนาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ อนฺตราปรินิพฺพายี ฯเปฯ อุปหจฺจปรินิพฺพายี ฯเปฯ อสงฺขาร-ปรินิพฺพายี ฯเปฯ สสงฺขารปรินิพฺพายี ฯเปฯ อุทฺธโสโต อกนิฏฺจคามี จตุภาคํ น อุทฺธโสโต อกนิฏฺจคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๔๓] อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขทสฺสเนน กึ ชหตีติ. รูปราคํ อรูปราคํ มานํ อุทฺธจฺจํ อวิชฺชํ ตเทกฏฺเจ จ กิเลเส จตุภาคํ ชหตีติ. จตุภาคํ อรหา จตุภาคํ น อรหา จตุภาคํ อรหตฺตปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ จตุภาคํ วีตราโค ฯเปฯ วีตโทโส ฯเปฯ วีตโมโห กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต อุกฺขิตฺตปลิโฆ สงฺกิณฺณปริโข อพฺพุฬฺหเสโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสญฺญุตฺโต สุวิชิตวิชโย ทุกฺขนฺตสฺส ปริญฺญาตํ สมุทโย ปหีโน นิโรโธ สจฺฉิกโต มคฺโค ภาวิโต อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ

ปริญฺเญยฺยํ ปริญฺญาตํ ปหาตพฺพํ ปหีนํ ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ จตุภาคํ สจฺฉิกาตพฺพํ น สจฺฉิกตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมุทยทสฺสเนน ฯเปฯ นิโรธทสฺสเนน ฯเปฯ มคฺคทสฺสเนน กึ ชหตีติ. รูปราคํ อรูปราคํ มานํ อุทฺธจฺจํ อวิชฺชํ ตเทกฏฺเฐ จ กิเลเส จตุภาคํ ชหตีติ. จตุภาคํ อรหา จตุภาคํ น อรหา จตุภาคํ อรหตฺตปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, จตุภาคํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ. จตุภาคํ วีตราโค... วีตโทโส... วีตโมโห... กตกรณีโย โอหิตภาโร อนุปฺปตฺตสทตฺโถ ปริกฺขีณภวสญฺโญชโน สมฺมทญฺญา วิมุตฺโต อุกฺขิตฺตปลิโฆ สงฺกิณฺณปริโข อพฺพุฬฺหเสโก นิรคฺคโฬ อริโย ปนฺนทฺธโช ปนฺนภาโร วิสญฺญุตฺโต สุวิชิตวิชโย ทุกฺขนฺตสฺส ปริญฺญาตํ สมุทโย ปหีโน นิโรโธ สจฺฉิกโต มคฺโค ภาวิโต อภิญฺเญยฺยํ อภิญฺญาตํ ปริญฺเญยฺยํ ปริญฺญาตํ ปหาตพฺพํ ปหีนํ ภาเวตพฺพํ ภาวิตํ ฯเปฯ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ จตุภาคํ สจฺฉิกาตพฺพํ น สจฺฉิกตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๔๔] โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. ทุกฺเข ทิฏฺเฐ ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมุทยํ ทกฺขนฺโต ฯเปฯ นิโรธํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา นิโรเธ ทิฏฺเฐ ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล มคฺคํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ, มคฺเค ทิฏฺเฐ ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. ทุกฺขํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ ทุกฺเข ทิฏฺเฐ ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ, มคฺเค ทิฏฺเฐ ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. สมุทยํ ทกฺขนฺโต ฯเปฯ นิโรธํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ, นิโรเธ ทิฏฺเฐ ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ, ทุกฺเข ทิฏฺเฐ น วตฺตพฺพํ "ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. มคฺคํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ, มคฺเค ทิฏฺเฐ น วตฺตพฺพํ "ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมุทยํ ทกฺขนฺโต ฯเปฯ นิโรธํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ, นิโรเธ ทิฏฺเฐ น วตฺตพฺพํ "ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. มคฺคํ ทกฺขนฺโต "ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ, มคฺเค ทิฏฺเฐ น วตฺตพฺพํ "ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺขํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ, ทุกฺเข ทิฏฺเฐ น วตฺตพฺพํ "ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. นิรตฺถิยํ ทุกฺขทสฺสนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมุทยํ ทกฺขนฺโต ฯเปฯ นิโรธํ ทกฺขนฺโต ปฏิปนฺนโกติ วตฺตพฺโพ นิโรเธ ทิฏฺเฐ น วตฺตพฺพํ "ผเล จิโตติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. นิรตฺถิยํ นิโรธทสฺสนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๔๕] ทุกฺเข ทิฏฺเฐ จตฺตาริ สจฺจานิ ทิฏฺฐานิ โหนฺตีติ. อามนฺตา. ทุกฺขสจฺจํ จตฺตาริ สจฺจานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปกฺขนฺเธ อนิจฺจโต ทิฏฺเจ ปญฺจกฺขนฺธา อนิจฺจโต ทิฏฺจา โหนฺตีติ. อามนฺตา. รูปกฺขนฺโธ ปญฺจกฺขนฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขายตเน อนิจฺจโต ทิฏฺเจ ทฺวาทสายตนานิ อนิจฺจโต ทิฏฺจานิ โหนฺตีติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ ทฺวาทสายตนานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุธาตุยา อนิจฺจโต ทิฏฺจาย อฏฺจารส ธาตุโย อนิจฺจโต ทิฏฺจา โหนฺตีติ. อามนฺตา. จกฺขุธาตุ อฏฺจารส ธาตุโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุนฺทฺริเย อนิจฺจโต ทิฏฺเจ พาวีสตินฺทฺริยานิ อนิจฺจโต ทิฏฺจานิ โหนฺตีติ. อามนฺตา. จกฺขุนฺทฺริยํ พาวีสตินฺทฺริยานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จตูหิ ญาเณหิ โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. จตฺตาริ โสตาปตฺติผลานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺจหิ ญาเณหิ โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา อฏฺจ โสตาปตฺติผลานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวาทสหิ ญาเณหิ โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวาทส โสตาปตฺติผลานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จตุจตฺตาลีสาย ญาเณหิ โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรตีติ อามนฺตา. จตุจตฺตาลีสํ[๑] โสตาปตฺติผลานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สตฺตสตฺตติยา ญาเณหิ โสตาปตฺติผลํ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. สตฺตสตฺตติ โสตาปตฺติผลานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. จตฺตารีสํ.

[๓๔๖] น วตฺตพฺพํ "อนุปุพฺพาภิสมโยติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหาสมุทฺโท อนุปุพฺพนินฺโน อนุปุพฺพโปโณ อนุปุพฺพปพฺภาโร น อายตเกเนว ปปาโต, เอวเมว โข ภิกฺขเว อิมสฺมึ ธมฺมวินเย อนุปุพฺพสิกฺขา อนุปุพฺพกิริยา อนุปุพฺพปฏิปทา น อายตเกเนว อญฺญาปฏิเวโธติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อนุปุพฺพาภิสมโยติ.

น วตฺตพฺพํ "อนุปุพฺพาภิสมโยติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"อนุปุพฺเพน เมธาวี,　　โถกํ โถกํ ขเณ ขเณ
กมฺมาโร รชตสฺเสว,　　นิทฺธเม มลมตฺตโนติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อนุปุพฺพาภิสมโยติ.

น วตฺตพฺพํ อนุปุพฺพาภิสมโยติ อามนฺตา. นนุ อายสฺมา ควมฺปติตฺเถโร[๓] ภิกฺขู เอตทโวจ:- "สมฺมุขา เมตํ อาวุโส ภควโต สุตํ สมฺมุขา ปฏิคฺคหิตํ โย ภิกฺขเว ทุกฺขํ ปสฺสติ, ทุกฺขสมุทยมฺปิ โส ปสฺสติ, ทุกฺขนิโรธมฺปิ ปสฺสติ, ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทมฺปิ ปสฺสติ, โย ทุกฺขสมุทยํ ปสฺสติ, ทุกฺขมฺปิ โส ปสฺสติ, ทุกฺขนิโรธมฺปิ ปสฺสติ, ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทมฺปิ ปสฺสติ, โย ทุกฺขนิโรธํ ปสฺสติ, ทุกฺขมฺปิ โส ปสฺสติ, ทุกฺขสมุทยมฺปิ ปสฺสติ, ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทมฺปิ ปสฺสติ, โย ทุกฺขนิโรธคามินีปฏิปทำ ปสฺสติ, ทุกฺขมฺปิ โส ปสฺสติ, ทุกฺขสมุทยมฺปิ ปสฺสติ, ทุกฺขนิโรธมฺปิ ปสฺสตีติ[๔] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อนุปุพฺพาภิสมโยติ.

อนุปุพฺพาภิสมโยติ อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา :-

---

[๑] องฺ. อฏฺ.จก. ๒๓/๒๐ ปพฺเพ. [๒] ขุ. ธ. ๒๕/๒๓๙ ปพฺเพ.
[๓] ฉ.,เท. ควมฺปติ เถโร. อิ. ควมฺปติ เถโร.
[๔] สำ. มหาวาร. ๑๙/๑๑๐๐ ปพฺเพ.

"สหาวสฺส ทสฺสนสมฺปทาย
ตยสฺสุ ธมฺมา ชหิตา ภวนฺติ.
สกฺกายทิฏฺฐี วิจิกิจฺฉิตญฺจ
สีลพฺพตํ วาปิ ยทตฺถิ กิญฺจิ.
จตูหปาเยหิ จ วิปฺปมุตฺโต
ฉจฺจาภิฐานานิ อภพฺพ กาตุนฺติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อนุปุพฺพาภิสมโยติฯ

อนุปุพฺพาภิสมโยติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยสฺมึ ภิกฺขเว สมเย อริยสาวกสฺส วิรชํ วีตมลํ ธมฺมจกฺขุ อุทปาทิ ยํ กิญฺจิ สมุทยธมฺมํ, สพฺพนฺตํ นิโรธธมฺมนฺติ สห ทสฺสนุปฺปาทา ภิกฺขเว อริยสาวกสฺส ตีณิ สญฺโญชนานิ ปหียนฺติ สกฺกายทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา สีลพฺพตปรามาโสติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อนุปุพฺพาภิสมโยติ.

อนุปุพฺพาภิสมยกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๙) ๑๐. โวหารกถา

[๓๔๗] พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ. อามนฺตา. โลกุตฺตเร โสเต ปฏิหญฺญติ โน โลกิเย, โลกุตฺตเรน วิญฺญาเณน ปฏิวิชานนฺติ โน โลกิเยน, สาวกา ปฏิวิชานนฺติ โน ปุถุชฺชนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกิเย โสเต ปฏิหญฺญตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกิเย โสเต ปฏิหญฺญติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ.

นนุ พุทฺธสฺส ภควโต โวหารํ โลกิเยน วิญฺญาเณน ปฏิวิชานนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหารํ โลกิเยน วิญฺญาเณน ปฏิวิชานนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ.

นนุ พุทฺธสฺส ภควโต โวหารํ ปุถุชฺชนา ปฏิวิชานนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหารํ ปุถุชฺชนา ปฏิวิชานนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ.

[๓๔๘] พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ. อามนฺตา. มคฺโค ผลํ นิพฺพานํ โสตาปตฺติมคฺโค โสตาปตฺติผลํ สกทาคามิมคฺโค สกทาคามิผลํ อนาคามิมคฺโค อนาคามิผลํ อรหตฺตมคฺโค อรหตฺตผลํ สติปฏฺฐานํ สมฺมปฺปธานํ อิทฺธิปาโท อินฺทฺริยํ พลํ โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหารํ สุณนฺตีติ. อามนฺตา. โลกุตฺตโร ธมฺโม โสตวิญฺเญยฺโย, โสตสฺมึ ปฏิหญฺญติ โสตสฺส อาปาถํ อาคจฺฉตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ โลกุตฺตโร ธมฺโม น โสตวิญฺเญยฺโย น โสตสฺมึ ปฏิหญฺญติ น โสตสฺส อาปาถํ อาคจฺฉตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ โลกุตฺตโร ธมฺโม น โสตวิญฺเญยฺโย, น โสตสฺมึ ปฏิหญฺญติ น โสตสฺส อาปาถํ อาคจฺฉติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ.

[๓๔๙] พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหาเร รชฺเชยฺยุนฺติ. อามนฺตา. โลกุตฺตโร ธมฺโม ราคฏฺฐานิโย รชนิโย กมนิโย มทนิโย พนฺธนิโย

มุจฺฉนิโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ โลกุตฺตโร ธมฺโม น ราคฏฺฐานิโย น รชนิโย น กมนิโย น มทนิโย น พนฺธนิโย น มุจฺฉนิโยติ. อามนฺตา. หญฺจิ โลกุตฺตโร ธมฺโม น ราคฏฺฐานิโย น รชนิโย น กมนิโย น มทนิโย น พนฺธนิโย น มุจฺฉนิโย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ.

พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหาเร[๑] ทุสฺเสยฺยุนฺติ. อามนฺตา. โลกุตฺตโร ธมฺโม โทสฏฺฐานิโย โกปฏฺฐานิโย ปฏิฆฏฺฐานิโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ โลกุตฺตโร ธมฺโม น โทสฏฺฐานิโย น โกปฏฺฐานิโย น ปฏิฆฏฺฐานิโยติ. อามนฺตา. หญฺจิ โลกุตฺตโร ธมฺโม น โทสฏฺฐานิโย น โกปฏฺฐานิโย น ปฏิฆฏฺฐานิโย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ.

พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหาเร มุยฺเหยฺยุนฺติ. อามนฺตา. โลกุตฺตโร ธมฺโม โมหฏฺฐานิโย อญฺญาณกรโณ อจกฺขุกรโณ ปญฺญานิโรธิโก วิฆาตปกฺขิโก อนิพฺพานสංวตฺตนิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ โลกุตฺตโร ธมฺโม น โมหฏฺฐานิโย น อญฺญาณกรโณ น อจกฺขุกรโณ ปญฺญาวุฑฺฒิโก อวิฆาตปกฺขิโก นิพฺพานสංวตฺตนิโกติ. อามนฺตา. หญฺจิ โลกุตฺตโร ธมฺโม น โมหฏฺฐานิโย น อญฺญาณกรโณ

---

[๑] สฺยา. โวหารํ.

น อจกฺขุกรโณ ปญฺญาวุฑฺฒิโก อวิฆาตปกฺขิโก นิพฺพานสวตฺตนิโก โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ.

[๓๕๐] พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกุตฺตโรติ. อามนฺตา. เย เกจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหารํ สุณนฺติ, สพฺเพ เต มคฺคํ ภาเวนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เย เกจิ พุทฺธสฺส ภควโต โวหารํ สุณนฺติ สพฺเพ เต มคฺคํ ภาเวนฺตีติ. อามนฺตา. พาลปุถุชฺชนา พุทฺธสฺส ภควโต โวหารํ สุณนฺติ พาลปุถุชฺชนา มคฺคํ ภาเวนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มาตุฆาตโก ฯเปฯ ปิตุฆาตโก... อรหนฺตฆาตโก... รุหิรุปฺปาทโก ฯเปฯ สงฺฆเภทโก พุทฺธสฺส ภควโต โวหารํ สุณาติ สงฺฆเภทโก มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๕๑] ลพฺภา โสวณฺณมยาย ลฏฺฐิยา ธญฺญปุญฺโชปิ สุวณฺณปุญฺโชปิ อาจิกฺขิตุนฺติ. อามนฺตา. เอวเมว ภควา โลกุตฺตเรน โวหาเรน โลกิยมฺปิ โลกุตฺตรมฺปิ ธมฺมํ โวหรตีติ.

ลพฺภา เอลณฺฑิยาย ลฏฺฐิยา ธญฺญปุญฺโชปิ สุวณฺณปุญฺโชปิ อาจิกฺขิตุนฺติ. อามนฺตา. เอวเมว ภควา โลกิเยน โวหาเรน โลกิยมฺปิ โลกุตฺตรมฺปิ ธมฺมํ โวหรตีติ.

[๓๕๒] พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกิยํ โวหรนฺตสฺส โลกิโย โหติ โลกุตฺตรํ โวหรนฺตสฺส โลกุตฺตโร โหตีติ. อามนฺตา. โลกิยํ โวหรนฺตสฺส โส[๑] โลกิเย โสเต ปฏิหญฺญติ, โลกุตฺตรํ โวหรนฺตสฺส โลกุตฺตเร โสเต ปฏิหญฺญติ โลกิยํ โวหรนฺตสฺส โลกิเยน วิญฺญาเณน

---

[๑] ฉ., เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ปฏิวิชานนฺติ, โลกุตฺตรํ โวหรนฺตสฺส โลกุตฺตเรน วิญฺญาเณน ปฏิวิชานนฺติ, โลกิยํ โวหรนฺตสฺส ปุถุชฺชนา ปฏิวิชานนฺติ, โลกุตฺตรํ โวหรนฺตสฺส สาวกา ปฏิวิชานนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกิยํ โวหรนฺตสฺส โลกิโย โหติ, โลกุตฺตรํ โวหรนฺตสฺส โลกุตฺตโร โหตีติ. อามนฺตา. นนุ ภควา โลกิยมฺปิ โลกุตฺตรมฺปิ ธมฺมํ โวหรตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา โลกิยมฺปิ โลกุตฺตรมฺปิ ธมฺมํ โวหรติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกิยํ โวหรนฺตสฺส โลกิโย โหติ, โลกุตฺตรํ โวหรนฺตสฺส โลกุตฺตโร โหตีติ.

พุทฺธสฺส ภควโต โวหาโร โลกิยํ โวหรนฺตสฺส โลกิโย โหติ, โลกุตฺตรํ โวหรนฺตสฺส โลกุตฺตโร โหตีติ. อามนฺตา. มคฺคํ โวหรนฺตสฺส มคฺโค โหติ, อมคฺคํ โวหรนฺตสฺส อมคฺโค โหติ, ผลํ โวหรนฺตสฺส ผลํ โหติ, อผลํ โวหรนฺตสฺส อผลํ โหติ, นิพฺพานํ โวหรนฺตสฺส นิพฺพานํ โหติ, อนิพฺพานํ โวหรนฺตสฺส อนิพฺพานํ โหติ, สงฺขตํ โวหรนฺตสฺส สงฺขตํ โหติ, อสงฺขตํ โวหรนฺตสฺส อสงฺขตํ โหติ, รูปี โวหรนฺตสฺส รูปี โหติ, อรูปี โวหรนฺตสฺส อรูปี โหติ, เวทนํ โวหรนฺตสฺส เวทนา โหติ, อเวทนํ โวหรนฺตสฺส อเวทนา โหติ, สญฺญี โวหรนฺตสฺส สญฺญา โหติ, อสญฺญี โวหรนฺตสฺส อสญฺญา โหติ, สงฺขาเร โวหรนฺตสฺส สงฺขารา โหนฺติ, อสงฺขาเร โวหรนฺตสฺส อสงฺขารา โหนฺติ, วิญฺญาณํ โวหรนฺตสฺส วิญฺญาณํ โหติ, อวิญฺญาณํ โวหรนฺตสฺส อวิญฺญาณํ โหตีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โวหารกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๐) ๑๑. นิโรธกถา

[๓๕๓] เทฺว นิโรธาติ. อามนฺตา. เทฺว ทุกฺขนิโรธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว ทุกฺขนิโรธาติ. อามนฺตา. เทฺว นิโรธสจฺจานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว นิโรธสจฺจานีติ. อามนฺตา. เทฺว ทุกฺขสจฺจานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว นิโรธสจฺจานีติ. อามนฺตา. เทฺว สมุทยสจฺจานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว นิโรธสจฺจานีติ. อามนฺตา. เทฺว มคฺคสจฺจานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทฺว นิโรธสจฺจานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ เทฺว เลณานิ ฯเปฯ เทฺว สรณานิ ฯเปฯ เทฺว ปรายณานิ ฯเปฯ เทฺว อจฺจุตานิ ฯเปฯ เทฺว อมตานิ ฯเปฯ เทฺว นิพฺพานานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทฺว นิพฺพานานีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ทฺวินฺนํ นิพฺพานานํ อุจฺจนีจตา หีนปฺปณีตตา อุกฺกํสาวกโส สีมา วา เภโท วา ราชิ วา อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทฺว นิโรธาติ. อามนฺตา. นนุ อปฺปฏิสงฺขานิรุทฺเธ สงฺขาเร ปฏิสงฺขา นิโรเธนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อปฺปฏิสงฺขานิรุทฺเธ สงฺขาเร ปฏิสงฺขา นิโรเธนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เทฺว นิโรธาติ.

น วตฺตพฺพํ "เทฺว นิโรธาติ. อามนฺตา. นนุ อปฺปฏิสงฺขานิรุทฺธาปิ สงฺขารา อจฺจนฺตภคฺคา, ปฏิสงฺขานิรุทฺธาปิ สงฺขารา อจฺจนฺตภคฺคาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อปฺปฏิสงฺขานิรุทฺธาปิ สงฺขารา อจฺจนฺตภคฺคา, ปฏิสงฺขานิรุทฺธาปิ สงฺขารา อจฺจนฺตภคฺคา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เทฺว นิโรธาติ.

เทฺว นิโรธาติ. อามนฺตา. ปฏิสงฺขานิรุทฺธาปิ สงฺขารา อริยมคฺคํ อาคมฺม นิรุทฺธาติ. อามนฺตา. อปฺปฏิสงฺขานิรุทฺธา สงฺขารา อริยมคฺคํ อาคมฺม นิรุทฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทฺว นิโรธาติ. อามนฺตา. ปฏิสงฺขานิรุทฺธา สงฺขารา น ปุน อุปฺปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. อปฺปฏิสงฺขานิรุทฺธา สงฺขารา น ปุน อุปฺปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ น วตฺตพฺพํ "เทฺว นิโรธาติ.

นิโรธกถา นิฏฺฐิตา.

ทุติโย วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

ปรูปหาโร อญฺญาณํ, กงฺขา ปรวิตารณา.
วจีเภโท ทุกฺขาหาโร, จิตฺตฏฺฐิติ[๑] จ กุกฺกุฬา.
[๒]อนุปุพฺพาภิสมโย, โวหาโร จ นิโรธโกติ.[๒]

---

๓. ตติยวคฺโค

(๒๑) ๑. พลกถา

[๓๕๔] ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. ตถาคตพลํ สาวกพลํ สาวกพลํ ตถาคตพลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. จิติ.
[๒ - ๒] สฺยา "เอโก อภิสมโย เอโก โวหาโร เอโก นิโรโธ อิติ อิเม ปาจา ทิสฺสนฺติ.

ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. ตญฺเญว ตถาคตพลํ ตํ สาวกพลํ ตญฺเญว สาวกพลํ, ตํ ตถาคตพลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. ยาทิสํ ตถาคตพลํ ตาทิสํ สาวกพลํ ยาทิสํ สาวกพลํ ตาทิสํ ตถาคตพลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. ยาทิโส ตถาคตสฺส ปุพฺพโยโค ปุพฺพจริยา ธมฺมกฺขานํ ธมฺมเทสนา ตาทิโส สาวกสฺส ปุพฺพโยโค ปุพฺพจริยา ธมฺมกฺขานํ ธมฺมเทสนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. ตถาคโต ชิโน สตฺถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี ธมฺมสามี[๑] ธมฺมปฺปฏิสรโณติ. อามนฺตา สาวโก ชิโน สตฺถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี ธมฺมสามี ธมฺมปฺปฏิสรโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. ตถาคโต อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชเนตา อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโทติ. อามนฺตา. สาวโก อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส อุปฺปาเทตา อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชเนตา อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. สาวโก สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๔๕] สาวโก ฐานาฐานํ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาวโก ฐานาฐานํ ชานาติ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ฐานาฐานํ ยถาภูตํ

---

[๑] ฉ., เท. ธมฺมสฺสามี, เอวมุปริปิ.

ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ.

สาวโก อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาวโก อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ชานาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนานํ กมฺมสมาทานานํ ฐานโส เหตุโส วิปากํ ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ.

สาวโก สพฺพตฺถคามินีปฏิปทำ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาวโก สพฺพตฺถคามินีปฏิปทำ ชานาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพตฺถ-คามินีปฏิปทำ ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ สาวกสาธารณนฺติ.

สาวโก อเนกธาตุ์ นานาธาตุ์ โลกำ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาวโก อเนกธาตุ์ นานาธาตุ์ โลกำ ชานาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อเนกธาตุ์ นานาธาตุ์ โลกำ ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ สาวกสาธารณนฺติ.

สาวโก สตฺตานำ นานาธิมุตฺติกตำ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาวโก สตฺตานำ นานาธิมุตฺติกตำ ชานาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สตฺตานำ นานาธิมุตฺติกตำ ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ สาวกสาธารณนฺติ.

สาวโก ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนำ สงฺกิเลสำ โวทานำ วุฏฺฐานำ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาวโก ฌานวิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนำ สงฺกิเลสำ โวทานำ วุฏฺฐานำ ชานาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ฌาน-วิโมกฺขสมาธิสมาปตฺตีนำ สงฺกิเลสำ โวทานำ วุฏฺฐานำ ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ สาวกสาธารณนฺติ.

สาวโก ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตึ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาวโก ปุพฺเพนิวาสานุสฺสตึ ชานาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปุพฺเพนิวาสา-นุสฺสติ ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ สาวกสาธารณนฺติ.

สาวโก สตฺตานํ จุตูปปาตํ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาวโก สตฺตานํ จุตูปปาตํ ชานาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สตฺตานํ จุตูปปาตํ ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ.

นนุ ตถาคตสฺสาปิ อาสวา ขีณา สาวกสฺสาปิ อาสวา ขีณาติ อามนฺตา. อตฺถิ กิญฺจิ นานากรณํ ตถาคตสฺส วา สาวกสฺส วา อาสวกฺขเยน วา อาสวกฺขยํ, วิมุตฺติยา วา วิมุตฺตีติ. นตฺถิ. หญฺจิ นตฺถิ กิญฺจิ นานากรณํ ตถาคตสฺส วา สาวกสฺส วา อาสวกฺขเยน วา อาสวกฺขยํ, วิมุตฺติยา วา วิมุตฺติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อาสวานํ ขเย ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ.

[๓๕๖] อาสวานํ ขเย ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวก-สาธารณนฺติ. อามนฺตา จานาจาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อาสวานํ ขเย ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จานาจาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกอสาธารณนฺติ. อามนฺตา. อาสวานํ ขเย ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวก-อสาธารณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวก-อสาธารณนฺติ. อามนฺตา. อาสวานํ ขเย ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกอสาธารณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกอสาธารณนฺติ. อามนฺตา. จานาจาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกอสาธารณนฺติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกอสาธารณนฺติ. อามนฺตา ฯเปฯ อาสวานํ ขเย ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกอสาธารณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จานาจาเน ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อาสวานํ ขเย ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. อามนฺตา. อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ สาวกสาธารณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

พลกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๒) ๒. อริยนฺติกถา

[๓๕๗] จานาจาเน ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ อริยนฺติ. อามนฺตา. มคฺโค ผลํ นิพฺพานํ โสตาปตฺติมคฺโค โสตาปตฺติผลํ, สกทาคามิมคฺโค, สกทาคามิผลํ, อนาคามิมคฺโค, อนาคามิผลํ, อรหตฺตมคฺโค, อรหตฺตผลํ, สติปฏฺฐานํ สมฺมปฺปธานํ อิทฺธิปาโท อินฺทฺริยํ พลํ โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จานาจาเน ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ อริยนฺติ. อามนฺตา สุญฺญตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สุญฺญตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. จานาจานญฺจ มนสิกโรติ,[๑] สุญฺญตญฺจ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. มนสิ กโรติ. เอวมุปริปิ.

ฐานาฐานญฺจ มนสิกโรติ, สุญฺญตญฺจ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ฐานาฐาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยนฺติ. อามนฺตา. อนิมิตฺตารมฺมณํ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. ฐานาฐานญฺจ มนสิกโรติ อปฺปณิหิตญฺจ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ฐานาฐานญฺจ มนสิกโรติ, อปฺปณิหิตญฺจ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๕๘] สติปฏฺฐานา อริยา สุญฺญตารมฺมณาติ. อามนฺตา. ฐานาฐาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ สุญฺญตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สติปฏฺฐานา อริยา อนิมิตฺตารมฺมณา ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณาติ. อามนฺตา. ฐานาฐาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ อปฺปณิหิตา-รมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมปฺปธานา... อิทฺธิปาทา... อินฺทฺริยา... พลา... โพชฺฌงฺคา... อริยา สุญฺญตารมฺมณาติ. อามนฺตา. ฐานาฐาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ สุญฺญตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพชฺฌงฺคา อริยา อนิมิตฺตารมฺมณา ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณาติ. อามนฺตา ฐานาฐาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ อปฺปณิหิตา-รมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๕๙] ฯานาฯาเน ยถาภูตํ ฌาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ "สุญฺญตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. สติปฏฺฐานา อริยา น วตฺตพฺพา "สุญฺญตารมฺมณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ฯานาฯาเน ยถาภูตํ ฌาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ อนิมิตฺตารมฺมณํ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ อามนฺตา. สติปฏฺฐานา อริยา น วตฺตพฺพา "อปฺปณิหิตารมฺมณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ฯานาฯาเน ยถาภูตํ ฌาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ สุญฺญตารมฺมณํ ฯเปฯ อนิมิตฺตารมฺมณํ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. สมฺมปฺปธานํ ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา อริยา น วตฺตพฺพา "อปฺปณิหิตารมฺมณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๖๐] สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตํ ฌาณํ ตถาคตพลํ อริยนฺติ. อามนฺตา. มคฺโค ผลํ นิพฺพานํ โสตาปตฺติมคฺโค โสตาปตฺติผลํ ฯเปฯ โพชฺฌงฺคาติ.[๑] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตํ ฌาณํ ตถาคตพลํ อริยนฺติ. อามนฺตา. สุญฺญตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สุญฺญาตารมฺมณนฺติ อามนฺตา. สตฺตานํ จุตูปปาตญฺจ มนสิกโรติ สุญฺญตญฺจ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สตฺตานํ จุตูปปาตญฺจ มนสิกโรติ, สุญฺญตญฺจ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. อิ. โพชฺฌงฺโคติ.

สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ อริยนฺติ. อามนฺตา. อนิมิตฺตารมฺมณํ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. สตฺตานํ จุตูปปาตญฺจ มนสิกโรติ, อปฺปณิหิตญฺจ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สตฺตานํ จุตูปปาตญฺจ มนสิกโรติ อปฺปณิหิตญฺจ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๖๑] สติปฏฺฐานา อริยา สุญฺญตารมฺมณา ฯเปฯ อนิมิตฺตารมฺมณา ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณาติ. อามนฺตา. สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมปฺปธานา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา อริยา สุญฺญตารมฺมณา ฯเปฯ อนิมิตฺตารมฺมณา ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณาติ. อามนฺตา. สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ สุญฺญตารมฺมณํ ฯเปฯ อนิมิตฺตารมฺมณํ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. สติปฏฺฐานา อริยา น วตฺตพฺพา "อปฺปณิหิตารมฺมณาติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๖๒] สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตं ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ สุญฺญตารมฺมณํ ฯเปฯ อนิมิตฺตารมฺมณํ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. สมฺมปฺปธานา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา อริยา น วตฺตพฺพา "อปฺปณิหิตารมฺมณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อาสวานำ ขเย ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยนฺติ. อามนฺตา. จานาจาเน ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อาสวานำ ขเย ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยนฺติ. อามนฺตา. สตฺตานำ จุตูปปาเต ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จานาจาเน ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ น วตฺตพฺพำ "อริยนฺติ. อามนฺตา. อาสวานำ ขเย ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ น วตฺตพฺพำ "อริยนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สตฺตานำ จุตูปปาเต ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ น วตฺตพฺพำ "อริยนฺติ. อามนฺตา. อาสวานำ ขเย ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ น วตฺตพฺพำ "อริยนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อาสวานำ ขเย ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยำ สุญฺญตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. จานาจาเน ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยำ สุญฺญตารมฺมณนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อาสวานำ ขเย ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยำ อนิมิตฺตารมฺมณำ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. จานาจาเน ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยำ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อาสวานำ ขเย ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยำ สุญฺญตารมฺมณำ ฯเปฯ อนิมิตฺตารมฺมณำ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา ฯเปฯ สตฺตานำ จุตูปปาเต ยถาภูตำ ญาณำ ตถาคตพลำ อริยำ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ฐานาฐาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ "สุญฺญตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. อาสวานํ ขเย ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ "สุญฺญตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ฐานาฐาเน ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ อนิมิตฺตารมฺมณํ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. อาสวานํ ขเย ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ "อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สตฺตานํ จุตูปปาเต ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ สุญฺญตารมฺมณํ ฯเปฯ อนิมิตฺตารมฺมณํ ฯเปฯ อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. อาสวานํ ขเย ยถาภูตํ ญาณํ ตถาคตพลํ อริยํ น วตฺตพฺพํ "อปฺปณิหิตารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อริยนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

(๒๓) ๓. วิมุจฺจติกถา[๑]

[๓๖๓] สราคํ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ. อามนฺตา. ราคสหคตํ ราคสหชาตํ ราคสංสฏฺฐํ ราคสมฺปยุตฺตํ ราคสหภุ[๒] ราคานุปริวตฺติ อกุสลํ โลกิยํ สาสวํ สญฺโญชนิยं[๓] คนฺถนิยं[๔] โอฆนิยํ โยคนิยํ นีวรณิยํ ปรามฏฺฐํ อุปาทานิยํ สงฺกิเลสิกं[๕] จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สผสฺสํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ผสฺโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. สราคํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ราโค จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สเวทนํ ฯเปฯ สสญฺญํ ฯเปฯ สเจตนํ ฯเปฯ สปญฺญํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ปญฺญา จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. สราคํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ราโค จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สผสฺสํ สราคํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ผสฺโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. ราโค จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สเวทนํ สราคํ ฯเปฯ สสญฺญํ สราคํ ฯเปฯ สเจตนํ สราคํ ฯเปฯ สปญฺญํ สราคํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ปญฺญา จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. ราโค จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. วิมุตฺติกถา.
[๒] สี. อิ. ราคสหภู.
[๓] ฉ.,เท. สංโยชนิยं.
[๔] ฉ., เท. คนฺถนียं. เอวมุปริปิ.
[๕] ฉ.,เท. สංกิเลสิยं. เอวมุปริปิ.

[๓๖๔] สโทสํ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ. อามนฺตา. โทสสหคตํ โทสสหชาตํ โทสสํสฏฺฐํ โทสสมฺปยุตฺตํ โทสสหภุ โทสานุปริวตฺติ อกุสลํ โลกิยํ สาสวํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกํ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สผสฺสํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ผสฺโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. สโทสํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, โทโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สเวทนํ ฯเปฯ สสญฺญํ ฯเปฯ สเจตนํ ฯเปฯ สปญฺญํ[๑] จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ปญฺญา[๒] จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา สโทสํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, โทโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สผสฺสํ สโทสํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ผสฺโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. สโทสํ[๓] จิตฺตํ วิมุจฺจติ[๓] โทโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สเวทนํ สโทสํ ฯเปฯ สสญฺญํ สโทสํ ฯเปฯ สเจตนํ สโทสํ ฯเปฯ สปญฺญํ สโทสํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ปญฺญา จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. โทโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๖๕] สโมหํ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ. อามนฺตา. โมหสหคตํ โมหสหชาตํ โมหสํสฏฺฐํ โมหสมฺปยุตฺตํ โมหสหภุ โมหานุปริวตฺติ อกุสลํ โลกิยํ สาสวํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกํ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. สสญฺญา. [๒] สี. สญฺญา. [๓] อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

สผสฺสํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ผสฺโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. สโมหํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, โมโห จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สเวทนํ ฯเปฯ สสญฺญํ ฯเปฯ สเจตนํ ฯเปฯ สปญฺญํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ปญฺญา จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. สโมหํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, โมโห จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สผสฺสํ สโมหํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ผสฺโส จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา โมโห จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สเวทนํ สโมหํ ฯเปฯ สสญฺญํ สโมหํ ฯเปฯ สเจตนํ สโมหํ ฯเปฯ สปญฺญํ สโมหํ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ปญฺญา จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. อามนฺตา. โมโห จ จิตฺตญฺจ อุโภ วิมุจฺจนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สราคํ[๑] สโทสํ สโมหํ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ. อามนฺตา. วีตราคํ วีตโทสํ วีตโมหํ นิกฺกิเลสํ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ [๒]น วตฺตพฺพํ[๒] "สราคํ สโทสํ สโมหํ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ.

วิมุจฺจติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๔) ๔. วิมุจฺจมานกถา

[๓๖๖] วิมุตฺตํ วิมุจฺจมานนฺติ. อามนฺตา. เอกเทสํ วิมุตฺตํ เอกเทสํ อวิมุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. สี. อิ. น วตฺตพฺพํ สราคํ. [๒] สฺยา. อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

เอกเทสํ วิมุตฺตํ, เอกเทสํ อวิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. เอกเทสํ โสตาปนฺโน, เอกเทสํ น โสตาปนฺโน, เอกเทสํ โสตาปตฺติผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, เอกเทสํ สตฺตกฺขตฺตุปรโม โกลํโกโล เอกพีชี พุทฺเธ อเวจฺจปฺปสาเทน สมนฺนาคโต ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต, เอกเทสํ อริยกนฺเตหิ สีเลหิ น สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกเทสํ วิมุตฺตํ, เอกเทสํ อวิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา เอกเทสํ สกทาคามี, เอกเทสํ น สกทาคามี, เอกเทสํ สกทาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ, กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกเทสํ วิมุตฺตํ, เอกเทสํ อวิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. เอกเทสํ อนาคามี, เอกเทสํ น อนาคามี, เอกเทสํ อนาคามิผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ, กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, เอกเทสํ อนฺตราปรินิพฺพายี อุปหจฺจปรินิพฺพายี, อสงฺขารปรินิพฺพายี, สสงฺขารปรินิพฺพายี, อุทฺธโสโต อกนิฏฺฐคามี, เอกเทสํ น อุทฺธโสโต อกนิฏฺฐคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกเทสํ วิมุตฺตํ, เอกเทสํ อวิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. เอกเทสํ อรหา, เอกเทสํ น อรหา, เอกเทสํ อรหตฺตปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ, กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ เอกเทสํ น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ, เอกเทสํ วีตราโค วีตโทโส วีตโมโห ฯเปฯ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ สจฺฉิกตํ เอกเทสํ สจฺฉิกาตพฺพํ น สจฺฉิกตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิมุตฺตํ วิมุจฺจมานนฺติ. อามนฺตา. อุปฺปาทกฺขเณ วิมุตฺตํ ภงฺคกฺขเณ[๑] วิมุจฺจมานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๖๗] น วตฺตพฺพํ "วิมุตฺตํ วิมุจฺจมานนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ วตฺตพฺพํ "วิมุตฺตํ วิมุจฺจมานนฺติ.

วิมุตฺตํ วิมุจฺจมานนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย[๓] ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "วิมุตฺตํ วิมุจฺจมานนฺติ.

อตฺถิ จิตฺตํ วิมุจฺจมานนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ จิตฺตํ รชฺชมานํ ทุสฺสมานํ มุยฺหมานํ กิลิสฺสมานนฺติ.[๔] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ รตฺตญฺเจว อรตฺตญฺจ, ทุฏฺฐญฺเจว อทุฏฺฐญฺจ, มูฬฺหญฺเจว[๕] อมูฬฺหญฺจ, ฉินฺนญฺเจว อจฺฉินฺนญฺจ[๖] ภินฺนญฺเจว อภินฺนญฺจ, กตญฺเจว อกตญฺจาติ อามนฺตา. หญฺจิ รตฺตญฺเจว อรตฺตญฺจ, ทุฏฺฐญฺเจว อทุฏฺฐญฺจ, มูฬฺหญฺเจว อมูฬฺหญฺจ, ฉินฺนญฺเจว อฉินฺนญฺจ, ภินฺนญฺเจว อภินฺนญฺจ, กตญฺเจว อกตญฺจ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ จิตฺตํ วิมุจฺจมานนฺติ.

วิมุจฺจมานกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] สฺยา. วยกฺขเณ. [๒] ที. สี. ๙/๒๔๘ ปพฺเพ. [๓] สฺยา. กมฺมนีเย.
[๔] สี. กิลิสฺสมานนฺติ. [๕] อิ. มุฬฺหนฺติ. เอวมุปริปิ. [๖] ฉ., เท. อิ. อฉินฺนนฺติ.

(๒๕) ๕. อฏฺฐมกถา

[๓๖๘] อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมโก ปุคฺคโล โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลปฺปตฺโต ปฏิลทฺโธ อธิคโต สจฺฉิกโต อุปสมฺปชฺช วิหรติ, กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมโก ปุคฺคโล โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลปฺปตฺโต ฯเปฯ กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐานุสโย ปหีโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉานุสโย ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส ปหีโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉานุสโย ปหีโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐานุสโย ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส ปหีโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐานุสโย อปฺปหีโนติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ อปฺปหีนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐานุสโย อปฺปหีโนติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ อปฺปหีนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉานุสโย ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส อปฺปหีโนติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ อปฺปหีนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส สีลพฺพตปรามาโส อปฺปหีโนติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ อปฺปหีนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๖๙] อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานปฺปหานาย มคฺโค ภาวิโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานปฺปหานาย สติปฏฺฐานา ภาวิตา ฯเปฯ สมฺมปฺปธานา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานปหานาย มคฺโค ภาวิโต ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ภาวิตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานปฺปหานาย มคฺโค อภาวิโตติ. อามนฺตา. อมคฺเคน ปหีนํ โลกิเยน สาสเวน ฯเปฯ สงฺกิเลสิเกนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานปฺปหานาย สติปฏฺฐานา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา อภาวิตาติ. อามนฺตา. อมคฺเคน ปหีนํ โลกิเยน สาสเวน ฯเปฯ สงฺกิเลสิเกนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานปฺปหานาย มคฺโค อภาวิโต ฯเปฯ สติปฏฺฐานา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา อภาวิตาติ. อามนฺตา. อมคฺเคน ปหีนํ โลกิเยน สาสเวน ฯเปฯ สงฺกิเลสิเกนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๗๐] น วตฺตพฺพํ "อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อุปฺปชฺชิสฺสตีติ. นุปฺปชฺชิสฺสตีติ. หญฺจิ นุปฺปชฺชิสฺสติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ.

น วตฺตพฺพํ "อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อุปฺปชฺชิสฺสตีติ. นุปฺปชฺชิสฺสตีติ. หญฺจิ นุปฺปชฺชิสฺสติ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ ปหีนนฺติ.

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐานุสโย นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีนนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉานุสโย ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีนนฺติ. อามนฺตา อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉานุสโย ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาโส นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีนนฺติ. อามนฺตา. โคตฺรภุโน ปุคฺคลสฺส ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีนนฺติ. อามนฺตา. โคตฺรภุโน ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ นุปฺปชฺชิสฺสตีติ กตฺวา ปหีนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๖) ๖. อฏฺฐมกสฺสอินฺทฺริยกถา[๑]

[๓๗๑] อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ สทฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ วีริยินฺทฺริยํ ฯเปฯ นตฺถิ สตินฺทฺริยํ ฯเปฯ นตฺถิ สมาธินฺทฺริยํ ฯเปฯ นตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ ปญฺญาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธาติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ วีริยํ ฯเปฯ อตฺถิ สติ ฯเปฯ อตฺถิ สมาธิ ฯเปฯ อตฺถิ ปญฺญาติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ มโน อตฺถิ มนินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา อตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ มโน อตฺถิ มนินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญา อตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. อฏฺฐมกสฺส อินฺทฺริยกถา.

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ โสมนสฺสํ อตฺถิ โสมนสฺสินฺทฺริยํ ฯเปฯ อตฺถิ ชีวิตํ อตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา, อตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ชีวิตํ, อตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ วีริยํ ฯเปฯ อตฺถิ ปญฺญา, อตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา, นตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ มโน, นตฺถิ มนินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา, นตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ โสมนสฺสํ, นตฺถิ โสมนสฺสินฺทฺริยํ ฯเปฯ อตฺถิ ชีวิตํ, นตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญา, นตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ มโน, นตฺถิ มนินฺทฺริยนฺติ. อตฺถิ โสมนสฺสํ, นตฺถิ โสมนสฺสินฺทฺริยนฺติ. อตฺถิ ชีวิตํ, นตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมโก ปุคฺคโล อสฺสทฺโธติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ วีริยินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมโก ปุคฺคโล กุสีโต หีนวีริโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ สตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมโก ปุคฺคโล มุฏฺฐสฺสติ อสมฺปชาโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ สมาธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมโก ปุคฺคโล อสมาหิโต วิพฺภนฺตจิตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ.

อามนฺตา. อฏฺฐมโก ปุคฺคโล ทุปฺปญฺโญ เอฬมูโค[๑]ติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา, สา จ สทฺธา นิยฺยานิกาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา, สา จ สทฺธา นิยฺยานิกา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ วีริยํ, ตญฺจ วีริยํ นิยฺยานิกํ ฯเปฯ อตฺถิ สติ สา จ สติ นิยฺยานิกา ฯเปฯ อตฺถิ สมาธิ, โส จ สมาธิ นิยฺยานิโก ฯเปฯ อตฺถิ ปญฺญา สา จ ปญฺญา นิยฺยานิกาติ. อามนฺตา หญฺจิ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญา, สา จ ปญฺญา นิยฺยานิกา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ.

[๓๗๒] สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา, อตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา อตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิ-ผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญา, อตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญา, อตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ฯเปฯ อรหตฺต-สจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา, อตฺถิ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ อตฺถิ ปญฺญา, อตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญา, อตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. เอลมูโค.

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา, นตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา, นตฺถิ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญา, นตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญา, นตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ สทฺธา นตฺถิ สทฺธินฺทฺริยํ ฯเปฯ อตฺถิ ปญฺญา, นตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ฯเปฯ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺญา, นตฺถิ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ ปญฺจินฺทฺริยานีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ, กตมานิ ปญฺจ. สทฺธินฺทฺริยํ วีริยินฺทฺริยํ สตินฺทฺริยํ สมาธินฺทฺริยํ ปญฺญินฺทฺริยํ อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจินฺทฺริยานิ. อิเมสํ โข ภิกฺขเว ปญฺจนฺนํ อินฺทฺริยานํ สมตฺตา ปริปูรตฺตา อรหา โหติ. ตโต มุทุตเรหิ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย[๑] ปฏิปนฺโน โหติ ตโต มุทุตเรหิ อนาคามี โหติ, ตโต มุทุตเรหิ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โหติ, ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามี โหติ, ตโต มุทุตเรหิ สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โหติ, ตโต มุทุตเรหิ โสตาปนฺโน โหติ, ตโต มุทุตเรหิ โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โหติ. ยสฺส โข ภิกฺขเว อิมานิ ปญฺจินฺทฺริยานิ สพฺเพน สพฺพํ สพฺพถา สพฺพํ นตฺถิ ตมหํ 'พาหิโร ปุถุชฺชนปกฺเข จิโตติ วทามีติ.[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. อฏฺฐมโก ปุคฺคโล พาหิโร

---

[๑] สี. อรหตฺตผลสจฺฉิกิริยาย.　　[๒] สํ. มหา. ๑๙/๔๘๘ ปพฺเพ.

ปุถุชฺชนปกฺเข จิโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ ปญฺจินฺทฺริยานีติ.

อฏฺฐมกสฺส อินฺทฺริยกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๗) ๗. ทิพฺพจกฺขุกถา

[๓๗๓] มํสจกฺขุํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ[๑] ทิพฺพจกฺขุํ โหตีติ. อามนฺตา. มํสจกฺขุํ ทิพฺพจกฺขุ, ทิพฺพจกฺขุํ มํสจกฺขูนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสจกฺขุํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพจกฺขุํ โหตีติ. อามนฺตา. ยาทิสํ มํสจกฺขุํ ตาทิสํ ทิพฺพจกฺขุ, ยาทิสํ ทิพฺพจกฺขุ ตาทิสํ มํสจกฺขูนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพจกฺขุ โหตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว มํสจกฺขุ ตํ ทิพฺพจกฺขุ, ตํ ทิพฺพจกฺขุ ตํ มํสจกฺขูนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพจกฺขุ โหตีติ. อามนฺตา. ยาทิโส มํสจกฺขุสฺส วิสโย อานุภาโว โคจโร, ตาทิโส ทิพฺพสฺส จกฺขุสฺส วิสโย อานุภาโว โคจโรติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพจกฺขุ โหตีติ. อามนฺตา. อุปาทินฺนํ[๒] หุตฺวา อนุปาทินฺนํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุปาทินฺนํ หุตฺวา อนุปาทินฺนํ โหตีติ. อามนฺตา. กามาวจรํ หุตฺวา รูปาวจรํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. ธมฺมุปตฺถทฺธํ. [๒] ฉ.,เท. สี. อุปาทิณฺณํ, เอวมุปริปิ.

กามาวจรํ หุตฺวา รูปาวจรํ โหตีติ. อามนฺตา. รูปาวจรํ หุตฺวา อรูปาวจรํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปาวจรํ หุตฺวา อรูปาวจรํ โหตีติ. อามนฺตา. ปริยาปนฺนํ หุตฺวา อปริยาปนฺนํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๗๔] มํสจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพจกฺขุ โหตีติ. อามนฺตา. ทิพฺพจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ มํสจกฺขุ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพจกฺขุ โหตีติ. อามนฺตา. ทิพฺพจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ปญฺญาจกฺขุ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพจกฺขุ โหตีติ. อามนฺตา. ทิพฺพจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ มํสจกฺขุ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสจกฺขุ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพจกฺขุ โหตีติ. อามนฺตา. เทฺวว จกฺขูนีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทฺวว จกฺขูนีติ. อามนฺตา. นนุ ตีณิ จกฺขูนิ วุตฺตานิ ภควตา มํสจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ ปญฺญาจกฺขุนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตีณิ จกฺขูนิ วุตฺตานิ ภควตา มํสจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ ปญฺญาจกฺขุ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เทฺวว จกฺขูนีติ.

เทฺวว จกฺขูนีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ตีณิมานิ ภิกฺขเว จกฺขูนิ กตมานิ ตีณิ. มํสจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ ปญฺญาจกฺขุ อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ จกฺขูนีติ.

"มํสจกฺขุ ทิพฺพจกฺขุ, ปญฺญาจกฺขุ อนุตฺตรํ
เอตานิ ตีณิ จกฺขูนิ, อกฺขาสิ ปุริสุตฺตโม.[๑]
มํสจกฺขุสฺส อุปฺปาโท, มคฺโค ทิพฺพสฺส จกฺขุโน

---

[๑] อิ. ปุริสุตฺตโม.

ยทา[๑] จ ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญาจกฺขุ อนุตฺตรํ
ตสฺส จกฺขุสฺส ปฏิลาภา สพฺพทุกฺขา ปมุจฺจตีติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "เทฺวว จกฺขูนีติ.

ทิพฺพจกฺขุกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๘) ๘. ทิพฺพโสตกถา

[๓๗๕] มํสโสตํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพโสตํ โหตีติ. อามนฺตา. มํสโสตํ ทิพฺพโสตํ, ทิพฺพโสตํ, มํสโสตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสโสตํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพโสตํ โหตีติ. อามนฺตา. ยาทิสํ มํสโสตํ ตาทิสํ ทิพฺพโสตํ, ยาทิสํ ทิพฺพโสตํ, ตาทิสํ มํสโสตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสโสตํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพโสตํ โหตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว มํสโสตํ ตํ ทิพฺพโสตํ, ตํ ทิพฺพโสตํ, ตํ มํสโสตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสโสตํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพโสตํ โหตีติ. อามนฺตา. ยาทิโส มํสโสตสฺส วิสโย อานุภาโว โคจโร, ตาทิโส ทิพฺพสฺส โสตสฺส วิสโย อานุภาโว โคจโรติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสโสตํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ, ทิพฺพโสตํ โหตีติ. อามนฺตา. อุปาทินฺนํ หุตฺวา อนุปาทินฺนํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. ยถา. [๒] ขุ. อิติวุตฺตก. ๒๕/๖๑ ปฏิเพ.

อุปาทินฺนํ หุตฺวา อนุปาทินฺนํ โหตีติ. อามนฺตา. กามาวจรํ หุตฺวา รูปาวจรํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามาวจรํ หุตฺวา รูปาวจรํ โหตีติ. อามนฺตา. รูปาวจรํ หุตฺวา อรูปาวจรํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปาวจรํ หุตฺวา อรูปาวจรํ โหตีติ. อามนฺตา. ปริยาปนฺนํ หุตฺวา อปริยาปนฺนํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๗๖] มํสโสตํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ ทิพฺพโสตํ โหตีติ. อามนฺตา. ทิพฺพโสตํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ, มํสโสตํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มํสโสตํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ, ทิพฺพโสตํ โหตีติ. อามนฺตา. เอกญฺเญว โสตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกญฺเญว โสตนฺติ. อามนฺตา. นนุ เทฺว โสตานิ วุตฺตานิ ภควตา "มํสโสตํ ทิพฺพโสตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ เทฺว โสตานิ วุตฺตานิ ภควตา มํสโสตํ ทิพฺพโสตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เอกญฺเญว โสตนฺติ.

ทิพฺพโสตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๙) ๙. ยถากมฺมูปคตญาณกถา

[๓๗๗] ยถากมฺมูปคตญาณํ ทิพฺพจกฺขุนฺติ. อามนฺตา. ยถากมฺมูปคตญฺจ มนสิกโรติ, ทิพฺเพน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยถากมฺมูปคตญฺจ มนสิกโรติ ทิพฺเพน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยถากมฺมูปคตญาณํ ทิพฺพจกฺขุนฺติ. อามนฺตา. "อิเม วต โภนฺโต สตฺตาติ จ มนสิกโรติ "กายทุจฺจริเตน สมนฺนาคตาติ จ มนสิกโรติ "วจีทุจฺจริเตน สมนฺนาคตาติ จ มนสิกโรติ, "มโนทุจฺจริเตน สมนฺนาคตาติ จ มนสิกโรติ, "อริยานํ อุปวาทกาติ จ มนสิกโรติ, "มิจฺฉาทิฏฺฐิกาติ จ มนสิกโรติ, "มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานาติ จ มนสิกโรติ, "เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทุคฺคตึ วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาติ จ มนสิกโรติ, "อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตาติ จ มนสิกโรติ, "กายสุจริเตน สมนฺนาคตาติ จ มนสิกโรติ "วจีสุจริเตน สมนฺนาคตาติ จ มนสิกโรติ, "มโนสุจริเตน สมนฺนาคตาติ จ มนสิกโรติ "อริยานํ อนุปวาทกาติ จ มนสิกโรติ, "สมฺมาทิฏฺฐิกาติ จ มนสิกโรติ "สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมาทานาติ จ มนสิกโรติ, "เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ จ มนสิกโรติ ทิพฺเพน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยถากมฺมูปคตญาณํ[๑] ทิพฺพจกฺขุนฺติ. อามนฺตา. "อิเม วต โภนฺโต สตฺตาติ จ มนสิกโรติ ฯเปฯ "เต กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา สุคตึ สคฺคํ โลกํ อุปปนฺนาติ จ มนสิกโรติ, ทิพฺเพน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๗๘] ยถากมฺมูปคตญาณํ ทิพฺพจกฺขุนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ อทิพฺพจกฺขุโก ทิพฺพจกฺขุํ อปฺปฏิลทฺโธ อนธิคโต อสจฺฉิกโต ยถากมฺมูปคตํ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ อทิพฺพจกฺขุโก ทิพฺพจกฺขุํ อปฺปฏิลทฺโธ อนธิคโต อสจฺฉิกโต ยถากมฺมูปคตํ ชานาติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ยถากมฺมูปคตญาณํ ทิพฺพจกฺขุนฺติ.

---

[๑] ฉ., เท. ยถากมฺมูปคตํ ญาณํ. เอวมุปริปิ.

ยถากมฺมูปคตญาณำ ทิพฺพจกฺขุนฺติ. อามนฺตา. อายสฺมา สาริปุตฺโต ยถากมฺมูปคตำ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อายสฺมา สาริปุตฺโต ยถากมฺมูปคตำ ชานาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ยถากมฺมูปคตญาณำ ทิพฺพจกฺขุนฺติ. [๑]

อายสฺมา สาริปุตฺโต ยถากมฺมูปคตญาณำ ชานาตีติ. อามนฺตา. อตฺถายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ทิพฺพจกฺขุนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถายสฺมโต สาริปุตฺตสฺส ทิพฺพจกฺขุนฺติ. อามนฺตา. นนุ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ-

"เนว ปุพฺเพนิวาสาย, นปิ ทิพฺพสฺส จกฺขุโน.
เจโตปริยาย อิทฺธิยา, โสตธาตุวิสุทฺธิยา.
จุติยา อุปปตฺติยา, ปณิธิ เม น วิชฺชตีติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพำ "ยถากมฺมูปคตญาณำ ทิพฺพจกฺขุนฺติ.

ยถากมฺมูปคตญาณกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๓๐) ๑๐. สำวรกถา

[๓๗๙] อตฺถิ เทเวสุ สำโรติ. อามนฺตา. อตฺถิ เทเวสุ อสำโรติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ เทเวสุ อสำโรติ. อามนฺตา. นตฺถิ เทเวสุ สำโรติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. เอตฺถนฺตเร "ยถากมฺมูปคตำ ญาณำ ทิพฺพจกฺขุนฺติ ? อามนฺตา" ติ อิเม ปาฐา ทิสฺสนฺติ. [๒] ปุ. เถร. ๒๖/๙๘๑ ปพฺเพ.

นนุ อสัวรา สัวโร สีลํ อตฺถิ เทเวสุ สัวโรติ. อามนฺตา. อตฺถิ เทเวสุ อสัวโร, ยมฺหา อสัวรา สัวโร สีลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อาชานาหิ นิคฺคหํ:- หญฺจิ อสัวรา สัวโร สีลํ, อตฺถิ เทเวสุ สัวโร, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ เทเวสุ อสัวโร, ยมฺหา อสัวรา สัวโร สีลนฺติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข อสัวรา สัวโร สีลํ อตฺถิ เทเวสุ สัวโร, โน จ วตฺตพฺเพ อตฺถิ เทเวสุ อสัวโร, ยมฺหา อสัวรา สัวโร สีลนฺติ มิจฺฉา.

โน เจ ปน วตฺตพฺเพ "อตฺถิ เทเวสุ อสัวโร, ยมฺหา อสัวรา สัวโร สีลนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อสัวรา สัวโร สีลํ, อตฺถิ เทเวสุ สัวโรติ. ยํ ตตฺถ วเทสิ "วตฺตพฺเพ โข อสัวรา สัวโร สีลํ, อตฺถิ เทเวสุ สัวโร, โน จ วตฺตพฺเพ อตฺถิ เทเวสุ อสัวโร, ยมฺหา อสัวรา สัวโร สีลนฺติ มิจฺฉา.

อตฺถิ มนุสฺเสสุ สัวโร, อตฺถิ ตตฺถ อสัวโรติ. อามนฺตา. อตฺถิ เทเวสุ สัวโร, อตฺถิ ตตฺถ อสัวโรติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ เทเวสุ สัวโร, นตฺถิ ตตฺถ อสัวโรติ. อามนฺตา. อตฺถิ มนุสฺเสสุ สัวโร, นตฺถิ ตตฺถ อสัวโรติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๘๐] อตฺถิ เทเวสุ ปาณาติปาตา เวรมณีติ.[๑] อามนฺตา. อตฺถิ เทเวสุ ปาณาติปาโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ เทเวสุ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณีติ. อามนฺตา. อตฺถิ เทเวสุ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] เวรมณิ, เอวมุปริปิ.

นตฺถิ เทเวสุ ปาณาติปาโตติ. อามนฺตา. นตฺถิ เทเวสุ ปาณาติปาตา เวรมณีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ เทเวสุ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. นตฺถิ เทเวสุ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ มนุสฺเสสุ ปาณาติปาตา เวรมณี อตฺถิ ตตฺถ ปาณาติปาโตติ อามนฺตา. อตฺถิ เทเวสุ ปาณาติปาตา เวรมณี, อตฺถิ ตตฺถ ปาณาติปาโตติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ มนุสฺเสสุ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี, อตฺถิ ตตฺถ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ เทเวสุ สุราเมรยมชฺช-ปมาทฏฺฐานา เวรมณี, อตฺถิ ตตฺถ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ เทเวสุ ปาณาติปาตา เวรมณี, นตฺถิ ตตฺถ ปาณาติปาโตติ. อามนฺตา. อตฺถิ มนุสฺเสสุ ปาณาติปาตา เวรมณี, นตฺถิ ตตฺถ ปาณาติปาโตติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ เทเวสุ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณี, นตฺถิ ตตฺถ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ มนุสฺเสสุ สุราเมรยมชฺช-ปมาทฏฺฐานา เวรมณี, นตฺถิ ตตฺถ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ เทเวสุ สำโรติ. อามนฺตา. สพฺเพ เทวา ปาณาติปาติโน อทินฺนาทายิโน กาเมสุมิจฺฉาจาริโน มุสาวาทิโน สุราเมรยมชฺช-ปมาทฏฺฐายิโนติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อตฺถิ เทเวสุ สำโรติ.

สำวรกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๓๑) ๑๑. อสญฺญกถา

[๓๘๑] อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถีติ. อามนฺตา. สญฺญาภโว[๑] สญฺญาคติ สญฺญาสตฺตาวาโส สญฺญาสํสาโร สญฺญาโยนิ สญฺญตฺตภาว-ปฏิลาโภติ.[๑] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ อสญฺญภโว อสญฺญคติ อสญฺญสตฺตาวาโส อสญฺญสํสาโร อสญฺญโยนิ อสญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. หญฺจิ อสญฺญภโว อสญฺญคติ อสญฺญสตฺตาวาโส อสญฺญสํสาโร อสญฺญโยนิ อสญฺญตฺต-ภาวปฏิลาโภ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถีติ.

อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถีติ. อามนฺตา ปญฺจโวการภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ เอกโวการภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ อตฺตภาว-ปฏิลาโภติ. อามนฺตา หญฺจิ เอกโวการภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ อตฺตภาวปฏิลาโภ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถีติ.

อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถีติ. อามนฺตา. ตาย สญฺญาย สญฺญา-กรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๘๒] มนุสฺเสสุ สญฺญา อตฺถิ โส จ สญฺญาภโว สญฺญาคติ สญฺญาสตฺตาวาโส สญฺญาสํสาโร สญฺญาโยนิ สญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถิ โส จ สญฺญาภโว สญฺญาคติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๑-๑ สฺยา. อิ. สญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ, เอวมุปริปิ.

มนุสฺเสสุ สญฺญา อตฺถิ โส จ ปญฺจโวการภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถิ, โส จ ปญฺจโวการภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ อตฺตภาว-ปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มนุสฺเสสุ สญฺญา อตฺถิ, ตาย สญฺญาย สญฺญากรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถิ, ตาย สญฺญาย สญฺญากรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถิ, โส จ อสญฺญภโว อสญฺญคติ อสญฺญสตฺตาวาโส อสญฺญสํสาโร อสญฺญโยนิ อสญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. มนุสฺเสสุ สญฺญา อตฺถิ, โส จ อสญฺญภโว ฯเปฯ อสญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถิ, โส จ เอกโวการภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. มนุสฺเสสุ สญฺญา อตฺถิ, โส จ เอกโวการภโว ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถิ, น จ ตาย สญฺญาย สญฺญากรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. มนุสฺเสสุ สญฺญา อตฺถิ, น จ ตาย สญฺญาย สญฺญากรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๘๓] น วตฺตพฺพํ "อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สนฺติ ภิกฺขเว อสญฺญสตฺตา นาม เทวา สญฺญุปฺปาทา จ ปน เต เทวา ตมฺหา กายา จวนฺตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถีติ.

อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา อตฺถีติ. กิญฺจิ[๑] กาเล อตฺถิ, กิญฺจิ กาเล นตฺถีติ. กิญฺจิ กาเล สญฺญสตฺตา กิญฺจิ กาเล อสญฺญสตฺตา กิญฺจิ กาเล สญฺญภโว กิญฺจิ กาเล อสญฺญภโว กิญฺจิ กาเล ปญฺจโวการภโว กิญฺจิ กาเล เอกโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา กิญฺจิ กาเล อตฺถิ, กิญฺจิ กาเล นตฺถีติ. อามนฺตา. กึ กาลํ อตฺถิ, กึ กาลํ นตฺถีติ. จุติกาเล [๒] อุปปตฺติกาเล อตฺถิ, จิติกาเล นตฺถีติ. จุติกาเล จ อุปปตฺติกาเล สญฺญสตฺตา จิติกาเล อสญฺญสตฺตา จุติกาเล อุปปตฺติกาเล สญฺญภโว จิติกาเล อสญฺญภโว จุติกาเล อุปปตฺติกาเล ปญฺจโวการภโว จิติกาเล เอกโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺญกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๓๒) ๑๒. เนวสญฺญานาสญฺญายตนกถา

[๓๘๔] เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ. อามนฺตา. อสญฺญภโว อสญฺญคติ อสญฺญสตฺตาวาโส อสญฺญสංสาโร อสญฺญโยนิ อสญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ สญฺญาภโว สญฺญาคติ สญฺญาสตฺตาวาโส สญฺญาสංสาโร สญฺญาโยนิ สญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. หญฺจิ สญฺญาภโว ฯเปฯ สญฺญตฺตภาวปฏิลาโภ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เนวสญฺญา-นาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ สญฺญา อตฺถีติ.[๓]

---

[๑] กญฺจิ. เอวมุปริปิ.

[๒] สฺยา. เอตฺถนฺตเร จสทฺโท ทิสฺสติ.

[๓] สฺยา. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพำ "สญฺญา อตฺถีติ. อามนฺตา. เอกโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ จตุโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. หญฺจิ จตุโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพำ สญฺญา อตฺถีติ.

[๓๘๕] อสญฺญสตฺเตสุ น วตฺตพฺพำ "สญฺญา อตฺถิ" โส จ อสญฺญภโว อสญฺญคติ อสญฺญสตฺตาวาโส อสญฺญสำสาโร อสญฺญโยนิ อสญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพำ "สญฺญา อตฺถิ", โส จ อสญฺญภโว อสญฺญคติ อสญฺญสตฺตาวาโส อสญฺญสำสาโร อสญฺญโยนิ อสญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺญสตฺเตสุ น วตฺตพฺพำ "สญฺญา อตฺถิ" โส จ เอกโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพำ "สญฺญา อตฺถิ", โส จ เอกโวการภโว คติ สตฺตาวาโส สำสาโร โยนิ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพำ "สญฺญา อตฺถิ" โส จ สญฺญาภโว สญฺญาคติ ฯเปฯ สญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อสญฺญสตฺเตสุ น วตฺตพฺพำ "สญฺญา อตฺถิ" โส จ สญฺญาภโว สญฺญาคติ ฯเปฯ สญฺญตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพำ "สญฺญา อตฺถิ" โส จ จตุโวการภโว ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อสญฺญสตฺเตสุ น วตฺตพฺพำ "สญฺญา อตฺถิ", โส จ จตุโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโวติ. อามนฺตา. หญฺจิ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโว, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ 'สญฺญา อตฺถี'ติ.

[๓๘๖] เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโว เนวสญฺญา-นาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ. อามนฺตา. อากาสานญฺจายตนํ จตุโวการภโว, อากาสานญฺจายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโว เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ. อามนฺตา. วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ จตุโวการภโว อากิญฺจญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อากาสานญฺจายตนํ จตุโวการภโว อตฺถิ ตตฺถ สญฺญาติ. อามนฺตา. เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโว, อตฺถิ ตตฺถ สญฺญาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ จตุโวการภโว อตฺถิ ตตฺถ สญฺญาติ. อามนฺตา. เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโว, อตฺถิ ตตฺถ สญฺญาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ วา "นตฺถีติ วาติ. อามนฺตา นนุ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโวติ. อามนฺตา. หญฺจิ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโว, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ “สญฺญา อตฺถีติ วา 'นตฺถีติ วาติ.

เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโว, เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ วา "นตฺถีติ วาติ. อามนฺตา. อากาสานญฺจายตนํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ จตุโวการภโว, อากิญฺจญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ วา "นตฺถีติ วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อากาสานญฺจายตนํ จตุโวการภโว, อตฺถิ ตตฺถ สญฺญาติ. อามนฺตา. เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโว, อตฺถิ ตตฺถ สญฺญาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ จตุโวการภโว, อตฺถิ ตตฺถ สญฺญาติ. อามนฺตา. เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ จตุโวการภโว, อตฺถิ ตตฺถ สญฺญาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ วา "นตฺถีติ วาติ. อามนฺตา. นนุ เนวสญฺญานาสญฺญายตนนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ สญฺญา อตฺถีติ วา นตฺถีติ วาติ.

เนวสญฺญานาสญฺญายตนนฺติ กตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตเน น วตฺตพฺพํ "สญฺญา อตฺถีติ วา "นตฺถีติ วาติ. อามนฺตา. อทุกฺขมสุขา เวทนาติ กตฺวา อทุกฺขมสุขาย เวทนาย น วตฺตพฺพํ "เวทนาติ วา "อเวทนาติ วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เนวสญฺญานาสญฺญายตนกถา นิฏฺฐิตา.

ตติโย วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

พลํ สาธารณํ อริยํ, สราคํ[๑] จิตฺตํ วิมุจฺจติ.
วิมุตฺตํ วิมุจฺจมานํ, อตฺถิ จิตฺตํ วิมุจฺจมานํ.
อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส, ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ปหีนํ.
อฏฺฐมกสฺส ปุคฺคลสฺส, นตฺถิ ปญฺจินฺทฺริยานิ จกฺขุ.
โสตํ ธมฺมูปตฺถทฺธํ, ยถากมฺมูปคตญาณํ[๒] เทเวสุ.
สัวโร อสญฺญสตฺเตสุ สญฺญา เอวเมว[๓] ภวคฺคนฺติ.

---

[๑] สี. สราคํ.
[๒] ฉ., เท. ยถากมฺมูปคตํ ญาณํ.
[๓] สี. เอวเมตํ.

๔. จตุตถวคฺโค

(๓๓) ๑. คิหิสุตรอรหาติกถา

[๓๘๗] คิหิสฺส อรหาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต คิหิสญฺโญชนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ อรหโต คิหิสญฺโญชนนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ อรหโต คิหิสญฺโญชนํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "คิหิสฺส อรหาติ.

คิหิสฺส อรหาติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต คิหิสญฺโญชนํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต คิหิสญฺโญชนํ ปหีนํ อุจฺฉินฺนมูลํ ตาลาวตฺถุกตํ อนภาวงฺกตํ อายตึ อนุปฺปาทธมฺมํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "คิหิสฺส อรหาติ.

คิหิสฺส อรหาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ คิหี คิหิสญฺโญชนํ อปฺปหาย ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโรติ. นตฺถิ. หญฺจิ นตฺถิ โกจิ คิหี คิหิสญฺโญชนํ อปฺปหาย ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "คิหิสฺส อรหาติ.

คิหิสฺส อรหาติ. อามนฺตา. นนุ วจฺฉโคตฺโต ปริพฺพาชโก ภควนฺตํ เอตทโวจ:- "อตฺถิ นุ โข โภ โคตม โกจิ คิหี คิหิสญฺโญชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโรติ.[๑] "นตฺถิ โข วจฺฉ โกจิ คิหี คิหิสญฺโญชนํ อปฺปหาย กายสฺส เภทา ทุกฺขสฺสนฺตกโรติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ น วตฺตพฺพํ "คิหิสฺส อรหาติ.

คิหิสฺส อรหาติ. อามนฺตา. อรหา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย, เมถุนํ อุปฺปาเทยฺย, ปุตฺตสมฺพาธสยนํ อชฺฌาวเสยฺย, กาสิกจนฺทนํ

---

[๑] ม. ม. ๑๓/๑๘๖ ปพฺเพ.

ปจฺจนุภเวยฺย, มาลาคนฺธวิเลปนํ ธาเรยฺย, ชาตรูปรชตํ สาทิเยยฺย, อเชฬกํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย, กุกฺกุฏสูกรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย, หตฺถิควาสฺสวฬวา[๑] ปฏิคฺคณฺเหยฺย, ติตฺติรวฏฺฏกโมรกปิญฺชรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย, ปีตวณฺฏวาล-โมลิกา[๒] ธาเรยฺย, โอทาตานิ วตฺถานิ ทีฆทสานิ ธาเรยฺย, ยาวชีวํ อคาริยภูโต อสฺสาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "คิหิสฺส อรหาติ. อามนฺตา. นนุ ยโส กุลปุตฺโต, อุตฺติโย คหปติ, เสตุ มาณโว, คิหิสฺส พฺยญฺชเนน[๓] อรหตฺตํ ปตฺโตติ.[๔] อามนฺตา. หญฺจิ ยโส กุลปุตฺโต, อุตฺติโย คหปติ, เสตุ มาณโว, คิหิสฺส พฺยญฺชเนน อรหตฺตํ ปตฺโต, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "คิหิสฺส อรหาติ.

คิหิสฺสอรหาติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๓๔) ๒. อุปปตฺติกถา

[๓๘๘] สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. สห อุปปตฺติยา โสตาปนฺโน โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา สห อุปปตฺติยา สกทาคามี โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. สห อุปปตฺติยา อนาคามี โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. หตฺถิควสฺสวฬวํ.
[๒] ฉ., เท. จิตฺตวณฺฑวาลโมฬึ.
[๓] ฉ., เท. คิหิพฺยญฺชเนน, เอวมุปริปิ.
[๔] สฺยา. ปตฺตา.

สห อุปปตฺติยา โสตาปนฺโน น โหตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สห อุปปตฺติยา โสตาปนฺโน น โหติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สห อุปปตฺติยา อรหาติ.

สห อุปปตฺติยา สกทาคามี น โหตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สห อุปปตฺติยา สกทาคามี น โหติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สห อุปปตฺติยา อรหาติ.

สห อุปปตฺติยา อนาคามี น โหตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สห อุปปตฺติยา อนาคามี น โหติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สห อุปปตฺติยา อรหาติ.

[๓๘๙] สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. สาริปุตฺโต[๑] เถโร สห อุปปตฺติยา อรหาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มหาโมคฺคลฺลาโน เถโร ฯเปฯ มหากสฺสโป เถโร ฯเปฯ มหากจฺจายโน เถโร ฯเปฯ มหาโกฏฺฐิโก เถโร ฯเปฯ มหาปนฺถโก เถโร สห อุปปตฺติยา อรหาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สาริปุตฺโต เถโร น สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สาริปุตฺโต เถโร น สห อุปปตฺติยา อรหา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สห อุปปตฺติยา อรหาติ.

มหาโมคฺคลฺลาโน เถโร ฯเปฯ มหากสฺสโป เถโร ฯเปฯ มหากจฺจายโน เถโร ฯเปฯ มหาโกฏฺฐิโก เถโร ฯเปฯ มหาปนฺถโก เถโร น สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. หญฺจิ มหาปนฺถโก เถโร น สห อุปปตฺติยา อรหา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สห อุปปตฺติยา อรหาติ.

---

[๑] สฺยา. สารีปุตฺโต, เอวมุปริปิ.

[๓๙๐] สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน อรหตฺตํ สจฺฉิกโรติ โลกิเยน สาสเวน ฯเปฯ สงฺกิเลสิเกนาติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. อุปปตฺเตสิยํ จิตฺตํ นิยฺยานิกํ ขยคามิ[๑] โพธคามิ อปจยคามิ[๑] อนาสวํ ฯเปฯ อสงฺกิเลสิกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ อุปปตฺเตสิยํ จิตฺตํ อนิยฺยานิกํ น ขยคามิ น โพธคามิ น อปจยคามิ สาสวํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อุปปตฺเตสิยํ จิตฺตํ อนิยฺยานิกํ น ขยคามิ น โพธคามิ น อปจยคามิ สาสวํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สห อุปปตฺติยา อรหาติ.

สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ราคํ ปชหติ, โทสํ ปชหติ, โมหํ ปชหติ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. อุปปตฺเตสิยํ จิตฺตํ มคฺโค ฯเปฯ สติปฏฺฐานา... สมฺมปฺปธานา... อิทฺธิปาโท... อินฺทฺริยา... พลา ฯเปฯ โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ทุกฺขํ ปริชานาติ, สมุทยํ ปชหติ, นิโรธํ สจฺฉิกโรติ, มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สห อุปปตฺติยา อรหาติ. อามนฺตา. จุติจิตฺตํ มคฺคจิตฺตํ อุปปตฺเตสิยํ จิตฺตํ ผลจิตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุปปตฺติกถา นิฏฺฐิตา.

[๑-๑] อิ. สี. ขยคามี โพธิคามี อปจยคามี, เอวมุปริปิ.

(๓๕) ๓. อนาสวกถา

[๓๙๑] อรหโต สพฺเพ ธมฺมา อนาสวาติ. อามนฺตา. มคฺโค... ผลํ... นิพฺพานํ... โสตาปตฺติมคฺโค... โสตาปตฺติผลํ... สกทาคามิมคฺโค... สกทาคามิผลํ... อนาคามิมคฺโค... อนาคามิผลํ... อรหตฺตมคฺโค... อรหตฺตผลํ... สติปฏฺฐานา... สมฺมปฺปธานา... อิทฺธิปาโท... อินฺทฺริยํ... พลํ... โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต สพฺเพ ธมฺมา อนาสวาติ. อามนฺตา. อรหโต จกฺขุ อนาสวนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต จกฺขุ อนาสวนฺติ. อามนฺตา. มคฺโค... ผลํ... นิพฺพานํ... โสตาปตฺติมคฺโค... โสตาปตฺติผลํ ฯเปฯ โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต โสตํ ฯเปฯ อรหโต ฆานํ ฯเปฯ อรหโต ชิวฺหา ฯเปฯ อรหโต กาโย อนาสโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต กาโย อนาสโวติ. อามนฺตา. มคฺโค... ผลํ... นิพฺพานํ... โสตาปตฺติมคฺโค... โสตาปตฺติผลํ ฯเปฯ โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต กาโย อนาสโวติ. อามนฺตา. อรหโต กาโย ปคฺคหนิคฺคหูปโค[๑] เฉทนเภทนูปโค[๑] กาเกหิ คิชฺเฌหิ กุลเลหิ สาธารโณติ. อามนฺตา. อนาสโว ธมฺโม ปคฺคหนิคฺคหูปโค เฉทนเภทนูปโค กาเกหิ คิชฺเฌหิ กุลเลหิ สาธารโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ.

อรหโต กาเย วิสํ กเมยฺย, สตฺถํ กเมยฺย, อคฺคิ กเมยฺยาติ. อามนฺตา. อนาสเว ธมฺเม วิสํ กเมยฺย, สตฺถํ กเมยฺย, อคฺคิ กเมยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑-๑] ฉ., เท. ปคฺคหนิคฺคหุปโค เฉทนเภทนุปโค, เอวมุปริปิ.

ลพฺภา อรหโต กาโย อทฺทุพนฺธเนน พนฺธิตุํ, รชฺชุพนฺธเนน พนฺธิตุํ, สงฺขลิกพนฺธเนน พนฺธิตุํ, คามพนฺธเนน พนฺธิตุํ, นิคมพนฺธเนน พนฺธิตุํ, นครพนฺธเนน พนฺธิตุํ ชนปทพนฺธเนน พนฺธิตุํ, กณฺจปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พนฺธิตุนฺติ. อามนฺตา. ลพฺภา อนาสโว ธมฺโม อทฺทุพนฺธเนน พนฺธิตุํ, รชฺชุพนฺธเนน พนฺธิตุํ, สงฺขลิกพนฺธเนน พนฺธิตุํ, คามพนฺธเนน นิคมพนฺธเนน นครพนฺธเนน ชนปทพนฺธเนน กณฺจปญฺจเมหิ พนฺธเนหิ พนฺธิตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๙๒] ยทิ อรหา ปุถุชฺชนสฺส จีวรํ เทติ, อนาสวํ หุตฺวา สาสวํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาสวํ หุตฺวา สาสวํ โหตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว อนาสวํ ตํ สาสวนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตญฺเญว อนาสวํ ตํ สาสวนฺติ. อามนฺตา. มคฺโค อนาสโว หุตฺวา สาสโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ผลํ... สติปฏฺฐานํ... สมฺมปฺปธานํ... อิทฺธิปาโท... อินฺทฺริยํ... พลํ... โพชฺฌงฺโค อนาสโว หุตฺวา สาสโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยทิ อรหา ปุถุชฺชนสฺส ปิณฺฑปาตํ เทติ, เสนาสนํ เทติ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ เทติ, อนาสโว หุตฺวา สาสโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาสโว หุตฺวา สาสโว โหตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว อนาสวํ ตํ สาสวนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตญฺเญว อนาสวํ ตํ สาสวนฺติ. อามนฺตา. มคฺโค อนาสโว หุตฺวา สาสโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ผลํ... สติปฏฺฐานํ... สมฺมปฺปธานํ... อิทฺธิปาโท... อินฺทฺริยํ... พลํ... โพชฺฌงฺโค อนาสโว หุตฺวา สาสโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยทิ ปุถุชฺชโน อรหโต จีวรํ เทติ, สาสวํ หุตฺวา อนาสวํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สาสวํ หุตฺวา อนาสวํ โหตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว สาสวํ ตํ อนาสวนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตญฺเญว สาสวํ ตํ อนาสวนฺติ. อามนฺตา. ราโค สาสโว หุตฺวา อนาสโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โทโส... โมโห ฯเปฯ อโนตฺตปฺปี สาสวํ หุตฺวา อนาสวํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยทิ ปุถุชฺชโน อรหโต ปิณฺฑปาตํ เทติ, เสนาสนํ เทติ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ เทติ, สาสโว หุตฺวา อนาสโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สาสโว หุตฺวา อนาสโว โหตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว สาสวํ ตํ อนาสวนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตญฺเญว สาสวํ ตํ อนาสวนฺติ. อามนฺตา. ราโค สาสโว หุตฺวา อนาสโว โหตีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โทโส ฯเปฯ โมโห ฯเปฯ อโนตฺตปฺปี สาสวํ หุตฺวา อนาสวํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "อรหโต สพฺเพ ธมฺมา อนาสวาติ. อามนฺตา. นนุ อรหา อนาสโวติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา อนาสโว เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อรหโต สพฺเพ ธมฺมา อนาสวาติ.

อนาสวกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๓๖) ๔. สมนฺนาคตกถา

[๓๙๓] อรหา[๑] จตูหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหา จตูหิ ผสฺเสหิ...จตูหิ เวทนาหิ... จตูหิ สญฺญาหิ... จตูหิ เจตนาหิ... จตูหิ จิตฺเตหิ... จตูหิ สทฺธาหิ... จตูหิ วีริเยหิ... จตูหิ สตีหิ... จตูหิ สมาธีหิ... จตูหิ ปญฺญาหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามี[๒] ตีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อนาคามี ตีหิ ผสฺเสหิ ฯเปฯ ตีหิ ปญฺญาหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อภิ. ปุ. ๓๖/๔๔ ปพฺเพ.　　[๒] อภิ. ปุ. ๓๖/๓๕ ปพฺเพ.

สกทาคามี[๑] ทฺวีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. สกทาคามี ทฺวีหิ ผสฺเสหิ ฯเปฯ ทฺวีหิ ปญฺญาหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหา โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหา โสตาปนฺโน[๒] สตฺตกฺขตฺตุปรโม[๓] โกลํโกโล เอกพีชีติ.[๓] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหา สกทาคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา อนาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหา อนาคามี อนฺตราปรินิพฺพายี, อุปหจฺจ-ปรินิพฺพายี, อสงฺขารปรินิพฺพายี, สสงฺขารปรินิพฺพายี, อุทฺธโสโต อกนิฏฺฐคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามี โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อนาคามี โสตาปนฺโน สตฺตกฺขตฺตุปรโม, โกลํโกโล, เอกพีชีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ เปฯ อนาคามี สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อนาคามี สกทาคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามี โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. สกทาคามี โสตาปนฺโน สตฺตกฺขตฺตุปรโม, โกลํโกโล, เอกพีชีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๙๔] โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโต "โสตาปนฺโนติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อรหา โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว อรหา, โส โสตาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อภิ. ปุ. ๓๖/๓๔ ปพฺเพ.
[๒] อภิ. ปุ. ๓๖/๔๑ ปพฺเพ.
[๓] อภิ. ปุ. ๓๖/๓๑-๓๓ ปพฺเพ.

สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโต "สกทาคามีติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา อรหา สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว อรหา, โส สกทาคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิผเลน สมนฺนาคโต "อนาคามีติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา อรหา อนาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว อรหา, โส อนาคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโต "โสตาปนฺโนติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อนาคามี โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว อนาคามี, โส โสตาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโต "สกทาคามีติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อนาคามี สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว อนาคามี, โส สกทาคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโต "โสตาปนฺโนติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. สกทาคามี โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว สกทาคามี, โส โสตาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๙๕] อรหา โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อรหา โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ.

อรหา โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหา โสตาปตฺติมคฺคํ วีติวตฺโต, สกฺกายทิฏฺฐิ, วิจิกิจฺฉํ, สีลพฺพตปรามาสํ, อปายคมนิยํ, ราคํ, อปายคมนิยํ โทสํ, อปายคมนิยํ โมหํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหา สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อรหา สกทาคามิผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา สกทาคามิผลํ วีติวตฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ.

อรหา สกทาคามิผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหา สกทาคามิมคฺคํ วีติวตฺโต, โอฬาริกํ กามราคํ, โอฬาริกํ พฺยาปาทํ วีติวตฺโต, เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหา อนาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อรหา อนาคามิผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา อนาคามิผลํ วีติวตฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา อนาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ.

อรหา อนาคามิผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหา อนาคามิมคฺคํ วีติวตฺโต, อณุสหคตํ กามราคํ, อณุสหคตํ พฺยาปาทํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามี โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อนาคามี โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคามี โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคามี โสตาปตฺติ-ผเลน สมนฺนาคโตติ.

อนาคามี โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา อนาคามี โสตาปตฺติมคฺคํ วีติวตฺโต, สกฺกายทิฏฺจึ ฯเปฯ อปายคมนิยํ โมหํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามี สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อนาคามี สกทาคามิผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคามี สกทาคามิผลํ วีติวตฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคามี สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ.

อนาคามี สกทาคามิผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อนาคามี สกทาคามิมคฺคํ วีติวตฺโต, โอฬาริกํ กามราคํ, โอฬาริกํ พฺยาปาทํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามี โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ สกทาคามี โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ สกทาคามี โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สกทาคามี โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ.

สกทาคามี โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. สกทาคามี โสตาปตฺติมคฺคํ วีติวตฺโต, สกฺกายทิฏฺฐึ ฯเปฯ อปายคมนิยํ โมหํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๙๖] น วตฺตพฺพํ "อรหา จตูหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา นนุ อรหตา จตฺตาริ ผลานิ ปฏิลทฺธานิ, เตหิ จ อปริหีโนติ. อามนฺตา หญฺจิ อรหตา จตฺตาริ ผลานิ ปฏิลทฺธานิ เตหิ จ อปริหีโน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา จตูหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ.

น วตฺตพฺพํ "อนาคามี ตีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อนาคามินา ตีณิ ผลานิ ปฏิลทฺธานิ เตหิ จ อปริหีโนติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคามินา ตีณิ ผลานิ ปฏิลทฺธานิ, เตหิ จ อปริหีโน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคามี ตีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ.

น วตฺตพฺพํ "สกทาคามี ทฺวีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ สกทาคามินา เทฺว ผลานิ ปฏิลทฺธานิ, เตหิ จ อปริหีโนติ. อามนฺตา. หญฺจิ สกทาคามินา เทฺว ผลานิ ปฏิลทฺธานิ เตหิ จ อปริหีโน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สกทาคามี ทฺวีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ.

อรหตา จตฺตาริ ผลานิ ปฏิลทฺธานิ เตหิ จ อปริหีโนติ อรหา จตูหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหตา จตฺตาโร มคฺคา ปฏิลทฺธา, เตหิ จ อปริหีโนติ อรหา จตูหิ มคฺเคหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามินา ตีณิ ผลานิ ปฏิลทฺธานิ เตหิ จ อปริหีโนติ อนาคามี ตีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อนาคามินา ตโย มคฺคา ปฏิลทฺธา, เตหิ จ อปริหีโนติ อนาคามี ตีหิ มคฺเคหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามินา เทฺว ผลานิ ปฏิลทฺธานิ เตหิ จ อปริหีโนติ สกทาคามี ทฺวีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. สกทาคามินา เทฺว มคฺคา ปฏิลทฺธา, เตหิ จ อปริหีโนติ สกทาคามี ทฺวีหิ มคฺเคหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมนฺนาคตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๓๗) ๕. อุเปกฺขาสมนฺนาคตกถา

[๓๙๗] อรหา ฉหิ อุเปกฺขาหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหา ฉหิ ผสฺเสหิ... ฉหิ เวทนาหิ... ฉหิ สญฺญาหิ ฯเปฯ ฉหิ ปญฺญาหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหา ฉหิ อุเปกฺขาหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหา จกฺขุนา รูปํ ปสฺสนฺโต โสเตน สทฺทํ สุณาติ, ฆาเนน คนฺธํ ฆายติ, ชิวฺหาย รสํ สายติ, กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสติ, มนสา ธมฺมํ วิชานาติ, ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิชานนฺโต จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ, โสเตน สทฺทํ สุณาติ, ฆาเนน คนฺธํ ฆายติ, ชิวฺหาย รสํ สายติ, กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหา ฉหิ อุเปกฺขาหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. สตตํ สมิตํ อพฺโพกิณฺณํ ฉหิ อุเปกฺขาหิ สมนฺนาคโต สมาหิโต,[๑] ฉ อุเปกฺขาโย ปจฺจุปฏฺฐิตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "อรหา ฉหิ อุเปกฺขาหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อรหา ฉพฺพิเปกฺโขติ.[๒] อามนฺตา. หญฺจิ อรหา ฉพฺพิเปกฺโข, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา ฉหิ อุเปกฺขาหิ สมนฺนาคโตติ ฯเปฯ

อุเปกฺขาสมนฺนาคตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๓๘) ๖. โพธิยาพุทฺโธติกถา

[๓๙๘] โพธิยา พุทฺโธติ. อามนฺตา. โพธิยา นิรุทฺธาย วิคตาย ปฏิปฺปสฺสทฺธาย อพุทฺโธ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิยา พุทฺโธติ. อามนฺตา. อตีตาย โพธิยา พุทฺโธติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตาย โพธิยา พุทฺโธติ. อามนฺตา. ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ, สมุทยํ ปชหติ, นิโรธํ สจฺฉิกโรติ, มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิยา พุทฺโธติ. อามนฺตา. อนาคตาย โพธิยา พุทฺโธติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตาย โพธิยา พุทฺโธติ. อามนฺตา. ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. สโมหิโต, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ., เท. ฉพงฺคุเปกฺโข, เอวมุปริปิ.

ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ ฯเปฯ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนาย โพธิยา พุทฺโธ ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. อตีตาย โพธิยา พุทฺโธ, ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนาย โพธิยา พุทฺโธ, ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ, สมุทยํ ปชหติ, นิโรธํ สจฺฉิกโรติ, มคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. อตีตาย โพธิยา พุทฺโธ, ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ ฯเปฯ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนาย โพธิยา พุทฺโธ, ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. อนาคตาย โพธิยา พุทฺโธ, ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนาย โพธิยา พุทฺโธ, ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ ฯเปฯ มคฺคํ ภาเวตีติ อามนฺตา. อนาคตาย โพธิยา พุทฺโธ, ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ ฯเปฯ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตาย โพธิยา พุทฺโธ, น จ ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนาย โพธิยา พุทฺโธ, น จ ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตาย โพธิยา พุทฺโธ, น จ ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ ฯเปฯ มคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนาย โพธิยา พุทฺโธ, น จ ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ ฯเปฯ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตาย โพธิยา พุทฺโธ, น จ ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนาย โพธิยา พุทฺโธ, น จ ตาย โพธิยา โพธิกรณียํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตาย โพธิยา พุทฺโธ, น จ ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ ฯเปฯ มคฺคํ ภาเวตีติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนาย โพธิยา พุทฺโธ, น จ ตาย โพธิยา ทุกฺขํ ปริชานาติ ฯเปฯ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๓๙๙] อตีตาย โพธิยา พุทฺโธ, อนาคตาย โพธิยา พุทฺโธ, ปจฺจุปฺปนฺนาย โพธิยา พุทฺโธติ. อามนฺตา. ตีหิ โพธีหิ พุทฺโธติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตีหิ โพธีหิ พุทฺโธติ. อามนฺตา. สตตํ สมิตํ อพฺโพกิณฺณํ ตีหิ โพธีหิ สมนฺนาคโต สมาหิโต ติสฺโส โพธิโย ปจฺจุปฏฺฐิตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "โพธิยา พุทฺโธติ. อามนฺตา. นนุ โพธิปฏิลาภา พุทฺโธติ. อามนฺตา. หญฺจิ โพธิปฏิลาภา พุทฺโธ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โพธิยา พุทฺโธติ.

โพธิปฏิลาภา พุทฺโธติ โพธิยา พุทฺโธติ. อามนฺตา. โพธิปฏิลาภา โพธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิยาพุทฺโธติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๓๙) ๗. ลกฺขณกถา

[๔๐๐] ลกฺขณสมนฺนาคโต โพธิสตฺโตติ. อามนฺตา. ปเทสลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต ปเทสโพธิสตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ลกฺขณสมนฺนาคโต โพธิสตฺโตติ. อามนฺตา ติภาคลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต ติภาคโพธิสตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ลกฺขณสมนฺนาคโต โพธิสตฺโตติ. อามนฺตา. อุปฑฺฒลกฺขเณหิ สมนฺนาคโต อุปฑฺฒโพธิสตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ลกฺขณสมนฺนาคโต โพธิสตฺโตติ. อามนฺตา. จกฺกวตฺติสตฺโต ลกฺขณสมนฺนาคโต, จกฺกวตฺติสตฺโต โพธิสตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺกวตฺติสตฺโต ลกฺขณสมนฺนาคโต, จกฺกวตฺติสตฺโต โพธิสตฺโตติ. อามนฺตา. ยาทิโส โพธิสตฺตสฺส ปุพฺพโยโค ปุพฺพจริยา ธมฺมกฺขานํ ธมฺมเทสนา, ตาทิโส จกฺกวตฺติสตฺตสฺส ปุพฺพโยโค ปุพฺพจริยา ธมฺมกฺขานํ ธมฺมเทสนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๐๑] ยถา โพธิสตฺตสฺส ชายมานสฺส เทวา ปจฺฉิมํ ปฏิคฺคณฺหนฺติ ปจฺฉา มนุสฺสา, เอวเมว จกฺกวตฺติสตฺตสฺส ชายมานสฺส เทวา ปจฺฉิมํ ปฏิคฺคณฺหนฺติ ปจฺฉา มนุสฺสาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยถา โพธิสตฺตสฺส ชายมานสฺส จตฺตาโร [๑] เทวปุตฺตา ปฏิคฺคเหตฺวา มาตุ ปุรโต ฐเปนฺติ "อตฺตมนา เทวิ โหหิ มเหสกฺโข ตว ปุตฺโต อุปฺปนฺโนติ, เอวเมว จกฺกวตฺติสตฺตสฺส ชายมานสฺส จตฺตาโร เทวปุตฺตา ปฏิคฺคเหตฺวา มาตุ ปุรโต ฐเปนฺติ "อตฺตมนา เทวิ โหหิ, มเหสกฺโข ตว ปุตฺโต อุปฺปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ. เอตฺถนฺตเร "นนฺติ ปาโจ ทิสฺสติ.

ยถา โพธิสตฺตสฺส ชายมานสฺส เทฺว อุทกสฺส ธารา[๑] อนฺตลิกฺขา ปาตุภวนฺติ:- เอกา สีตสฺส เอกา อุณฺหสฺส, เยน โพธิสตฺตสฺส อุทกกิจฺจํ กโรนฺติ มาตุ จ, เอวเมว จกฺกวตฺติสตฺตสฺส ชายมานสฺส เทฺว อุทกสฺส ธารา อนฺตลิกฺขา ปาตุภวนฺติ:- เอกา สีตสฺส เอกา อุณฺหสฺส, เยน จกฺกวตฺติสตฺตสฺส อุทกกิจฺจํ กโรนฺติ มาตุ จาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยถา สมฺปติชาโต โพธิสตฺโต สเมหิ ปาเทหิ ปติฏฺฐหิตฺวา อุตฺตเรน อภิมุโข สตฺตปทวีติหาเรน[๒] คจฺฉติ เสตมฺหิ ฉตฺเต อนุธาริยมาเน, สพฺพา จ ทิสา วิโลเกติ, อาสภิญฺจ วาจํ ภาสติ, "อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส, เชฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส, เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ, เอวเมว สมฺปติชาโต จกฺกวตฺติสตฺโต สเมหิ ปาเทหิ ปติฏฺฐหิตฺวา อุตฺตเรน อภิมุโข สตฺตปทวีติหาเรน คจฺฉติ เสตมฺหิ ฉตฺเต อนุธาริยมาเน, สพฺพา จ ทิสา วิโลเกติ, อาสภิญฺจ วาจํ ภาสติ, "อคฺโคหมสฺมิ โลกสฺส, เชฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส, เสฏฺโฐหมสฺมิ โลกสฺส, อยมนฺติมา ชาติ, นตฺถิทานิ ปุนพฺภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยถา โพธิสตฺตสฺส ชายมานสฺส มหโต อาโลกสฺส มหโต โอภาสสฺส มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาโว โหติ, เอวเมว จกฺกวตฺติ-สตฺตสฺส ชายมานสฺส มหโต อาโลกสฺส มหโต โอภาสสฺส มหโต ภูมิจาลสฺส ปาตุภาโว โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. อุทกธารา.　　[๒] สฺยา. สตฺตปทวีติหาเร, เอวมุปริปิ.

ยถา โพธิสตฺตสฺส ปกติกาโย สมนฺตา พฺยามํ โอภาสติ, เอวเมว จกฺกวตฺติสตฺตสฺส ปกติกาโย สมนฺตา พฺยามํ โอภาสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ยถา โพธิสตฺโต มหาสุปินํ ปสฺสิ,[๑] เอวเมว จกฺกวตฺติสตฺโต มหาสุปินํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๐๒] น วตฺตพฺพํ "ลกฺขณสมนฺนาคโต โพธิสตฺโตติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ทฺวตฺตีสิมานิ ภิกฺขเว มหาปุริสสฺส มหาปุริสลกฺขณานิ, เยหิ สมนฺนาคตสฺส มหาปุริสสฺส เทฺวว คติโย ภวนฺติ อนญฺญา สเจ อคารํ อชฺฌาวสติ, ราชา โหติ จกฺกวตฺตี ธมฺมิโก ธมฺมราชา จาตุรนฺโต วิชิตาวี ชนปทตฺถาวริยปฺปตฺโต สตฺตรตนสมนฺนาคโต. ตสฺสิมานิ สตฺต รตนานิ ภวนฺติ, เสยฺยถีทํ จกฺกรตนํ หตฺถิรตนํ อสฺสรตนํ มณิรตนํ อิตฺถิรตนํ คหปติรตนํ ปริณายกรตนเมว สตฺตมํ. ปโรสหสฺสํ โข ปนสฺส ปุตฺตา ภวนฺติ สูรา วีรงฺครูปา ปรเสนปฺปมทฺทนา. โส อิมํ ปถวึ สาครปริยนฺตํ อทณฺเฑน อสตฺเถน ธมฺเมน อภิวิชิย อชฺฌาวสติ. สเจ ปนโข อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชติ, อรหํ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ โลเก วิวฏฺฏจฺฉโทติ.[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ลกฺขณสมนฺนาคโต โพธิสตฺโตติ.

ลกฺขณกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ., เท. ปสฺสติ. [๒] ที. ปา. ๑๑/๑๙๙ ปพฺเพ.

(๔๐) ๘. นิยาโมกฺกนฺติกถา[๑]

[๔๐๓] โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโยติ. อามนฺตา. โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต สาวโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต สาวโกติ. อามนฺตา. สาวโก หุตฺวา พุทฺโธ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สาวโก หุตฺวา พุทฺโธ โหตีติ. อามนฺตา. อนุสฺสวิโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนุสฺสวิโยติ อามนฺตา. นนุ ภควา สยมฺภูติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา[๒] สยมฺภู โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนุสฺสวิโยติ.

โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริต-พฺรหฺมจริโยติ. อามนฺตา. ภควตา โพธิยา มูเล ตีณิว สามญฺญผลานิ อภิสมฺพุทฺธานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ ภควตา โพธิยา มูเล จตฺตาริ สามญฺญผลานิ อภิสมฺพุทฺธานีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควตา โพธิยา มูเล จตฺตาริ สามญฺญผลานิ อภิสมฺพุทฺธานิ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโยติ.

[๔๐๔] โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโยติ. อามนฺตา. โพธิสตฺโต ทุกฺกรการิยํ[๓] อกาสีติ. อามนฺตา. ทสฺสนสมฺปนฺโน ปุคฺคโล ทุกฺกรการิยํ[๓] กเรยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. นิยาโมกฺกนฺตกถา. [๒] สี. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. [๓] สฺยา. ทุกฺกรการิกํ.

โพธิสตฺโต อปรนฺตปํ อกาสิ อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิสีติ.[๑] อามนฺตา. ทสฺสนสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิเสยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย, อายสฺมา อานนฺโท ภควโต สาวโกติ. อามนฺตา. โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย, โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต สาวโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จิตฺโต คหปติ, หตฺถโก อาฬวโก ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺต-นิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย, จิตฺโต คหปติ, หตฺถโก อาฬวโก ภควโต สาวโกติ. อามนฺตา. โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย, โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต สาวโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย, น จ กสฺสปสฺส ภควโต สาวโกติ. อามนฺตา. อายสฺมา อานนฺโท ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย, น จ ภควโต สาวโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย, น จ กสฺสปสฺส ภควโต สาวโกติ. อามนฺตา. จิตฺโต คหปติ หตฺถโก อาฬวโก ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย, น จ ภควโต สาวโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย น จ กสฺสปสฺส ภควโต สาวโกติ. อามนฺตา. สาวโก ชาตี วีติวตฺโต[๒] อสาวโก โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. อทฺทิสีติ. [๒] อิ. สี. ชาติวีติวตฺโต.

[๔๐๕] น วตฺตพฺพํ "โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโยติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "กสฺสเป อหํ อานนฺท ภควติ พฺรหฺมจริยํ อจรึ อายตึ สมฺโพธายาติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ [๑]น วตฺตพฺพํ[๑] "โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโยติ.

โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริต-พฺรหฺมจริโยติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา-

"สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ,
สพฺเพสุ ธมฺเมสุ อนูปลิตฺโต.[๒]
สพฺพญฺชโห ตณฺหกฺขเย[๓] วิมุตฺโต,
สยํ อภิญฺญาย กมุทฺทิเสยฺยํ.

น เม อาจริโย อตฺถิ,　　สทิโส เม น วิชฺชติ.
สเทวกสฺมึ โลกสฺมึ,　　นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโล.
อหํ หิ อรหา โลเก,　　อหํ สตฺถา อนุตฺตโร,
เอโกมฺหิ สมฺมาสมฺพุทฺโธ,　　สีติภูโตสฺมิ นิพฺพุโต.
ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตุ,　　คจฺฉามิ กาสีนํ ปุรํ,
อนฺธภูตสฺมึ[๔] โลกสฺมึ,　　อาหญฺญึ[๕] อมตทุนฺทุภินฺติ.

ยถา โข ตฺวํ อาวุโส ปฏิชานาสิ อรหสิ[๖] อนนฺตชิโนติ.[๗]

มาทิสา เว ชินา โหนฺติ,　　เย ปตฺตา อาสวกฺขยํ.
ชิตา เม ปาปกา ธมฺมา,　　ตสฺมาหํ อุปก ชิโนติ.

[๑-๑] สฺยา. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ. ฉ., เท. โปตฺถเกสุ ทิสฺสติ.　[๒] ฉ., อิ. อนุปลิตฺโต.
[๓] ฉ. ตณฺหากฺขเย.　[๔] ฉ. อนฺธีภูตสฺมึ.　[๕] ฉ. อาหญฺฉึ. เท. อาหญฺฉุ. อิ. อาหญฺฌึ.
[๖] สี. อรหาสิ.　[๗] ม. ม. ๑๓/๓๑๕ ปพฺเพ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโยติ.

โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริต-พฺรหฺมจริโยติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุ๎ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทิ. ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปริญฺเญยฺยนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ปริญฺญาตนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุ๎ อุทปาทิ ฯเปฯ อาโลโก อุทปาทิ. อิทํ ทุกฺขสมุทโย[๑] อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ปหาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ปหีนนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ อิทํ ทุกฺขนิโรโธ[๒] อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ สจฺฉิกตนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ภาวิตนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุ๎ อุทปาทิ, ญาณํ อุทปาทิ, ปญฺญา อุทปาทิ, วิชฺชา อุทปาทิ, อาโลโก อุทปาทีติ.[๓] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "โพธิสตฺโต กสฺสปสฺส ภควโต ปาวจเน โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโยติ.

นิยาโมกฺกนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ., เท. อิ. ทุกฺขสมุทยํ. เอวมุปริปิ.
[๒] ฉ., เท. อิ. ทุกฺขนิโรธํ. เอวมุปริปิ. [๓] สํ. มหาวาร. ๑๙/๑๐๘๑ ปพฺเพ.

(๔๑) ๙. อปราปิ สมนฺนาคตกถา

[๔๐๖] อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ตีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล จตูหิ ผสฺเสหิ... จตูหิ เวทนาหิ... จตูหิ สญฺญาหิ... จตูหิ เจตนาหิ... จตูหิ จิตฺเตหิ... จตูหิ สทฺธาหิ... จตูหิ วีริเยหิ... จตูหิ สตีหิ... จตูหิ สมาธีหิ... จตูหิ ปญฺญาหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทฺวีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ตีหิ ผสฺเสหิ...ตีหิ เวทนาหิ ฯเปฯ ตีหิ ปญฺญาหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทฺวีหิ ผสฺเสหิ... ทฺวีหิ เวทนาหิ ฯเปฯ ทฺวีหิ ปญฺญาหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปนฺโน สตฺตกฺขตฺตุปรโม, โกลํโกโล เอกพีชีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามี อนฺตราปรินิพฺพายี, อุปหจฺจปรินิพฺพายี, อสงฺขารปรินิพฺพายี, สสงฺขารปรินิพฺพายี, อุทฺธโสโต อกนิฏฺฐคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปนฺโน สตฺตกฺขตฺตุปรโม โกลංโกโล เอกพีชีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปนฺโน สตฺตกฺขตฺตุปรโม, โกลංโกโล, เอกพีชีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๐๗] โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโต โสตาปนฺโนติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน [๑] โส โสตาปนฺโนติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโต สกทาคามีติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน, โส สกทาคามีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิผเลน สมนฺนาคโต อนาคามีติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา เสฺวว อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน, โส อนาคามีติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. เอตฺถนฺตเร "ปุคฺคโลติ ปาโฐ ทิสฺสติ, เอวมุปริปิ.

โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโต โสตาปนฺโนติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โส โสตาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโต สกทาคามีติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โส สกทาคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโต โสตาปนฺโนติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. เสฺวว สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน โส โสตาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๐๘] อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ.

อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติมคฺคํ วีติวตฺโต, สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ อปายคมนิยํ ราคํ อปายคมนิยํ โทสํ อปายคมนิยํ โมหํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล

สกทาคามิผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผลํ วีติวตฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ.

อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิมคฺคํ วีติวตฺโต โอฬาริกํ[๑] กามราคํ โอฬาริกํ พฺยาปาทํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิผลํ วีติวตฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ.

อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล อนาคามิมคฺคํ[๒] วีติวตฺโต อณุสหคตํ กามราคํ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๐๙] อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ.

---

[๑] สี. โอลาริกํ. [๒] อิ. อนาคามิผลํ.

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติมคฺคํ[๑] วีติวตฺโต สกฺกายทิฏฺฐึ ฯเปฯ อปายคมนิยํ โมหํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผลํ วีติวตฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผเลน สมนฺนาคโตติ.

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล สกทาคามิมคฺคํ[๒] วีติวตฺโต โอฬาริกํ กามราคํ โอฬาริกํ พฺยาปาทํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๑๐] สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติ-ผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ สกทาคามิผล-สจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ.

สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผลํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน

---

[๑] อิ. โสตาปตฺติผลํ, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. สกทาคามิผลํ.

ปุคฺคโล โสตาปตฺติมคฺคํ[๑] วีติวตฺโต สกฺกายทิฏฺฐึ ฯเปฯ อปายคมนียํ โมหํ วีติวตฺโต เตน สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๑๑] น วตฺตพฺพํ "อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ตีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน ตีณิ ผลานิ ปฏิลทฺธานิ, เตหิ จ อปริหีโนติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน ตีณิ ผลานิ ปฏิลทฺธานิ, เตหิ จ อปริหีโน เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺต-สจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ตีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ.

น วตฺตพฺพํ "อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทฺวีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน เทฺว ผลานิ ปฏิลทฺธานิ, เตหิ จ อปริหีโนติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน เทฺว ผลานิ ปฏิลทฺธานิ, เตหิ จ อปริหีโน เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคามิผล-สจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทฺวีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ.

น วตฺตพฺพํ "สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ สกทาคามิผลสจฺฉิ-กิริยาย[๒] ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน โสตาปตฺติผลํ ปฏิลทฺธํ, เตน จ อปริหีโนติ. อามนฺตา. หญฺจิ สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน โสตาปตฺติผลํ ปฏิลทฺธํ, เตน จ อปริหีโน เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ.

[๔๑๒] อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน ตีณิ ผลานิ ปฏิลทฺธานิ, เตหิ จ อปริหีโนติ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน

---

[๑] อิ. โสตาปตฺติผลํ. [๒] อิ. โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย.

ปุคฺคโล ตีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน จตฺตาโร มคฺคา ปฏิลทฺธา, เตหิ จ อปริหีโนติ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล จตูหิ มคฺเคหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน เทฺว ผลานิ ปฏิลทฺธานิ, เตหิ จ อปริหีโนติ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทฺวีหิ ผเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน ตโย มคฺคา ปฏิลทฺธา, เตหิ จ อปริหีโนติ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ตีหิ มคฺเคหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน โสตาปตฺติผลํ ปฏิลทฺธํ, เตน จ อปริหีโนติ สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล โสตาปตฺติผเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺเนน ปุคฺคเลน เทฺว มคฺคา ปฏิลทฺธา, เตหิ จ อปริหีโนติ สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺโน ปุคฺคโล ทฺวีหิ มคฺเคหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อปราปิ สมนฺนาคตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๔๒) ๑๐. สพฺพสญฺโญชนปฺปหานกถา

[๔๑๓] สพฺพสญฺโญชนานํ ปหานํ อรหตฺตนฺติ. อามนฺตา. อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. อรหตฺตมคฺเคน สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ปชหตีติ. น

เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหตฺตมคฺเคน สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ปชหตีติ. อามนฺตา. นนุ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปหานํ โสตาปตฺติผลํ วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปหานํ โสตาปตฺติผลํ วุตฺตํ ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ.

[๔๑๔] อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. อรหตฺตมคฺเคน โอพาริกํ กามราคํ โอพาริกํ พฺยาปาทํ ปชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๑๕] อรหตฺตมคฺเคน โอพาริกํ กามราคํ โอพาริกํ พฺยาปาทํ ปชหตีติ. อามนฺตา. นนุ กามราคพฺยาปาทานํ ตนุภาวํ สกทาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ กามราคพฺยาปาทานํ ตนุภาวํ สกทาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ.

อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. อรหตฺตมคฺเคน อณุสหคตํ กามราคํ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ปชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๑๖] อรหตฺตมคฺเคน อณุสหคตํ กามราคํ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ปชหตีติ. อามนฺตา. นนุ กามราคพฺยาปาทานํ อนวเสสปฺปหานํ อนาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ กามราคพฺยาปาทานํ อนวเสสปฺปหานํ อนาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ.

อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ รูปราคอรูปราคมานอุทฺธจฺจอวิชฺชาย อนวเสสปฺปหานํ อรหตฺตํ วุตฺตํ

ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ รูปราคอรูปราคมานอุทฺธจฺจอวิชฺชาย อนวเสสปฺปหานํ อรหตฺตํ วุตฺตํ ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตมคฺเคน สพฺเพ สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ.

[๔๑๗] น วตฺตพฺพํ "สพฺพสญฺโญชนานํ ปหานํ อรหตฺตนฺติ. อามนฺตา. นนุ อรหโต สพฺเพ สญฺโญชนา ปหีนาติ. อามนฺตา หญฺจิ อรหโต สพฺเพ สญฺโญชนา ปหีนา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพสญฺโญชนานํ ปหานํ อรหตฺตนฺติ.

สพฺพสญฺโญชนปฺปหานกถา นิฏฺฐิตา.

จตุตฺโถ วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

คิหิสฺส อรหา สห อุปปตฺติยา อรหา,
อรหโต สพฺเพ ธมฺมา อนาสวา อรหา
จตูหิ ผเลหิ สมนฺนาคโต, เอวเมว
ฉหิ อุเปกฺขาหิ, โพธิยา พุทฺโธ สห,
ลกฺขณสมนฺนาคโต,[๑] โพธิสตฺโต
โอกฺกนฺตนิยาโม จริตพฺรหฺมจริโย,
ปฏิปนฺนโก ผเลน สมนฺนาคโต,
สพฺพสญฺโญชนานํ ปหานํ อรหตฺตนฺติ.

---

[๑] ฉ., เท. สลกฺขณสมนฺนาคโต, อิ. ลกฺขณสมนฺนาคโต.

๕. ปญฺจมวคฺโค

(๔๓) ๑. วิมุตฺติกถา

[๔๑๘] วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. ยํ กิญฺจิ วิมุตฺติญาณํ, สพฺพนฺตํ วิมุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. ปจฺจเวกฺขณญาณํ วิมุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. โคตฺรภุโน[๑] ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. โสตาปนฺนสฺส ญาณํ, โสตาปตฺติผลํ ปตฺตสฺส ปฏิลทฺธสฺส อธิคตสฺส สจฺฉิกตสฺส ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. สกทาคามิสฺส ญาณํ, สกทาคามิผลํ ปตฺตสฺส ปฏิลทฺธสฺส อธิคตสฺส สจฺฉิกตสฺส ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. อนาคามิสฺส ญาณํ, อนาคามิผลํ ปตฺตสฺส ปฏิลทฺธสฺส อธิคตสฺส สจฺฉิกตสฺส ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. อรหโต ญาณํ, อรหตฺตํ ปตฺตสฺส ปฏิลทฺธสฺส อธิคตสฺส สจฺฉิกตสฺส ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๑๙] โสตาปตฺติผลสมงฺคิสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ

---

[๑] สี. โคตฺรภูโน, เอวมุปริปิ.

วิมุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิผลสมงฺคิสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคามิผลสมงฺคิสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตผลสมงฺคิสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๒๐] โสตาปตฺติผลสมงฺคิสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตํ ตญฺจ ผลํ ปตฺตสฺส ญาณนฺติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตํ ตญฺจ ผลํ ปตฺตสฺส ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิผลสมงฺคิสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตํ ตญฺจ ผลํ ปตฺตสฺส ญาณนฺติ. อามนฺตา สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตํ ตญฺจ ผลํ ปตฺตสฺส ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคามิผลสมงฺคิสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตํ ตญฺจ ผลํ ปตฺตสฺส ญาณนฺติ. อามนฺตา. อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตํ ตญฺจ ผลํ ปตฺตสฺส ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตผลสมงฺคิสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตํ ตญฺจ ผลํ ปตฺตสฺส ญาณนฺติ. อามนฺตา. อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตํ ตญฺจ ผลํ ปตฺตสฺส ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิมุตฺติกถา นิฏฺฐิตา.

(๔๔) ๒. อเสกฺขญาณกถา

[๔๒๑] เสกฺขสฺส อเสกฺขํ[๑] ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. เสกฺโข อเสกฺขํ ธมฺมํ ชานาติ ปสฺสติ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ เสกฺโข อเสกฺขํ ธมฺมํ น ชานาติ น ปสฺสติ, อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ น อุปสมฺปชฺช วิหรติ, น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ เสกฺโข อเสกฺขํ ธมฺมํ น ชานาติ น ปสฺสติ, อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ น อุปสมฺปชฺช วิหรติ, น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เสกฺขสฺส อเสกฺขํ ญาณํ อตฺถีติ.

อเสกฺขสฺส อเสกฺขํ ญาณํ อตฺถิ อเสกฺโข อเสกฺขํ ธมฺมํ ชานาติ ปสฺสติ ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. อามนฺตา. เสกฺขสฺส อเสกฺขํ ญาณํ อตฺถิ เสกฺโข อเสกฺขํ ธมฺมํ ชานาติ ปสฺสติ, ทิฏฺฐํ วิทิตํ สจฺฉิกตํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๒๒] เสกฺขสฺส อเสกฺขํ ญาณํ อตฺถิ เสกฺโข อเสกฺขํ ธมฺมํ น ชานาติ น ปสฺสติ, อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ น อุปสมฺปชฺช วิหรติ, น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. อามนฺตา. อเสกฺขสฺส อเสกฺขํ ญาณํ อตฺถิ อเสกฺโข อเสกฺขํ ธมฺมํ น ชานาติ น ปสฺสติ, อทิฏฺฐํ อวิทิตํ อสจฺฉิกตํ น อุปสมฺปชฺช วิหรติ, น กาเยน ผุสิตฺวา วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เสกฺขสฺส อเสกฺขํ ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. โคตฺรภุโน[๒] ปุคฺคลสฺส โสตาปตฺติมคฺเค ญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. อิ. อเสขํ. เอวมุปริปิ. [๒] อภิ. ปุ. ๓๖/๑๐ ปพฺเพ.

โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส โสตาปตฺติผเล ญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ฯเปฯ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ฯเปฯ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อรหตฺเต ญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๒๓] น วตฺตพฺพํ "เสกฺขสฺส อเสกฺขํ ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ อายสฺมา อานนฺโท เสกฺโข "ภควา อุพฺพาโรติ ชานาติ "สาริปุตฺโต เถโร มหาโมคฺคลฺลาโน เถโร อุพฺพาโรติ ชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อายสฺมา อานนฺโท เสกฺโข "ภควา อุพฺพาโรติ ชานาติ "สาริปุตฺโต เถโร มหาโมคฺคลฺลาโน เถโร อุพฺพาโรติ ชานาติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เสกฺขสฺส อเสกฺขํ ญาณํ อตฺถีติ.

อเสกฺขญาณกถา[๑] นิฏฺฐิตา.

---

(๔๕) ๓. วิปรีตกถา

[๔๒๔] ปจฺจวิกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ. อามนฺตา. อนิจฺเจ นิจฺจนฺติ วิปริเยโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทุกฺเข สุขนฺติ ฯเปฯ อนตฺตนิ อตฺตาติ ฯเปฯ อสุเภ สุภนฺติ วิปริเยโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจวิกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ. อามนฺตา. อกุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ กุสลนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ กุสลํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปจฺจวิกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ.

---

[๑] ฉ., เท. อิ. อเสขญาณกถา.

อนิจฺเจ นิจฺจนฺติ วิปริเยโส โส จ อกุสโลติ. อามนฺตา. ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณํ ตญฺจ อกุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทุกฺเข สุขนฺติ ฯเปฯ อนตฺตนิ อตฺตาติ ฯเปฯ อสุเภ สุภนฺติ วิปริเยโส, โส จ อกุสโลติ. อามนฺตา. ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณํ ตญฺจ อกุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๒๕] ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณํ, ตญฺจ กุสลนฺติ.[๑] อามนฺตา. อนิจฺเจ นิจฺจนฺติ วิปริเยโส, โส จ กุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณํ, ตญฺจ กุสลนฺติ.[๑] อามนฺตา. ทุกฺเข สุขนฺติ ฯเปฯ อนตฺตนิ อตฺตาติ ฯเปฯ อสุเภ สุภนฺติ วิปริเยโส, โส จ กุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๒๖] ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ. อามนฺตา. อรหา ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปชฺเชยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ.

ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณํ, อรหา ปจฺจกฺขาณํ สมาปตฺตึ สมาปชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต วิปริเยโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรหโต วิปริเยโสติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต สญฺญาวิปริเยโส จิตฺตวิปริเยโส ทิฏฺฐิวิปริเยโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. อกุสลํ, เอวมุปริปิ.

นตฺถิ อรหโต สญฺญาวิปริเยโส จิตฺตวิปริเยโส ทิฏฺฐิวิปริเยโสติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ อรหโต สญฺญาวิปริเยโส จิตฺตวิปริเยโส ทิฏฺฐิวิปริเยโส, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต วิปริเยโสติ.

[๔๒๗] น วตฺตพฺพํ ปจฺจีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ. อามนฺตา. ปจฺจีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปชฺชนฺตสฺส[๑] สพฺเพว ปจฺจี โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ปจฺจีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ.

ปจฺจีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ ปจฺจี อตฺถิ, อตฺถิ จ โกจิ ปจฺจึ ปจฺจิโต สมาปชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปจฺจี อตฺถิ, อตฺถิ จ โกจิ ปจฺจึ ปจฺจิโต สมาปชฺชติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปจฺจีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ.

ปจฺจี อตฺถิ ปจฺจึ ปจฺจิโต สมาปชฺชนฺตสฺส วิปรีตํ โหตีติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ อตฺถิ, นิพฺพานํ นิพฺพานโต สมาปชฺชนฺตสฺส วิปรีตํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปจฺจีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส วิปรีเต ญาณนฺติ.

วิปรีตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๔๖) ๔. นิยามกถา

[๔๒๘] อนิยตสฺส[๒] นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา. นิยตสฺส[๒] อนิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. ปจฺจีติ สมาปชฺชนฺตสฺส. [๒] อภิ. ปุ. ๓๖/๒๔ ปพฺเพ.

นิยตสฺส อนิยามคมนาย นตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา. อนิยตสฺส นิยามคมนาย นตฺถิ ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา นิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิยตสฺส นิยามคมนาย นตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา. อนิยตสฺส นิยามคมนาย นตฺถิ ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา. อนิยตสฺส อนิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนิยตสฺส อนิยามคมนาย นตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา. อนิยตสฺส นิยามคมนาย นตฺถิ ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๒๙] อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา. อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ นิยาโมติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา. อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ สติปฏฺฐานา ฯเปฯ สมฺมปฺปธานา ฯเปฯ อิทฺธิปาทา... อินฺทฺริยา... พลา... โพชฺฌงฺคาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนิยตสฺส นิยามคมนาย นตฺถิ นิยาโมติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนิยตสฺส นิยามคมนาย นตฺถิ นิยาโม, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ.

อนิยตสฺส นิยามคมนาย นตฺถิ สติปฏฺฐานา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนิยตสฺส นิยามคมนาย นตฺถิ โพชฺฌงฺคา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ.

[๔๓๐] อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา. โคตฺรภุโน ปุคฺคลสฺส โสตาปตฺติมคฺเค ญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ

วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส โสตาปตฺติผเล ญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิผล-สจฺฉิกิริยาย ฯเปฯ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ฯเปฯ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อรหตฺเต ญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๓๑] น วตฺตพฺพํ "อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ. อามนฺตา. นนุ ภควา ชานาติ "อยํ ปุคฺคโล สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสติ, ภพฺโพ อยํ ปุคฺคโล ธมฺมํ อภิสเมตุนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา ชานาติ "อยํ ปุคฺคโล สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิสฺสติ, ภพฺโพ อยํ ปุคฺคโล ธมฺมํ อภิสเมตุ", เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณนฺติ.

นิยามกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๔๗) ๕. ปฏิสมฺภิทากถา

[๔๓๒] สพฺพํ ญาณํ ปฏิสมฺภิทาติ. อามนฺตา. สมฺมติญาณํ[๑] ปฏิสมฺภิทาติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมติญาณํ ปฏิสมฺภิทาติ. อามนฺตา. เย เกจิ สมฺมตี ชานนฺติ, สพฺเพ เต ปฏิสมฺภิทปฺปตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพํ ญาณํ ปฏิสมฺภิทาติ. อามนฺตา. เจโตปริยาเย ญาณํ ปฏิสมฺภิทาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เจโตปริยาเย ญาณํ ปฏิสมฺภิทาติ. อามนฺตา. เย เกจิ ปรจิตฺตํ ชานนฺติ สพฺเพ เต ปฏิสมฺภิทปฺปตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺพํ ญาณํ ปฏิสมฺภิทาติ. อามนฺตา. สพฺพา ปญฺญา, ปฏิสมฺภิทาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพา ปญฺญา ปฏิสมฺภิทาติ.

---

[๑] ฉ., เท. สมฺมุติญาณํ. เอวมุปริปิ.

อามนฺตา. ปจวีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ ปญฺญา สา ปญฺญา ปฏิสมฺภิทาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อาโปกสิณํ ฯเปฯ เตโชกสิณํ ฯเปฯ วาโยกสิณํ ฯเปฯ นีลกสิณํ ฯเปฯ ปีตกสิณํ ฯเปฯ โลหิตกสิณํ ฯเปฯ โอทาตกสิณํ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ ฯเปฯ วิญฺญาณญฺจายตนํ ฯเปฯ อากิญฺจญฺญายตนํ ฯเปฯ เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส ฯเปฯ ทานํ ททนฺตสฺส ฯเปฯ จีวรํ ททนฺตสฺส ฯเปฯ ปิณฺฑปาตํ ททนฺตสฺส ฯเปฯ เสนาสนํ ททนฺตสฺส ฯเปฯ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ททนฺตสฺส อตฺถิ ปญฺญา, สา ปญฺญา ปฏิสมฺภิทาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๓๓] น วตฺตพฺพํ "สพฺพํ ญาณํ ปฏิสมฺภิทาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกุตฺตรา ปญฺญา, สา ปญฺญา น ปฏิสมฺภิทาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ สพฺพํ ญาณํ ปฏิสมฺภิทาติ.

ปฏิสมฺภิทากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๔๘) ๖. สมฺมติญาณกถา[๑]

[๔๓๔] น วตฺตพฺพํ "สมฺมติญาณํ สจฺจารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ ปจวีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ ญาณํ, ปจวีกสิณญฺจ สมฺมติสจฺจมฺหีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปจวีกสิณํ สมาปตฺตึ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ ญาณํ, ปจวีกสิณญฺจ สมฺมติสจฺจมฺหิ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สมฺมติญาณํ สจฺจารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ.

---

[๑] ฉ., เท. สมฺมุติญาณกถา.

น วตฺตพฺพํ "สมฺมติญาณํ สจฺจารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อาโปกสิณํ ฯเปฯ เตโชกสิณํ ฯเปฯ คิลานปจฺจยเภสชฺช-ปริกฺขารํ ททนฺตสฺส อตฺถิ ญาณํ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร จ สมฺมติสจฺจมฺหีติ. อามนฺตา. หญฺจิ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ททนฺตสฺส อตฺถิ ญาณํ, คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร จ สมฺมติสจฺจมฺหิ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สมฺมติญาณํ สจฺจารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ.

[๔๓๕] สมฺมติญาณํ สจฺจารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ. อามนฺตา เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ, สมุทยํ ปชหติ, นิโรธํ สจฺฉิกโรติ, มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมติญาณกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๔๙) ๗. จิตฺตารมฺมณกถา

[๔๓๖] เจโตปริยาเย ญาณํ จิตฺตารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ "สราคํ จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ "สราคํ จิตฺตํ สราคํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เจโตปริยาเย ญาณํ จิตฺตารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ.

นนุ อตฺถิ โกจิ วีตราคํ จิตฺตํ วีตราคํ จิตฺตนฺติ ฯเปฯ สโทสํ จิตฺตํ ฯเปฯ วีตโทสํ จิตฺตํ... สโมหํ จิตฺตํ... วีตโมหํ จิตฺตํ... สงฺขิตฺตํ จิตฺตํ... วิกฺขิตฺตํ จิตฺตํ... มหคฺคตํ จิตฺตํ... อมหคฺคตํ จิตฺตํ... สอุตฺตรํ จิตฺตํ... อนุตฺตรํ จิตฺตํ... สมาหิตํ จิตฺตํ... อสมาหิตํ จิตฺตํ... วิมุตฺตํ จิตฺตํ ฯเปฯ อวิมุตฺตํ จิตฺตํ "อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ "อวิมุตฺตํ จิตฺตํ อวิมุตฺตํ จิตฺตนฺติ ปชานาติ, โน จ

วต เร วตฺตพฺเพ "เจโตปริยาเย ญาณํ จิตฺตารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ.

[๔๓๗] ผสฺสารมฺมเณ ญาณํ วตฺตพฺพํ "เจโตปริยาเย ญาณนฺติ. อามนฺตา หญฺจิ ผสฺสารมฺมเณ ญาณํ วตฺตพฺพํ เจโตปริยาเย ญาณํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เจโตปริยาเย ญาณํ จิตฺตารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ. เวทนารมฺมเณ ญาณํ ฯเปฯ สญฺญารมฺมเณ ญาณํ... เจตนารมฺมเณ ญาณํ... จิตฺตารมฺมเณ ญาณํ... สทฺธารมฺมเณ ญาณํ... วีริยารมฺมเณ ญาณํ... สตารมฺมเณ ญาณํ... สมาธารมฺมเณ ญาณํ... ปญฺญารมฺมเณ ญาณํ ฯเปฯ ราคารมฺมเณ ญาณํ ฯเปฯ โทสารมฺมเณ ญาณํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปารมฺมเณ ญาณํ วตฺตพฺพํ "เจโตปริยาเย ญาณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อโนตฺตปฺปารมฺมเณ ญาณํ วตฺตพฺพํ เจโตปริยาเย ญาณํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "เจโตปริยาเย ญาณํ จิตฺตารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ.

ผสฺสารมฺมเณ ญาณํ น วตฺตพฺพํ "เจโตปริยาเย ญาณนฺติ. อามนฺตา. ผสฺสปริยาเย ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนารมฺมเณ ญาณํ ฯเปฯ สญฺญารมฺมเณ ญาณํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปารมฺมเณ ญาณํ น วตฺตพฺพํ "เจโตปริยาเย ญาณนฺติ. อามนฺตา. อโนตฺตปฺปปริยาเย ญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๓๘] น วตฺตพฺพํ "เจโตปริยาเย ญาณํ จิตฺตารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ เจโตปริยาเย ญาณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ เจโตปริยาเย ญาณํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เจโตปริยาเย ญาณํ จิตฺตารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ.

จิตฺตารมฺมณกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๕๐) ๘. อนาคตญาณกถา

[๔๓๙] อนาคเต ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ มูลโต ชานาติ, เหตุโต ชานาติ นิทานโต ชานาติ, สมฺภวโต ชานาติ, ปภวโต ชานาติ, สมุฏฺฐานโต ชานาติ, อาหารโต ชานาติ, อารมฺมณโต ชานาติ, ปจฺจยโต ชานาติ, สมุทยโต ชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคเต ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อนาคตํ เหตุปจฺจยตฺ ชานาติ, อารมฺมณปจฺจยตฺ ชานาติ, อธิปติปจฺจยตฺ ชานาติ, อนนฺตรปจฺจยตฺ ชานาติ, สมนนฺตรปจฺจยตฺ ชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคเต ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. โคตฺรภุโน ปุคฺคลสฺส โสตาปตฺติ-มคฺเค ญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตาปตฺติผลสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส โสตาปตฺติผเล ญาณํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ฯเปฯ อนาคามิผลสจฺฉิกิริยาย ฯเปฯ อรหตฺตสจฺฉิกิริยาย ปฏิปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส อรหตฺเต ญาณํ อตฺถีติ.[๑] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๔๐] น วตฺตพฺพํ "อนาคเต ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปาตลิปุตฺตสฺส โข อานนฺท ตโย อนฺตรายา ภวิสฺสนฺติ อคฺคิโต วา อุทกโต วา มิถุเภทา วาติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อนาคเต ญาณํ อตฺถีติ.

อนาคตญาณกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] อิ. โหติ.

(๕๑) ๙. ปจฺจุปฺปนฺนญาณกถา

[๔๔๑] ปจฺจุปฺปนฺเน[๑] ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. เตน ญาเณน ตํ ญาณํ ชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน ญาเณน ตํ ญาณํ ชานาตีติ. อามนฺตา. เตน ญาเณน ตํ ญาณํ "ญาณนฺติ ชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน ญาเณน ตํ ญาณํ "ญาณนฺติ ชานาตีติ. อามนฺตา. ตํ ญาณํ ตสฺส ญาณสฺส อารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตํ ญาณํ ตสฺส ญาณสฺส อารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. เตน ผสฺเสน ตํ ผสฺสํ ผุสติ, ตาย เวทนาย ตํ เวทนํ เวเทติ, ตาย สญฺญาย ตํ สญฺญํ สญฺชานาติ, ตาย เจตนาย ตํ เจตนํ เจเตติ, เตน จิตฺเตน ตํ จิตฺตํ จินฺเตติ, เตน วิตกฺเกน ตํ วิตกฺกํ วิตกฺเกติ, เตน วิจาเรน ตํ วิจารํ วิจาเรติ, ตาย ปีติยา ตํ ปีตึ ปิยายติ, ตาย สติยา ตํ สตึ สรติ, ตาย ปญฺญาย ตํ ปญฺญํ ปชานาติ, เตน ขคฺเคน ตํ ขคฺคํ ฉินฺทติ, เตน ผรสุนา ตํ ผรสุํ ตจฺฉติ, ตาย กุฐาริยา[๒] ตํ กุฐารึ ตจฺฉติ, ตาย วาสิยา ตํ วาสึ ตจฺฉติ, ตาย สูจิยา ตํ สูจึ สิพฺเพติ, เตน องฺคุลคฺเคน ตํ องฺคุลคฺคํ ปรามสติ, เตน นาสิกคฺเคน ตํ นาสิกคฺคํ ปรามสติ, เตน มตฺถเกน ตํ มตฺถกํ ปรามสติ, เตน คูเถน ตํ คูถํ โธวติ, เตน มุตฺเตน ตํ มุตฺตํ โธวติ, เตน เขเฬน ตํ เขฬํ โธวติ, เตน ปุพฺเพน ตํ ปุพฺพํ โธวติ, เตน โลหิเตน ตํ โลหิตํ โธวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๔๒] น วตฺตพฺพํ "ปจฺจุปฺปนฺเน ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. นนุ สพฺพสงฺขาเร อนิจฺจโต ทิฏฺเฐ ตมฺปิ ญาณํ อนิจฺจโต ทิฏฺฐํ

---

[๑] ฉ. ปฏุปฺปนฺเน, เอวมุปริปิ. [๒] อิ. กจาริยา.

โหตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สพฺพสงฺขาเร อนิจฺจโต ทิฏฺเจ ตมฺปิ ญาณํ อนิจฺจโต ทิฏฺฐํ โหติ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปจฺจุปฺปนฺเน ญาณํ อตฺถีติ.

ปจฺจุปฺปนฺนญาณกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๕๒) ๑๐. ผลญาณกถา

[๔๔๓] สาวกสฺส ผเล ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. สาวโก ผลสฺส กตํ ปญฺญาเปตีติ. น เหวํ วตฺตพฺพ ฯเปฯ

สาวกสฺส ผเล ญาณํ อตฺถีติ.[๑] อามนฺตา. อตฺถิ สาวกสฺส ผลปโร-ปริยตฺตํ[๒] อินฺทฺริยปโรปริยตฺตํ ปุคฺคลปโรปริยตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สาวกสฺส ผเล ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. อตฺถิ สาวกสฺส ขนฺธปญฺญตฺติ อายตนปญฺญตฺติ ธาตุปญฺญตฺติ สจฺจปญฺญตฺติ อินฺทฺริยปญฺญตฺติ ปุคฺคลปญฺญตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สาวกสฺส ผเล ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. สาวโก ชีโน สตฺถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี ธมฺมสามี ธมฺมปฏิสรโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สาวกสฺส ผเล ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. สาวโก อนุปฺปนฺนสฺส มคฺคสฺส[๓] อุปฺปาเทตา อสญฺชาตสฺส มคฺคสฺส สญฺชเนตา[๔] อนกฺขาตสฺส มคฺคสฺส อกฺขาตา มคฺคญฺญู มคฺควิทู มคฺคโกวิโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. ปญฺญาเปตีติ.
[๒] ฉ., เท. ผลปโรปริยตฺติ.
[๓] สี. ธมฺมสฺส, เอวมุปริปิ.
[๔] สี. สญฺญาณตา.

[๔๔๔] น วตฺตพฺพํ "สาวกสฺส ผเล ญาณํ อตฺถีติ. อามนฺตา. สาวโก อญฺญาณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ สาวกสฺส ผเล ญาณํ อตฺถีติ.

ผลญาณกถา นิฏฺฐิตา.

ปญฺจมวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

วิมุตฺติญาณํ วิมุตฺตํ, เสกฺขสฺส อเสกฺขํ[๑] ญาณํ,
วิปรีเต ญาณํ, อนิยตสฺส นิยามคมนาย อตฺถิ ญาณํ,
สพฺพํ ญาณํ, ปฏิสมฺภิทาติ สมฺมติญาณํ,
เจโตปริยาเย ญาณํ, อนาคเต ญาณํ,
ปจฺจุปฺปนฺเน ญาณํ, สาวกสฺส ผเล ญาณนฺติ.

มหาปณฺณาสโก.

ตสฺสาปิ อุทฺทานํ.

สตฺตูปลทฺธิ[๒] อุปหาโร,[๒] พลํ ดิหิสฺส อรหา จ
วิมุตฺติปญฺจมํ.[๓]

---

[๑] สี. อเสข.
[๒-๒] สตฺตุปลทฺธึ อุปหรโต.
[๓] ฉ.,เท. วิมุตฺตปญฺจมนฺติ.

๖. ฉฏฺฐวคฺโค

(๕๓) ๑. นิยามกถา

[๔๔๕] นิยาโม อสงฺขโตติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ตาณํ เลณํ สรณํ ปรายนํ อจฺจุตํ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิยาโม อสงฺขโต นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ เทฺว เลณานิ เทฺว สรณานิ เทฺว ปรายนานิ เทฺว อจฺจุตานิ เทฺว อมตานิ เทฺว นิพฺพานานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เทฺว นิพฺพานานีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ทฺวินฺนํ นิพฺพานานํ อุจฺจนีจตา หีนปฺปณีตตา อุกฺกํสาวกโส สีมา วา เภโท วา ราชิ วา อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิยาโม อสงฺขโตติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ นิยามํ โอกฺกมนฺติ ปฏิลภนฺติ อุปฺปาเทนฺติ สมุปฺปาเทนฺติ อุฏฺฐาเปนฺติ สมุฏฺฐาเปนฺติ นิพฺพตฺเตนฺติ อภินิพฺพตฺเตนฺติ ชเนนฺติ สญฺชเนนฺตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ อสงฺขตํ โอกฺกมนฺติ ปฏิลภนฺติ อุปฺปาเทนฺติ สมุปฺปาเทนฺติ อุฏฺฐาเปนฺติ สมุฏฺฐาเปนฺติ นิพฺพตฺเตนฺติ อภินิพฺพตฺเตนฺติ ชเนนฺติ สญฺชเนนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๔๖] นิยาโม อสงฺขโตติ. อามนฺตา. มคฺโค อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มคฺโค สงฺขโตติ. อามนฺตา. นิยาโม สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺตินิยาโม อสงฺขโตติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติมคฺโค อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติมคฺโค สงฺขโตติ. อามนฺตา. โสตาปตฺตินิยาโม สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามินิยาโม ฯเปฯ อนาคามินิยาโม ฯเปฯ อรหตฺตนิยาโม อสงฺขโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตมคฺโค อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺโค สงฺขโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตนิยาโม สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺตินิยาโม อสงฺขโต ฯเปฯ อรหตฺตนิยาโม อสงฺขโต นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ปญฺจ อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปญฺจ อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. ปญฺจ ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิยาโม อสงฺขโตติ. อามนฺตา. มิจฺฉตฺตนิยาโม อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มิจฺฉตฺตนิยาโม สงฺขโตติ. อามนฺตา. สมฺมตฺตนิยาโม สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๔๗] น วตฺตพฺพํ "นิยาโม อสงฺขโตติ. อามนฺตา. นิยาเม อุปฺปชฺช นิรุทฺเธ อนิยโต โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ นิยาโม สงฺขโตติ. มิจฺฉตฺตนิยาเม อุปฺปชฺช นิรุทฺเธ อนิยโต โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ มิจฺฉตฺตนิยาโม อสงฺขโตติ.

นิยามกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๕๔) ๒. ปฏิจฺจสมุปฺปาทกถา

[๔๔๘] ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ตาณํ เลณํ สรณํ ปรายนํ อจฺจุตํ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโต, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว

อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ เทฺว เลณานิ เทฺว สรณานิ เทฺว ปรายนานิ เทฺว อจฺจุตานิ เทฺว อมตานิ เทฺว นิพฺพานานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว นิพฺพานานีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ทฺวินฺนํ นิพฺพานานํ อุจฺจนีจตา หีนปฺปณีตตา อุกฺกํสาวกโส สีมา วา เภโท วา ราชิ วา อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๔๙] ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ. อามนฺตา. อวิชฺชา อสงฺขตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อวิชฺชา สงฺขตาติ. อามนฺตา. ปฏิจฺจสมุปฺปาโท สงฺขโตติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ. อามนฺตา. อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา อสงฺขตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา สงฺขตาติ. อามนฺตา. ปฏิจฺจสมุปฺปาโท สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ. อามนฺตา. สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ อสงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณํ สงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ปฏิจฺจสมุปฺปาโท สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ. อามนฺตา. วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ อสงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วิญฺญาณปจฺจยา นามรูปํ สงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ปฏิจฺจสมุปฺปาโท สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ. อามนฺตา. ชาติปจฺจยา ชรามรณํ อสงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ชาติปจฺจยา ชรามรณํ สงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ปฏิจฺจสมุปฺปาโท สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๕๐] น วตฺตพฺพํ "ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ชาติปจฺจยา ภิกฺขเว ชรามรณนฺ. อุปฺปาทา วา ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ จิตาว สา ธาตุ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อิทปฺปจฺจยตา. ตํ ตถาคโต อภิสมฺพุชฺฌติ อภิสเมติ.

อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา อภิสเมตฺวา อาจิกฺขติ เทเสติ ปญฺญาเปติ ปฏฺฐเปติ วิวรติ วิภชติ อุตฺตานีกโรติ.[๑] ปสฺสถาติ จาห ชาติปจฺจยา ภิกฺขเว ชรามรณํ ภวปจฺจยา ภิกฺขเว ชาติ ฯเปฯ อวิชฺชาปจฺจยา ภิกฺขเว สงฺขารา. อุปฺปาทา วา ตถาคตานํ อนุปฺปาทา วา ตถาคตานํ จิตาว สา ธาตุ ฯเปฯ ปสฺสถาติ จาห อวิชฺชาปจฺจยา ภิกฺขเว สงฺขารา. อิติ โข ภิกฺขเว ยา ตตฺร ตถตา อวิตถตา อนญฺญถตา อิทปฺปจฺจยตา, อยํ วุจฺจติ ภิกฺขเว ปฏิจฺจสมุปฺปาโทติ.[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปฏิจฺจสมุปฺปาโท อสงฺขโตติ.

[๔๕๑] อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ยา ตตฺถ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ยา ตตฺถ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อสงฺขตา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ ยา ตตฺถ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ตีณิ อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตีณิ อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. ตีณิ ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขาราติ ยา ตตฺถ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อสงฺขตา, สงฺขารปจฺจยา วิญฺญาณนฺติ ยา ตตฺถ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อสงฺขตา ฯเปฯ ชาติปจฺจยา ชรามรณนฺติ ยา ตตฺถ ธมฺมฏฺฐิตตา ธมฺมนิยามตา อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ทฺวาทส อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวาทส อสงฺขตานีติ.

---

[๑] ฉ. อุตฺตานึ กโรติ. [๒] สํ. นิ. ๑๖/๒๐ ปพฺเพ.

อามนฺตา. ทฺวาทส ตาณานิ ทฺวาทส เลณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปฏิจฺจสมุปฺปาทกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๕๕) ๓. สจฺจกถา

[๔๕๒] จตฺตาริ สจฺจานิ[๑] อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. จตฺตาริ ตาณานิ จตฺตาริ เลณานิ จตฺตาริ สรณานิ จตฺตาริ ปรายนานิ จตฺตาริ อจฺจุตานิ จตฺตาริ อมตานิ จตฺตาริ นิพฺพานานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จตฺตาริ นิพฺพานานีติ. อามนฺตา. อตฺถิ จตุนฺนํ นิพฺพานานํ อุจฺจนีจตา หีนปฺปณีตตา อุกฺกํสาวกโส สีมา วา เภโท วา ราชิ วา อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุกฺขสจฺจํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา ทุกฺขํ อสงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทุกฺขสจฺจํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. กายิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ ทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺขโทมนสฺสุปายาสา อสงฺขตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมุทยสจฺจํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. สมุทโย อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมุทยสจฺจํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา อสงฺขตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคสจฺจํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. มคฺโค อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคสจฺจํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุกฺขํ สงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ทุกฺขสจฺจํ สงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กายิกํ ทุกฺขํ เจตสิกํ ทุกฺขํ โสกปริเทวทุกฺข-

---

[๑] อภิ. วิ. ๓๕/๑๘๙-๒๑๘ ปพฺเพ.

โทมนสฺสุปายาสา สงฺขตาติ. อามนฺตา. ทุกฺขสจฺจํ สงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมุทโย สงฺขโตติ. อามนฺตา. สมุทยสจฺจํ สงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหา สงฺขตาติ. อามนฺตา สมุทยสจฺจํ สงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺโค สงฺขโตติ. อามนฺตา. มคฺคสจฺจํ สงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ สงฺขโตติ. อามนฺตา. มคฺคสจฺจํ สงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๕๓] นิโรธสจฺจํ อสงฺขตํ นิโรโธ อสงฺขโตติ. อามนฺตา. ทุกฺขสจฺจํ อสงฺขตํ, ทุกฺขํ อสงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นิโรธสจฺจํ อสงฺขตํ, นิโรโธ อสงฺขโตติ. อามนฺตา. สมุทยสจฺจํ อสงฺขตํ, สมุทโย อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นิโรธสจฺจํ อสงฺขตํ, นิโรโธ อสงฺขโตติ. อามนฺตา. มคฺคสจฺจํ อสงฺขตํ มคฺโค อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุกฺขสจฺจํ อสงฺขตํ ทุกฺขํ สงฺขตนฺติ. อามนฺตา. นิโรธสจฺจํ อสงฺขตํ, นิโรโธ สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมุทยสจฺจํ อสงฺขตํ, สมุทโย สงฺขโตติ. อามนฺตา. นิโรธสจฺจํ อสงฺขตํ, นิโรโธ สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคสจฺจํ อสงฺขตํ, มคฺโค สงฺขโตติ. อามนฺตา. นิโรธสจฺจํ อสงฺขตํ, นิโรโธ สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๕๔] น วตฺตพฺพํ "จตฺตาริ สจฺจานิ อสงฺขตานีติ. อามนฺตา นนุ วุตฺตํ ภควตา "จตฺตาริมานิ ภิกฺขเว ตถานิ อวิตถานิ อนญฺญถานิ กตมานิ จตฺตาริ. อิทํ ทุกฺขนฺติ ภิกฺขเว ตถเมตํ อวิตถเมตํ อนญฺญถเมตํ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขสมุทโยติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรโธติ ฯเปฯ อยํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ ตถเมตํ อวิตถเมตํ

อนญฺญถเมตํ. อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ ตถานิ อวิตถานิ อนญฺญถานีติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ จตฺตาริ สจฺจานิ อสงฺขตานีติ.

สจฺจกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๕๖) ๔. อารุปฺปกถา

[๔๔๕] อากาสานญฺจายตนํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ตาณํ เลณํ สรณํ ปรายนํ อจฺจุตํ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ อสงฺขตํ, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. อากาสานญฺจายตนํ ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อสงฺขตํ ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อากาสานญฺจายตนูปคํ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ อสงฺขตูปคํ กมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อากาสานญฺจายตนูปคา สตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อสงฺขตูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อากาสานญฺจายตเน สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. อสงฺขเต สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตเน

---

[๑] ขุ. ป. ๓๑/๘ ปพฺเพ.

อตฺถิ เวทนา สญฺญา, สงฺขารา, วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. อสงฺขเต อตฺถิ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ จตุโวการภโวติ. อามนฺตา. อสงฺขตํ จตุโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๕๖] น วตฺตพฺพํ "จตฺตาโร อารุปฺปา อสงฺขตาติ. อามนฺตา. นนุ จตฺตาโร อารุปฺปา อเนชา วุตฺตา ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ จตฺตาโร อารุปฺปา อเนชา วุตฺตา ภควตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "จตฺตาโร อารุปฺปา อสงฺขตาติ.

อารุปฺปกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๕๗) ๕. นิโรธสมาปตฺติกถา

[๔๕๗] นิโรธสมาปตฺติ อสงฺขตาติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ตาณํ เลณํ สรณํ ปรายนํ อจฺจุตํ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นิโรธสมาปตฺติ อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรธสมาปตฺติ อสงฺขตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ นิโรธํ สมาปชฺชนฺติ ปฏิลภนฺติ อุปฺปาเทนฺติ สมุปฺปาเทนฺติ [๑]อุฏฺฐาเปนฺติ สมุฏฺฐาเปนฺติ[๑] นิพฺพตฺเตนฺติ อภินิพฺพตฺเตนฺติ ชเนนฺติ สญฺชเนนฺตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ อสงฺขตํ สมาปชฺชนฺติ ปฏิลภนฺติ อุปฺปาเทนฺติ สมุปฺปาเทนฺติ อุฏฺฐาเปนฺติ สมุฏฺฐาเปนฺติ นิพฺพตฺเตนฺติ อภินิพฺพตฺเตนฺติ ชเนนฺติ สญฺชเนนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑-๑] ฉ.,เท. อุฏฺฐเปนฺติ, สมุฏฺฐเปนฺติ, เอวมุปริปิ.

[๔๕๘] นิโรธา[๑] โวทานํ วุฏฺฐานนฺ ปญฺญายตีติ. อามนฺตา. อสงฺขตา โวทานํ วุฏฺฐานนฺ ปญฺญายตีติ น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นิโรธนฺ สมาปชฺชนฺตสฺส ปฐมนฺ นิรุชฺฌติ วจีสงฺขาโร, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต จิตฺตสงฺขาโรติ. อามนฺตา. อสงฺขตนฺ สมาปชฺชนฺตสฺส ปฐมนฺ นิรุชฺฌติ วจีสงฺขาโร, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต จิตฺตสงฺขาโรติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นิโรธา วุฏฺฐหนฺตสฺส ปฐมนฺ อุปฺปชฺชติ จิตฺตสงฺขาโร, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต วจีสงฺขาโรติ. อามนฺตา อสงฺขตา วุฏฺฐหนฺตสฺส ปฐมนฺ อุปฺปชฺชติ จิตฺตสงฺขาโร, ตโต กายสงฺขาโร, ตโต วจีสงฺขาโรติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรธา วุฏฺฐิตนฺ ตโย ผสฺสา ผุสนฺติ, สุญฺญโต ผสฺโส อนิมิตฺโต ผสฺโส, อปฺปณิหิโต ผสฺโสติ. อามนฺตา. อสงฺขตา วุฏฺฐิตนฺ ตโย ผสฺสา ผุสนฺติ, สุญฺญโต ผสฺโส, อนิมิตฺโต ผสฺโส, อปฺปณิหิโต ผสฺโสติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรธา วุฏฺฐิตสฺส วิเวกนินฺนนฺ จิตฺตนฺ โหติ วิเวกโปณนฺ วิเวกปพฺภารนฺติ. อามนฺตา. อสงฺขตา วุฏฺฐิตสฺส วิเวกนินฺนนฺ จิตฺตนฺ โหติ วิเวกโปณนฺ วิเวกปพฺภารนฺติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๕๙] น วตฺตพฺพนฺ "นิโรธสมาปตฺติ อสงฺขตาติ. อามนฺตา. สงฺขตาติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ นิโรธสมาปตฺติ อสงฺขตาติ.

นิโรธสมาปตฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] สฺยา. นิโรโธ.

(๕๘) ๖. อากาสกถา

[๔๖๐] อากาโส อสงฺขโตติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ตาณํ เลณํ สรณํ ปรายนํ อจฺจุตํ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อากาโส อสงฺขโต, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อากาโส อสงฺขโตติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ อนากาสํ อากาสํ กโรนฺตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ สงฺขตํ อสงฺขตํ กโรนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ เกจิ อากาสํ อนากาสํ กโรนฺตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ อสงฺขตํ สงฺขตํ กโรนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อากาเส ปกฺขิโน[๑] คจฺฉนฺติ, จนฺทิมสุริยา[๒] คจฺฉนฺติ, ตารกรูปานิ คจฺฉนฺติ, อิทฺธี วิกุพฺพนฺติ พาหุํ จาเลนฺติ, ปาณึ จาเลนฺติ, เลฑฺฑุํ ขิปนฺติ, ลคุฬํ ขิปนฺติ, อิทฺธี ขิปนฺติ, อุสุํ ขิปนฺตีติ. อามนฺตา. อสงฺขเต ปกฺขิโน คจฺฉนฺติ, จนฺทิมสุริยา คจฺฉนฺติ, ตารกรูปานิ คจฺฉนฺติ, อิทฺธี วิกุพฺพนฺติ, พาหุํ จาเลนฺติ, ปาณึ จาเลนฺติ, เลฑฺฑุํ ขิปนฺติ, ลคุฬํ ขิปนฺติ, อิทฺธี ขิปนฺติ, อุสุํ ขิปนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๖๑] อากาสํ ปริวาเรตฺวา ฆรานิ กโรนฺติ โกฏฺฐานิ กโรนฺตีติ. อามนฺตา. อสงฺขตํ ปริวาเรตฺวา ฆรานิ กโรนฺติ โกฏฺฐานิ กโรนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุทปาเน ขณฺฑมาเน อนากาโส อากาโส โหตีติ. อามนฺตา. สงฺขตํ อสงฺขตํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. สี. ปกฺขิโย. [๒] ฉ. จนฺทิมสูริยา, เอวมุปริปิ.

ตุจฺฉอุทปาเน ปูริยมาเน ตุจฺฉโกฏฺเ ปูริยมาเน ตุจฺฉกุมฺภิยา ปูริยมานาย อากาโส อนฺตรธายตีติ. อามนฺตา. อสงฺขตํ อนฺตรธายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๖๒] น วตฺตพฺพํ "อากาโส อสงฺขโตติ. อามนฺตา. อากาโส สงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อากาโส อสงฺขโตติ.

อากาสกถา นิฏฺิตา.

---

(๕๙) ๗. อากาโสสนิทสฺสโนติกถา

[๔๖๓] อากาโส สนิทสฺสโนติ. อามนฺตา. รูปี รูปายตนํ รูปธาตุ นีลี ปีตกี โลหิตกี โอทาตี จกฺขุวิญฺเยฺยี จกฺขุสฺมี ปฏิหญฺญติ, จกฺขุสฺส อาปาถี อาคจฺฉตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อากาโส สนิทสฺสโนติ. อามนฺตา. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ อากาสญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ อากาสญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺาณนฺติ. อามนฺตา. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ อากาสญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺาณนฺติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ อากาสญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺาณนฺติ.

[๔๖๔] น วตฺตพฺพํ "อากาโส สนิทสฺสโนติ. อามนฺตา. นนุ ปสฺสติ ทฺวินฺนํ รุกฺขานํ อนฺตรํ ทฺวินฺนํ ถมฺภานํ อนฺตรํ ตาพฺฉิทฺทํ

---

[๑] ม. อุ. ๑๔/๔๒๑ ปพฺเพ. สํ. นิ. ๑๖/๔๔ ปพฺเพ.

วาตปานฉิทฺทนฺติ. อามนฺตา หญฺจิ ปสฺสติ ทฺวินฺนํ รุกฺขานํ อนฺตรํ ทฺวินฺนํ ถมฺภานํ อนฺตรํ ตาพฺฉิทฺทํ วาตปานฉิทฺทํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อากาโส สนิทสฺสโนติ.

อากาโสสนิทสฺสโนติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๖๐) ๘. ปจฺจีธาตุสนิทสฺสนาตฺยาทิกถา

[๔๖๕] ปจฺจีธาตุ สนิทสฺสนาติ. อามนฺตา. รูปํ รูปายตนํ รูปธาตุ นีลํ ปีตกํ โลหิตกํ โอทาตํ จกฺขุวิญฺเญยฺยํ จกฺขุสฺมึ ปฏิหญฺญติ จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจีธาตุ สนิทสฺสนาติ. อามนฺตา. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ ปจฺจีธาตุญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ ปจฺจีธาตุญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ ปจฺจีธาตุญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ ปจฺจีธาตุญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ.

[๔๖๖] น วตฺตพฺพํ "ปจฺจีธาตุ สนิทสฺสนาติ. อามนฺตา. นนุ ปสฺสติ[๑] ภูมึ ปาสาณํ ปพฺพตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปสฺสติ ภูมึ ปาสาณํ ปพฺพตํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปจฺจีธาตุ สนิทสฺสนาติ ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. ปสฺสสิ. เอวมุปริปิ.

น วตฺตพฺพํ "อาโปธาตุ สนิทสฺสนาติ. อามนฺตา. นนุ ปสฺสติ อุทกนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปสฺสติ อุทกํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อาโปธาตุ สนิทสฺสนาติ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ เตโชธาตุ สนิทสฺสนาติ. อามนฺตา. นนุ ปสฺสติ อคฺคึ ชลนฺตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปสฺสติ อคฺคึ ชลนฺตํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เตโชธาตุ สนิทสฺสนาติ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "วาโยธาตุ สนิทสฺสนาติ. อามนฺตา. นนุ ปสฺสติ วาเตน รุกฺเข สญฺจาลิยมาเนติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปสฺสติ วาเตน รุกฺเข สญฺจาลิยมาเน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "วาโยธาตุ สนิทสฺสนาติ ฯเปฯ

ปจวีธาตุสนิทสฺสนาตฺยาทิกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๖๑) ๙. จกฺขุนฺทฺริยสนิทสฺสนนฺติอาทิกถา

[๔๖๗] จกฺขุนฺทฺริยํ สนิทสฺสนนฺติ. อามนฺตา. รูปี รูปายตนํ รูปธาตุ ฯเปฯ จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุนฺทฺริยํ สนิทสฺสนนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ จกฺขุนฺทฺริยญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ จกฺขุนฺทฺริยญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ จกฺขุนฺทฺริยญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ จกฺขุนฺทฺริยญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ.

[๔๖๘] น วตฺตพฺพํ "ปญฺจินฺทฺริยานิ สนิทสฺสนานีติ. อามนฺตา. นนุ ปสฺสติ จกฺขุ โสตํ ฆานํ ชิวฺหํ กายนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปสฺสติ จกฺขุ โสตํ ฆานํ ชิวฺหํ กายํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺจินฺทฺริยานิ สนิทสฺสนานีติ ฯเปฯ

จกฺขุนฺทฺริยสนิทสฺสนนฺติอาทิกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๖๒) ๑๐. กายกมฺมสนิทสฺสนนฺติกถา

[๔๖๙] กายกมฺมํ สนิทสฺสนนฺติ. อามนฺตา. รูปี รูปายตนํ รูปธาตุ นีลํ ปีตกํ โลหิตกํ โอทาตํ จกฺขุวิญฺเญยฺยํ จกฺขุสฺมึ ปฏิหญฺญติ จกฺขุสฺส อาปาถํ อาคจฺฉตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กายกมฺมํ สนิทสฺสนนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ กายกมฺมญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ กายกมฺมญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ กายกมฺมญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ กายกมฺมญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ.

[๔๗๐] น วตฺตพฺพํ "กายกมฺมํ สนิทสฺสนนฺติ. อามนฺตา. นนุ ปสฺสติ อภิกฺกมนฺตํ ปฏิกฺกมนฺตํ อาโลเกนฺตํ วิโลเกนฺตํ สมฺมิญฺเชนฺตํ[๑]

---

[๑] ฉ.,เท. สมิญฺเชนฺตํ.

ปสาเรนฺตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปสฺสติ อภิกฺกมนฺตํ ปฏิกฺกมนฺตํ อาโลเกนฺตํ วิโลเกนฺตํ สมฺมิญฺเชนฺตํ ปสาเรนฺตํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "กายกมฺมํ สนิทสฺสนนฺติ.

กายกมฺมสนิทสฺสนนฺติกถา[๑] นิฏฺฐิตา.[๑]

ฉฏฺโฐ วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

นิยาโม อสงฺขโต, ปฏิจฺจสมุปฺปาโท
อสงฺขโต, จตฺตาริ สจฺจานิ อสงฺขตานิ,
จตฺตาโร อารุปฺปา อสงฺขตา, นิโรธ-
สมาปตฺติ อสงฺขตา, อากาโส อสงฺขโต,
อากาโส สนิทสฺสโน, จตฺตาโร มหาภูตา,
ปญฺจินฺทฺริยานิ ตเถว กายกมฺมนฺติ.

[๑-๑] สฺยา. กายกมฺมสนิทสฺสนนฺติกถา ปจฺวีธาตุ สนิทสฺสนาติอาทึ กตฺวา กายกมฺมสนิทสฺสนนฺติ ปริโยสานกถา.

๗. สตฺตมวคฺโค

(๖๓) ๑. สงฺคหิตกถา

[๔๗๑] นตฺถิ เกจิ ธมฺมา เกหิจิ ธมฺเมหิ สงฺคหิตาติ.[๑] อามนฺตา. นนุ อตฺถิ เกจิ ธมฺมา เกหิจิ ธมฺเมหิ คณนํ คจฺฉนฺติ อุทฺเทสํ คจฺฉนฺติ ปริยาปนฺนาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ ธมฺมา เกหิจิ ธมฺเมหิ คณนํ คจฺฉนฺติ อุทฺเทสํ คจฺฉนฺติ ปริยาปนฺนา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ เกจิ ธมฺมา เกหิจิ ธมฺเมหิ สงฺคหิตาติ.

จกฺขายตนํ กตมกฺขนฺธคณนํ[๒] คจฺฉตีติ. รูปกฺขนฺธคณนํ คจฺฉตีติ. หญฺจิ จกฺขายตนํ รูปกฺขนฺธคณนํ คจฺฉติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขายตนํ รูปกฺขนฺเธน สงฺคหิตนฺติ. โสตายตนํ ฯเปฯ ฆานายตนํ ฯเปฯ ชิวฺหายตนํ ฯเปฯ กายายตนํ กตมกฺขนฺธคณนํ คจฺฉตีติ. รูปกฺขนฺธคณนํ คจฺฉตีติ. หญฺจิ กายายตนํ รูปกฺขนฺธคณนํ คจฺฉติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "กายายตนํ รูปกฺขนฺเธน สงฺคหิตนฺติ.

รูปายตนํ ฯเปฯ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ ฯเปฯ รสายตนํ ฯเปฯ โผฏฐพฺพายตนํ กตมกฺขนฺธคณนํ คจฺฉตีติ. รูปกฺขนฺธคณนํ คจฺฉตีติ. หญฺจิ โผฏฐพฺพายตนํ รูปกฺขนฺธคณนํ คจฺฉติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โผฏฐพฺพายตนํ รูปกฺขนฺเธน สงฺคหิตนฺติ.

สุขา เวทนา กตมกฺขนฺธคณนํ คจฺฉตีติ. เวทนากฺขนฺธคณนํ คจฺฉตีติ. หญฺจิ สุขา เวทนา เวทนากฺขนฺธคณนํ คจฺฉติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สุขา เวทนา เวทนากฺขนฺเธน สงฺคหิตาติ. ทุกฺขา เวทนา ฯเปฯ อทุกฺขมสุขา เวทนา กตมกฺขนฺธคณนํ คจฺฉตีติ. เวทนากฺขนฺธคณนํ

---

[๑] อิ. สงฺคหิตา. [๒] อิ. สี. กตมํ ขนฺธคณนํ.

คจฺฉตีติ. หญฺจิ อทุกฺขมสุขา เวทนา เวทนากฺขนฺธคณนำ คจฺฉติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อทุกฺขมสุขา เวทนา เวทนากฺขนฺเธน สงฺคหิตาติ.

จกฺขุสมฺผสฺสชา สญฺญา กตมกฺขนฺธคณนำ คจฺฉตีติ. สญฺญากฺขนฺธคณนำ คจฺฉตีติ. หญฺจิ จกฺขุสมฺผสฺสชา สญฺญา สญฺญากฺขนฺธคณนำ คจฺฉติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุสมฺผสฺสชา สญฺญา สญฺญากฺขนฺเธน สงฺคหิตาติ. โสตสมฺผสฺสชา สญฺญา ฯเปฯ มโนสมฺผสฺสชา สญฺญา กตมกฺขนฺธคณนำ คจฺฉตีติ. สญฺญากฺขนฺธคณนำ คจฺฉตีติ. หญฺจิ มโนสมฺผสฺสชา สญฺญา สญฺญากฺขนฺธคณนำ คจฺฉติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "มโนสมฺผสฺสชา สญฺญา สญฺญากฺขนฺเธน สงฺคหิตาติ.

จกฺขุสมฺผสฺสชา เจตนา ฯเปฯ มโนสมฺผสฺสชา เจตนา กตมกฺขนฺธคณนำ คจฺฉตีติ. สงฺขารกฺขนฺธคณนำ คจฺฉตีติ. หญฺจิ มโนสมฺผสฺสชา เจตนา สงฺขารกฺขนฺธคณนำ คจฺฉติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "มโนสมฺผสฺสชา เจตนา สงฺขารกฺขนฺเธน สงฺคหิตาติ.

จกฺขุวิญฺญาณำ เปฯ มโนวิญฺญาณำ กตมกฺขนฺธคณนำ คจฺฉตีติ วิญฺญาณกฺขนฺธคณนำ คจฺฉตีติ. หญฺจิ มโนวิญฺญาณำ วิญฺญาณกฺขนฺธคณนำ คจฺฉติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "มโนวิญฺญาณำ วิญฺญาณกฺขนฺเธน สงฺคหิตนฺติ.

[๔๗๒] ยถา ทาเมน วา โยตฺเตน วา เทฺว พลิพทฺทา[๑] สงฺคหิตา, สิกฺกาย ปิณฺฑปาโต สงฺคหิโต, สา คทฺทุเลน สงฺคหิโต, เอวเมว เต ธมฺมา เตหิ ธมฺเมหิ สงฺคหิตาติ. หญฺจิ ทาเมน วา โยตฺเตน วา เทฺว พลิพทฺทา สงฺคหิตา, สิกฺกาย ปิณฺฑปาโต

---

[๑] ฉ. พลีพทฺธา. สี. พลิวทฺธา.

สงฺคหิโต สา คหฏฺเฐน สงฺคหิโต, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ เกจิ ธมฺมา เกหิจิ ธมฺเมหิ สงฺคหิตาติ.

สงฺคหิตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๖๔) ๒. สมฺปยุตฺตกถา

[๔๗๓] นตฺถิ เกจิ ธมฺมา เกหิจิ ธมฺเมหิ สมฺปยุตฺตาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ เกจิ ธมฺมา เกหิจิ ธมฺเมหิ สหคตา สหชาตา สํสฏฺฐา เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกวตฺถุกา เอการมฺมณาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ ธมฺมา เกหิจิ ธมฺเมหิ สหคตา สหชาตา สํสฏฺฐา เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกวตฺถุกา เอการมฺมณา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ เกจิ ธมฺมา เกหิจิ ธมฺเมหิ สมฺปยุตฺตาติ.

เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺเธน สหชาโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺเธน สหชาโต, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺเธน สมฺปยุตฺโตติ.

เวทนากฺขนฺโธ สงฺขารกฺขนฺเธน วิญฺญาณกฺขนฺเธน สหชาโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ เวทนากฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺเธน สหชาโต, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เวทนากฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺเธน สมฺปยุตฺโตติ.

สญฺญากฺขนฺโธ...สงฺขารกฺขนฺโธ... วิญฺญาณกฺขนฺโธ... เวทนากฺขนฺเธน สญฺญากฺขนฺเธน สงฺขารกฺขนฺเธน สหชาโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ วิญฺญาณกฺขนฺโธ สงฺขารกฺขนฺเธน สหชาโต, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "วิญฺญาณกฺขนฺโธ สงฺขารกฺขนฺเธน สมฺปยุตฺโตติ.

[๔๗๔] ยถา ติลมฺหิ เตลํ อนุคตํ อนุปวิฏฺฐํ อุจฺฉุมฺหิ รโส อนุคโต อนุปวิฏฺโฐ. เอวเมว เต ธมฺมา เตหิ ธมฺเมหิ อนุคตา

อนุปวิฏฺฐาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺปยุตฺตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๖๕) ๓. เจตสิกกถา

[๔๗๕] นตฺถิ เจตสิโก ธมฺโมติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ เกจิ ธมฺมา จิตฺเตน สหคตา สหชาตา สํสฏฺฐา สมฺปยุตฺตา เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกวตฺถุกา เอการมฺมณาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ ธมฺมา จิตฺเตน สหคตา สหชาตา สํสฏฺฐา สมฺปยุตฺตา เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกวตฺถุกา เอการมฺมณา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ เจตสิโก ธมฺโมติ.

ผสฺโส จิตฺเตน สหชาโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ ผสฺโส จิตฺเตน สหชาโต เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ผสฺโส เจตสิโกติ. เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ เจตนา ฯเปฯ สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ... ปญฺญา... ราโค... โทโส... โมโห ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ จิตฺเตน สหชาตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อโนตฺตปฺปํ จิตฺเตน สหชาตํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อโนตฺตปฺปํ เจตสิกนฺติ.

[๔๗๖] จิตฺเตน สหชาตาติ กตฺวา เจตสิกาติ. อามนฺตา. ผสฺเสน สหชาตาติ กตฺวา ผสฺสสิกาติ. อามนฺตา. จิตฺเตน สหชาตาติ กตฺวา เจตสิกาติ. อามนฺตา เวทนาย ฯเปฯ สญฺญาย... เจตนาย... สทฺธาย... วีริเยน... สติยา... สมาธินา[๑]... ปญฺญาย... ราเคน... โทเสน... โมเหน ฯเปฯ อโนตฺตปฺเปน สหชาตาติ กตฺวา อโนตฺตปฺปสิกาติ.[๒] อามนฺตา.

---

[๑] อิ. สมาธิยา.　　[๒] ฉ., เท. อโนตฺตปฺปาสิกา.

[๔๗๗] นตฺถิ เจตสิโก ธมฺโมติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"จิตฺตมิทํ[๑] เจตสิกา จ ธมฺมา,
อนตฺตโต สวิทิตสฺส โหนฺติ.
หีนปฺปณีตํ ตทุภเย วิทิตฺวา,
สมฺมทฺทโส เวทิ ปโลกธมฺมนฺติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ เจตสิโก ธมฺโมติ.

นตฺถิ เจตสิโก ธมฺโมติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิธ เกวฏฺฏ ภิกฺขุ ปรสตฺตานํ ปรปุคฺคลานํ จิตฺตมฺปิ อาทิสติ เจตสิกมฺปิ อาทิสติ วิตกฺกิตมฺปิ อาทิสติ วิจาริตมฺปิ อาทิสติ เอวมฺปิ เต มโน อิตฺถมฺปิ เต มโน อิติปิ เต จิตฺตนฺติ.[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ เจตสิโก ธมฺโมติ.

เจตสิกกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๖๖) ๔. ทานกถา

[๔๗๘] เจตสิโก ธมฺโม ทานนฺติ. อามนฺตา. ลพฺภา เจตสิโก ธมฺโม ปเรสํ ทาตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ลพฺภา เจตสิโก ธมฺโม ปเรสํ ทาตุนฺติ. อามนฺตา. ลพฺภา ผสฺโส ปเรสํ ทาตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ลพฺภา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา... เจตนา... สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา ปเรสํ ทาตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. จิตฺตญฺหิทํ. [๒] ที. สี. ๙/๔๘๕ ปพฺเพ.

[๔๗๙] น วตฺตพฺพํ เจตสิโก ธมฺโม ทานนฺติ. อามนฺตา. ทานํ อนิฏฺฐผลํ อกนฺตผลํ อมนุญฺญผลํ เสจนกผลํ ทุกฺขุทฺรยํ[๑] ทุกฺขวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ ทานํ อิฏฺฐผลํ กนฺตผลํ มนุญฺญผลํ อเสจนกผลํ สุขุทฺรยํ สุขวิปากนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ทานํ อิฏฺฐผลํ กนฺตผลํ มนุญฺญผลํ อเสจนกผลํ สุขุทฺรยํ[๒] สุขวิปากํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เจตสิโก ธมฺโม ทานนฺติ.

ทานํ อิฏฺฐผลํ วุตฺตํ ภควตา จีวรํ ทานนฺติ. อามนฺตา. จีวรํ อิฏฺฐผลํ กนฺตผลํ มนุญฺญผลํ อเสจนกผลํ สุขุทฺรยํ สุขวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทานํ อิฏฺฐผลํ วุตฺตํ ภควตา ปิณฺฑปาโต เสนาสนํ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร ทานนฺติ. อามนฺตา. คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร อิฏฺฐผโล กนฺตผโล มนุญฺญผโล อเสจนกผโล สุขุทฺรโย สุขวิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๘๐] น วตฺตพฺพํ "เจตสิโก ธมฺโม ทานนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา :-

"สทฺธา หิริยํ กุสลญฺจ ทานํ
ธมฺมา เอเต สปฺปุริสานุยาตา,
เอตญฺหิ มคฺคํ[๓] ทิวิยํ[๔] วทนฺติ,
เอเตน หิ คจฺฉติ เทวโลกนฺติ.[๕]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ เจตสิโก ธมฺโม ทานนฺติ.

น วตฺตพฺพํ "เจตสิโก ธมฺโม ทานนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว ทานานิ มหาทานานิ อคฺคญฺญานิ

---

[๑] อิ. ทุกฺขินฺทฺริยํ. [๒] อิ. สุขินฺทฺริยํ. เอวมุปริปิ. [๓] สี. ทานํ.
[๔] สี. ทิพฺพํ. [๕] องฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๓๔ ปพฺเพ.

รตฺตญฺญานิ วสฺสญฺญานิ โปราณานิ อสงฺกิณฺณานิ อสงฺกิณฺณปุพฺพานิ น สงฺกิยนฺติ น สงฺกิยิสฺสนฺติ อปฺปฏิกุกุฏฺฐานิ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิ กตมานิ ปญฺจ. อิธ ภิกฺขเว อริยสาวโก ปาณาติปาตํ ปหาย ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต โหติ. ปาณาติปาตา ปฏิวิรโต ภิกฺขเว อริยสาวโก อปริมาณานํ สตฺตานํ อภยํ เทติ อเวรํ เทติ อพฺยาปชฺฌํ เทติ. อปริมาณานํ สตฺตานํ อภยํ ทตฺวา อเวรํ ทตฺวา อพฺยาปชฺฌํ ทตฺวา อปริมาณสฺส อภยสฺส อเวรสฺส อพฺยาปชฺฌสฺส[๑] ภาคี โหติ. อิทํ ภิกฺขเว ปฐมํ ทานํ มหาทานํ อคฺคญฺญํ รตฺตญฺญํ วสญฺญํ โปราณํ อสงฺกิณฺณํ อสงฺกิณฺณปุพฺพํ น สงฺกิยติ น สงฺกิยิสฺสติ อปฺปฏิกุกุฏฺฐํ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิ. ปุน จปรํ ภิกฺขเว อริยสาวโก อทินฺนาทานา[๒] ปหาย ฯเปฯ กาเมสุมิจฺฉาจารา ปหาย ฯเปฯ มุสาวาทา ปหาย ฯเปฯ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปหาย สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต โหติ. สุราเมรยมชฺช-ปมาทฏฺฐานา ปฏิวิรโต ภิกฺขเว อริยสาวโก อปริมาณานํ สตฺตานํ อภยํ เทติ อเวรํ เทติ อพฺยาปชฺฌํ เทติ. อปริมาณานํ สตฺตานํ อภยํ ทตฺวา อเวรํ ทตฺวา อพฺยาปชฺฌํ ทตฺวา อปริมาณสฺส อภยสฺส อเวรสฺส อพฺยาปชฺฌสฺส ภาคี โหติ. อิทํ ภิกฺขเว ปญฺจมํ ทานํ มหาทานํ อคฺคญฺญํ รตฺตญฺญํ วสญฺญํ โปราณํ อสงฺกิณฺณํ อสงฺกิณฺณปุพฺพํ น สงฺกิยติ น สงฺกิยิสฺสติ อปฺปฏิกุกุฏฺฐํ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหิ. อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจ ทานานิ มหาทานานิ อคฺคญฺญานิ รตฺตญฺญานิ วสญฺญานิ โปราณานิ อสงฺกิณฺณานิ อสงฺกิณฺณปุพฺพานิ น สงฺกิยนฺติ น สงฺกิยิสฺสนฺติ อปฺปฏิกุกุฏฺฐานิ สมเณหิ พฺราหฺมเณหิ วิญฺญูหีติ.[๓] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ เจตสิโก ธมฺโม ทานนฺติ.

---

[๑] สฺยา. อพฺยาปชฺฌสฺส. [๒] อิ. อทินฺนาทายี. [๓] องฺ. อฏฺฐก. ๒๓/๓๙ ปพฺเพ.

[๔๘๑] น วตฺตพฺพํ "เทยฺยธมฺโม ทานนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิเธกจฺโจ อนฺนํ เทติ ปานํ เทติ วตฺถํ เทติ ยานํ เทติ มาลํ เทติ คนฺธํ เทติ วิเลปนํ เทติ เสยฺยํ เทติ อาวสถํ เทติ ปทีเปยฺยํ เทตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ เทยฺยธมฺโม ทานนฺติ.

[๔๘๒] เทยฺยธมฺโม ทานนฺติ. อามนฺตา. เทยฺยธมฺโม อิฏฺฐผโล กนฺตผโล มนุญฺญผโล อเสจนกผโล สุขุทฺรโย สุขวิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทานํ อิฏฺฐผลํ วุตฺตํ ภควตา จีวรํ ทานนฺติ. อามนฺตา. จีวรํ อิฏฺฐผลํ กนฺตผลํ มนุญฺญผลํ อเสจนกผลํ สุขุทฺรยํ สุขวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทานํ อิฏฺฐผลํ วุตฺตํ ภควตา ปิณฺฑปาโต ทานํ... เสนาสนํ ทานํ... คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร ทานนฺติ. อามนฺตา. คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร อิฏฺฐผโล กนฺตผโล มนุญฺญผโล อเสจนกผโล สุขุทฺรโย สุขวิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ น วตฺตพฺพํ "เทยฺยธมฺโม ทานนฺติ.

ทานกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๖๗) ๕. ปริโภคมยปุญฺญกถา

[๔๘๓] ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. ปริโภคมโย ผสฺโส วฑฺฒติ เวทนา วฑฺฒติ สญฺญา วฑฺฒติ เจตนา วฑฺฒติ จิตฺตํ วฑฺฒติ สทฺธา วฑฺฒติ วีริยํ วฑฺฒติ สติ วฑฺฒติ สมาธิ วฑฺฒติ ปญฺญา วฑฺฒตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. ลตา วิย วฑฺฒติ มาลุวา วิย วฑฺฒติ รุกฺโข วิย วฑฺฒติ ติณํ วิย วฑฺฒติ

มุญฺชปุญฺโช[๑] วิย วฑฺฒตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๘๔] ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. ทายโก ทานํ ทตฺวา น สมนฺนาหรติ โหติ ปุญฺญนฺติ. อามนฺตา. อนาวชฺชนฺตสฺส[๒] โหติ... อนาโภคสฺส โหติ... อสมนฺนาหรนฺตสฺส โหติ... อมนสิกโรนฺตสฺส โหติ... อเจตยนฺตสฺส โหติ... อปตฺถยนฺตสฺส โหติ... อปฺปณิทหนฺตสฺส โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อาวชฺชนฺตสฺส โหติ... อาโภคสฺส โหติ... สมนฺนาหรนฺตสฺส โหติ... มนสิกโรนฺตสฺส โหติ... เจตยนฺตสฺส โหติ... ปตฺถยนฺตสฺส โหติ... ปณิทหนฺตสฺส โหตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อาวชฺชนฺตสฺส โหติ... อาโภคสฺส โหติ... สมนฺนาหรนฺตสฺส โหติ... มนสิกโรนฺตสฺส โหติ... เจตยนฺตสฺส โหติ... ปตฺถยนฺตสฺส โหติ... ปณิทหนฺตสฺส โหติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ.

[๔๘๕] ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. ทายโก ทานํ ทตฺวา กามวิตกฺกํ วิตกฺเกติ พฺยาปาทวิตกฺกํ วิตกฺเกติ วิหึสาวิตกฺกํ วิตกฺเกติ โหติ ปุญฺญนฺติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. อามนฺตา. กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว สุวิทูรวิทูรานิ, กตมานิ จตฺตาริ. นภญฺจ ภิกฺขเว ปจวี จ อิทำ ปฐมำ สุวิทูรวิทูรำ.

---

[๑] อิ. ปุญฺชปุญฺโช.

[๒] ฉ., เท. อนาวฏฺเฏนฺตสฺส. เอวมุปริปิ. อิ. สี. อนาวฏฺเฏนฺตสฺส. เอวมุปริปิ.

โอริมญฺจ ภิกฺขเว ตีรํ สมุทฺทสฺส ปาริมญฺจ ตีรํ อิทํ ทุติยํ สุวิทูรวิทูรํ. ยโต จ ภิกฺขเว เวโรจโน อพฺภุเทติ ยตฺถ จ อตฺถเมติ อิทํ ตติยํ สุวิทูรวิทูรํ. สตญฺจ ภิกฺขเว ธมฺมา อสตญฺจ ธมฺมา อิทํ จตุตฺถํ สุวิทูรวิทูรํ. อิมานิ โข ภิกฺขเว จตฺตาริ สุวิทูรวิทูรานีติ.

นภญฺจ ทูเร ปถวี จ ทูเร,
ปารํ สมุทฺทสฺส ตทาหุ ทูเร.
ยโต จ เวโรจโน อพฺภุเทติ,
ปภงฺกโร ยตฺถ จ อตฺถเมติ.
"ตโต หเว[๑] ทูรตรํ วทนฺติ,
สตญฺจ ธมฺมํ อสตญฺจ ธมฺมํ,
อพฺยายิโก โหติ สตํ สมาคโม,
ยาวมฺปิ ติฏฺเฐยฺย ตเถว โหติ.
ขิปฺปํ หิ เวติ อสตํ สมาคโม,
ตสฺมา สตํ ธมฺโม อสพฺภิ อารกาติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ.

[๔๘๖] น วตฺตพฺพํ "ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺเฒตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา :-

"อารามโรปา[๓] วนโรปา,　　เย ชนา เสตุการกา.
ปปญฺจ อุทปานญฺจ,　　เย ททนฺติ อุปสฺสยํ.

---

[๑] อิ. เหว.　　[๒] องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๔๗ ปพฺเพ.
[๓] สี. อารามาโรปา.

"เตสํ ทิวา จ รตฺโต จ, สทา ปุญฺญํ ปวฑฺฒติ.
ธมฺมฏฺฐา สีลสมฺปนฺนา, เต ชนา สคฺคคามิโนติ.[๑]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ.

น วตฺตพฺพํ "ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหารา โสวคฺคิกา สุขวิปากา สคฺคสංวตฺตนิกา อิฏฺฐาย กนฺตาย มนาปาย หิตาย สุขาย สංวตฺตนฺติ กตเม จตฺตาโร. ยสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุ จีวรं ปริภุญฺชมาโน อปฺปมาณं เจโตสมาธิं อุปสมฺปชฺช วิหรติ อปฺปมาโณ ตสฺส ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร โสวคฺคิโก สุขวิปาโก สคฺคสංวตฺตนิโก อิฏฺฐาย กนฺตาย มนาปาย หิตาย สุขาย สංวตฺตติ. ยสฺส ภิกฺขเว ภิกฺขุ ปิณฺฑปาตं ปริภุญฺชมาโน ฯเปฯ เสนาสนं ปริภุญฺชมาโน ฯเปฯ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารं ปริภุญฺชมาโน อปฺปมาณं เจโตสมาธิं อุปสมฺปชฺช วิหรติ อปฺปมาโณ ตสฺส ปุญฺญาภิสนฺโท กุสลาภิสนฺโท สุขสฺสาหาโร โสวคฺคิโก สุขวิปาโก สคฺคสංวตฺตนิโก อิฏฺฐาย กนฺตาย มนาปาย หิตาย สุขาย สංวตฺตติ. อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาโร ปุญฺญาภิสนฺทา กุสลาภิสนฺทา สุขสฺสาหารา โสวคฺคิกา สุขวิปากา สคฺคสංวตฺตนิกา อิฏฺฐาย กนฺตาย มนาปาย หิตาย สุขาย สංวตฺตนฺตีติ.[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปริโภคมยं ปุญฺญं วฑฺฒตีติ.

[๔๘๗] ปริโภคมยं ปุญฺญं วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. ทายโก ทานं เทติ, ปฏิคฺคาหโก ปฏิคฺคเหตฺวา น ปริภุญฺชติ ฉฑฺเฑติ วิสฺสชฺเชติ, โหติ ปุญฺญนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ทายโก ทานं เทติ, ปฏิคฺคาหโก

---

[๑] สं. สคาถ. ๑๕/๔๗ ปพฺเพ. [๒] องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๕๑ ปพฺเพ.

ปฏิคฺคเหตฺวา น ปริภุญฺชติ ฉฑฺเฑติ วิสฺสชฺเชติ, โหติ ปุญฺญํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ.

ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. ทายโก ทานํ เทติ, ปฏิคฺคาหเก ปฏิคฺคหิเต ราชาโน วา หรนฺติ, โจรา วา หรนฺติ, อคฺคิ วา ทหติ, อุทกํ วา วหติ, อปฺปิยา วา ทายาทา หรนฺติ, โหติ ปุญฺญนฺติ. อามนฺตา หญฺจิ ทายโก ทานํ เทติ, ปฏิคฺคาหเก ปฏิคฺคหิเต ราชาโน วา หรนฺติ, โจรา วา หรนฺติ, อคฺคิ วา ทหติ, อุทกํ วา วหติ, อปฺปิยา วา ทายาทา หรนฺติ โหติ ปุญฺญํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒตีติ.

ปริโภคมยปุญฺญกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๖๘) ๖. อิโตทินฺนกถา

[๔๘๘] อิโต ทินฺเนน ตตฺถ ยาเปนฺตีติ. อามนฺตา. อิโต จีวรํ เทนฺติ ตํ จีวรํ ตตฺถ ปริภุญฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อิโต ปิณฺฑปาตํ เทนฺติ, อิโต เสนาสนํ เทนฺติ, อิโต คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ เทนฺติ, อิโต ขาทนียํ เทนฺติ, อิโต โภชนียํ เทนฺติ, อิโต ปานียํ เทนฺติ ตํ ปานียํ ตตฺถ ปริภุญฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อิโต ทินฺเนน ตตฺถ ยาเปนฺตีติ. อามนฺตา. อญฺโญ อญฺญสฺส การโก, ปรกตํ[๑] สุขทุกฺขํ, อญฺโญ กโรติ อญฺโญ ปฏิสංเวเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. ปริกตํ. สฺยา. ปรกตํ.

[๔๘๙] น วตฺตพฺพํ "อิโต ทินฺเนน ตตฺถ ยาเปนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ เปตา อตฺตโน อตฺถาย ทานํ เทนฺตํ อนุโมทนฺติ, จิตฺตํ ปสาเทนฺติ, ปีตึ อุปฺปาเทนฺติ, โสมนสฺสํ ปฏิลภนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ เปตา อตฺตโน อตฺถาย ทานํ เทนฺตํ อนุโมทนฺติ, จิตฺตํ ปสาเทนฺติ, ปีตึ อุปฺปาเทนฺติ, โสมนสฺสํ ปฏิลภนฺติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อิโต ทินฺเนน ตตฺถ ยาเปนฺตีติ.

[๔๙๐] น วตฺตพฺพํ "อิโต ทินฺเนน ตตฺถ ยาเปนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา :-

"อุณฺณเต อุทกํ วุฏฺฐํ, ยถา นินฺนํ ปวตฺตติ
เอวเมว อิโต ทินฺนํ, เปตานํ อุปกปฺปติ.
ยถา วาริวหา ปูรา, ปริปูเรนฺติ สาครํ
เอวเมว อิโต ทินฺนํ, เปตานํ อุปกปฺปติ.
น หิ ตตฺถ กสี อตฺถิ, โครกฺเขตฺถ น วิชฺชติ.
วณิชฺชา ตาทิสี นตฺถิ, หิรญฺเญน กยากยํ.[๑]
อิโต ทินฺเนน ยาเปนฺติ, เปตา กาลกตา ตหินฺติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อิโต ทินฺเนน ตตฺถ ยาเปนฺตีติ.

[๔๙๑] น วตฺตพฺพํ "อิโต ทินฺเนน ตตฺถ ยาเปนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว ฐานานิ สมฺปสฺสนฺตา มาตาปิตโร ปุตฺตํ อิจฺฉนฺติ กุเล ชายมานํ กตมานิ ปญฺจ. ภโฏ วา โน ภริสฺสติ, กิจฺจํ วา โน กริสฺสติ, กุลวํโส จิรํ ฐสฺสติ, ทายชฺชํ ปฏิปชฺชติ, อถ วา ปน เปตานํ กาลกตานํ ทกฺขิณํ อนุปฺปทสฺสติ

---

[๑] สี., อิ. กยกฺกยํ. [๒] ขุ. ธ. ๒๕/๖ ปพฺเพ.

อิมานิ โข ภิกฺขเว ปญฺจ ฐานานิ[๑] สมฺปสฺสนฺตา มาตาปิตโร ปุตฺตํ อิจฺฉนฺติ กุเล ชายมานนฺติ.

ปญฺจ ฐานานิ สมฺปสฺสํ, ปุตฺตํ อิจฺฉนฺติ ปณฺฑิตา
ภโฏ วา โน ภริสฺสติ, กิจฺจํ วา โน กริสฺสติ.
กุลวํโส จิรํ ติฏฺเฐ, ทายชฺชํ ปฏิปชฺชติ[๒]
อถ วา ปน เปตานํ, ทกฺขิณํ อนุปฺปทสฺสติ.
ฐานาเนตานิ สมฺปสฺสํ, ปุตฺตํ อิจฺฉนฺติ ปณฺฑิตา
ตสฺมา สนฺโต สปฺปุริสา, กตญฺญู กตเวทิโน.
ภรนฺติ มาตาปิตโร, ปุพฺเพ กตมนุสฺสรํ
กโรนฺติ เตสํ กิจฺจานิ, ยถา ตํ ปุพฺพการินํ.
โอวาทการี ภฏฺโปสี, กุลวํสํ อหาปยํ.
สทฺโธ สีเลน สมฺปนฺโน, ปุตฺโต โหติ ปสํสิโยติ.[๓]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อิโต ทินฺเนน ตตฺถ ยาเปนฺตีติ.

อิโตทินฺนกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๖๙) ๗. ปจฺจีกมฺมวิปาโกติกถา

[๔๙๒] ปจฺจี กมฺมวิปาโกติ. อามนฺตา. สุขเวทนิยา ทุกฺขเวทนิยา อทุกฺขมสุขเวทนิยา สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา, ทุกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา, ผสฺเสน สมฺปยุตฺตา, เวทนาย สมฺปยุตฺตา, สญฺญาย สมฺปยุตฺตา, เจตนาย สมฺปยุตฺตา, จิตฺเตน สมฺปยุตฺตา, สารมฺมณา อตฺถิ, ตาย อาวชฺชนา อาโภโค

---

[๑] สี. ฐาณานิ.　　[๒] ฉ. ปฏิปชฺชิสฺสติ.
[๓] องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๓๙ ปพฺเพ.

สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สุขเวทนิยา น ทุกฺขเวทนิยา น อทุกฺขมสุขเวทนิยา น สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา, น ทุกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา, น อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา, น ผสฺเสน สมฺปยุตฺตา, น เวทนาย สมฺปยุตฺตา, น สญฺญาย สมฺปยุตฺตา, น เจตนาย สมฺปยุตฺตา, น จิตฺเตน สมฺปยุตฺตา, อนารมฺมณา นตฺถิ, ตาย อาวชฺชนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สุขเวทนิยา น ทุกฺขเวทนิยา ฯเปฯ อนารมฺมณา นตฺถิ, ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปจฺวี กมฺมวิปาโกติ.

ผสฺโส กมฺมวิปาโก ผสฺโส สุขเวทนิโย ทุกฺขเวทนิโย อทุกฺขมสุขเวทนิโย สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโต, ทุกฺขาย ฯเปฯ อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโต, ผสฺเสน สมฺปยุตฺโต, เวทนาย สมฺปยุตฺโต, สญฺญาย สมฺปยุตฺโต, เจตนาย สมฺปยุตฺโต, จิตฺเตน สมฺปยุตฺโต, สารมฺมโณ อตฺถิ, ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. ปจฺวี กมฺมวิปาโก ปจฺวี สุขเวทนิยา ทุกฺขเวทนิยา อทุกฺขมสุขเวทนิยา สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา, ทุกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา, ผสฺเสน สมฺปยุตฺตา, เวทนาย สมฺปยุตฺตา, สญฺญาย สมฺปยุตฺตา, เจตนาย สมฺปยุตฺตา, จิตฺเตน สมฺปยุตฺตาล สารมฺมณา อตฺถิ, ตาย อาวชฺชนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺวี กมฺมวิปาโก ปจฺวี น สุขเวทนิยา น ทุกฺขเวทนิยา ฯเปฯ อนารมฺมณา นตฺถิ, ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. ผสฺโส กมฺมวิปาโก ผสฺโส น สุขเวทนิโย น ทุกฺขเวทนิโย ฯเปฯ อนารมฺมโณ นตฺถิ, ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ

วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจวี กมฺมวิปาโกติ. อามนฺตา. ปจวี ปคฺคหนิคฺคหูปคา เฉทนเภทนูปคาติ. อามนฺตา กมฺมวิปาโก ปคฺคหนิคฺคหูปโค เฉทนเภทนูปโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ลพฺภา ปจวี เกตุ์ วิกฺเกตุ์ อาจเปตุ์ โอจินิตุ์ วิจินิตุนฺติ. อามนฺตา. ลพฺภา กมฺมวิปาโก เกตุ์ วิกฺเกตุ์ อาจเปตุ์ โอจินิตุ์ วิจินิตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๙๓] ปจวี ปเรสํ สาธารณาติ. อามนฺตา. กมฺมวิปาโก ปเรสํ สาธารโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กมฺมวิปาโก ปเรสํ สาธารโณติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"อสาธารณมญฺเญสํ,　　อโจรหรโณ[๑] นิธิ.
กยิราถ มจฺโจ ปุญฺญานิ,　　ส เว[๒] สุจริตํ จเรติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "กมฺมวิปาโก ปเรสํ สาธารโณติ.

ปจวี กมฺมวิปาโกติ. อามนฺตา. ปจมํ ปจวี สณฺจาติ ปจฺฉา สตฺตา อุปฺปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. ปจมํ วิปาโก อุปฺปชฺชติ ปจฺฉา วิปากปฏิลาภาย กมฺมํ กโรนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจวี สพฺพสตฺตานํ กมฺมวิปาโกติ. อามนฺตา สพฺเพ สตฺตา ปจวึ ปริภุญฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺเพ สตฺตา ปจวึ ปริภุญฺชนฺตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ ปจวึ ปริภุญฺชิตฺวา ปรินิพฺพายนฺตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ กมฺมวิปากํ อเขเปตฺวา ปรินิพฺพายนฺตีติ. น

---

[๑] สฺยา. อโจราหรโณ.　　[๒] ฉ., เท. สเจ.

เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจี จกฺกวตฺติสตฺตสฺส กมฺมวิปาโกติ. อามนฺตา. อญฺเญ สตฺตา ปจฺจึ ปริภุญฺชนฺตีติ. อามนฺตา. จกฺกวตฺติสตฺตสฺส กมฺมวิปากํ อญฺเญ สตฺตา ปริภุญฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺกวตฺติสตฺตสฺส กมฺมวิปากํ อญฺเญ สตฺตา ปริภุญฺชนฺตีติ. อามนฺตา จกฺกวตฺติสตฺตสฺส ผสฺสํ เวทนํ สญฺญํ เจตนํ จิตฺตํ สทฺธํ วีริยํ สตึ สมาธึ ปญฺญํ อญฺเญ อญฺเญ สตฺตา ปริภุญฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๙๔] น วตฺตพฺพํ "ปจฺจี กมฺมวิปาโกติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ อิสฺสริยสංวตฺตนิยํ[๑] กมฺมํ อธิปจฺจสංวตฺตนิยํ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ อิสฺสริยสංวตฺตนิยํ กมฺมํ อธิปจฺจสංวตฺตนิยํ กมฺมํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปจฺจี กมฺมวิปาโกติ.

ปจฺจีกมฺมวิปาโกติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๗๐) ๘. ชรามรณวิปาโกติกถา

[๔๙๕] ชรามรณํ วิปาโกติ. อามนฺตา. สุขเวทนิยं ทุกฺขเวทนิยं อทุกฺขมสุขเวทนิยं, สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตํ, ทุกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตํ, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตํ, ผสฺเสน สมฺปยุตฺตํ, เวทนาย สมฺปยุตฺตํ, สญฺญาย สมฺปยุตฺตํ, เจตนาย สมฺปยุตฺตํ, จิตฺเตน สมฺปยุตฺตํ, สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ

---

[๑] อิ. อิสฺสริยสංวตฺตนิกํ, เอวมุปริปิ.

ฯเปฯ นนุ น สุขเวทนิยํ น ทุกฺขเวทนิยํ ฯเปฯ อนารมฺมณํ นตฺถิ, ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สุขเวทนิยํ น ทุกฺขเวทนิยํ ฯเปฯ อนารมฺมณํ, นตฺถิ, ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ชรามรณํ วิปาโกติ.

ผสฺโส วิปาโก ผสฺโส สุขเวทนิโย ทุกฺขเวทนิโย ฯเปฯ สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. ชรามรณํ วิปาโก ชรามรณํ สุขเวทนิยํ ทุกฺขเวทนิยํ ฯเปฯ สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ชรามรณํ วิปาโก ชรามรณํ น สุขเวทนิยํ น ทุกฺขเวทนิยํ ฯเปฯ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. ผสฺโส วิปาโก ผสฺโส น สุขเวทนิโย น ทุกฺขเวทนิโย ฯเปฯ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๙๖] อกุสลานํ ธมฺมานํ ชรามรณํ อกุสลานํ ธมฺมานํ วิปาโกติ. อามนฺตา. กุสลานํ ธมฺมานํ ชรามรณํ, กุสลานํ ธมฺมานํ วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสลานํ ธมฺมานํ ชรามรณํ น วตฺตพฺพํ "กุสลานํ ธมฺมานํ วิปาโกติ. อามนฺตา. อกุสลานํ ธมฺมานํ ชรามรณํ, น วตฺตพฺพํ "อกุสลานฺนํ ธมฺมานํ วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสลานํ ธมฺมานํ ชรามรณํ อกุสลานํ ธมฺมานํ วิปาโกติ. อามนฺตา. อกุสลานํ ธมฺมานํ ชรามรณํ, กุสลานํ ธมฺมานํ วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสลานํ ธมฺมานํ ชรามรณนฺ น วตฺตพฺพนฺ "กุสลานํ ธมฺมานนฺ วิปาโกติ. อามนฺตา. กุสลานนฺ ธมฺมานนฺ ชรามรณนฺ, น วตฺตพฺพนฺ "อกุสลานนฺ ธมฺมานนฺ วิปาโกติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสลานญฺจ อกุสลานญฺจ ธมฺมานนฺ ชรามรณนฺ, อกุสลานนฺ ธมฺมานนฺ วิปาโกติ. อามนฺตา. กุสลานญฺจ อกุสลานญฺจ ธมฺมานนฺ ชรามรณนฺ, กุสลานนฺ ธมฺมานนฺ วิปาโกติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสลานญฺจ อกุสลานญฺจ ธมฺมานนฺ ชรามรณนฺ, น วตฺตพฺพนฺ "กุสลานนฺ ธมฺมานนฺ วิปาโกติ. อามนฺตา. กุสลานญฺจ อกุสลานญฺจ ธมฺมานนฺ ชรามรณนฺ, น วตฺตพฺพนฺ "อกุสลานนฺ ธมฺมานนฺ วิปาโกติ. น เหวนฺ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๙๗] น วตฺตพฺพนฺ "ชรามรณนฺ วิปาโกติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ ทุพฺพณฺณสตฺวตฺตนิยนฺ กมฺมนฺ อปฺปายุกสตฺวตฺตนิยนฺ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ ทุพฺพณฺณสตฺวตฺตนิยนฺ กมฺมนฺ อปฺปายุกสตฺวตฺตนิยนฺ กมฺมนฺ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ชรามรณนฺ วิปาโกติ.

ชรามรณนฺ วิปาโกติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๗๑) ๙. อริยธมฺมวิปากกถา

[๔๙๘] นตฺถิ อริยธมฺมวิปาโกติ. อามนฺตา. นนุ มหปฺผลนฺ สามญฺญนฺ มหปฺผลนฺ พฺรหฺมญฺญนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ มหปฺผลนฺ สามญฺญนฺ มหปฺผลนฺ พฺรหฺมญฺญนฺ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ อริยธมฺมวิปาโกติ.

นตฺถิ อริยธมฺมวิปาโกติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โสตาปตฺติผลนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โสตาปตฺติผลนฺ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ

"นตฺถิ อริยธมฺมวิปาโกติ. นนุ อตฺถิ สกทาคามิผลํ ฯเปฯ อนาคามิผลํ ฯเปฯ อรหตฺตผลนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ อรหตฺตผลํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ อริยธมฺมวิปาโกติ.

โสตาปตฺติผลํ น วิปาโกติ. อามนฺตา. ทานผลํ น วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตาปตฺติผลํ น วิปาโกติ. อามนฺตา. สีลผลํ ฯเปฯ ภาวนาผลํ น วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิผลํ ฯเปฯ อนาคามิผลํ ฯเปฯ อรหตฺตผลํ น วิปาโกติ. อามนฺตา. ทานผลํ น วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตผลํ น วิปาโกติ. อามนฺตา. สีลผลํ ฯเปฯ ภาวนาผลํ น วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทานผลํ วิปาโกติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติผลํ วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทานผลํ วิปาโกติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลํ ฯเปฯ อนาคามิผลํ ฯเปฯ อรหตฺตผลํ วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สีลผลํ ฯเปฯ ภาวนาผลํ วิปาโกติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติผลํ วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ภาวนาผลํ วิปาโกติ. อามนฺตา. สกทาคามิผลํ ฯเปฯ อนาคามิผลํ ฯเปฯ อรหตฺตผลํ วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๙๙] กามาวจรํ กุสลํ สวิปากนฺติ. อามนฺตา. โลกุตฺตรํ กุสลํ สวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปาวจรํ กุสลํ ฯเปฯ อรูปาวจรํ กุสลํ สวิปากนฺติ. อามนฺตา. โลกุตฺตรํ กุสลํ สวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โลกุตฺตรํ กุสลํ อวิปากนฺติ. อามนฺตา. กามาวจรํ กุสลํ อวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โลกุตฺตรํ กุสลํ อวิปากนฺติ. อามนฺตา รูปาวจรํ ฯเปฯ อรูปาวจรํ กุสลํ อวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๐๐] กามาวจรํ กุสลํ สวิปากํ อาจยคามีติ. อามนฺตา. โลกุตฺตรํ กุสลํ สวิปากํ อาจยคามีติ.[๑] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปาวจรํ ฯเปฯ อรูปาวจรํ กุสลํ สวิปากํ อาจยคามีติ. อามนฺตา. โลกุตฺตรํ กุสลํ สวิปากํ อาจยคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โลกุตฺตรํ กุสลํ สวิปากํ อปจยคามีติ. อามนฺตา. กามาวจรํ กุสลํ สวิปากํ อปจยคามีติ.[๒] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โลกุตฺตรํ กุสลํ สวิปากํ อปจยคามีติ. อามนฺตา. รูปาวจรํ ฯเปฯ อรูปาวจรํ กุสลํ สวิปากํ อปจยคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อริยธมฺมวิปากกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๗๒) ๑๐. วิปาโกวิปากธมฺมธมฺโมติกถา

[๕๐๑] วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโมติ. อามนฺตา. ตสฺส วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโมติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตสฺส วิปาโก วิปาก-ธมฺมธมฺโมติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา นตฺถิ วฏฺฏปจฺเฉโท นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโมติ. อามนฺตา. วิปาโกติ วา วิปากธมฺม-ธมฺโมติ วา, วิปากธมฺมธมฺโมติ วา วิปาโกติ วา เอเส เส เอกฏฺเฐ สเม สมภาเค ตชฺชาเตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโมติ. อามนฺตา. วิปาโก จ วิปากธมฺมธมฺโม จ, วิปากธมฺมธมฺโม จ วิปาโก จ สหคตา สหชาตา สํสฏฺฐา สมฺปยุตฺตา เอกุปฺปาทา เอกนิโรธา เอกวตฺถุกา เอการมฺมณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อภิ. สงฺ. ๓๔/๑๔๗๖ ปพฺเพ. [๒] อภิ. สงฺ. ๓๕/๑๔๗๗ ปพฺเพ.

วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโมติ. อามนฺตา. ตญฺเญว อกุสลํ โส อกุสลสฺส วิปาโก, ตญฺเญว กุสลํ โส กุสลสฺส วิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโมติ. อามนฺตา. เยเนว จิตฺเตน ปาณํ หนติ, เตเนว จิตฺเตน นิรเย ปจฺจติ, เยเนว จิตฺเตน ทานํ เทติ, เตเนว จิตฺเตน สคฺเค โมทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๐๒] น วตฺตพฺพํ "วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโมติ. อามนฺตา. นนุ วิปากา จตฺตาโร ขนฺธา อรูปิโน อญฺญมญฺญปจฺจยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ วิปากา จตฺตาโร ขนฺธา อรูปิโน อญฺญมญฺญปจฺจยา เตน วต เร วตฺตพฺเพ "วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโมติ.

วิปาโกวิปากธมฺมธมฺโมติกถา นิฏฺฐิตา.

สตฺตโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

สงฺคโห สมฺปโยโค,[๑] เจตสิโก ธมฺโม, เจตสิกํ ทานํ ปริโภคมยํ ปุญฺญํ วฑฺฒติ, อิโต ทินฺเนน ตตฺถ ยาเปนฺติ, ปจฺจี กมฺมวิปาโก ชรามรณํ วิปาโก, นตฺถิ อริยธมฺมวิปาโก, วิปาโก วิปากธมฺมธมฺโมติ.

---

[๑] ฉ., เท. สมฺปยุตฺโต.

๘. อฏฺฐมวคฺโค

(๗๓) ๑. ฉคติกถา

[๕๐๓] ฉ คติโยติ. อามนฺตา. นนุ ปญฺจ คติโย วุตฺตา ภควตา "นิรโย ติรจฺฉานโยนิ ปิตฺติวิสโย[๑] มนุสฺสา เทวาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปญฺจ คติโย วุตฺตา ภควตา "นิรโย ติรจฺฉานโยนิ ปิตฺติวิสโย มนุสฺสา เทวา. โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ฉ คติโยติ.

ฉ คติโยติ. อามนฺตา. นนุ กาลกญฺชิกา[๒] อสุรา เปตานํ สมานวณฺณา สมานโภคา สมานาหารา สมานายุกา เปเตหิ สห อาวาหวิวาหํ คจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ กาลกญฺชิกา อสุรา เปตานํ สมานวณฺณา สมานโภคา สมานาหารา สมานายุกา เปเตหิ สห อาวาหวิวาหํ คจฺฉนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ฉ คติโยติ.

ฉ คติโยติ. อามนฺตา. นนุ เวปจิตฺติปริสา เทวานํ สมานวณฺณา สมานโภคา สมานาหารา สมานายุกา เทเวหิ สห อาวาหวิวาหํ คจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ เวปจิตฺติปริสา เทวานํ สมานวณฺณา สมานโภคา สมานาหารา สมานายุกา เทเวหิ สห อาวาหวิวาหํ คจฺฉนฺติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ฉ คติโยติ.

ฉ คติโยติ. อามนฺตา. นนุ เวปจิตฺติปริสา ปุพฺพเทวาติ. อามนฺตา. หญฺจิ เวปจิตฺติปริสา ปุพฺพเทวา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ฉ คติโยติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เปตฺติวิสโย, เอวมุปริปิ.

[๒] ฉ.,เท. กาลกญฺจิกา, อิ. กาพกญฺชกา, เอวมุปริปิ.

[๕๐๔] น วตฺตพฺพํ "ฉ คตีโยติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ อสุรกาโยติ อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ อสุรกาโย เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ฉ คตีโยติ.

ฉคติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๗๔) ๒. อนฺตราภวกถา

[๕๐๕] อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. กามภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. รูปภโวติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. อรูปภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. กามภวสฺส จ รูปภวสฺส จ อนฺตเร อตฺถิ อนฺตราภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. รูปภวสฺส จ อรูปภวสฺส จ อนฺตเร อตฺถิ อนฺตราภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามภวสฺส จ รูปภวสฺส จ อนฺตเร นตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. หญฺจิ กามภวสฺส จ รูปภวสฺส จ อนฺตเร นตฺถิ อนฺตราภโว โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อนฺตราภโวติ. รูปภวสฺส จ อรูปภวสฺส จ อนฺตเร นตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา หญฺจิ รูปภวสฺส จ อรูปภวสฺส จ อนฺตเร นตฺถิ อนฺตราภโว โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อนฺตราภโวติ.

[๕๐๖] อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. ปญฺจมี สา โยนิ, ฉฏฺฐมี สา คติ, อฏฺฐมี สา วิญฺญาณฏฺฐิติ, ทสโม โส สตฺตาวาโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. อนฺตราภโว

ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนฺตราภวูปคํ กมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อนฺตราภวูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนฺตราภเว สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนฺตราภเว อตฺถิ รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนฺตราภโว ปญฺจโวการภโวติ.[๑] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๐๗] อตฺถิ กามภโว, กามภโว ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนฺตราภโว, อนฺตราภโว ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ กามภวูปคํ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนฺตราภวูปคํ กมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ กามภวูปคา สตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนฺตราภวูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามภเว สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. อนฺตราภเว สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามภเว อตฺถิ รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. อนฺตราภเว อตฺถิ รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามภโว ปญฺจโวการภโวติ. อามนฺตา. อนฺตราภโว ปญฺจโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ รูปภโว, รูปภโว ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนฺตราภโว, อนฺตราภโว ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ

---

[๑] สี. ปญฺจโวกาโร.

อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ รูปภวูปคํ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนฺตราภวูปคํ กมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ รูปภวูปคา สตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนฺตราภวูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปภเว สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. อนฺตราภเว สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปภเว อตฺถิ รูปํ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. อนฺตราภเว อตฺถิ รูปํ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปภโว ปญฺจโวการภโวติ. อามนฺตา. อนฺตราภโว ปญฺจโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อรูปภโว อรูปภโว ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนฺตราภโว อนฺตราภโว ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อรูปภวูปคํ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนฺตราภวูปคํ กมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อรูปภวูปคา สตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ อนฺตราภวูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปภเว สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. อนฺตราภเว สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปภเว อตฺถิ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. อนฺตราภเว อตฺถิ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปภโว จตุโวการภโวติ. อามนฺตา. อนฺตราภโว จตุโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๐๘] อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. สพฺเพสญฺเญว สตฺตานำ อตฺถิ อนฺตราภโวติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺเพสญฺเญว สตฺตานำ นตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. หญฺจิ สพฺเพสญฺเญว สตฺตานำ นตฺถิ อนฺตราภโว โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อนฺตราภโวติ.

อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. อานนฺตริยสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ อนฺตราภโวติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อานนฺตริยสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. หญฺจิ อานนฺตริยสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ อนฺตราภโว โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อนฺตราภโวติ.

น อานนฺตริยสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. อานนฺตริยสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ อนฺตราภโวติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อานนฺตริยสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. น อานนฺตริยสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ อนฺตราภโวติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นิรยูปคสฺส ปุคฺคลสฺส ฯเปฯ อสญฺญสตฺตูปคสฺส ปุคฺคลสฺส ฯเปฯ อรูปูปคสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ อนฺตราภโวติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปูปคสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรูปูปคสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ อนฺตราภโว โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อนฺตราภโวติ.

น อรูปูปคสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. อรูปูปคสฺส ปุคฺคลสฺส อตฺถิ อนฺตราภโวติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปูปคสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. น อรูปูปคสฺส ปุคฺคลสฺส นตฺถิ อนฺตราภโวติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๐๙] น วตฺตพฺพำ “อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. นนุ อนฺตราปรินิพฺพายี ปุคฺคโล อตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนฺตราปรินิพฺพายี

ปุคฺคโล อตฺถิ โน วต เร[๑] วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อนฺตราภโวติ.

อนฺตราปรินิพฺพายี ปุคฺคโล อตฺถีติ กตฺวา อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. อุปหจฺจปรินิพฺพายี ปุคฺคโล อตฺถีติ กตฺวา อตฺถิ อุปหจฺจภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนฺตราปรินิพฺพายี ปุคฺคโล อตฺถีติ กตฺวา อตฺถิ อนฺตราภโวติ. อามนฺตา. อสงฺขารปรินิพฺพายี ปุคฺคโล ฯเปฯ สสงฺขารปรินิพฺพายี ปุคฺคโล อตฺถีติ กตฺวา อตฺถิ สสงฺขารภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนฺตราภวกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๗๕) ๓. กามคุณกถา

[๕๑๐] ปญฺเจว กามคุณา[๒] กามธาตูติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ ตปฺปฏิสํยุตฺโต[๓] ฉนฺโทติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ ตปฺปฏิสํยุตฺโต ฉนฺโท โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺเจว กามคุณา กามธาตูติ. นนุ อตฺถิ ตปฺปฏิสํยุตฺโต ราโค ตปฺปฏิสํยุตฺโต ฉนฺโท ตปฺปฏิสํยุตฺโต ฉนฺทราโค ตปฺปฏิสํยุตฺโต สงฺกปฺโป ตปฺปฏิสํยุตฺโต ราโค ตปฺปฏิสํยุตฺโต สงฺกปฺปราโค ตปฺปฏิสํยุตฺตา ปีติ ตปฺปฏิสํยุตฺตํ โสมนสฺสํ ตปฺปฏิสํยุตฺตํ ปีติโสมนสฺสนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ ตปฺปฏิสํยุตฺตํ ปีติโสมนสฺสํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺเจว กามคุณา กามธาตูติ.

ปญฺเจว กามคุณา กามธาตูติ. อามนฺตา. มนุสฺสานํ จกฺขุ[๔] น กามธาตูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มนุสฺสานํ โสตํ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. เตน วต เร.
[๒] ม. ม. ๑๒/๑๖๖ ปพฺเพ.
[๓] สี., อิ. ตปฺปฏิสญฺญุโต, เอวมุปริปิ.
[๔] ฉ., เท. จกฺขุ.

มนุสฺสานำ ฆานำ ฯเปฯ มนุสฺสานำ ชิวฺหา[๑] ฯเปฯ มนุสฺสานำ กาโย ฯเปฯ มนุสฺสานำ มโน น กามธาตูติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มนุสฺสานำ มโน น กามธาตูติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตำ ภควตา:-

ปญฺจ กามคุณา โลเก, มโนฉฏฺฐา ปเวทิตา,
เอตฺถ ฉนฺทำ วิราเชตฺวา, เอวำ ทุกฺขา ปมุจฺจตีติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพำ "มนุสฺสานำ มโน น กามธาตูติ.

[๕๑๑] ปญฺเจว กามคุณา กามธาตูติ. อามนฺตา. กามคุณา ภโว คติ สตฺตาวาโส สำสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ กามคุณูปคำ กมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ กามคุณูปคา สตฺตาติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามคุเณ สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามคุเณ อตฺถิ รูปำ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามคุณา ปญฺจโวการภโวติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามคุเณ สมฺมาสมฺพุทฺธา[๓] อุปฺปชฺชนฺติ, ปจฺเจกสมฺพุทฺธา[๔] อุปฺปชฺชนฺติ, สาวกยุคำ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามธาตุ ภโว คติ สตฺตาวาโส สำสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. กามคุณา ภโว คติ สตฺตาวาโส สำสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ

---

[๑] สี. ชิวฺหำ. [๒] ขุ. สุ. ๒๕/๑๗๓ ปพฺเพ. ที.ม. ๑๑/๓๑๕. สำ. สฬายตน. ๑๘/๒๖๗ ปพฺเพ. [๓] อภิ. ปุ. ๓๖/๒๒ ปพฺเพ. [๔] อภิ. ปุ. ๓๖/๒๒ ปพฺเพ.

ฯเปฯ อตฺถิ กามธาตูปคํ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ กามคุณูปคํ กมฺมนฺติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ กามธาตูปคา สตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ กามคุณูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามธาตุยา สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. กามคุเณ สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามธาตุยา อตฺถิ รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. กามคุเณ อตฺถิ รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามธาตุ ปญฺจโวการภโวติ. อามนฺตา. กามคุณา ปญฺจโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามธาตุยา สมฺมาสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, ปจฺเจกสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, สาวกยุคํ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. กามคุเณ สมฺมาสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, ปจฺเจกสมฺพุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, สาวกยุคํ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๑๒] น วตฺตพฺพํ "ปญฺเจว กามคุณา กามธาตูติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสංหิตา รชนิยา, โสตวิญฺเญยฺยา สทฺทา ฯเปฯ ฆานวิญฺเญยฺยา คนฺธา ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺเญยฺยา รสา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสංหิตา รชนิยา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณาติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปญฺเจว กามคุณา กามธาตูติ.

กามคุณกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] สี. กามคุณา. สं. สฬายตน. ๑๘/๒๖๗ ปพฺเพ. ที.ปา. ๑๑/๑๓๕ ปพฺเพ.

(๗๖) ๔. กามกถา

[๕๑๓] ปญฺเจวายตนา กามาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ ตปฺปฏิสํยุตฺโต ฉนฺโทติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ ตปฺปฏิสํยุตฺโต ฉนฺโท โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺเจวายตนา กามาติ. นนุ อตฺถิ ตปฺปฏิสํยุตฺโต ราโค ตปฺปฏิสํยุตฺโต ฉนฺโท ตปฺปฏิสํยุตฺโต ฉนฺทราโค ตปฺปฏิสํยุตฺโต สงฺกปฺโป ตปฺปฏิสํยุตฺโต ราโค ตปฺปฏิสํยุตฺโต สงฺกปฺปราโค ตปฺปฏิสํยุตฺตา ปีติ ตปฺปฏิสํยุตฺตํ โสมนสฺสํ ตปฺปฏิสํยุตฺตํ ปีติโสมนสฺสนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ ตปฺปฏิสํยุตฺตํ ปีติโสมนสฺสํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺเจวายตนา กามาติ.

[๕๑๔] น วตฺตพฺพํ "ปญฺเจวายตนา กามาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสංหิตา รชนิยา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปญฺเจวายตนา กามาติ.

ปญฺเจวายตนา กามาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปญฺจิเม ภิกฺขเว กามคุณา. กตเม ปญฺจ. จกฺขุวิญฺเญยฺยา รูปา ฯเปฯ กายวิญฺเญยฺยา โผฏฺฐพฺพา อิฏฺฐา กนฺตา มนาปา ปิยรูปา กามูปสංหิตา รชนิยา. อิเม โข ภิกฺขเว ปญฺจ กามคุณา อปิ จ ภิกฺขเว เนเต กามา กามคุณา นาเมเต อริยสฺส วินเย วุจฺจนฺติ.

สงฺกปฺปราโค ปุริสสฺส กาโม,
น เต กามา ยานิ จิตฺรานิ โลเก.
สงฺกปฺปราโค ปุริสสฺส กาโม,

ติฏฺฐนฺติ จิตฺรานิ ตเถว โลเก.
อเถตฺถ ธีรา วินยนฺติ ฉนฺทนฺติ.[๑]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปญฺเจวายตนา กามาติ.

กามกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๗๗) ๕. รูปธาตุกถา

[๕๑๕] รูปิโน ธมฺมา รูปธาตูติ. อามนฺตา. รูปี ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ รูปูปคํ กมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ รูปูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูเป สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูเป อตฺถิ รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปี ปญฺจโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปธาตุ ภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. รูปี ภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ รูปธาตูปคํ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ รูปูปคํ กมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ รูปธาตูปคา สตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ รูปูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] องฺ. ฉกฺก. ๒๒/๖๓ ปพฺเพ.

รูปธาตุยา สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. รูเป สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปธาตุยา อตฺถิ รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. รูเป อตฺถิ รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปธาตุ ปญฺจโวการภโวติ. อามนฺตา. รูปี ปญฺจโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๑๖] รูปิโน ธมฺมา รูปธาตุ กามธาตุยา อตฺถิ รูปนฺติ. อามนฺตา. สาว กามธาตุ สา รูปธาตูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สาว กามธาตุ สา รูปธาตูติ. อามนฺตา. กามภเวน สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ทฺวีหิ ภเวหิ สมนฺนาคโต โหติ กามภเวน จ รูปภเวน จาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปธาตุกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๗๘) ๖. อรูปธาตุกถา

[๕๑๗] อรูปิโน ธมฺมา อรูปธาตูติ. อามนฺตา. เวทนา ภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ เวทนูปคํ กมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ เวทนูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนาย สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนาย อตฺถิ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา จตุโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรูปธาตุ ภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. เวทนา ภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อรูปธาตูปคํ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ เวทนูปคํ กมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อรูปธาตูปคา สตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ เวทนูปคา สตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรูปธาตุยา สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. เวทนาย สตฺตา ชายนฺติ ชิยฺยนฺติ มิยฺยนฺติ จวนฺติ อุปปชฺชนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปธาตุยา อตฺถิ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. เวทนาย อตฺถิ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปธาตุ จตุโวการภโวติ. อามนฺตา. เวทนา จตุโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๑๘] อรูปิโน ธมฺมา อรูปธาตุ กามธาตุยา อตฺถิ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. สาว กามธาตุ, สา อรูปธาตูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สาว กามธาตุ, สา อรูปธาตูติ. อามนฺตา. กามภเวน สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ทฺวีหิ ภเวหิ สมนฺนาคโต โหติ กามภเวน จ อรูปภเวน จาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปิโน ธมฺมา รูปธาตุ, อรูปิโน ธมฺมา อรูปธาตุ, กามธาตุยา อตฺถิ รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. สาว กามธาตุ, สา รูปธาตุ, สา อรูปธาตูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สาว กามธาตุ, สา รูปธาตุ, สา อรูปธาตูติ. อามนฺตา. กามภเวน สมนฺนาคโต ปุคฺคโล ตีหิ ภเวหิ สมนฺนาคโต โหติ กามภเวน จ รูปภเวน จ อรูปภเวน จาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรูปธาตุกถา นิฏฺฐิตา.

(๗๙) ๗. รูปธาตุยาอายตนกถา

[๕๑๙] อตฺถิ สพายตนิโก อตฺตภาโว รูปธาตุยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ คนฺธายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ ชิวฺหายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ รสายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ กายายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ ตตฺถ คนฺธายตนนฺติ. อามนฺตา. นตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ ตตฺถ รสายตนนฺติ. อามนฺตา. นตฺถิ ตตฺถ ชิวฺหายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ ตตฺถ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. อามนฺตา. นตฺถิ ตตฺถ กายายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๒๐] อตฺถิ ตตฺถ จกฺขายตนํ, อตฺถิ รูปายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนํ, อตฺถิ คนฺธายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ จกฺขายตนํ, อตฺถิ รูปายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ชิวฺหายตนํ, อตฺถิ รสายตนํ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ กายายตนํ, อตฺถิ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ตตฺถ โสตายตนํ, อตฺถิ สทฺทายตนํ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ มนายตนํ, อตฺถิ ธมฺมายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนํ, อตฺถิ คนฺธายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ มนายตนํ อตฺถิ ธมฺมายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ชิวฺหายตนํ, อตฺถิ รสายตนนฺติ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ กายายตนํ, อตฺถิ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนํ, นตฺถิ คนฺธายตนนฺติ. อามนฺตา อตฺถิ ตตฺถ จกฺขายตนํ นตฺถิ รูปายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนํ, นตฺถิ คนฺธายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ โสตายตนํ, นตฺถิ สทฺทายตนํ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ มนายตนํ นตฺถิ ธมฺมายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ตตฺถ ชิวฺหายตนํ, นตฺถิ รสายตนํ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ กายายตนํ, นตฺถิ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ จกฺขายตนํ, นตฺถิ รูปายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ กายายตนํ, นตฺถิ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ โสตายตนํ นตฺถิ สทฺทายตนํ เปฯ อตฺถิ ตตฺถ มนายตนํ, นตฺถิ ธมฺมายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๒๑] อตฺถิ ตตฺถ จกฺขายตนํ, อตฺถิ รูปายตนํ เตน จกฺขุนา ตํ รูปึ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนํ อตฺถิ คนฺธายตนํ เตน ฆาเนน ตํ คนฺธํ ฆายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ จกฺขายตนํ อตฺถิ รูปายตนํ เตน จกฺขุนา ตํ รูปึ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ชิวฺหายตนํ อตฺถิ รสายตนํ ตาย ชิวฺหาย ตํ รสํ สายติ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ กายายตนํ อตฺถิ โผฏฺฐพฺพายตนํ เตน กาเยน ตํ โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ตตฺถ โสตายตนํ อตฺถิ สทฺทายตนํ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ มนายตนํ อตฺถิ ธมฺมายตนํ เตน มเนน ตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนํ อตฺถิ คนฺธายตนํ เตน ฆาเนน ตํ คนฺธํ ฆายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ มนายตนํ อตฺถิ ธมฺมายตนํ เตน มเนน ตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ ชิวฺหายตนํ อตฺถิ รสายตนํ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ กายายตนํ

อตฺถิ โผฏฺฐพฺพายตนํ เตน กาเยน ตํ โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนํ อตฺถิ คนฺธายตนํ, น จ เตน ฆาเนน ตํ คนฺธํ ฆายตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ จกฺขายตนํ อตฺถิ รูปายตนํ น จ เตน จกฺขุนา ตํ รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนํ อตฺถิ คนฺธายตนํ น จ เตน ฆาเนน ตํ คนฺธํ ฆายตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ โสตายตนํ อตฺถิ สทฺทายตนํ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ มนายตนํ อตฺถิ ธมฺมายตนํ น จ เตน มเนน ตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ตตฺถ ชิวฺหายตนํ อตฺถิ รสายตนํ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ กายายตนํ อตฺถิ โผฏฺฐพฺพายตนํ น จ เตน กาเยน ตํ โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ จกฺขายตนํ อตฺถิ รูปายตนํ น จ เตน จกฺขุนา ตํ รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ กายายตนํ อตฺถิ โผฏฺฐพฺพายตนํ น จ เตน กาเยน ตํ โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ โสตายตนํ อตฺถิ สทฺทายตนํ ฯเปฯ อตฺถิ ตตฺถ มนายตนํ อตฺถิ ธมฺมายตนํ น จ เตน มเนน ตํ ธมฺมํ วิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๒๒] อตฺถิ ตตฺถ ฆานายตนํ อตฺถิ คนฺธายตนํ เตน ฆาเนน ตํ คนฺธํ ฆายตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ มูลคนฺโธ สารคนฺโธ ตจคนฺโธ ปตฺตคนฺโธ ปุปฺผคนฺโธ ผลคนฺโธ อามคนฺโธ วิสฺสคนฺโธ สุคนฺโธ ทุคฺคนฺโธติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ตตฺถ ชิวฺหายตนํ อตฺถิ รสายตนํ ตาย ชิวฺหาย ตํ รสํ สายตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ มูลรโส ขนฺธรโส ตจรโส ปตฺตรโส ปุปฺผรโส ผลรโส อมฺพิลํ มธุรํ ติตฺตกํ กฏุกํ โลณิยํ ขาริยํ ลมฺพิลํ

กสาโว สาทุ อสาทูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ตตฺถ กายายตนํ อตฺถิ โผฏฺฐพฺพายตนํ เตน กาเยน ตํ โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ กกฺขฬํ มุทุกํ สณฺหํ ผรุสํ สุขสมฺผสฺสํ ทุกฺขสมฺผสฺสํ ครุกํ ลหุกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๒๓] น วตฺตพฺพํ "สพายตนิโก อตฺตภาโว รูปธาตุยาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ ตตฺถ ฆานนิมิตฺตํ ชิวฺหานิมิตฺตํ กายนิมิตฺตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ ตตฺถ ฆานนิมิตฺตํ ชิวฺหานิมิตฺตํ กายนิมิตฺตํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพายตนิโก อตฺตภาโว รูปธาตุยาติ.

รูปธาตุยา อายตนกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๘๐) ๘. อรูเปรูปกถา

[๕๒๔] อตฺถิ รูปํ อรูเปสูติ. อามนฺตา. รูปภโว รูปคติ รูปสตฺตาวาโส รูปสํสาโร รูปโยนิ รูปตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อรูปภโว อรูปคติ อรูปสตฺตาวาโส อรูปสํสาโร อรูปโยนิ อรูปตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรูปภโว ฯเปฯ อรูปตฺตภาวปฏิลาโภ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ รูปํ อรูเปสูติ.

อตฺถิ รูปํ อรูเปสูติ. อามนฺตา. ปญฺจโวการภโว คติ สตฺตาวาโส สํสาโร โยนิ วิญฺญาณฏฺฐิติ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ จตุโวการภโว ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. หญฺจิ จตุโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ รูปํ อรูเปสูติ.

[๕๒๔] อตฺถิ รูปี รูปธาตุยา, โส จ รูปภโว รูปคติ รูปสตฺตาวาโส รูปสํสาโร รูปโยนิ รูปตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อตฺถิ รูปี อรูเปสุ โส จ รูปภโว รูปคติ ฯเปฯ รูปตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ รูปี รูปธาตุยา, โส จ ปญฺจโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา อตฺถิ รูปี อรูเปสุ, โส จ ปญฺจโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ รูปี อรูเปสุ, โส จ อรูปภโว อรูปคติ อรูปสตฺตาวาโส อรูปสํสาโร อรูปโยนิ อรูปตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อตฺถิ รูปี อรูปธาตุยา[๑] โส จ อรูปภโว อรูปคติ ฯเปฯ อรูปตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ รูปี อรูเปสุ, โส จ จตุโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. อามนฺตา. อตฺถิ รูปี อรูปธาตุยา, โส จ จตุโวการภโว คติ ฯเปฯ อตฺตภาวปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๒๖] อตฺถิ รูปี อรูเปสูติ. อามนฺตา. นนุ รูปานํ นิสฺสรณํ อรูปี วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ รูปานํ นิสฺสรณํ อรูปี วุตฺตํ ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรูปี อรูเปสูติ.

รูปานํ นิสฺสรณํ อรูปี วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ รูปี อรูเปสูติ. อามนฺตา กามานํ นิสฺสรณํ เนกฺขมฺมํ วุตฺตํ ภควตา "อตฺถิ เนกฺขมฺเมสุ กามา อตฺถิ อนาสเวสุ อาสวา อตฺถิ อปริยาปนฺเนสุ ปริยาปนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรูเปรูปกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ.,เท. รูปธาตุยา, เอวมุปริปิ.

(๘๑) ๙. รูปกมฺมนฺติกถา

[๕๒๗] กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี กุสลนฺติ. อามนฺตา. สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวฏฺฏนา[๑] อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวฏฺฏนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวฏฺฏนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี กุสลนฺติ.

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส กุสโล สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวฏฺฏนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี กุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวฏฺฏนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา... เจตนา... สทฺธา... วิริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา กุสลา สารมฺมณา อตฺถิ ตาย อาวฏฺฏนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี กุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวฏฺฏนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี กุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวฏฺฏนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส กุสโล อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวฏฺฏนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี กุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวฏฺฏนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา เวทนา ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. อาวชฺชนา, เอวมุปริปิ.

สญฺญา... เจตนา... สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา กุสลา อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวฏฺฏนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๒๘] กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปึ กุสลนฺติ. อามนฺตา. ยํ กิญฺจิ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปึ สพฺพนฺตํ กุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปึ กุสลนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ กุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปึ กุสลนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ ฯเปฯ วาโยธาตุ กุสลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปึ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ ... เตโชธาตุ ฯเปฯ วาโยธาตุ อพฺยากตาติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปึ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๒๙] กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปึ อนารมฺมณนฺ กุสลนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนนฺ อนารมฺมณนฺ กุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปึ อนารมฺมณนฺ กุสลนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนนฺ ฯเปฯ คนฺธายตนนฺ... รสายตนนฺ... โผฏฺฐพฺพายตนนฺ ฯเปฯ ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ ฯเปฯ วาโยธาตุ อนารมฺมณา กุสลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ อนารมฺมณํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี อนารมฺมณํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ ฯเปฯ วาโยธาตุ อนารมฺมณา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี อนารมฺมณํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๓๐] กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ กุสลนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ กุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ กุสลนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ ฯเปฯ วาโยธาตุ ผสฺสวิปฺปยุตฺตา กุสลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ ฯเปฯ วาโยธาตุ ผสฺสวิปฺปยุตฺตา อพฺยากตาติ อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๓๑] กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี อนารมฺมณํ ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ กุสลนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ อนารมฺมณํ ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ กุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปํ อนารมฺมณนฺติ ผสฺสวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนนฺติ ฯเปฯ คนฺธายตนนฺติ... รสายตนนฺติ... โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ ฯเปฯ ปถวีธาตูติ... อาโปธาตูติ... เตโชธาตูติ ฯเปฯ วาโยธาตูติ อนารมฺมณา ผสฺสวิปฺปยุตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา รูปายตนนฺติ อนารมฺมณา ผสฺสวิปฺปยุตฺตาติ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา กายกมฺมา รูปา อนารมฺมณา ผสฺสวิปฺปยุตฺตาติ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา สทฺทายตนนฺติ ฯเปฯ คนฺธายตนนฺติ... รสายตนนฺติ... โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ ฯเปฯ ปถวีธาตูติ... อาโปธาตูติ... เตโชธาตูติ ฯเปฯ วาโยธาตูติ อนารมฺมณา ผสฺสวิปฺปยุตฺตา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา กายกมฺมา รูปา อนารมฺมณา ผสฺสวิปฺปยุตฺตาติ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๓๒] กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา วจีกมฺมา รูปา กุสลนฺติ. อามนฺตา. สารมฺมณา, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณา, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณา, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา วจีกมฺมา รูปา กุสลนฺติ.

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส กุสโล สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา วจีกมฺมา รูปา กุสลา สารมฺมณา, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา... เจตนา... สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา กุสลา สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา.

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี กุสลํ สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี กุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส กุสโล อนารมฺมโณ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี กุสลํ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา... เจตนา... สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา กุสลา อนารมฺมณา นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี กุสลนฺติ. อามนฺตา. ยํ กิญฺจิ กุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปี สพฺพนฺตํ กุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยถา กายกมฺมํ ตถา วจีกมฺมนฺติ.

[๕๓๓] อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี อกุสลนฺติ. อามนฺตา สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี อกุสลนฺติ.

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส อกุสโล สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปี อกุสลํ สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา

ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา... เจตนา... ราโค... โทโส... โมโห... มาโน... ทิฏฺฐิ... วิจิกิจฺฉา... ถีนํ... อุทฺธจฺจํ... อหิริกํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ อกุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปํ อกุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปํ อกุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส อกุสโล อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปํ อกุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา... เจตนา... ราโค... โทโส... โมโห... มาโน... ทิฏฺฐิ... วิจิกิจฺฉา... ถีนํ... อุทฺธจฺจํ... อหิริกํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ อกุสลํ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ กายกมฺมํ รูปํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา ยํ กิญฺจิ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปํ สพฺพนฺตํ อกุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๓๔] อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ

ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อกุสลนฺติ.

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส อกุสโล สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อกุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา... เจตนา... ราโค... โทโส... โมโห... มาโน... ทิฏฺฐิ... วิจิกิจฺฉา... ถีนํ... อุทฺธจฺจํ... อหิริกํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ อกุสลํ สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อกุสลํ สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อกุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส อกุสโล อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อกุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา... เจตนา... ราโค... โทโส... โมโห... มาโน... ทิฏฺฐิ... วิจิกิจฺฉา... ถีนํ... อุทฺธจฺจํ... อหิริกํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ อกุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. ยํ กิญฺจิ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปํ สพฺพนฺตํ อกุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๓๕] อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ อกุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ... ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ... วาโยธาตุ... อสุจิ... อสฺสุ... โลหิตํ ฯเปฯ เสโท อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อพฺยากตนฺติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ... ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ... วาโยธาตุ... อสุจิ... อสฺสุ... โลหิตํ ฯเปฯ เสโท อพฺยากโตติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๓๖] อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อนารมฺมณนฺ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ อนารมฺมณนฺ อกุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อนารมฺมณนฺ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ ฯเปฯ วาโยธาตุ... อสุจิ... อสฺสุ... โลหิตํ ฯเปฯ เสโท อนารมฺมโณ อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ อนารมฺมณนฺ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อนารมฺมณนฺ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ

สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ... วาโยธาตุ... อสุจิ... อสฺสุ... โลหิตํ ฯเปฯ เสโท อนารมฺมโณ อพฺยากโตติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี อนารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๓๗] อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี ผสฺสวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ ผสฺสวิปฺปยุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี ผสฺสวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ... ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ ฯเปฯ วาโยธาตุ... อสุจิ... อสฺสุ... โลหิตํ ฯเปฯ เสโท ผสฺสวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ ผสฺสวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี อนารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ... ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ...วาโยธาตุ... อสุจิ... อสฺสุ... โลหิตํ ฯเปฯ เสโท อนารมฺมโณ ผสฺสวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี อนารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ อนารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปี อนารมฺมณนฺติ

ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ ฯเปฯ ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ... วาโยธาตุ... อสุจิ... อสฺสุ... โลหิตํ ฯเปฯ เสโท อนารมฺมโณ ผสฺสวิปฺปยุตฺโต อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ รูปายตนํ อนารมฺมณํ ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อนารมฺมณํ ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ สทฺทายตนํ ฯเปฯ คนฺธายตนํ... รสายตนํ... โผฏฺฐพฺพายตนํ... ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ... วาโยธาตุ... อสุจิ... อสฺสุ... โลหิตํ ฯเปฯ เสโท อนารมฺมโณ ผสฺสวิปฺปยุตฺโต อพฺยากโตติ. อามนฺตา. อกุสเลน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ วจีกมฺมํ รูปํ อนารมฺมณํ ผสฺสวิปฺปยุตฺตํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๓๘] น วตฺตพฺพํ "รูปํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ. อามนฺตา. นนุ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ. อามนฺตา. หญฺจิ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ.

รูปํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ. อามนฺตา. โสตายตนํ ฯเปฯ ฆานายตนํ... ชิวฺหายตนํ... กายายตนํ... รูปายตนํ... สทฺทายตนํ... คนฺธายตนํ... รสายตนํ...โผฏฺฐพฺพายตนํ... ปฐวีธาตุ... อาโปธาตุ... เตโชธาตุ... วาโยธาตุ อสุจิ...อสฺสุ...โลหิตํ ฯเปฯ เสโท กุสโลปิ อกุสโลปีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กาโย รูปี กายกมฺมํ รูปนฺติ. อามนฺตา. มโน รูปี มโนกมฺมํ รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มโน อรูปี มโนกมฺมํ อรูปนฺติ. อามนฺตา. กาโย อรูปี กายกมฺมํ อรูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กาโย รูปี กายกมฺมํ อรูปนฺติ. อามนฺตา. มโน รูปี มโนกมฺมํ อรูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มโน อรูปี มโนกมฺมํ อรูปนฺติ. อามนฺตา. กาโย อรูปี กายกมฺมํ อรูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กาโย รูปนฺติ, กายกมฺมํ รูปนฺติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ รูปนฺติ, จกฺขุวิญฺญาณํ รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กาโย รูปนฺติ, กายกมฺมํ รูปนฺติ. อามนฺตา. โสตายตนํ รูปนฺติ, โสตวิญฺญาณํ รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กาโย รูปนฺติ, กายกมฺมํ รูปนฺติ. อามนฺตา. ฆานายตนํ รูปนฺติ ฆานวิญฺญาณํ รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กาโย รูปนฺติ, กายกมฺมํ รูปนฺติ. อามนฺตา. ชิวฺหายตนํ รูปนฺติ, ชิวฺหาวิญฺญาณํ รูปนฺติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กาโย รูปนฺติ, กายกมฺมํ รูปนฺติ. อามนฺตา. กายายตนํ รูปนฺติ, กายวิญฺญาณํ รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๓๙] รูปี กมฺมนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา: "เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ เจตยิตฺวา กมฺมํ กโรติ กาเยน วาจาย มนสาติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "รูปี กมฺมนฺติ.

รูปี กมฺมนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "กาเย วา อานนฺท สติ กายสญฺเจตนาเหตุ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํ,

---

[๑] องฺ. ฉกฺก. ๒๒/๖๓ ปพฺเพ.

วาจาย วา อานนฺท สติ วจีสญฺเจตนาเหตุ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขํ มเน วา อานนฺท สติ มโนสญฺเจตนาเหตุ อุปฺปชฺชติ อชฺฌตฺตํ สุขทุกฺขนฺติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "รูปี กมฺมนฺติ.

รูปี กมฺมนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ติวิธา ภิกฺขเว กายสญฺเจตนา อกุสลา กายกมฺมา ทุกฺขุทฺรยา[๒] ทุกฺขวิปากา, จตุพฺพิธา ภิกฺขเว วจีสญฺเจตนา อกุสลา วจีกมฺมา ทุกฺขุทฺรยา ทุกฺขวิปากา, ติวิธา ภิกฺขเว มโนสญฺเจตนา อกุสลา มโนกมฺมา ทุกฺขุทฺรยา ทุกฺขวิปากา, ติวิธา ภิกฺขเว กายสญฺเจตนา กุสลา กายกมฺมา สุขุทฺรยา[๒] สุขวิปากา, จตุพฺพิธา ภิกฺขเว วจีสญฺเจตนา กุสลา วจีกมฺมา สุขุทฺรยา สุขวิปากา, ติวิธา ภิกฺขเว มโนสญฺเจตนา กุสลา มโนกมฺมา สุขุทฺรยา สุขวิปากนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "รูปี กมฺมนฺติ.

รูปี กมฺมนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สจายํ อานนฺท สมิทฺธิ โมฆปุริโส ปาตลิปุตฺตสฺส ปริพฺพาชกสฺส เอวํ ปุฏฺโฐ เอวํ พฺยากเรยฺย สญฺเจตนิยา อาวุโส ปาตลิปุตฺต กมฺมา กตฺวา กาเยน วาจาย มนสา สุขเวทนิยา สุขา โส เวทยติ. สญฺเจตนิยา อาวุโส ปาตลิปุตฺต กมฺมา กตฺวา กาเยน วาจาย มนสา ทุกฺขเวทนิยา ทุกฺขา โส เวทยติ. สญฺเจตนิยา อาวุโส ปาตลิปุตฺต กมฺมา กตฺวา กาเยน วาจาย มนสา อทุกฺขมสุขเวทนิยา อทุกฺขมสุขา โส เวทยตีติ เอวํ พฺยากรมาโน โข อานนฺท สมิทฺธิ โมฆปุริโส ปาตลิปุตฺตสฺส

---

[๑] สํ. นิ. ๑๖/๒๕ ปพฺเพ.

[๒] อิ. ทุกฺขินฺทฺริยา สุขินฺทฺริยา, เอวมุปริปิ.

ปริพฺพาชกสฺส สมฺมา พฺยากรมาโน พฺยากเรยฺยาติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "รูปี กมฺมนฺติ.

รูปี กมฺมนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๘๒) ๑๐. ชีวิตินฺทฺริยกถา

[๕๔๐] นตฺถิ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ.[๒] อามนฺตา. นตฺถิ รูปีนํ ธมฺมานํ อายุ จิติ[๓] ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ รูปีนํ ธมฺมานํ อายุ จิติ ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ รูปีนํ ธมฺมานํ อายุ จิติ ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ.[๔]

อตฺถิ อรูปีนํ ธมฺมานํ อายุ จิติ ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนา, อตฺถิ อรูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ รูปีนํ ธมฺมานํ อายุ จิติ ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนา, อตฺถิ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ รูปีนํ ธมฺมานํ อายุ จิติ ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนา, นตฺถิ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา อตฺถิ อรูปีนํ ธมฺมานํ อายุ จิติ ยปนา ยาปนา อิริยนา วตฺตนา ปาลนา, นตฺถิ อรูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรูปีนํ ธมฺมานํ อายุ อรูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. รูปีนํ ธมฺมานํ อายุ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ม.อุ. ๑๔/๓๐๐ ปพฺเพ.
[๒] สี. รูปี ชีวิตินฺทฺริยํ.
[๓] อิ. อายุฏฺฐิติ.
[๔] ชีวิตินฺทฺริยํ.

รูปีนํ ธมฺมานํ อายุ น วตฺตพฺพํ "รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อรูปีนํ ธมฺมานํ อายุ น วตฺตพฺพํ "อรูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๔๑] รูปีนํ ธมฺมานํ อายุ อรูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อรูปีนํ ธมฺมานํ อายุ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรูปีนํ ธมฺมานํ อายุ น วตฺตพฺพํ "รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. รูปีนํ ธมฺมานํ อายุ น วตฺตพฺพํ "อรูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ .

รูปีนญฺจ อรูปีนญฺจ ธมฺมานํ อายุ อรูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. รูปีนญฺจ อรูปีนญฺจ ธมฺมานํ อายุ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปีนญฺจ อรูปีนญฺจ ธมฺมานํ อายุ น วตฺตพฺพํ "รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. รูปีนญฺจ อรูปีนญฺจ ธมฺมานํ อายุ น วตฺตพฺพํ "อรูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. นิโรธสมาปนฺนสฺส นตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๔๒] นิโรธสมาปนฺนสฺส อตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ นิโรธสมาปนฺนสฺส อตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ.

นิโรธสมาปนฺนสฺส อตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. กตมกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ. สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ. นิโรธสมาปนฺนสฺส อตฺถิ สงฺขารกฺขนฺโธติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรธสมาปนฺนสฺส อตฺถิ สงฺขารกฺขนฺโธติ. อามนฺตา. นิโรธสมาปนฺนสฺส อตฺถิ เวทนากฺขนฺโธ ฯเปฯ สญฺญากฺขนฺโธ ฯเปฯ

วิญฺญาณกฺขนฺโธติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรธํ สมาปนฺนสฺส อตฺถิ เวทนากฺขนฺโธ ฯเปฯ สญฺญากฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณกฺขนฺโธติ. อามนฺตา. น นิโรธํ สมาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๔๓] นตฺถิ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อสญฺญสตฺตานํ นตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺญสตฺตานํ อตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อสญฺญสตฺตานํ อตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ รูปชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อสญฺญสตฺตานํ อตฺถิ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. กตมกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ. สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ. อสญฺญสตฺตานํ อตฺถิ สงฺขารกฺขนฺโธติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺญสตฺตานํ อตฺถิ สงฺขารกฺขนฺโธติ. อามนฺตา. อสญฺญสตฺตานํ อตฺถิ เวทนากฺขนฺโธ ฯเปฯ สญฺญากฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณกฺขนฺโธติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺญสตฺตานํ อตฺถิ เวทนากฺขนฺโธ ฯเปฯ สญฺญากฺขนฺโธ ฯเปฯ วิญฺญาณกฺขนฺโธติ. อามนฺตา. ปญฺจโวการภโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๔๔] อุปปตฺเตสิเยน[๑] จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ ชีวิตินฺทฺริยํ อุปปตฺเตสิเย จิตฺเต ภิชฺชมาเน เอกเทสํ ภิชฺชตีติ. อามนฺตา. อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส อุปปตฺเตสิเย จิตฺเต ภิชฺชมาเน เอกเทโส ภิชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. อุปฺปตฺเตสิเยน, เอวมุปริปิ.

อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน สมุฏฺฐิโต ผสฺโส อุปปตฺเตสิเย จิตฺเต ภิชฺชมาเน อนวเสโส ภิชฺชตีติ. อามนฺตา. อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน สมุฏฺฐิตํ ชีวิตินฺทฺริยํ อุปปตฺเตสิเย จิตฺเต ภิชฺชมาเน อนวเสสํ ภิชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๔๕] เทฺว ชีวิตินฺทฺริยานีติ. อามนฺตา. ทฺวีหิ ชีวิเตหิ ชีวติ ทฺวีหิ มรเณหิ มิยฺยตีติ. อามนฺตา.[๑]

ชีวิตินฺทฺริยกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๘๓) ๑๑. กมฺมเหตุกถา

[๕๔๖] กมฺมเหตุ อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. อามนฺตา. กมฺมเหตุ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลา ปริหายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กมฺมเหตุ อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. อามนฺตา. กมฺมเหตุ สกทาคามี ฯเปฯ อนาคามี อนาคามิผลา ปริหายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กมฺมเหตุ โสตาปนฺโน โสตาปตฺติผลา น ปริหายตีติ. อามนฺตา. กมฺมเหตุ อรหา อรหตฺตา น ปริหายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กมฺมเหตุ สกทาคามี ฯเปฯ อนาคามี อนาคามิผลา น ปริหายตีติ. อามนฺตา. กมฺมเหตุ อรหา อรหตฺตา น ปริหายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กมฺมเหตุ อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. อามนฺตา. ปาณาติปาตกมฺมสฺส เหตูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อทินฺนาทานกมฺมสฺส

---

[๑] สฺยา. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เหตุ ฯเปฯ กาเมสุมิจฺฉาจารกมฺมสฺส เหตุ... มุสาวาทกมฺมสฺส เหตุ... ปิสุณาวาจากมฺมสฺส เหตุ... ผรุสวาจากมฺมสฺส[๑] เหตุ... สมฺผปฺปลาปกมฺมสฺส[๒] เหตุ... มาตุฆาตกมฺมสฺส[๓] เหตุ... ปิตุฆาตกมฺมสฺส เหตุ... อรหนฺตฆาตกมฺมสฺส[๓] เหตุ... รุหิรุปฺปาทกมฺมสฺส เหตุ... สงฺฆเภทกมฺมสฺส เหตูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กตมสฺส กมฺมสฺส เหตูติ. หนฺท หิ อรหนฺตานํ อพฺภาจิกฺขตีติ. อรหนฺตานํ อพฺภาจิกฺขนกมฺมสฺส[๔] เหตุ อรหา อรหตฺตา ปริหายตีติ. อามนฺตา. เย เกจิ อรหนฺตานํ อพฺภาจิกฺขนฺติ, สพฺเพ เต อรหตฺตํ สจฺฉิกโรนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กมฺมเหตุกถา นิฏฺฐิตา.

อฏฺฐโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ.

ฉ คติโย, อนฺตราภโว, ปญฺเจว กามคุณา กามธาตุ, ปญฺเจว อายตนา กามา, รูปิโน ธมฺมา รูปธาตุ, อรูปิโน ธมฺมา อรูปธาตุ, สพฺพายตนิโก อตฺตภาโว รูปธาตุยา, อตฺถิ รูปี อรูเปสุ, รูปี กมฺมํ, รูปชีวิตินฺทฺริยํ,[๕] กมฺมเหตุ[๖] ปริหายตีติ.

---

[๑] สี. ผรุสาวาจากมฺมสฺส.
[๒] สี. สมฺผปฺปลาปากมฺมสฺส.
[๓-๓] ม. มาตุฆาติ..., ปิตุฆาติ..., อรหนฺตฆาติ...
[๔] สี. อพฺภาจิกฺขิตีตา.
[๕] ฉ.,เท. รูปี ชีวิตํ.
[๖] ฉ., เท. กมฺมเหตุกา.

๙. นวมวคฺโค

(๘๔) ๑. อานิสํสกถา

[๕๔๗] อานิสํสทสฺสาวิสฺส สญฺโญชนานํ ปหานนฺติ. อามนฺตา. นนุ สงฺขาเร อนิจฺจโต มนสิกโรโต สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สงฺขาเร อนิจฺจโต มนสิกโรโต สญฺโญชนา ปหียนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อานิสํสทสฺสาวิสฺส สญฺโญชนานํ ปหานนฺติ ฯเปฯ

นนุ สงฺขาเร ทุกฺขโต ฯเปฯ โรคโต... คณฺฑโต... สลฺลโต... อฆโต... อาพาธโต... ปรโต... ปโลกโต... อีติโต... อุปทฺทวโต... ภยโต... อุปสคฺคโต... จลโต... ปภงฺคุโต... อธุวโต[๑]... อตาณโต... อเลณโต... อสรณโต... อสรณีภูตโต... ริตฺตโต... ตุจฺฉโต... สุญฺญโต... อนตฺตโต... อาทีนวโต ฯเปฯ วิปริณามธมฺมโต มนสิกโรโต สญฺโญชนา ปหียนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สงฺขาเร วิปริณามธมฺมโต มนสิกโรโต สญฺโญชนา ปหียนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อานิสํสทสฺสาวิสฺส สญฺโญชนานํ ปหานนฺติ.

สงฺขาเร จ อนิจฺจโต มนสิกโรติ นิพฺพาเน จ อานิสํสทสฺสาวี โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขาเร จ อนิจฺจโต มนสิกโรติ นิพฺพาเน จ อานิสํสทสฺสาวี โหตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขาเร จ ทุกฺขโต ฯเปฯ โรคโต ฯเปฯ วิปริณามธมฺมโต มนสิกโรติ นิพฺพาเน จ อานิสํสทสฺสาวี โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขาเร จ วิปริณามธมฺมโต มนสิกโรติ นิพฺพาเน จ อานิสํสทสฺสาวี โหตีติ. อามนฺตา ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ

---

[๑] ฉ.,เท. อทฺธุวโต.

จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๔๘] น วตฺตพฺพํ "อานิสํสทสฺสาวิสฺส สญฺโญชนานํ ปหานนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ นิพฺพาเน สุขานุปสฺสี วิหรติ, สุขสญฺี สุขปฏิสํเวที สตตํ สมิตํ อพฺโพกิณฺณํ เจตสา อธิมุจฺจมาโน ปญฺญาย ปริโยคาหมาโนติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อานิสํสทสฺสาวิสฺส สญฺโญชนานํ ปหานนฺติ.

อานิสํสกถา นิฏฺจิตา.

---

(๘๕) ๒. อมตารมฺมณกถา

[๕๔๙] อมตารมฺมณํ สญฺโญชนนฺติ.[๑] อามนฺตา. อมตํ สญฺโญชนิยํ คนฺถนิยํ[๒] โอฆนิยํ[๓] โยคนิยํ[๔] นีวรณิยํ[๕] ปรามฏฺจํ อุปาทานิยํ[๖] สงฺกิเลสิกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อมตํ อสญฺโญชนิยํ อคนฺถนิยํ ฯเปฯ อสงฺกิเลสิกนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อมตํ อสญฺโญชนิยํ ฯเปฯ อสงฺกิเลสิกํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อมตารมฺมณํ สญฺโญชนนฺติ.

อมตํ อารพฺภ ราโค อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. อมตํ ราคฏฺจานิยํ รชนิยํ กมนิยํ มทนิยํ พนฺธนิยํ มุจฺฉนิยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อมตํ น ราคฏฺจานิยํ น รชนิยํ น กมนิยํ น มทนิยํ น พนฺธนิยํ น มุจฺฉนิยนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อมตํ น ราคฏฺจานิยํ น รชนิยํ น กมนิยํ น มทนิยํ น พนฺธนิยํ น มุจฺฉนิยํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อมตํ อารพฺภ ราโค อุปฺปชฺชตีติ.

---

[๑] อภิ. สงฺ. ๑๔/๑๒๘๓ ปพฺเพ. อภิ. วิ. ๓๕/๙๔๐ ปพฺเพ. สํ. ม. ๑๙/๑๘๐, ที. ปา. ๑๑/๓๑๕ ปพฺเพ. [๒] ที. ปา. ๑๑/๑๗๕ ปพฺเพ. อภิ. สงฺ. ๓๔/๑๓๐๕ ปพฺเพ. [๓] ที. ปา. ๑๑/๓๑๒ ปพฺเพ. สํ. ม. ๑๙/๑๗๒ ปพฺเพ. [๔] ที. ปา. ๑๑/๓๑๒ ปพฺเพ. [๕] อภิ. สงฺ. ๓๔/๑๓๒๓ ปพฺเพ. ที. ม. ๑๑/๓๑๕ ปพฺเพ. [๖] อภิ. สงฺ. ๓๔/๑๗๑๘ ปพฺเพ.

อมตํ อารพฺภ โทโส อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. อมตํ โทสฏฺฐานิยํ โกปฏฺฐานิยํ ปฏิฆฏฺฐานิยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อมตํ น โทสฏฺฐานิยํ น โกปฏฺฐานิยํ น ปฏิฆฏฺฐานิยนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อมตํ น โทสฏฺฐานิยํ น โกปฏฺฐานิยํ น ปฏิฆฏฺฐานิยํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อมตํ อารพฺภ โทโส อุปฺปชฺชตีติ.

อมตํ อารพฺภ โมโห อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. อมตํ โมหฏฺฐานิยํ อญฺญาณกรณํ อจกฺขุกรณํ ปญฺญานิโรธิยํ วิฆาตปกฺขิยํ อนิพฺพาน-สංวตฺตนิยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อมตํ น โมหฏฺฐานิยํ น อญฺญาณกรณํ น อจกฺขุกรณํ ปญฺญาวุฑฺฒิยํ อวิฆาตปกฺขิยํ นิพฺพานสංวตฺตนิยนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อมตํ น โมหฏฺฐานิยํ น อญฺญาณกรณํ ฯเปฯ นิพฺพานสංวตฺตนิยํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อมตํ อารพฺภ โมโห อุปฺปชฺชตีติ.

[๔๕๐] รูปํ อารพฺภ สญฺโญชนา อุปฺปชฺชนฺติ, รูปํ สญฺโญชนิยํ คนฺถนิยํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกนฺติ. อามนฺตา อมตํ อารพฺภ สญฺโญชนา อุปฺปชฺชนฺติ, อมตํ สญฺโญชนิยํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกนฺติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปํ อารพฺภ ราโค อุปฺปชฺชติ, รูปํ ราคฏฺฐานิยํ รชนิยํ กมนิยํ มทนิยํ พนฺธนิยํ มุจฺฉนิยนฺติ. อามนฺตา. อมตํ อารพฺภ ราโค อุปฺปชฺชติ, อมตํ ราคฏฺฐานิยํ ฯเปฯ มุจฺฉนิยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปํ อารพฺภ โทโส อุปฺปชฺชติ รูปํ โทสฏฺฐานิยํ โกปฏฺฐานิยํ ปฏิฆฏฺฐานิยนฺติ. อามนฺตา. อมตํ อารพฺภ โทโส อุปฺปชฺชติ, อมตํ โทสฏฺฐานิยํ โกปฏฺฐานิยํ ปฏิฆฏฺฐานิยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปํ อารพฺภ โมโห อุปฺปชฺชติ รูปํ โมหฏฺฐานิยํ อญฺญาณกรณํ ฯเปฯ อนิพฺพานสංวตฺตนิยนฺติ. อามนฺตา. อมตํ อารพฺภ โมโห อุปฺปชฺชติ อมตํ โมหฏฺฐานิยํ อญฺญาณกรณํ ฯเปฯ อนิพฺพาน-สංวตฺตนิยนฺติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อมตํ อารพฺภ สญฺโญชนา อุปฺปชฺชนฺติ, อมตํ อสญฺโญชนิยํ อคนฺถนิยํ อโนฆนิยํ อโยคนิยํ อนีวรณิยํ อปรามฏฺฐํ อนุปาทานิยํ อสංกิเลสิกนฺติ. อามนฺตา. รูปํ อารพฺภ สญฺโญชนา อุปฺปชฺชนฺติ, รูปํ อสญฺโญชนิยํ อคนฺถนิยํ ฯเปฯ อสංกิเลสิกนฺติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อมตํ อารพฺภ ราโค อุปฺปชฺชติ อมตํ น ราคฏฺฐานิยํ น รชนิยํ น กมนิยํ น มทนิยํ น พนฺธนิยํ น มุจฺฉนิยนฺติ. อามนฺตา รูปํ อารพฺภ ราโค อุปฺปชฺชติ, รูปํ น ราคฏฺฐานิยํ ฯเปฯ น มุจฺฉนิยนฺติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อมตํ อารพฺภ โทโส อุปฺปชฺชติ อมตํ น โทสฏฺฐานิยํ น โกปฏฺฐานิยํ น ปฏิฆฏฺฐานิยนฺติ. อามนฺตา. รูปํ อารพฺภ โทโส อุปฺปชฺชติ, รูปํ น โทสฏฺฐานิยํ น โกปฏฺฐานิยํ น ปฏิฆฏฺฐานิยนฺติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อมตํ อารพฺภ โมโห อุปฺปชฺชติ อมตํ น โมหฏฺฐานิยํ น อญฺญาณกรณํ ฯเปฯ นิพฺพานสංวตฺตนิยนฺติ. อามนฺตา. รูปํ อารพฺภ โมโห อุปฺปชฺชติ, รูปํ น โมหฏฺฐานิยํ น อญฺญาณกรณํ ฯเปฯ นิพฺพานสංวตฺตนิยนฺติ. น เหวං วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๕๑] น วตฺตพฺพํ "อมตารมฺมณํ สญฺโญชนนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตं ภควตา "นิพฺพานं นิพฺพานโต สญฺชานาติ, นิพฺพานं นิพฺพานโต สญฺชานิตฺวา นิพฺพานं มญฺญติ, นิพฺพานสฺมึ มญฺญติ,

นิพฺพานโต มญฺญติ, นิพฺพานํ เมติ มญฺญติ, นิพฺพานํ อภินนฺทตีติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อมตารมฺมณํ สญฺโญชนนฺติ.

อมตารมฺมณกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๘๖) ๓. รูปีสารมฺมณนฺติกถา

[๕๕๒] รูปี สารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปี สารมฺมณนฺติ.

ผสฺโส สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา รูปี สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เวทนา ฯเปฯ สญฺญา... เจตนา... จิตฺตํ... สทฺธา วีริยํ สติ สมาธิ ปญฺญา ราโค โทโส โมโห มาโน ทิฏฺฐิ วิจิกิจฺฉา ถีนํ อุทฺธจฺจํ อหิริกํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปี สารมฺมณี, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. รูปี สารมฺมณี อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปี สารมฺมณี, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. ผสฺโส สารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ม. มู. ๑๒/๖ ปพฺเพ.

รูปํ สารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. เวทนา สญฺญา ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ สารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๕๓] น วตฺตพฺพํ "รูปํ สารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ รูปํ สปฺปจฺจยนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ รูปํ สปฺปจฺจยํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปํ สารมฺมณนฺติ.

รูปสารมฺมณนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๘๗) ๔. อนุสยาอนารมฺมณาติกถา

[๕๕๔] อนุสยา อนารมฺมณาติ. อามนฺตา. รูปํ นิพฺพานํ จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามราคานุสโย อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. กามราโค กามราค-ปริยุฏฺฐานํ กามราคสญฺโญชนํ กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณํ อนารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ กามราคสญฺโญชนํ กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณํ สารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. กามราคานุสโย สารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามราคานุสโย อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. กตมกฺขนฺธปริยาปนฺโนติ สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโนติ. สงฺขารกฺขนฺโธ อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธ อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามราคานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. กามราโค สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามราโค สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน สารมฺมโณติ. อามนฺตา. กามราคานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน สารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามราคานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน อนารมฺมโณ กามราโค สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน สารมฺมโณติ. อามนฺตา. สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส สารมฺมโณ, เอกเทโส อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส, สารมฺมโณ เอกเทโส อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธ เอกเทโส สารมฺมโณ เอกเทโส อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๔๔] ปฏิฆานุสโย มานานุสโย ทิฏฺฐานุสโย วิจิกิจฺฉานุสโย ภวราคานุสโย อวิชฺชานุสโย อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชานุสโย อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณํ อนารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค ฯเปฯ อวิชฺชานีวรณํ สารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. อวิชฺชานุสโย สารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิชฺชานุสโย อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. กตมกฺขนฺธปริยาปนฺโนติ. สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโนติ. สงฺขารกฺขนฺโธ อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธ อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิชฺชานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. อวิชฺชา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา อนารมฺมณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อวิชฺชา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา สารมฺมณาติ. อามนฺตา. อวิชฺชานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน สารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิชฺชานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน อนารมฺมโณ อวิชฺชา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา สารมฺมณาติ. อามนฺตา. สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส สารมฺมโณ เอกเทโส อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส สารมฺมโณ เอกเทโส อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธ เอกเทโส สารมฺมโณ เอกเทโส อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๕๖] น วตฺตพฺพํ "อนุสยา อนารมฺมณาติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน สานุสโยติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อตฺถิ เตสํ อนุสยานํ อารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อนุสยา อนารมฺมณาติ. ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน สราโคติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตสฺส ราคสฺส อารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ราโค อนารมฺมโณติ.

อนุสยาอนารมฺมณาติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๘๘) ๕. ญาณกถาอนารมฺมณนฺติกถา

[๕๕๗] ญาณํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. รูปี นิพฺพานํ จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ญาณํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ สมฺมาทิฏฺฐิ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ สมฺมาทิฏฺฐิ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค สารมฺมโณติ. อามนฺตา. ญาณํ สารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ญาณํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. กตมกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ. สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ. สงฺขารกฺขนฺโธ อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ อนารมฺมโณติ อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธ อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ญาณํ สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. ปญฺญา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา อนารมฺมณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปญฺญา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา สารมฺมณาติ. อามนฺตา. ญาณํ สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนํ สารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ญาณํ สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนํ อนารมฺมณํ ปญฺญา สงฺขารกฺขนฺธ-ปริยาปนฺนา สารมฺมณาติ. อามนฺตา. สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส สารมฺมโณ เอกเทโส อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส สารมฺมโณ เอกเทโส อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ วิญฺญาณกฺขนฺโธ เอกเทโส สารมฺมโณ เอกเทโส อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๕๘] น วตฺตพฺพํ "ญาณํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. อรหา จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคี ญาณีติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตสฺส ญาณสฺส อารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ญาณํ อนารมฺมณนฺติ. อรหา จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคี ปญฺญวาติ วตฺตพฺโพติ.

อามนฺตา. อตฺถิ ตาย ปญฺญาย อารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ปญฺญา อนารมฺมณาติ.

ญาณํอนารมฺมณนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๘๙) ๖. อตีตานาคตารมฺมณกถา[๑]

[๕๕๙] อตีตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อตีตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตารมฺมณํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. อตีตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ มิจฺฉา. หญฺจิ วา ปน อนารมฺมณํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตารมฺมณนฺติ. อนารมฺมณํ อตีตารมฺมณนฺติ มิจฺฉา.

อตีตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อตีตํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ.

[๕๖๐] อนาคตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตารมฺมณํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. อนาคตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ มิจฺฉา. หญฺจิ วา ปน อนารมฺมณํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคตารมฺมณนฺติ. อนารมฺมณํ อนาคตารมฺมณนฺติ มิจฺฉา.

อนาคตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตํ

---

[๑] สฺยา. อตีตารมฺมณกถา.

อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ.

ปจฺจุปฺปนฺนํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ ปจฺจุปฺปนฺนา-รมฺมณํ จิตฺตํ สารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. อตีตํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, อตีตารมฺมณํ จิตฺตํ สารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ ปจฺจุปฺปนฺนา-รมฺมณํ จิตฺตํ สารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. อนาคตํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, อนาคตารมฺมณํ จิตฺตํ สารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ อตีตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ อนาคตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนํ อารพฺภ อตฺถิ อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๖๑] น วตฺตพฺพํ "อตีตานาคตารมฺมณํ[๑] จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. นนุ อตีตานาคตํ นตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตานาคตํ นตฺถิ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตานาคตารมฺมณํ จิตฺตํ อนารมฺมณนฺติ ฯเปฯ

อตีตานาคตารมฺมณกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] อิ. อตีตารมฺมณํ, เอวมุปริปิ.

(๙๐) ๗. วิตกฺกานุปติตกถา

[๕๖๒] สพฺพํ จิตฺตํ วิตกฺกานุปติตนฺติ. อามนฺตา. สพฺพํ จิตฺตํ วิจารานุปติตํ ปีตานุปติตํ สุขานุปติตํ ทุกฺขานุปติตํ โสมนสฺสานุปติตํ โทมนสฺสานุปติตํ อุเปกฺขานุปติตํ สทฺธานุปติตํ วิริยานุปติตํ สตานุปติตํ สมาธานุปติตํ ปญฺญานุปติตํ ราคานุปติตํ โทสานุปติตํ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปานุปติตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺพํ จิตฺตํ วิตกฺกานุปติตนฺติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพํ จิตฺตํ วิตกฺกานุปติตนฺติ

สพฺพํ จิตฺตํ วิตกฺกานุปติตนฺติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพํ จิตฺตํ วิตกฺกานุปติตนฺติ.

สพฺพํ จิตฺตํ วิตกฺกานุปติตนฺติ. อามนฺตา. นนุ ตโย สมาธี วุตฺตา ภควตา สวิตกฺโก สวิจาโร สมาธิ อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตโย สมาธี วุตฺตา ภควตา สวิตกฺโก สวิจาโร สมาธิ อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพํ จิตฺตํ วิตกฺกานุปติตนฺติ.

วิตกฺกานุปติตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๙๑) ๘. วิตกฺกวิปฺผารสทฺทกถา

[๕๖๓] สพฺพโส วิตกฺกยโต วิจารยโต วิตกฺกวิปฺผาโร สทฺโทติ. อามนฺตา. สพฺพโส ผุสยโต ผสฺสวิปฺผาโร สทฺโท, สพฺพโส เวทยโต

เวทนาวิปฺผาโร สทฺโท, สพฺพโส สญฺชานโต สญฺญาวิปฺผาโร สทฺโท, สพฺพโส เจตยโต เจตนาวิปฺผาโร สทฺโท, สพฺพโส จินฺตยโต จิตฺตวิปฺผาโร สทฺโท, สพฺพโส สรโต สติวิปฺผาโร สทฺโท, สพฺพโส ปชานโต ปญฺญาวิปฺผาโร สทฺโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺพโส วิตกฺกยโต วิจารยโต วิตกฺกวิปฺผาโร สทฺโทติ. อามนฺตา. วิตกฺกวิปฺผาโร สทฺโท โสตวิญฺเญยฺโย โสตสฺมึ ปฏิหญฺญติ, โสตสฺส อาปาถํ อาคจฺฉตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ วิตกฺกวิปฺผาโร สทฺโท น โสตวิญฺเญยฺโย น โสตสฺมึ ปฏิหญฺญติ, น โสตสฺส อาปาถํ อาคจฺฉตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ วิตกฺกวิปฺผาโร สทฺโท น โสตวิญฺเญยฺโย น โสตสฺมึ ปฏิหญฺญติ, น โสตสฺส อาปาถํ อาคจฺฉติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพโส วิตกฺกยโต วิจารยโต วิตกฺกวิปฺผาโร สทฺโทติ.

วิตกฺกวิปฺผารสทฺทกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๙๒) ๙. นยถาจิตฺตสฺสวาจาติกถา

[๔๖๔] น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ. อามนฺตา. อผสฺสกสฺส วาจา อเวทนกสฺส วาจา อสญฺญกสฺส วาจา อเจตนกสฺส วาจา อจิตฺตกสฺส วาจาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ สผสฺสกสฺส วาจา สเวทนกสฺส วาจา สสญฺญกสฺส วาจา สเจตนกสฺส วาจา สจิตฺตกสฺส วาจาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สผสฺสกสฺส วาจา ฯเปฯ สจิตฺตกสฺส วาจา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ.

น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ. อามนฺตา. อนาวชฺชนฺตสฺส วาจา อนาโภคสฺส วาจา ฯเปฯ อปฺปณิทหนฺตสฺส วาจาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ

ฯเปฯ นนุ อาวชฺชนฺตสฺส วาจา อาโภคสฺส วาจา ฯเปฯ ปณิทหนฺตสฺส วาจาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อาวชฺชนฺตสฺส วาจา อาโภคสฺส วาจา ปณิทหนฺตสฺส วาจา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ.

น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ. อามนฺตา. นนุ วาจา จิตฺตสมุฏฺฐานา จิตฺเตน สหชาตา จิตฺเตน สห เอกุปฺปาทาติ. อามนฺตา. หญฺจิ วาจา จิตฺตสมุฏฺฐานา จิตฺเตน สหชาตา จิตฺเตน สห เอกุปฺปาทา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ.

น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ. อามนฺตา. น ภณิตุกาโม ภณติ น กเถตุกาโม กเถติ, น อาลปิตุกาโม อาลปติ, น โวหริตุกาโม โวหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ ภณิตุกาโม ภณติ, กเถตุกาโม กเถติ, อาลปิตุกาโม อาลปติ, โวหริตุกาโม โวหรตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภณิตุกาโม ภณติ, กเถตุกาโม กเถติ, อาลปิตุกาโม อาลปติ, โวหริตุกาโม โวหรติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ.

[๕๖๕] น วตฺตพฺพํ "น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ "อญฺญํ ภณิสฺสามีติ อญฺญํ ภณติ, "อญฺญํ กเถสฺสามีติ อญฺญํ กเถติ, "อญฺญํ อาลปิสฺสามีติ อญฺญํ อาลปติ, "อญฺญํ โวหริสฺสามีติ อญฺญํ โวหรตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ "อญฺญํ ภณิสฺสามีติ อญฺญํ ภณติ ฯเปฯ "อญฺญํ โวหริสฺสามีติ อญฺญํ โวหรติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส วาจาติ.

นยถาจิตฺตสฺสวาจาติกถา นิฏฺฐิตา.

(๙๓) ๑๐. นยถาจิตฺตสฺสกายกมฺมนฺติกถา

[๕๖๖] น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. อผสฺสกสฺส กายกมฺมํ ฯเปฯ อจิตฺตกสฺส กายกมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ สผสฺสกสฺส กายกมฺมํ ฯเปฯ สจิตฺตกสฺส กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ สผสฺสกสฺส กายกมฺมํ ฯเปฯ สจิตฺตกสฺส กายกมฺมํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ.

น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. อนาวชฺชนฺตสฺส กายกมฺมํ ฯเปฯ อปฺปณิหนฺตสฺส กายกมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อาวชฺชนฺตสฺส กายกมฺมํ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อาวชฺชนฺตสฺส กายกมฺมํ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส กายกมฺมํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ.

น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. นนุ กายกมฺมํ จิตฺตสมุฏฺฐานํ จิตฺเตน สหชาตํ จิตฺเตน สห อกุปฺปาทนฺติ. อามนฺตา หญฺจิ กายกมฺมํ จิตฺตสมุฏฺฐานํ จิตฺเตน สหชาตํ จิตฺเตน สห เอกุปฺปาทํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ.

น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. น อภิกฺกมิตุกาโม อภิกฺกมติ, น ปฏิกฺกมิตุกาโม ปฏิกฺกมติ, น อาโลเกตุกาโม อาโลเกติ, น วิโลเกตุกาโม วิโลเกติ, น สมฺมิญฺชิตุกาโม สมฺมิญฺเชติ, น ปสาเรตุกาโม ปสาเรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อภิกฺกมิตุกาโม อภิกฺกมติ, ปฏิกฺกมิตุกาโม ปฏิกฺกมติ, อาโลเกตุกาโม อาโลเกติ, วิโลเกตุกาโม วิโลเกติ, สมฺมิญฺชิตุกาโม[๑] สมฺมิญฺเชติ, ปสาเรตุกาโม

---

[๑] ฉ. สมิญฺชิตุกาโม.

ปสาเรตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อภิกฺกมิตุกาโม อภิกฺกมติ ฯเปฯ ปสาเรตุกาโม ปสาเรติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ.

[๕๖๗] น วตฺตพฺพํ "น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ "อญฺญตฺร คจฺฉิสฺสามีติ อญฺญตฺร คจฺฉติ ฯเปฯ "อญฺญํ ปสาเรสฺสามีติ อญฺญํ ปสาเรตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ "อญฺญตฺร คจฺฉิสฺสามีติ อญฺญตฺร คจฺฉติ ฯเปฯ "อญฺญํ ปสาเรสฺสามีติ อญฺญํ ปสาเรติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "น ยถาจิตฺตสฺส กายกมฺมนฺติ.

นยถาจิตฺตสฺสกายกมฺมนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๙๔) ๑๑. อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนกถา

[๕๖๘] อตีเตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อตีตํ นิรุทฺธํ วิคตํ วิปริณตํ อตฺถงฺคตํ อพฺภตฺถงฺคตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตํ นิรุทฺธํ วิคตํ วิปริณตํ อตฺถงฺคตํ อพฺภตฺถงฺคตํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีเตน สมนฺนาคโตติ.

อนาคเตน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตํ อชาตํ อภูตํ อสญฺชาตํ อนิพฺพตฺตํ อนภินิพฺพตฺตํ อปาตุภูตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตํ อชาตํ อภูตํ อสญฺชาตํ อนิพฺพตฺตํ อนภินิพฺพตฺตํ อปาตุภูตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคเตน สมนฺนาคโตติ.

[๕๖๙] อตีเตน รูปกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต, อนาคเตน รูปกฺขนฺเธน สมนฺนาคโต, ปจฺจุปฺปนฺเนน รูปกฺขนฺเธน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. ตีหิ รูปกฺขนฺเธหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีเตหิ ปญฺจหิ ขนฺเธหิ สมนฺนาคโต, อนาคเตหิ ปญฺจหิ ขนฺเธหิ

สมนฺนาคโต, ปจฺจุปฺปนฺเนหิ ปญฺจหิ ขนฺเธหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. ปณฺณรสหิ ขนฺเธหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีเตน จกฺขายตเนน สมนฺนาคโต, อนาคเตน จกฺขายตเนน สมนฺนาคโต, ปจฺจุปฺปนฺเนน จกฺขายตเนน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. ตีหิ จกฺขายตเนหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีเตหิ ทฺวาทสหิ อายตเนหิ สมนฺนาคโต, อนาคเตหิ ทฺวาทสหิ อายตเนหิ สมนฺนาคโต, ปจฺจุปฺปนฺเนหิ ทฺวาทสหิ อายตเนหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. ฉตฺตึสายตเนหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตาย จกฺขุธาตุยา สมนฺนาคโต, อนาคตาย จกฺขุธาตุยา สมนฺนาคโต, ปจฺจุปฺปนฺนาย จกฺขุธาตุยา สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา ตีหิ จกฺขุธาตูหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตาหิ อฏฺฐารสหิ ธาตูหิ สมนฺนาคโต, อนาคตาหิ อฏฺฐารสหิ ธาตูหิ สมนฺนาคโต, ปจฺจุปฺปนฺนาหิ อฏฺฐารสหิ ธาตูหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. จตุปญฺญาสธาตูหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีเตน จกฺขุนฺทฺริเยน สมนฺนาคโต, อนาคเตน จกฺขุนฺทฺริเยน สมนฺนาคโต, ปจฺจุปฺปนฺเนน จกฺขุนฺทฺริเยน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. ตีหิ จกฺขุนฺทฺริเยหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีเตหิ พาวีสตินฺทฺริเยหิ สมนฺนาคโต, อนาคเตหิ พาวีสตินฺทฺริเยหิ สมนฺนาคโต, ปจฺจุปฺปนฺเนหิ พาวีสตินฺทฺริเยหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. ฉสฏฺฐินฺทฺริเยหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๗๐] น วตฺตพฺพํ "อตีตานาคเตหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ อฏฺฐวิโมกฺขฌายี[๑] จตุนฺนํ ฌานานํ นิกามลาภี นวนฺนํ[๒] อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนํ[๓] ลาภีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ อฏฺฐวิโมกฺขฌายี จตุนฺนํ ฌานานํ นิกามลาภี นวนฺนํ[๒] อนุปุพฺพวิหารสมาปตฺตีนํ ลาภี, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตีตานาคเตหิ สมนฺนาคโตติ.

อตีตานาคตปจฺจุปฺปนฺนกถา นิฏฺฐิตา.

นวโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อานิสํสทสฺสาวิสฺส สญฺโญชนานํ ปหานํ, อมตารมฺมณํ สญฺโญชนํ, รูปี สารมฺมณี, อนุสยา อนารมฺมณา, เอวเมว[๔] ญาณี, อตีตานาคตารมฺมณี จิตฺตี, สพฺพี จิตฺตี วิตกฺกานุปติตี, สพฺพโส วิตกฺกยโต วิจารยโต วิตกฺกวิปฺผาโร สทฺโท, นยถาจิตฺตสฺส วาจา ตเถว, กายกมฺมี อตีตานาคเตหิ สมนฺนาคโตติ.

---

[๑] ที. ม. ๑๐/๑๒๙ ปพฺเพ.
[๒] สี., อิ. จตุนฺนํ.
[๓] ที. ปา. ๑๑/๓๔๓ ปพฺเพ.
[๔] ฉ., เท. เอวเมวํ.

๑๐. ทสมวคฺโค

(๙๕) ๑. นิโรธกถา

[๕๗๑] อุปปตฺเตสิเย[๑] ปญฺจกฺขนฺเธ อนิรุทฺเธ กิริยา ปญฺจกฺขนฺธา อุปฺปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. ทสนฺนํ ขนฺธานํ สโมธานํ โหติ ทส ขนฺธา สมฺมุขีภาวํ [๒]อาคจฺฉนฺตีติ[๒] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทสนฺนํ ขนฺธานํ สโมธานํ โหติ ทส ขนฺธา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุปปตฺเตสิเย ปญฺจกฺขนฺเธ อนิรุทฺเธ กิริยา จตฺตาโร ขนฺธา อุปฺปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. นวนฺนํ ขนฺธานํ สโมธานํ โหติ นว ขนฺธา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นวนฺนํ ขนฺธานํ สโมธานํ โหติ นว ขนฺธา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุปปตฺเตสิเย ปญฺจกฺขนฺเธ อนิรุทฺเธ กิริยา ฌาณํ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. ฉนฺนํ ขนฺธานํ สโมธานํ โหติ, ฉ ขนฺธา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ฉนฺนํ ขนฺธานํ สโมธานํ โหติ, ฉ ขนฺธา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] อิ. อุปฺปตฺเตสิเย. เอวมุปริปิ.
[๒] สฺยา. นาคจฺฉนฺตีติ.

[๕๗๒] อุปฺปตฺเตสิเย ปญฺจกฺขนฺเธ นิรุทฺเธ มคฺโค อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. มโต มคฺคํ ภาเวติ กาลกโต[๑] มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิโรธกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๙๖) ๒. รูปมคฺโคติกถา

[๕๗๓] มคฺคสมงฺคิสฺส รูปํ มคฺโค[๒]ติ. อามนฺตา. สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "มคฺคสมงฺคิสฺส รูปํ มคฺโคติ.

สมฺมาวาจา มคฺโคติ. อามนฺตา. สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณา นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมฺมาวาจา มคฺโคติ.

สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว มคฺโคติ. อามนฺตา. สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา หญฺจิ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมฺมาอาชีโว มคฺโคติ.

---

[๑] ฉ., เท. กาลงฺกโต, อิ. กาลกโต, เอวมุปริปิ.

[๒] ที. ม. ๑๐/๔๐๒ ปฏฺฐาเน. อภิ. วิ. ๓๕/๔๘๖ - ๔๘๙ ปฏฺฐาเน.

[๕๗๔] สมฺมาทิฏฺฐิ มคฺโค, สา จ สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. สมฺมาวาจา มคฺโค, สา จ สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐิ มคฺโค, สา จ สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว มคฺโค, โส จ สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ

สมฺมาสมาธิ มคฺโค, โส จ สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. สมฺมาวาจา มคฺโค, สา จ สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ มคฺโค, โส จ สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว มคฺโค, โส จ สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมาวาจา มคฺโค, สา จ อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. สมฺมาทิฏฺฐิ มคฺโค, สา จ อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาวาจา มคฺโค, สา จ อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ มคฺโค โส จ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว มคฺโค โส จ อนารมฺมโณ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสงฺกปฺโป... สมฺมาวายาโม... สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ มคฺโค, โส จ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ.

น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๗๕] น วตฺตพฺพํ "มคฺคสมงฺคิสฺส รูปํ มคฺโคติ. อามนฺตา. นนุ สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว มคฺโคติ. อามนฺตา. หญฺจิ สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว มคฺโค, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "มคฺคสมงฺคิสฺส รูปํ มคฺโคติ.

รูปํมคฺโคติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๙๗) ๓. ปญฺจวิญฺญาณสมงฺคิสฺส มคฺคภาวนากถา

[๕๗๖] ปญฺจวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ. อามนฺตา. นนุ ปญฺจวิญฺญาณา อุปฺปนฺนวตฺถุกา อุปฺปนฺนารมฺมณาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปญฺจวิญฺญาณา อุปฺปนฺนวตฺถุกา อุปฺปนฺนารมฺมณา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺจวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ.

นนุ ปญฺจวิญฺญาณา ปุเรชาตวตฺถุกา ปุเรชาตารมฺมณา อชฺฌตฺติกวตฺถุกา พาหิรารมฺมณา อสมฺภินฺนวตฺถุกา อสมฺภินฺนารมฺมณา นานาวตฺถุกา นานารมฺมณา น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺติ น อสมนฺนาหารา อุปฺปชฺชนฺติ น อมนสิการา อุปฺปชฺชนฺติ น อพฺโพกิณฺณา อุปฺปชฺชนฺติ น อปุพฺพํ อจริมํ อุปฺปชฺชนฺติ น อญฺญมญฺญสฺส สมนนฺตรา อุปฺปชฺชนฺติ ฯเปฯ นนุ ปญฺจวิญฺญาณา อนาโภคาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปญฺจวิญฺญาณา อนาโภคา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺจวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ.

[๕๗๗] จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุญฺจ

ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ, อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ.

[๕๗๘] จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ อตีตานาคตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ ผสฺสํ อารพฺภ ฯเปฯ เวทนํ อารพฺภ... สญฺญํ อารพฺภ... เจตนํ อารพฺภ... จิตฺตํ อารพฺภ... จกฺขุํ อารพฺภ ฯเปฯ กายํ อารพฺภ ฯเปฯ สทฺทํ อารพฺภ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มโนวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนา, มโนวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนา, จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนา, มโนวิญฺญาณํ อตีตานาคตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนา, จกฺขุวิญฺญาณํ อตีตานาคตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนา, มโนวิญฺญาณํ ผสฺสํ อารพฺภ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนา, จกฺขุวิญฺญาณํ ผสฺสํ อารพฺภ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๗๙] น วตฺตพฺพํ "ปญฺจวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหี ฯเปฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายิตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ นานุพฺยญฺชนคฺคาหีติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ ปญฺจวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนาติ.

ปญฺจวิญฺญาณสมงฺคิสฺส มคฺคภาวนากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๙๘) ๔. ปญฺจวิญฺญาณากุสลาปิอกุสลาปีติกถา

[๕๘๐] ปญฺจวิญฺญาณา กุสลาปิ อกุสลาปีติ. อามนฺตา. นนุ ปญฺจวิญฺญาณา อุปฺปนฺนวตฺถุกา อุปฺปนฺนารมฺมณาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปญฺจวิญฺญาณา อุปฺปนฺนวตฺถุกา อุปฺปนฺนารมฺมณา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺจวิญฺญาณา กุสลาปิ อกุสลาปีติ. นนุ ปญฺจวิญฺญาณา ปุเรชาตวตฺถุกา ปุเรชาตารมฺมณา อชฺฌตฺติกวตฺถุกา พาหิรารมฺมณา. อสมฺภินฺนวตฺถุกา อสมฺภินฺนารมฺมณา นานาวตฺถุกา นานารมฺมณา. น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺติ, น อสมนฺนาหารา อุปฺปชฺชนฺติ, น อมนสิการา อุปฺปชฺชนฺติ, น อพฺโพกิณฺณา อุปฺปชฺชนฺติ, น อปุพฺพํ อจริมํ อุปฺปชฺชนฺติ, น อญฺญมญฺญสฺส สมนนฺตรา อุปฺปชฺชนฺติ, นนุ ปญฺจวิญฺญาณา อนาโภคาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปญฺจวิญฺญาณา อนาโภคา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺจวิญฺญาณา กุสลาปิ อกุสลาปีติ.

---

[๑] องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๓๗ ปพฺเพ.

[๕๘๑] จกฺขุวิญฺญาณํ กุสลนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา หญฺจิ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ.

[๕๘๒] จกฺขุวิญฺญาณํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ อตีตานาคตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ ผสฺสํ อารพฺภ ฯเปฯ จิตฺตํ อารพฺภ ฯเปฯ จกฺขุ อารพฺภ ฯเปฯ กายํ อารพฺภ ฯเปฯ สทฺทํ อารพฺภ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มโนวิญฺญาณํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ มโนวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ, จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ, มโนวิญฺญาณํ อตีตานาคตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ จกฺขุวิญฺญาณํ อตีตานาคตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ, มโนวิญฺญาณํ ผสฺสํ อารพฺภ ฯเปฯ จิตฺตํ อารพฺภ...จกฺขุ อารพฺภ ฯเปฯ กายํ อารพฺภ... สทฺทํ อารพฺภ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ กุสลมฺปิ

อกุสลมฺปิ จกฺขุวิญฺญาณํ ผสฺสํ อารพฺภ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๘๓] น วตฺตพฺพํ "ปญฺจวิญฺญาณา กุสลาปิ อกุสลาปีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ ฯเปฯ น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ ฯเปฯ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ ฯเปฯ น นิมิตฺตคฺคาหี โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปญฺจวิญฺญาณา กุสลาปิ อกุสลาปีติ.

ปญฺจวิญฺญาณากุสลาปิอกุสลาปีติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๙๙) ๕. สาโภคาติกถา

[๕๘๔] ปญฺจวิญฺญาณา สาโภคาติ. อามนฺตา. นนุ ปญฺจวิญฺญาณา อุปฺปนฺนวตฺถุกา อุปฺปนฺนารมฺมณาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปญฺจวิญฺญาณา อุปฺปนฺนวตฺถุกา อุปฺปนฺนารมฺมณา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺจวิญฺญาณา สาโภคาติ. นนุ ปญฺจวิญฺญาณา ปุเรชาตวตฺถุกา ปุเรชาตารมฺมณา อชฺฌตฺติกวตฺถุกา พาหิรารมฺมณา อสมฺภินฺนวตฺถุกา อสมฺภินฺนารมฺมณา นานาวตฺถุกา นานารมฺมณา อุปฺปชฺชนฺติ น อญฺญมญฺญสฺส โคจรวิสยํ ปจฺจนุโภนฺติ, น อสมนฺนาหารา อุปฺปชฺชนฺติ, น อมนสิการา อุปฺปชฺชนฺติ, น อพฺโพกิณฺณา อุปฺปชฺชนฺติ, น อปุพฺพํ อจริมํ อุปฺปชฺชนฺติ. นนุ ปญฺจวิญฺญาณา น อญฺญมญฺญสฺส สมนนฺตรา อุปฺปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปญฺจวิญฺญาณา น อญฺญมญฺญสฺส สมนนฺตรา อุปฺปชฺชนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺจวิญฺญาณา สาโภคาติ.

[๕๘๕] จกฺขุวิญฺญาณํ สาโภคนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. ฯเปฯ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ สุญฺญตญฺจ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ.

จกฺขุวิญฺญาณํ สาโภคนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ อตีตานาคตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุวิญฺญาณํ สาโภคนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ ผสฺสํ อารพฺภ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ สาโภคํ มโนวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ สาโภคํ จกฺขุวิญฺญาณํ สุญฺญตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ สาโภคํ มโนวิญฺญาณํ อตีตานาคตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ สาโภคํ จกฺขุวิญฺญาณํ อตีตานาคตํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มโนวิญฺญาณํ สาโภคํ มโนวิญฺญาณํ ผสฺสํ อารพฺภ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ สาโภคํ จกฺขุวิญฺญาณํ ผสฺสํ อารพฺภ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพํ อารพฺภ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๘๖] น วตฺตพฺพํ "ปญฺจวิญฺญาณา สาโภคาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา: "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ ฯเปฯ น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ ฯเปฯ กาเยน

โผฏฺฐพฺพํ ผุสิตฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ ฯเปฯ น นิมิตฺตคฺคาหี โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปญฺจวิญฺญาณา สาโภคาติ ฯเปฯ

สาโภคาติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๐๐) ๖. ทุวีหิสีเลหิสมนฺนาคโตติกถา

[๕๘๗] มคฺคสมงฺคี ทุวีหิ สีเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี ทุวีหิ ผสฺเสหิ ทุวีหิ เวทนาหิ ทุวีหิ สญฺญาหิ ทุวีหิ เจตนาหิ ทุวีหิ จิตฺเตหิ ทุวีหิ สทฺธาหิ ทุวีหิ วีริเยหิ ทุวีหิ สตีหิ ทุวีหิ สมาธีหิ ทุวีหิ ปญฺญาหิ สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มคฺคสมงฺคี โลกิเยน สีเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี โลกิเยน ผสฺเสน โลกิยาย เวทนาย โลกิยาย ปญฺญาย โลกิยาย เจตนาย โลกิเยน จิตฺเตน โลกิยาย สทฺธาย โลกิเยน วีริเยน โลกิยาย สติยา โลกิเยน สมาธินา โลกิยาย ปญฺญาย สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มคฺคสมงฺคี โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ สีเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ ผสฺเสน สมนฺนาคโต ฯเปฯ โลกิยาย จ โลกุตฺตราย จ ปญฺญาย สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคสมงฺคี โลกิเยน สีเลน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี ปุถุชฺชโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๘๘] มคฺคสมงฺคี โลกิยาย สมฺมาวาจาย สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี โลกิยาย สมฺมาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคสมงฺคี โลกิยาย สมฺมาวาจาย สมนฺนาคโตติ

อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี โลกิเยน สมฺมาสงฺกปฺเปน ฯเปฯ โลกิเยน สมฺมาวายาเมน ฯเปฯ โลกิยาย สมฺมาสติยา ฯเปฯ โลกิเยน สมฺมาสมาธินา สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคสมงฺคี โลกิเยน สมฺมากมฺมนฺเตน ฯเปฯ โลกิเยน สมฺมาอาชีเวน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี โลกิยาย สมฺมาทิฏฺฐิยา ฯเปฯ โลกิเยน สมฺมาสมาธินา สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มคฺคสมงฺคี โลกิยาย จ โลกุตฺตราย จ สมฺมาวาจาย สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี โลกิยาย จ โลกุตฺตราย จ สมฺมาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคสมงฺคี โลกิยาย จ โลกุตฺตราย จ สมฺมาวาจาย สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ สมฺมาสงฺกปฺเปน ฯเปฯ โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ สมฺมาวายาเมน ฯเปฯ โลกิยาย จ โลกุตฺตราย จ สมฺมาสติยา ฯเปฯ โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ สมฺมาสมาธินา สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคสมงฺคี โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ สมฺมากมฺมนฺเตน ฯเปฯ

มคฺคสมงฺคี โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ สมฺมาอาชีเวน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. มคฺคสมงฺคี โลกิยาย จ โลกุตฺตราย จ สมฺมาทิฏฺฐิยา สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มคฺคสมงฺคี โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ สมฺมาอาชีเวน สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา มคฺคสมงฺคี โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ สมฺมาสงฺกปฺเปน ฯเปฯ โลกิเยน จ โลกุตฺตเรน จ สมฺมาสมาธินา สมนฺนาคโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๘๙] น วตฺตพฺพํ "มคฺคสมงฺคี ทฺวีหิ สีเลหิ สมนฺนาคโตติ. อามนฺตา. โลกิเย สีเล นิรุทฺเธ มคฺโค อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา.

ทุสฺสีโล ขณฺฑสีโล ฉิทฺทสีโล[๑] มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ มคฺคสมงฺคี ทฺวีหิ สีเลหิ สมนฺนาคโตติ.

ทฺวีหิสีเลหิสมนฺนาคโตติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๐๑) ๗. สีลอเจตสิกนฺติกถา

[๕๙๐] สีลํ อเจตสิกนฺติ. อามนฺตา. รูปํ... นิพฺพานํ... จกฺขายตนํ ฯเปฯ กายายตนํ ฯเปฯ รูปายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สีลํ อเจตสิกนฺติ. อามนฺตา. ผสฺโส อเจตสิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สีลํ อเจตสิกนฺติ. อามนฺตา. เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ เจตนา ฯเปฯ สทฺธา ฯเปฯ วีริยํ ฯเปฯ สติ ฯเปฯ สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา อเจตสิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ผสฺโส เจตสิโกติ. อามนฺตา. สีลํ เจตสิกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ เจตนา ฯเปฯ สทฺธา ฯเปฯ วีริยํ ฯเปฯ สติ ฯเปฯ สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา เจตสิกาติ. อามนฺตา. สีลํ เจตสิกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๙๑] สีลํ อเจตสิกนฺติ. อามนฺตา. อนิฏฺฐผลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อิฏฺฐผลนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อิฏฺฐผลํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สีลํ อเจตสิกนฺติ.

สทฺธา อิฏฺฐผลา, สทฺธา เจตสิกาติ. อามนฺตา. สีลํ อิฏฺฐผลํ, สีลํ เจตสิกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วีริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา อิฏฺฐผลา, ปญฺญา เจตสิกาติ. อามนฺตา. สีลํ อิฏฺฐผลํ, สีลํ เจตสิกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ.,เท. อิ. ฉินฺนสีโล.

สีลํ อิฏฺฐผลํ, สีลํ อเจตสิกนฺติ. อามนฺตา สทฺธา อิฏฺฐผลา, สทฺธา อเจตสิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สีลํ อิฏฺฐผลํ, สีลํ อเจตสิกนฺติ. อามนฺตา. วีริยํ ฯเปฯ สติ ฯเปฯ สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา อิฏฺฐผลา, ปญฺญา อเจตสิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๙๒] สีลํ อเจตสิกนฺติ. อามนฺตา. อผลํ อวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ สผลํ สวิปากนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ สผลํ สวิปากํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สีลํ อเจตสิกนฺติ ฯเปฯ

จกฺขายตนํ อเจตสิกํ อวิปากนฺติ. อามนฺตา. สีลํ อเจตสิกํ อวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตายตนํ ฯเปฯ กายายตนํ ฯเปฯ รูปายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนํ อเจตสิกํ อวิปากนฺติ. อามนฺตา. สีลํ อเจตสิกํ อวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สีลํ อเจตสิกํ สวิปากนฺติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ อเจตสิกํ สวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สีลํ อเจตสิกํ สวิปากนฺติ. อามนฺตา. โสตายตนํ ฯเปฯ กายายตนํ ฯเปฯ รูปายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนํ อเจตสิกํ สวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๔๙๓] สมฺมาวาจา อเจตสิกาติ. อามนฺตา. สมฺมาทิฏฺฐิ อเจตสิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาวาจา อเจตสิกาติ. อามนฺตา. สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ อเจตสิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว อเจตสิโกติ. อามนฺตา. สมฺมาทิฏฺฐิ อเจตสิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว อเจตสิโกติ. อามนฺตา. สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ อเจตสิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมาทิฏฺฐิ เจตสิกาติ. อามนฺตา. สมฺมาวาจา เจตสิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐิ เจตสิกาติ. อามนฺตา. สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว เจตสิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ เจตสิโกติ. อามนฺตา. สมฺมาวาจา เจตสิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ เจตสิโกติ. อามนฺตา. สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว เจตสิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๙๔] น วตฺตพฺพํ "สีลํ อเจตสิกนฺติ. อามนฺตา. สีเล อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺเธ ทุสฺสีโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ สีลํ อเจตสิกนฺติ.

สีลอเจตสิกนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๐๒) ๘. สีลนฺจิตฺตานุปริวตฺตีติกถา

[๕๙๕] สีลํ น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. รูปี... นิพฺพานนฺ... จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สีลํ น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. ผสฺโส น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สีลํ น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ เจตนา ฯเปฯ สทฺธา... วีริยนฺ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ผสฺโส จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. สีลํ จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ เจตนา... สทฺธา... วีริยนฺ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. สีลํ จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๙๖] สมฺมาวาจา น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. สมฺมาทิฏฺฐิ น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาวาจา น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา สมฺมาทิฏฺฐิ น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว น จิตฺตานุปริวตฺตีติ อามนฺตา. สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมาทิฏฺฐิ จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. สมฺมาวาจา จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐิ จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. สมฺมาวาจา จิตฺตานุปริวตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว จิตฺตานุปริวตฺตีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๙๗] น วตฺตพฺพํ "สีลํ น จิตฺตานุปริวตฺตีติ. อามนฺตา. สีเล อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุทฺเธ ทุสฺสีโล โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ สีลํ น จิตฺตานุปริวตฺตีติ.

สีลนจิตฺตานุปริวตฺตีติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๐๓) ๙. สมาทานเหตุกถา

[๕๙๘] สมาทานเหตุกํ สีลํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. สมาทานเหตุโก ผสฺโส วฑฺฒติ เวทนา วฑฺฒติ สญฺญา วฑฺฒติ เจตนา วฑฺฒติ จิตฺตํ วฑฺฒติ สทฺธา วฑฺฒติ วีริยํ วฑฺฒติ สติ วฑฺฒติ สมาธิ วฑฺฒติ ปญฺญา วฑฺฒตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาทานเหตุกํ สีลํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. ลตา วิย วฑฺฒติ มาลุวา วิย วฑฺฒติ รุกฺโข วิย วฑฺฒติ ติณํ วิย วฑฺฒติ มุญฺชปุพฺพโช วิย วฑฺฒตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๕๙๙] สมาทานเหตุกํ สีลํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. สีลํ สมาทิยิตฺวา กามวิตกฺกํ วิตกฺเกนฺตสฺส พฺยาปาทวิตกฺกํ วิตกฺเกนฺตสฺส วิหึสาวิตกฺกํ วิตกฺเกนฺตสฺส สีลํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ อามนฺตา. กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว สุวิทูรวิทูรานิ กตมานิ จตฺตาริ. นภญฺจ ภิกฺขเว ปฐวี จ อิทํ ปฐมํ สุวิทูรวิทูรํ ฯเปฯ ตสฺมา สตํ ธมฺโม อสพฺภิ อารกาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ น วตฺตพฺพํ "กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ.

[๖๐๐] น วตฺตพฺพํ "สมาทานเหตุกํ สีลํ วฑฺฒตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อารามโรปา วนโรปา ฯเปฯ ธมฺมฏฺฐา

สีลสมฺปนฺนา, เต ชนา สคฺคคามิโนติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สมาทานเหตุกํ สีลํ วฑฺฒตีติ.

สมาทานเหตุกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๐๔) ๑๐. วิญฺญตฺติสีลนฺติกถา

[๖๐๑] วิญฺญตฺติ สีลนฺติ. อามนฺตา. ปาณาติปาตา เวรมณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อทินฺนาทานา เวรมณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กาเมสุมิจฺฉาจารา เวรมณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มุสาวาทา เวรมณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานา เวรมณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อภิวาทนํ สีลํ, ปจฺจุฏฺฐานํ สีลํ, อญฺชลีกมฺมํ[๑] สีลํ, สามีจิกมฺมํ สีลํ, อาสนาภิหาโร สีลํ, เสยฺยาภิหาโร สีลํ, ปาโททกาภิหาโร สีลํ, ปาทกถลิกาภิหาโร[๒] สีลํ, นฺหาเน[๓] ปิฏฺฐิปริกมฺมํ[๔] สีลนฺติ. อามนฺตา ปาณาติปาตา เวรมณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สุราเมรยมชฺช-ปมาทฏฺฐานา เวรมณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๐๒] น วตฺตพฺพํ "วิญฺญตฺติ สีลนฺติ. อามนฺตา. ทุสฺสีลฺยนฺติ.[๕] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ วิญฺญตฺติ สีลนฺติ.

วิญฺญตฺติสีลนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ., เท. อญฺชลิกมฺมํ, เอวมุปริปิ.
[๒] อิ., สี. ปาทถลิยาภินิหาโร. [๓] ฉ.,เท. นฺหาเน. [๔] สี. ปฏฺฐกมฺมํ.
[๕] ฉ.,เท. ทุสฺสิลฺยนฺติ, เอวมุปริปิ.

(๑๐๕) ๑๑. อวิญฺญตฺติ ทุสฺสีลฺยนฺติกถา

[๖๐๓] อวิญฺญตฺติ ทุสฺสีลฺยนฺติ. อามนฺตา. ปาณาติปาโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อทินฺนาทานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กาเมสุมิจฺฉาจาโรติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มุสาวาโทติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สุราเมรยมชฺชปมาทฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปาปกมฺมํ สมาทิยิตฺวา ทานํ ททนฺตสฺส ปุญฺญญฺจ อปุญฺญญฺจ อุโภ วฑฺฒนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุญฺญญฺจ อปุญฺญญฺจ อุโภ วฑฺฒนฺตีติ. อามนฺตา ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. อามนฺตา. กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว สุวิทูรวิทูรานิ กตมานิ จตฺตาริ. นภญฺจ ภิกฺขเว ปฐวี จ อิทํ ปฐมํ สุวิทูรวิทูรํ ฯเปฯ ตสฺมา สตํ ธมฺโม อสพฺภิ อารกาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. [๑-๑]ปาปกมฺมํ สมาทิยิตฺวา จีวรํ ททนฺตสฺส ปิณฺฑปาตํ ททนฺตสฺส เสนาสนํ ททนฺตสฺส คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ททนฺตสฺส อภิวาทนารหสฺส อภิวาเทนฺตสฺส ปจฺจุฏฺฐานารหสฺส ปจฺจุฏฺเฐนฺตสฺส อญฺชลีกมฺมารหสฺส อญฺชลีกมฺมํ กโรนฺตสฺส สามีจิกมฺมารหสฺส สามีจิกมฺมํ

[๑-๑] ฉ.,เท. อิเม ปาจา น ทิสฺสนฺติ.

กโรนฺตสฺส อาสนารหสฺส อาสนํ ททนฺตสฺส มคฺคารหสฺส มคฺคํ ททนฺตสฺส ปุญฺญญฺจ อปุญฺญญฺจ อุโภ วฑฺฒนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุญฺญญฺจ อปุญฺญญฺจ อุโภ วฑฺฒนฺตีติ. อามนฺตา ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. อามนฺตา. กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว สุวิทูรวิทูรานิ กตมานิ จตฺตาริ. นภญฺจ ภิกฺขเว ปจวี จ อิทํ ปจมํ สุวิทูรวิทูรํ ฯเปฯ ตสฺมา สตํ ธมฺโม อสพฺภิ อารกาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ.[๑]

[๖๐๔] น วตฺตพฺพํ "อวิญฺญตฺติ ทุสฺสีลฺยนฺติ. อามนฺตา. นนุ ปาปกมฺมํ สมาทินฺโน อาสีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปาปกมฺมํ สมาทินฺโน อาสิ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อวิญฺญตฺติ ทุสฺสีลฺยนฺติ.

อวิญฺญตฺติทุสฺสีลฺยนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

ทสโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อุปปตฺเตสิเย ปญฺจกฺขนฺเธ อนิรุทฺเธ กิริยา ปญฺจกฺขนฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, มคฺคสมงฺคิสฺส รูปํ มคฺโค, ปญฺจวิญฺญาณสมงฺคิสฺส อตฺถิ มคฺคภาวนา, ปญฺจวิญฺญาณา กุสลาปิ อกุสลาปิ, ปญฺจวิญฺญาณา สาโภคา มคฺคสมงฺคี ทฺวีหิ สีเลหิ สมนฺนาคโต, สีลํ อเจตสิกํ, สีลํ นจิตฺตานุปริวตฺติ, สมาทานเหตุกํ สีลํ วฑฺฒติ, วิญฺญตฺติสีลํ, อวิญฺญตฺติ ทุสฺสีลฺยนฺติ.

ทุติโย ปณฺณาสโก.

[๑]นิยามสงฺคหคตานิสํสตา อตฺถิ ปญฺจโวการภโว นิโรโธ มคฺคสมงฺคิสฺส ปญฺจโวการภโวติ.[๑]

[๑-๑] ฉ. นิยามสงฺคหิตา คตานิสํสตา จ นิโรโธติ.

๑๑. เอกาทสมวคฺโค

(๑๐๖-๑๐๘) ๑-๓. ติสฺโสปิอนุสยกถา

[๖๐๕] อนุสยา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. วิปากาพฺยากตา กิริยาพฺยากตา รูปี นิพฺพานํ จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามราคานุสโย อพฺยากโตติ. อามนฺตา. กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ กามราคสญฺโญชนํ กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ ฯเปฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. กามราคานุสโย อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปฏิฆานุสโย อพฺยากโตติ. อามนฺตา. ปฏิฆํ ปฏิฆปริยุฏฺฐานํ ปฏิฆสญฺโญชนํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปฏิฆํ ปฏิฆปริยุฏฺฐานํ ปฏิฆสญฺโญชนํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. ปฏิฆานุสโย อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มานานุสโย อพฺยากโตติ. อามนฺตา. มาโน มานปริยุฏฺฐานํ มานสญฺโญชนํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มาโน มานปริยุฏฺฐานํ มานสญฺโญชนํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. มานานุสโย อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทิฏฺฐานุสโย อพฺยากโตติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิ ทิฏฺโฐโฆ ทิฏฺฐิโยโค ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ทิฏฺฐิสญฺโญชนํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทิฏฺฐิ ทิฏฺโฐโฆ ทิฏฺฐิโยโค ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานํ ทิฏฺฐิสญฺโญชนํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐานุสโย อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิจิกิจฺฉานุสโย อพฺยากโตติ. อามนฺตา. วิจิกิจฺฉา วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ วิจิกิจฺฉาสญฺโญชนํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วิจิกิจฺฉา วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานํ วิจิกิจฺฉาสญฺโญชนํ วิจิกิจฺฉานีวรณํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. วิจิกิจฺฉานุสโย อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ภวราคานุสโย อพฺยากโตติ. อามนฺตา. ภวราโค ภวราคปริยุฏฺฐานํ ภวราคสญฺโญชนํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ภวราโค ภวราคปริยุฏฺฐานํ ภวราคสญฺโญชนํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. ภวราคานุสโย อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิชฺชานุสโย อพฺยากโตติ. อามนฺตา. อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. อวิชฺชานุสโย อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๐๖] น วตฺตพฺพํ "อนุสยา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน "สานุสโยติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. กุสลากุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อนุสยา อพฺยากตาติ, ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน "สราโคติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. กุสลากุสลา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ราโค อพฺยากโตติ.

[๖๐๗] อนุสยา อเหตุกาติ. อามนฺตา. รูปี นิพฺพานํ จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามราคานุสโย อเหตุโกติ. อามนฺตา. กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ กามราคสญฺโญชนํ ฯเปฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ อเหตุกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ ฯเปฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ สเหตุกนฺติ. อามนฺตา. กามราคานุสโย สเหตุโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปฏิฆานุสโย ฯเปฯ มานานุสโย... ทิฏฺฐานุสโย... วิจิกิจฺฉานุสโย... ภวราคานุสโย ฯเปฯ อวิชฺชานุสโย อเหตุโกติ. อามนฺตา. อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค อวิชฺชาปริยุฏฺฐานํ อวิชฺชาสญฺโญชนํ อวิชฺชานีวรณํ อเหตุกนฺติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ ฯเปฯ อวิชฺชานีวรณํ สเหตุกนฺติ. อามนฺตา. อวิชฺชานุสโย สเหตุโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๐๘] น วตฺตพฺพํ "อนุสยา อเหตุกาติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน "สานุสโยติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อนุสยา เตน เหตุนา สเหตุกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อนุสยา อเหตุกาติ. ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน "สราโคติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. ราโค เตน เหตุนา สเหตุโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ราโค อเหตุโกติ.

[๖๐๙] อนุสยา จิตฺตวิปฺปยุตฺตาติ. อามนฺตา. รูปี นิพฺพานํ จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามราคานุสโย จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. กามราโค กามราค-ปริยุฏฺฐานํ กามราคสญฺโญชนํ กาโมโฆ กามโยโค กามจฺฉนฺทนีวรณํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามราโค กามราคปริยุฏฺฐานํ ฯเปฯ กามจฺฉนฺทนีวรณํ จิตฺตสมฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. กามราคานุสโย จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๑๐] กามราคานุสโย จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. กตมกฺขนฺธปริยาปนฺโนติ, สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโนติ, สงฺขารกฺขนฺโธ จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามราคานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. กามราโค สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามราโค สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. กามราคานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กามราคานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน จิตฺตวิปฺปยุตฺโต กามราโค สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส จิตฺตสมฺปยุตฺโต เอกเทโส จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส จิตฺตสมฺปยุตฺโต เอกเทโส จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ เอกเทโส จิตฺตสมฺปยุตฺโต เอกเทโส จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๑๑] ปฏิฆานุสโย มานานุสโย ทิฏฺฐานุสโย วิจิกิจฺฉานุสโย ภวราคานุสโย อวิชฺชานุสโย จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค ฯเปฯ อวิชฺชานีวรณํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อวิชฺชา อวิชฺโชโฆ อวิชฺชาโยโค ฯเปฯ อวิชฺชานีวรณํ จิตฺตสมฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. อวิชฺชานุสโย จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๑๒] อวิชฺชานุสโย จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. กตมกฺขนฺธปริยาปนฺโนติ, สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโนติ, สงฺขารกฺขนฺโธ จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ.

น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิชฺชานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. อวิชฺชา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา จิตฺตวิปฺปยุตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อวิชฺชา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา จิตฺตสมฺปยุตฺตาติ. อามนฺตา. อวิชฺชานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิชฺชานุสโย สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโน จิตฺตวิปฺปยุตฺโต อวิชฺชา-สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา จิตฺตสมฺปยุตฺตาติ. อามนฺตา. สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส จิตฺตสมฺปยุตฺโต เอกเทโส จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ.

สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส จิตฺตสมฺปยุตฺโต เอกเทโส จิตฺต-วิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ เอกเทโส จิตฺตสมฺปยุตฺโต เอกเทโส จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๑๓] น วตฺตพฺพํ "อนุสยา จิตฺตวิปฺปยุตฺตาติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน "สานุสโยติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. อนุสยา เตน จิตฺเตน สมฺปยุตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อนุสยา จิตฺตวิปฺปยุตฺตาติ. ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน "สราโคติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. ราโค เตน จิตฺเตน สมฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ราโค จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ.

ติสฺโสปิ อนุสยกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๐๙) ๔. ญาณกถา

[๖๑๔] อญฺญาเณ วิคเต ญาณวิปฺปยุตฺเต จิตฺเต วตฺตมาเน น วตฺตพฺพํ "ญาณีติ. อามนฺตา. ราเค วิคเต น วตฺตพฺพํ "วีตราโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อญฺญาเณ วิคเต ญาณวิปฺปยุตฺเต จิตฺเต วตฺตมาเน น วตฺตพฺพํ "ญาณีติ. อามนฺตา. โทเส วิคเต ฯเปฯ โมเห วิคเต ฯเปฯ กิเลเส วิคเต น วตฺตพฺพํ "นิกฺกิเลโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ราเค วิคเต วตฺตพฺพํ "วีตราโคติ. อามนฺตา. อญฺญาเณ วิคเต ญาณวิปฺปยุตฺเต จิตฺเต วตฺตมาเน วตฺตพฺพํ "ญาณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โทเส วิคเต ฯเปฯ โมเห วิคเต ฯเปฯ กิเลเส วิคเต วตฺตพฺพํ "นิกฺกิเลโสติ. อามนฺตา. อญฺญาเณ วิคเต ญาณวิปฺปยุตฺเต จิตฺเต วตฺตมาเน วตฺตพฺพํ "ญาณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๑๕] อญฺญาเณ วิคเต ญาณวิปฺปยุตฺเต จิตฺเต วตฺตมาเน วตฺตพฺพํ "ญาณีติ. อามนฺตา. อตีเตน ญาเณน ญาณี นิรุทฺเธน วิคเตน ปฏิปฺปสฺสทฺเธน ญาเณน ญาณีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ญาณกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๑๐) ๕. ญาณํจิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติกถา

[๖๑๖] ญาณํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. รูปี นิพฺพานํ จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ญาณํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ สมฺมาทิฏฺฐิ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปญฺญา ปญฺญินฺทฺริยํ ปญฺญาพลํ สมฺมาทิฏฺฐิ ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค

จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. ญาณํ จิตฺตสมฺปยุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ญาณํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. กตมกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ, สงฺขารกฺขนฺโธ จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ญาณํ สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. ปญฺญา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา จิตฺตวิปฺปยุตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปญฺญา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนา จิตฺตสมฺปยุตฺตาติ. อามนฺตา. ญาณํ สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนํ จิตฺตสมฺปยุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ญาณํ สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตํ ปญฺญา สงฺขารกฺขนฺธ-ปริยาปนฺนา จิตฺตสมฺปยุตฺตาติ. อามนฺตา. สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส จิตฺตสมฺปยุตฺโต เอกเทโส จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺโธ เอกเทโส จิตฺตสมฺปยุตฺโต เอกเทโส จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. เวทนากฺขนฺโธ สญฺญากฺขนฺโธ เอกเทโส จิตฺตสมฺปยุตฺโต เอกเทโส จิตฺตวิปฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๑๗] น วตฺตพฺพํ "ญาณํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. อรหา จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคี "ญาณีติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. ญาณํ เตน จิตฺเตน สมฺปยุตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ญาณํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ.

อรหา จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคี "ปญฺญวาติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. ปญฺญา เตน จิตฺเตน สมฺปยุตฺตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ ปญฺญา จิตฺตวิปฺปยุตฺตาติ.

ญาณจิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

(๑๑๑) ๖. อิทำทุกฺขนฺติกถา

[๖๑๘] "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อยำ สมุทโย[๑]ติ วาจำ ภาสโต "อยำ สมุทโยติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อยำ นิโรโธ[๑]ติ วาจำ ภาสโต "อยำ นิโรโธติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อยำ มคฺโคติ วาจำ ภาสโต "อยำ มคฺโคติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

"อยำ สมุทโยติ วาจำ ภาสโต น จ "อยำ สมุทโยติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต น จ "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ "อยำ นิโรโธติ ฯเปฯ "อยำ มคฺโคติ วาจำ ภาสโต น จ "อยำ มคฺโคติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต น จ "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๑๙] "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "รูปำ อนิจฺจนฺติ วาจำ ภาสโต "รูปำ อนิจฺจนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ "วิญฺญาณำ อนิจฺจนฺติ วาจำ ภาสโต "วิญฺญาณำ อนิจฺจนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑-๑] ฉ.,เท. ทุกฺขสมุทโย, ทุกฺขนิโรโธ, เอวมุปริปิ.

"อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "รูปำ อนตฺตาติ วาจำ ภาสโต "รูปำ อนตฺตาติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ "วิญฺญาณำ อนตฺตาติ วาจำ ภาสโต "วิญฺญาณำ อนตฺตาติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

"รูปำ อนิจฺจนฺติ วาจำ ภาสโต น จ "รูปำ อนิจฺจนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต น จ "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ "วิญฺญาณำ อนิจฺจนฺติ วาจำ ภาสโต น จ "วิญฺญาณำ อนิจฺจนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต น จ "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

"รูปำ อนตฺตาติ วาจำ ภาสโต น จ "รูปำ อนตฺตาติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต น จ "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ "วิญฺญาณำ อนตฺตาติ วาจำ ภาสโต น จ "วิญฺญาณำ อนตฺตาติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต น จ "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๒๐] "อิทำ ทุกฺขนฺติ วาจำ ภาสโต "อิทำ ทุกฺขนฺติ ญาณำ ปวตฺตตีติ. อามนฺตา. "อีติ[๑] จ "ทนฺติ จ "ทูติ[๒] จ "ขนฺติ จ ญาณำ

---

[๑] ฉ.,เท. "อ"ติ. [๒] ฉ.,เท. "ทุ"ติ. อิ. รุจิ.

ปวตฺตตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อิทฺทุกฺขนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๑๒) ๗. อิทฺธิพลกถา

[๖๒๑] อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. อิทฺธิมยิโก โส อายุ, อิทฺธิมยิกา สา คติ, อิทฺธิมยิโก โส อตฺตภาวปฺปฏิลาโภติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. อตีตํ กปฺปํ ติฏฺเฐยฺย. อนาคตํ กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. เทฺว กปฺเป ติฏฺเฐยฺย, ตโย กปฺเป ติฏฺเฐยฺย, จตฺตาโร กปฺเป ติฏฺเฐยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. สติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ติฏฺเฐยฺย, อสติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ติฏฺเฐยฺยาติ. สติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ติฏฺเฐยฺยาติ.[๑] หญฺจิ สติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ติฏฺเฐยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ ฯเปฯ อสติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ติฏฺเฐยฺยาติ มโต ติฏฺเฐยฺย กาลกโต ติฏฺเฐยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๒๒] อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. อุปฺปนฺโน ผสฺโส มา นิรุชฺฌีติ ลพฺภา อิทฺธิยา ปคฺคเหตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อุปฺปนฺนา เวทนา ฯเปฯ อุปฺปนฺนา สญฺญา ฯเปฯ

---

[๑] ฉ. โปตฺถเก อยํ ปโยโค น ทิสฺสติ, อิโต ปุพฺโพ จ อิติสทฺโท น ทิสฺสติ. อิ. โปตฺถเก ปน อีทิโสว ทิสฺสติ.

อุปฺปนฺนา เจตนา ฯเปฯ อุปฺปนฺนํ จิตฺตํ... อุปฺปนฺนา สทฺธา... อุปฺปนฺนํ วีริยํ... อุปฺปนฺนา สติ... อุปฺปนฺโน สมาธิ ฯเปฯ อุปฺปนฺนา ปญฺญา มา นิรุชฺฌีติ ลพฺภา อิทฺธิยา ปคฺคเหตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเจยฺยาติ. อามนฺตา. รูปํ นิจฺจํ โหตูติ ลพฺภา อิทฺธิยา ปคฺคเหตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ นิจฺจํ โหตูติ ลพฺภา อิทฺธิยา ปคฺคเหตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเจยฺยาติ. อามนฺตา. ชาติธมฺมา สตฺตา มา ชายึสูติ ลพฺภา อิทฺธิยา ปคฺคเหตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ชราธมฺมา สตฺตา มา ชีรึสูติ ฯเปฯ พฺยาธิธมฺมา สตฺตา มา พฺยาธิยึสูติ ฯเปฯ มรณธมฺมา สตฺตา มา มิยฺยึสูติ ลพฺภา อิทฺธิยา ปคฺคเหตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๒๓] น วตฺตพฺพํ "อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเจยฺยาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยสฺส กสฺสจิ อานนฺท จตฺตาโร อิทฺธิปาทา ภาวิตา พหุลีกตา ยานีกตา วตฺถุกตา อนุฏฺฐิตา ปริจิตา สุสมารทฺธา, โส อากงฺขมาโน กปฺปํ วา ติฏฺเจยฺย กปฺปาวเสสํ วาติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเจยฺยาติ.

[๖๒๔] อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเจยฺยาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "จตุนฺนํ ภิกฺขเว ธมฺมานํ นตฺถิ โกจิ ปาฏิโภโค สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมึ กตเมสํ จตุนฺนํ. ชราธมฺโม "มา ชีรีติ นตฺถิ โกจิ

---

[๑] ที. ม. ๑๐/๑๖๗ ปพฺเพ. สํ. มหา. ๑๙/๘๒๒ ปพฺเพ.

ปาฏิโภโค สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมึ. พฺยาธิธมฺโม "มา พฺยาธิยีติ ฯเปฯ มรณธมฺโม "มา มิยฺยีติ ฯเปฯ ยานิ โข ปน ตานิ ปุพฺเพ กตานิ ปาปกานิ กมฺมานิ สงฺกิเลสิกานิ โปโนพฺภวิกานิ ทุกฺขุทฺรยานิ ทุกฺขวิปากานิ อายตึ ชาติชรามรณิยานิ เตสํ วิปาโก "มา นิพฺพตฺตีติ นตฺถิ โกจิ ปาฏิโภโค สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมึ, อิเมสํ โข ภิกฺขเว จตุนฺนํ ธมฺมานํ นตฺถิ โกจิ ปาฏิโภโค สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา เทโว วา มาโร วา พฺรหฺมา วา โกจิ วา โลกสฺมินฺติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ.

อิทฺธิพลกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๑๓) ๘. สมาธิกถา

[๖๒๕] จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ. อามนฺตา. อตีตา จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ. อามนฺตา. อนาคตา จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ. อามนฺตา. นนุ อตีตํ นิรุทฺธํ อนาคตํ อชาตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตํ นิรุทฺธํ อนาคตํ อชาตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ.

[๖๒๖] เอกจิตฺตกฺขณิโก สมาธีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคี สมาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตวิญฺญาณสมงฺคี ฯเปฯ ฆานวิญฺญาณสมงฺคี ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญาณสมงฺคี ฯเปฯ กายวิญฺญาณ-

---

[๑] องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๑๔๒ ปพฺเพ.

สมงฺคี ฯเปฯ อกุสลจิตฺตสมงฺคี เปฯ ราคสหคตจิตฺตสมงฺคี ฯเปฯ โทสสหคตจิตฺตสมงฺคี ฯเปฯ โมหสหคตจิตฺตสมงฺคี ฯเปฯ อโนตฺตปฺป-สหคตจิตฺตสมงฺคี สมาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ. อามนฺตา. อกุสลจิตฺตสนฺตติ สมาธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ราคสหคตา ฯเปฯ โทสสหคตา ฯเปฯ โมหสหคตา ฯเปฯ อโนตฺตปฺปสหคตา จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อหํ โข อาวุโส นิคณฺจา ปโหมิ อนิญฺชมาโน[๑] กาเยน อภาสมาโน วาจํ สตฺตรตฺตินฺทิวานิ เอกนฺตสุขปฏิสํเวที[๒] วิหริตุนฺติ[๓] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ จิตฺตสนฺตติ สมาธีติ.

สมาธิกถา นิฏฺจิตา.

---

(๑๑๔) ๙. ธมฺมฏฺจิตตากถา

[๖๒๗] ธมฺมฏฺจิตตา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย จิตตา ปรินิปฺผนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตาย จิตตา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย ตาเยว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปสฺส จิตตา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย จิตตา ปรินิปฺผนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตาย จิตตา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย ตาเยว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. อนิจฺจมาโน. [๒] ฉ., เท. เอกนฺตสุขํ ปฏิสํเวที. [๓] ม. มู. ๑๒/๑๘๐ ปพฺเพ.

เวทนาย จิตฺตา ฯเปฯ สญฺญาย จิตฺตา ฯเปฯ สงฺขารานํ จิตฺตา ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส จิตฺตา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย จิตฺตา ปรินิปฺผนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตาย จิตฺตา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย ตาเยว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา นตฺถิ วฏฺฏูปจฺเฉโท นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ธมฺมฏฺฐิตตากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๑๕) ๑๐. อนิจฺจตากถา

[๖๒๘] อนิจฺจตา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย อนิจฺจตาย อนิจฺจตา ปรินิปฺผนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตาย อนิจฺจตาย อนิจฺจตา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย ตาเยว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏูปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. ฯเปฯ

ชรา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย ชราย ชรา ปรินิปฺผนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตาย ชราย ชรา ปรินิปฺผนฺนาติ. อามนฺตา. ตาย ตาเยว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏูปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มรณํ ปรินิปฺผนฺนนฺติ. อามนฺตา. ตสฺส มรณสฺส มรณํ ปรินิปฺผนฺนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตสฺส มรณสฺส มรณํ ปรินิปฺผนฺนนฺติ. อามนฺตา. ตสฺส ตสฺเสว นตฺถิ ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยา, นตฺถิ วฏฺฏูปจฺเฉโท, นตฺถิ อนุปาทาปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๒๙] รูปํ ปรินิปฺผนฺนํ รูปสฺส อนิจฺจตา อตฺถีติ. อามนฺตา. อนิจฺจตา ปรินิปฺผนฺนา อนิจฺจตาย อนิจฺจตา อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปํ ปรินิปฺผนฺนํ รูปสฺส ชรา อตฺถีติ. อามนฺตา. ชรา

ปรินิปฺผนฺนา ชราย ชรา อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปํ ปรินิปฺผนฺนํ รูปสฺส เภโท อตฺถิ อนฺตรธานํ อตฺถีติ. อามนฺตา. มรณํ ปรินิปฺผนฺนํ มรณสฺส เภโท อตฺถิ, อนฺตรธานํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เวทนา เปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ ปรินิปฺผนฺนํ วิญฺญาณสฺส อนิจฺจตา อตฺถีติ. อามนฺตา. อนิจฺจตา ปรินิปฺผนฺนา อนิจฺจตาย อนิจฺจตา อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ วิญฺญาณํ ปรินิปฺผนฺนํ วิญฺญาณสฺส ชรา อตฺถีติ. อามนฺตา. ชรา ปรินิปฺผนฺนา ชราย ชรา อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วิญฺญาณํ ปรินิปฺผนฺนํ วิญฺญาณสฺส เภโท อตฺถิ อนฺตรธานํ อตฺถีติ. อามนฺตา. มรณํ ปรินิปฺผนฺนํ มรณสฺส เภโท อตฺถิ อนฺตรธานํ อตฺถีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนิจฺจตากถา นิฏฺฐิตา.

เอกาทสโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อนุสยา อพฺยากตา, อเหตุกา, จิตฺตวิปฺปยุตฺตา,
อญฺญาเณ[๑] วิคเต ญาณี, ญาณํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตํ,
ยตฺถ สทฺเท[๒] ญาณํ ปวตฺตติ, อิทฺธิพเลน สมนฺนาคโต กปฺปิ
ติฏฺเฐยฺย, จิตฺตสนฺตติ สมาธิ, ธมฺมฏฺฐิตตา, อนิจฺจตาติ.

---

[๑] สี. ญาเณ. [๒] สี. สทฺโท.

๑๒. ทุวาทสมวคฺโค

(๑๑๖) ๑. สำวโรกมฺมนฺติกถา

[๖๓๐] สำวโร กมฺมนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุนฺทฺริยสำวโร จกฺขุกมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตินฺทฺริยสำวโร ฯเปฯ ฆานินฺทฺริยสำวโร ฯเปฯ ชิวฺหินฺทฺริยสำวโร ฯเปฯ กายินฺทฺริยสำวโร กายกมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กายินฺทฺริยสำวโร กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุนฺทฺริยสำวโร จกฺขุกมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กายินฺทฺริยสำวโร กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. โสตินฺทฺริยสำวโร ฯเปฯ ฆานินฺทฺริยสำวโร ฯเปฯ ชิวฺหินฺทฺริยสำวโร ชิวฺหากมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มนินฺทฺริยสำวโร มโนกมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มนินฺทฺริยสำวโร มโนกมฺมนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุนฺทฺริยสำวโร จกฺขุกมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มนินฺทฺริยสำวโร มโนกมฺมนฺติ. อามนฺตา. โสตินฺทฺริยสำวโร ฯเปฯ ฆานินฺทฺริยสำวโร ฯเปฯ ชิวฺหินฺทฺริยสำวโร ฯเปฯ กายินฺทฺริยสำวโร กายกมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๓๑] อสำวโร กมฺมนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุนฺทฺริยอสำวโร จกฺขุกมฺมนฺติ น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตินฺทฺริยอสำวโร ฯเปฯ ฆานินฺทฺริยอสำวโร ฯเปฯ ชิวฺหินฺทฺริยอสำวโร ฯเปฯ กายินฺทฺริยอสำวโร กายกมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กายินฺทฺริยอสำวโร กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุนฺทฺริยอสำวโร จกฺขุกมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กายินฺทฺริยอสำวโร กายกมฺมนฺติ. อามนฺตา. โสตินฺทฺริยอสำวโร ฯเปฯ ฆานินฺทฺริยอสำวโร ฯเปฯ

ชิวฺหินฺทฺริยอสวโร ชิวฺหากมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มนินฺทฺริยอสวโร มโนกมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มนินฺทฺริยอสวโร มโนกมฺมนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุนฺทฺริยอสวโร จกฺขุกมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มนินฺทฺริยอสวโร มโนกมฺมนฺติ. อามนฺตา. โสตินฺทฺริยอสวโร ฯเปฯ ฆานินฺทฺริยอสวโร ฯเปฯ ชิวฺหินฺทฺริยอสวโร ฯเปฯ กายินฺทฺริยอสวโร กายกมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๓๒] น วตฺตพฺพํ "สวโรปิ อสวโรปิ กมฺมนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา นิมิตฺตคฺคาหี โหติ ฯเปฯ น นิมิตฺตคฺคาหี โหติ โสเตน สทฺทํ สุตฺวา ฯเปฯ มนสา ธมฺมํ วิญฺญาย นิมิตฺตคฺคาหี โหติ ฯเปฯ น นิมิตฺตคฺคาหี โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สวโรปิ อสวโรปิ กมฺมนฺติ.

สวโรกมฺมนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๑๗) ๒. กมฺมกถา

[๖๓๓] สพฺพํ กมฺมํ สวิปากนฺติ. อามนฺตา. สพฺพา เจตนา สวิปากาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพา เจตนา สวิปากาติ. อามนฺตา. วิปากาพฺยากตา เจตนา สวิปากาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพา เจตนา สวิปากาติ อามนฺตา. กิริยาพฺยากตา เจตนา สวิปากาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺพา เจตนา สวิปากาติ. อามนฺตา. กามาวจรา วิปากาพฺยากตา เจตนา สวิปากาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพา เจตนา สวิปากาติ. อามนฺตา. รูปาวจรา อรูปาวจรา อปริยาปนฺนา วิปากาพฺยากตา เจตนา สวิปากาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺพา เจตนา สวิปากาติ. อามนฺตา. กามาวจรา กิริยาพฺยากตา เจตนา สวิปากาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพา เจตนา สวิปากาติ. อามนฺตา. รูปาวจรา อรูปาวจรา กิริยาพฺยากตา เจตนา สวิปากาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๓๔] วิปากาพฺยากตา เจตนา อวิปากาติ. อามนฺตา. หญฺจิ วิปากาพฺยากตา เจตนา อวิปากา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพา เจตนา สวิปากาติ.

กิริยาพฺยากตา เจตนา อวิปากาติ. อามนฺตา. หญฺจิ กิริยาพฺยากตา เจตนา อวิปากา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพา เจตนา สวิปากาติ.

กามาวจรา รูปาวจรา อรูปาวจรา อปริยาปนฺนา วิปากาพฺยากตา เจตนา อวิปากาติ. อามนฺตา หญฺจิ อปริยาปนฺนา วิปากาพฺยากตา เจตนา อวิปากา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพา เจตนา สวิปากาติ.

กามาวจรา รูปาวจรา อรูปาวจรา กิริยาพฺยากตา เจตนา อวิปากาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรูปาวจรา กิริยาพฺยากตา เจตนา อวิปากา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพา เจตนา สวิปากาติ.

[๖๓๕] น วตฺตพฺพํ "สพฺพํ กมฺมํ สวิปากนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "นาหํ ภิกฺขเว สญฺเจตนิกานํ กมฺมานํ กตานํ อุปจิตานํ อปฺปฏิสํวิทิตฺวา พฺยนฺตีภาวํ[๑] วทามิ, ตญฺจ โข ทิฏฺเฐว

---

[๑] ฉ., เท. อิ. พยนฺติภาวํ.

ธมฺเม อุปปชฺเช[๑] วา อปเร วา ปริยาเยติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สพฺพํ กมฺมํ สวิปากนฺติ.

กมฺมกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๑๘) ๓. สทฺโทวิปาโกติกถา

[๖๓๖] สทฺโท วิปาโกติ. อามนฺตา. สุขเวทนิโย[๓] ทุกฺขเวทนิโย อทุกฺขมสุขเวทนิโย สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโต, ทุกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโต, อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโต, ผสฺเสน สมฺปยุตฺโต, เวทนาย สมฺปยุตฺโต, สญฺญาย สมฺปยุตฺโต, เจตนาย สมฺปยุตฺโต, จิตฺเตน สมฺปยุตฺโต สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา อาโภโค สมนฺนาหาโร มนสิกาโร เจตนา ปตฺถนา ปณิธีติ. น[๔] เหวํ วตฺตพฺเพ[๔] ฯเปฯ นนุ น สุขเวทนิโย น ทุกฺขเวทนิโย ฯเปฯ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สุขเวทนิโย ฯเปฯ อนารมฺมโณ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สทฺโท วิปาโกติ.

ผสฺโส วิปาโก ผสฺโส สุขเวทนิโย ฯเปฯ สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. สทฺโท วิปาโก สทฺโท สุขเวทนิโย ฯเปฯ สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สทฺโท วิปาโก สทฺโท น สุขเวทนิโย ฯเปฯ อนารมฺมโณ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. ผสฺโส วิปาโก... ผสฺโส

---

[๑] อิ. อุปฺปชฺเช. [๒] องฺ. ทสก. ๒๔/๒๑๗ ปพฺเพ.
[๓] อิ. สุขเวทนีโย. [๔-๔] อิ. อามนฺตา.

น สุขเวทนิโย น ทุกฺขเวทนิโย ฯเปฯ อนารมฺมโณ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๓๗] น วตฺตพฺพํ "สทฺโท วิปาโกติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "โส ตสฺส กมฺมสฺส กตตฺตา อุปจิตตฺตา อุสฺสนฺนตฺตา วิปุลตฺตา พฺรหฺมสฺสโร โหติ กรวิกภาณีติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ สทฺโท วิปาโกติ.

สทฺโทวิปาโกติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๑๙) ๔. สฬายตนกถา

[๖๓๘] จกฺขายตนํ วิปาโกติ. อามนฺตา. สุขเวทนิยํ ทุกฺขเวทนิยํ ฯเปฯ สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สุขเวทนิยํ ฯเปฯ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สุขเวทนิยํ ฯเปฯ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขายตนํ วิปาโกติ ฯเปฯ

ผสฺโส วิปาโก ผสฺโส สุขเวทนิโย ฯเปฯ สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ วิปาโก จกฺขายตนํ สุขเวทนิยํ ฯเปฯ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขายตนํ วิปาโก จกฺขายตนํ น สุขเวทนิยํ ฯเปฯ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. ผสฺโส วิปาโก

---

[๑] ที. ป. ๑๑/๒๓๖ ปพฺเพ.

ผสฺโส น สุขเวทนิโย ฯเปฯ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๓๙] โสตายตนํ ฯเปฯ ฆานายตนํ ฯเปฯ ชิวฺหายตนํ ฯเปฯ กายายตนํ วิปาโกติ. อามนฺตา. สุขเวทนิยํ ฯเปฯ สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สุขเวทนิยํ ฯเปฯ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สุขเวทนิยํ ฯเปฯ อนารมฺมณํ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กายายตนํ วิปาโกติ.

ผสฺโส วิปาโก ผสฺโส สุขเวทนิโย ฯเปฯ สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กายายตนํ วิปาโก กายายตนํ สุขเวทนิยํ ฯเปฯ สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กายายตนํ วิปาโก กายายตนํ น สุขเวทนิยํ ฯเปฯ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา ผสฺโส วิปาโก ผสฺโส น สุขเวทนิโย ฯเปฯ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๔๐] น วตฺตพฺพํ "สพายตนํ วิปาโกติ. อามนฺตา. นนุ สพายตนํ กมฺมสฺส กตตฺตา อุปฺปนฺนนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ สพายตนํ กมฺมสฺส กตตฺตา อุปฺปนฺนํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สพายตนํ วิปาโกติ.

สพายตนกถา นิฏฺจิตา.

---

(๑๒๐) ๕. สตฺตกฺขตฺตุปรมกถา

[๖๔๑] สตฺตกฺขตฺตุปรโม[๑] ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. อามนฺตา. มาตา ชีวิตา โวโรปิตา... ปิตา ชีวิตา โวโรปิโต... อรหา ชีวิตา โวโรปิโต... ทุฏฺเฐน จิตฺเตน ตถาคตสฺส โลหิตํ อุปฺปาทิตํ... สงฺโฆ ภินฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. อามนฺตา. อภพฺโพ อนฺตรา ธมฺมํ อภิสเมตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อภพฺโพ อนฺตรา ธมฺมํ อภิสเมตุนฺติ. อามนฺตา. มาตา ชีวิตา โวโรปิตา... ปิตา ชีวิตา โวโรปิโต... อรหา ชีวิตา โวโรปิโต... ทุฏฺเฐน จิตฺเตน ตถาคตสฺส โลหิตํ อุปฺปาทิตํ... สงฺโฆ ภินฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๔๒] สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. อามนฺตา. อตฺถิ โส นิยโม เยน นิยเมน สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ เต สติปฏฺฐานา... สมฺมปฺปธานา... อิทฺธิปาทา... อินฺทฺริยา... พลา... โพชฺฌงฺคา เยหิ โพชฺฌงฺเคหิ สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๔๓] นตฺถิ โส นิยโม เยน นิยเมน สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ โส นิยโม เยน นิยเมน สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ.

นตฺถิ เต สติปฏฺฐานา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา เยหิ โพชฺฌงฺเคหิ สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ

---

[๑] สฺยา. สตฺตกฺขตฺตุปรโม, เอวมุปริปิ. ฉ., เท. อิ. สตฺตกฺขตฺตุปรโม.

นตฺถิ เต โพชฺฌงฺคา เยหิ โพชฺฌงฺเคหิ สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ.

[๖๔๔] สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. อามนฺตา. สกทาคามินิยเมนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคามินิยเมนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตนิยเมนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กตเมน นิยเมนาติ. โสตาปตฺตินิยเมนาติ. สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. อามนฺตา. เย เกจิ โสตาปตฺตินิยามํ โอกฺกมนฺติ, สพฺเพ เต สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๔๕] น วตฺตพฺพํ "สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ. อามนฺตา นนุ โส สตฺตกฺขตฺตุปรโมติ. อามนฺตา. หญฺจิ โส สตฺตกฺขตฺตุปรโม, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโตติ.

สตฺตกฺขตฺตุปรมกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๒๑) ๖. โกลํโกลกถา

[๖๔๖] น วตฺตพฺพํ "โกลโกโล ปุคฺคโล โกลโกลตานิยโตติ. อามนฺตา. นนุ โส โกลโกโลติ. อามนฺตา. หญฺจิ โส โกลโกโล เตน วต เร วตฺตพฺเพ "โกลโกโล ปุคฺคโล โกลโกลตานิยโตติ.

โกลโกลกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๒๒) ๗. เอกพีชีกถา

[๖๔๗] น วตฺตพฺพํ "เอกพีชี ปุคฺคโล เอกพีชิตานิยโตติ. อามนฺตา. นนุ โส เอกพีชีติ. อามนฺตา. หญฺจิ โส เอกพีชี เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เอกพีชี ปุคฺคโล เอกพีชิตานิยโตติ.

เอกพีชีกถา[๑] นิฏฺฐิตา.

---

(๑๒๓) ๘. ชีวิตาโวโรปนกถา

[๖๔๘] ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปยฺย ฯเปฯ ปิตรํ ชีวิตา โวโรเปยฺย ฯเปฯ อรหนฺตํ ชีวิตา โวโรเปยฺย ฯเปฯ ทุฏฺเฐน จิตฺเตน ตถาคตสฺส โลหิตํ อุปฺปาเทยฺย ฯเปฯ สงฺฆํ ภินฺเทยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สตฺถริ อคารโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ สิกฺขาย อคารโวติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นนุ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สตฺถริ สคารโวติ. อามนฺตา. หญฺจิ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สตฺถริ สคารโว, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ. นนุ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล ธมฺเม ฯเปฯ สงฺเฆ ฯเปฯ สิกฺขาย สคารโวติ. อามนฺตา. หญฺจิ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สิกฺขาย สคารโว, โน จ

---

[๑] สฺยา. โกลํโกลเอกวีชีกถา.

วต เร วตฺตพฺเพ "ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ.

[๖๔๙] ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สตฺถริ อคารโวติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล พุทฺธถูเป โอหเนยฺย[๑] โอมุตฺเตยฺย นิฏฺฐุเภยฺย พุทฺธถูเป อปพฺยามโต[๒] กเรยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหาสมุทฺโท จิตฺตมฺโม เวลนฺนาติวตฺตติ, เอวเมว โข ภิกฺขเว ยํ มยา สาวกานํ สิกฺขาปทํ ปญฺญตฺตํ, ตํ มม สาวกา ชีวิตเหตุปิ นาติกฺกมนฺตีติ[๓] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปยฺยาติ.

ชีวิตาโวโรปนกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๒๔) ๙. ทุคฺคติกถา

[๖๕๐] ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคตีติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อาปายิเก รูเป รชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อาปายิเก รูเป รชฺเชยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคตีติ.

ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคตีติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อาปายิเก สทฺเท ฯเปฯ คนฺเธ ฯเปฯ รเส ฯเปฯ โผฏฺฐพฺเพ ฯเปฯ อมนุสฺสิตฺถิยา ติรจฺฉานคติตฺถิยา นาคกญฺญาย เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย, อเชฬกํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย, กุกฺกุฏสูกรํ

---

[๑] ฉ., เท. โอหทยฺย. [๒] สี. อสพฺยากโต. [๓] ขุ.สุ. ๒๕/๔๕ ปพฺเพ.

ปฏิคฺคณฺเหยฺย, หตฺถิควาสฺสวฬวํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย ฯเปฯ ติตฺติรวฏฺฏก-โมรกปิญฺชรํ[๑] ปฏิคฺคณฺเหยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล ติตฺติรวฏฺฏกโมรกปิญฺชรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทิฏฺจิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคตีติ.

[๖๕๑] ทิฏฺจิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคติ ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อาปายิเก รูเป รชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. อรหโต ปหีนา ทุคฺคติ อรหา อาปายิเก รูเป รชฺเชยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทิฏฺจิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคติ ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อาปายิเก สทฺเท ฯเปฯ คนฺเธ ฯเปฯ รเส ฯเปฯ โผฏฺฐพฺเพ ฯเปฯ ติตฺติรวฏฺฏกโมรกปิญฺชรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺยาติ. อามนฺตา อรหโต ปหีนา ทุคฺคติ, อรหา ติตฺติรวฏฺฏกโมรกปิญฺชรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหโต ปหีนา ทุคฺคติ น จ อรหา อาปายิเก รูเป รชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. ทิฏฺจิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคติ, น จ ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล อาปายิเก รูเป รชฺเชยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหโต ปหีนา ทุคฺคติ, น จ อรหา อาปายิเก สทฺเท ฯเปฯ คนฺเธ ฯเปฯ รเส ฯเปฯ โผฏฺฐพฺเพ ฯเปฯ อมนุสฺสิตฺถิยา ติรจฺฉานคติตฺถิยา นาคกญฺญาย เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย, อเชฬกํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย, กุกฺกุฏสูกรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย, หตฺถิควาสฺสวฬวํ ปฏิคฺคณฺเหยฺย ฯเปฯ ติตฺติรวฏฺฏกโมรกปิญฺชรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺยาติ. อามนฺตา ทิฏฺจิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคติ. น จ ทิฏฺจิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล ติตฺติรวฏฺฏกโมรกปิญฺชรํ ปฏิคฺคณฺเหยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. ...ปิญฺชรํ, เอวมุปริปิ.

[๖๕๒] น วตฺตพฺพํ "ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคตีติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล นิรยํ อุปปชฺเชยฺย ฯเปฯ ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺเชยฺย ฯเปฯ ปิตฺติวิสยํ[๑] อุปปชฺเชยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคตีติ.

ทุคฺคติกถา นิฏฺฐิตา.

(๑๒๕) ๑๐. สตฺตมภวิกกถา

[๖๕๓] น วตฺตพฺพํ "สตฺตมภวิกสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคตีติ. อามนฺตา. สตฺตมภวิโก ปุคฺคโล นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺเชยฺย, ปิตฺติวิสยํ อุปปชฺเชยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ สตฺตมภวิกสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคตีติ.

สตฺตมภวิกกถา นิฏฺฐิตา.

ทุวาทสโม[๒] วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

สวโร กมฺมํ ตเถว อสวโร, สพฺพํ กมฺมํ สวิปากํ, สทฺโท วิปาโก, สพฺพายตนํ วิปาโก, สตฺตกฺขตฺตุปรโม ปุคฺคโล สตฺตกฺขตฺตุปรมตานิยโต โกลงฺโกโล ปุคฺคโล โกลงฺโกลตา นิยโต, เอกพีชี ปุคฺคโล เอกพีชิตา นิยโต, ทิฏฺฐิสมฺปนฺโน ปุคฺคโล สญฺจิจฺจ ปาณํ ชีวิตา โวโรเปยฺย, ทิฏฺฐิสมฺปนฺนสฺส ปุคฺคลสฺส ปหีนา ทุคฺคติ, ตเถว สตฺตมภวิกสฺสาติ.

---

[๑] ฉ.,เท. เปตฺติวิสยํ, เอวมุปริปิ. [๒] ฉ., เท. พารสโม.

๑๓. เตรสมวคฺโค

(๑๒๖) ๑. กปฺปฏฺฐกถา

[๖๕๔] กปฺปฏฺโฐ กปฺปึ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. กปฺโป จ สณฺฐาติ พุทฺโธ จ โลเก อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กปฺปฏฺโฐ กปฺปึ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. กปฺโป จ สณฺฐาติ สงฺโฆ จ ภิชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กปฺปฏฺโฐ กปฺปึ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. กปฺโป จ สณฺฐาติ กปฺปฏฺโฐ จ กปฺปฏฺฐิยึ กมฺมึ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กปฺปฏฺโฐ กปฺปึ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. กปฺโป จ สณฺฐาติ กปฺปฏฺโฐ จ ปุคฺคโล กาลึ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๕๕] กปฺปฏฺโฐ กปฺปึ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. อตีตึ กปฺปึ ติฏฺเฐยฺย, อนาคตึ กปฺปึ ติฏฺเฐยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กปฺปฏฺโฐ กปฺปึ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. เทฺว กปฺเป ติฏฺเฐยฺย, ตโย กปฺเป ติฏฺเฐยฺย, จตฺตาโร กปฺเป ติฏฺเฐยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๕๖] กปฺปฏฺโฐ กปฺปึ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. กปฺปฏฺโฐ กปฺเป ฑยฺหนฺเต กตฺถ คจฺฉตีติ. อญฺญึ โลกธาตุึ คจฺฉตีติ. มโต คจฺฉติ เวหาสึ คจฺฉตีติ. มโต คจฺฉตีติ. กปฺปฏฺฐิยึ กมฺมึ อปราปริย-เวปกฺกนฺติ.[๑] น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวหาสึ คจฺฉตีติ. อามนฺตา. กปฺปฏฺโฐ อิทฺธิมาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กปฺปฏฺโฐ อิทฺธิมาติ. อามนฺตา. กปฺปฏฺเฐน ฉนฺทิทฺธิปาโท ภาวิโต วีริยิทฺธิปาโท ภาวิโต จิตฺติทฺธิปาโท ภาวิโต วีมึสิทฺธิปาโท ภาวิโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. ...ปกฺกมนฺติ.

[๖๕๗] น วตฺตพฺพํ "กปฺปฏฺโฐ กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา :-

"อาปายิโก เนรยิโก, กปฺปฏฺโฐ สงฺฆเภทโก.
วคฺครโต อธมฺมฏฺโฐ, โยคกฺเขมา[๑] ปธํสติ.[๑]
สงฺฆํ สมคฺคํ เภตฺวาน,[๒] กปฺปํ นิรยมฺหิ ปจฺจตีติ.[๓]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ กปฺปฏฺโฐ กปฺปํ ติฏฺเฐยฺยาติ.

กปฺปฏฺฐกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๒๗) ๒. กุสลจิตฺตปฏิลาภกถา

[๖๕๘] กปฺปฏฺโฐ กุสลํ จิตฺตํ น ปฏิลเภยฺยาติ. อามนฺตา. กปฺปฏฺโฐ ทานํ ทเทยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ กปฺปฏฺโฐ ทานํ ทเทยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กปฺปฏฺโฐ กุสลํ จิตฺตํ น ปฏิลเภยฺยาติ.

กปฺปฏฺโฐ กุสลํ จิตฺตํ น ปฏิลเภยฺยาติ. อามนฺตา. กปฺปฏฺโฐ จีวรํ ทเทยฺย ฯเปฯ ปิณฺฑปาตํ ทเทยฺย ฯเปฯ เสนาสนํ ทเทยฺย ฯเปฯ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ทเทยฺย... ขาทนียํ ทเทยฺย... โภชนียํ ทเทยฺย... ปานียํ ทเทยฺย... เจติยํ วนฺเทยฺย... เจติเย มาลํ อาโรเปยฺย... คนฺธํ อาโรเปยฺย... วิเลปนํ อาโรเปยฺย ฯเปฯ เจติยํ อภิทกฺขิณํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ กปฺปฏฺโฐ เจติยํ อภิทกฺขิณํ กเรยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กปฺปฏฺโฐ กุสลํ จิตฺตํ น ปฏิลเภยฺยาติ ฯเปฯ

[๑-๑] อิ., สี. โยคกฺเขมโต ธํสติ. [๒] ฉ., เท. ภินฺทิตฺวา. [๓] วิ. จุลฺล. ๗/...

[๖๕๙] กปฺปฏฺโฐ กุสลํ จิตฺตํ ปฏิลเภยฺยาติ. อามนฺตา. ตโต วุฏฺฐานํ กุสลํ จิตฺตํ ปฏิลเภยฺยาติ. อามนฺตา. รูปาวจรํ ฯเปฯ อรูปาวจรํ ฯเปฯ โลกุตฺตรํ กุสลํ จิตฺตํ ปฏิลเภยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสลจิตฺตปฏิลาภกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๒๘) ๓. อนนฺตราปยุตฺตกถา

[๖๖๐] อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกเมยฺยาติ. อามนฺตา. มิจฺฉตฺตนิยามญฺจ สมฺมตฺตนิยามญฺจ อุโภ โอกฺกเมยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกเมยฺยาติ. อามนฺตา. นนุ ตํ กมฺมํ ปยุตฺตํ กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาทิตํ[๑] วิปฺปฏิสาริยํ ชนิตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตํ กมฺมํ ปยุตฺตํ กุกฺกุจฺจํ อุปฺปาทิตํ วิปฺปฏิสาริยํ ชนิตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกเมยฺยาติ.

[๖๖๑] อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล อภพฺโพ สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิตุนฺติ. อามนฺตา. มาตา ชีวิตา โวโรปิตา... ปิตา ชีวิตา โวโรปิโต... อรหา ชีวิตา โวโรปิโต... ทุฏฺเจน จิตฺเตน ตถาคตสฺส โลหิตํ อุปฺปาทิตํ... สงฺโฆ ภินฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล ตํ กมฺมํ ปฏิสํหริตฺวา กุกฺกุจฺจํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิปฺปฏิสาริยํ ปฏิวิเนตฺวา[๒] อภพฺโพ สมฺมตฺตนิยามํ

---

[๑] สฺยา. อุปทหิตํ.　　[๒] สี., อิ. ปฏิวิโนเทตฺวา, เอวมุปริปิ.

โอกฺกมิตุนฺติ. อามนฺตา. มาตา ชีวิตา โวโรปิตา... ปิตา ชีวิตา โวโรปิโต ฯเปฯ สงฺโฆ ภินฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล ตํ กมฺมํ ปฏิสํหริตฺวา กุกฺกุจฺจํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิปฺปฏิสาริยํ ปฏิวิเนตฺวา อภพฺโพ สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิตุนฺติ. อามนฺตา. นนุ ตํ กมฺมํ ปฏิสํหฏฺ กุกฺกุจฺจํ ปฏิวิโนทิตํ วิปฺปฏิสาริยํ ปฏิวินีตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตํ กมฺมํ ปฏิสํหฏฺ กุกฺกุจฺจํ ปฏิวิโนทิตํ วิปฺปฏิสาริยํ ปฏิวินีตํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล ตํ กมฺมํ ปฏิสํหริตฺวา กุกฺกุจฺจํ ปฏิวิโนเทตฺวา วิปฺปฏิสาริยํ ปฏิวิเนตฺวา อภพฺโพ สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมิตุนฺติ.

[๖๖๒] อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกเมยฺยาติ. อามนฺตา. นนุ ตํ กมฺมํ ปยุตฺโต อาสีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตํ กมฺมํ ปยุตฺโต อาสิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกเมยฺยาติ.

อนนฺตราปยุตฺตกถา นิฏฺจิตา.

---

(๑๒๙) ๔. นิยตสฺสนิยามกถา

[๖๖๓] นิยโต นิยามํ โอกฺกมตีติ. อามนฺตา. มิจฺฉตฺตนิยโต สมฺมตฺตนิยามํ โอกฺกมติ. สมฺมตฺตนิยโต มิจฺฉตฺตนิยามํ โอกฺกมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิยโต นิยามํ โอกฺกมตีติ. อามนฺตา. ปุพฺเพ มคฺคํ ภาเวตฺวา ปจฺฉา นิยามํ โอกฺกมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุพฺเพ โสตาปตฺติมคฺคํ ภาเวตฺวา ปจฺฉา โสตาปตฺตินิยามํ โอกฺกมตีติ. น

เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุพฺเพ สกทาคามิมคฺคํ ฯเปฯ อนาคามิมคฺคํ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคํ ภาเวตฺวา ปจฺฉา อรหตฺตนิยามํ โอกฺกมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปุพฺเพ สติปฏฺฐานํ ฯเปฯ สมฺมปฺปธานํ ฯเปฯ อิทฺธิปาทํ ฯเปฯ อินฺทฺริยํ ฯเปฯ พลํ ฯเปฯ โพชฺฌงฺคํ ภาเวตฺวา ปจฺฉา นิยามํ โอกฺกมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๖๔] น วตฺตพฺพํ "นิยโต นิยามํ โอกฺกมตีติ. อามนฺตา. ภพฺโพ โพธิสตฺโต ตาย ชาติยา ธมฺมํ นาภิสเมตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ นิยโต นิยามํ โอกฺกมตีติ.

นิยตสฺสนิยามกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๓๐) ๕. นิวุตกถา[๑]

[๖๖๕] นิวุโต นีวรณํ ชหตีติ. อามนฺตา. รตฺโต ราคํ ชหติ, ทุฏฺโฐ โทสํ ชหติ, มูฬฺโห โมหํ ชหติ, กิลิฏฺโฐ กิเลเส ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ราเคน ราคํ ชหติ, โทเสน โทสํ ชหติ, โมเหน โมหํ ชหติ, กิเลเสหิ กิเลเส ชหตีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ราโค จิตฺตสมฺปยุตฺโต, มคฺโค จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ราโค อกุสโล มคฺโค กุสโลติ. อามนฺตา. กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สฺยา. นีวุตกถา.

[๖๖๖] กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺก-สปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว สุวิทูรวิทูรานิ กตมานิ จตฺตาริ. นภญฺจ ภิกฺขเว ปจวี จ อิทํ ปฐมํ สุวิทูรวิทูรํ ฯเปฯ ตสฺมา สตฺถ ธมฺโม อสพฺภิ อารกาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "กุสลากุสลา ฯเปฯ สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ.

นิวุโต นีวรณํ ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ปริสุทฺเธ ปริโยทาเต อนงฺคเณ วิคตูปกฺกิเลเส มุทุภูเต กมฺมนิเย ฐิเต อาเนญฺชปฺปตฺเต[๑] อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "นิวุโต นีวรณํ ชหตีติ

[๖๖๗] น วตฺตพฺพํ "นิวุโต นีวรณํ ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจติ ฯเปฯ อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ อามนฺตา. เตน หิ นิวุโต นีวรณํ ชหตีติ.

นิวุตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๓๑) ๖. สมฺมุขีภูตกถา

[๖๖๘] สมฺมุขีภูโต สญฺโญชนํ ชหตีติ. อามนฺตา. รตฺโต ราคํ ชหติ, ทุฏฺโฐ โทสํ ชหติ, มูฬฺโห โมหํ ชหติ, กิลิฏฺโฐ กิเลเส

---

[๑] อิ. อาเนญฺชปตฺเต.

ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ราเคน ราคํ ชหติ, โทเสน โทสํ ชหติ, โมเหน โมหํ ชหติ, กิเลเสหิ กิเลเส ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ราโค จิตฺตสมฺปยุตฺโต, มคฺโค จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ราโค อกุสโล, มคฺโค กุสโลติ. อามนฺตา. กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๖๙] กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺก-สปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว สุวิทูรวิทูรานิ กตมานิ จตฺตาริ. นภญฺจ ภิกฺขเว ปฐวี จ อิทํ ปฐมํ สุวิทูรวิทูรํ ฯเปฯ ตสฺมา สตํ ธมฺโม อสพฺภิ อารกาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "กุสลากุสลา ฯเปฯ สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ.

สมฺมุขีภูโต สญฺโญชนํ ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "โส เอวํ สมาหิเต จิตฺเต ฯเปฯ อาสวานํ ขยญาณาย จิตฺตํ อภินินฺนาเมตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "สมฺมุขีภูโต สญฺโญชนํ ชหตีติ.

[๖๗๐] น วตฺตพฺพํ "สมฺมุขีภูโต สญฺโญชนํ ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ตสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาสวาปิ จิตฺตं วิมุจฺจติ ฯเปฯ อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตं วิมุจฺจตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สมฺมุขีภูโต สญฺโญชนํ ชหตีติ.

สมฺมุขีภูตกถา นิฏฺฐิตา.

(๑๓๒) ๗. สมาปนฺโนอสฺสาเทติกถา

[๖๗๑] สมาปนฺโน อสฺสาเทติ ฌานนิกนฺติ ฌานารมฺมณาติ. อามนฺตา. ตำ ฌานำ ตสฺส ฌานสฺส อารมฺมณนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตำ ฌานำ ตสฺส ฌานสฺส อารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. เตน ผสฺเสน ตำ ผสฺสำ ผุสติ, ตาย เวทนาย ตำ เวทนำ เวเทติ, ตาย สญฺญาย ตำ สญฺญำ สญฺชานาติ,[๑] ตาย เจตนาย ตำ เจตนำ เจเตติ, เตน จิตฺเตน ตำ จิตฺตำ จินฺเตติ, เตน วิตกฺเกน ตำ วิตกฺกำ วิตกฺเกติ, เตน วิจาเรน ตำ วิจารำ วิจาเรติ, ตาย ปีติยา ตำ ปีตึ ปิยายติ, ตาย สติยา ตำ สตึ สรติ, ตาย ปญฺญาย ตำ ปญฺญำ ปชานาตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ฌานนิกนฺติ จิตฺตสมฺปยุตฺตา ฌานำ จิตฺตสมฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนำ ผสฺสานำ ฯเปฯ ทฺวินฺนำ จิตฺตานำ สโมธานำ โหตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ฌานนิกนฺติ อกุสลำ ฌานำ กุสลนฺติ. อามนฺตา. กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวำ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๗๒] กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวำ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตำ ภควตา "จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว สุวิทูรวิทูรานิ. กตมานิ จตฺตาริ. นภญฺจ ภิกฺขเว ปถวี จ อิทำ ปถมำ สุวิทูรวิทูรำ ฯเปฯ ตสฺมา สตำ ธมฺโม อสพฺภิ อารกาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพำ "กุสลากุสลา สาวชฺชานวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวำ อาคจฺฉนฺตีติ.

---

[๑] สี., อิ. ชานาติ.

[๖๗๓] น วตฺตพฺพํ "สมาปนฺโน อสฺสาเทติ, ฌานนิกนฺติ ฌานารมฺมณาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส ตทสฺสาเทติ ตํ นิกาเมติ เตน จ วิตฺตึ อาปชฺชติ วิตกฺกวิจารานํ วูปสมา ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, โส ตทสฺสาเทติ ตํ นิกาเมติ เตน จ วิตฺตึ อาปชฺชตีติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สมาปนฺโน อสฺสาเทติ, ฌานนิกนฺติ ฌานารมฺมณาติ.

สมาปนฺโนอสฺสาเทติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๓๓) ๘. อสาตราคกถา

[๖๗๔] อตฺถิ อสาตราโค[๒]ติ. อามนฺตา. ทุกฺขาภินนฺทิโน สตฺตา อตฺถิ, เกจิ ทุกฺขํ ปตฺเถนฺติ ปิเหนฺติ เอสนฺติ คเวสนฺติ ปริเยสนฺติ ทุกฺขํ อชฺโฌสาย ติฏฺฐนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ สุขาภินนฺทิโน สตฺตา อตฺถิ, เกจิ สุขํ ปตฺเถนฺติ ปิเหนฺติ เอสนฺติ คเวสนฺติ ปริเยสนฺติ สุขํ อชฺโฌสาย ติฏฺฐนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สุขาภินนฺทิโน สตฺตา อตฺถิ เกจิ สุขํ ปตฺเถนฺติ ปิเหนฺติ เอสนฺติ คเวสนฺติ ปริเยสนฺติ สุขํ อชฺโฌสาย ติฏฺฐนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อสาตราโคติ.

อตฺถิ อสาตราโคติ. อามนฺตา. ทุกฺขาย เวทนาย ราคานุสโย อนุเสติ, สุขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย อนุเสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ

---

[๑] องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๑๒๓.　　[๒] สี. อสฺสาตราโค.

ฯเปฯ นนุ สุขาย เวทนาย ราคานุสโย อนุเสติ ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย อนุเสตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สุขาย เวทนาย ราคานุสโย อนุเสติ, ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสโย อนุเสติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อสาตราโคติ.

[๖๗๕] น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อสาตราโคติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "โส เอวํ อนุโรธวิโรธํ สมาปนฺโน ยํ กิญฺจิ เวทนํ เวทยติ[๑] สุขํ วา ทุกฺขํ วา อทุกฺขมสุขํ วา, โส ตํ เวทนํ อภินนฺทติ อภิวทติ อชฺโฌสาย ติฏฺฐตีติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ อสาตราโคติ.

อสาตราคกถา นิฏฐิตา.

---

(๑๓๔) ๙. ธมฺมตณฺหาอพฺยากตาติกถา

[๖๗๖] ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. วิปากาพฺยากตา กิริยาพฺยากตา รูปี นิพฺพานํ จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. รูปตณฺหา อพฺยากตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. สทฺทตณฺหา ฯเปฯ คนฺธตณฺหา ฯเปฯ รสตณฺหา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา อพฺยากตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปตณฺหา อกุสลาติ. อามนฺตา. ธมฺมตณฺหา อกุสลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สทฺทตณฺหา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา อกุสลาติ. อามนฺตา. ธมฺมตณฺหา อกุสลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] เท., อิ. เวทิยติ. [๒] ม. มู. ๑๒/๔๐๙ ปพฺเพ.

[๖๗๗] ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. นนุ ตณฺหา อกุสลา วุตฺตา ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตณฺหา อกุสลา วุตฺตา ภควตา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ.

ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. นนุ โลโภ อกุสโล วุตฺโต ภควตา, ธมฺมตณฺหา โลโภติ. อามนฺตา. หญฺจิ โลโภ อกุสโล วุตฺโต ภควตา ธมฺมตณฺหา โลโภ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ.

[๖๗๘] ธมฺมตณฺหา โลโภ อพฺยากโตติ. อามนฺตา รูปตณฺหา โลโภ อพฺยากโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ธมฺมตณฺหา โลโภ อพฺยากโตติ. อามนฺตา. สทฺทตณฺหา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา โลโภ อพฺยากโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปตณฺหา โลโภ อกุสโลติ. อามนฺตา. ธมฺมตณฺหา โลโภ อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สทฺทตณฺหา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา โลโภ อกุสโลติ. อามนฺตา. ธมฺมตณฺหา โลโภ อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๗๙] ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา[๑] นนฺทิราค[๒]สหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี. เสยฺยถีทํ.[๓] กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหาติ[๔] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ.

---

[๑] สี., อิ. โปโนภวิกา.
[๒] ฉ., เท. นนฺทีราคสหคตา, เอวมุปริปิ.
[๓] ฉ. เสยฺยถิทํ.
[๔] สํ. ม. ๑๙ หน้า ๕๒๘ - ๕๓๙

[๖๘๐] น วตฺตพฺพํ "ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. นนุ สา ธมฺมตณฺหาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สา ธมฺมตณฺหา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ธมฺมตณฺหา อพฺยากตาติ.

ธมฺมตณฺหาอพฺยากตาติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๓๕) ๑๐. ธมฺมตณฺหานทุกฺขสมุทโยติกถา

[๖๘๑] ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. รูปตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. สทฺทตณฺหา ฯเปฯ คนฺธตณฺหา ฯเปฯ รสตณฺหา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปตณฺหา ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. ธมฺมตณฺหา ทุกฺขสมุทโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สทฺทตณฺหา ฯเปฯ คนฺธตณฺหา ฯเปฯ รสตณฺหา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. ธมฺมตณฺหา ทุกฺขสมุทโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๘๒] ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. นนุ ตณฺหา ทุกฺขสมุทโย วุตฺโต ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตณฺหา ทุกฺขสมุทโย วุตฺโต ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ.

ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. นนุ โลโภ ทุกฺขสมุทโย วุตฺโต ภควตา ธมฺมตณฺหา โลโภติ. อามนฺตา. หญฺจิ โลโภ ทุกฺขสมุทโย วุตฺโต ภควตา ธมฺมตณฺหา โลโภ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ.

[๖๘๓] ธมฺมตณฺหา โลโภ น ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. รูปตณฺหา โลโภ น ทุกฺขสมุทโยติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ธมฺมตณฺหา โลโภ น ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. สทฺทตณฺหา ฯเปฯ

คนฺธตณฺหา ฯเปฯ รสตณฺหา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา โลโภ น ทุกฺขสมุทโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปตณฺหา โลโภ ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. ธมฺมตณฺหา โลโภ ทุกฺขสมุทโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สทฺทตณฺหา ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพตณฺหา โลโภ ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. ธมฺมตณฺหา โลโภ ทุกฺขสมุทโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๘๔] ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยายํ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา นนฺทิราคสหคตา ตตฺรตตฺราภินนฺทินี เสยฺยถีทํ กามตณฺหา ภวตณฺหา วิภวตณฺหาติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ.

[๖๘๕] น วตฺตพฺพํ "ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ. อามนฺตา. นนุ สา ธมฺมตณฺหาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สา ธมฺมตณฺหา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ธมฺมตณฺหา น ทุกฺขสมุทโยติ.

ธมฺมตณฺหานทุกฺขสมุทโยติกถา นิฏฺฐิตา.

เตรสโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

กปฺปฏฺโฐ กปฺปี ติฏฺเฐยฺย, กปฺปฏฺโฐ กุสลํ จิตฺตํ
น ปฏิลเภยฺย, อนนฺตราปยุตฺโต ปุคฺคโล สมฺมตฺตนิยามํ
โอกฺกเมยฺย, นิยโต นิยามํ โอกฺกมติ, นีวุโต นีวรณํ
ชหติ, สมฺมุขีภูโต สญฺโญชนํ ชหติ, ฌานนิกนฺติ,
อสาตราโค, ธมฺมตณฺหา อพฺยากตา, ธมฺมตณฺหา
น ทุกฺขสมุทโยติ.

---

๑๔. จุทฺทสมวคฺโค

(๑๓๖) ๑. กุสลากุสลปฏิสนฺทหนกถา

[๖๘๖] อกุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ กุสลมูลนฺติ. อามนฺตา. ยา อกุสลสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา[๑] ฯเปฯ ปณิธิ, สาว[๒] กุสลสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ กุสลมูลํ, น วตฺตพฺพํ "ยา อกุสลสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว กุสลสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กุสลํ อนาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ อปฺปณิทหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ กุสลํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิทหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ กุสลํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิทหนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ. โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อกุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ กุสลมูลนฺติ.

[๖๘๗] อกุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ กุสลมูลนฺติ. อามนฺตา. อกุสลํ อโยนิโส มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. กุสลํ อโยนิโส มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ กุสลํ โยนิโส มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ กุสลํ โยนิโส มนสิกโรโต อุปฺปชฺชติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อกุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ กุสลมูลนฺติ.

อกุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ กุสลมูลนฺติ. อามนฺตา. กามสญฺญาย อนนฺตรา เนกฺขมฺมสญฺญา อุปฺปชฺชติ, พฺยาปาทสญฺญาย อนนฺตรา อพฺยาปาทสญฺญา อุปฺปชฺชติ, วิหึสาสญฺญาย อนนฺตรา อวิหึสาสญฺญา อุปฺปชฺชติ, พฺยาปาทสฺส อนนฺตรา เมตฺตา อุปฺปชฺชติ, วิหึสาย อนนฺตรา กรุณา อุปฺปชฺชติ, อรติยา อนนฺตรา มุทิตา อุปฺปชฺชติ, ปฏิฆสฺส[๓] อนนฺตรา อุเปกฺขา อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. อาวฏฺฏนา. [๒] สี. สา จ, เอวมุปริปิ. [๓] สี. ปฏิฆาย.

[๖๘๘] กุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ อกุสลมูลนฺติ. อามนฺตา. ยา กุสลสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว อกุสลสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ อกุสลมูลํ น วตฺตพฺพํ "ยา กุสลสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว อกุสลสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อกุสลํ อนาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ อปฺปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อกุสลํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อกุสลํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ อกุสลมูลนฺติ.

๖๘๙. กุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ อกุสลมูลนฺติ. อามนฺตา. กุสลํ โยนิโส มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. อกุสลํ โยนิโส มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อกุสลํ อโยนิโส มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อกุสลํ อโยนิโส มนสิกโรโต อุปฺปชฺชติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ อกุสลมูลนฺติ.

กุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ อกุสลมูลนฺติ. อามนฺตา. เนกฺขมฺมสญฺญาย อนนฺตรา กามสญฺญา อุปฺปชฺชติ, อพฺยาปาทสญฺญาย อนนฺตรา พฺยาปาทสญฺญา อุปฺปชฺชติ, อวิหึสาสญฺญาย อนนฺตรา วิหึสาสญฺญา อุปฺปชฺชติ, เมตฺตาย อนนฺตรา พฺยาปาโท อุปฺปชฺชติ, กรุณาย อนนฺตรา วิหึสา อุปฺปชฺชติ, มุทิตาย อนนฺตรา อรติ อุปฺปชฺชติ, อุเปกฺขาย อนนฺตรา ปฏิฆํ อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๙๐] น วตฺตพฺพํ "อกุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ กุสลมูลํ, กุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ อกุสลมูลนฺติ. อามนฺตา. นนุ ยสฺมึเยว วตฺถุสฺมึ รชฺชติ,

ตสฺมึเยว วตฺถุสฺมึ วิรชฺชติ, ยสฺมึเยว วตฺถุสฺมึ วิรชฺชติ, ตสฺมึเยว วตฺถุสฺมึ รชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ยสฺมึเยว วตฺถุสฺมึ รชฺชติ, ตสฺมึเยว วตฺถุสฺมึ วิรชฺชติ, ยสฺมึเยว วตฺถุสฺมึ วิรชฺชติ ตสฺมึเยว วตฺถุสฺมึ รชฺชติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อกุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ กุสลมูลํ, กุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ อกุสลมูลนฺติ.

กุสลากุสลปฏิสนฺทหนกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๓๗) ๒. สฬายตนุปฺปตฺติกถา

[๖๙๑] สฬายตนํ อปุพฺพํ อจริมํ มาตุกุจฺฉิสฺมึ สณฺฐาตีติ. อามนฺตา. สพฺพงฺคปจฺจงฺคี อหีนินฺทฺริโย มาตุกุจฺฉิสฺมึ โอกฺกมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน จกฺขายตนํ สณฺฐาตีติ. อามนฺตา. อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน หตฺถา สณฺฐนฺติ, ปาทา สณฺฐนฺติ, สีสํ สณฺฐาติ, กณฺโณ สณฺฐาติ, นาสิกา สณฺฐาติ, มุขํ สณฺฐาติ, ทนฺตา สณฺฐนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน โสตายตนํ ฯเปฯ ฆานายตนํ ฯเปฯ ชิวฺหายตนํ สณฺฐาตีติ. อามนฺตา. อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน หตฺถา สณฺฐนฺติ, ปาทา สณฺฐนฺติ, สีสํ สณฺฐาติ, กณฺโณ สณฺฐาติ, นาสิกา สณฺฐาติ, มุขํ สณฺฐาติ, ทนฺตา สณฺฐนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๙๒] มาตุกุจฺฉิคตสฺส ปจฺฉา จกฺขายตนํ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. มาตุกุจฺฉิสฺมึ จกฺขุปฏิลาภาย กมฺมํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มาตุกุจฺฉิคตสฺส ปจฺฉา โสตายตนํ ฯเปฯ ฆานายตนํ ฯเปฯ ชิวฺหายตนํ

อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. มาตุกุจฺฉิสฺมึ ชิวฺหาปฏิลาภาย กมฺมํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

มาตุกุจฺฉิคตสฺส ปจฺฉา เกสา, โลมา, นขา, ทนฺตา, อฏฺจี อุปฺปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. มาตุกุจฺฉิสฺมึ อฏฺจิปฏิลาภาย กมฺมํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "มาตุกุจฺฉิคตสฺส ปจฺฉา เกสา, โลมา, นขา, ทนฺตา, อฏฺจี อุปฺปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"ปธมํ กลลํ โหติ,　　กลลา โหติ อมฺพุทํ.[๑]
อมฺพุทา ชายเต เปสิ,[๒]　　เปสิ นิพฺพตฺตตี[๓] ฆโน.
ฆนา ปสาขา ชายนฺติ,　　เกสา โลมา นขาปิ จ
"ยญฺจสฺส ภุญฺชติ มาตา,　　อนฺนํ ปานญฺจ โภชนํ,
เตน โส ตตฺถ ยาเปติ,　　มาตุกุจฺฉิคโต นโรติ.[๔]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ มาตุกุจฺฉิคตสฺส ปจฺฉา เกสา, โลมา, นขา, ทนฺตา, อฏฺจี อุปฺปชฺชนฺตีติ.

สพฺพายตนุปฺปตฺติกถา นิฏฺจิตา.

---

(๑๓๘) ๓. อนนฺตรปจฺจยกถา

[๖๙๓] จกฺขุวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา โสตวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. ยา จกฺขุวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ,

---

[๑] ฉ., เท. อพฺพุทํ.
[๒] สฺยา. เปสี.
[๓] ฉ.,เท. นิพฺพตฺตเต.
[๔] สํ. สคาถ. ๑๕/๒๓๕ ปพฺเพ.

สาว โสตวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา โสตวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ น วตฺตพฺพํ "ยา จกฺขุวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว โสตวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. โสตวิญฺญาณํ อนาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ อปฺปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ โสตวิญฺญาณํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ อามนฺตา. หญฺจิ โสตวิญฺญาณํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา โสตวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ.

[๖๙๔] จกฺขุวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา โสตวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จกฺขุวิญฺญาณํ รูปนิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ อามนฺตา. โสตวิญฺญาณํ รูปนิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุวิญฺญาณํ รูปารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. โสตวิญฺญาณํ รูปารมฺมณญฺเญว น อญฺญารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ จกฺขุวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุญฺจ ปฏิจฺจ รูเป จ อุปฺปชฺชติ โสตวิญฺญาณนฺติ.

จกฺขุวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา โสตวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. ตญฺเจว จกฺขุวิญฺญาณํ ตํ โสตวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๙๕] โสตวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา ฆานวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ฆานวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา ชิวฺหาวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา กายวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. ยา ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ สาว กายวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา กายวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ น วตฺตพฺพํ "ยา ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว กายวิญฺญาณสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. กายวิญฺญาณํ อนาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ อปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ กายวิญฺญาณํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ กายวิญฺญาณํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ...โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา กายวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ.

[๖๙๖] ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา กายวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. ชิวฺหาวิญฺญาณํ รสนิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. กายวิญฺญาณํ รสนิมิตฺตํ มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ชิวฺหาวิญฺญาณํ รสารมฺมณญฺเจว น อญฺญารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. กายวิญฺญาณํ รสารมฺมณญฺเจว น อญฺญารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณนฺติ. อามนฺตา. "ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. "ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ "ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ ชิวฺหาวิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ชิวฺหญฺจ ปฏิจฺจ รเส จ อุปฺปชฺชติ กายวิญฺญาณนฺติ.

ชิวฺหาวิญฺญาณสฺส อนนฺตรา กายวิญฺญาณํ อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว ชิวฺหาวิญฺญาณํ ตํ กายวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๙๗] น วตฺตพฺพํ "ปญฺจ วิญฺญาณา อญฺญมญฺญสฺส สมนนฺตรา อุปฺปชฺชนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ โกจิ นจฺจติ, คายติ, วาเทติ, รูปญฺจ ปสฺสติ, สทฺทญฺจ สุณาติ, คนฺธญฺจ ฆายติ, รสญฺจ สายติ, โผฏฺฐพฺพญฺจ ผุสตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ โกจิ นจฺจติ คายติ วาเทติ รูปญฺจ ปสฺสติ สทฺทญฺจ สุณาติ คนฺธญฺจ ฆายติ รสญฺจ สายติ โผฏฺฐพฺพญฺจ ผุสติ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺจ วิญฺญาณา อญฺญมญฺญสฺส สมนนฺตรา อุปฺปชฺชนฺตีติ.

อนนฺตรปจฺจยกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๓๙) ๔. อริยรูปกถา

[๖๙๘] อริยรูปํ มหาภูตานํ อุปาทายาติ. อามนฺตา. อริยรูปํ กุสลนฺติ. อามนฺตา. มหาภูตา กุสลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มหาภูตา อพฺยากตาติ. อามนฺตา. อริยรูปํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อริยรูปํ มหาภูตานํ อุปาทายาติ. อามนฺตา. อริยรูปํ อนาสวํ อสญฺโญชนิยํ อคนฺถนิยํ อโนฆนิยํ อโยคนิยํ อนีวรณิยํ อปรามฏฺฐํ อนุปาทานิยํ อสงฺกิเลสิกนฺติ. อามนฺตา. มหาภูตา อนาสวา ฯเปฯ อสงฺกิเลสิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ มหาภูตา สาสวา สญฺโญชนิยา ฯเปฯ สงฺกิเลสิกาติ. อามนฺตา. อริยรูปํ สาสวํ สญฺโญชนิยํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๖๙๙] น วตฺตพฺพํ "อริยรูปํ มหาภูตานํ อุปาทายาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยงฺกิญฺจิ ภิกฺขเว รูปํ จตฺตาริ มหาภูตานิ จตุนฺนญฺจ มหาภูตานํ อุปาทายรูปนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อริยรูปํ มหาภูตานํ อุปาทายาติ.

อริยรูปกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๔๐) ๕. อญฺโญอนุสโยติกถา

[๗๐๐] อญฺโญ กามราคานุสโย อญฺญํ กามราคปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อญฺโญ กามราโค อญฺญํ กามราคปริยุฏฺฐานนฺติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสฺวว กามราโค ตํ กามราคปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. เสฺวว กามราคานุสโย ตํ กามราคปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อณฺโณ ปฏิฆานุสโย อณฺณํ ปฏิฆปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อณฺณํ ปฏิฆํ อณฺณํ ปฏิฆปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตณฺเณว ปฏิฆํ ตํ ปฏิฆปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. เสฺวว ปฏิฆานุสโย ตํ ปฏิฆปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อณฺโณ มานานุสโย อณฺณํ มานปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อณฺโณ มาโน อณฺณํ มานปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสฺวว มาโน ตํ มานปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. เสฺวว มานานุสโย ตํ มานปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อณฺโณ ทิฏฺฐานุสโย อณฺณํ ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อณฺณา ทิฏฺฐิ อณฺณํ ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สาว ทิฏฺฐิ ตํ ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. เสฺวว ทิฏฺฐานุสโย ตํ ทิฏฺฐิปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อณฺโณ วิจิกิจฺฉานุสโย อณฺณํ วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อณฺณา วิจิกิจฺฉา อณฺณํ วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สาว วิจิกิจฺฉา ตํ วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. เสฺวว วิจิกิจฺฉานุสโย ตํ วิจิกิจฺฉาปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อณฺโณ ภวราคานุสโย อณฺณํ ภวราคปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อณฺโณ ภวราโค อณฺณํ ภวราคปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เสฺวว ภวราโค ตํ ภวราคปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. เสฺวว ภวราคานุสโย ตํ ภวราคปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อณฺโณ อวิชฺชานุสโย อณฺณํ อวิชฺชาปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. อณฺณา อวิชฺชา อณฺณํ อวิชฺชาปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สาว อวิชฺชา ตํ อวิชฺชาปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา. เสฺวว อวิชฺชานุสโย ตํ อวิชฺชาปริยุฏฺฐานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๐๑] น วตฺตพฺพํ "อญฺโญ อนุสโย อญฺญํ ปริยุฏฺฐานนฺติ. อามนฺตา ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน "สานุสโยติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. "ปริยุฏฺฐิโตติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ อญฺโญ อนุสโย อญฺญํ ปริยุฏฺฐานนฺติ. ปุถุชฺชโน กุสลาพฺยากเต จิตฺเต วตฺตมาเน "สราโคติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. "ปริยุฏฺฐิโตติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อญฺโญ ราโค อญฺญํ ปริยุฏฺฐานนฺติ.

อญฺโญอนุสโยติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๔๑) ๖. ปริยุฏฺฐานํจิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติกถา

[๗๐๒] ปริยุฏฺฐานํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. รูปึ นิพฺพานํ จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปริยุฏฺฐานํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ. อามนฺตา. นตฺถิ สราคํ จิตฺตํ... สโทสํ จิตฺตํ... สโมหํ จิตฺตํ ฯเปฯ อกุสลํ จิตฺตํ สงฺกิลิฏฺฐํ จิตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อตฺถิ สราคํ จิตฺตํ... สโทสํ จิตฺตํ... สโมหํ จิตฺตํ ฯเปฯ อกุสลํ จิตฺตํ สงฺกิลิฏฺฐํ จิตฺตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ สราคํ จิตฺตํ... สโทสํ จิตฺตํ... สโมหํ จิตฺตํ ฯเปฯ อกุสลํ จิตฺตํ สงฺกิลิฏฺฐํ จิตฺตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปริยุฏฺฐานํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติ.

ปริยุฏฺฐานํจิตฺตวิปฺปยุตฺตนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๔๒) ๗. ปริยาปนฺนกถา

[๗๐๓] รูปราโค รูปธาตุ๋ อนุเสติ รูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. สมาปตฺเตสิโย อุปปตฺเตสิโย ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน

อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาเรน จิตฺเตน สหคโต สหชาโต สํสฏฺโฐ สมฺปยุตฺโต เอกุปฺปาโท เอกนิโรโธ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สมาปตฺเตสิโย น อุปปตฺเตสิโย น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, น สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน น อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาเรน จิตฺเตน สหคโต สหชาโต สํสฏฺโฐ สมฺปยุตฺโต เอกุปฺปาโท เอกนิโรโธ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สมาปตฺเตสิโย น อุปปตฺเตสิโย น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร ฯเปฯ เอการมฺมโณ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปราโค รูปธาตุํ อนุเสติ รูปธาตุปริยาปนฺโนติ ฯเปฯ

รูปราโค รูปธาตุํ อนุเสติ รูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. สทฺทราโค สทฺทธาตุํ อนุเสติ สทฺทธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปราโค รูปธาตุํ อนุเสติ รูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. คนฺธราโค ฯเปฯ รสราโค ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพราโค โผฏฺฐพฺพธาตุํ อนุเสติ โผฏฺฐพฺพธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สทฺทราโค สทฺทธาตุํ อนุเสติ, น วตฺตพฺพํ "สทฺทธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. รูปราโค รูปธาตุํ อนุเสติ, น วตฺตพฺพํ "รูปธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ คนฺธราโค ฯเปฯ รสราโค ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพราโค โผฏฺฐพฺพธาตุํ อนุเสติ, น วตฺตพฺพํ "โผฏฺฐพฺพธาตุ-ปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. รูปราโค รูปธาตุํ อนุเสติ น วตฺตพฺพํ "รูปธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๐๔] อรูปราโค อรูปธาตุํ อนุเสติ, อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา สมาปตฺเตสิโย อุปปตฺเตสิโย ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาเรน จิตฺเตน สหคโต สหชาโต สํสฏฺโฐ สมฺปยุตฺโต เอกุปฺปาโท เอกนิโรโธ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สมาปตฺเตสิโย น

อุปปตฺเตสิโย น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, น สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ฯเปฯ เอการมฺมโณติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สมาปตฺเตสิโย น อุปปตฺเตสิโย ฯเปฯ เอการมฺมโณ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรูปราโค อรูปธาตุ์ อนุเสติ อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ.

อรูปราโค อรูปธาตุ์ อนุเสติ อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. สทฺทราโค สทฺทธาตุ์ อนุเสติ สทฺทธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปราโค อรูปธาตุ์ อนุเสติ อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. คนฺธราโค ฯเปฯ รสราโค ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพราโค โผฏฺฐพฺพธาตุ์ อนุเสติ โผฏฺฐพฺพธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สทฺทราโค สทฺทธาตุ์ อนุเสติ, น วตฺตพฺพำ "สทฺทธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา อรูปราโค อรูปธาตุ์ อนุเสติ น วตฺตพฺพำ "อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ คนฺธราโค ฯเปฯ รสราโค ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพราโค โผฏฺฐพฺพธาตุ์ อนุเสติ, น วตฺตพฺพำ "โผฏฺฐพฺพธาตุ-ปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. อรูปราโค อรูปธาตุ์ อนุเสติ, น วตฺตพฺพำ "อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๐๕] น วตฺตพฺพำ "รูปราโค รูปธาตุ์ อนุเสติ รูปธาตุปริยาปนฺโน, อรูปราโค อรูปธาตุ์ อนุเสติ อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. นนุ กามราโค กามธาตุ์ อนุเสติ กามธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. หญฺจิ กามราโค กามธาตุ์ อนุเสติ กามธาตุปริยาปนฺโน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปราโค รูปธาตุ์ อนุเสติ รูปธาตุปริยาปนฺโน, อรูปราโค อรูปธาตุ์ อนุเสติ อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ.

ปริยาปนฺนกถา นิฏฺฐิตา.

(๑๔๓) ๘. อพฺยากตกถา

[๗๐๖] ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. วิปากาพฺยากตํ กิริยาพฺยากตํ รูปํ นิพฺพานํ จกฺขายตนํ ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพายตนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิคตสมฺปยุตฺโต ผสฺโส อพฺยากโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิคตสมฺปยุตฺตา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ เจตนา ฯเปฯ จิตฺตํ อพฺยากตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทิฏฺฐิคตสมฺปยุตฺโต ผสฺโส อกุสโลติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิคตํ อกุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทิฏฺฐิคตสมฺปยุตฺตา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ เจตนา ฯเปฯ จิตฺตํ อกุสลนฺติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐิคตํ อกุสลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๐๗] ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. อผลํ อวิปากนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ สผลํ สวิปากนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ สผลํ สวิปากํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ.

ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. นนุ มิจฺฉาทิฏฺฐิปรมานิ วชฺชานิ วุตฺตานิ ภควตาติ.[๑] อามนฺตา. หญฺจิ มิจฺฉาทิฏฺฐิปรมานิ วชฺชานิ วุตฺตานิ ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ.

ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "มิจฺฉาทิฏฺฐิ โข วจฺฉ อกุสลา, สมฺมาทิฏฺฐิ กุสลนฺติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ.

ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "มิจฺฉาทิฏฺฐิกสฺส[๓] โข อหํ ปุณฺณ ทฺวินฺนํ คตีนํ อญฺญตรํ คตึ วทามิ นิรยํ วา

---

[๑] องฺ. เอกก. ๒๐/๓๑๐ ปพฺเพ. [๒] สฺยา. กุสลาติ. ม.ม. ๑๓/๑๔๙ ปพฺเพ.
[๓] ฉ.,เท. อิ. มิจฺฉาทิฏฺฐสฺส.

ติรจฺฉานโยนึ วาติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ทิฏฺจิคตํ อพฺยากตนฺติ.

[๗๐๘] น วตฺตพฺพํ "ทิฏฺจิคตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. ननु วุตฺตํ ภควตา:- "สสฺสโต โลโกติ โข วจฺฉ อพฺยากตเมตํ อสสฺสโต โลโกติ โข วจฺฉ อพฺยากตเมตํ, อนฺตวา โลโกติ โข วจฺฉ... อนนฺตวา โลโกติ โข วจฺฉ... ตं ชีวं ตं สรีรนฺติ โข วจฺฉ.. อญฺญं ชีวं อญฺญं สรีรนฺติ โข วจฺฉ... โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ โข วจฺฉ... น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ โข วจฺฉ... โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ โข วจฺฉ... เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ โข วจฺฉ อพฺยากตเมตนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ทิฏฺจิคตํ อพฺยากตนฺติ.

ทิฏฺจิคตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. ननु วุตฺตं ภควตา "มิจฺฉาทิฏฺจิกสฺส ภิกฺขเว ปุริสปุคฺคลสฺส ยญฺเจว กายกมฺมं ยถาทิฏฺจิ สมตฺตं สมาทินฺนं ฯเปฯ ยญฺจ วจีกมฺมं ฯเปฯ ยญฺจ มโนกมฺมं ยถาทิฏฺจิ สมตฺตं สมาทินฺนं ยา จ เจตนา ยา จ ปตฺถนา โย จ ปณิธิ เย จ สงฺขารา, สพฺเพ เต ธมฺมา อนิฏฺฐาย อกนฺตาย อมนาปาย อหิตาย ทุกฺขาย สंวตฺตนฺตีติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ทิฏฺจิคตํ อพฺยากตนฺติ.

อพฺยากตกถา นิฏฺจิตา.

---

[๑] ม.ม. ๑๓/๘๕ ปพฺเพ.

[๒] องฺ. เอกก. ๒๐/๓๐๖ ปพฺเพ.

(๑๔๔) ๙. อปริยาปนฺนกถา

[๗๐๙] ทิฏฺฐิคตํ อปริยาปนฺนนฺติ. อามนฺตา. มคฺโค ผลํ นิพฺพานํ โสตาปตฺติมคฺโค โสตาปตฺติผลํ สกทาคามิมคฺโค สกทาคามิผลํ อนาคามิมคฺโค อนาคามิผลํ อรหตฺตมคฺโค อรหตฺตผลํ สติปฏฺฐานํ สมฺมปฺปธานํ อิทฺธิปาโท อินฺทฺริยํ พลํ โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๑๐] น วตฺตพฺพํ "ทิฏฺฐิคตํ อปริยาปนฺนนฺติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชโน "กาเมสุ วีตราโคติ วตฺตพฺโพติ. อามนฺตา. "วิคตทิฏฺฐิโยติ วตฺตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ทิฏฺฐิคตํ อปริยาปนฺนนฺติ.

อปริยาปนฺนกถา นิฏฺฐิตา.

จุทฺทสโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อกุสลมูลํ ปฏิสนฺทหติ กุสลมูลํ กุสลมูลํ, ปฏิสนฺทหติ อกุสลมูลํ, สพฺพายตนํ, ฉวิญฺญาณกายา, อริยรูปํ มหาภูตานํ อุปาทาย เสฺวว อนุสโย ตํ ปริยุฏฺฐานํ, ปริยุฏฺฐานํ จิตฺตวิปฺปยุตฺตํ, ยถาธาตุกญฺเญว[๑] อนุเสติ, ทิฏฺฐิคตํ อพฺยากตํ, ทิฏฺฐิคตํ อปริยาปนฺนนฺติ.

---

[๑] ฉ., เท. ยถาธาตุ ตญฺเญว.

๑๕. ปณฺณรสมวคฺโค

(๑๔๕) ๑. ปจฺจยตากถา

[๗๑๑] ปจฺจยตา ววตฺถิตาติ. อามนฺตา. นนุ วีมํสา เหตุ, โส จ อธิปตีติ. อามนฺตา หญฺจิ วีมํสา เหตุ, โส จ อธิปติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "เหตุปจฺจเยน ปจฺจโย อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

นนุ ฉนฺทาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ฉนฺทาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย, สหชาตปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

[๗๑๒] นนุ วีริยาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ วีริยาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย, สหชาตปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

นนุ วีริยาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ อินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ วีริยาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ อินฺทฺริยํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

นนุ วีริยาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ มคฺคงฺคนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ วีริยาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ มคฺคงฺคํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย มคฺคปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

[๗๑๓] นนุ จิตฺตาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปตีติ. อามนฺตา หญฺจิ จิตฺตาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย, สหชาตปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

นนุ จิตฺตาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, โส จ อาหาโรติ. อามนฺตา. หญฺจิ จิตฺตาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, โส จ อาหาโร, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย, อาหารปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

นนุ จิตฺตาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ อินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ จิตฺตาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ อินฺทฺริยํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย, อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

[๗๑๔] นนุ วีมํสาธิปติ[๑] สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ วีมํสาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย สหชาตปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

นนุ วีมํสาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ อินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ วีมํสาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ อินฺทฺริยํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย, อินฺทฺริยปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

นนุ วีมํสาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ มคฺคงฺคนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ วีมํสาธิปติ สหชาตานํ ธมฺมานํ อธิปติ, ตญฺจ มคฺคงฺคํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย, มคฺคปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

[๗๑๕] นนุ อริยํ ธมฺมํ ครุ๋ กตฺวา อุปฺปชฺชติ ปจฺจเวกฺขณา, ตญฺจารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อริยํ ธมฺมํ ครุ๋ กตฺวา อุปฺปชฺชติ ปจฺจเวกฺขณา, ตญฺจารมฺมณํ. เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อธิปติปจฺจเยน ปจฺจโย, อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

---

[๑] อิ. วิมํสาธิปติ, เอวมุปริปิ.

[๗๑๖] นนุ ปุริมา ปุริมา กุสลา ธมฺมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, สา จ อาเสวนาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปุริมา ปุริมา กุสลา ธมฺมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กุสลานํ ธมฺมานํ อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, สา จ อาเสวนา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, อาเสวนปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

นนุ ปุริมา ปุริมา อกุสลา ธมฺมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, สา จ อาเสวนาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปุริมา ปุริมา อกุสลา ธมฺมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ อกุสลานํ ธมฺมานํ อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, สา จ อาเสวนา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, อาเสวนปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

นนุ ปุริมา ปุริมา กิริยาพฺยากตา ธมฺมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กิริยาพฺยากตานํ ธมฺมานํ อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, สา จ อาเสวนาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปุริมา ปุริมา กิริยาพฺยากตา ธมฺมา ปจฺฉิมานํ ปจฺฉิมานํ กิริยาพฺยากตานํ ธมฺมานํ อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, สา จ อาเสวนา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย, อาเสวนปจฺจเยน ปจฺจโยติ.

[๗๑๗] น วตฺตพฺพํ "ปจฺจยตา ววตฺถิตาติ. อามนฺตา. เหตุปจฺจเยน ปจฺจโย โหติ, อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย โหติ, อนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย โหติ สมนนฺตรปจฺจเยน ปจฺจโย โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ[๑] น วตฺตพฺพํ[๑] ปจฺจยตา ววตฺถิตาติ.

ปจฺจยตากถา นิฏฺฐิตา.

[๑-๑] ฉ.,เท. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

(๑๔๖) ๒. อญฺญมญฺญปจฺจยกถา[๑]

[๗๑๘] อวิชฺชาปจฺจยาว[๒] สงฺขารา, น วตฺตพฺพํ "สงฺขารปจฺจยาปิ อวิชฺชาติ. อามนฺตา. นนุ อวิชฺชา สงฺขาเรน สหชาตาติ. อามนฺตา หญฺจิ อวิชฺชา สงฺขาเรน สหชาตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อวิชฺชาปจฺจยาปิ สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยาปิ อวิชฺชาติ.

ตณฺหาปจฺจยาว อุปาทานํ, น วตฺตพฺพํ "อุปาทานปจฺจยาปิ ตณฺหาติ. อามนฺตา. นนุ ตณฺหา อุปาทาเนน สหชาตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตณฺหา อุปาทาเนน สหชาตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ตณฺหาปจฺจยาปิ อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยาปิ ตณฺหาติ.

[๗๑๙] "ชรามรณปจฺจยา ภิกฺขเว ชาติ ชาติปจฺจยา ภโวติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ นตฺถิ. เตน หิ อวิชฺชาปจฺจยาว สงฺขารา, น วตฺตพฺพํ "สงฺขารปจฺจยาปิ อวิชฺชาติ. ตณฺหาปจฺจยาว อุปาทานํ, น วตฺตพฺพํ "อุปาทานปจฺจยาปิ ตณฺหาติ.

"วิญฺญาณปจฺจยา ภิกฺขเว นามรูปํ, นามรูปปจฺจยาปิ วิญฺญาณนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อวิชฺชาปจฺจยาปิ สงฺขารา, สงฺขารปจฺจยาปิ อวิชฺชา, ตณฺหาปจฺจยาปิ อุปาทานํ, อุปาทานปจฺจยาปิ ตณฺหาติ.

อญฺญมญฺญปจฺจยกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] อภิ. ป. ๔๐/๗ ปฏฺเฐ.
[๒] อภิ. วิ. ๓๕/๒๒๕ ปฏฺเฐ.

(๑๔๗) ๓. อทฺธากถา

[๗๒๐] อทฺธา ปรินิปฺผนฺโนติ. อามนฺตา. รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีโต อทฺธา ปรินิปฺผนฺโนติ. อามนฺตา. รูปนฺติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคโต อทฺธา ปรินิปฺผนฺโนติ. อามนฺตา. รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺโน อทฺธา ปรินิปฺผนฺโนติ. อามนฺตา. รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ รูปํ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณํ อตีโต อทฺธาติ. อามนฺตา. อตีตา ปญฺจทฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ[๑] รูปํ[๑] เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณํ อนาคโต อทฺธาติ. อามนฺตา. อนาคตา ปญฺจทฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ รูปํ เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณํ ปจฺจุปฺปนฺโน อทฺธาติ. อามนฺตา. ปจฺจุปฺปนฺนา ปญฺจทฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตา ปญฺจกฺขนฺธา อตีโต อทฺธา อนาคตา ปญฺจกฺขนฺธา อนาคโต อทฺธา ปจฺจุปฺปนฺนา ปญฺจกฺขนฺธา ปจฺจุปฺปนฺโน อทฺธาติ. อามนฺตา. ปณฺณรส อทฺธาติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตานิ ทฺวาทสายตนานิ อตีโต อทฺธา, อนาคตานิ ทฺวาทสายตนานิ อนาคโต อทฺธา, ปจฺจุปฺปนฺนานิ ทฺวาทสายตนานิ ปจฺจุปฺปนฺโน อทฺธาติ. อามนฺตา. ฉตฺตึส อทฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๑-๑ สี. อตีตา รูปา.

อตีตา อฏฺฐารส ธาตุโย อตีโต อทฺธา, อนาคตา อฏฺฐารส ธาตุโย อนาคโต อทฺธา, ปจฺจุปฺปนฺนา อฏฺฐารส ธาตุโย ปจฺจุปฺปนฺโน อทฺธาติ. อามนฺตา. จตุปญฺญาส อทฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตานิ พาวีสตินฺทฺริยานิ อตีโต อทฺธา, อนาคตานิ พาวีสตินฺทฺริยานิ อนาคโต อทฺธา, ปจฺจุปฺปนฺนานิ พาวีสตินฺทฺริยานิ ปจฺจุปฺปนฺโน อทฺธาติ. อามนฺตา. ฉสฏฺฐี อทฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๒๑] น วตฺตพฺพํ "อทฺธา ปรินิปฺผนฺโนติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "ตีณิมานิ ภิกฺขเว กถาวตฺถูนิ กตมานิ ตีณิ. อตีตํ วา ภิกฺขเว อทฺธานํ อารพฺภ กถํ กเถยฺย เอวํ อโหสิ อตีตมทฺธานนฺติ, อนาคตํ วา ภิกฺขเว อทฺธานํ อารพฺภ กถํ กเถยฺย เอวํ ภวิสฺสติ อนาคตมทฺธานนฺติ, เอตรหิ วา ภิกฺขเว ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ อารพฺภ กถํ กเถยฺย เอวํ โหติ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ. อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ กถาวตฺถูนีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อทฺธา ปรินิปฺผนฺโนติ.

อทฺธากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๔๘) ๔. ขณลยมุหุตฺตกถา

[๗๒๒] ขโณ[๑] ปรินิปฺผนฺโน, ลโย[๒] ปรินิปฺผนฺโน, มุหุตฺตํ[๒] ปรินิปฺผนฺนนฺติ. อามนฺตา. รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

๑,๒,๓ อภิธานป. ๖๖ คาถาย.

[๗๒๓] น วตฺตพฺพํ "มุหุตฺตํ ปรินิปฺผนฺนนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ตีณิมานิ ภิกฺขเว กถาวตฺถูนิ กตมานิ. ตีณิ. อตีตํ วา ภิกฺขเว อทฺธานํ อารพฺภ กถํ กเถยฺย เอวํ อโหสิ อตีตมทฺธานนฺติ อนาคตํ วา ภิกฺขเว อทฺธานํ อารพฺภ กถํ กเถยฺย เอวํ ภวิสฺสติ อนาคตมทฺธานนฺติ เอตรหิ วา ภิกฺขเว ปจฺจุปฺปนฺนํ อทฺธานํ อารพฺภ กถํ กเถยฺย เอวํ โหติ เอตรหิ ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ. อิมานิ โข ภิกฺขเว ตีณิ กถาวตฺถูนีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ มุหุตฺตํ ปรินิปฺผนฺนนฺติ.

ขณลยมุหุตฺตกถา นิฏฺฐิตา.

(๑๔๙) ๕. อาสวกถา

[๗๒๔] จตฺตาโร อาสวา อนาสวาติ. อามนฺตา. มคฺโค ผลํ นิพฺพานํ โสตาปตฺติมคฺโค โสตาปตฺติผลํ ฯเปฯ โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๒๕] น วตฺตพฺพํ "จตฺตาโร อาสวา อนาสวาติ. อามนฺตา. อตฺถญฺเญว อาสวา[๑] เยหิ อาสเวหิ เต อาสวา สาสวา โหนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ จตฺตาโร อาสวา อนาสวาติ.

อาสวกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๕๐) ๖. ชรามรณกถา

[๗๒๖] โลกุตฺตรานํ ธมฺมานํ ชรามรณํ โลกุตฺตรนฺติ. อามนฺตา. มคฺโค ผลํ นิพฺพานํ โสตาปตฺติมคฺโค โสตาปตฺติผลํ ฯเปฯ โพชฺฌงฺโคติ

---

[๑] สฺยา. อนาสวา.

น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตาปตฺติมคฺคสฺส ชรามรณํ โสตาปตฺติมคฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตาปตฺติมคฺคสฺส ชรามรณํ โสตาปตฺติมคฺโคติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติผลสฺส ชรามรณํ โสตาปตฺติผลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ เปฯ สกทาคามิมคฺคสฺส ฯเปฯ สกทาคามิผลสฺส ฯเปฯ อนาคามิมคฺคสฺส ฯเปฯ อนาคามิผลสฺส ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคสฺส ชรามรณํ อรหตฺตมคฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคสฺส ชรามรณํ อรหตฺตมคฺโคติ. อามนฺตา. อรหตฺตผลสฺส ชรามรณํ อรหตฺตผลนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สติปฏฺฐานานํ... สมฺมปฺปธานานํ... อิทฺธิปาทานํ... อินฺทฺริยานํ... พลานํ ฯเปฯ โพชฺฌงฺคานํ ชรามรณํ โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๒๗] น วตฺตพฺพํ "โลกุตฺตรานํ ธมฺมานํ ชรามรณํ โลกุตฺตรนฺติ. อามนฺตา. โลกิยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ โลกุตฺตรนฺติ.

ชรามรณกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๕๑) ๗. สญฺญาเวทยิตกถา

[๗๒๘] สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ โลกุตฺตราติ. อามนฺตา. มคฺโค ผลํ นิพฺพานํ โสตาปตฺติมคฺโค โสตาปตฺติผลํ ฯเปฯ โพชฺฌงฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๒๙] น วตฺตพฺพํ "สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ โลกุตฺตราติ. อามนฺตา. โลกิยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ โลกุตฺตราติ.

สญฺญาเวทยิตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๕๒) ๘. ทุติยสญฺญาเวทยิตกถา

[๗๓๐] สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ โลกิยาติ. อามนฺตา. รูปนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กามาวจราติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปาวจราติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปาวจราติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๓๑] น วตฺตพฺพํ "สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ โลกิยาติ. อามนฺตา. โลกุตฺตราติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ โลกิยาติ.

ทุติยสญฺญาเวทยิตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๕๓) ๙. ตติยสญฺญาเวทยิตกถา

[๗๓๒] สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน กาลํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส มารณนฺติโย ผสฺโส มารณนฺติยา เวทนา, มารณนฺติยา สญฺญา, มารณนฺติยา เจตนา, มารณนฺติยํ จิตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส มารณนฺติโย ผสฺโส, มารณนฺติยา เวทนา, มารณนฺติยา สญฺญา, มารณนฺติยา เจตนา, มารณนฺติยํ จิตฺตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจินตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส มารณนฺติโย ผสฺโส, มารณนฺติยา เวทนา, มารณนฺติยา สญฺญา, มารณนฺติยา เจตนา, มารณนฺติยํ จิตฺตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน กาลํ กเรยฺยาติ.

สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน กาลํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา จิตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา จิตฺตนฺติ. อามนฺตา.

อผสฺสกสฺส กาลกิริยา[๑]... อเวทนกสฺส กาลกิริยา ฯเปฯ อจิตฺตกสฺส กาลกิริยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ สผสฺสกสฺส กาลกิริยา ฯเปฯ สจิตฺตกสฺส กาลกิริยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สผสฺสกสฺส กาลกิริยา ฯเปฯ สจิตฺตกสฺส กาลกิริยา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน กาลํ กเรยฺยาติ.

สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน กาลํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส กาเย วิสํ กเมยฺย, สตฺถํ กเมยฺย, อคฺคิ กเมยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส กาเย วิสํ น กเมยฺย, สตฺถํ น กเมยฺย, อคฺคิ น กเมยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส กาเย วิสํ น กเมยฺย, สตฺถํ น กเมยฺย, อคฺคิ น กเมยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน กาลํ กเรยฺยาติ.

สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน กาลํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส กาเย วิสํ กเมยฺย, สตฺถํ กเมยฺย, อคฺคิ กเมยฺยาติ. อามนฺตา. น นิโรธํ สมาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๓๓] สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน น กาลํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โส นิยาโม เยน นิยาเมน นิยโต สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน น กาลํ กเรยฺยาติ. นตฺถิ. หญฺจิ นตฺถิ โส นิยาโม เยน นิยาเมน นิยโต สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน น กาลํ กเรยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺโน[๒] น กาลํ กเรยฺยาติ.

[๗๓๔] จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคี น กาลํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โส นิยาโม เยน นิยาเมน นิยโต จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคี น กาลํ

---

[๑] ฉ.,เท. กาลํ กิริยา, เอวมุปริปิ.
[๒] สี. นสทฺโท น ทิสฺสติ.

กเรยฺยาติ. นตฺถิ. หญฺจิ นตฺถิ. โส นิยาโม เยน นิยาเมน นิยโต จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคี น กาลํ กเรยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุวิญฺญาณสมงฺคี น กาลํ กเรยฺยาติ.

ตติยสญฺญาเวทยิตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๕๔) ๑๐. อสญฺญสตฺตูปิกกถา

[๗๓๕] สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ อสญฺญสตฺตูปิกาติ. อามนฺตา. อตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส อโลโภ กุสลมูลํ, อโทโส กุสลมูลํ, อโมโห กุสลมูลํ, สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ... ปญฺญาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส อโลโภ กุสลมูลํ, อโทโส กุสลมูลํ ฯเปฯ ปญฺญาติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส อโลโภ กุสลมูลํ, อโทโส กุสลมูลํ, อโมโห กุสลมูลํ, สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ... ปญฺญา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ อสญฺญสตฺตูปิกาติ.

สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ อสญฺญสตฺตูปิกาติ. อามนฺตา. อตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา จิตฺตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส ผสฺโส เวทนา สญฺญา เจตนา จิตฺตนฺติ. อามนฺตา. อผสฺสกสฺส มคฺคภาวนา ฯเปฯ อจิตฺตกสฺส มคฺคภาวนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ สผสฺสกสฺส มคฺคภาวนา ฯเปฯ สจิตฺตกสฺส มคฺคภาวนาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สผสฺสกสฺส มคฺคภาวนา ฯเปฯ สจิตฺตกสฺส มคฺคภาวนา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สญฺญาเวทยิต-นิโรธสมาปตฺติ อสญฺญสตฺตูปิกาติ.

สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ อสญฺญสตฺตูปิกาติ. อามนฺตา. เย เกจิ สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปชฺชนฺติ สพฺเพ เต อสญฺญสตฺตูปิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๓๖] น วตฺตพฺพํ "สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ อสญฺญสตฺตูปิกาติ. อามนฺตา. นนุ อิธาปิ อสญฺญี ตตฺราปิ อสญฺญีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อิธาปิ อสญฺญี ตตฺราปิ อสญฺญี เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ อสญฺญสตฺตูปิกาติ.

อสญฺญสตฺตูปิกกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๕๕) ๑๑. กมฺมูปจยกถา

[๗๓๗] อญฺญํ กมฺมํ อญฺโญ กมฺมูปจโย[๑]ติ. อามนฺตา. อญฺโญ ผสฺโส อญฺโญ ผสฺสูปจโย อญฺญา เวทนา อญฺโญ เวทนูปจโย อญฺญา สญฺญา อญฺโญ สญฺญูปจโย อญฺญา เจตนา อญฺโญ เจตนูปจโย อญฺญํ จิตฺตํ อญฺโญ จิตฺตูปจโย อญฺญา สทฺธา อญฺโญ สทฺธูปจโย อญฺญํ วีริยํ อญฺโญ วีริยูปจโย อญฺญา สติ อญฺโญ สตูปจโย อญฺโญ สมาธิ อญฺโญ สมาธูปจโย อญฺญา ปญฺญา อญฺโญ ปญฺญูปจโย อญฺโญ ราโค อญฺโญ ราคูปจโย ฯเปฯ อญฺญํ อโนตฺตปฺปํ อญฺโญ อโนตฺตปฺปูปจโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๓๘] อญฺญํ กมฺมํ อญฺโญ กมฺมูปจโยติ. อามนฺตา. กมฺมูปจโย กมฺเมน สหชาโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. กมฺมุปจโย, เอวมุปริปิ.

กมฺมูปจโย กมฺเมน สหชาโตติ อามนฺตา. กุสเลน กมฺเมน สหชาโต กมฺมูปจโย กุสโลติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสเลน กมฺเมน สหชาโต กมฺมูปจโย กุสโลติ. อามนฺตา. สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺเตน กมฺเมน สหชาโต กมฺมูปจโย สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทุกฺขาย เวทนาย ฯเปฯ อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺเตน กมฺเมน สหชาโต กมฺมูปจโย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๓๙] กมฺมูปจโย กมฺเมน สหชาโตติ. อามนฺตา. อกุสเลน กมฺเมน สหชาโต กมฺมูปจโย อกุสโลติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อกุสเลน กมฺเมน สหชาโต กมฺมูปจโย อกุสโลติ. อามนฺตา. สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺเตน กมฺเมน สหชาโต กมฺมูปจโย สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทุกฺขาย เวทนาย ฯเปฯ อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺเตน กมฺเมน สหชาโต กมฺมูปจโย อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๔๐] กมฺมํ จิตฺเตน สหชาตํ, กมฺมํ สารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. กมฺมูปจโย จิตฺเตน สหชาโต, กมฺมูปจโย สารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กมฺมูปจโย จิตฺเตน สหชาโต, กมฺมูปจโย อนารมฺมโณติ อามนฺตา. กมฺมํ จิตฺเตน สหชาตํ, กมฺมํ อนารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กมฺมํ จิตฺเตน สหชาตํ, จิตฺตํ ภิชฺชมานํ กมฺมํ ภิชฺชตีติ. อามนฺตา. กมฺมูปจโย จิตฺเตน สหชาโต, จิตฺตํ ภิชฺชมานํ กมฺมูปจโย ภิชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กมฺมูปจโย จิตฺเตน สหชาโต, จิตฺตํ ภิชฺชมานํ กมฺมูปจโย น ภิชฺชตีติ. อามนฺตา. กมฺมํ จิตฺเตน สหชาตํ, จิตฺตํ ภิชฺชมานํ กมฺมํ น ภิชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๔๑] กมฺมมฺหิ กมฺมูปจโยติ. อามนฺตา. ตญฺเญว กมฺมํ โส กมฺมูปจโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กมฺมมฺหิ กมฺมูปจโย กมฺมูปจยโต วิปาโก นิพฺพตฺตตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว กมฺมํ โส กมฺมูปจโย, โส กมฺมวิปาโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กมฺมมฺหิ กมฺมูปจโย, กมฺมูปจยโต วิปาโก นิพฺพตฺตติ, วิปาโก สารมฺมโณติ. อามนฺตา. กมฺมูปจโย สารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กมฺมูปจโย อนารมฺมโณติ. อามนฺตา. วิปาโก อนารมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๔๒] อญฺญํ กมฺมํ อญฺโญ กมฺมูปจโยติ อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิธ ปุณฺณ เอกจฺโจ สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ กายสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ วจีสงฺขารํ ฯเปฯ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, โส สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ กายสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ วจีสงฺขารํ ฯเปฯ มโนสงฺขารํ อภิสงฺขริตฺวา สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ โลกํ อุปปชฺชติ. ตเมนํ สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ โลกํ อุปปนฺนํ สมานํ สพฺยาปชฺฌาปิ อพฺยาปชฺฌาปิ ผสฺสา ผุสนฺติ. โส สพฺยาปชฺเฌหิปิ อพฺยาปชฺเฌหิปิ ผสฺเสหิ ผุฏฺโฐ สมาโน สพฺยาปชฺฌมฺปิ อพฺยาปชฺฌมฺปิ เวทนํ เวเทติ โวกิณฺณสุขทุกฺขํ, เสยฺยถาปิ มนุสฺสา เอกจฺเจ จ เทวา เอกจฺเจ จ วินิปาติกา. อิติ โข ปุณฺณ ภูตาภูตสฺส อุปปตฺติ โหติ, ยํ กโรติ เตน อุปปชฺชติ อุปปนฺนเมตํ ผสฺสา ผุสนฺติ. เอวมฺปาหํ ปุณฺณ กมฺมทายาทา สตฺตาติ

วทามีติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "อญฺญํ กมฺมํ อญฺโญ กมฺมูปจโยติ.

กมฺมูปจยกถา นิฏฺฐิตา.

ปณฺณรสมวคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

ปจฺจยตา ววตฺถิตา, ปฏิจฺจสมุปฺปาโท, อทฺธา,[๑] ขโณ ลโย มุหุตฺตํ, จตฺตาโร อาสวา อนาสวา, โลกุตฺตรานํ ธมฺมานํ ชรามรณํ โลกุตฺตรํ,[๒] สญฺญาเวทยิตนิโรธ-สมาปตฺติ โลกุตฺตรา, สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปตฺติ โลกิยา, สญฺญาเวทยิตนิโรธสมาปนฺโน กาลํ กเรยฺย, เสฺวว มคฺโค อสญฺญสตฺตูปิกา, อญฺญํ กมฺมํ อญฺโญ กมฺมูปจโยติ.

ตติโย ปณฺณาสโก.

ตสฺสุทฺทานํ

อนุสยา สังวโร กปฺโป มูลญฺจ ววตฺถิตาติ.

---

[๑] อิ. อทฺธา จ.　　[๒] ฉ. โลกุตฺตรา.

๑๖. โสพสมวคฺโค

(๑๕๖)๑. นิคฺคหกถา

[๗๔๓] ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส จิตฺตํ "มา รชฺชิ, มา ทุสฺสิ, มา มุยฺหิ, มา กิลิสฺสีติ นิคฺคณฺหาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อุปฺปนฺโน ผสฺโส "มา นิรุชฺฌีติ นิคฺคณฺหาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส อุปฺปนฺนา เวทนา ฯเปฯ อุปฺปนฺนา สญฺญา ฯเปฯ อุปฺปนฺนา เจตนา... อุปฺปนฺนํ จิตฺตํ... อุปฺปนฺนา สทฺธา... อุปฺปนฺนํ วีริยํ...อุปฺปนฺนา สติ... อุปฺปนฺโน สมาธิ ฯเปฯ อุปฺปนฺนา ปญฺญา "มา นิรุชฺฌีติ นิคฺคณฺหาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺถาย ราคํ ปชหติ... โทสํ ปชหติ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ ปชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺถาย มคฺคํ ภาเวติ... สติปฏฺฐานํ ภาเวติ ฯเปฯ โพชฺฌงฺคํ ภาเวตีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺถาย ทุกฺขํ ปริชานาติ, สมุทยํ ปชหติ, นิโรธํ สจฺฉิกโรติ, มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. อญฺโญ อญฺญสฺส การโก, ปรกตํ[๑] สุขํ ทุกฺขํ, อญฺโญ กโรติ, อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"อตฺตนาว กตํ ปาปํ,　　อตฺตนา สงฺกิลิสฺสติ.
อตฺตนา อกตํ ปาปํ,　　อตฺตนาว วิสุชฺฌติ.
สุทฺธิ อสุทฺธิ ปจฺจตฺตํ,　　นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเยติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ.

[๗๔๔] น วตฺตพฺพํ "ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ พลปฺปตฺตา, อตฺถิ วสีภูตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ พลปฺปตฺตา, อตฺถิ วสีภูตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปโร ปรสฺส จิตฺตํ นิคฺคณฺหาตีติ.

นิคฺคหกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๕๗) ๒. ปคฺคหกถา

[๗๔๕] ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส จิตฺตํ "มา รชฺชิ, มา ทุสฺสิ, มา มุยฺหิ, มา กิลิสฺสีติ ปคฺคณฺหาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อโลภํ กุสลมูลํ ชเนติ, อโทสํ กุสลมูลํ ชเนติ, อโมหํ กุสลมูลํ ชเนติ,

---

[๑] สฺยา. ปรกตํ, เอวมุปริปิ. อิ. ปรํ กตํ.　　[๒] ขุ. ธ. ๒๕/๑๖๑-๑๖๕ ปพฺเพ.

สทฺธํ ชเนติ, วีริยํ ชเนติ, สตึ ชเนติ, สมาธึ ชเนติ, ปญฺญํ ชเนตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อุปฺปนฺโน ผสฺโส "มา นิรุชฺฌีติ ปคฺคณฺหาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส อุปฺปนฺนา เวทนา ฯเปฯ อุปฺปนฺนา ปญฺญา "มา นิรุชฺฌีติ ปคฺคณฺหาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺถาย ราคํ ปชหติ... โทสํ ปชหติ... โมหํ ปชหติ ฯเปฯ อโนตฺตปฺปี ปชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺถาย มคฺคํ ภาเวติ... สติปฏฺฐานํ ภาเวติ ฯเปฯ โพชฺฌงฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺถาย ทุกฺขํ ปริชานาติ ฯเปฯ มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. อญฺโญ อญฺญสฺส การโก ปรกตํ สุขํ ทุกฺขํ อญฺโญ กโรติ อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อตฺตนาว กตํ ปาปํ ฯเปฯ นาญฺโญ อญฺญํ วิโสธเยติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ.

[๗๔๖] น วตฺตพฺพํ "ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ พลปฺปตฺตา, อตฺถิ วสีภูตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ

อตฺถิ พลปฺปตฺตา อตฺถิ วสีภูตา เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ปโร ปรสฺส จิตฺตํ ปคฺคณฺหาตีติ.

ปคฺคหกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๕๘) ๓. สุขานุปฺปทานกถา

[๗๔๗] ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเทตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส ทุกฺขํ อนุปฺปเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส ทุกฺขํ น อนุปฺปเทตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส สุขํ น อนุปฺปเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเทตีติ. อามนฺตา. ปโร ปรสฺส อตฺตโน สุขํ อนุปฺปเทติ, อญฺเญสํ สุขํ อนุปฺปเทติ, ตสฺส สุขํ อนุปฺปเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปโร ปรสฺส เนว อตฺตโน, น อญฺเญสํ, น ตสฺส สุขํ อนุปฺปเทตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปโร ปรสฺส เนว อตฺตโน, น อญฺเญสํ, น ตสฺส สุขํ อนุปฺปเทติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเทตีติ.

ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเทตีติ. อามนฺตา. อญฺโญ อญฺญสฺส การโก, ปรกตํ สุขทุกฺขํ, อญฺโญ กโรติ อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๔๘] น วตฺตพฺพํ "ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเทตีติ. อามนฺตา. นนุ อายสฺมา อุทายี เอตทโวจ "พหุนฺนํ[๑] วต โน ภควา ทุกฺขธมฺมานํ อปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา สุขธมฺมานํ อุปหตฺตา, พหุนฺนํ วต โน ภควา อกุสลานํ ธมฺมานํ อปหตฺตา,

---

[๑] ฉ.,เท. อิ. พหูนํ, เอวมุปริปิ.

พหุนฺนํ วต โน ภควา กุสลานํ ธมฺมานํ อุปหตฺตาติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปโร ปรสฺส สุขํ อนุปฺปเทตีติ.

สุขานุปฺปทานกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๕๙) ๔. อธิคฺคยฺหมนสิการกถา

[๗๔๙] อธิคฺคยฺห มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. เตน จิตฺเตน ตํ จิตฺตํ ปชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน จิตฺเตน ตํ จิตฺตํ ปชานาตีติ. อามนฺตา เตน จิตฺเตน ตํ จิตฺตํ "จิตฺตนฺติ ปชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน จิตฺเตน ตํ จิตฺตํ "จิตฺตนฺติ ปชานาตีติ. อามนฺตา. ตํ จิตฺตํ ตสฺส จิตฺตสฺส อารมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตํ จิตฺตํ ตสฺส จิตฺตสฺส อารมฺมณนฺติ. อามนฺตา. เตน ผสฺเสน ตํ ผสฺสํ ผุสติ, ตาย เวทนาย ฯเปฯ ตาย สญฺญาย ฯเปฯ ตาย เจตนาย ฯเปฯ เตน จิตฺเตน ฯเปฯ เตน วิตกฺเกน ฯเปฯ เตน วิจาเรน ฯเปฯ ตาย ปีติยา ฯเปฯ ตาย สติยา ฯเปฯ ตาย ปญฺญาย ตํ ปญฺญํ ปชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๕๐] อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรนฺโต อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรนฺโต อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรนฺโต ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรนฺโต

---

[๑] ม. ม. ๑๓/๑๔๙ ปพฺเพ.

ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรนฺโต อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรติ, ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรนฺโต อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรติ, ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ติณฺณํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ติณฺณํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๔๑] อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรนฺโต อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรนฺโต อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรนฺโต ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรนฺโต ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรนฺโต อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรติ, ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคตํ "อนาคตนฺติ มนสิกโรนฺโต อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรติ, ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ติณฺณํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ติณฺณํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๔๒] ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรนฺโต อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนํ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรนฺโต อตีตํ "อตีตนฺติ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา.

ทฺวินฺนำ ผสฺสานำ ฯเปฯ ทฺวินฺนำ จิตฺตานำ สโมธานำ โหตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนำ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรนฺโต อนาคตำ "อนาคตนฺติ มนสิกโรตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนำ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรนฺโต อนาคตำ "อนาคตนฺติ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนำ ผสฺสานำ ฯเปฯ ทฺวินฺนำ จิตฺตานำ สโมธานำ โหตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปจฺจุปฺปนฺนำ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรนฺโต อตีตำ "อตีตนฺติ มนสิกโรติ อนาคตำ "อนาคตนฺติ มนสิกโรตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปจฺจุปฺปนฺนำ "ปจฺจุปฺปนฺนนฺติ มนสิกโรนฺโต อตีตำ "อตีตนฺติ มนสิกโรติ, อนาคตำ "อนาคตนฺติ มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. ติณฺณำ ผสฺสานำ ฯเปฯ ติณฺณำ จิตฺตานำ สโมธานำ โหตีติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๔๓] น วตฺตพฺพำ "อธิคฺคยฺห มนสิกโรตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตำ ภควตา:-

"สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ, ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ,
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข, เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.
"สพฺเพ สงฺขารา ทุกฺขาติ, ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ,
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข, เอส มคฺโค วิสุทฺธิยา.
"สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ, ยทา ปญฺญาย ปสฺสติ,
อถ นิพฺพินฺทติ ทุกฺเข, เอส มคฺโค วิสุทฺธิยาติ.[๑]

---

[๑] ขุ. ธ. ๒๕/๒๗๙ ปพฺเพ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อธิคฺคยฺห มนสิกโรตีติ.

อธิคฺคยฺหมนสิการกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖๐) ๕. รูปีเหตูติกถา

[๗๕๔] รูปี เหตูติ. อามนฺตา. อโลโภ เหตูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อโทโส เหตุ ฯเปฯ อโมโห เหตุ... โลโภ เหตุ... โทโส เหตุ... โมโห เหตูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปี เหตูติ. อามนฺตา. สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปี เหตูติ.

[๗๕๕] อโลโภ เหตุ สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. รูปี เหตุ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อโทโส เหตุ... อโมโห เหตุ... โลโภ เหตุ... โทโส เหตุ... โมโห เหตุ สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. รูปี เหตุ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปี เหตุ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อโลโภ เหตุ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปี เหตุ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา อโทโส เหตุ... อโมโห เหตุ...

โลโภ เหตุ... โทโส เหตุ... โมโห เหตุ อนารมฺมโณ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๕๖] น วตฺตพฺพํ "รูปี เหตูติ. อามนฺตา. นนุ มหาภูตา อุปาทายรูปานํ[๑] อุปาทายเหตู[๑]ติ. อามนฺตา. หญฺจิ มหาภูตา อุปาทายรูปานํ อุปาทายเหตุ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปี เหตูติ.

รูปีเหตูติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖๑) ๖. รูปี สเหตุกนฺติกถา

[๗๕๗] รูปี สเหตุกนฺติ. อามนฺตา. อโลภเหตุนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อโทสเหตุนาติ ฯเปฯ อโมหเหตุนาติ ฯเปฯ โลภเหตุนา ฯเปฯ โทสเหตุนา ฯเปฯ โมหเหตุนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปี สเหตุกนฺติ. อามนฺตา. สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปี สเหตุกนฺติ.

[๗๕๘] อโลโภ สเหตุโก สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. รูปี สเหตุกํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อโทโส สเหตุโก ฯเปฯ อโมโห... สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ... ปญฺญา...

[๑-๑] อิ. อุปาทา รูปานํ, อุปาทา เหตุ, เอวมุปริปิ.

โลโภ... โทโส... โมโห... มาโน... ทิฏฺฐิ... วิจิกิจฺฉา... ถีนํ... อุทฺธจฺจํ... อหิริกํ... อโนตฺตปฺปํ สเหตุกํ สารมฺมณํ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. รูปํ สเหตุกํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปํ สเหตุกํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อโลโภ สเหตุโก อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปํ สเหตุกํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อโทโส สเหตุโก ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ สเหตุกํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๕๙] น วตฺตพฺพํ "รูปํ สเหตุกนฺติ. อามนฺตา. นนุ รูปํ สปฺปจฺจยนฺติ อามนฺตา. หญฺจิ รูปํ สปฺปจฺจยํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปํ สเหตุกนฺติ.

รูปสเหตุกนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖๒) ๗. รูปกุสลากุสลนฺติกถา

[๗๖๐] รูปํ กุสลนฺติ. อามนฺตา. สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปํ กุสลนฺติ.

[๗๖๑] อโลโภ กุสโล สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. รูปํ กุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส

อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อโทโส กุสโล ฯเปฯ อโมโห กุสโล ฯเปฯ สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา กุสลา สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. รูปี กุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปี กุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อโลโภ กุสโล อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปี กุสลํ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. อโทโส กุสโล ฯเปฯ ปญฺญา กุสลา อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๖๒] รูปี อกุสลนฺติ. อามนฺตา. สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณํ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปี อกุสลนฺติ ฯเปฯ

[๗๖๓] โลโภ อกุสโล สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา รูปี อกุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โทโส... โมโห... มาโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปี อกุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ อามนฺตา. รูปี อกุสลํ สารมฺมณํ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปํ อกุสลํ อนารมฺมณนฺติ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. โลโภ อกุสโล อนารมฺมโณ นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปํ อกุสลํ อนารมฺมณนฺติ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. โทโส... โมโห... มาโน ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ อกุสลํ อนารมฺมณนฺติ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๖๔] น วตฺตพฺพํ "รูปํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ. อามนฺตา. นนุ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ. อามนฺตา. หญฺจิ กายกมฺมํ วจีกมฺมํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปํ กุสลมฺปิ อกุสลมฺปีติ.

รูปกุสลากุสลนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖๓) ๘. รูปวิปาโกติกถา

[๗๖๕] รูปํ วิปาโกติ. อามนฺตา. รูปํ สุขเวทนิยํ ทุกฺขเวทนิยนฺติ อทุกฺขมสุขเวทนิยนฺติ, สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตนฺติ ทุกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตนฺติ อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตนฺติ, ผสฺเสน สมฺปยุตฺตนฺติ ฯเปฯ จิตฺเตน สมฺปยุตฺตนฺติ สารมฺมณนฺติ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สุขเวทนิยนฺติ น ทุกฺขเวทนิยนฺติ ฯเปฯ อนารมฺมณนฺติ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สุขเวทนิยนฺติ น ทุกฺขเวทนิยนฺติ ฯเปฯ อนารมฺมณนฺติ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปํ วิปาโกติ.

[๗๖๖] ผสฺโส วิปาโก ผสฺโส สุขเวทนิโย ทุกฺขเวทนิโย ฯเปฯ สารมฺมโณ อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. รูปํ

วิปาโก, รูปํ สุขเวทนิยํ ทุกฺขเวทนิยํ ฯเปฯ สารมฺมณนฺติ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูปี วิปาโก, รูปี น สุขเวทนิยี น ทุกฺขเวทนิยี ฯเปฯ อนารมฺมณนฺติ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. ผสฺโส วิปาโก, ผสฺโส น สุขเวทนิโย น ทุกฺขเวทนิโย ฯเปฯ อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๖๗] น วตฺตพฺพํ "รูปี วิปาโกติ. อามนฺตา. นนุ กมฺมสฺส กตตฺตา อุปฺปนฺนา จิตฺตเจตสิกา ธมฺมา วิปาโกติ. อามนฺตา. หญฺจิ กมฺมสฺส กตตฺตา อุปฺปนฺนา จิตฺตเจตสิกา ธมฺมา วิปาโก, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "กมฺมสฺส กตตฺตา อุปฺปนฺนํ รูปี วิปาโกติ.

รูปีวิปาโกติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖๔) ๙. รูปีรูปาวจรารูปาวจรนฺติกถา

[๗๖๘] อตฺถิ รูปี รูปาวจรนฺติ. อามนฺตา. สมาปตฺเตสิยี อุปปตฺเตสิยี ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารี, สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาเรน จิตฺเตน สหคตี สหชาตี สํสฏฺฐี สมฺปยุตฺตี เอกุปฺปาที เอกนิโรธี เอกวตฺถุกี เอการมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สมาปตฺเตสิยี น อุปปตฺเตสิยี น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารี, น สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน, น[๑] อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน, น[๑] ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาเรน จิตฺเตน สหคตี สหชาตี สํสฏฺฐี

---

[๑] สฺยา. นสทฺโท น ทิสฺสติ.

สมฺปยุตฺตํ เอกุปฺปาทํ เอกนิโรธํ เอกวตฺถุกํ เอการมฺมณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สมาปตฺเตสิยํ น อุปปตฺเตสิยํ น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ น สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ฯเปฯ เอการมฺมณํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ รูปี รูปาวจรนฺติ.

[๗๖๙] อตฺถิ รูปี อรูปาวจรนฺติ. อามนฺตา. สมาปตฺเตสิยํ อุปปตฺเตสิยํ ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ, สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน, อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน, ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาเรน จิตฺเตน สหคตํ สหชาตํ สํสฏฺฐํ สมฺปยุตฺตํ เอกุปฺปาทํ เอกนิโรธํ เอกวตฺถุกํ เอการมฺมณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สมาปตฺเตสิยํ น อุปปตฺเตสิยํ น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหารํ, น สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ฯเปฯ เอการมฺมณนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สมาปตฺเตสิยํ น อุปปตฺเตสิยํ ฯเปฯ เอกวตฺถุกํ เอการมฺมณํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ รูปี อรูปาวจรนฺติ.

[๗๗๐] น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ รูปี รูปาวจรา, อตฺถิ รูปี อรูปาวจรนฺติ. อามนฺตา. นนุ กามาวจรกมฺมสฺส กตตฺตา รูปี กามาวจรนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ กามาวจรกมฺมสฺส กตตฺตา รูปี กามาวจรา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปาวจรกมฺมสฺส กตตฺตา รูปี รูปาวจรา, อรูปาวจรกมฺมสฺส กตตฺตา รูปี อรูปาวจรนฺติ.

รูปีรูปาวจรารูปาวจรนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖๕) ๑๐. รูปราโครูปธาตุปริยาปนฺโนติอาทิกถา

[๗๗๑] รูปราโค รูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. สมาปตฺเตสิโย อุปปตฺเตสิโย ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาเรน จิตฺเตน สหคโต สหชาโต สํสฏฺโ

สมฺปยุตฺโต เอกุปฺปาโท เอกนิโรโธ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สมาปตฺเตสิโย น อุปปตฺเตสิโย น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, น สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ฯเปฯ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สมาปตฺเตสิโย น อุปปตฺเตสิโย น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, น สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ฯเปฯ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปราโค รูปธาตุปริยาปนฺโนติ.

[๗๗๒] รูปราโค รูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. สทฺทราโค สทฺทธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปราโค รูปธาตุ-ปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. คนฺธราโค ฯเปฯ รสราโค ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพราโค โผฏฺฐพฺพธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สทฺทราโค น วตฺตพฺพํ "สทฺทธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. รูปราโค น วตฺตพฺพํ "รูปธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ คนฺธราโค ฯเปฯ รสราโค ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพราโค น วตฺตพฺพํ "โผฏฺฐพฺพธาตุ-ปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา รูปราโค น วตฺตพฺพํ "รูปธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๗๓] อรูปราโค อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. อรูปราโค น วตฺตพฺพํ "อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปราโค อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. สมาปตฺเตสิโย อุปปตฺเตสิโย ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาเรน จิตฺเตน สหคโต สหชาโต สํสฏฺโ สมฺปยุตฺโต เอกุปฺปาโท เอกนิโรโธ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ น สมาปตฺเตสิโย น อุปปตฺเตสิโย น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, น สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน ฯเปฯ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณติ. อามนฺตา. หญฺจิ น สมาปตฺเตสิโย น อุปปตฺเตสิโย น ทิฏฺฐธมฺมสุขวิหาโร, น สมาปตฺเตสิเยน จิตฺเตน น อุปปตฺเตสิเยน จิตฺเตน น ทิฏฺฐธมฺมสุข-

วิหาเรน จิตฺเตน สหคโต สหชาโต สํสฏฺโ สมฺปยุตฺโต เอกุปฺปาโท เอกนิโรโธ เอกวตฺถุโก เอการมฺมโณ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรูปราโค อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ.

[๗๗๔] อรูปราโค อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. สทฺทราโค สทฺทธาตุปริยาปนฺโนติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรูปราโค อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. คนฺธราโค ฯเปฯ รสราโค ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพราโค โผฏฺฐพฺพธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สทฺทราโค น วตฺตพฺพํ "สทฺทธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. อรูปราโค น วตฺตพฺพํ "อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ คนฺธราโค ฯเปฯ รสราโค ฯเปฯ โผฏฺฐพฺพราโค น วตฺตพฺพํ "โผฏฺฐพฺพธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. อรูปราโค น วตฺตพฺพํ "อรูปธาตุ-ปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๗๕] น วตฺตพฺพํ "รูปราโค รูปธาตุปริยาปนฺโน อรูปราโค อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. นนุ กามราโค กามธาตุปริยาปนฺโนติ อามนฺตา. หญฺจิ กามราโค กามธาตุปริยาปนฺโน, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รูปราโค รูปธาตุปริยาปนฺโน อรูปราโค อรูปธาตุปริยาปนฺโนติ.

รูปราโค รูปธาตุปริยาปนฺโน อรูปราโค อรูปธาตุปริยาปนฺโนติกถา

นิฏฺจิตา.

โสพฺสโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

จิตฺตนิคฺคโห, จิตฺตปคฺคโห, สุขานุปฺปทานํ, อธิคฺคยฺห มนสิกาโร, รูปี เหตุ, รูปี สเหตุกํ, รูปี กุสลมฺปิ อกุสลมฺปิ, รูปี วิปาโก, อตฺถิ รูปี รูปาวจรํ อตฺถิ รูปี อรูปาวจรํ, สพฺเพ กิเลสา กามธาตุปริยาปนฺนาติ.

๑๗. สตฺตรสมวคฺโค

(๑๖๖) ๑. อตฺถิอรหโตปุญฺญูปจโยติกถา

[๗๗๖] อตฺถิ อรหโต ปุญฺญูปจโยติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต อปุญฺญูปจโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ อรหโต อปุญฺญูปจโยติ. อามนฺตา. นตฺถิ อรหโต ปุญฺญูปจโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๗๗] อตฺถิ อรหโต ปุญฺญูปจโยติ. อามนฺตา. อรหา ปุญฺญาภิสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, อาเนญฺชาภิสงฺขารํ อภิสงฺขโรติ, คติสංวตฺตนิยं[๑] กมฺมํ กโรติ, ภวสංวตฺตนิยं กมฺมํ กโรติ, อิสฺสริยสංวตฺตนิยं กมฺมํ กโรติ, อธิปจฺจสංวตฺตนิยं กมฺมํ กโรติ, มหาโภคสංวตฺตนิยं กมฺมํ กโรติ, มหาปริวารสංวตฺตนิยं กมฺมํ กโรติ, เทวโสภคฺยสංวตฺตนิยं กมฺมํ กโรติ, มนุสฺสโสภคฺยสංวตฺตนิยं กมฺมํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๗๘] อตฺถิ อรหโต ปุญฺญูปจโยติ. อามนฺตา. อรหา อาจินาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา อปจินาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหา ปชหตีติ ฯเปฯ อรหา อุปาทิยตีติ ฯเปฯ อรหา วิสิเนตีติ ฯเปฯ อรหา อุสฺสิเนตีติ ฯเปฯ อรหา วิธูเปตีติ เปฯ อรหา สนฺธูเปตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อรหา เนวาจินาติ น อปจินาติ อปจินิตฺวา จิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา เนวาจินาติ นาปจินาติ อปจินิตฺวา จิโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต ปุญฺญูปจโยติ.

นนุ อรหา เนว ปชหติ น อุปาทิยติ ปชหิตฺวา จิโต, เนว วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ วิสิเนตฺวา จิโต, เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ

---

[๑] สี. อิ. คติสංวตฺตนิกं. เอวมุปริปิ.

วิฐูเปตฺวา จิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา เนว วิฐูเปติ น สนฺฐูเปติ วิฐูเปตฺวา จิโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อรหโต ปุญฺญูปจโยติ.

[๗๗๙] นตฺถิ อรหโต ปุญฺญูปจโยติ. อามนฺตา. อรหา ทานํ ทเทยฺยาติ. อามนฺตา หญฺจิ อรหา ทานํ ทเทยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ อรหโต ปุญฺญูปจโยติ.

อรหา จีวรํ ทเทยฺย ฯเปฯ ปิณฺฑปาตํ ทเทยฺย... เสนาสนํ ทเทยฺย... คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ทเทยฺย... ขาทนียํ ทเทยฺย... โภชนียํ ทเทยฺย... ปานียํ ทเทยฺย... เจติยํ วนฺเทยฺย... เจติเย มาลํ อาโรเปยฺย... คนฺธํ อาโรเปยฺย... วิเลปนํ อาโรเปยฺย ฯเปฯ เจติยํ อภิทกฺขิณํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา เจติยํ อภิทกฺขิณํ กเรยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ อรหโต ปุญฺญูปจโยติ.

อตฺถิอรหโตปุญฺญูปจโยติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖๗) ๒. นตฺถิอรหโตอกาลมจฺจูติกถา

[๗๘๐] นตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจู[๑]ติ. อามนฺตา. นตฺถิ อรหนฺตฆาตโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ อรหนฺตฆาตโกติ. อามนฺตา. อตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจูติ. อามนฺตา. โย อรหนฺตํ ชีวิตา โวโรเปติ, โส[๒] สติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ชีวิตา โวโรเปติ, อสติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ชีวิตา โวโรเปตีติ. สติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ชีวิตา

---

[๑] วิสุทฺธิ. ภาค. ๒/๑-๔ องฺเก.

[๒] ฉ., เท. อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

โวโรเปตีติ. หญฺจิ สติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ชีวิตา โวโรเปติ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจูติ. อสติ ชีวิเต ชีวิตาวเสเส ชีวิตา โวโรเปตีติ, นตฺถิ อรหนฺตฆาตโกติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๘๑] นตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจูติ. อามนฺตา. อรหโต กาเย วิสำ น กเมยฺย, สตฺถำ น กเมยฺย, อคฺคิ น กเมยฺยาติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อรหโต กาเย วิสำ กเมยฺย, สตฺถำ กเมยฺย, อคฺคิ กเมยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหโต กาเย วิสำ กเมยฺย, สตฺถำ กเมยฺย, อคฺคิ กเมยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจูติ.

อรหโต กาเย วิสำ น กเมยฺย, สตฺถำ น กเมยฺย, อคฺคิ น กเมยฺยาติ. อามนฺตา. นตฺถิ อรหนฺตฆาตโกติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๘๒] อตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจูติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตำ ภควตา "นาหำ ภิกฺขเว สญฺเจตนิกานำ กมฺมานำ กตานำ อุปจิตานำ อปฺปฏิสำเวทิตฺวา พฺยนฺตีภาวำ วทามิ. ตญฺจ โข ทิฏฺเฐว ธมฺเม อุปปชฺเช[๑] วา อปเร วา ปริยาเยติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ นตฺถิ อรหโต อกาลมจฺจูติ.

นตฺถิอรหโตอกาลมจฺจูติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖๘) ๓. สพฺพมิทำกมฺมโตติกถา

[๗๘๓] สพฺพมิทำ กมฺมโตติ. อามนฺตา. กมฺมมฺปิ กมฺมโตติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพมิทำ กมฺมโตติ. อามนฺตา. สพฺพมิทำ

---

[๑] ฉ. อุปฺปชฺชำ. อิ. อุปฺปชฺเช.

ปุพฺเพกตเหตูติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพมิทำ กมฺมโตติ. อามนฺตา. สพฺพมิทำ กมฺมวิปากโตติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๘๔] สพฺพมิทำ กมฺมวิปากโตติ. อามนฺตา.[๑] กมฺมวิปาเกน ปาณำ หเนยฺยาติ. อามนฺตา.[๑] ปาณาติปาโต สผโลติ. อามนฺตา. กมฺมวิปาโก สผโลติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กมฺมวิปาโก อผโลติ. อามนฺตา. ปาณาติปาโต อผโลติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กมฺมวิปาเกน อทินฺนำ อาทิเยยฺย ฯเปฯ มุสา ภเณยฺย... ปิสุณำ ภเณยฺย... ผรุสำ ภเณยฺย... สมฺผำ[๒] ปลเปยฺย[๒]... สนฺธึ ฉินฺเทยฺย... นิลฺโลปำ หเรยฺย... เอกาคาริกำ กเรยฺย... ปริปนฺเถ ติฏฺเฐยฺย... ปรทารำ คจฺเฉยฺย... คามฆาตกำ กเรยฺย... นิคมฆาตกำ กเรยฺย... กมฺมวิปาเกน ทานำ ทเทยฺย... จีวรำ ทเทยฺย ... ปิณฺฑปาตำ ทเทยฺย... เสนาสนำ ทเทยฺย... คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารำ ทเทยฺยาติ. อามนฺตา. คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร สผโลติ. อามนฺตา. กมฺมวิปาโก สผโลติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กมฺมวิปาโก อผโลติ. อามนฺตา. คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาโร อผโลติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๘๕] น วตฺตพฺพำ "สพฺพมิทำ กมฺมโตติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตำ ภควตา:-

"กมฺมุนา วตฺตตี โลโก, กมฺมุนา วตฺตตี ปชา,
กมฺมนิพนฺธนา สตฺตา, รถสฺสาณีว ยายโต.[๓]

กมฺเมน กิตฺตึ ลภเต ปสำสำ,
กมฺเมน ชานิญฺจ วธญฺจ พนฺธำ.

[๑-๑] สี. อิ. น เหวำ วตฺตพฺเพ. [๒-๒] อิ. สมฺผปฺปลเปยฺย.
[๓] ขุ. สุ. ๒๕/๖๕๙ ปพฺเพ.

ตํ กมฺมํ นานากรณํ วิทิตฺวา
กสฺมา วเท นตฺถิ กมฺมนฺติ โลเกติ.[๑]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ "สพฺพมิทำ กมฺมโตติ.

สพฺพมิทำกมฺมโตติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๖๙) ๔. อินฺทฺริยพทฺธกถา

[๗๘๖] อินฺทฺริยพทฺธญฺเญว ทุกฺขนฺติ. อามนฺตา. อินฺทฺริยพทฺธญฺเญว อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ วิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนินฺทฺริยพทฺธำ อนิจฺจำ สงฺขตำ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนำ ขยธมฺมำ วยธมฺมำ วิราคธมฺมำ นิโรธธมฺมำ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนินฺทฺริยพทฺธำ อนิจฺจำ สงฺขตำ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนำ ขยธมฺมำ วยธมฺมำ วิราคธมฺมำ นิโรธธมฺมำ วิปริณามธมฺมำ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อินฺทฺริยพทฺธญฺเญว ทุกฺขนฺติ.

อนินฺทฺริยพทฺธำ อนิจฺจำ สงฺขตำ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนำ ฯเปฯ วิปริณามธมฺมำ ตญฺจ น ทุกฺขนฺติ. อามนฺตา. อินฺทฺริยพทฺธำ อนิจฺจำ สงฺขตำ ฯเปฯ วิปริณามธมฺมำ ตญฺจ น ทุกฺขนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อินฺทฺริยพทฺธำ อนิจฺจำ สงฺขตำ ฯเปฯ วิปริณามธมฺมำ ตญฺจ ทุกฺขนฺติ. อามนฺตา. อนินฺทฺริยพทฺธำ อนิจฺจำ สงฺขตำ ฯเปฯ วิปริณามธมฺมำ ตญฺจ ทุกฺขนฺติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ขุ. สุ. ๒๕/๖๕๙ ปฬเพ.

[๗๘๗] อินฺทฺริยพทฺธญฺเญว ทุกฺขนฺติ. อามนฺตา. นนุ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ วุตฺตํ ภควตา, "อนินฺทฺริยพทฺธํ อนิจฺจนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ วุตฺตํ ภควตา, อนินฺทฺริยพทฺธํ อนิจฺจํ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อินฺทฺริยพทฺธญฺเญว ทุกฺขนฺติ.

[๗๘๘] น วตฺตพฺพํ "อินฺทฺริยพทฺธญฺเญว ทุกฺขนฺติ. อามนฺตา. ยถา อินฺทฺริยพทฺธสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสติ, เอวเมว อนินฺทฺริยพทฺธสฺส ทุกฺขสฺส ปริญฺญาย ภควติ พฺรหฺมจริยํ วุสฺสตีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยถา อินฺทฺริยพทฺธํ ทุกฺขํ ปริญฺญาตํ น ปุน อุปฺปชฺชติ, เอวเมว อนินฺทฺริยพทฺธํ ทุกฺขํ ปริญฺญาตํ น ปุน อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อินฺทฺริยพทฺธญฺเญว ทุกฺขนฺติ.

อินฺทฺริยพทฺธกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๗๐) ๕. จเปตฺวาอริยมคฺคนฺติกถา

[๗๘๙] จเปตฺวา อริยมคฺคํ อวเสสา สงฺขารา ทุกฺขาติ. อามนฺตา. ทุกฺขสมุทโยปิ ทุกฺโขติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทุกฺขสมุทโยปิ ทุกฺโขติ. อามนฺตา. ตีเณว อริยสจฺจานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตีเณว อริยสจฺจานีติ. อามนฺตา. นนุ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ[๑] วุตฺตานิ ภควตา "ทุกฺขํ, ทุกฺขสมุทโย, ทุกฺขนิโรโธ, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ. อามนฺตา. หญฺจิ จตฺตาริ อริยสจฺจานิ วุตฺตานิ ภควตา ทุกฺขํ, ทุกฺขสมุทโย, ทุกฺขนิโรโธ, ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา. โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ตีเณว อริยสจฺจานีติ.

---

[๑] อภิ. วิ. ๓๕/๑๘๙ ปฬเพ.

ทุกฺขสมุทโยปิ ทุกฺโขติ. อามนฺตา. เกนฏฺเฐนาติ. อนิจฺจฏฺเฐน. อริยมคฺโค อนิจฺโจติ. อามนฺตา. อริยมคฺโค ทุกฺโขติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อริยมคฺโค อนิจฺโจ โส จ น ทุกฺโขติ. อามนฺตา. ทุกฺขสมุทโย อนิจฺโจ โส จ น ทุกฺโขติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทุกฺขสมุทโย อนิจฺโจ โส จ ทุกฺโขติ. อามนฺตา. อริยมคฺโค อนิจฺโจ โส จ ทุกฺโขติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๗๙๐] น วตฺตพฺพํ "ฐเปตฺวา อริยมคฺคํ อวเสสา สงฺขารา ทุกฺขาติ. อามนฺตา. นนุ สา ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สา ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "ฐเปตฺวา อริยมคฺคํ อวเสสา สงฺขารา ทุกฺขาติ.

ฐเปตฺวาอริยมคฺคนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๗๑) ๖. นวตฺตพฺพสงฺโฆทกฺขิณาปฏิคฺคณฺหาตีติกถา

[๗๙๑] น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ทกฺขิณาปฏิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. นนุ สงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย[๑] อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ทกฺขิณาปฏิคฺคณฺหาตีติ.

น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ทกฺขิณาปฏิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. นนุ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐปุริสปุคฺคลา ทกฺขิเณยฺยา วุตฺตา ภควตาติ.

---

[๑] ฉ. อญฺชลิกรณีโย, เอวมุปริปิ.

อามนฺตา. หญฺจิ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺ ปุริสปุคฺคลา ทกฺขิเณยฺยา วุตฺตา ภควตา เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ทกฺขิณํ ปฏิคฺคณฺหาตีติ.

น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ทกฺขิณํ ปฏิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ เกจิ สงฺฆสฺส ทานํ เทนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ สงฺฆสฺส ทานํ เทนฺติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ทกฺขิณํ ปฏิคฺคณฺหาตีติ. นนุ อตฺถิ เกจิ สงฺฆสฺส จีวรํ เทนฺติ ฯเปฯ ปิณฺฑปาตํ เทนฺติ... เสนาสนํ เทนฺติ... คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ เทนฺติ... ขาทนียํ เทนฺติ... โภชนียํ เทนฺติ ฯเปฯ ปานียํ เทนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ สงฺฆสฺส ปานียํ เทนฺติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ทกฺขิณํ ปฏิคฺคณฺหาตีติ.

น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ทกฺขิณํ ปฏิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"อาหุติ[๑] ชาตเวโทว, มหาเมฆว เมทนี.[๒]
สงฺโฆ สมาธิสมฺปนฺโน, ปฏิคฺคณฺหาติ ทกฺขิณนฺติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สงฺโฆ ทกฺขิณํ ปฏิคฺคณฺหาตีติ.

[๗๙๒] สงฺโฆ ทกฺขิณํ ปฏิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. มคฺโค ปฏิคฺคณฺหาติ ผลํ ปฏิคฺคณฺหาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นวตฺตพฺพํสงฺโฆทกฺขิณํปฏิคฺคณฺหาตีติกถา นิฏฺจิตา.

๑-๑ ฉ.,เท. อาหุตี, สี. อาหูติ. ๒ สี. อิ. เมทินี.

(๑๗๒) ๗. นวตฺตพฺพสงฺโฆทกฺขิณาวิโสเธตีติกถา

[๗๙๓] น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ทกฺขิณาวิโสเธตีติ. อามนฺตา. นนุ สงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สงฺโฆ อาหุเนยฺโย ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ทกฺขิณาวิโสเธตีติ.

น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ทกฺขิณาวิโสเธตีติ. อามนฺตา. นนุ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา ทกฺขิเณยฺยา วุตฺตา ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา ทกฺขิเณยฺยา วุตฺตา ภควตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ทกฺขิณาวิโสเธตีติ.

น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ทกฺขิณาวิโสเธตีติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ เกจิ สงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ทกฺขิณาวิโสเธนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ สงฺฆสฺส ทานํ ทตฺวา ทกฺขิณาวิโสเธนฺติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ทกฺขิณาวิโสเธตีติ.

นนุ อตฺถิ เกจิ สงฺฆสฺส จีวรํ ทตฺวา ฯเปฯ ปิณฺฑปาตํ ทตฺวา ฯเปฯ เสนาสนํ ทตฺวา... คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ทตฺวา... ขาทนียํ ทตฺวา... โภชนียํ ทตฺวา ฯเปฯ ปานียํ ทตฺวา ทกฺขิณาวิโสเธนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ สงฺฆสฺส ปานียํ ทตฺวา ทกฺขิณาวิโสเธนฺติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ทกฺขิณาวิโสเธตีติ.

[๗๙๔] สงฺโฆ ทกฺขิณาวิโสเธตีติ. อามนฺตา. มคฺโค วิโสเธติ ผลํ วิโสเธตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นวตฺตพฺพสงฺโฆทกฺขิณาวิโสเธตีติกถา นิฏฺฐิตา.

(๑๗๓) ๘. นวตฺตพฺพสงฺโฆภุญฺชตีติกถา

[๗๙๕] น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายตีติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ เกจิ สงฺฆภตฺตานิ กโรนฺติ อุทฺเทสภตฺตานิ กโรนฺติ ยาคุปานานิ กโรนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ สงฺฆภตฺตานิ กโรนฺติ อุทฺเทสภตฺตานิ กโรนฺติ ยาคุปานานิ กโรนฺติ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายตีติ.

น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "คณโภชนํ ปรมฺปรโภชนํ อติริตฺตโภชนํ อนติริตฺต-โภชนนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ วุตฺตํ ภควตา คณโภชนํ ปรมฺปรโภชนํ อติริตฺตโภชนํ อนติริตฺตโภชนํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายตีติ.

น วตฺตพฺพํ "สงฺโฆ ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายตีติ. อามนฺตา. นนุ อฏฺฐ ปานานิ วุตฺตานิ ภควตา "อมฺพปานํ ชมฺพุปานํ โจจปานํ โมจปานํ มธุปานํ[๑] มุทฺทิกปานํ สาลุกปานํ[๒] ผารุสกปานนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อฏฺฐ ปานานิ วุตฺตานิ ภควตา อมฺพปานํ ชมฺพุปานํ โจจปานํ โมจปานํ มธุปานํ มุทฺทิกปานํ สาลุกปานํ ผารุสกปานํ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺโฆ ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายตีติ.

[๗๙๖] สงฺโฆ ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายตีติ. อามนฺตา. มคฺโค ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายติ, ผลํ ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นวตฺตพฺพสงฺโฆภุญฺชตีติกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ.,เท. มธุกปานํ, เอวมุปริปิ. [๒] สี. สาพุกปานํ.

(๑๗๔) ๙. นวตฺตพฺพสงฺฆสฺสทินฺนมหปฺผลนฺติกถา

[๗๙๗] น วตฺตพฺพํ "สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ. อามนฺตา. นนุ สงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สงฺโฆ อาหุเนยฺโย ฯเปฯ อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ.

น วตฺตพฺพํ "สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ. อามนฺตา. นนุ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา ทกฺขิเณยฺยา วุตฺตา ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา ทกฺขิเณยฺยา วุตฺตา ภควตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ.

[๗๙๘] น วตฺตพฺพํ "สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "สงฺเฆ โคตมิ[๑] เทหิ สงฺเฆ เต ทินฺเน อหญฺเจว ปูชิโต ภวิสฺสามิ สงฺโฆ จาติ.[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ.

น วตฺตพฺพํ "สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ. อามนฺตา. นนุ สกฺโก เทวานมินฺโท ภควนฺตํ เอตทโวจ:-

"ยชมานานำ[๓] มนุสฺสานำ, ปุญฺญเปกฺขาน ปาณินำ,
กโรตำ โอปธิกำ ปุญฺญำ, กตฺถ ทินฺนำ มหปฺผลนฺติ.
"จตฺตาโร จ ปฏิปนฺนา, จตฺตาโร จ ผเล ฐิตา,
เอส สงฺโฆ อุชุภูโต, ปญฺญาสีลสมาหิโต.
"ยชมานานำ มนุสฺสานำ, ปุญฺญเปกฺขาน ปาณินำ,
กโรตำ โอปธิกำ ปุญฺญำ, สงฺเฆ ทินฺนำ มหปฺผลนฺติ.[๔]

---

[๑] สี. อิ. โคตมี. [๒] ม. อุ. ๑๔/๓๗๖ ปพฺเพ. [๓] ฉ. ยชมานำ. เอวมุปริปิ.
[๔] สำ. สคาถ. ๑๕/๒๖๒ ปพฺเพ.

"เอโส หิ สงฺโฆ วิปุโล มหคฺคโต
เอสปฺปเมยฺโย อุทธีว สาคโร,
เอเต หิ เสฏฺฐา นรวีรสาวกา,
ปภงฺกรา ธมฺมมุทีรยนฺติ.
"เตสํ สุทินฺนํ สุหุตํ สุยิฏฺฐํ,
เย สงฺฆมุทฺทิสฺส ททนฺติ ทานํ,
สา ทกฺขิณา สงฺฆคตา ปติฏฺฐิตา,
มหปฺผลา โลกวิทูน วณฺณิตา,
"เอตาทิสํ ยญฺญมนุสฺสรนฺตา
เย เวทชาตา วิจรนฺติ[๑] โลเก,
วิเนยฺย มจฺเฉรมลํ สมูลํ,[๒]
อนินฺทิตา สคฺคมุเปนฺติ ฐานนฺติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ.

นวตฺตพฺพํสงฺฆสฺสทินฺนํมหปฺผลนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๗๕) ๑๐. นวตฺตพฺพํพุทฺธสฺสทินฺนํมหปฺผลนฺติกถา

[๗๙๙] น วตฺตพฺพํ "พุทฺธสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ. อามนฺตา. นนุ ภควา ทิปทานํ อคฺโค ทิปทานำ[๓] เสฏฺโฐ ทิปทานำ ปโมกฺโข ทิปทานำ อุตฺตโม ทิปทานำ ปวโร อสโม อสมสโม อปฺปฏิสโม

---

[๑] ฉ., เท. วิหรนฺติ.
[๒] อิ. สมาลำ.
[๓] ฉ.,เท. ทฺวิปทานำ, เอวมุปริปิ.

อปฺปฏิภาโค อปฺปฏิปุคฺคโลติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา ทิปทานํ อคฺโค ทิปทานํ เสฏฺโฐ, ทิปทานํ ปโมกฺโข, ทิปทานํ อุตฺตโม, ทิปทานํ ปวโร อสโม อสมสโม อปฺปฏิสโม อปฺปฏิภาโค อปฺปฏิปุคฺคโล, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ.

น วตฺตพฺพํ "พุทฺธสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ[๑] พุทฺเธน สมสโม สีเลน สมาธินา ปญฺญายาติ. นตฺถิ หญฺจิ นตฺถิ โกจิ พุทฺเธน สมสโม สีเลน สมาธินา ปญฺญาย, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ.

น วตฺตพฺพํ "พุทฺธสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"นยิมสฺมึ วา โลกสฺมึ ปรสฺมึ วา ปน,
พุทฺเธน เสฏฺโฐ จ สโม จ วิชฺชติ,
ยมาหุเนยฺยานํ อคฺคตํ คโต,
ปุญฺญตฺถิกานํ วิปุลผเลสีนนฺติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ พุทฺธสฺส ทินฺนํ มหปฺผลนฺติ.

นวตฺตพฺพํพุทฺธสฺสทินฺนํมหปฺผลนฺติกถา นิฏฺจิตา.

---

(๑๗๖) ๑๑. ทกฺขิณาวิสุทฺธิกถา

[๘๐๐] ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโตติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ เกจิ ปฏิคฺคาหกา อาหุเนยฺยา ปาหุเนยฺยา ทกฺขิเณยฺยา

---

[๑] สี. อิ. เกจิ, เอวมุปริปิ.

อญฺชลีกรณียา อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺสาติ. อามนฺตา หญฺจิ อตฺถิ เกจิ ปฏิคฺคาหกา อาหุเนยฺยา ปาหุเนยฺยา ทกฺขิเณยฺยา อญฺชลีกรณียา อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโตติ.

ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโตติ. อามนฺตา นนุ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา ทกฺขิเณยฺยา วุตฺตา ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ จตฺตาโร ปุริสยุคา อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา ทกฺขิเณยฺยา วุตฺตา ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโตติ.

ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโตติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ เกจิ โสตาปนฺเน ทานํ ทตฺวา ทกฺขิณํ อาราเธนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ โสตาปนฺเน ทานํ ทตฺวา ทกฺขิณํ อาราเธนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโตติ.

นนุ อตฺถิ เกจิ สกทาคามิสฺส ฯเปฯ อนาคามิสฺส ฯเปฯ อรหโต ทานํ ทตฺวา ทกฺขิณํ อาราเธนฺตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ เกจิ อรหโต ทานํ ทตฺวา ทกฺขิณํ อาราเธนฺติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโตติ.

[๘๐๑] ปฏิคฺคาหกโต ทานํ วิสุชฺฌตีติ. โน[๑] ทายโกติ[๑] อามนฺตา. อญฺโญ อญฺญสฺส การโก, ปรกฺกมฺ, สุขทุกฺขํ, อญฺโญ กโรติ, อญฺโญ ปฏิสํเวเทตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๑-๑] ฉ.,เท. อิ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโตติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "จตสฺโส โข อิมา อานนฺท ทกฺขิณาวิสุทฺธิโย. กตมา จตสฺโส. อตฺถานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโต อตฺถานนฺท ทกฺขิณา ปฏิคฺคาหกโต วิสุชฺฌติ โน ทายกโต อตฺถานนฺท ทกฺขิณา เนว ทายกโต วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโต, อตฺถานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต เจว วิสุชฺฌติ ปฏิคฺคาหกโต จ.

[๑]กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโต อิธานนฺท ทายโก โหติ สีลวา กลฺยาณธมฺโม ปฏิคฺคาหกา โหนฺติ ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา เอวํ โข อานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโต.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา ปฏิคฺคาหกโต วิสุชฺฌติ โน ทายกโต อิธานนฺท ทายโก โหติ ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม ปฏิคฺคาหกา โหนฺติ สีลวนฺโต กลฺยาณธมฺมา เอวํ โข อานนฺท ทกฺขิณา ปฏิคฺคาหกโต วิสุชฺฌติ โน ทายกโต.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา เนว ทายกโต วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโต อิธานนฺท ทายโก จ โหติ ทุสฺสีโล ปาปธมฺโม ปฏิคฺคาหกา จ โหนฺติ ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา เอวํ โข อานนฺท ทกฺขิณา เนว ทายกโต วิสุชฺฌติ โน ปฏิคฺคาหกโต.

กถญฺจานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต เจว วิสุชฺฌติ ปฏิคฺคาหกโต จ อิธานนฺท ทายโก จ โหติ สีลวา กลฺยาณธมฺโม ปฏิคฺคาหกา จ โหนฺติ สีลวนฺโต กลฺยาณธมฺมา เอวํ โข อานนฺท ทกฺขิณา ทายกโต เจว วิสุชฺฌติ ปฏิคฺคาหกโต จ.[๑]

[๑-๑] ฉ.,เท. อิ. อิเม ปาฐา น ทิสฺสนฺติ.

อิมา โข อานนฺท จตสฺโส ทกฺขิณาวิสุทฺธิโยติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ.[๑] อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ทายกโตว ทานํ วิสุชฺฌติ, โน ปฏิคฺคาหกโตติ.

ทกฺขิณาวิสุทฺธิกถา นิฏฺฐิตา.

สตฺตรสโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อตฺถิ อรหโต ปุญฺญปจโย, นตฺถิ อรหโต อกาล-
มจฺจุ, สพฺพมิทํ กมฺมโต, อินฺทฺริยพทฺธญฺเญว ทุกฺขํ,
จเปตฺวา อริยมคฺคํ อวเสสา สงฺขารา ทุกฺขา,
สงฺโฆ ทกฺขิณํ ปฏิคฺคณฺหาติ, สงฺโฆ ทกฺขิณํ
วิโสเธติ, สงฺโฆ ภุญฺชติ ปิวติ ขาทติ สายติ,
สงฺฆสฺส ทินฺนํ มหปฺผลํ, อตฺถิ ทานํ วิสุชฺฌตีติ.[๒]

---

[๑] ม. อุ. ๑๔/๓๘๑ ปพฺเพ. [๒] ฉ., เท. อิ. วิสุทฺธิยาติ.

๑๘. อฏฺฐารสมวคฺโค

(๑๗๗) ๑. มนุสฺสโลกกถา

[๘๐๒] น วตฺตพฺพํ "พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสีติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ พุทฺธวุตฺถานิ[๑] เจติยานิ อารามวิหารคามนิคมนครานิ รฏฺฐานิ ชนปทานีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ พุทฺธวุตฺถานิ เจติยานิ อารามวิหารคามนิคมนครานิ รฏฺฐานิ ชนปทานิ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสีติ.

น วตฺตพฺพํ "พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสีติ. อามนฺตา. นนุ ภควา ลุมฺพินิยา ชาโต, โพธิยา มูเล อภิสมฺพุทฺโธ, พาราณสิยํ ภควตา ธมฺมจกฺกํ ปวตฺติตํ, ปาวาเล[๒] เจติเย อายุสงฺขาโร โอสฺสฏฺโจ, กุสินารายํ ภควา ปรินิพฺพุโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา ลุมฺพินิยา ชาโต ฯเปฯ กุสินารายํ ภควา ปรินิพฺพุโต, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสีติ.

น วตฺตพฺพํ "พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ อุกฺกฏฺฐายํ วิหรามิ สุภควเน สาลราชมูเลติ. "เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ อุรุเวลายํ วิหรามิ อชปาลนิคฺโรเธ ปฐมาภิสมฺพุทฺโธติ, "เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ ราชคเห วิหรามิ เวพฺภเว กพนฺทกนิวาเปติ, "เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ สาวตฺถิยํ วิหรามิ เชตวเน อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเมติ, "เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ เวสาลิยํ วิหรามิ มหาวเน กูฏาคารสาลายนฺติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสีติ.

---

[๑] สี. อิ. พุทฺธวุตฺตานิ. [๒] ฉ., เท. อิ. จาปาเล.

[๘๐๓] พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสีติ. อามนฺตา. นนุ ภควา โลเก ชาโต, โลเก สංวฑฺโฒ, โลกํ อภิภุยฺย วิหรติ อนุปลิตฺโต โลเกนาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา โลเก ชาโต, โลเก สංวฑฺโฒ,[๑] โลกํ อภิภุยฺย วิหรติ อนุปลิตฺโต โลเกน, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสีติ.

มนุสฺสโลกกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๗๘) ๒. ธมฺมเทสนากถา

[๘๐๔] น วตฺตพฺพํ "พุทฺเธน ภควตา ธมฺโม เทสิโตติ. อามนฺตา. เกน เทสิโตติ. อภินิมฺมิเตน เทสิโตติ. อภินิมฺมิโต ชิโน สตฺถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี ธมฺมสามี ธมฺมปฺปฏิสรโณติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

น วตฺตพฺพํ "พุทฺเธน ภควตา ธมฺโม เทสิโตติ. อามนฺตา. เกน เทสิโตติ. อายสฺมตา อานนฺเทน เทสิโตติ. อายสฺมา อานนฺโท ชิโน สตฺถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ สพฺพญฺญู สพฺพทสฺสาวี ธมฺมสามี ธมฺมปฺปฏิสรโณติ. น เหวं วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๐๕] น วตฺตพฺพํ "พุทฺเธน ภควตา ธมฺโม เทสิโตติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สงฺขิตฺเตนปิ โข อหํ สาริปุตฺต ธมฺมํ เทเสยฺยํ, วิตฺถาเรนปิ โข อหํ สาริปุตฺต ธมฺมํ เทเสยฺยํ, สงฺขิตฺตวิตฺถาเรนปิ โข อหํ สาริปุตฺต ธมฺมํ เทเสยฺยํ, อญฺญาตาโร จ ทุลฺลภาติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ พุทฺเธน ภควตา ธมฺโม เทสิโตติ.

---

[๑] สี. อิ. สංวฑฺโฒ. [๒] องฺ. ติก. ๒๐/๓๓ ปพฺเพ.

[๘๐๖] น วตฺตพฺพํ "พุทฺเธน ภควตา ธมฺโม เทสิโตติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "อภิญฺญายาหํ ภิกฺขเว ธมฺมํ เทเสมิ โน อนภิญฺญาย, สนิทานาหํ ภิกฺขเว ธมฺมํ เทเสมิ โน อนิทานํ, สปฺปาฏิหาริยาหํ ภิกฺขเว ธมฺมํ เทเสมิ โน อปฺปาฏิหาริยํ. ตสฺส มยฺหํ ภิกฺขเว อภิญฺญาย ธมฺมํ เทสยโต โน อนภิญฺญาย, สนิทานํ ธมฺมํ เทสยโต โน อนิทานํ, สปฺปาฏิหาริยํ ธมฺมํ เทสยโต โน อปฺปาฏิหาริยํ. กรณีโย โอวาโท กรณียา อนุสาสนี. อลญฺจ ปน โว ภิกฺขเว ตุฏฺฐิยา อลํ อตฺตมนตาย อลํ โสมนสฺสาย สมฺมาสมฺพุทฺโธ ภควา, สฺวากฺขาโต ธมฺโม, สุปฺปฏิปนฺโน สงฺโฆติ. อิมสฺมึ จ ปน เวยฺยากรณสฺมึ ภญฺญมาเน ทสสหสฺสีโลกธาตุ อกมฺปิตฺถาติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ พุทฺเธน ภควตา ธมฺโม เทสิโตติ.

ธมฺมเทสนากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๗๙) ๓. กรุณากถา

[๘๐๗] นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ. อามนฺตา. นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต เมตฺตาติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ. อามนฺตา. นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต มุทิตา ฯเปฯ อุเปกฺขาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต เมตฺตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต มุทิตา ฯเปฯ อุเปกฺขาติ. อามนฺตา. อตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ. อามนฺตา. ภควา อการุณิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ ภควา การุณิโก โลกหิโต โลกานุกมฺปโก โลกตฺถจโรติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา การุณิโก โลกหิโต โลกานุกมฺปโก โลกตฺถจโร, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ ฯเปฯ

นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ. อามนฺตา. นนุ ภควา มหากรุณาสมาปตฺตึ สมาปชฺชีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา มหากรุณาสมาปตฺตึ สมาปชฺชิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ.

[๘๐๘] อตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ. อามนฺตา. ภควา สราโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณาติ.

กรุณากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘๐) ๔. คนฺธชาติกถา

[๘๐๙] พุทฺธสฺส ภควโต อุจฺจารปสฺสาโว อติวิย อญฺเญ คนฺธชาเต อธิคฺคณฺหาตีติ อามนฺตา. ภควา คนฺธโภชีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ ภควา โอทนกุมฺมาสํ[๑] ภุญฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา โอทนกุมฺมาสํ ภุญฺชติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "พุทฺธสฺส ภควโต อุจฺจารปสฺสาโว อติวิย อญฺเญ คนฺธชาเต อธิคฺคณฺหาตีติ.

---

[๑] สี. อิ. โอทนกุมาสํ.

พุทฺธสฺส ภควโต อุจฺจารปสฺสาโว อติวิย อญฺเญ คนฺธชาเต อธิคฺคณฺหาตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ เกจิ พุทฺธสฺส ภควโต อุจฺจารปสฺสาวํ นหายนฺติ[๑] วิลิปนฺติ อุจฺฉาเทนฺติ[๒] เปฬาย ปฏิสาเมนฺติ กรณฺฑาย นิกฺขิปนฺติ[๓] อาปเณ ปสาเรนฺติ, เตน จ คนฺเธน คนฺธกรณียํ กโรนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

คนฺธชาติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘๑) ๕. เอกมคฺคกถา

[๘๑๐] เอเกน อริยมคฺเคน จตฺตาริ สามญฺญผลานิ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. จตูนนฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ จตสฺสนฺนํ สญฺญานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เอเกน อริยมคฺเคน จตฺตาริ สามญฺญผลานิ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติมคฺเคนา[๔]ติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิมคฺเคน ฯเปฯ อนาคามิมคฺเคนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กตเมน มคฺเคนา[๕]ติ. อรหตฺตมคฺเคนาติ. อรหตฺตมคฺเคน สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ชหตี[๖]ติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปหานํ โสตาปตฺติผลํ วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ติณฺณํ สญฺโญชนานํ ปหานํ โสตาปตฺติผลํ

---

[๑] สฺยา. นฺหายนฺติ.　[๒] สี. อิ. อุจฺจาเรนฺติ.　[๓] สี. อิ. นิกฺขิเปนฺติ.
[๔] อิ. โสตาปตฺติมคฺเคน.　[๕] อิ. มคฺโค.　[๖] สี. ปชหติ.

วุตฺตํ ภควตา โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตมคฺเคน สกฺกายทิฏฺฐึ วิจิกิจฺฉํ สีลพฺพตปรามาสํ ชหตีติ ฯเปฯ

อรหตฺตมคฺเคน โอฬาริกํ กามราคํ โอฬาริกํ พฺยาปาทํ ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน โอฬาริกํ กามราคํ โอฬาริกํ พฺยาปาทํ ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ กามราคพฺยาปาทานํ ตนุภาวํ สกทาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ กามราคพฺยาปาทานํ ตนุภาวํ สกทาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตมคฺเคน โอฬาริกํ กามราคํ โอฬาริกํ พฺยาปาทํ ชหตีติ.

อรหตฺตมคฺเคน อณุสหคตํ กามราคํ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคน อณุสหคตํ กามราคํ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ชหตีติ. อามนฺตา นนุ กามราคพฺยาปาทานํ อนวเสสปฺปหานํ อนาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ กามราคพฺยาปาทานํ อนวเสสปฺปหานํ อนาคามิผลํ วุตฺตํ ภควตา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหตฺตมคฺเคน อณุสหคตํ กามราคํ อณุสหคตํ พฺยาปาทํ ชหตีติ.

[๘๑๑] น วตฺตพฺพํ "เอเกน อริยมคฺเคน จตฺตาริ สามญฺญผลานิ สจฺฉิกโรตีติ. อามนฺตา. ภควตา โสตาปตฺติมคฺโค ภาวิโตติ. อามนฺตา ภควา โสตาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ภควตา สกทาคามิมคฺโค ฯเปฯ อนาคามิมคฺโค ภาวิโตติ. อามนฺตา. ภควา อนาคามีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๑๒] ภควา เอเกน อริยมคฺเคน จตฺตาริ สามญฺญผลานิ สจฺฉิกโรติ, สาวกา จตูหิ อริยมคฺเคหิ จตฺตาริ สามญฺญผลานิ สจฺฉิกโรนฺตีติ. อามนฺตา.

สาวกา พุทฺธสฺส ภควโต อทิฏฺฐํ ทกฺขนฺติ[๑] อนธิคตํ อธิคจฺฉนฺติ อสจฺฉิกตํ สจฺฉิกโรนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกมคฺคกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘๒) ๖. ฌานสงฺกนฺติกถา

[๘๑๓] ฌานา ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ปฐมา ฌานา ตติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ฌานา ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ทุติยา ฌานา จตุตฺถํ ฌานํ สงฺกมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปฐมา ฌานา ทุติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ยา ปฐมสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว ทุติยสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปฐมา ฌานา ทุติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ, น วตฺตพฺพํ "ยา ปฐมสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว ทุติยสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. ทุติยํ ฌานํ อนาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ อปฺปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ ทุติยํ ฌานํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ทุติยํ ฌานํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปฐมา ฌานา ทุติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ ฯเปฯ

---

[๑] สี. อิ. ทกฺขินฺติ.

ปฐมา ฌานา ทุติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ปฐมํ ฌานํ กาเม อาทีนวโต มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. ทุติยํ ฌานํ กาเม อาทีนวโต มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปฐมํ ฌานํ สวิตกฺกํ สวิจารนฺติ. อามนฺตา ทุติยํ ฌานํ สวิตกฺกํ สวิจารนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปฐมา ฌานา ทุติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ตญฺเญว ปฐมํ ฌานํ ตํ ทุติยํ ฌานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๑๔] ทุติยา ฌานา ตติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ยา ทุติยสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว ตติยสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุติยา ฌานา ตติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ, น วตฺตพฺพํ "ยา ทุติยสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว ตติยสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา ตติยํ ฌานํ อนาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ อปฺปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ ตติยํ ฌานํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตติยํ ฌานํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทุติยา ฌานา ตติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ.

ทุติยา ฌานา ตติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ทุติยํ ฌานํ วิตกฺกวิจาเร อาทีนวโต มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. ตติยํ ฌานํ วิตกฺกวิจาเร อาทีนวโต มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุติยํ ฌานํ สปฺปีติกนฺติ. อามนฺตา. ตติยํ ฌานํ สปฺปีติกนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทุติยา ฌานา ตติยํ ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ตญฺเจว ทุติยํ ฌานํ ตํ ตติยํ ฌานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๑๕] ตติยา ฌานา จตุตฺถํ ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ยา ตติยสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว จตุตฺถสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตติยา ฌานา จตุตฺถํ ฌานํ สงฺกมตีติ, น วตฺตพฺพํ "ยา ตติยสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, สาว จตุตฺถสฺส ฌานสฺส อุปฺปาทาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. จตุตฺถํ ฌานํ อนาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ อปฺปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ จตุตฺถํ ฌานํ อาวชฺชนฺตสฺส, อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ จตุตฺถํ ฌานํ อาวชฺชนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ ฯเปฯ ปณิหนฺตสฺส อุปฺปชฺชติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ตติยา ฌานา จตุตฺถํ ฌานํ สงฺกมตีติ.

ตติยา ฌานา จตุตฺถํ ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ตติยํ ฌานํ ปีตึ อาทีนวโต มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. อามนฺตา. จตุตฺถํ ฌานํ ปีตึ อาทีนวโต มนสิกโรโต อุปฺปชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตติยํ ฌานํ สุขสหคตนฺติ. อามนฺตา. จตุตฺถํ ฌานํ สุขสหคตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ตติยา ฌานา จตุตฺถํ ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. ตญฺเจว ตติยํ ฌานํ ตํ จตุตฺถํ ฌานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๑๖] น วตฺตพฺพํ "ฌานา ฌานํ สงฺกมตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ ฯเปฯ จตุตฺถํ

ฌานำ อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ฌานา ฌานำ สงฺกมตีติ.

ฌานสงฺกนฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘๓) ๗. ฌานนฺตริกกถา

[๘๑๗] อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. อตฺถิ ผสฺสนฺตริกา ฯเปฯ อตฺถิ สญฺญนฺตริกา[๑]ติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. ทุติยสฺส จ ฌานสฺส ตติยสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. ตติยสฺส จ ฌานสฺส จตุตฺถสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุติยสฺส จ ฌานสฺส ตติยสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร นตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ทุติยสฺส จ ฌานสฺส ตติยสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร นตฺถิ ฌานนฺตริกา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ.

ตติยสฺส จ ฌานสฺส จตุตฺถสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร นตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตติยสฺส จ ฌานสฺส จตุตฺถสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร นตฺถิ ฌานนฺตริกา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ.

---

[๑] สฺยา. ปญฺญนฺตริกา.

[๘๑๘] ปฐมสฺส จ ฌานสฺส ทุติยสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. ทุติยสฺส จ ฌานสฺส ตติยสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปฐมสฺส จ ฌานสฺส ทุติยสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. ตติยสฺส จ ฌานสฺส จตุตฺถสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร อตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทุติยสฺส จ ฌานสฺส ตติยสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร นตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. ปฐมสฺส จ ฌานสฺส ทุติยสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร นตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ตติยสฺส จ ฌานสฺส จตุตฺถสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร นตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. ปฐมสฺส จ ฌานสฺส ทุติยสฺส จ ฌานสฺส อนฺตเร นตฺถิ ฌานนฺตริกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๑๙] อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. สวิตกฺโก สวิจาโร สมาธิ ฌานนฺตริกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธิ ฌานนฺตริกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สวิตกฺโก สวิจาโร สมาธิ น ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ น ฌานนฺตริกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธิ น ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ น ฌานนฺตริกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๒๐] ทฺวินฺนํ ฌานานํ ปฏิปฺปนฺนานํ อนฺตเร อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธีติ. อามนฺตา. นนุ อวิตกฺเก วิจารมตฺเต สมาธิมฺหิ วตฺตมาเน ปฐมํ ฌานํ นิรุทฺธํ ทุติยํ ฌานํ อนุปฺปนฺนนฺติ. อามนฺตา.

หญฺจิ อวิตกฺเก วิจารมตฺเต สมาธิมฺหิ วตฺตมาเน ปฐมํ ฌานํ นิรุทฺธํ ทุติยํ ฌานํ อนุปฺปนฺนนฺ,[๑] โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทุวินฺนํ ฌานานํ ปฏิปฺปนฺนานํ อนนฺตเร อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ,[๒] ฌานนฺตริกาติ.

[๘๒๑] อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ น ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ ปฐมํ ฌานํ ฯเปฯ ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ ฌานนฺตริกาติ.

[๘๒๒] อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ ฌานนฺตริกาติ. อามนฺตา. นนุ ตโย สมาธี วุตฺตา ภควตา "สวิตกฺโก สวิจาโร สมาธิ, อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ, อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตโย สมาธี วุตฺตา ภควตา "สวิตกฺโก สวิจาโร สมาธิ, อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ, อวิตกฺโก อวิจาโร สมาธิ" โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อวิตกฺโก วิจารมตฺโต สมาธิ ฌานนฺตริกาติ.

ฌานนฺตริกกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘๔) ๘. สมาปนฺโนสทฺทตฺถสุณาตีติกถา

[๘๒๓] สมาปนฺโน สทฺทตฺถ สุณาตีติ. อามนฺตา. สมาปนฺโน จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ ฯเปฯ โสเตน ฯเปฯ ฆาเนน ฯเปฯ ชิวฺหาย ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. ปฏิปฺปนฺนนฺ. [๒] อิ. สมาธี.

สมาปนฺโน สทฺทํ สุณาตีติ. อามนฺตา. โสตวิญฺญาณสมงฺคี สมาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ สมาธิ มโนวิญฺญาณสมงฺคิสฺสาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สมาธิ มโนวิญฺญาณสมงฺคิสฺส, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺโน สทฺทํ สุณาตีติ.

สมาธิ มโนวิญฺญาณสมงฺคิสฺส, โสตวิญฺญาณสมงฺคี สทฺทํ สุณาตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ สมาธิ มโนวิญฺญาณสมงฺคิสฺส, โสตวิญฺญาณสมงฺคี สทฺทํ สุณาติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺโน สทฺทํ สุณาตีติ, สมาธิ มโนวิญฺญาณสมงฺคิสฺส, โสตวิญฺญาณสมงฺคี สทฺทํ สุณาตีติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๒๔] น วตฺตพฺพํ "สมาปนฺโน สทฺทํ สุณาตีติ. อามนฺตา. นนุ ปฐมสฺส ฌานสฺส สทฺโท กณฺฏโก วุตฺโต ภควตาติ. อามนฺตา หญฺจิ ปฐมสฺส ฌานสฺส สทฺโท กณฺฏโก วุตฺโต ภควตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "สมาปนฺโน สทฺทํ สุณาตีติ.

[๘๒๕] ปฐมสฺส ฌานสฺส สทฺโท กณฺฏโก วุตฺโต ภควตาติ สมาปนฺโน สทฺทํ สุณาตีติ. อามนฺตา. ทุติยสฺส ฌานสฺส วิตกฺโก วิจาโร กณฺฏโก วุตฺโต ภควตา, อตฺถิ ตสฺส วิตกฺกวิจาราติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปฐมสฺส ฌานสฺส สทฺโท กณฺฏโก วุตฺโต ภควตาติ สมาปนฺโน สทฺทํ สุณาตีติ. อามนฺตา. ตติยสฺส ฌานสฺส ปีติ กณฺฏโก... จตุตฺถสฺส ฌานสฺส อสฺสาสปสฺสาโส กณฺฏโก ... อากาสานญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส รูปสญฺญา กณฺฏโก... วิญฺญาณญฺจายตนํ สมาปนฺนสฺส อากาสานญฺจายตนสญฺญา กณฺฏโก... อากิญฺจญฺญายตนํ สมาปนฺนสฺส วิญฺญาณญฺจายตนสญฺญา กณฺฏโก... เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ

สมาปนฺนสฺส อากิญฺจญฺญายตนสญฺญา กณฺฏโก... สญฺญาเวทยิตนิโรธํ สมาปนฺนสฺส สญฺญา จ เวทนา จ กณฺฏโก วุตฺตา[๑] ภควตา อตฺถิ ตสฺส สญฺญา จ เวทนา จาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมาปนฺโนสทฺทสุณาตีติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘๕) ๙. จกฺขุนารูปปสฺสตีติกถา

[๘๒๖] จกฺขุนา รูปํ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. รูเปน รูปํ ปสฺสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูเปน รูปํ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. รูเปน รูปํ ปฏิวิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูเปน รูปํ ปฏิวิชานาตีติ. อามนฺตา. รูปํ มโนวิญฺญาณนฺติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขุนา รูปํ ปสฺสตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ จกฺขุสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ นตฺถิ จกฺขุสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ จกฺขุสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "จกฺขุนา รูปํ ปสฺสตีติ.

โสเตน สทฺทํ สุณาตีติ ฯเปฯ ฆาเนน คนฺธํ ฆายตีติ ฯเปฯ ชิวฺหาย รสํ สายตีติ ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. อามนฺตา. รูเปน รูปํ ผุสตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

รูเปน รูปํ ผุสตีติ. อามนฺตา. รูเปน รูปํ ปฏิวิชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูเปน รูปํ ปฏิวิชานาตีติ. อามนฺตา. รูปํ มโนวิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ กายสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ

---

[๑] ฉ.,เท. อิ. วุตฺโต.

วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ นตฺถิ กายสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ กายสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ ฯเปฯ

[๘๒๗] น วตฺตพฺพํ "จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ ฯเปฯ "กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ ฯเปฯ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ.

จกฺขุนารูปปสฺสตีติกถา นิฏฺฐิตา.

อฏฺฐารสโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

พุทฺโธ ภควา มนุสฺสโลเก อฏฺฐาสิ, พุทฺเธน ภควตา ธมฺโม เทสิโต, b นตฺถิ พุทฺธสฺส ภควโต กรุณา, พุทฺธสฺส ภควโต อุจฺจารปสฺสาโว อติวิย อญฺเญ คนฺธชาเต อธิคฺคณฺหาติ, เอเกน อริยมคฺเคน จตฺตาริ สามญฺญผลานิ สจฺฉิกโรติ, ฌานา ฌานํ สงฺกมติ, อตฺถิ ฌานนฺตริกา, สมาปนฺโน[๑] สทฺทํ สุณาติ, จกฺขุนา รูปํ ปสฺสติ กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสตีติ.[๒]

---

[๑] สี. อตฺถิ สมาปนฺโน. [๒] ฉ., สี. อิติสทฺโท น ทิสฺสติ.

๑๙. เอกูนวีสติมวคฺโค

(๑๘๖) ๑. กิเลสชหนกถา

[๘๒๘] อตีเต กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. นิรุทฺธํ นิโรเธติ วิคตํ วิคเมติ ขีณํ เขเปติ อตฺถงฺคตํ อตฺถงฺคเมติ อพฺภตฺถงฺคตํ อพฺภตฺถงฺคเมตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตีเต กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ อตีตํ นิรุทฺธนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตํ นิรุทฺธํ. โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีเต กิเลเส ชหตีติ. อตีเต กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ อตีตํ นตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตีตํ นตฺถิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตีเต กิเลเส ชหตีติ.

[๘๒๙] อนาคเต กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. อชาตํ อชเนติ อสญฺชาตํ อสญฺชเนติ อนิพฺพตฺตํ อนิพฺพตฺเตติ อปาตุภูตํ อปาตุภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนาคเต กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตํ อชาตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตํ อชาตํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคเต กิเลเส ชหตีติ อนาคเต กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. นนุ อนาคตํ นตฺถีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนาคตํ นตฺถิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อนาคเต กิเลเส ชหตีติ.

[๘๓๐] ปจฺจุปฺปนฺเน กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. รตฺโต ราคํ ชหติ, ทุฏฺโฐ โทสํ ชหติ, มูฬฺโห โมหํ ชหติ, กิลิฏฺโฐ กิเลเส ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ราเคน ราคํ ชหติ, โทเสน โทสํ ชหติ, โมเหน โมหํ ชหติ, กิเลเสหิ กิเลเส ชหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ราโค จิตฺตสมฺปยุตฺโต มคฺโค จิตฺตสมฺปยุตฺโตติ. อามนฺตา. ทฺวินฺนํ ผสฺสานํ ฯเปฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ สโมธานํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ราโค อกุสโล มคฺโค กุสโลติ. อามนฺตา. กุสลากุสลา สาวชฺชา-นวชฺชา หีนปฺปณีตา กณฺหสุกฺกสปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กุสลากุสลา ฯเปฯ สปฺปฏิภาคา ธมฺมา สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "จตฺตารีมานิ ภิกฺขเว สุวิทูรวิทูรานิ กตมานิ จตฺตาริ. นภญฺจ ภิกฺขเว ปจวี จ อิทํ ปถมํ สุวิทูรวิทูรํ ฯเปฯ ตสฺมา สตํ ธมฺโม อสพฺภิ อารกาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "กุสลากุสลา ฯเปฯ สมฺมุขีภาวํ อาคจฺฉนฺตีติ.

[๘๓๑] น วตฺตพฺพํ "อตีเต กิเลเส ชหติ อนาคเต กิเลเส ชหติ ปจฺจุปฺปนฺเน กิเลเส ชหตีติ. อามนฺตา. นตฺถิ กิเลเส ชหตีติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อตีเต กิเลเส ชหติ, อนาคเต กิเลเส ชหติ, ปจฺจุปฺปนฺเน กิเลเส ชหตีติ.

กิเลสชหนกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘๗) ๒. สุญฺญตากถา

[๘๓๒] สุญฺญตา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. อามนฺตา. อนิมิตฺตํ สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สุญฺญตา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. อามนฺตา. อปฺปณิหิโต สงฺขารกฺขนฺธ-ปริยาปนฺโนติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อนิมิตฺตํ น วตฺตพฺพํ

"สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนนฺติ. อามนฺตา. สุญฺญตา น วตฺตพฺพา "สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อปฺปณิหิโต น วตฺตพฺโพ "สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺโนติ. อามนฺตา. สุญฺญตา น วตฺตพฺพา "สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สุญฺญตา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. อามนฺตา. สงฺขารกฺขนฺโธ น อนิจฺโจ น สงฺขโต น ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน น ขยธมฺโม น วยธมฺโม น วิราคธมฺโม น นิโรธธมฺโม น วิปริณามธมฺโมติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ สงฺขารกฺขนฺโธ อนิจฺโจ สงฺขโต ปฏิจฺจสมุปฺปนฺโน ขยธมฺโม วยธมฺโม วิราคธมฺโม นิโรธธมฺโม วิปริณามธมฺโมติ. อามนฺตา. หญฺจิ สงฺขารกฺขนฺโธ อนิจฺโจ ฯเปฯ วิปริณามธมฺโม โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สุญฺญตา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ.

[๘๓๓] รูปกฺขนฺธสฺส สุญฺญตา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. อามนฺตา. สงฺขารกฺขนฺธสฺส สุญฺญตา รูปกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนากฺขนฺธสฺส ฯเปฯ สญฺญากฺขนฺธสฺส ฯเปฯ วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส สุญฺญตา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. อามนฺตา. สงฺขารกฺขนฺธสฺส สุญฺญตา วิญฺญาณกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สงฺขารกฺขนฺธสฺส สุญฺญตา น วตฺตพฺพา "รูปกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. อามนฺตา. รูปกฺขนฺธสฺส สุญฺญตา น วตฺตพฺพา "สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สงฺขารกฺขนฺธสฺส สุญฺญตา น วตฺตพฺพา "เวทนากฺขนฺธปริยาปนฺนา ฯเปฯ สญฺญากฺขนฺธปริยาปนฺนา ฯเปฯ วิญฺญาณกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. อามนฺตา. วิญฺญาณกฺขนฺธสฺส สุญฺญตา น วตฺตพฺพา "สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๓๔] น วตฺตพฺพํ "สุญฺญตา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สุญฺญมิทํ ภิกฺขเว สงฺขารา อตฺเตน วา อตฺตนิเยน วาติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สุญฺญตา สงฺขารกฺขนฺธปริยาปนฺนาติ.

สุญฺญตากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘๘) ๓. สามญฺญผลกถา

[๘๓๕] สามญฺญผลํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ตาณํ เลณํ สรณํ ปรายณํ อจฺจุตํ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สามญฺญผลํ อสงฺขตํ, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๓๖] สามญฺญผลํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. สามญฺญํ อสงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สามญฺญํ สงฺขตนฺติ. อามนฺตา. สามญฺญผลํ สงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผลํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติมคฺโค อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โสตาปตฺติมคฺโค สงฺขโตติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติผลํ สงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สกทาคามิผลํ ฯเปฯ อนาคามิผลํ ฯเปฯ อรหตฺตผลํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. อรหตฺตมคฺโค อสงฺขโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตมคฺโค สงฺขโตติ. อามนฺตา. อรหตฺตผลํ สงฺขตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติผลํ อสงฺขตํ สกทาคามิผลํ ฯเปฯ อนาคามิผลํ เปฯ อรหตฺตผลํ อสงฺขตํ, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ปญฺจ อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปญฺจ อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. ปญฺจ ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สามญฺญผลกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๘๙) ๔. ปตฺติกถา

[๘๓๗] ปตฺติ อสงฺขตาติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ตาณํ เลณํ สรณํ ปรายณํ อจฺจุตํ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปตฺติ อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๓๘] จีวรสฺส ปตฺติ อสงฺขตาติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ฯเปฯ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จีวรสฺส ปตฺติ อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปิณฺฑปาตสฺส ฯเปฯ เสนาสนสฺส ฯเปฯ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารสฺส ปตฺติ อสงฺขตาติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ฯเปฯ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารสฺส ปตฺติ อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

จีวรสฺส ปตฺติ อสงฺขตา, ปิณฺฑปาตสฺส ฯเปฯ เสนาสนสฺส ฯเปฯ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารสฺส ปตฺติ อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ปญฺจ อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปญฺจ อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. ปญฺจ ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๓๙] ปฐมสฺส ฌานสฺส ปตฺติ อสงฺขตา (เอวํ สพฺพํ วิตฺถาเรตพฺพํ) ทุติยสฺส ฌานสฺส... ตติยสฺส ฌานสฺส... จตุตฺถสฺส ฌานสฺส... อากาสานญฺจายตนสฺส... วิญฺญาณญฺจายตนสฺส... อากิญฺจญฺญายตนสฺส... เนวสญฺญานาสญฺญายตนสฺส... โสตาปตฺติมคฺคสฺส... โสตาปตฺติผลสฺส... สกทาคามิมคฺคสฺส... สกทาคามิผลสฺส... อนาคามิมคฺคสฺส... อนาคามิผลสฺส... อรหตฺตมคฺคสฺส... อรหตฺตผลสฺส ปตฺติ อสงฺขตาติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ฯเปฯ อจฺจุตํ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อรหตฺตผลสฺส ปตฺติ อสงฺขตา นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โสตาปตฺติมคฺคสฺส ปตฺติ อสงฺขตา โสตาปตฺติผลสฺส ปตฺติ อสงฺขตา ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคสฺส ปตฺติ อสงฺขตา... อรหตฺตผลสฺส ปตฺติ อสงฺขตา นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. นว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. นว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๔๐] น วตฺตพฺพํ ปตฺติ อสงฺขตาติ. อามนฺตา. ปตฺติ รูปํ[๑] เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] สี. รูปา. เอวมุปริปิ.

เตน หิ ปตฺติ อสงฺขตาติ.

ปตฺติกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๙๐) ๕. ตถตากถา

[๘๔๑] สพฺพธมฺมานํ ตถตา อสงฺขตาติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ฯเปฯ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺพธมฺมานํ ตถตา อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๔๒] รูปสฺส รูปตา, นนุ รูปตา อสงฺขตาติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ฯเปฯ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ รูปสฺส รูปตา, นนุ รูปตา อสงฺขตา นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. เทฺว อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เทฺว อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. เทฺว ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เวทนาย เวทนตา, นนุ เวทนตา ฯเปฯ สญฺญาย สญฺญตา, นนุ สญฺญตา ฯเปฯ สงฺขารานํ สงฺขารตา, นนุ สงฺขารตา ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส วิญฺญาณตา, นนุ วิญฺญาณตา อสงฺขตาติ. อามนฺตา. นิพฺพานํ ฯเปฯ อมตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ เปฯ.

รูปสฺส รูปตา, นนุ รูปตา อสงฺขตา ฯเปฯ วิญฺญาณสฺส วิญฺญาณตา, นนุ วิญฺญาณตา อสงฺขตา, นิพฺพานํ อสงฺขตนฺติ. อามนฺตา. ฉ อสงฺขตานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ฉ อสงฺขตานีติ. อามนฺตา. ฉ ตาณานิ ฯเปฯ อนฺตริกา วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๔๓] น วตฺตพฺพํ "สพฺพธมฺมานํ ตถตา อสงฺขตาติ. อามนฺตา. สพฺพธมฺมานํ ตถตา รูปี เวทนา สญฺญา สงฺขารา วิญฺญาณนฺติ. [๑]น เหวํ วตฺตพฺเพ[๑] ฯเปฯ เตน หิ สพฺพธมฺมานํ ตถตา อสงฺขตาติ.

ตถตากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๙๑) ๖. กุสลกถา

[๘๔๔] นิพฺพานธาตุ กุสลาติ. อามนฺตา. สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นิพฺพานธาตุ กุสลาติ.

[๘๔๕] อโลโภ กุสโล สารมฺมโณ, อตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. นิพฺพานธาตุ กุสลา สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อโทโส กุสโล ฯเปฯ อโมโห กุสโล ฯเปฯ สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา กุสลา สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา. นิพฺพานธาตุ กุสลา สารมฺมณา, อตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

นิพฺพานธาตุ กุสลา อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. อามนฺตา อโลโภ กุสโล อนารมฺมโณ, นตฺถิ ตสฺส อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นิพฺพานธาตุ กุสลา อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ.

---

[๑] อิ. สี. อามนฺตา.

อามนฺตา. อโทโส กุสโล ฯเปฯ อโมโห กุสโล ฯเปฯ สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา กุสลา อนารมฺมณา, นตฺถิ ตาย อาวชฺชนา ฯเปฯ ปณิธีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๔๖] น วตฺตพฺพํ "นิพฺพานธาตุ กุสลาติ. อามนฺตา. นนุ นิพฺพานธาตุ อนวชฺชาติ. อามนฺตา. หญฺจิ นิพฺพานธาตุ อนวชฺชา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "นิพฺพานธาตุ กุสลาติ.

กุสลกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๙๒) ๗. อจฺจนฺตนิยามกถา

[๘๔๗] อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตาติ.[๑] อามนฺตา. มาตุฆาตโก อจฺจนฺตนิยโต ปิตุฆาตโก ฯเปฯ อรหนฺตฆาตโก ฯเปฯ รุหิรุปฺปาทโก เปฯ สงฺฆเภทโก อจฺจนฺตนิยโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๔๘] อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตาติ. อามนฺตา. อจฺจนฺตนิยตสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อจฺจนฺตนิยตสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉา อุปฺปชฺเชยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตาติ.

อจฺจนฺตนิยตสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉา นุปฺปชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. ปหีนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปหีนาติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติ-มคฺเคนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิมคฺเคน ฯเปฯ อนาคามิมคฺเคน ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] มุ...นิยมตา, เอวมุปริปิ.

กตเมน มคฺเคนาติ. อกุสเลน มคฺเคนาติ. อกุสโล มคฺโค นิยฺยานิโก ขยคามี โพธคามี อปจยคามี อนาสโว ฯเปฯ อสงฺกิเลสิโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อกุสโล มคฺโค อนิยฺยานิโก ฯเปฯ สงฺกิเลสิโกติ. อามนฺตา. หญฺจิ อกุสโล มคฺโค อนิยฺยานิโก ฯเปฯ สงฺกิเลสิโก, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อจฺจนฺตนิยตสฺส ปุคฺคลสฺส วิจิกิจฺฉา อกุสเลน มคฺเคน ปหีนาติ.

[๘๔๙] สสฺสตทิฏฺฐิยา นิยตสฺส ปุคฺคลสฺส อุจฺเฉททิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สสฺสตทิฏฺฐิยา นิยตสฺส ปุคฺคลสฺส อุจฺเฉททิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตาติ.

สสฺสตทิฏฺฐิยา นิยตสฺส ปุคฺคลสฺส อุจฺเฉททิฏฺฐิ นุปฺปชฺเชยฺยาติ อามนฺตา. ปหีนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปหีนาติ. อามนฺตา. โสตาปตฺติมคฺเคนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิมคฺเคน ฯเปฯ อนาคามิมคฺเคน ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กตเมน มคฺเคนาติ. อกุสเลน มคฺเคน. อกุสโล มคฺโค ฯเปฯ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สสฺสตทิฏฺฐิยา นิยตสฺส ปุคฺคลสฺส อุจฺเฉททิฏฺฐิ อกุสเลน มคฺเคน ปหีนาติ.

[๘๕๐] อุจฺเฉททิฏฺฐิยา นิยตสฺส ปุคฺคลสฺส สสฺสตทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อุจฺเฉททิฏฺฐิยา นิยตสฺส ปุคฺคลสฺส สสฺสตทิฏฺฐิ อุปฺปชฺเชยฺย โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตาติ.

อุจฺเฉททิฏฺฐิยา นิยตสฺส ปุคฺคลสฺส สสฺสตทิฏฺฐิ นุปฺปชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. ปหีนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปหีนาติ. อามนฺตา.

โสตาปตฺติมคฺเคนาติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สกทาคามิมคฺเคน ฯเปฯ อรหตฺตมคฺเคนาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

กตเมน มคฺเคนาติ. อกุสเลน มคฺเคนาติ. อกุสโล มคฺโค ฯเปฯ โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อุจฺเฉททิฏฺฐิยา นิยตสฺส ปุคฺคลสฺส สสฺสตทิฏฺฐิ อกุสเลน มคฺเคน ปหีนาติ.

[๘๔๑] น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล สมนฺนาคโต โหติ เอกนฺตกาฬเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, โส สกึ นิมุคฺโค นิมุคฺโคว โหตีติ[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตาติ.

[๘๔๒] วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล สมนฺนาคโต โหติ เอกนฺตกาฬเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, โส สกึ นิมุคฺโค นิมุคฺโคว โหตีติ กตฺวา เตน จ การเณน อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตาติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล อุมฺมุชฺชิตฺวา นิมุชฺชตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. สพฺพกาลํ อุมฺมุชฺชิตฺวา นิมุชฺชตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล สมนฺนาคโต โหติ เอกนฺตกาฬเกหิ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ, โส สกึ นิมุคฺโค นิมุคฺโคว โหตีติ กตฺวา เตน จ การเณน อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตาติ. อามนฺตา. วุตฺตํ ภควตา "อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล อุมฺมชฺชิตฺวา จิโต โหติ อุมฺมชฺชิตฺวา วิปสฺสติ วิโลเกติ อุมฺมชฺชิตฺวา ปตรติ

---

[๑] องฺ. สตฺตก. ๒๓/๑๕ ปพฺเพ.

อุมฺมชฺชิตฺวา ปติคาธปฺปตฺโต โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. สพฺพกาลํ อุมฺมชฺชิตฺวา ปติคาธปฺปตฺโต โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อจฺจนฺตนิยามกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๙๓) ๘. อินฺทฺริยกถา

[๘๕๓] นตฺถิ โลกิยํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. นตฺถิ โลกิยา สทฺธาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ โลกิยํ วีริยินฺทฺริยํ ฯเปฯ สตินฺทฺริยํ ฯเปฯ สมาธินฺทฺริยํ ฯเปฯ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา นตฺถิ โลกิยา ปญฺญาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ โลกิยา สทฺธาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิยํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โลกิยํ วีริยํ ฯเปฯ สติ ฯเปฯ สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญาติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิยํ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ โลกิโย มโน, อตฺถิ โลกิยํ มนินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิยา สทฺธา, อตฺถิ โลกิยํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โลกิโย มโน, อตฺถิ โลกิยํ มนินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิยา ปญฺญา, อตฺถิ โลกิยํ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ โลกิยํ โสมนสฺสํ, อตฺถิ โลกิยํ โสมนสฺสินฺทฺริยํ ฯเปฯ อตฺถิ โลกิยํ ชีวิตํ, อตฺถิ โลกิยํ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิยา สทฺธา, อตฺถิ โลกิยํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โลกิยํ ชีวิตํ, อตฺถิ โลกิยํ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา.

อตฺถิ โลกิยา ปญฺญา, อตฺถิ โลกิยํ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๕๔] อตฺถิ โลกิยา สทฺธา, นตฺถิ โลกิยํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิโย มโน, นตฺถิ โลกิยํ มนินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โลกิยา ปญฺญา, นตฺถิ โลกิยํ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิโย มโน, นตฺถิ โลกิยํ มนินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ โลกิยา สทฺธา, นตฺถิ โลกิยํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา อตฺถิ โลกิยํ โสมนสฺสํ, นตฺถิ โลกิยํ โสมนสฺสินฺทฺริยนฺติ ฯเปฯ อตฺถิ โลกิยํ ชีวิตํ, นตฺถิ โลกิยํ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โลกิยา ปญฺญา, นตฺถิ โลกิยํ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิยํ ชีวิตํ นตฺถิ โลกิยํ ชีวิตินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๕๕] อตฺถิ โลกุตฺตรา สทฺธา, อตฺถิ โลกุตฺตรํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิยา สทฺธา, อตฺถิ โลกิยํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โลกุตฺตรํ วีริยํ ฯเปฯ อตฺถิ โลกุตฺตรา ปญฺญา, อตฺถิ โลกุตฺตรํ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกิยา ปญฺญา, อตฺถิ โลกิยํ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ โลกิยา สทฺธา, นตฺถิ โลกิยํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกุตฺตรา สทฺธา, นตฺถิ โลกุตฺตรํ สทฺธินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โลกิยํ วีริยํ ฯเปฯ อตฺถิ โลกิยา ปญฺญา, นตฺถิ โลกิยํ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ โลกุตฺตรา ปญฺญา, นตฺถิ โลกุตฺตรํ ปญฺญินฺทฺริยนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๕๖] นตฺถิ โลกิยานิ ปญฺจินฺทฺริยานีติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "อทฺทสํ โข อหํ ภิกฺขเว พุทฺธจกฺขุนา โลกํ โวโลเกนฺโต

สตฺเต อปฺปรชกฺเข มหารชกฺเข ติกฺขินฺทฺริเย มุทินฺทฺริเย สฺวากาเร ทฺวากาเร[๑] สุวิญฺญาปเย ทุวิญฺญาปเย[๑] อปฺเปกจฺเจ ปรโลกวชฺชภย-ทสฺสาวิโน วิหรนฺเตติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ โลกิยานิ ปญฺจินฺทฺริยานีติ.

อินฺทฺริยกถา นิฏฺฐิตา.

เอกูนวีสติโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อตีเต กิเลเส ชหติ, อนาคเต กิเลเส ชหติ, ปจฺจุปฺปนฺเน กิเลเส ชหติ, สุญฺญตา สงฺขารกฺขนฺธ-ปริยาปนฺนา, สามญฺญผลํ อสงฺขตํ, ปตฺติ อสงฺขตา, สพฺพธมฺมานํ ตถตา อสงฺขตา, นิพฺพานธาตุ กุสลา, อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส อจฺจนฺตนิยามตา, นตฺถิ โลกิยานิ ปญฺจินฺทฺริยานีติ.

๑-๑ ฉ., อิ. สี. อยํ ปาโจ น ทิสฺสติ.

๒ ม. มู. ๑๒/๒๘๓ ปพฺเพ.

๒๐. วีสติมวคฺโค

(๑๙๔) ๑. อสญฺจิจฺจกถา

[๘๕๗] อสญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา อานนฺตริโก โหตีติ. อามนฺตา. อสญฺจิจฺจ ปาณํ หนฺตฺวา ปาณาติปาตี โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อสญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา อานนฺตริโก โหตีติ. อามนฺตา. อสญฺจิจฺจ อทินฺนํ อาทิยิตฺวา ฯเปฯ มุสา ภณิตฺวา มุสาวาที โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อสญฺจิจฺจ ปาณํ หนฺตฺวา ปาณาติปาตี น โหตีติ. อามนฺตา. อสญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา อานนฺตริโก น โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อสญฺจิจฺจ อทินฺนํ อาทิยิตฺวา ฯเปฯ มุสา ภณิตฺวา มุสาวาที น โหตีติ. อามนฺตา. อสญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา อานนฺตริโก น โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๕๘] อสญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา อานนฺตริโก โหตีติ. อามนฺตา. "อสญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา อานนฺตริโก โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. "สญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา อานนฺตริโก โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ "สญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา อานนฺตริโก โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโต โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อสญฺจิจฺจ มาตรํ ชีวิตา โวโรเปตฺวา อานนฺตริโก โหตีติ.

[๘๕๙] น วตฺตพฺพํ "มาตุฆาตโก อานนฺตริโกติ. อามนฺตา. นนุ มาตา ชีวิตา โวโรปิตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ มาตา ชีวิตา โวโรปิตา, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "มาตุฆาตโก อานนฺตริโกติ.

น วตฺตพฺพํ "ปิตุฆาตโก อานนฺตริโกติ. อามนฺตา นนุ ปิตา ชีวิตา โวโรปิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปิตา ชีวิตา โวโรปิโต, เตน

วต เร วตฺตพฺเพ "ปิตุฆาตโก อานนฺตริโกติ.

น วตฺตพฺพํ "อรหนฺตฆาตโก อานนฺตริโกติ. อามนฺตา. นนุ อรหา ชีวิตา โวโรปิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา ชีวิตา โวโรปิโต, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อรหนฺตฆาตโก อานนฺตริโกติ.

น วตฺตพฺพํ "รุหิรุปฺปาทโก[๑] อานนฺตริโกติ. อามนฺตา. นนุ ตถาคตสฺส โลหิตํ อุปฺปาทิตนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตถาคตสฺส โลหิตํ อุปฺปาทิตํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "รุหิรุปฺปาทโก อานนฺตริโกติ.

[๘๖๐] สงฺฆเภทโก อานนฺตริโกติ. อามนฺตา. สพฺเพ สงฺฆเภทกา อานนฺตริกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สพฺเพ สงฺฆเภทกา อานนฺตริกาติ. อามนฺตา. ธมฺมสญฺญี สงฺฆเภทโก อานนฺตริโกติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๖๑] ธมฺมสญฺญี สงฺฆเภทโก อานนฺตริโกติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อตฺถุปาลิ สงฺฆเภทโก อาปายิโก เนรยิโก กปฺปฏฺโ อเตกิจฺโฉ. อตฺถุปาลิ สงฺฆเภทโก น อาปายิโก น เนรยิโก น กปฺปฏฺโ น อเตกิจฺโฉติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา เตน หิ น วตฺตพฺพํ "ธมฺมสญฺญี สงฺฆเภทโก อานนฺตริโกติ.

[๘๖๒] น วตฺตพฺพํ "ธมฺมสญฺญี สงฺฆเภทโก อานนฺตริโกติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:-

"อาปายิโก เนรยิโก, กปฺปฏฺโ สงฺฆเภทโก.
วคฺครโต อธมฺมฏฺโ, โยคกฺเขมา[๒] ปธํสติ.[๒]
สงฺฆํ สมคฺคํ เภตฺวาน, กปฺปํ นิรยมฺหิ ปจฺจตีติ.

---

[๑] สี. อิ. โรหิตุปฺปาทริโก, เอวมุปริปิ. [๒-๒] สี. อิ. โยคกฺเขมโต ธํสติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ สงฺฆเภทโก อานนฺตริโกติ.

อสญฺจิจฺจกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๙๕) ๒. ญาณกถา

[๘๖๓] นตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ญาณนฺติ. อามนฺตา. นตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ปญฺญา ปชานนา วิจโย ปวิจโย ธมฺมวิจโย สลฺลกฺขณา อุปลกฺขณา ปจฺจุปลกฺขณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ปญฺญา ปชานนา วิจโย ฯเปฯ ปจฺจุปลกฺขณาติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ปญฺญา ปชานนา วิจโย ฯเปฯ ปจฺจุปลกฺขณา, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ญาณนฺติ.

[๘๖๔] นตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ญาณนฺติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชโน ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺเชยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปุถุชฺชโน ปฐมํ ฌานํ สมาปชฺเชยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "นตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ญาณนฺติ.

ปุถุชฺชโน ทุติยํ ฌานํ ฯเปฯ ตติยํ ฌานํ ฯเปฯ จตุตฺถํ ฌานํ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ สมาปชฺเชยฺย... วิญฺญาณญฺจายตนํ... อากิญฺจญฺญายตนํ... เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปชฺเชยฺย... ปุถุชฺชโน ทานํ ทเทยฺย เปฯ จีวรํ ทเทยฺย ฯเปฯ ปิณฺฑปาตํ ทเทยฺย ฯเปฯ เสนาสนํ ทเทยฺย ฯเปฯ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ทเทยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ ปุถุชฺชโน คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ทเทยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ นตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ญาณ"นฺติ.

[๘๖๕] อตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ญาณนฺติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชโน เตน ญาเณน ทุกฺขํ ปริชานาติ, สมุทยํ ปชหติ, นิโรธํ สจฺฉิกโรติ,

มคฺคํ ภาเวตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ญาณกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๙๖) ๓. นิรยปาลกถา

[๘๖๖] นตฺถิ นิรเยสุ นิรยปาลาติ. อามนฺตา. นตฺถิ นิรเยสุ กมฺมการณาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ นิรเยสุ กมฺมการณาติ. อามนฺตา. อตฺถิ นิรเยสุ นิรยปาลาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ มนุสฺเสสุ กมฺมการณา, อตฺถิ จ การณิกาติ. อามนฺตา. อตฺถิ นิรเยสุ กมฺมการณา, อตฺถิ จ การณิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ นิรเยสุ กมฺมการณา, นตฺถิ จ การณิกาติ. อามนฺตา. อตฺถิ มนุสฺเสสุ กมฺมการณา, นตฺถิ จ การณิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๖๗] อตฺถิ นิรเยสุ นิรยปาลาติ. อามนฺตา. ननु วุตฺตं ภควตา:-

"น เวสฺสภู โนปิ จ เปตฺติราชา,
โสโม ยโม เวสฺสวโณ จ ราชา,
สกานิ กมฺมานิ หนนฺติ ตตฺถ,
อิโต ปณฺณฺณํ[๑] ปรโลกปตฺตนฺติ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ นตฺถิ นิรเยสุ นิรยปาลาติ.

[๘๖๘] นตฺถิ นิรเยสุ นิรยปาลาติ. อามนฺตา. ननु วุตฺตं ภควตา "ตเมนं ภิกฺขเว นิรยปาลา ปญฺจวิธํ พนฺธนํ นาม การณํ กาเรนฺติ, ตตฺตं อโยขีลं หตฺเถ คเมนฺติ, ตตฺตं อโยขีลं ทุติเย หตฺเถ

---

[๑] สี. ปนุนฺนํ. ฉ., เท. อิ. ปณุนฺนํ.

คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ[๑] ปาเท คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ ทุติเย ปาเท คเมนฺติ, ตตฺตํ อโยขีลํ มชฺเฌอุรสฺมึ คเมนฺติ, โส ตตฺถ ทุกฺขา ติพฺพา กฏุกา เวทนา เวเทติ, น จ ตาว กาลํ กโรติ, ยาว น ตํ ปาปกมฺมํ พฺยนฺตี โหตีติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ นิรเยสุ นิรยปาลาติ.

นตฺถิ นิรเยสุ นิรยปาลาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา สํเวสิตฺวา[๓] กุฐารีหิ[๔] ตจฺฉนฺติ ฯเปฯ ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา อุทฺธํปาทํ อโธสิรํ จเปตฺวา วาสีหิ ตจฺฉนฺติ ฯเปฯ ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา รเถ โยเชตฺวา อาทิตฺตาย ปจวิยา สมฺปชฺชลิตาย สญฺโชติภูตาย สาเรนฺติปิ ปจฺจาสาเรนฺติปิ ฯเปฯ ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา มหนฺตํ องฺคารปพฺพตํ อาทิตฺตํ สมฺปชฺชลิตํ สญฺโชติภูตํ อาโรเปนฺติปิ โอโรเปนฺติปิ ฯเปฯ ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา อุทฺธํ ปาทํ อโธสิรํ คเหตฺวา ตตฺตาย โลหกุมฺภิยา ปกฺขิปนฺติ อาทิตฺตาย สมฺปชฺชลิตาย สญฺโชติภูตาย. โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกํ ปจฺจติ, โส ตตฺถ เผณุทฺเทหกํ ปจฺจมาโน สกิมฺปิ อุทฺธํ คจฺฉติ สกิมฺปิ อโธ คจฺฉติ สกิมฺปิ ติริยํ คจฺฉติ. โส ตตฺถ ทุกฺขา ฯเปฯ ตเมนํ ภิกฺขเว นิรยปาลา มหานิรเย ปกฺขิปนฺติ. โส โข ปน ภิกฺขเว มหานิรโย-

"จตุกฺกณฺโณ จตุทฺวาโร, วิภตฺโต ภาคโส มิโต,
อโยปาการปริยนฺโต, อยสา ปฏิกุชฺชิโต.
"ตสฺส อโยมยา ภูมิ, ชลิตา เตชสา ยุคา.
สมนฺตา โยชนสตํ, ผริตฺวา ติฏฺฐติ สพฺพทาติ.[๕]

---

[๑] สฺยา. อโยขิลํ. เอวมุปริปิ. [๒] องฺ. ติก. ๒๐/๓๖ ปพฺเพ.
[๓] ฉ.,เท. สเวเสตฺวา. [๔] ฉ., เท. กุถารีหิ. [๕] องฺ. ติก. ๒๐/๓๖ ปพฺเพ.

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ นิรเยสุ นิรยปาลาติ.

นิรยปาลกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๙๗) ๔. ติรจฺฉานกถา

[๘๖๙] อตฺถิ เทเวสุ ติรจฺฉานคตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ ติรจฺฉานคเตสุ เทวาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ เทเวสุ ติรจฺฉานคตาติ. อามนฺตา เทวโลโก ติรจฺฉานโยนีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ เทเวสุ ติรจฺฉานคตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ กีฏา ปฏงฺคา มกสา มกฺขิกา อหี วิจฺฉิกา สตปที คณฺหุปาทาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๗๐] นตฺถิ เทเวสุ ติรจฺฉานคตาติ. อามนฺตา. นนุ อตฺถิ ตตฺถ เอราวโณ นาม หตฺถินาโค, สหสฺสสฺสยุตฺตํ ทิพฺพํ ยานนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ ตตฺถ เอราวโณ นาม หตฺถินาโค, สหสฺสสฺสยุตฺตํ ทิพฺพํ ยานํ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ เทเวสุ ติรจฺฉานคตาติ.

[๘๗๑] อตฺถิ เทเวสุ ติรจฺฉานคตาติ. อามนฺตา. อตฺถิ ตตฺถ หตฺถิพนฺธา อสฺสพนฺธา ยาวสิกา การณิกา ภตฺตการกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ นตฺถิ เทเวสุ ติรจฺฉานคตาติ.

ติรจฺฉานกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๑๙๘) ๕. มคฺคกถา

[๘๗๒] ปญฺจงฺคิโก มคฺโคติ. อามนฺตา. นนุ อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค วุตฺโต ภควตา เสยฺยถีทำ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค วุตฺโต ภควตา เสยฺยถีทำ สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ปญฺจงฺคิโก มคฺโคติ.

ปญฺจงฺคิโก มคฺโคติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตำ ภควตา:-

"มคฺคานฏฺฐงฺคิโก[๑] เสฏฺโฐ, สจฺจานำ จตุโร ปทา
วิราโค เสฏฺโฐ ธมฺมานำ, ทิปทานญฺจ จกฺขุมาติ.[๒]

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ.

[๘๗๓] สมฺมาวาจา มคฺคงฺคำ, สา จ น มคฺโคติ. อามนฺตา. สมฺมาทิฏฺฐิ มคฺคงฺคำ, สา จ น มคฺโคติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาวาจา มคฺคงฺคำ, สา จ น มคฺโคติ. อามนฺตา. สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ มคฺคงฺคำ, โส จ น มคฺโคติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว มคฺคงฺคำ, โส จ น มคฺโคติ. อามนฺตา. สมฺมาทิฏฺฐิ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ มคฺคงฺคำ, โส จ น มคฺโคติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สมฺมาทิฏฺฐิ มคฺคงฺคำ,[๓] สา จ มคฺโคติ. อามนฺตา. สมฺมาวาจา มคฺคงฺคำ, สา จ มคฺโคติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมาทิฏฺฐิ มคฺคงฺคำ, สา จ มคฺโคติ. อามนฺตา. สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว มคฺคงฺคำ, โส จ มคฺโคติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. อิ. มคฺคานำ อฏฺฐงฺคิโก. [๒] ขุ. ธ. ๒๕/๒๗๓ ปพฺเพ.
[๓] สฺยา. มคฺคำ.

สมฺมาสงฺกปฺโป ฯเปฯ สมฺมาวายาโม ฯเปฯ สมฺมาสติ ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ มคฺคงฺคํ, โส จ มคฺโคติ. อามนฺตา. สมฺมาวาจา ฯเปฯ สมฺมากมฺมนฺโต ฯเปฯ สมฺมาอาชีโว มคฺคงฺคํ, โส จ มคฺโคติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๗๔] อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปุพฺเพว โข ปนสฺส กายกมฺมํ วจีกมฺมํ อาชีโว สุปริสุทฺโธ โหติ. เอวมสฺสายํ อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค ภาวนาปาริปูรึ คจฺฉตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ปญฺจงฺคิโก มคฺโคติ.

[๘๗๕] ปญฺจงฺคิโก มคฺโคติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ยสฺมึ โข สุภทฺท ธมฺมวินเย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค น อุปลพฺภติ สมโณปิ ตตฺถ น อุปลพฺภติ, ทุติโยปิ ตตฺถ สมโณ น อุปลพฺภติ, ตติโยปิ ตตฺถ สมโณ น อุปลพฺภติ, จตุตฺโถปิ ตตฺถ สมโณ น อุปลพฺภติ. ยสฺมิญฺจ โข สุภทฺท ธมฺมวินเย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อุปลพฺภติ, สมโณปิ ตตฺถ อุปลพฺภติ, ทุติโยปิ ฯเปฯ ตติโยปิ ฯเปฯ จตุตฺโถปิ ตตฺถ สมโณ อุปลพฺภติ. อิมสฺมึ โข สุภทฺท ธมฺมวินเย อริโย อฏฺฐงฺคิโก มคฺโค อุปลพฺภติ. อิเธว สุภทฺท สมโณ, อิธ ทุติโย สมโณ, อิธ ตติโย สมโณ, อิธ จตุตฺโถ สมโณ. สุญฺญา ปรปฺปวาทา สมเณภิ[๑] อญฺเญหีติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อฏฺฐงฺคิโก มคฺโคติ.

มคฺคกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] อิ. สมเณหิ. [๒] ที. ม. ๑/๑๒๑๔ ปพฺเพ.

(๑๙๙) ๖. ญาณกถา

[๘๗๖] ทฺวาทสวตฺถุกํ ญาณํ โลกุตฺตรนฺติ. อามนฺตา. ทฺวาทส โลกุตฺตรญาณานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวาทส โลกุตฺตรญาณานีติ. อามนฺตา. ทฺวาทส โสตาปตฺติมคฺคาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวาทส โสตาปตฺติมคฺคาติ. อามนฺตา. ทฺวาทส โสตาปตฺติผลานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวาทส สกทาคามิมคฺคา ฯเปฯ อนาคามิมคฺคา ฯเปฯ อรหตฺตมคฺคาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ทฺวาทส อรหตฺตมคฺคาติ. อามนฺตา. ทฺวาทส อรหตฺตผลานีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๗๗] น วตฺตพฺพํ "ทฺวาทสวตฺถุกํ ญาณํ โลกุตฺตรนฺติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "อิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ญาณํ อุทปาทิ ปญฺญา อุทปาทิ วิชฺชา อุทปาทิ อาโลโก อุทปาทิ. ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขํ อริยสจฺจํ ปริญฺเญยฺยนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ปริญฺญาตนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ อิทํ ทุกฺขสมุทโย[๑] อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขสมุทโย อริยสจฺจํ ปหาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ปหีนนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ อิทํ ทุกฺขนิโรโธ[๒] อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรโธ อริยสจฺจํ สจฺฉิกาตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ สจฺฉิกตนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ อิทํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ตํ โข ปนิทํ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา อริยสจฺจํ ภาเวตพฺพนฺติ เม ภิกฺขเว ฯเปฯ ภาวิตนฺติ เม ภิกฺขเว ปุพฺเพ อนนุสฺสุเตสุ ธมฺเมสุ จกฺขุํ อุทปาทิ ฯเปฯ อาโลโก

[๑,๒] ฉ., เท. ทุกฺขสมุทยํ, ทุกฺขนิโรธํ. เอวมุปริปิ.

อุทปาทีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ ทฺวาทสวตฺถุกํ ญาณํ โลกุตฺตรนฺติ.

ญาณกถา นิฏฺฐิตา.

วีสติโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

มาตุฆาตโก อานนฺตริโก, ปิตุฆาตโก อนนฺตริโก,[๑]
อรหนฺตฆาตโก อานนฺตริโก, รุหิรุปฺปาทโก อานนฺตริโก,
สงฺฆเภทโก อานนฺตริโก, นตฺถิ ปุถุชฺชนสฺส ญาณํ,
นตฺถิ นิรเยสุ นิรยปาลา, อตฺถิ เทเวสุ ติรจฺฉานคตา,
ปญฺจงฺคิโก มคฺโค ทฺวาทสวตฺถุกํ ญาณํ โลกุตฺตรนฺติ.

จตุตฺโถ ปณฺณาสโก.

ตสฺสุทฺทานํ

นิคฺคโห ปุญฺญสญฺโย อฏฺฐาสิ อตีเตน จ มาตุฆาตโกติ.

---

[๑] ฉ.,เท. อานนฺตริโก.

๒๑. เอกวีสติมวคฺโค

(๒๐๐) ๑. สาสนกถา

[๘๗๘] สาสนํ นวํ กตนฺติ. อามนฺตา. สติปฏฺฐานา นวํ กตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สาสนํ นวํ กตนฺติ. อามนฺตา. สมฺมปฺปธานา ฯเปฯ อิทฺธิปาทา ฯเปฯ อินฺทฺริยา ฯเปฯ พลา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา นวํ กตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุพฺเพ อกุสลํ ปจฺฉา กุสลํ กตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุพฺเพ สาสวํ ฯเปฯ สญฺโญชนิยํ... คนฺถนิยํ... โอฆนิยํ... โยคนิยํ... นีวรณิยํ... ปรามฏฺฐํ... อุปาทานิยํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกํ[๑] ปจฺฉา อสงฺกิเลสิกํ กตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ โกจิ ตถาคตสฺส สาสนํ นวํ กโรตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ โกจิ สติปฏฺฐาเน นวํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โกจิ สมฺมปฺปธาเน ฯเปฯ อิทฺธิปาเท ฯเปฯ อินฺทฺริเย ฯเปฯ พเล ฯเปฯ โพชฺฌงฺเค นวํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โกจิ ปุพฺเพ อกุสลํ ปจฺฉา กุสลํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อตฺถิ โกจิ ปุพฺเพ สาสวํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกํ ปจฺฉา อสงฺกิเลสิกํ กโรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ลพฺภา ตถาคตสฺส สาสนํ ปุน นวํ กาตุนฺติ. อามนฺตา. ลพฺภา สติปฏฺฐานา ปุน นวํ กาตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ลพฺภา สมฺมปฺปธานา... อิทฺธิปาทา... อินฺทฺริยา... พลา ฯเปฯ โพชฺฌงฺคา ปุน นวํ กาตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ลพฺภา ปุพฺเพ อกุสลํ ปจฺฉา กุสลํ กาตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ลพฺภา ปุพฺเพ

---

[๑] ฉ. สงฺกิเลสิยํ, เอวมุปริปิ.

สาสวํ ฯเปฯ สงฺกิเลสิกํ ปจฺฉา อสงฺกิเลสิกํ กาตุนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สาสนกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๐๑) ๒. อวิวิตฺตกถา

[๘๗๙] ปุถุชฺชโน เตธาตุเกหิ ธมฺเมหิ อวิวิตฺโตติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชโน เตธาตุเกหิ ผสฺเสหิ ฯเปฯ เตธาตุกาหิ เวทนาหิ... สญฺญาหิ...เจตนาหิ... จิตฺเตหิ... สทฺธาหิ... วีริเยหิ... สตีหิ... สมาธีหิ ฯเปฯ เตธาตุกาหิ ปญฺญาหิ อวิวิตฺโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ปุถุชฺชโน เตธาตุเกหิ ธมฺเมหิ[๑] อวิวิตฺโตติ. อามนฺตา. ยสฺมึ ขเณ ปุถุชฺชโน จีวรํ เทติ, ตสฺมึ ขเณ ปฐมํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ ฯเปฯ อากาสานญฺจายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ยสฺมึ ขเณ ปุถุชฺชโน ปิณฺฑปาตํ เทติ ฯเปฯ เสนาสนํ เทติ ฯเปฯ คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ เทติ, ตสฺมึ ขเณ จตุตฺถํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหรติ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ อุปสมฺปชฺช วิหรตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๘๐] น วตฺตพฺพํ "ปุถุชฺชโน เตธาตุเกหิ ธมฺเมหิ อวิวิตฺโตติ. อามนฺตา. ปุถุชฺชนสฺส รูปธาตุอรูปธาตูปคํ กมฺมํ ปริญฺญาตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ปุถุชฺชโน เตธาตุเกหิ ธมฺเมหิ อวิวิตฺโตติ ฯเปฯ

อวิวิตฺตกถา นิฏฺฐิตา.

---

[๑] ฉ. กมฺเมหิ, เอวมุปริปิ.

(๒๐๒) ๓. สญฺโญชนกถา

[๘๘๑] อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย อรหตฺตปฺปตฺตีติ. อามนฺตา. อตฺถิ กิญฺจิ สกฺกายทิฏฺฐึ อปฺปหาย ฯเปฯ วิจิกิจฺฉํ อปฺปหาย ฯเปฯ สีลพฺพตปรามาสํ อปฺปหาย... ราคํ อปฺปหาย... โทสํ อปฺปหาย... โมหํ อปฺปหาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปํ อปฺปหาย อรหตฺตปฺปตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย อรหตฺตปฺปตฺตีติ. อามนฺตา. อรหา สราโค สโทโส สโมโห สมาโน สมกฺโข สปฬาโส สอุปายาโส สกิเลโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อรหา นีราโค นิทฺโทโส นิมฺโมโห นิมฺมาโน นิมฺมกฺโข นิปฺปฬาโส นิรุปายาโส นิกฺกิเลโสติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา นีราโค ฯเปฯ นิกฺกิเลโส, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย อรหตฺตปฺปตฺตีติ.

[๘๘๒] น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ[๑] กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย อรหตฺตปฺปตฺตีติ อามนฺตา. อรหา สพฺพํ พุทฺธวิสยํ ชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย อรหตฺตปฺปตฺตีติ.

สญฺโญชนกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๐๓) ๔. อิทฺธิกถา

[๘๘๓] อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. อามนฺตา. "นิจฺจปณฺณา รุกฺขา โหนฺตูติ อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ

---

[๑] ฉ. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

วา สาวกานํ วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นิจฺจปุปฺผา รุกฺขา โหนฺตุ ฯเปฯ นิจฺจผลิกา รุกฺขา โหนฺตุ... นิจฺจํ ชุณฺหํ โหตุ... นิจฺจํ เขมํ โหตุ... นิจฺจํ สุภิกฺขํ โหตุ... "นิจฺจํ สุวฏฺฐิกํ[๑] โหตูติ อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. อามนฺตา "อุปฺปนฺโน ผสฺโส มา นิรุชฺฌีติ อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุปฺปนฺนา เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ เจตนา ฯเปฯ จิตฺตํ... สทฺธา... วีริยํ... สติ... สมาธิ ฯเปฯ ปญฺญา มา นิรุชฺฌีติ อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. อามนฺตา. "รูปี นิจฺจํ โหตูติ อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ... เวทนา... สญฺญา... สงฺขารา ฯเปฯ "วิญฺญาณํ นิจฺจํ โหตูติ อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. อามนฺตา. "ชาติธมฺมา สตฺตา มา ชายึสูติ อตฺถิ ฯเปฯ "ชราธมฺมา สตฺตา มา ชีรึสูติ ฯเปฯ "พฺยาธิธมฺมา สตฺตา มา พฺยาธิยึสูติ ฯเปฯ "มรณธมฺมา สตฺตา มา มิยฺยึสูติ อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๘๔] น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วาติ. อามนฺตา นนุ อายสฺมา ปิลินฺทวจฺโฉ รญฺโญ

---

[๑] ฉ.,เท. อิ. สุวตฺถิกํ.

มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส ปาสาทำ "สุวณฺณนฺติเวว อธิมุจฺจิ สุวณฺโณ จ ปน อาสีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อายสฺมา ปิลินฺทวจฺโฉ รญฺโญ มาคธสฺส เสนิยสฺส พิมฺพิสารสฺส ปาสาทำ สุวณฺณนฺติเวว อธิมุจฺจิ, สุวณฺโณ จ ปน อาสิ, เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานำ วา สาวกานำ วาติ.

อิทฺธิกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๐๔) ๕. พุทฺธกถา

[๘๘๕] อตฺถิ พุทฺธานำ พุทฺเธหิ หีนาติเรกตาติ. อามนฺตา. สติปฏฺฐานโตติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมปฺปธานโต ฯเปฯ อิทฺธิปาทโต... อินฺทฺริยโต... พลโต... โพชฺฌงฺคโต... วสีภาวโต ฯเปฯ สพฺพญฺญุตญาณทสฺสนโตติ. น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

พุทฺธกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๐๕) ๖. สพฺพทิสากถา

[๘๘๖] สพฺพา ทิสา พุทฺธา ติฏฺฐนฺตีติ. อามนฺตา. ปุรตฺถิมาย ทิสาย พุทฺโธ[๑] ติฏฺฐตีติ.[๑] น เหวำ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ ปุรตฺถิมาย ทิสาย พุทฺโธ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. กินฺนาโม โส ภควา, กึชจฺโจ กึโคตฺโต, กินฺนามา ตสฺส ภควโต มาตาปิตโร, กินฺนามำ ตสฺส ภควโต สาวกยุคำ, โกนาโม ตสฺส ภควโต อุปฏฺฐาโก, กีทิสำ จีวรำ

[๑-๑] อิ. พุทฺธา ติฏฺฐนฺตีติ.

ฐาเรติ, กีทิสํ ปตฺตํ ฐาเรติ, กตรสฺมึ คาเม วา นิคเม วา นคเร วา รฏฺเฐ วา ชนปเท วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ทกฺขิณาย ทิสาย ฯเปฯ ปจฺฉิมาย ทิสาย ฯเปฯ อุตฺตราย ทิสาย ฯเปฯ เหฏฺฐิมาย ทิสาย พุทฺโธ ติฏฺฐตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เหฏฺฐิมาย ทิสาย พุทฺโธ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. กินฺนาโม โส ภควา ฯเปฯ ชนปเท วาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อุปริมาย ทิสาย พุทฺโธ ติฏฺฐตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อุปริมาย ทิสาย พุทฺโธ ติฏฺฐตีติ. อามนฺตา. จาตุมฺมหาราชิเก ติฏฺฐติ ฯเปฯ ตาวตึเส ติฏฺฐติ... ยาเม ติฏฺฐติ... ตุสิเต ติฏฺฐติ... นิมฺมานรติยา ติฏฺฐติ... ปรนิมฺมิตวสวตฺติยา ติฏฺฐติ ฯเปฯ พฺรหฺมโลเก ติฏฺฐตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

สพฺพทิสากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๐๖) ๗. ธมฺมกถา

[๘๘๗] สพฺเพ ธมฺมา นิยตาติ. อามนฺตา. มิจฺฉตฺตนิยตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมตฺตนิยตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ อนิยโต ราสีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อตฺถิ อนิยโต ราสีติ. อามนฺตา หญฺจิ อตฺถิ อนิยโต ราสี, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพ ธมฺมา นิยตาติ.

สพฺเพ ธมฺมา นิยตาติ. อามนฺตา. นนุ ตโย ราสี วุตฺตา ภควตา มิจฺฉตฺตนิยโต ราสิ, สมฺมตฺตนิยโต ราสิ, อนิยโต ราสีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตโย ราสี วุตฺตา ภควตา มิจฺฉตฺตนิยโต ราสิ, สมฺมตฺตนิยโต ราสิ, อนิยโต ราสิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพ ธมฺมา นิยตาติ.

รูปํ รูปฏฺเฐน นิยตนฺติ. อามนฺตา. มิจฺฉตฺตนิยตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมตฺตนิยตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ วิญฺญาณฏฺเฐน นิยตนฺติ. อามนฺตา. มิจฺฉตฺตนิยตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมตฺตนิยตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๘๘] น วตฺตพฺพํ "รูปํ รูปฏฺเฐน นิยตํ ฯเปฯ เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ วิญฺญาณฏฺเฐน นิยตนฺติ. อามนฺตา. รูปํ โหติ เวทนา โหติ... สญฺญา โหติ... สงฺขารา โหนฺติ... วิญฺญาณํ โหติ... เวทนา... สญฺญา... สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ รูปํ โหติ... เวทนา โหติ... สญฺญา โหติ... สงฺขารา โหนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ รูปํ รูปฏฺเฐน นิยตํ, เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ วิญฺญาณฏฺเฐน นิยตนฺติ.

ธมฺมกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๐๗) ๘. กมฺมกถา

[๘๘๙] สพฺเพ กมฺมา นิยตาติ. อามนฺตา. มิจฺฉตฺตนิยตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมตฺตนิยตาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ อนิยโต ราสีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อตฺถิ อนิยโต ราสีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อตฺถิ อนิยโต ราสิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพ กมฺมา นิยตาติ.

สพฺเพ กมฺมา นิยตาติ. อามนฺตา. นนุ ตโย ราสี วุตฺตา ภควตา:- มิจฺฉตฺตนิยโต ราสิ, สมฺมตฺตนิยโต ราสิ, อนิยโต ราสีติ. อามนฺตา. หญฺจิ ตโย ราสี วุตฺตา ภควตา:- มิจฺฉตฺตนิยโต ราสิ,

สมฺมตฺตนิยโต ราสิ, อนิยโต ราสิ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺเพ กมฺมา นิยตาติ.

[๘๙๐] ทิฏฺฐธมฺมเวทนิยํ กมฺมํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนิยฏฺเฐน นิยตนฺติ. อามนฺตา. มิจฺฉตฺตนิยตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมตฺตนิยตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ อุปปชฺชเวทนิยํ กมฺมํ ฯเปฯ อปราปริยเวทนิยํ กมฺมํ อปราปริยเวทนิยฏฺเฐน นิยตนฺติ. อามนฺตา. มิจฺฉตฺตนิยตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ สมฺมตฺตนิยตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๙๑] น วตฺตพฺพํ "ทิฏฺฐธมฺมเวทนิยํ กมฺมํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนิยฏฺเฐน นิยตํ อุปปชฺชเวทนิยํ กมฺมํ ฯเปฯ อปราปริยเวทนิยํ กมฺมํ อปราปริยเวทนิยฏฺเฐน นิยตนฺติ. อามนฺตา. ทิฏฺฐธมฺมเวทนิยํ กมฺมํ อุปปชฺชเวทนิยํ โหติ...อปราปริยเวทนิยํ โหติ ฯเปฯ อุปปชฺชเวทนิยํ กมฺมํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนิยํ โหติ...อปราปริยเวทนิยํ โหติ ฯเปฯ อปราปริยเวทนิยํ กมฺมํ ทิฏฺฐธมฺมเวทนิยํ โหติ...อุปปชฺชเวทนิยํ โหตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ ทิฏฺฐธมฺมเวทนิยํ กมฺมํ ทิฏฺฐธมฺม-เวทนิยฏฺเฐน นิยตํ อุปปชฺชเวทนิยํ กมฺมํ ฯเปฯ อปราปริยเวทนิยํ กมฺมํ อปราปริยเวทนิยฏฺเฐน นิยตนฺติ.

กมฺมกถา นิฏฺฐิตา.

เอกวีสติโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

สาสนํ นวํ กตํ, อตฺถิ โกจิ ตถาคตสฺส สาสนํ นวํ กโรติ, ลพฺภา ตถาคตสฺส สาสนํ ปุน นวํ กาตุํ, ปุถุชฺชโน เตธาตุเกหิ ธมฺเมหิ อวิวิตฺโต, อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย อรหตฺตปฺปตฺติ, อตฺถิ อธิปฺปายอิทฺธิ พุทฺธานํ วา สาวกานํ วา. อตฺถิ พุทฺธานํ พุทฺเธหิ หีนาติเรกตา สพฺพา ทิสา พุทฺธา ติฏฺฐนฺติ, สพฺเพ ธมฺมา นิยตา สพฺเพ กมฺมา นิยตาติ.

๒๒. พาวีสติมวคฺโค

(๒๐๘) ๑. ปรินิพฺพานกถา

[๘๙๒] อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย ปรินิพฺพานนฺติ. อามนฺตา. อตฺถิ กิญฺจิ สกฺกายทิฏฺฐึ อปฺปหาย ฯเปฯ อโนตฺตปฺปึ อปฺปหาย ปรินิพฺพานนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย ปรินิพฺพานนฺติ. อามนฺตา. อรหา สราโค ฯเปฯ สกิเลโสติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อรหา นีราโค ฯเปฯ นิกฺกิเลโสติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา นีราโค ฯเปฯ นิกฺกิเลโส, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย ปรินิพฺพานนฺติ.

[๘๙๓] น วตฺตพฺพํ "อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย ปรินิพฺพานนฺติ. อามนฺตา อรหา สพฺพํ พุทฺธวิสยํ ชานาตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ เตน หิ อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย ปรินิพฺพานนฺติ.

ปรินิพฺพานกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๐๙) ๒. กุสลจิตฺตกถา

[๘๙๔] อรหา กุสลจิตฺโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. อรหา ปุญฺญาภิสงฺขารํ อภิสงฺขโรนฺโต... อาเนญฺชาภิสงฺขารํ อภิสงฺขโรนฺโต... คติสංวตฺตนิยํ กมฺมํ กโรนฺโต... ภวสංวตฺตนิยํ กมฺมํ กโรนฺโต... อิสฺสริยสංวตฺตนิยํ กมฺมํ กโรนฺโต... อธิปจฺจสංวตฺตนิยํ กมฺมํ กโรนฺโต... มหาโภคสංวตฺตนิยํ กมฺมํ กโรนฺโต... มหาปริวารสංวตฺตนิยํ กมฺมํ

กโรนฺโต... เทวโสภคฺยสฺวตฺตนิยํ กมฺมํ กโรนฺโต... มนุสฺสโสภคฺยสฺวตฺตนิยํ กมฺมํ กโรนฺโต ปรินิพฺพายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหา กุสลจิตฺโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. อรหา อาจินนฺโต... อปจินนฺโต... ปชหนฺโต... อุปาทิยนฺโต... วิสิเนนฺโต... อุสฺสิเนนฺโต... วิธูเปนฺโต ฯเปฯ สนฺธูเปนฺโต ปรินิพฺพายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อรหา เนวาจินาติ น อปจินาติ อปจินิตฺวา จิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา เนวาจินาติ, น อปจินาติ, อปจินิตฺวา จิโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา กุสลจิตฺโต ปรินิพฺพายตีติ. นนุ อรหา เนว ปชหติ, น อุปาทิยติ, ปชหิตฺวา จิโต, เนว วิสิเนติ น อุสฺสิเนติ, วิสิเนตฺวา จิโต, นนุ อรหา เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ, วิธูเปตฺวา จิโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา เนว วิธูเปติ น สนฺธูเปติ, วิธูเปตฺวา จิโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา กุสลจิตฺโต ปรินิพฺพายตีติ.

[๘๙๕] น วตฺตพฺพํ "อรหา กุสลจิตฺโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. นนุ อรหา อุปฏฺฐิตสฺสติ สโต สมฺปชาโน ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา อุปฏฺฐิตสฺสติ สโต สมฺปชาโน ปรินิพฺพายติ เตน วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา กุสลจิตฺโต ปรินิพฺพายตีติ.

กุสลจิตฺตกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๑๐) ๓. อาเนญฺชกถา

[๘๙๖] อรหา อาเนญฺเช จิโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. นนุ อรหา ปกติจิตฺเต จิโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา ปกติจิตฺเต จิโต ปรินิพฺพายติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา อาเนญฺเช จิโต ปรินิพฺพายตีติ.

อรหา อาเนญฺเช จิโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. อรหา กิริยมเย จิตฺเต จิโต ปรินิพฺพายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อรหา วิปากจิตฺเต จิโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา วิปากจิตฺเต จิโต ปรินิพฺพายติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา อาเนญฺเช จิโต ปรินิพฺพายตีติ.

อรหา อาเนญฺเช จิโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. อรหา กิริยาพฺยากเต จิตฺเต จิโต ปรินิพฺพายตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อรหา วิปากาพฺยากเต จิตฺเต จิโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. หญฺจิ อรหา วิปากาพฺยากเต จิตฺเต จิโต ปรินิพฺพายติ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา อาเนญฺเช จิโต ปรินิพฺพายตีติ.

อรหา อาเนญฺเช จิโต ปรินิพฺพายตีติ. อามนฺตา. นนุ ภควา จตุตฺถชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา สมนนฺตรา ปรินิพฺพุโตติ. อามนฺตา. หญฺจิ ภควา จตุตฺถชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา สมนนฺตรา ปรินิพฺพุโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อรหา อาเนญฺเช จิโต ปรินิพฺพายตีติ.

อาเนญฺชกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๑๑) ๔. ธมฺมาภิสมยกถา

[๘๙๗] อตฺถิ คพฺภเสยฺยาย ธมฺมาภิสมโยติ. อามนฺตา. อตฺถิ คพฺภเสยฺยาย ธมฺมเทสนา, ธมฺมสฺสวนํ, ธมฺมสากจฺฉา, ปริปุจฺฉา, สีลสมาทานํ, อินฺทฺริเยสุ คุตฺตทฺวารตา, โภชเน มตฺตญฺญุตา, ปุพฺพรตฺตาปรรตฺตํ ชาคริยานุโยโคติ น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นตฺถิ คพฺภเสยฺยาย ธมฺมเทสนา ธมฺมสฺสวนํ ฯเปฯ ปุพฺพรตฺตาปรรตฺตํ ชาคริยานุโยโคติ. อามนฺตา. หญฺจิ นตฺถิ คพฺภเสยฺยาย ธมฺมเทสนา,

ฯเปฯ ปุพฺพรตฺตาปรรตฺตํ ชาคริยานุโยโค, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ คพฺภเสยฺยาย ธมฺมาภิสมโยติ.

อตฺถิ คพฺภเสยฺยาย ธมฺมาภิสมโยติ. อามนฺตา. นนุ เทฺว ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทาย ปรโต จ โฆโส, โยนิโส จ มนสิกาโรติ. อามนฺตา. หญฺจิ เทฺว ปจฺจยา สมฺมาทิฏฺฐิยา อุปฺปาทาย ปรโต จ โฆโส, โยนิโส จ มนสิกาโร, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อตฺถิ คพฺภเสยฺยาย ธมฺมาภิสมโยติ.

อตฺถิ คพฺภเสยฺยาย ธมฺมาภิสมโยติ. อามนฺตา. สุตฺตสฺส ปมตฺตสฺส มุฏฺฐสฺสติสฺส อสมฺปชานสฺส ธมฺมาภิสมโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ธมฺมาภิสมยกถา นิฏฺฐิตา.

(๒๑๒-๔) ๕-๗. ติสฺโสปิกถา

[๘๙๘] อตฺถิ คพฺภเสยฺยาย อรหตฺตปฺปตฺตีติ. อามนฺตา. สุตฺตสฺส ปมตฺตสฺส มุฏฺฐสฺสติสฺส อสมฺปชานสฺส อรหตฺตปฺปตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๘๙๙] อตฺถิ สุปินคตสฺส ธมฺมาภิสมโยติ. อามนฺตา. สุตฺตสฺส ปมตฺตสฺส มุฏฺฐสฺสติสฺส อสมฺปชานสฺส ธมฺมาภิสมโยติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๐๐] อตฺถิ สุปินคตสฺส อรหตฺตปฺปตฺตีติ. อามนฺตา. สุตฺตสฺส ปมตฺตสฺส มุฏฺฐสฺสติสฺส อสมฺปชานสฺส อรหตฺตปฺปตฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ติสฺโสปิกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๑๕) ๘. อพฺยากตกถา

[๙๐๑] สพฺพํ สุปินคตสฺส จิตฺตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. สุปินนฺเตน ปาณํ หเนยฺยาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สุปินนฺเตน ปาณํ หเนยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพํ สุปินคตสฺส จิตฺตํ อพฺยากตนฺติ.

สุปินนฺเตน อทินฺนํ อาทิเยยฺย ฯเปฯ มุสา ภเณยฺย... ปิสุณํ ภเณยฺย... ผรุสํ ภเณยฺย... สมฺผํ ปลเปยฺย... สนฺธึ ฉินฺเทยฺย... นิลฺโลปํ หเรยฺย... เอกาคาริกํ กเรยฺย... ปริปนฺเถ ติฏฺเจยฺย... ปรทารํ คจฺเฉยฺย... คามฆาตกํ กเรยฺย... นิคมฆาตกํ กเรยฺย... สุปินนฺเตน เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสเวยฺย... สุปินคตสฺส อสุจิ มุจฺเจยฺย... สุปินนฺเตน ทานํ ทเทยฺย... จีวรํ ทเทยฺย... ปิณฺฑปาตํ ทเทยฺย... เสนาสนํ ทเทยฺย... คิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขารํ ทเทยฺย... ขาทนียํ ทเทยฺย... โภชนียํ ทเทยฺย... ปานียํ ทเทยฺย... เจติยํ วนฺเทยฺย... เจติเย มาลํ อาโรเปยฺย... คนฺธํ อาโรเปยฺย... วิเลปนํ อาโรเปยฺย ฯเปฯ เจติยํ อภิทกฺขิณํ กเรยฺยาติ. อามนฺตา หญฺจิ สุปินนฺเตน เจติยํ อภิทกฺขิณํ กเรยฺย, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "สพฺพํ สุปินคตสฺส จิตฺตํ อพฺยากตนฺติ.

[๙๐๒] น วตฺตพฺพํ "สพฺพํ สุปินคตสฺส จิตฺตํ อพฺยากตนฺติ. อามนฺตา. นนุ สุปินคตสฺส จิตฺตํ อพฺโพหาริยํ วุตฺตํ ภควตาติ. อามนฺตา. หญฺจิ สุปินคตสฺส จิตฺตํ อพฺโพหาริยํ วุตฺตํ ภควตา, [๑]เตน วต[๑] เร วตฺตพฺเพ "สพฺพํ สุปินคตสฺส จิตฺตํ อพฺยากตนฺติ.

อพฺยากตกถา นิฏฺจิตา.

[๑-๑] สี. โน จ.

(๒๑๖) ๙. อาเสวนปจฺจยตากถา

[๙๐๓] นตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "ปาณาติปาโต ภิกฺขเว อาเสวิโต ภาวิโต พหุลีกโต นิรยสංวตฺตนิโก ติรจฺฉานโยนิสංวตฺตนิโก ปิตฺติวิสยสංวตฺตนิโก, โย สพฺพลหุโส ปาณาติปาตสฺส วิปาโก, มนุสฺสภูตสฺส อปฺปายุกสංวตฺตนิโก โหตีติ.[๑] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ.

นตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา:- "อทินฺนาทานํ ภิกฺขเว อาเสวิตं ภาวิตं พหุลีกตं นิรยสංวตฺตนิกं ติรจฺฉาน-โยนิสංวตฺตนิกं ปิตฺติวิสยสංวตฺตนิกं, โย สพฺพลหุโส อทินฺนาทานสฺส วิปาโก มนุสฺสภูตสฺส โภคพฺยสนสංวตฺตนิโก โหติ ฯเปฯ โย สพฺพลหุโส กาเมสุมิจฺฉาจารสฺส วิปาโก มนุสฺสภูตสฺส สปตฺตเวรสංวตฺตนิโก โหติ ฯเปฯ โย สพฺพลหุโส มุสาวาทสฺส วิปาโก มนุสฺสภูตสฺส อพฺภูตพฺภกฺขาน-สංวตฺตนิโก โหติ ฯเปฯ โย สพฺพลหุโส ปิสุณาย วาจาย วิปาโก มนุสฺสภูตสฺส มิตฺเตหิ เภทนสංวตฺตนิโก โหติ ฯเปฯ โย สพฺพลหุโส ผรุสาย วาจาย วิปาโก มนุสฺสภูตสฺส อมนาปสทฺทสංวตฺตนิโก โหติ ฯเปฯ โย สพฺพลหุโส สมฺผปฺปลาปสฺส วิปาโก มนุสฺสภูตสฺส อนาเทยฺยวาจาสංวตฺตนิโก โหติ สุราเมรยปานं ภิกฺขเว อาเสวิตं ฯเปฯ โย สพฺพลหุโส สุราเมรยปานสฺส วิปาโก มนุสฺสภูตสฺส อุมฺมตฺตกสංวตฺตนิโก โหตีติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ กาจิ อาเสวน-ปจฺจยตาติ.

---

[๑] องฺ. อฏฺ ก. ๒๓/๔๐ ปพฺเพ.
[๒] องฺ. อฏฺ ก. ๒๓/๔๐ ปพฺเพ.

[๙๐๔] นตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "มิจฺฉาทิฏฺฐิ ภิกฺขเว อาเสวิตา ภาวิตา พหุลีกตา นิรยสංวตฺตนิกา ติรจฺฉานโยนิสංวตฺตนิกา ปิตฺติวิสยสංวตฺตนิกาติ. อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ.

นตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "มิจฺฉาสงฺกปฺโป ฯเปฯ มิจฺฉาสมาธิ ภิกฺขเว อาเสวิโต ภาวิโต พหุลีกโต ฯเปฯ ปิตฺติวิสยสංวตฺตนิโกติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ.

[๙๐๕] นตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สมฺมาทิฏฺฐิ ภิกฺขเว อาเสวิตา ภาวิตา พหุลีกตา อมโตคธา โหติ อมตปรายนา อมตปริโยสานาติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ.

นตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ. อามนฺตา. นนุ วุตฺตํ ภควตา "สมฺมาสงฺกปฺโป ภิกฺขเว อาเสวิโต ภาวิโต พหุลีกโต ฯเปฯ สมฺมาสมาธิ ภิกฺขเว อาเสวิโต ภาวิโต พหุลีกโต อมโตคโธ โหติ อมตปรายโน อมตปริโยสาโนติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ อามนฺตา. เตน หิ อตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตาติ.

อาเสวนปจฺจยตากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๑๗) ๑๐. ขณิกกถา

[๙๐๖] เอกจิตฺตกฺขณิกา สพฺเพ ธมฺมาติ. อามนฺตา. จิตฺเต มหาปจฺจวี สณฺฐาติ, มหาสมุทฺโท สณฺฐาติ, สิเนรุปพฺพตราชา สณฺฐาติ,

อาโป สณฺจาติ, เตโช สณฺจาติ, วาโย สณฺจาติ, ติณกฏฺฐวนปฺปตโย สณฺจหนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกจิตฺตกฺขณิกา สพฺเพ ธมฺมาติ. อามนฺตา. จกฺขายตนํ จกฺขุวิญฺญาเณน สหชาตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ จกฺขายตนํ จกฺขุวิญฺญาเณน สหชาตนฺติ. อามนฺตา. นนุ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ "อชฺฌตฺติกญฺเจว อาวุโส จกฺขุ๋ อปริภินฺนํ โหติ, พาหิรา จ รูปา น อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส[๑] ปาตุภาโว โหติ. อชฺฌตฺติกญฺเจว อาวุโส จกฺขุ๋ อปริภินฺนํ โหติ, พาหิรา จ รูปา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ตชฺโช สมนฺนาหาโร โหติ, เนว ตาว ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหติ. ยโต จ โข อาวุโส อชฺฌตฺติกญฺเจว จกฺขุ๋ อปริภินฺนํ โหติ, พาหิรา จ รูปา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, ตชฺโช จ สมนฺนาหาโร โหติ เอวํ ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหตีติ[๒] อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "จกฺขายตนํ จกฺขุวิญฺญาเณน สหชาตนฺติ.

โสตายตนํ ฯเปฯ ฆานายตนํ ฯเปฯ ชิวฺหายตนํ ฯเปฯ กายายตนํ กายวิญฺญาเณน สหชาตนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ กายายตนํ กายวิญฺญาเณน สหชาตนฺติ. อามนฺตา. นนุ อายสฺมา สาริปุตฺโต เอตทโวจ "อชฺฌตฺติโก เจว อาวุโส กาโย อปริภินฺโน โหติ, พาหิรา จ โผฏฺฐพฺพา น อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, โน จ ฯเปฯ อชฺฌตฺติโก เจว อาวุโส กาโย อปริภินฺโน โหติ, พาหิรา จ โผฏฺฐพฺพา อาปาถํ

---

[๑] สฺยา. วิญฺญาณภาวสฺส.

[๒] ม. มู. ๑๒/๓๐๖ ปพฺเพ.

อาคจฺฉนฺติ, โน จ ฯเปฯ ยโต จ โข อาวุโส อชฺฌตฺติโก เจว กาโย อปริภินฺโน โหติ, พาหิรา จ โผฏฺฐพฺพา อาปาถํ อาคจฺฉนฺติ, ตชฺโช จ สมนฺนาหาโร โหติ, เอวํ ตชฺชสฺส วิญฺญาณภาคสฺส ปาตุภาโว โหตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. อามนฺตา. เตน หิ น วตฺตพฺพํ "กายายตนํ กายวิญฺญาเณน สหชาตนฺติ.

[๙๐๗] น วตฺตพฺพํ "เอกจิตฺตกฺขณิกา สพฺเพ ธมฺมาติ. อามนฺตา. สพฺเพ ธมฺมา นิจฺจา ธุวา สสฺสตา อวิปริณามธมฺมาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ. เตน หิ เอกจิตฺตกฺขณิกา สพฺเพ ธมฺมาติ.

ขณิกกถา นิฏฺฐิตา.

พาวีสติโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

อตฺถิ กิญฺจิ สญฺโญชนํ อปฺปหาย ปรินิพฺพานํ, อรหา กุสลจิตฺโต ปรินิพฺพายติ, อรหา อาเนญฺเชจิโต ปรินิพฺพายติ, อตฺถิ คพฺภเสยฺยาย ธมฺมาภิสมโย,อตฺถิ คพฺภเสยฺยาย อรหตฺตปฺปตฺติ, อตฺถิ สุปินคตสฺส ธมฺมาภิสมโย, อตฺถิ สุปินคตสฺส อรหตฺตปฺปตฺติ, สพฺพํ สุปินคตสฺส, จิตฺตํ อพฺยากตํ, นตฺถิ กาจิ อาเสวนปจฺจยตา, เอกจิตฺตกฺขณิกา สพฺเพ ธมฺมาติ.

---

๒๓. เตวีสติมวคฺโค

(๒๑๘) ๑. เอกาธิปฺปายกถา

[๙๐๘] เอกาธิปฺปาเยน[๑] เมถุโน ธมฺโม ปฏิเสวิตพฺโพติ. อามนฺตา. เอกาธิปฺปาเยน อสฺสมเณน โหตพฺพํ อภิกฺขุนา โหตพฺพํ ฉินฺนมูเลน โหตพฺพํ ปาราชิเกน โหตพฺพนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกาธิปฺปาเยน เมถุโน ธมฺโม ปฏิเสวิตพฺโพติ. อามนฺตา. เอกาธิปฺปาเยน ปาโณ หนฺตพฺโพ, อทินฺนํ อาทิยิตพฺพํ, มุสา ภณิตพฺพํ,[๒] ปิสุณา ภณิตพฺพา, ผรุสา ภณิตพฺพา, สมฺผ ปลปิตพฺพา, สนฺธิ เฉทิตพฺโพ,[๓] นิลฺโลปา หาตพฺพา, เอกาคาริยา กาตพฺพา, ปริปนฺเถ ฐาตพฺพา, ปรทาโร คนฺตพฺโพ, คามฆาตโก กาตพฺโพ, นิคมฆาตโก กาตพฺโพติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

เอกาธิปฺปายกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๑๙)๒. อรหนฺตวณฺณกถา

[๙๐๙] อรหนฺตานํ วณฺเณน อมนุสฺสา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺตีติ. อามนฺตา. อรหนฺตานํ วณฺเณน อมนุสฺสา[๔] ปาณา หนนฺติ ฯเปฯ อทินฺนา อาทิยนฺติ... มุสา ภณนฺติ... ปิสุณา ภณนฺติ... ผรุสา ภณนฺติ... สมฺผ ปลปนฺติ... สนฺธี ฉินฺทนฺติ... นิลฺโลปา หรนฺติ... เอกาคาริยา

---

[๑] อิ. เอกาธิปฺปาโย.
[๒] ฉ., เท. อิ. ภณิตพฺพา.
[๓] สี. อิ. เฉทิตพฺพา.
[๔] สฺยา. มนุสฺสา.

กโรนฺติ... ปริปนฺเถ ติฏฺฐนฺติ... ปรทารํ คจฺฉนฺติ คามฆาตกํ กโรนฺติ ฯเปฯ นิคมฆาตกํ กโรนฺตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

อรหนฺตวณฺณกถา นิฏฺฐิตา.

(๒๒๐-๔) ๓-๗. อิสฺสริยกามการิกากถา

[๙๑๐] โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ วินิปาตํ คจฺฉตีติ. อามนฺตา. โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ นิรยํ คจฺฉติ... สญฺชีวํ คจฺฉติ... กาลสุตฺตํ คจฺฉติ... ตาปนํ คจฺฉติ... ปตาปนํ[๑] คจฺฉติ... สงฺฆาฏกํ คจฺฉติ... โรรุวํ คจฺฉติ ฯเปฯ อวีจึ คจฺฉตีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ วินิปาตํ คจฺฉตีติ. อามนฺตา. "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ วินิปาตํ คจฺฉตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. หญฺจิ "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ วินิปาตํ คจฺฉตีติ นตฺเถว สุตฺตนฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกาม-การิกาเหตุ วินิปาตํ คจฺฉตีติ.

[๙๑๑] โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ คพฺภเสยฺยํ โอกฺกมตีติ. อามนฺตา. โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ นิรยํ อุปปชฺเชยฺย, ติรจฺฉานโยนึ อุปปชฺเชยฺยาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ คพฺภเสยฺยํ โอกฺกมตีติ อามนฺตา. โพธิสตฺโต อิทฺธิมาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โพธิสตฺโต อิทฺธิมาติ. อามนฺตา. โพธิสตฺเตน[๒] ฉนฺทิทฺธิปาโท ภาวิโต ฯเปฯ

---

[๑] ฉ., เท. มหาตาปนํ. [๒] สี. โพธิสตฺโต.

วีริยิทฺธิปาโท ฯเปฯ จิตฺตทฺธิปาโท ฯเปฯ วีมํสิทฺธิปาโท ภาวิโตติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ คพฺภเสยฺยํ โอกฺกมตีติ. อามนฺตา.

โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ คพฺภเสยฺยํ โอกฺกมตีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. หญฺจิ "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ คพฺภเสยฺยํ โอกฺกมตีติ นตฺเถว สุตฺตนฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ คพฺภเสยฺยํ โอกฺกมตีติ.

[๙๑๒] โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ ทุกฺกรการิกํ อกาสีติ. อามนฺตา. โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ "สสฺสโต โลโกติ ปจฺจาคจฺฉิ..."อสสฺสโต โลโกติ ปจฺจาคจฺฉิ..."อนฺตวา โลโกติ ฯเปฯ "อนนฺตวา โลโกติ "ตํ ชีวํ ตํ สรีรนฺติ, "อญฺญํ ชีวํ อญฺญํ สรีรนฺติ... "โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ... "น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ... "โหติ จ น จ โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ ฯเปฯ "เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ ปจฺจาคจฺฉีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ ทุกฺกรการิกํ อกาสีติ. อามนฺตา. "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ ทุกฺกรการิกํ อกาสีติ อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. หญฺจิ "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ ทุกฺกรการิกํ อกาสีติ นตฺเถว สุตฺตนฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ ทุกฺกรการิกํ อกาสีติ.

[๙๑๓] โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ อปรนฺตปิ อกาสิ อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิสีติ. อามนฺตา. โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ "สสฺสโต โลโกติ ปจฺจาคจฺฉิ ฯเปฯ "เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมฺมรณาติ ปจฺจาคจฺฉีติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๑๔] โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิสีติ. อามนฺตา. "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิสีติ

อตฺเถว สุตฺตนฺโตติ. นตฺถิ. หญฺจิ "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิสีติ นตฺเถว สุตฺตนฺโต, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิสีติ.

อิสฺสริยกามการิกากถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๒๕) ๘. ราคปฏิรูปกาทิกถา

[๙๑๕] อตฺถิ น ราโค ราคปฏิรูปโกติ. อามนฺตา. อตฺถิ น ผสฺโส ผสฺสปฏิรูปโก, อตฺถิ น เวทนา เวทนาปฏิรูปิกา,[๑] อตฺถิ น สญฺญา สญฺญาปฏิรูปิกา, อตฺถิ น เจตนา เจตนาปฏิรูปิกา, อตฺถิ น จิตฺตํ จิตฺตปฏิรูปกํ, อตฺถิ น สทฺธา สทฺธาปฏิรูปิกา, อตฺถิ น วีริยํ วีริยปฏิรูปกํ, อตฺถิ น สติ สติปฏิรูปิกา, อตฺถิ น สมาธิ สมาธิปฏิรูปโก, อตฺถิ น ปญฺญา ปญฺญาปฏิรูปิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

[๙๑๖] อตฺถิ น โทโส โทสปฏิรูปโก อตฺถิ น โมโห โมหปฏิรูปโก อตฺถิ น กิเลโส กิเลสปฏิรูปโก[๒]ติ. อามนฺตา. อตฺถิ น ผสฺโส ผสฺสปฏิรูปโก ฯเปฯ อตฺถิ น ปญฺญา ปญฺญาปฏิรูปิกาติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ

ราคปฏิรูปกาทิกถา นิฏฺฐิตา.

---

(๒๒๖) ๙. อปรินิปฺผนฺนกถา

[๙๑๗] รูปํ อปรินิปฺผนฺนนฺติ. อามนฺตา. รูปํ นานิจฺจํ น สงฺขตํ น ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ น ขยธมฺมํ น วยธมฺมํ น วิราคธมฺมํ น

---

[๑] ฉ. ปติรูปโก. เอวมุปริปิ.　　[๒] ฉ. น กิเลสิโย กิเลสิยปฏิรูปโก.

นิโรธธมฺมํ น วิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ รูปํ อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ รูปํ อนิจฺจํ สงฺขตํ ฯเปฯ วิปริณามธมฺมํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "รูปํ อปรินิปฺผนฺนนฺติ.

ทุกฺขญฺเญว ปรินิปฺผนฺนนฺติ. อามนฺตา. นนุ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ วุตฺตํ ภควตา "รูปํ อนิจฺจนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ วุตฺตํ ภควตา รูปํ อนิจฺจํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทุกฺขญฺเญว ปรินิปฺผนฺนนฺติ ฯเปฯ

[๙๑๘] เวทนา ฯเปฯ สญฺญา ฯเปฯ สงฺขารา ฯเปฯ วิญฺญาณํ ฯเปฯ จกฺขายตนํ ฯเปฯ ธมฺมายตนํ ฯเปฯ จกฺขุธาตุ ฯเปฯ ธมฺมธาตุ ฯเปฯ จกฺขุนฺทฺริยํ ฯเปฯ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อปรินิปฺผนฺนนฺติ. อามนฺตา. อญฺญาตาวินฺทฺริยํ นานิจฺจํ ฯเปฯ น วิปริณามธมฺมนฺติ. น เหวํ วตฺตพฺเพ ฯเปฯ นนุ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อนิจฺจํ สงฺขตํ ฯเปฯ วิปริณามธมฺมนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อนิจฺจํ สงฺขตํ ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ ขยธมฺมํ วยธมฺมํ วิราคธมฺมํ นิโรธธมฺมํ วิปริณามธมฺมํ, โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อปรินิปฺผนฺนนฺติ.

ทุกฺขญฺเญว ปรินิปฺผนฺนนฺติ. อามนฺตา. นนุ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ วุตฺตํ ภควตา "อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อนิจฺจนฺติ. อามนฺตา. หญฺจิ ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ วุตฺตํ ภควตา "อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อนิจฺจ" โน จ วต เร วตฺตพฺเพ "ทุกฺขญฺเญว ปรินิปฺผนฺนนฺติ.

อปรินิปฺผนฺนกถา นิฏฺฐิตา.

เตวีสติโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺทานํ

เอกาธิปฺปาเยน เมถุโน ธมฺโม ปฏิเสวิตพฺโพ, อรหนฺตานํ วณฺเณน อมนุสฺสา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวนฺติ, โพธิสตฺโต อิสฺสริยกามการิกาเหตุ วินิปาตํ คจฺฉติ, คพฺภเสยฺยํ โอกฺกมติ, ทุกฺกรการิกํ อกาสิ, อปรนฺตปิ อกาสิ, อญฺญํ สตฺถารํ อุทฺทิสิ, อตฺถิ น ราโค ราคปฏิรูปโก, อตฺถิ น โทโส โทสปฏิรูปโก, อตฺถิ น โมโห, โมหปฏิรูปโก, อตฺถิ น กิเลโส กิเลสปฏิรูปโก, รูปี อปรินิปฺผนฺนํ อญฺญาตาวินฺทฺริยํ อปรินิปฺผนฺนนฺติ.[๑]

ขุทฺทโก อฑฺฒปณฺณาสโก.

ตสฺสุทฺทานํ

นวํ กตฺ[๒] นิพฺพุติ เอกาธิปฺปาโย.

ปณฺณาสกุทฺทานํ

มหานิยาโม, อนุสยา, นิคฺคโห ขุทฺทกปญฺจมา. ปรปฺปวาทมทฺทนา, สุตฺตมูลสมาหิตา. อุชฺโชตนา สตฺถุสมเย, กถาวตฺถุปฺปกรเณติ.

ปญฺจตฺตึสภาณวารํ

กถาวตฺถุปกรณํ นิฏฺฐิตํ.

---

[๑] อิ. ปรินิปฺผนฺนนฺติ. [๒] ฉ., เท. อยํ ปาโฐ น ทิสฺสติ.

อภิธมฺมปิฏเก กถาวตฺถุปาลิยา

ปทานุกฺกโม

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
(อ)	
อกตๆ	๗๓๔/๔๘๙
อกนฺตผลๆ	๑๐๒/๔๗
อกิริยวาทา	๒๙๖/๑๔๘
อคนฺถนิโย	๒๗๙/๑๒๑
อญฺญมญฺญปจฺจยา	๕๐๒/๓๔๕
อญฺญาตาวินฺทฺริยๆ	๙๑๘/๕๘๒
อญฺญินฺทฺริยๆ	๓๖/๒๔
อทินฺนาทานๆ	๔๘๐/๓๓๐
อนมตฺคโคยๆ	๗๕/๔๐
อนารมฺมณๆ	๔๙๕/๓๔๑
อนิทสฺสนๆ	๙๗/๔๖
อนินฺทฺริยพทฺธๆ	๗๘๖/๕๐๙
อนิมิตฺตารมฺมณๆ	๓๕๗/๒๓๑
อนิยฺยานิโก	๘๔๘/๕๔๕
อนฺตราปรินิพฺพายี	๒๗๖/๑๑๖
อนฺตราภโว	๕๐๕/๓๔๗
อโนธึกตฺวา	๓๓๘/๒๐๙
อปจยคามี	๒๗๙/๑๒๑
อพฺยาปนฺนจิตฺตา	๒๖๙/๑๐๖
อมตารมฺมณๆ	๕๔๙/๓๘๑
อรหตฺตผลสมงฺคิสฺส	๔๑๙/๒๙๕
อรหนฺตฆาตกา	๒๖๙/๑๐๕
อริยสจฺจานิ	๓๘๙/๕๑๐
อรูปธาตุ	๕๑๗/๓๕๗
อรูปี	๖๓/๓๖
อโลโภ	๗๓๕/๔๘๓
อวิชฺชานีวรณๆ	๓๑๔/๑๗๖
อวิชฺชานุสโย	๓๑๔/๑๗๖
อวิชฺโชโฆ	๓๑๔/๑๗๖
อสงฺกิณฺณา	๒๙๖/๑๔๗
อสงฺกิเลสิกา	๓๐๑/๑๖๐
อสญฺญภโว	๓๘๑/๒๕๖
อสญฺญโยนิ	๓๘๑/๒๕๖
อสฺสาสปสฺสาสา	๓๓๓/๒๐๒
(อา)	
อากาสานญฺจายตนๆ	๓๓๓/๒๐๒
อากิญฺจญฺญายตนๆ	๓๓๓/๒๐๒
อาจยคามี	๕๐๐/๓๔๔

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
อานาปานสฺสติ	๓๐๑/๑๖๐
อาเนญฺชาภิสงฺขารํ	๗๗๗/๕๐๕
(อิ)	
อิทปฺปจฺจยตา	๓๐๘/๑๖๙
อิทฺธิปาทภาวนา	๒๔๔/๘๕
อินฺทฺริยภาวนา	๒๔๔/๘๕
(อุ)	
อุทฺธจฺจํ	๒๕๑/๙๐
อุทฺธโสโต	๒๗๖/๑๑๖
อุปาทานํ	๓๑๘/๔๗๖
(เอ)	
เอกนฺตสุขปฏิสํเวที	๖๒๖/๔๓๐
เอกายนมคฺโค	๓๐๑/๑๖๐
เอกุปฺปาโท	๗๓๐/๔๖๘
(โอ)	
โอกฺกนฺตนิยาโม	๔๐๓/๒๘๑
โอทาตกสิณํ	๔๓๒/๓๐๒
(ก)	
กงฺขา	๓๑๘/๑๘๔
กถึกถี	๓๒๕/๑๙๕
กมฺมวิปาโก	๗๘๑/๔๑
กมฺมูปจโย	๗๓๗/๔๘๔
กามคุณา	๓๓๘/๒๑๐
กามตณฺหา	๔๕๒/๓๑๓
กามภโว	๕๐๕/๓๔๗
กามราโค	๕๕๔/๓๘๕
กามาวจรํ	๗๗๐/๕๐๑
กามาสวา	๓๖๗/๒๔๐
กาโมโฆ	๕๕๔/๓๘๕
กายคตาสติ	๓๐๑/๑๖๐
กายสญฺเจตนา	๕๓๙/๓๗๔
กายายตนํ	๕๙๐/๔๐๙
กุกฺกุจฺจํ	๖๖๐/๔๔๗
กุสลมูลํ	๖๘๖/๔๕๘
โกลโกโล	๒๗๔/๑๑๔
(ข)	
ขนฺเธสุ	๙๔/๔๕
ขยธมฺโม	๙๕/๔๕
ขีณา	๒๘/๑๒๕
(ค)	
คนฺถํ	๒๘๙/๑๓๔
คนฺถตณฺหา	๖๗๖/๔๕๔
คนฺถธาตุ	๒๐/๑๔

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
คนฺธราโค	๗๐๓/๔๖๘
คนฺธายตนํ	๓๐๑/๑๖๐
โคจรวิสยํ	๕๗๖/๔๐๑
โคจโร	๓๗๓/๒๔๘
(ฆ)	
ฆานํ	๓๙๑/๒๖๗
ฆานธาตุ	๒๐/๑๕
ฆานวิญฺญาณํ	๒๘๙/๑๓๔
ฆานายตนํ	๓๐๑/๑๖๐
(จ)	
จกฺขายตนํ	๓๐๑/๑๖๐
จกฺขุธาตุ	๒๐/๑๕
จกฺขุนฺทฺริยํ	๓๖/๒๔
จกฺขุวิญฺญาณํ	๒๓๔/๗๗
จตุโวการภโว	๓๘๔/๒๕๖
จิตฺตเจตสิกา	๗๖๗/๕๐๐
จิตฺตสงฺขาโร	๔๕๘/๓๑๗
จิตฺตทิทฺธิปาโท	๖๕๖/๔๔๕
เจตนา	๖๓๖/๔๓๕
เจตสิกํ	๓๓๘/๒๐๙
เจโตสมาธิ	๔๘๖/๓๓๔
(ฉ)	
ฉนฺทราโค	๕๑๐/๓๑๕
ฉนฺทาธิปติ	๗๑๑/๔๗๓
ฉนฺทิทฺธิปาโท	๙๑๑/๕๗๙
ฉนฺโท	๕๑๐/๓๕๑
ฉผุเปกฺโข	๓๙๗/๒๗๕
(ช)	
ชรามรเณน	๒๘๑/๑๒๔
ชาคริยานุโยโค	๘๙๗/๕๗๑
ชาติปจฺจยา	๔๔๙/๓๑๑
ชิวฺหา	๓๓๘/๒๐๙
ชิวฺหาธาตุ	๒๐/๑๕
ชิวฺหายตนํ	๓๐๑/๑๖๐
ชิวฺหาวิญฺญาณํ	๓๓๖/๒๐๖
ชีวิตินฺทฺริยํ	๕๔๒/๓๗๖
(ฌ)	
ฌานํ	๖๗๑/๔๕๒
ฌานารมฺมณา	๖๗๑/๔๕๒
(ญ)	
ญาณวิปฺปยุตฺเต	๖๑๔/๔๒๓
ญายสฺส	๓๐๓/๑๖๒

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
(จ)	
จิติ	๔๕๕/๓๑๕
จิติกาเล	๓๘๓/๒๕๘
(ฑ)	
ฑยฺหนฺเต	๖๕๖/๔๔๕
(ต)	
ตณฺหา	๒๙๖/๑๕๐
ตณฺหาปจฺจยา	๗๑๘/๔๗๖
ตณฺหาสญฺโญชนานํ	๗๕/๔๐
ติกฺขินฺทฺริเย	๘๕๖/๕๔๙
เตโชธาตุ	๔๖๖/๓๒๑
(ถ)	
ถีนํ	๕๓๓/๓๖๘
เถตโต	๒๓๕/๗๘
(ท)	
ทิฏฺิ	๙๔/๔๕
ทิฏฺิสญฺโญชนํ	๖๐๕/๔๑๘
ทิพฺพโสตํ	๓๗๕/๒๕๐
ทุกฺขนิโรธคามินี	๔๐๕/๒๘๔
ทุกฺขนิโรโธ	๓๑๗/๑๘๒
ทุกฺขสจฺจํ	๓๔๕/๒๑๗
ทุกฺขสมุทโย	๔๐๕/๒๘๔
เทวตานุสฺสติ	๓๐๑/๑๖๐
โทโส	๓๐๑/๑๖๐
(ธ)	
ธมฺมตณฺหา	๖๗๖/๔๕๔
ธมฺมธาตุ	๙๑๘/๕๘๒
ธมฺมวิจยสมฺโพชฺฌงฺโค	๕๕๗/๓๘๘
ธมฺมานุสฺสติ	๓๐๑/๑๖๐
ธาตุ	๒๙๗/๑๕๕
(น)	
นนฺที	๒๙๖/๑๕๐
นานารมฺมณา	๕๗๖/๔๐๑
นามรูปี	๗๑๙/๔๗๖
นิกฺกิเลโส	๖๑๔/๔๒๓
นิพฺพานํ	๖๑๖/๔๒๓
นิพฺพานธาตุ	๘๔๔/๕๔๓
นิโรธํ	๘๖๕/๕๕๒
นิโรธธมฺโม	๙๕/๔๕
นิโรธสมาปตฺติ	๔๕๗/๓๑๖
นีลกสิณํ	๓๒๙/๑๙๘
นีวรณํ	๓๐๗/๑๖๘
เนกฺขมฺมํ	๕๒๖/๓๖๒
เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ	๘๒๕/๕๓๓

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
(ป)	
ปจฺจยา	๘๙๗/๕๗๒
ปจฺจเวกฺขณา	๗๑๕/๔๗๔
ปญฺจวิญฺญาณา	๕๗๖/๔๐๑
ปญฺญา	๕๕๗/๓๘๘
ปญฺญาพลํ	๕๕๗/๓๘๘
ปญฺญินฺทฺริยํ	๕๕๗/๓๘๘
ปฏิฆํ	๖๐๕/๔๑๘
ปฏิฆานุสโย	๖๐๕/๔๑๘
ปฏิจฺจสมุปฺปนฺนํ	๗๘๖/๕๐๙
ปฏิจฺจสมุปฺปาโท	๔๔๘/๓๑๐
ปฏิปทา	๒๖๕/๑๐๑
ปฏิพลา	๒๖๙/๑๐๕
ปฏิสงฺขา	๓๕๓/๒๒๕
ปฏิสงฺขานิรุทฺธา	๓๕๓/๒๒๖
ปฏิสมฺภิทา	๔๓๒/๓๐๑
ปถวีธาตุ	๔๖๕/๓๒๐
ปรมฺมรณา	๓๗๗/๒๕๒
ปวิเวกสุขํ	๓๓๘/๒๐๙
ปาณาติปาโต	๗๘/๔๑
ปาปํ	๗๔๓/๔๘๙
ปีตฺติวิสโย	๕๐๓/๓๔๖
ปีตกสิณํ	๓๒๙/๑๙๘
ปีติ	๓๓๓/๒๐๒
ปีติโสมนสฺสํ	๕๑๐/๓๕๑
ปุญฺญาภิสงฺขารํ	๗๗๗/๕๐๕
ปุนพฺภโว	๒๗๓/๑๑๓
ปุพฺเพนิวาสํ	๑๙๔/๖๖
โปโนพฺภวิกา	๖๗๙/๔๕๕
(ผ)	
ผรุสวาจา	๕๔๖/๓๗๙
ผสฺสวิปฺปยุตฺตา	๕๓๐/๓๖๕
ผสฺสารมฺมเณ	๔๓๗/๓๐๔
ผสฺสูปจโย	๗๓๗/๔๘๔
โผฏฺฐพฺพํ	๘๒๓/๕๓๒
โผฏฺฐพฺพตณฺหา	๖๗๖/๔๕๔
โผฏฺฐพฺพธาตุ	๒๐/๑๕
โผฏฺฐพฺพราโค	๗๐๓/๔๖๘
โผฏฺฐพฺพายตนํ	๓๐๑/๑๖๐
(พ)	
พลํ	๓๔๘/๒๒๑
พลภาวนา	๒๔๔/๘๕
พาหิรารมฺมณา	๕๗๖/๔๐๑
พฺยาปนฺนจิตฺตา	๒๖๙/๑๐๕
พฺยาปาทวิตกฺกํ	๔๘๕/๓๓๒
พฺยาปาทสญฺญา	๖๘๙/๔๕๙
พฺยาปาโท	๖๘๙/๔๕๙
พุรหฺมจริยํ	๗๘๘/๕๑๐

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
โพชฺฌงฺคภาวนา	๒๔๔/๘๕
โพชฺฌงฺครตนานํ	๓๐๓/๑๖๓
โพชฺฌงฺโค	๓๙๒/๒๖๘
(ภ)	
ภวตณฺหา	๔๕๒/๓๑๓
ภวปจฺจยา	๔๕๐/๓๑๒
ภวราคสญฺโญชนํ	๖๐๕/๔๑๙
ภวราคานุสโย	๖๐๕/๔๑๙
ภวราโค	๖๐๕/๔๑๙
ภโว	๒๑๗/๗๒
ภาวนา	๒๔๔/๘๕
(ม)	
มคฺคจิตฺตํ	๓๙๐/๒๖๖
มคฺคสจฺจํ	๔๕๒/๓๑๓
มนสิกาโร	๔๙๒/๓๓๘
มนายตนํ	๕๒๐/๓๕๘
มโน	๕๓๘/๓๗๓
มโนกมฺมํ	๕๓๘/๓๗๓
มโนวิญฺญาณํ	๕๗๘/๔๐๒
มโนสญฺเจตนา	๕๓๙/๓๗๔
มโนสมฺผสฺสชา	๔๗๑/๓๒๕
มโนสมฺผสฺโส	๒๓๔/๗๗
มาโน	๒๒๐/๗๓
มิจฺฉตฺตนิยาโม	๔๔๖/๓๑๐
มิจฺฉา	๒๙๕/๑๔๖
มิจฺฉาทิฏฺฐิ	๗๐๗/๔๗๐
มิจฺฉาวายามํ	๑๐๕/๔๘
มิจฺฉาสงฺกปฺโป	๙๐๔/๕๗๕
มิจฺฉาสมาธิ	๙๐๔/๕๗๕
มุสา	๙๐๘/๕๗๘
เมตฺตา	๖๘๗/๔๕๘
โมโห	๕๓๓/๓๖๘
(ย)	
ยถากมฺมูปเค	๑๒๑/๕๔
โยคกฺเขมา	๖๕๗/๔๔๖
โยคนิยํ	๓๖๓/๒๓๖
โยนิ	๓๘๑/๒๕๖
(ร)	
รสตณฺหา	๖๗๖/๔๕๔
รสธาตุ	๒๐/๑๕
รสราโค	๗๐๓/๔๖๘
รสายตนํ	๕๓๔/๓๗๐
ราโค	๕๔๙/๓๘๑
รูปกฺขนฺธปริยาปนฺนา	๘๓๓/๕๓๘
รูปกฺขนฺโธ	๒๙๔/๑๔๓
รูปชีวิตินฺทฺริยํ	

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
รูปตณฺหา	๖๗๖/๔๕๔
รูปธาตุ	๕๔๖/๓๗๙
รูปภโว	๕๐๗/๓๔๘
รูปโยนิ	๕๒๔/๓๖๑
รูปสญฺญา	๘๒๕/๕๓๓
รูปายตนํ	๑๒๒/๕๔
รูปาวจโร	๒๗๙/๑๒๑
รูปี	๖๑/๓๖
(ล)	
ลาภี	๕๗๐/๓๙๗
โลกุตฺตรํ	๖๕๙/๔๔๗
โลโภ	๖๗๗/๔๕๕
โลหิตํ	๘๕๙/๕๕๑
โลหิตกํ	๔๖๓/๓๑๙
โลหิตกสิณํ	๓๒๙/๑๙๘
(ว)	
วจีกมฺมํ	๕๓๒/๓๖๖
วจีเภโท	๓๒๖/๑๙๖
วจีสงฺขาโร	๔๕๘/๓๑๗
วยธมฺโม	๓๘๒/๕๓๘
วาจา	๓๓๒/๒๐๑
วาโยกสิณํ	๓๓๒/๒๐๑
วาโยธาตุ	๔๖๖/๓๒๑
วิจาโร	๘๒๕/๕๓๓
วิจิกิจฺฉา	๗๐๐/๔๖๖
วิจิกิจฺฉานีวรณํ	๓๑๘/๑๘๔
วิญฺญาณกฺขนฺโธ	๔๗๓/๓๒๖
วิญฺญาณญฺจายตนํ	๓๓๓/๒๐๒
วิญฺญาณฏฺฐิติ	๔๕๕/๓๑๕
วิตกฺกวิจารา	๓๓๒/๒๐๐
วิตกฺโก	๘๒๕/๕๓๓
วิปกฺกวิปากา	๒๙๙/๑๕๖
วิปากธมฺมธมฺโม	๕๐๑/๓๔๔
วิปาโก	๑๔๒/๕๘
วีตโทโส	๒๖๑/๙๗
วีตมลํ	๒๗๘/๑๑๙
วีตโมโห	๒๖๑/๙๗
วีตราโค	๒๖๑/๙๗
วีมํสาธิปติ	๗๑๔/๔๗๔
เวทนากฺขนฺโธ	๔๗๓/๓๒๖
(ส)	
สกทาคามิผลํ	๔๐๘/๒๘๘
สกทาคามี	๓๙๖/๒๗๓
สกฺกายทิฏฺฐิ	๒๕๑/๙๐
สงฺกปฺโป	๕๑๐/๓๕๑
สงฺกิเลสํ	๓๕๕/๒๒๘
สงฺกิเลสิโก	๒๗๙/๑๒๑

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
สงฺขารกฺขนฺโธ	๕๕๔/๓๘๕	สมุทยธมฺมํ	๒๗๘/๑๑๙
สงฺขารา	๕๑๑/๓๕๓	สมุทยสจฺจํ	๔๕๒/๓๑๓
สจฺจวาที	๒๒๙/๗๕	สมฺมปฺปธานา	๒๖๐/๙๖
สจฺจานิ	๒๔๗/๘๗	สมฺมาทิฏฺฐิ	๒๓๒/๗๖
สญฺญา	๔๘/๒๙	สมฺมาสติ	๓๐๑/๑๖๐
สญฺญากฺขนฺโธ	๕๔๒/๓๗๖	สมฺมาสมาธิ	๔๕๒/๓๑๓
สญฺญาคติ	๓๘๑/๒๕๖	สพฺพายตนํ	๖๔๐/๔๓๘
สญฺญาภโว	๓๘๑/๒๕๖	สีลพฺพตปรามาโส	๒๕๑/๙๐
สญฺญาโยนิ	๓๘๑/๒๕๖	สีลสมาทานํ	๘๙๗/๕๗๑
สญฺโญชนานิ	๒๗๒/๑๑๐	โสตธาตุ	๒๐/๑๕
สตินฺทฺริยํ	๓๐๑/๑๖๐	โสตวิญฺญาณํ	๒๘๙/๑๓๔
สติปฏฺฐานา	๓๐๑/๑๖๑	โสตายตนํ	๓๐๑/๑๖๐
สติสมฺโพชฺฌงฺโค	๓๐๑/๑๖๐	โสตินฺทฺริยํ	๓๖/๒๔
สทฺทตณฺหา	๖๗๖/๔๕๔	โสมนสฺสํ	๓๗๑/๒๔๕
สทฺทธาตุ	๒๐/๑๕		
สทฺทายตนํ	๓๐๑/๑๖๐	(ห)	
สทฺธา	๒๖๙/๑๐๖	หีนวีริโย	๓๗๑/๒๔๕
สทฺธินฺทฺริยํ	๓๗๒/๒๔๖	หีนปฺปณีตา	๔๘๕/๓๓๒
สมาธินฺทฺริยํ	๓๗๒/๒๔๗	เหตุปจฺจเยน	๗๑๑/๔๗๓

อภิธมฺมปิฏเก กถาวตฺถุปาลิยา

สุตฺตมูลกํ

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
(อ)		อิธ ภิกฺขเว เอกจฺโจ ปุคฺคโล	๘๔๑/๕๔๖
อตฺตนาว กตํ ปาปํ	๗๔๓/๔๘๙		
อตฺถิ ปุคฺคโล อตฺตหิตาย ปฏิปนฺโน	๒๒/๑๗	**(อุ)**	
อทินฺนาทานํ ภิกฺขเว อาเสวิตํ	๙๐๓/๕๗๔	อุณฺณเต อุทกํ วุฏฺฐํ	๔๙๐/๓๓๖
อนมตคฺโคยํ ภิกฺขเว สํสาโร	๗๕/๔๐	**(เอ)**	
อหํ โข อาวุโส นิคณฺฐา ปโหมิ	๖๒๖/๔๓๐	เอกปุคฺคโล ภิกฺขเว โลเก อุปฺปชฺชมาโน	๒๓๐/๗๕
(อิ)		เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ ราชคเห วิหรามิ	๘๐๒/๕๒๑
อิธ เกวฏฺฏ ภิกฺขุ ปรสตฺตานํ	๔๗๗/๓๒๘	เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ เวสาลิยํ วิหรามิ	๘๐๒/๕๒๑
อิธ ปุณฺณ เอกจฺโจ สพฺยาปชฺฌมฺปิ	๗๔๒/๔๘๖	เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ อุกฺกฏฺฐายํ วิหรามิ	๘๐๒/๕๒๑
อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ จกฺขุนา รูปํ ทิสฺวา	๕๗๙/๔๐๓	เอกมิทาหํ ภิกฺขเว สมยํ อุรุเวลายํ วิหรามิ	๘๐๒/๕๒๑
อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ วิวิจฺเจว กาเมหิ	๖๗๓/๔๕๓	**(ก)**	
		กมฺมุนา วตฺตตี โลโก	๗๘๕/๕๐๘

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
กสฺสเป อหํ อานนฺท ภควติ	๔๐๕/๒๘๓
กาเย วา อานนฺท สติ กายสญฺเจตนา	๕๓๙/๓๗๓
(จ)	
จตฺตาริมานิ ภิกฺขเว ตถานิ	๔๕๔/๓๑๔
จตฺตาโรเม ภิกฺขเว ปุญฺญาภิสนฺทา	๔๘๖/๓๓๔
เจตนาหํ ภิกฺขเว กมฺมํ วทามิ	๕๓๙/๓๗๓
(ช)	
ชานตฺวาหํ ภิกฺขเว ปสฺสโต อาสวานํ	๓๑๗/๑๘๒
(ต)	
ตโยเม ภิกฺขเว นิรุตฺติปถา	๒๙๖/๑๔๗
ตโยเม เสนิย สตฺถาโร	๒๓๖/๗๘
ตีณิมานิ ภิกฺขเว กถาวตฺถูนิ	๗๒๑/๔๗๘
ตีณิมานิ ภิกฺขเว จกฺขูนิ	๓๗๔/๒๔๙
(ท)	
ทุกฺขเมว อุปฺปชฺชมานํ อุปฺปชฺชติ	๒๓๒/๗๖
(น)	
น เวสฺสภู โนปิ จ เปตฺติราชา	๘๖๗/๕๕๓
นาหํ ภิกฺขเว สญฺเจตนิกานํ กมฺมานํ	๖๓๕/๔๓๕
นาหํ ภิกฺขเว อญฺญํ เอกํ ธมฺมมฺปิ สมนุปสฺสามิ	๓๓๕/๒๐๕
(ป)	
ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว ฐานานิ	๔๙๑/๓๓๖
ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว ทานานิ	๔๘๐/๓๒๙
ปญฺจิมานิ ภิกฺขเว อินฺทฺริยานิ	๓๗๒/๒๔๗
ปสฺสามหํ ภิกฺขเว ทิพฺเพน จกฺขุนา	๑๒๑/๕๔
ปาณาติปาโต ภิกฺขเว อาเสวิโต	๙๐๓/๕๗๔

ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก	ปทานุกฺกโม	ปุพฺเพ/องฺเก
(ม)		**(ว)**	
มิจฺฉาทิฏฺฐิ โข วจฺฉ อกุสลา	๗๐๗/๔๗๐	วีตตณฺโห อนาทาโน	๒๖๕/๑๐๑
มิจฺฉาทิฏฺฐิ ภิกฺขเว อาเสวิตา	๙๐๔/๕๗๕	**(ส)**	
(ย)		สจายำ อานนฺท สมิทฺธิ โมฆปุริโส	๕๓๙/๓๗๔
ยงฺกิญฺจิ ภิกฺขเว รูปำ จตฺตาริ มหาภูตานิ	๖๙๙/๔๖๕	สพฺพาภิภู สพฺพวิทูหมสฺมิ	๔๐๕/๒๘๓
ยทา หเว ปาตุภวนฺติ ธมฺมา	๓๒๑/๑๘๘	สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตาติ	๗๓๕/๔๙๔
ยายำ ตณฺหา โปโนพฺภวิกา	๖๗๙/๔๕๕	สพฺเพ สงฺขารา อนิจฺจาติ	๗๕๓/๔๙๔
(ร)		สมฺมาทิฏฺฐิ ภิกฺขเว อาเสวิตา	๙๐๕/๗๕๗
รณฺโญ ภิกฺขเว จกฺกวตฺติสฺส ปาตุภาวา	๓๐๓/๑๖๒	สุญฺญโต โลกำ อเวกฺขสฺสุ	๒๒๖/๗๔
(ล)		สุญฺญมิทำ ภิกฺขเว สงฺขารา	๘๓๔/๕๓๙
ลาภา โว ภิกฺขเว สุลทฺธำ โว ภิกฺขเว	๓๓๘/๒๑๐	เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มกฺกโฏ	๓๓๕/๒๐๖
		เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว มหาสมุทฺโท จิตฺตธมฺโม	๖๔๙/๔๔๒

คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ*

๑.	สมเด็จพระพุฒาจารย์	วัดสระเกศ	ประธานกรรมการ
๒.	พระพรหมมุนี	วัดบวรนิเวศวิหาร	รองประธานกรรมการ
๓.	พระพรหมเวที	วัดไตรมิตรวิทยาราม	รองประธานกรรมการ
๔.	พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	กรรมการ
๕.	พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	กรรมการ
๖.	พระวิสุทธิวงศาจารย์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๗.	พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	กรรมการ
๘.	พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	กรรมการ
๙.	พระธรรมปัญญาภรณ์	วัดปากน้ำ	กรรมการ
๑๐.	พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	กรรมการ
๑๑.	พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	กรรมการ
๑๒.	พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๑๓.	พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	กรรมการ
๑๔.	พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	กรรมการ
๑๕.	พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	กรรมการ
๑๖.	พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	กรรมการ
๑๗.	พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	กรรมการ
๑๘.	พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	กรรมการ
๑๙.	พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	กรรมการ
๒๐.	พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	กรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๗/๒๕๔๘** มติที่ ๕๐๙/๒๕๔๘ เรื่อง ขอความเห็นชอบรายนามคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลีและฉบับภาษาไทยเพื่อร่วมงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี และ **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๖/๒๕๔๙** มติที่ ๓๕๗/๒๕๔๙ เรื่อง แต่งตั้งกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ แทนกรรมการที่พ้นจากตำแหน่ง

๒๑.	พระราชวชิราภรณ์		วัดพระเชตุพนฯ	กรรมการ
๒๒.	พระราชวชิรโมลี		วัดสวนพลู	กรรมการ
๒๓.	พระราชปริยัติวิลก		วัดประยุรวงศาวาส	กรรมการ
๒๔.	พระราชเมธี		วัดราชนัดดาราม	กรรมการ
๒๕.	พระราชโมลี		วัดจักรวรรดิราชาวาส	กรรมการ
๒๖.	พระราชวรมุนี		วัดดุสิดาราม	กรรมการ
๒๗.	พระราชวิสุทธิโมลี		วัดมหาธาตุฯ	กรรมการ
๒๘.	พระราชวรเมธี		วัดเทพธิดาราม	กรรมการ
๒๙.	พระราชสุธี		วัดเทวราชกุญชร	กรรมการและเลขานุการ
๓๐.	พระราชกิตติโสภณ		วัดเบญจมบพิตรฯ	กรรมการ
๓๑.	พระราชปฏิภาณโสภณ		วัดราชโอรสาราม	กรรมการ
๓๒.	พระศรีวิสุทธิมุนี		วัดสุทัศนเทพวราราม	กรรมการ
๓๓.	พระศรีรัชมงคลเมธี		วัดอาวุธวิกสิตาราม	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๔.	พระปริยัติกวี		วัดปากน้ำ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๓๕.	พระเมธีวราลงกรณ์		วัดชนะสงคราม	กรรมการ
๓๖.	พระศรีวิสุทธาภรณ์		วัดบรมนิวาส	กรรมการ
๓๗.	พระมหานายก		วัดบวรนิเวศวิหาร	กรรมการ
๓๘.	พระอมรโมลี		วัดปทุมวนาราม	กรรมการ
๓๙.	พระมหาไฉน	จิตฺตสุทฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดบวรนิเวศวิหาร กรรมการ
๔๐.	พระมหารังษี	เขมวีโร	ป.ธ. ๙	วัดพระศรีมหาธาตุ กรรมการ
๔๑.	พระมหาวินัย	ถิรวินโย	ป.ธ. ๙	วัดราชาธิวาสวิหาร กรรมการ
๔๒.	นายวิชัย	ธรรมเจริญ	ป.ธ. ๙	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๓.	นายบุญสืบ	อินสาร	ป.ธ. ๙	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๔.	นายบุญเชิด	กิตติธรางกูร	ป.ธ. ๙	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ
๔๕.	นายแก้ว	ชิดตะขบ	ป.ธ. ๙	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง พิจารณาตรวจต้นฉบับพระไตรปิฎกฯ*

๑.	พระธรรมกิตติวงศ์	วัดราชโอรสาราม	ประธานอนุกรรมการ
๒.	พระเทพมุนี	วัดไตรมิตรวิทยาราม	อนุกรรมการ
๓.	พระราชวชิราภรณ์	วัดพระเชตุพนฯ	อนุกรรมการ
๔.	พระราชวชิรโมลี	วัดสวนพลู	อนุกรรมการ
๕.	พระราชโมลี	วัดจักรวรรดิราชาวาส	อนุกรรมการ
๖.	พระราชกิตติโสภณ	วัดเบญจมบพิตรฯ	อนุกรรมการ
๗.	พระศรีวิสุทธิมุนี	วัดสุทัศนเทพวราราม	อนุกรรมการ
๘.	พระศรีวิสุทธาภรณ์	วัดบรมนิวาส	อนุกรรมการ
๙.	พระมหานายก	วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ
๑๐.	พระอมรโมลี	วัดปทุมวนาราม	อนุกรรมการ
๑๑.	พระมหารังษี เขมวีโร	ป.ธ. ๙ วัดพระศรีมหาธาตุ	อนุกรรมการ
๑๒.	พระมหาวินัย ถิรวินโย	ป.ธ. ๙ วัดราชาธิวาสวิหาร	อนุกรรมการ
๑๓.	พระมหาไฉน จิตฺตสุทฺโธ	ป.ธ. ๙ วัดบวรนิเวศวิหาร	อนุกรรมการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก*

๑.	พระพรหมเมธาจารย์	วัดบุรณศิริมาตยาราม	ที่ปรึกษา
๒.	พระธรรมคุณาภรณ์	วัดสามพระยา	ประธานคณะทำงาน
๓.	พระธรรมปริยัติเวที	วัดพระปฐมเจดีย์	รองประธานคณะทำงาน
๔.	พระธรรมรัตนดิลก	วัดสุทัศนเทพวราราม	รองประธานคณะทำงาน
๕.	พระเทพปริยัติสุธี	วัดบพิตรพิมุข	รองประธานคณะทำงาน
๖.	พระเทพปริยัติเมธี	วัดชลประทานรังสฤษฎ์	รองประธานคณะทำงาน
๗.	พระเทพปริยัติมุนี	วัดทองนพคุณ	คณะทำงาน
๘.	พระราชเมธี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๙.	พระราชวรมุนี	วัดดุสิดาราม	คณะทำงาน
๑๐.	พระราชวิสุทธิโมลี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๑.	พระราชวรเมธี	วัดเทพธิดาราม	คณะทำงาน
๑๒.	พระราชวิสุทธิดิลก	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๓.	พระเมธีธรรมานันท์	วัดไร่ขิง	คณะทำงาน
๑๔.	พระเมธีปริยัติวิบูล	วัดสามพระยา	คณะทำงาน
๑๕.	พระเมธีวราลงกรณ์	วัดชนะสงคราม	คณะทำงาน
๑๖.	พระสุธีรัตนาภรณ์	วัดสุทัศนเทพวราราม	คณะทำงาน
๑๗.	พระศรีปริยัติโมลี	วัดราชนัดดาราม	คณะทำงาน
๑๘.	พระกิตติสารเมธี	วัดดาวดึงษาราม	คณะทำงานและเลขานุการ

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่** ๑๗/๒๕๔๕ มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

๑๙. พระมหาอิทธิยาวุธ ธีรวโร ป.ธ. ๙ วัดสามพระยา คณะทำงาน
และผู้ช่วยเลขานุการ

๒๐. พระมหาวัชระ จิตวณฺโณ ป.ธ. ๙ วัดสามพระยา คณะทำงาน
และผู้ช่วยเลขานุการ

๒๑. พระมหาชลอ ปิยาจาโร ป.ธ. ๙ วัดชนะสงคราม คณะทำงาน

๒๒. พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม ป.ธ. ๙ วัดดุสิดาราม คณะทำงาน

๒๓. พระมหาอุดม สารเมธี ป.ธ. ๙ วัดทองนพคุณ คณะทำงาน

๒๔. นายประสิทธิ์ แสงทับ นักวิชาการภาษาโบราณ ๘ คณะทำงาน

๒๕. นายสำรวย นักการเรียน นักวรรณศิลป์ ๗ คณะทำงาน

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก*

๑.	พระวิสุทธิวงศาจารย์			วัดปากน้ำ	ประธานคณะทำงาน
๒.	พระธรรมปัญญาภรณ์			วัดปากน้ำ	รองประธานคณะทำงาน
๓.	พระราชวิริยาลังการ			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๔.	พระราชสุตาภรณ์			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๕.	พระปริยัติกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๖.	พระปิฎกโกศล			วัดปากน้ำ	คณะทำงานและเลขานุการ
๗.	พระวิเชียรกวี			วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๘.	พระมหามนตรี	ขนฺติสาโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๙.	พระมหาประนอม	กิตฺติปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๐.	พระมหาสมจินต์	สมฺมาปญฺโญ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๑.	พระมหาบุญชู	กิตฺติโชติโก	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๒.	พระมหาจรัญ	วิจารณเมธี	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๓.	พระมหาทองดี	ปญฺญาวชิโร	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๔.	พระมหาเสนาะ	กิตฺติเสโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๕.	พระมหาครรชิต	สุชิตคนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๖.	พระมหาวัฒน์พร	อภิวฑฺฒโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๗.	พระมหาชำนาญ	มหาชาโน	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๘.	พระมหาหวน	ยสาโส	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน
๑๙.	พระมหาสมาน	มโนพนฺโธ	ป.ธ. ๙	วัดปากน้ำ	คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก*

๑.	พระพรหมโมลี	วัดพิชยญาติการาม	ประธานคณะทำงาน
๒.	พระธรรมเจดีย์	วัดกัลยาณมิตร	รองประธานคณะทำงาน
๓.	พระเทพเวที	วัดอนงคาราม	รองประธานคณะทำงาน
๔.	พระธรรมไตรโลกาจารย์	วัดราชประดิษฐ์ฯ	คณะทำงาน
๕.	พระเทพรัตนโมลี	วัดหงส์รัตนาราม	คณะทำงาน
๖.	พระเทพโสภณ	วัดราชบุรณะ	คณะทำงาน
๗.	พระเทพเมธี	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงาน
๘.	พระราชปริยัติวิลก	วัดประยุรวงศาวาส	คณะทำงาน
๙.	พระราชเวที	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๐.	พระราชปฏิภาณโสภณ	วัดราชโอรสาราม	คณะทำงานและเลขานุการ
๑๑.	พระราชสิทธิมุนี	วัดมหาธาตุฯ	คณะทำงาน
๑๒.	พระสุธีธรรมนุวัตร	วัดพระเชตุพนฯ	คณะทำงาน
๑๓.	พระศรีวิสุทธิโกศล	วัดเพชรสมุทร	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๔.	พระวิสุทธิธีรพงศ์	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๕.	พระศรีศาสนวงศ์	วัดอรุณราชวราราม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๖.	พระมหาบุญเทียม ญาณินฺโท ป.ธ. ๘	วัดพิชยญาติการาม	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
๑๗.	พระมหาสมลักษณ์ คนฺธสาโร ป.ธ. ๘	วัดท่ามะโอ	คณะทำงาน
๑๘.	พระมหาประนอม ธมฺมาลงฺกาโร ป.ธ. ๖	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๑๙.	พระครูธรรมธรสุมนต์ นนฺทิโก	วัดจากแดง	คณะทำงาน
๒๐.	นายนิมิตร โพธิพัฒน์		คณะทำงาน
๒๑.	ผศ. เวทย์ บรรณกรกุล		คณะทำงาน

---

* **มติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๕** มติที่ ๓๗๒/๒๕๔๙ เรื่อง รายงานผลการดำเนินงานของคณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์พระไตรปิฎกฯ เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ลงนามแต่งตั้งโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

พระไตรปิฎกฉบับเฉลิมพระเกียรติ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี
พุทธศักราช ๒๕๔๙

เจ้าของ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ผู้จัดทำ คณะกรรมการพิจารณาตรวจต้นฉบับและจัดพิมพ์
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระวินัยปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระสุตตันตปิฎก
คณะทำงานพิจารณาตรวจต้นฉบับพระอภิธรรมปิฎก
คณะอนุกรรมการประจำศูนย์ประสานงานกลาง

ที่ปรึกษา
พระพรหมสุธี วัดสระเกศ
พระธรรมกิตติเมธี วัดสัมพันธวงศาราม
พระธรรมวรเมธี วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

บรรณาธิการ พระราชสุธี (โสภณ โสภณจิตฺโต ป.ธ. ๙)

คณะบรรณาธิการ/ประสานงาน
พระศรีรัชมงคลเมธี (ประนต กิตฺติวฑฺฒโน ป.ธ. ๙)
พระปริยัติกวี (สุบิน ธีรวโส ป.ธ. ๙)
นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙
นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙
นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙
นายแก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๙

พิมพ์ที่ บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
๖๕/๑๖ ถนนชัยพฤกษ์ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๗๐
โทร. ๐-๒๔๒๒-๙๐๐๐
โทรสาร ๐-๒๔๓๓-๒๗๔๒, ๐-๒๔๓๔-๑๓๘๕